Jaak Urmet

Minu raamat Lasnamäest

Linn linnas

Jaak Urmet

Linn linnas

Minu raamat Lasnamäest

URM

namäest. Lisaks on raamat
filine, kuna autor Jaak Urmet
979) on Lasnamäest rääkides
ud oma seal elatud aastad.
s annab raamat tugevalt aimu
konnast, viimasest nõukogude
esest taastatud Eesti Vabariigi
nnast üldiselt, näidates selle
imset kujunemist 1980-ndatel
atel. „Linn linnas" võimaldab
konda läbi Lasnamäe tänavate
ade, tutvumist niihästi avaliku
i ka koduse miljöö ja
ste isikliku elu seikadega.
älge otsitakse ajaloost, muusi-
ikunstist ning omakorda otsi-
üriloo jälgi Lasnamäel. Siin on
u kirjanikke, kunstnikke,
muusikuid, Lasnamäega seotud
o algus 17. sajandil on Reiner
ni isiku kaudu ühtlasi eesti
ise algus. Siin olid koolid, kus
õpetas „Kevade" näitleja, ajalu-
Sõjakomissariaadi polkovnik,
kabareelaulja ja ühiskonnaõpe-
EKP Tartu esimene sekretär
partorg pidas algkooliõpilastele
eid poliitõppusi. Siin algas kevad
ja sügis tõi astrid, suvel lõhnas
nast ja talvel sabistasid akna taga
asnamäe kohta on öelda palju,
ühugi ühte raamatusse. Autor on
ndale eesmärgi luua linnaruu-
atlik portree, mis läheks sõna
otseses mõttes sügavale

VAATA ÜMBRISKAANE SISEKÜLJEL
LASNAMÄE KAARTI

LINN LINNAS
Minu raamat Lasnamäest
Aastad 1980–2001

Jaak Urmet

KUSTUTATUD
23. 02. 2026
Viimsi Raamatukogu

J&Ü
2017

KÜSTUTATUD
23. 02. 2020
Viimsi Raamatukogu

aak Urmet 2017

od: Jaak Urmet *sen* (153, 154, 155a, 156), Dmitri G (165a, 200ü, 205ü, 215, 5ü), Aulo Aasmaa (205a), erakogu (155ü, 213a), Jaak Urmet (ülejäänud)
art: EOMAP

jundaja Jekaterina Urmet
imetaja Jaak Urmet

3N 978-9949-81-763-4

ikitud AS Pakett trükikojas

amatu trükkimist on toetanud Eesti Kultuurkapital.

Jaak Urmet

Minu raamat Lasnamäest

Linn linnas

Aastad 1980–2001

Juba kaua aega olen tahtnud seda raamatut kirjutada. See raamat on mul südamel. Aga miks, seda on mul keeruline sõnastada. Püüan siiski. Tahan võtta ühte raamatusse kokku Lasnamäe ja oma lapsepõlve. Seejuures nii, et esikohal on siiski Lasnamäe. See on raamat eelkõige ruumist, eluruumist, mitte isikust. See on raamat Lasnamäest, nii nagu mina seda ruumi olen enda ümber näinud ja kogenud. See ei ole eelkõige mälestusteraamat endast. Aga on sedagi.

Mis mind siis kripeldab? Miks on mul soov selline raamat kirjutada? Üks motiive on kindlasti kaitsva sõna ütlemine Lasnamäe kohta. Teiseks kihk portreteerida mingit eluruumi, linnaosa, füüsilist avalikku keskkonda. See on põnev eesmärk. Niisiis on see raamat nii toetuse väljendus Lasnamäele kui ka loominguline väljakutse. Tõtt-öelda ei ole mul hetkel kuigi selget ettekujutust, mida ma siia raamatusse kirjutan ja kuidas see lõpuks välja näeb. Kindlasti kirjutan siia hästi palju seda, mis mulle Lasnamäest ja endast Lasnamäel meenub. Lootes, et sellest tekib võimalusi üldistusteks. Et detailidest kerkivad olemuslikud omadused. Et lugejal on võimalik haista Lasnamäe lõhnu, kuulda Lasnamäe helisid, näha vaimusilmas Lasnamäe maastikke.

Ma sündisin 1979. aasta jaanuaris Sakus. Tähendab, see oli koht, kus oli mu esimene kodu. Õigem oleks isegi öelda mitmuses – seal olid mu esimesed kodud. Isa töötas Saku Õlletehases, ema Eesti Maaviljeluse ja Maaparanduse Teadusliku Uurimise Instituudis, Sakus nad kokku saidki, ühel 1977. aasta suve automatkal. Minu esimene kodu oli mingis vanas kahekordses kivimajas Saku Õlletehase hoovil. Aadress oli sel majal Tallinna mnt 16. Ema on meenutanud, et elutingimused seal olid väga halvad. „Lõpuks õnnestus samas majas saada köetav korter," ütles ta kord. Selline õnn siis! Üks neist kahest korterist kandis numbrit 4. Aga kauaks seal

peavarju ei olnud, Õlletehas avaldas soovi see vana kivimaja lammutada. Mul on üks foto sellest majast, maja ees ema ja mina vankris – on tõesti paras lobudik. Välise vaatluse järgi otsustades ehitatud 20. sajandi alguses. Sakus elamispinda asemele pakkuda ei olnud. Asjas oli väike, meile kasulik konks, nimelt ei olnud elutingimused vanas korteris küll kiita, kuid ruutmeetritelt oli see suur, ja tolleaegse korra kohaselt ei tohtinud asemele antav korter olla eelmisest väiksem. Sakust midagi väärilist asemele leidmata oli Õlletehas sunnitud küsima meile uut korterit Tallinnast – ja saigi meile, teisisõnu, me saimegi uue korteri Lasnamäele.

Minu meelest on inimesed, kes nimetavad Lasnamäge mingisuguseks nõukogude võimu poolt püstitatud jõleduseks, lihtsalt rumalad. Lasnamäe, Mustamäe ja Väike-Õismäe, rahvakeeli lihtsalt Õismäe olid tallinlastele puhas õnnistus. Ma olen küllaldaselt kuulnud ja lugenud tallinlaste olmemeenutusi 1950-ndatest ja 1960-ndatest. Linnas valitses elamispinna kitsikus, elati pead-jalad koos pisikestes tubades, kolm põlvkonda ühes korteris koos, kappide abil loodi endile mingitki privaatsust. Mingisugustest mugavustest ei ole eriti võimalik rääkida. Kui ehitati Mustamäe, Õismäe ja Lasnamäe, sai tohutu hulk tallinlasi endale normaalse eluruumi. Tänapäeval võib tõesti leiduda juba selliseid inimesi, kes leiavad, et ongi lahe kuskil Kalamajas või Kristiines või Kassisabas talv läbi puid ahju uhada ja kogu korrusega ühte WC-d jagada, aga tol ajal olid väärtushinnangud selgelt teised. Täiesti arusaadavalt.

Kirjanik Lilli Promet, kelle abikaasa oli kirjanik Ralf Parve, kirjutas 1982. aasta oktoobris oma päevikusse („Aheldatud muusa“, 1997, lk 16): „Mu mehe õde Helmi, kes elas nelikümmend aastat kõdunevas majas Uuel tänaval, sai alles vanaduses, pärast aastakümnete pikkust ootamist eluaseme Lasnamäele.“

Muidugi, olen kuulnud, et esmajärjekorras sai elukoha Lasnamäele mujalt Nõukogude Liidust Eestisse toodud tööjõud. Aga sellest ei saa teha üldistust. Kohalikud said ka. Selle kinnituseks toon kas või asjaolu, et kogu minu lapse- ja noorpõlv Lasnamäel oli täis eestikeelseid inimesi. Lasnamäe ei olnud mingi venelaste linnaosa, mingi „tiblagorsk“ või „huiburg“, nagu mõned inimesed on heaks arvanud väljenduda. Lasnamäe oli eestlasi nii rikkalikult täis, et mulle ei ole eales ette tulnud võimalust nende vähesust märgata. Tiblagorsk ja Huiburg on rahvasuus ühed enim levinud nimed Lasnamäe kohta – Wikipedias on koguni ümbersuunamisleht „Huiburg“ –, väljendades nimetaja head arvamust endast ja halba arvamust Lasnamäest.

Nende kasutamine oleks minu hinnangul andestamatu isegi siis, kui Lasnamäel ei elaks tõepoolest mitte ühtki eestlast. Täiskasvanud inimene, kes selliseid nimetusi loobib, ei näita ennast kindlasti intelligentse ja mõtlevana, lisaks silmaringi ja süvenemisvõime puudumisele on niisugune suhtumine ka märk ütleja pisikesest kopitanud hingest. Olgu öeldud, et sellised nimed Lasnamäel ei kõlanud, ma ei ole eales kuulnud ühtki lasnamäelast neid kasutavat. Nagu mulle ei meenu ka ainsatki korda, kus ma oleks kuulnud mõnda Lasnamäe elanikku seda linnaosa kirumas või alandamas. Ei saa öelda, et me seda vaimusilmas Bullerbyks pidasime, aga kindlasti ei pidanud me seda ka Mordoriks. See oli meie kodu ja oma kodu austamine on üldinimlik. Oleks ääretult kena, kui enne Lasnamäe poole suunatud vihaplärtsu teelesaatmist mõeldaks sellele, et ette jäävad paljud toredad ja meeldivad inimesed – ning kui see on kellegi jaoks nüüd nii tähtis, siis väga paljud neist on eestlased.

Kergelt ja kandikul nõukogude riigis elamispinda loomulikult ei jaotatud. Aga nõukogude riik ei olnudki nõrkadele ja saamatutele. Tuli ka isal veel ajada ja asjatada, töödelda majavalitsust ja muid instantse – kuni sai kätte võtme, mis avas kahetoalise korteri ukse uhiuues 5-korruselises paneelmajas Lasnamäel II mikrorajoonis Jaan Koorti tänaval majas number 11. Vanast, amortiseerunud, lammutamisele määratud lobudikust, kuhu olime saanud lõpuks „köetava toa“, saime minema, see lükati ümber – ja meid ootasid uued ja puhtad ruumid, keskküte ja soe kraanivesi. Ma olen täiesti kindel, et lugeja suudab seda rahulolu ette kujutada. Pääs Õismäele ja Lasnamäele oli tol ajal elamistingimuste mõttes võrreldav pääsemisega keskajast kaasaega. Kui just ei oldud tähtis parteilane või tipp-juht – sellised said endale koguni eramuid Nõmmel ja Meriväljal. Ema on meenutanud, et enne Koorti 11 korterit käisid nad veel kahte Lasnamäe korterit vaatamas, aga neis olid juba elanikud sees. Koos korterivõtmetega anti majavalitsusest kaasa segistid, need tuli endal vannitoas ja köögis toru otsa kruvida. Korteris neid ees ootamas ei olnud, sest ehitajad panid neid pihta. Segistite kaasa andmine oli üldine tava, selle mäletajaid on teisigi.

Meid oli kolm: isa, ema ja mina. Mina olin Lasnamäele tulles kaks kuud noorem kui kaheaastane. Aasta oli 1980, kuu detsember. Selles Koorti tänava korteris möödus kogu mu lapsepõlv ja osa noorpõlvest, kolisin sealt välja 2001. aasta sügisel, kui käisin juba ülikooli viiendal kursusel ja olin kirjandusringkonnas omajagu tuntust tekitanud. Niisiis hõlmab minu Lasnamäe-kogemus üle 20 aasta. Tegelikult rohkematki, sest kokkupuuteid selle

linnaosaga on olnud ka teisi. Nii pealiskaudsemaid kui ka päris sügavaid.

Lingvistiline küsimus. Nimetav: Lasnamäe. Omastav: Lasnamäe. Milline on osastava käände vorm? Ametlikult: Lasnamäed. Aga seda ei paindu minu keel ütlema. Minu jaoks on loomulik öelda: Lasnamäge. Lähtudes sõnast 'mägi'. Just sellest sõnast avalik keelekasutus suuresti lähtub. Lasnamägi, Lasnamäe, Lasnamäge. Nimetavas võin reeglit järgida, osastavas ma seda teha ei suuda. Siinses raamatus käsitlen mitte Lasnamäed, vaid Lasnamäge. Las seda esimest vormi kasutavad ametnikud ja ajalehekorrektorid. Oma raamatus kirjutan, kuidas tahan! Muide, bussipeatus Narva maanteel enne Smuuli teele keeramist kannab täpselt nime: Lasnamägi. Väga olulise peatus, kus ka mina kogu oma keskkooliaja igal hommikul bussi nr 63 ootasin.

Tihti võib kuulda kedagi Lasnamäge nimetamas halvustavalt ja üleolevalt magalaks. Ühes Mustamäe ja Õismäega. Magalad. See sõnake peaks siis vist viitama sellele, et seal on üksteise otsa lükatud kastikesed, kus inimesed käivad ainult magamas. Et ei ole kodud, vaid karbid või kastid. See on taas selge lollus. Minul oli Lasnamäel täiesti õige kodu. Nagu peab olema. Need kaks tuba, köök, esik, vannituba, WC ja rõdu selles 5-korruselises majas kanali serva peal – see oli mu kodu, nii vaimselt kui ka füüsiliselt. Seal veedetud aeg oli minu jaoks sisukas ja täisväärtuslik, ma ei käinud seal „ainult magamas". Mis siis, et seina taga ja põranda all ja lae peal elas oma elu üks teine perekond, mis siis, et meil ei olnud selle perekonnaga mingit sisulisemat kokkupuudet, mis siis. Ma tulin lasteaiast või koolist või ülikoolist, mul olid võtmed paelaga kaelas või taskus, need kaks võtit avasid ukse, ma tulin esikusse, kaapsasin saapad jalast ja tundsin ennast nii, nagu inimene peabki ennast oma kodus tundma. Ma olen täiesti veendunud, et lasnamäelaste kodutunne ei olnud siis ega ole ka nüüd teiste tallinlaste omast kuidagi väärastunum või lagedam.

Sama puudutab Lasnamäe maastikke. Kui palju kordi on kohatud jutte mingitest kivilinnadest ja asfaldilastest! Ka see on tavaliselt lihtsameelne ja rumal õhkamine. Lasnamäe oli tol ajal kindlasti väga roheline, täis haljasalasid, puid, puudetukkasid, kraavipealset võsa ja lihtsalt rohukattega jäätmaad. Loomulikult ei olnud see mingi teletupsude maastik või Kadrioru park. Aga Lasnamäe ei olnud ainult betoon ja asfalt. Kui palju võiks rääkida kevadest Lasnamäel! Kui palju suvistest lõhnadest! Mis puutub suvesse, siis oli esimene Lasnamäe suvi, mida minu silmad nägid ja meeled kogesid, osaliselt 1993. aasta, pea täies mahus 1994. aasta suvi. Kõik varasemad

veetsin maal vanaisa ja vanaema juures. Kuni selle ajani nägi minu aastaring välja nii: lahkusin linnast, selja taga kastanite õieküünlad, ja tulin linna tagasi, seljas õunu täis kott. Kord ütlesin emale, et tahaks suvel ka linnas olla, tahaks näha, kuidas linn suvel on. Ema ütles, et ei ole seal erilist midagi. Tal oli õigus ja ta eksis. Aga suveaeg maal köitis ja haaras mind alati niivõrd, et see üksik huvikild suvise linna vastu ongi mu mälestustes ainuke sellelaadne.

Lasnamäele jäävad mu esimesed mälestused. Nagu ikka, on minugi esimeste mälestustega nii, et need on segu enda udusest mälupildist ja endast vanemate hilisematest meenutustest. Võta siis kinni, mida ma „ise mäletan“ ja mida ma lihtsalt kujutan ette teiste räägitu põhjal. Mäletan, et olin kanali poole jäävas toas, millest sai lasteaias käies „minu tuba“, vaatasin läbi pulkvoodi ja ees oli suur riidekapp. Mäletan, et oli õhtupimedus, olin isaga kahekesi kodus, vaatasime telekat – mis loomulikult oli mustvalge – ja sealt näidati mingit tulekahju. Mäletan, et kõndisime isaga Liikuri tänava poole – see on tänapäevane nimi, toona kandis see, nagu selgub, Günther Reindorffi puiestee nime –, ma nägin eemalt teravatipulist Teletorni ja isa ajas selle kohta lorajuttu. Mäletan, et kord oli meil Lasnamäel külas emapoolne vanaema, pidin temaga kahekesi minema külla isapoolsetele vanavanematele Jüri külje alla Vaskjala külasse. Meil suguvõsas kellelgi autot ei olnud, tuli loota ühiskondlikule transpordile. Niisiis läksime sinnasamasse Liikuri tänava nurga peale taksot ootama. Miks just nii, ei tea, minu meelest see ei olnud mingi taksode ootekoht, ja taksot me ei saanudki, tulime sama targalt koju tagasi, jäigi Vaskjalas käimata. Neid pildikesi mäletan justkui ise ja kindlasti on need pärit aegade ladestuste kõige alumistest kihtidest.

Mis puutub mainitud tänava nimevahetusse, siis kallab sellele juhtumisi valgust Prometi „Aheldatud muusa“ (lk 237): „Lennart [Meri] arutas Ralfiga meie vanalinna tänavanimede ennistamise vajadust. Täitevkomitee nimekomisjon leidis, et Dvigatelile kuuluvate majade tänavajupile ei sobi Günther Reindorffi nimi. Komisjoniliikmena pakkus Ralf asendada see nimega „Liikur“, lähtudes tööjõu voolavusest. Ja see läks läbi.“ Niisiis on vähemalt ühele Lasnamäe tänavale nime pannud kirjanik. Asjal on lingvistiline knihv ka, nimelt tähendab *двигатель* vene keeles mootorit, jõumasinat, *двигать* üldisemalt lükkamist, liigutamist – niisiis kujutab uus tänavanimi endast üsnagi otsest tõlget pika ajalooga vagunitehase Dvigatel nimest. Tänapäeval ei ole tegu tänavajupiga, vaid pika ja olulise linnaosa ilustrassiga.

Käisin aastail 1982–1986, neli talve, neli rühma, Tallinna 79. Lasteaias, mis asus Narva mnt 59. Lasnamäele tuleku ja 1982. aasta sügise vahele jääb aeg, mil käisin Pae ja Paekaare – toona Fedjuninski – tänava kandis, Lasnamäe kaupluse juures asuvas lasteaias sõimes. Oli toonagi tegemist, et sellisesse asutusse koht saada, ema on rääkinud, et sai sinna minule koha ainult tänu sellele, et nõustus ise seal kasvatajaks hakkama. Nii ta töötaski seal aasta aega sõimerühma kasvatajana. Oli saanud Tallinna Majandus-tehnikumis diplomi elektronarvutite programmeerimise erialal, aga nüüd tuli tal tegelda võõraste laste pepudega. Tegu oli Tallinna 152. Lastepäeva-koduga. See oli tol ajal üks uusimaid kogu linnas, sest seda ei ole veel isegi sees 1981. aasta telefoniraamatus. 1990. aastal ilmunud telefoniraamat annab aadressiks Fedjuninski 38. Mina käisin seal aasta emast kauem, 1980–1982, sest emal õnnestus vahepeal, 1981. aasta septembris saada müüja, täpsemalt vanemkontrolöri koht Koorti tänavast üle silla asuvasse uhiuhkesse Kotka supermarketisse. Sellest ajast tean paari lugu enda kohta. Ma ei tea, kuidas oli see võimalik, aga nii juhtus: läksin sõimest üksipäini linna peale rändama. Eks ma seal kuskil Lasnamäe poe läheduses tiirutasin. Selline kahe- või kolmeaastane. Lõpuks „püüdis“ mingi vene vanamammi mind kinni ja tõi lasteaeda tagasi. „Õnneks oli tol ajal autosid vähe,“ ütles ema, seda lugu meenutades.

Tüüpilise Lasnamäe 5-korruselise maja ühes trepikojas on 15 korterit, igal korrusel kolm: välisuksest sisse tulles paremat kätt kahetoaline, keskel ühetoaline ja vasakul kolmetoaline. Tundsin oma trepikojast nägupidi ainult kõrval ühetoalises korteris elavat vene vanamammit. Mäletan, et ta oli väike, hall ja kortsus. Rohkem ma oma trepikojast ei teadnud kedagi, muust majast rääkimata. Selles mõttes elati igas korteris tõesti omaette elu, millel polnud majanaabritega rohkem kokkupuudet kui kohtumine trepi-kojas. Ei mäleta, et sealgi oleks tereütlemise kommet olnud. Jah, üksteise-ga ei suheldud, vähemalt meie ei suhelnud teistega, aga see-eest ei olnud keegi ka tülikas. Elati ise ja lasti teistel ka elada. Toda naaber-vanamammit nägin ka ainult vahetevahel. Kord, veel õite poisipõlves oli võimalus tema korteritki külastada. See oli ootamatu visiit meile mõlemale. Tegelesin nimelt parajasti oma toa aknal järjekordse ajaviitega: voltisin ajalehest hiiglasliku lennuki, panin otsast põlema ja viskasin aknast välja. See võttis tuule alla ja maandus naabrimammi rõdule. Ossassaa! Olin kergelt paani-kas, sööstsin kohe trepikotta, andsin kella või kopsisin uksele, ei mäleta. Õnneks oligi mammi kodus. Mina vene keelt ei osanud, mammi ei osanud

ilmselt ka eesti keelt. Nähes, et sõnadega käugele ei jõua, pugesin lihtsalt tema ja uksepiida vahelt tuppa, tormasin rõduni, avasin ukse ja seal see oligi – minu lennuk. Tulekahju ei olnud õnneks süüdanud, vist oli äragi kustunud. Mulle järele tulnud mammi sai nüüd muidugi aru, miks ma tema ukse taha ilmusin. Võtsin lennuki ja lasin jalga, mammi ei olnud ka kuri ega midagi. Tore mammi oli. Peagi ta kadus sealt korterist – kas suri või siirdus mujale, ei tea. Millalgi keskkooliajal või nõks hiljemgi andsid naaberkorteri asukad endast läbi seina märku, armatsedes öisel ajal ülemäära valjuhäälselt. Nägupidi näha neid ei õnnestunud. Niisiis elati isoleerituses. Ema ei suhelnud ka oma majast kellegagi. Muidugi, see ei tähenda, et meie trepikojas ei võinud olla teiste korterite vahel mingeid läbikäimisi. Ema ei ole kunagi eriti seltsiv olnud, suure suhtlemisvajadusega. Ja mis isasse puutub, siis tema aeg minu kodus lõppes 1983. aasta kevadel – ta lahutas emast ja siirdus elama Kalamajja. Aastate pärast tõi elu temagi uut peret elama Lasnamäele, nad elasid päris tagaotsas, Läänemere teel. Aga minu meelest hoiti meie majas ka üldse omaette.

Kord toimus majas siiski midagi, mis pani elanikke oma mullist välja tulema ja tegelema ühise probleemiga: keldriboksidesse murti sisse. Olin siis veel väike poiss, arvatavasti käisin lasteaias. Maja all oli kelder – salapärane ja sopiline koht, risti-rästi täis hõbedase metallkestaga soojustatud torusid ja juhuslikku prahti, ning kõige selle kohal hõljusid mingid imelikud hapukad lõhnad. Vahel tuli keldris käimist ikka ette, siis luusisin mõnikord ka pisut pelglikult neis soppides ja käikudes, mis kokku tundusid kummalise labürindina. Neisse soppidesse ja käikudesse olid ehitatud väikesed kitsukesed boksid – igale korterile üks. Neisse oldigi sisse murtud, vist ka meie omasse. Tuli miilits ja ilmselt soovis kõigi asjasse puutuvate elanike tunnistusi. Ema jättis mind üksi tuppa ja läks ise alla. Mäletan, et oli õhtu, pime, ema jäi ära kauaks, kauaks. Nii kauaks, et hakkasin juba muretsema, tekkis hirm. Piilusin aknast välja, aga pimeduses ei olnud näha midagi. Korteri ukse ees oli lukk, mida tuli seestpoolt samuti võtmega avada, aga võtit mul ei olnud. Lõpuks tekkis mul mõte, et hüppan aknast välja ja otsin ema üles. Me elasime teisel korrusel. Silmadega kõrgust ja kukkumist takseerides hindasin, et peaks saama hüpata küll. Otsustasin ennast enne hüppamist riidesse panna, õues oli talv. Paningi valge villase maniski kaela – mul oli selline tore soe riideese, käis kukla tagant nööpidega kinni. Siis kõlas lukuaugus kriks-krõks. Ema tuli koju. Sattusin ähmi ja jooksin, manisk kaelas, tagatuppa. Ema otsis mu sealt üles ja imestas: miks

sul manisk kaelas, kas tahtsid hakata kuskile minema? Ma ei rääkinud talle oma aknast alla hüppamise kavatsusest. Ema rohkem ei pinninud ka, tal oli muulegi mõelda. Ise olen mõnikord suure inimesena sellele õhtule mõelnud – mis oleks saanud, kui ema ei oleks just siis koju tulnud? Kui oleksingi hüpanud? Kas oleks see lõppenud jalaluumurruga? Või millegi muuga?

Ma ei mäleta, et meilt oleks sealt keldrist toona midagi olulist ära viidud. Ma arvan, et keegi ei hoidnud seal midagi väärtuslikku, kõige rohkem suuski, talvekartuleid ja tühje purke. Ei mäleta ma sedagi, kas miilits midagi välja selgitas. Seda mäletan küll, et ema suhtus sellesse uurimisse skeptiliselt. Minu mälupildid ja teadmised selle loo osas igatahes siinkohal lõpevad.

Kokku oli meil varastega kokkupuudet kolmel korral. Esimesel korral murti sisse keldrisse. Teisel korral murti meie korterisse ja viidi üht-teist väärtuslikku minema. Kolmandal korral tehti katset läbi rõduukse taas sisse tulla, kuid siis vist juhtus keegi nägema ja sissemurdmine jäi toimumata. Selle peale lasi ema meile rõduava ette trellid panna. See kord, kui meil korteris sees käidi, jäi veel Eesti Nõukogude Sotsialistliku Vabariigi viimastesse kuudesse, oli 1991. aasta suvi, ise olin sel ajal juba maal koolivaheaega veetmas. Varasteks olid poisikesed, sest muu hulgas viidi ära minu suitsupakkide kollektsioonist John Player Special'i must plasttops ja üks sigarillokarp, mõlemad tühjad. Ei oleks ükski täie mõistusega varas neid puutunud. Sealtsamast võeti kaasa osa mu helikassette, nende hulgas Sõnajalgade „Laulan Loojale hümni" ja „Jumal on mu jõud". Makk ja telekas jäid õnneks alles, neid oleks andnud vast vedida, eriti telekat, vene kodutehnika oli kaalu poolest ränkraske. Ilmselt ei olnud see ka valuutapoodide ajajärgul varastele enam piisavalt apetiitne. Aga kahjuks oskasid need poisikesed puutuda ka tõeliselt hindamatut vara, viies ära ema riiulilt kuldprossi, mida kaunistasid rist, ankur ja süda – ehk usk, lootus ja armastus –, ning käevõru, mis koosnes üksteise külge kinnitatud kameedest, igal kameel meheportree, kokku oli neid vist kuus ja nad olid meisterdatud hallist kivist. Mõlemad ehted olid suguvõsa reliikviad ja unikaalsed. Kui keegi neid juhtumisi on omama sattunud, siis võiks mulle märku anda, ma ostaks tagasi, need on meie suguvõsale mõõtmatult hinnalisemad, kui lihtsalt ehted. Asja käis uurimas politsei, leiti korteripõrandalt väike jalajälg, kuid edasi jäi kõik sinnapaika.

Pärast kolmandat korda, siis, kui oldi üritatud läbi rõduukse tulla, selgus, et meie vastaskorteris, seal kolmetoalises elab neiu, kellel on minu-

ga ühine sõber – minu põhikooliaegne klassivend Reigo. Nägin teda veidi pärast sissemurdmiskatset oma sõbra seltskonnas ja siis ajasime juttu. Ta oli juhtunuga kursis minust paremini, sest neil oldi sel ajal kodus. Nüüd oli majas keegi, kellele trepikojas tere öelda. Aga hajuvaks teretutvuseks see jäigi. Ma ei mäleta isegi selle neiu nime. Nägupidi ei tunneks ka enam ära. Kahju, et nii on!

Püsivaid mängukaaslasi ei olnud mul kuni kooli minekuni, sõpradest rääkimata. Ei olnud üldse – ja see tähendab, et ei olnud ka kodu lähedal Lasnamäel. Minu lasteaiarühmast elasid mitmed Lasnamäel, mulle päris lähedal, kuid ma ei suhelnud nendega väljaspool lasteaeda kordagi, mingeid külaskäike me üksteise juurde ei teinud. Pean silmas juba Narva mnt lasteaeda. Seejuures tahan öelda, et mul oli fantastiline lasteaed ja fantastilised rühmakaaslased, ma ei mäleta näiteks kõigi nelja aasta jooksul ühtki tõsisemat nägelust, ei enda puhul ega teiste puhul, see oli vahva, põnev ja võrratu aeg. Aga eraviisiliselt me läbi ei käinud. Olin kodus ja õues üksik laps. Seejuures ei tundnud ma mingil kummalisel moel üldse mängukaaslastest puudust. Ma olin harjunud üksi nii efektiivselt mängima, et peaaegu kõik mängud said mõnusalt ära mängitud. Seda peamiselt toas, sest õues ma eriti palju mängimas ei käinud. Olin vägagi tubane laps. Samas, paljukest seda valget aega pärast lasteaiast või koolist koju tulemist ikka üle jäi, et veel õues ringi kolistada. Ja tegelikult ei olnud see toonagi endastmõistetav, et väiksed nagad mööda poolvalmis Lasnamäge ringi hulguvad. Tulid koju, puhkasid, mängisid, koolipoisina veel õppisid, vaatasid telekat, sõid, lugesid raamatut, pesid nägu – ja oligi uneaeg käes. Kõik talvise toas istumise tegin suvel maal kordades tasa. Ma arvan, et mu fantaasia oli lihtsalt nii hästi arenenud, et suutsin üksinda täiesti täisväärtuslikult mängida. Pidasin toavaibal lahinguid, kauboid indiaanlaste vastu, või kõik Punaarmee sõdurite vastu, korraldasin autodega tagaajamisi, ehitasin linnu ja mehitasin laevu, viisin osava režissöörina läbi suurejoonelisi massistseene ja stsenaariume, alati suutes kõiki tegevusi teha ja kõiki rolle täita ise. Suvel maal kujutasin endale üksikasjalikult ette koguni oma kamba ja vastasjõuks vaenlaste kamba, viljelesime luuret ja vastuluuret, pidasime lahinguid, hankisime relvastust... Ei mingit probleemi! Tegelikult on see ju vajalik kirjanikuoskus. Kasutasin oma soodumusi juba varakult asjakohaselt.

Harva sai Lasnamäel siiski ka õues mängimas käidud. Mänguväljakute peale seejuures eriti panustada ei tasunud. Tänapäeval on need ju vinged ja ahvatlevad, ka Koorti tänava haljasalal on praegu suur ja rohkelt elamu-

si pakkuv mänguväljak. Aga nagu Lasnamäel üldiselt, valitsesid ka minu lapsepõlve Lasnamäe mänguväljakutel tüüplahendused: nelinurkne liivakast – enamasti sisuliselt liivata –, kõrge poolringikujuline varbadega raudkaar, mille otsas sai turnida ja pea alaspidi rippuda, plekist ja torudest kokkukeevitatud liumägi ning siis veel mingid posti külge konstruitud pöörlevad ümmargused plekist lätakad, mis ilmselt pidid endast kujutama palliviske sihtmärki. Ümberringi kiviplaatidega kaetud pinnas ning istumiseks paar betoonist valatud aluse ning puust pealisosaga pinki, needki üks ja sama tüüpmudel üle kogu Lasnamäe. Selline mänguväljak ei olnud kuigi inspireeriv, seda enam, et tavaliselt oli see ka vandaalide poolt tugevasti kahjustatud. Otsiv vaim kippus tegevust otsima mujalt. Palju rõõmu pakkus rööbaspuid meenutavatel vaibakloppimise torudel aelemine. Kord talvisel ajal sain ühepäevasemuks ühe vene poisi, kumbki ei osanud teise keelt, aga see ei takistanud meil ehitamast sulalumest Koorti tänavale veel ühte maja ja ladumast sellele katust äravisatud näärikuuskedest. Kord päikserohkel kevadisel päeval sain jälle üheks päevaks kaaslaseks paar vene last, sõitsin ringi rohelise Ereliukasega, kuni üks poiss ütles midagi, millest ma aru ei saanud. Mis on? Poiss näitas midagi näpuga. Siis märkasin: rattal kumm katki. Tassisin selle süles koju – ja niipaljukest seda sotsiaalset elu oli ka seekord. Seega natuke tuli mõne ümbruskonna lapsega õues mängimist ette küll, pärast kiiret iseeneslikku tutvumist. Ja minu mäletamist mööda olid nad kõik venelased, vähemalt venekeelsed. Mingit rahvastevahelist vaenu sellel pinnal ei eksisteerinud, keelt oskamata hängiti ja mängiti, täielik rahvaste sõprus ja integratsioon! Pisut suurema poisina, kui olin enda jaoks avastanud vibulaskmise võlu ja seda tegevust maal suvi otsa suure isuga praktiseerinud, proovisin ühel sügisel Lasnamäel kodumaja ees vibu lasta. Aga see oli millegipärast väga igav. Natuke lasin ja siis tulin tuppa.

Ema töötas aastail 1981–1983 Kotka kaupluses tööstuskaupade osakonna vanemkontrolörina ja aastail 1983–1992 Desintegraatoris raamatupidamises palgaarvestajana. Päris asotsiaalsed me siiski ei olnud, emal tekkis mõlemas kohas sõbrannasid, kelle juurde külla minnes sai isegi mind kaasa võtta. Korduvalt käisime Kotka kaupluse kunstniku, tädi Helga juures, kellel oli minust aastake vanem tütar Heidi. Nad elasid Smuuli tee ääres, ma pakun, et majas, mille aadress on tänapäeval Paekaare 54. See oli 9-korruseline maja, nad elasid mingil keskmisest kõrgemal korrusel. Üldse oli Lasnamäel peamiselt ainult kahte tüüpi maju: 5-korruselisi ja 9-korruselisi. Neist ehitati erinevaid kogumeid. Nõukogude ja Venemaa tüüparhi-

tektuurist on internetis palju infot – otsida tuleb loomulikult vene keeles –, igal majatüübil oli oma tehniline nimi. Lasnamäe 9-korruseliste tüübi nimi oli 1-515/9 ja 5-korruseliste tüübi nimi oli 111-121. Kõrgematel oli madalamatest üks eriti oluline erinevus: kõrgematel oli lift. Mina, tüübi 111-121 elanik ei saanud liftiga sugugi mitte sageli sõita. Tädi Helga ja tema tütrega seoses on mul eredalt meeles üks pime õhtu, kui mina ja see tüdruk rahmeldasime elutoas, emad aga ajasid köögis juttu. Rahmeldades kukkusin kulmuga vastu tugitooli teravanurgalist puust käetuge – kulm katki ja verd tuli pahinal. Šokk oli suur, kiirelt leiti takso – aga selle leidmine oli 1980-ndate Lasnamäel paras kunsttükk, sest lisaks sellele, et taksode liikumine oli üldse üks udune nähtus, tähendas nende tellimine tavaliselt seda, et tuli lipata lähimasse telefoniputkasse, korterites oli telefone sel ajal napilt ja mobiiltelefon oli sel ajal täpselt samasugune fantastikamaailma kuuluv nähtus, nagu sarja „Knight Rider" kangelase Michael Knighti käekell –, sõitsime emaga koos kuhugi traumapunkti. Seal õmmeldi mu haav kinni ja kõik läks hästi. Nüüd ma tean, et tegelikult tähistasime sel korral tädi Helga juures jõulusid ja põlesid ka küünlad. Tädi Helga tähistas mõlemat aastalõpupüha, tehes seda omapärasel viisil, nimelt kahe kuusega, tuues ühe jõuludeks, teise nääridеks. See õhtu pimedas toas rahmeldamise, kukkumise ja traumapunkti sõitmisega ongi minu ainus jõulumälestus kuni selle ajani, mil jõule hakati jälle avalikult tähistama.

Sel ajal olid inimestel kodudes valdavalt ühesugused asjad. Tädi Helga kodus oli näiteks sama L. Frank Baumi raamat „Võlur Oz", mis oli olemas ka minul. Ja minu meelest oli neil kodus samasugune ilus väike kukekujuline äratuskell, mis oli ka meil kodus kapi peal, ainult et tädi Helga juures oli see kollane, meil aga valge. Selle kella valge eksemplari pealt õppisin tasapisi selgeks kellaaja vaatamise. Kui vaatasime emaga telekat, saatis ema mind pidevalt teise tuppa kella vaatama. Muud ma alguses öelda ei osanud, kui et „suur seier on 12 peal ja väike seier on 9 peal". Lõpuks õppisin aja jooksul ära, et sellisel juhul on kell 9.

„Knight Rider" väärib omaette meenutust. Režissöör Jaak Kilmi, kah otsapidi minu põlvkonna mees, on teinud sellest ajast suurepärase dokumentaalfilmi „Disko ja tuumasõda", kus on pikalt juttu muu hulgas sellest telesarjast. Igasuguse liialduseta võib öelda, et „Knight Rider" ühes oma kangelase Michael Knighti ja tema imeauto KITT-iga oli 1980-ndate alguse ja keskpaiga Tallinna poisikeste seas absoluutne tegija. See oli ilma ühegi kahtluseta ülim asi, mis siis telekast tuli. Täpsemalt: see tuli Soome televi-

KUSTUTATUD

23. 02. 2026 Viimsi Raamatukogu

Viimsi Raamatukogu

sioonist – mis muutis vaatamise väga keeruliseks, kuna Soome televisiooni näitavaid televiisoreid ei olnud sugugi igas kodus. Meil näiteks ei olnud seda võimalust veel kaua aega. Ja kuna see sari tuli Soome telekanalist, siis tundsime meie, 1980-ndate alguse ja keskpaiga poisikesed seda ka „ridärjässä“ nime all, kuna soome keeli kandis sari nime „Ritari Ässä“. Sõnad nagu „maikelnait“, „ridärjässä“ ja „kitt“ panid silmad särama, tõid võbinad ihule, need olid võlusõnad, mis olid pärit võlumaailmast, ja kui õnnestus vahel seda võlumaailma, s.t sarja ennast ekraanilt natuke näha, siis sai ka ennast tunda seal sees olevana. Mitte ükski vaatepilt ei suutnud võistelda sarja algusgraafikaga, kus sütitava muusika saatel kihutab kõrbes vaataja suunas KITT, punane tuluke esitulede vahel vilkumas – ikka „võu-võu“ ja „võu-võu“. Kui mul õnnestus seda sarja vahel harva kellegi juures telekast näha, siis – ma usun – ei pööranud ma sellelt küll sekundikski silmi. See nähtus oli midagi erilist.

Mulle praegu tundub, et ainult üks koht oligi, kus mina seda sarja nägin, see oli taas ühe ema sõbranna juures. Nime ei mäleta, aga elas Helgast teisel pool Smuuli teed 9-korruselises. Sellel sõbrannal oli minust paar aastat vanem, juba koolis käiv poeg, ja kui telekast just parajasti midagi huvitavat ei tulnud, siis sain tema toas mängida. Mina siis veel koolis ei käinud, mul oli alles käsil lasteaed. Selle poisi kirjutuslaual sain esimest korda mingi ettekujutuse, mida koolis tehakse. Tõsi küll, veidi puuduliku. Nägin seda poissi õpilaspäevikuga tegelemas ning arvasin selle lahtreid ja ridu vaadates, et koolis õppimine tähendabki ainult sellesse raamatusse millegi kirjutamist. Õpikud, vihikud, tunnid ja õpetajad mu peas sellesse süsteemi veel ei mahtunud.

Tädi Niina elas vist majas, mis praegu on aadressiga Kalevipoja põik 2. Ja tädi Eljen elas kuskil Miina Härma või Paul Pinna tänava kandis. Ka nende juures käimist tuli ette. Ja vahel tulid ka nemad meile külla. Nende puhul ma mingeid lapsi ei mäleta. Aga muidu olid nad lahked tädid. Vikerlase tänava kandis elas tädi Elle, kelle hüüdnimi oli Õunake. Temal oli kaks last, tütar ja poeg, tädi Elle juures käisin mitu korda külas. Tema oli hästi jutukas ja lõbus inimene, lasnamäelane samast aastast kui meiegi – enne oli elanud bussijaama kandis. Kui käisin 2015. aasta sügisel Tallinna 16. Keskkooli vilistlaste kokkutulekul, siis nägin teda ekskursioonil, mis korraldati kooli vanasse majja Majaka ja Lasnamäe tänava nurgal. Selgus, et Elle on veel selles koolimajas käinud! Oma esimese korraliku, s.t korraliku palgaga töökoha eest võlgnen ka tänu temale, see oli just tema, kes

1996. aasta varasügisel mulle teada andis, et otsitakse keskküttesüsteemide reguleerijaid.

Telekas kujutas endast minu jaoks väga olulist meelelahutusallikat. Loomulikult ka raamatud – lugesin tohutu palju, nii linnas kui ka maal oli mul suur kodune raamatukogu. Mingis algklassis palus klassijuhataja Vilma, kes õpetas ühtlasi eesti keelt ja kirjandust, igaühel teha nimekiri raamatutest, mida ta on lugenud. Mina võtsin ülesannet tõsiselt, täitsin selle pühendumuse ja põhjalikkusega, mis mulle on üldse omane: paningi kõik loetud raamatud kirja. Need, mis olid linnas, ja lisaks mälu järgi neid, mis olid maal. Sain nimekirja tagasi kiitusega: „Oled palju lugenud. Tubli!" Aga raamatute kõrval, nagu öeldud, kuulus mu ellu lahutamatult ka telekas. Tol ajal oli telekanalite valik Nõukogude Liidus väga piiratud. Põhimõtteliselt võis üle kogu Nõukogude Liidu näha Kesktelevisiooni – ja mitte ainult Nõukogude Liidus, vaid ka väljaspool seda, see oli tõeline globaalne telekanal. Ja teisena võis selle kõrval näha kohalikku telekanalit, mis Eesti NSV-s oli Eesti Televisioon. Edasi oli juba juhuse ja muutuvate aegade küsimus, mida telekast veel näha õnnestus. Minu meelest oli meil sel ajal telekas siiski mitu vene kanalit, aga neil vene kanalitel ei teinud mina ei siis ega hiljem mingit vahet, vaadata ei olnud neilt midagi, välja arvatud siis, kui klõpsides sattus ette mõni multifilm. Eriti ei olnud midagi vaadata ka Eesti Televisioonist, aga sellega oli niisugune lugu, et sellest siiski mööda ei saanud. Igal tööpäevaõhtul oli „Lasteekraan" – ja selle ma püüdsin alati ära vaadata. Otsa tulid „Aktuaalne Kaamera" ja „Vremja" – ning neistki sain osa. Igal pühapäevahommikul oli mul ka kava paigas: pärast Iivo Nei „Malekooli" ja militaristlikku propagandasarja „Teenin Nõukogude Liitu" jõudis telekavas järg lastefilmi kätte. Kui see vähegi vaatamist kannatas, siis vaatasin selle ära, hoidudes loomulikult igasugustest võrdlustest „Knight Rideriga"... Lastefilmidel oli pealeloetud eestikeelne tõlge, mille puhul anti teada: „Teksti loeb Toomas Lassmann." Nii sai Lassmanni iseloomulikust häälest mitte ainult mu enese, vaid kogu minu põlvkonna lapsepõlve lahutamatu osa. Samamoodi, nagu kulusid pähe multifilmide tutvustustekstid: „Dubleerinud stuudio Tallinnfilm, tõlkinud Valeeria Villandi, toimetaja Luule Žavoronok, näitlejad Ellu Puudist, Karl Kalkun..." Inimese vanimatesse mälukihtidesse settinud auditiivsed mälestused on huvitav nähtus.

Umbes nõnda olid lood seni, kuni ka meie kodusesse telekasse jõudis Soome televisioon. See hetk muutis kõike kardinaalselt. Oli aasta 1986, veebruar. Täpsemalt jõudis Soome televisioon minu koju ühes uue teleka-

ga, mis oli ühtlasi esimene värvitelekas minu elus. Esialgu saime küll ainult nii-öelda „soome esimese“ ja „soome teise“ ehk vastavalt Yle1 ja Yle2, see põhiline, „soome kolmas“ ehk MTV, kust tulid kõige põnevamad filmid, jäi veel unistuseks. Aga piisas esialgu kahest esimesestki kanalist. Hoobilt avanes minu, 7-aastase jõmpsika ees kogu lääne meelelahutus. Vahet senisega võib võrrelda pimedast keldrist päikse kätte vabasse õhku tulekuga. Nõukogude filmid, sealhulgas eesti filmid olid hallid, masendavad, ängistavad, rasked, igavad, enamik nende tegevusest tundus toimuvat pimedu-ses, talvel või ulguva tuule taustal. Pea ükski neist ei kõlvanud poisikestele vaadata. Lastesaated olid talutavad, aga puised ja valdavalt säratud, kõik muud saated paistsid olevat tehtud vanaemadele. Aga Soome telekanalite kaudu, eriti kui ükskord oli meil olemas ka „soome kolmas“, jõudsid minu ellu kiiresti nii James Bond kui ka ulmefilmid, muudest märulifilmidest ja krimisarjadest rääkimata. Jõudsid õudus- ja ninjafilmid. Kümnendi-vahetuseks, kui olin algklassides, vahetasid David Hasselhoffi kehastatud Michael Knighti ja tema KITT-i poisikeste hinges vaikselt, kuid veenvalt välja Richard Dean Andersoni „MacGyver“, Silvester Stallone „Rambo“ ja Arnold Schwarzeneggeri filmid, eesotsas „Komando“ ja „Terminaato-riga“. Tulid „Tähesõjad“, „Visa hing“ ja „Miami Vice“, Indiana Jones ja Freddy Krueger, aga ka komöödiad nagu „Palja relvaga“, „Beverly Hillsi võmm“ ja „Politseiakadeemia“ – kõik see oli maailma kõrgeimal tasemel meelelahutus. Õhtud olid täidetud! Iga järjekordset põrutavat filmiela-must analüüsiti juba järgmise päeva hommikul koolis garderoobis enne tundide algust poisikeste poolt põhjalikult. Sarju „Twin Peaks“ ja „Poirot“ nägin mina juba 1990-ndate alguses. Neid igaüks ei hinnanud, aga mind tõmbasid mõlemad, eriti lummas mind esimene, elasin pikalt selle maagia mõjuväljas. Boonusena õpetas ingliskeelsete filmide vaatamine soomekeel-sete tiitrite abil selgeks nii inglise kui ka soome keele. Algusaegadel liikusid Soome telekanalite kavad rahva seas ringi isetõlgituna ja trükimasinal läbi kopeeride lööduna, nähes välja nagu ehtne põrandaalune kirjandus. Ema sai ka neid kuskilt. Hiljuti avastasin, et mul on neid patsakas säilinud, küll oli tore neid silmitseda ja vanu aegu meenutada!

Nüüd peaks olema selge, miks ma eriti õues ei konnanud! Telekas meeli-tas vaibale kõhutama. Samas, suvel maal, kus tihti oli telekas katki ja kuhu Soome telekanalid üldse ei ulatunud, elasin elu teistmoodi sisukalt ja põne-valt. Kogu lapsepõlve olid mul proportsioonid aja sisustamises väga paigas: lugesin tohutult palju raamatuid, neelasin telekast filme ja sarju ning suviti

elasin maal aktiivset elu, tehes lisaks mängimisele ja lugemisele kaasa ka kõigis jõukohastes töödes, alates heinateost ja lõpetades sõnnikuveoga.

Kui läksin kooli, oli videomakk veel sulaselge haruldus. Kuid neil, kellel see oli, ei olnud vaja piirduda ainult Soome telekanalite pakutavaga. Minu tutvuskonnas oli ainus videomakk mu pinginaabril Raigol. Tal oli septembri alguses sünnipäev, ja iga kord, kui ta selleks puhuks mõned sõbrad külla kutsus, vaatasime õhtu lõpetuseks ka midagi videomaki pealt. Just seal sõlmisin esimese tutvuse Schwarzeneggeri, Freddy Kruegeri, Paharettide („Gremlins") ja ninjadega – ning iga selline tutvus tekitas elamusi ja muljeid, mis ei kustunud tüki aja jooksul. Hämmastav, veel suure mehenagi, kui oli käes külluslik kapitalism, ei märganud ma kaua aega, et videomakid on ammu poes vabalt saadaval ega ole kallid ka. Nii sügavale minusse oli ennast istutanud kuvand videomakist kui defitsiitsest esemest. Alles 2002. aastal taipasin selle endale osta.

Ema ütles, et tal on meeles esimene film, mida ta uuest televiisorist nägi, see rääkis Pompei hukust. Tuli loomulikult „Soome pealt". Selle peale meenus mulle, et mäletan seda filmi minagi! Vaatasime, kuidas vulkaan purskab sulatuld ja kõik jooksevad. Siiamaani on uduseid kaadreid silme ees. Filmi tegevus toimus mingi mere või lahe ääres, ja sain nii palju tõuget, et läksin pärast oma tuppa suurt venekeelset gloobust keerutama, tegevuspaika otsima. Itaalia „saapa" leidsin kohe üles ja arvasin, et „tallaalune" laht ongi see Pompei-filmis nähtud laht. Tegelikult on Pompei hoopis mujal. See gloobus keerles mu sõrmede all pidevalt. Just praegu, kui seda raamatut kirjutan, ujus kuskilt internetist üles mingi Kanal 2 või TV3 klipp, kus paluti juhuslikel inimestel näidata, kus asub Soome või Hispaania. Võib-olla olid õiged vastused meeleolu kütmiseks välja jäetud, ei tea, aga selle klipi valguses jätsid inimeste geograafiaalased teadmised väga nadi mulje! Nad ei suutnud isegi umbkaudu kaardil ära näidata niisuguseid tuntud riike. Hakkasin meenutama oma geograafiaalaste teadmiste omandamise lugu. Ja kokkuvõtvalt pean ütlema: inimene, kes loeb raamatuid, ei saa nii rumal olla! Kui juba loed natukenegi raamatuid, siis imbub geograafia sinusse iseenesest. Palun väga, kuulus 1970-ndate ja 1980-ndate muinasjuturaamatute sari „Saja rahva lood". Iga raamatu sisekaanel kunstipäraselt stiliseeritud maakaart antud rahva asupaiga kohta. Puhas geograafia! Tšuktši, valgevene, india, nigeeria, tadžiki, rootsi, hiina, bretooni, ukraina, moldaavia, avaari, abhaasi, altai, hakassi, mansi, kasahhi, itelmeeni, soome, pärsia, kalmõki, itaalia, balkaari, poola, kašuubi, prantsuse, slovaki,

usbeki, mali, jukagiiri, mongoli, läti, dungaani... Rahvad, riigid, piirkonnad... Geograafia, ajalugu, folkloor, kombed, maailmapilt, loodus... Lasteaia- ja algkoolilaste kirjavara! Tiiru ümber maakera võis nõukogude aja noor lugeja teha enne põhikooli lõpunigi jõudmist vähemalt kolmel korral. Esmalt sarjaga „Saja rahva lood". Siis Jules Verne'i romaaniga „Kapten Granti lapsed". Ja Grigori Adamovi romaaniga „Kahe ookeani saladus". Viimased kaks ilmusid sarjas „Seiklusjutte maalt ja merelt". Üldse, selle sarja raamatute teened eesti noorte lugejate harimisel geograafia, ajaloo, bioloogia, zooloogia, mineraloogia jne vallas on tohutud. Kuhu viis ainuüksi Jules Verne! Tema romaani „Kaheksakümne päevaga ümber maailma" eesti keeles nõukogude ajal ei ilmunud, see viis tiirule ümber maakera juba uuel ajal, sest 1924. aastal eesti keeles ilmunud väljaanne ei saanud eriti paljudele näppu sattuda. Ehkki 1980-ndate lõpus jooksis Soome televisioonis selle raamatu põhjal tehtud multikasari. Aga „Kapten Granti lapsed" on samuti reis ümber maailma, ainult et 37. lõunalaiust mööda. „Viieteistkümneaastane kapten" viis Aafrikasse. „Kapten Hatterase seiklused" viis Arktikasse. „20 000 ljööd vee all" viis ookeanite põhja, nagu ka Adamovi „Kahe ookeani saladus". Romaanide romaan oli „Saladuslik saar", mis sõlmis kokku „Kapten Granti lapsed" ja „20 000 ljööd vee all". See oli niihästi õpik loodusteaduste ja USA ajaloo kohta kui ka judinaid peale ajav lugemine vaprate kolonistide seiklustest üksikul Vaikse ookeani saarel. Ja üle selle kõige on see romaan ülistus humanismile, kangelaslikkusele ja teadusele. Tunnistan ausalt, et minu respekt Verne'i loomingu vastu on seetõttu tänini tohutu. Võta viiskümmend nobelisti ja viska teist viitekümmend nobelisti, mul ei ole neid senise 37 eluaasta jooksul vaja läinud, aga Verne on aidanud kõvasti kaasa minu inimeseks saamisele. Lasin selle pretensioonika kujundi peale igaks juhuks nobelistidest kirjanike rea 1901–2016 silmade alt läbi, aga tõesti, kui kõrvale jätta Lagerlöf oma Nils Holgerssoni seiklustega, Hemingway, Beckett, Neruda ja Dylan, siis ei ole ükski nobelistist kirjanik mulle kuidagi korda läinud, nende mõju ja osalus minu elus on olnud nullilähedane või täiesti null. Ning ka ükski viiest nimetatust ei trumpa Verne'i ligilähedaseltki üle. Kuhu „Seiklusjutte maalt ja merelt" kõik viisid! Õigem oleks küsida, kuhu need ei viinud! Veel kaks selle sarja kirjanikku, keda enda jaoks väga oluliseks pean, on Dumas ja Twain. Dumas' viiest musketärilugude köitest juba ainuükski kaks esimest on lektüür, mida läbi lugenult ei tohiks minu hinnangul saada ühestki noorukist suureks saades lurjust või tõbrast. Kui lugesin „Kapten

Granti lapsi“, keerles gloobus mu sõrmede all taas, käisin selle peal kogu 37. lõunalaiuse läbi. Niisiis on elementaarse geograafia mittetundmine märk sellest, et inimesed ei loe õiges vanuses õigeid raamatuid. Isegi õigetest filmidest õiges vanuses oleks suur tolk. Ka Bõndi-filmide abil võib teha tiiru ümber maakera!

*

Raamatute abil olin suur rännumees, isiklik kodunurgageograafia tuli kätte raskemini. Lasteaias käimise aegu olid mu liikumistrajektoorid linnas õige ahtakesed. Hommikul läksin emaga Kalevipoja peatusest bussi nr 19 või 35 peale, sõitsin Kadrioru kohviku ette, see peatus kannab nüüd J. Poska, toona kandis A. Leineri nime. Kõndisin paarsada meetri mööda Narva maanteed, kuni lasteaiani. Õhtul sama teed tagasi. Seejuures vahel ka bussiga nr 44, mis tõi Liikuri tänava ja Vana-Kuuli tänava risti. Hiljem sai sama teed sõita ka bussiga nr 51. Kui seda teekonda kaardil ette kujutada, saame ühe kitsa kolmnurkse siilaka. Lasteaed Narva maanteel ja need kaks bussipeatust – see oligi pikka aega kogu ruum kogu linnas, mida ma suutsin hoomata. Mis jääb sellest kaugemale – valitses teadmatus. Sellest kaugemale jääv oli mähitud salapära loori. Mis jääb Narva maanteest kesklinna poole edasi? Mis jääb Narva maantee ja Vana-Kuuli tänava ristist edasi? Buss nr 44 keeras sealt paremale – ja koos sellega keerasin ka mina, pikki aastaid. Mis asus otse? Mul on mälupilt, et mingil põhjusel olin ma kord mõnisada meetrit ka sealt otse sattunud, ja näinud, et seal lõpeb tänav ära. Nii elasingi kogu selle aja teadmises, et seal on „maailma lõpp“ või vähemalt mingi „lõpp“. Mu mälupilt võis olla vale, või ehitati sealt hiljem tänavat edasi, igatahes selgus koolis käies, et sealt läheb Lasnamäe mühinal edasi. Ei ole mingit „lõppu“. Sealt Lasnamäe sellel suunal õieti algabki: Katleri, Läänemere tee, Linnamäe tee, Priisle... Kooliajal laiendasin oma maailma kõvasti ka Narva maanteel linna suunas, sain ettekujutuse kesklinnast ja vanalinnast. Aga lasteaias ja isegi veel algklassides käies piirasid mu ruumilist maailma need kaks „lõppu“. Tegelikult oli „lõppe“ rohkemgi. Tulin bussist maha Liikuri ja Vana-Kuuli tänava ristis. Buss sõitis edasi. Mis oli seal, kuhu buss edasi sõitis? Teadsin sealt ainult müstilise kõlaga peatusenime F. Oki. Kui buss seisis seal peatuses, oli mulle juba näha selle kollane selg. Kogu see suund tähendas mu jaoks kaua aega ainult seda, et sealt tuleb buss.

Küll üle aia tahtsin siis
ta kombel vaadata:
„Laps, oota,“ kostis ta, „see aeg
on kiir' küll tulema!“

Aeg tuli. Maa ja mere peal
silm mõnda seletas...

Nii kirjeldas lapsepõlve ruumi olemust juba Lydia Koidula luuletuses „Kodu". Kui kõmpisin hommikul lasteaeda minnes üle Kotka poe silla, siis olin üle käsipuu pilku vasakule kaugusesse heites sarnases olukorras, nähes üle selle „aia" perspektiivis kaugenemas ja kahanemas 5- ja 9-korruseliste majade rivisid, kuni need kaugel taamal kanaliga uduhämus üheks kokku sulandusid. Ka seal oli minu jaoks kaua aega „lõpp". Umbes nii, nagu mina vaatasin seda „lõppu", kõmpides hommikul üle silla Kotka poe poole, võisid vaadata eurooplased enne Kolumbuse retke silmapiiri Atlandi ookeani kohal, või maalased enne esimest Kuu-lendu taevas helendava Kuu poole. Aastate jooksul hakkas ka see „lõpp" seal kaugemale nihkuma, andes ruumi Leningradi supermarketile, siis juba Mahtra kandile – ja lõpuks haihtudes. Minnes 1994. aastal 10. klassi Läänemere tee lõpus asuvasse Tallinna 62. Keskkooli ehk Lasnamäe Üldgümnaasiumisse, said selgeks peaaegu kõik sealpoolsemad Lasnamäe nurgad, ühtlasi võisin alates sellest ajast peale öelda, et tunnen suhteliselt hästi peaaegu kogu Lasnamäge, välja arvatud selle kõige tagumisem sopp: Raadiku, Seli ja Ümera. Mujal olin kõikjal ringi kolistanud, kas seetõttu, et seal elas sõpru, klassikaaslasi ja lihtsalt tuttavaid, või oli muu põhjus sinna sattuda: Läänemere teest Priisleni, Priislest Kärberi ja Mahtrani, Mahtrast Peterburi tee ja Punase tänavani, Punasest tänavast Pae ja Paekaare tänavani, sealt Majaka, Kivimurru ja Katusepapi tänavani, Juhan Smuuli tee, Jaan Koorti tänava ja Vikerlase tänava, mis algselt kandis Kuramaa nime, vahele jäävast kodupiirkonnast pole vaja rääkidagi. Kõik see kokku on hiiglaslik maa-ala, mille seob ühte Lasnamäe kanal ehk Laagna tee, algse nimetusega Oktoobri tee, ning mille muudab lausa labürintlikuks asjaolu, et majad on ju suures osas ühesugused, ja veel enam, vähemalt ühel juhul on ka kvartalid täpselt ühesugused, nii majade endi kui ka nende paigutuse ja tänavaplaani osas, erinevused on üksnes tühistes detailides, näiteks Jaan Koorti tänava majadel 9 ja 11 on sisuliselt identsed kaksikud kaks silda edasi, aadressil Loitsu 2. Jaan Koorti tänava pilvelõhkujatel, mis kannavad numbreid 12, 14 ja 16, on vasteks Virbi tänava kolm pilvelõhkujat, kõik numbriga 4. Jalutades vahel sealtkaudu Leningradi supermarketisse, tundsin ennast alati nagu paralleeluniversumisse sisenevat, vaatasin naljaka tundega oma „paralleelkodu" aknaid... Nende kahe kvartali põhjal saaks kindlasti lavastada nõukogude täitsa hea

filmi „Saatuse iroonia, ehk Hüva leili!“ Lasnamäe versiooni. Aga mind ei ole see hiiglaslikkus ja labürintlikkus eales häirinud. Vastupidi, see hiiglaslik labürint oli kuidagi lähedane ja omane. Pole ka vaja imestada miks, seal oli ju minu kodu. Ma orienteerusin seal, nagu ikka igaüks orienteerub oma kodukandis.

Neil, kes Lasnamäel ise ei elanud, võis seal tõesti raske olla midagi üles leida. Lilli Promet kirjutab oma „Aheldatud muusas“ (lk 154): „Otsisime Lasnamäel Velikije Luki tänavat, et mine või lolliks, tiirutasime ringi, üks venelane juhatas ühte kanti, teine teisele, ainus mutike tunnistas: „Ja novenkaja, ja nitševoo ne znaju.“ [„Ma olen uus, ma ei tea midagi.“] Paistis, et siin olid kõik, kogu elanikkond novenkajad, seda kinnitasid ka majade vineeriga asendatud akna- ja välisuste klaas. Kauase tiirutamise järel leidsime selle üles täiesti kogemata, ehkki nurgamajal polnud tänavasilti, vaid hoopiski kolmandal hoonel. No on alles süsteem, elad oma linnas kui võhivõõras. Ei, mitte k u i, vaid võõras.“ Katke oli kirja pandud 1985. aasta septembris.

Tegelikult olen korra elus ka Raadiku tänaval kõndima sattunud. Aastail 1999–2005 asus Raadiku 8 Pedagoogika Arhiivmuuseum, ja kui Pedagoogikaülikoolis õppisin, viidi kogu kursus seda külastama. Lasnamäe absoluutsesse tagaotsa oli sattunud selline vaimukultuuri täis asutus. Mulle teadaolevalt ongi see ainus Lasnamäel asunud muuseum. See, et Suur-Sõja-mäe tänaval asuva Hoiuraamatukogu hoidlates hoitakse mõndagi põnevat ja Peterburi tee ääres asuval Susi hotellil on oma kunstikogu, on juba teine teema. Muide, Raadiku 8 oli tol ajal ka Pedagoogikaülikooli ühiselamu, seal resideeris näiteks mu kursaõde Varje.

Fikseerin siinkohal natuke tänaseks kadunud lähimaastikku. Vana-Kuu-li tänava ääres, Narva maanteelt tulles vasakut kätt oli veel hiljaaegu neli suurt kahekorruselist paekivist maja. Kaks olid tee ääres üksteise kõrval, teised kaks nende taga üksteise kõrval. Teeäärsed ja üks tagumistest on tänaseks lammutatud, teeäärsete asemele on ehitatud uued moodsad korrusmajad, aadressiga Vana-Kuuli 1, 3 ja 5. Nende taga on Paevälja puiestee ja veel üks uus moodne korrusmaja, aadressiga Narva mnt 148, mis koos kõrvalhoonega ongi kõrvale tõrjunud tolle kolmanda paekivist maja. Neljas paekivist maja on veel alles, tahaks kangesti, et see säiliks. Samuti on kõrval teisi vanu põnevaid hooneid, kus praegu asuvad töökojad ja mis kujutavad endast salapärast varju jäävat kvartalit. Selles piirkonnas asus 20. sajandi esimesel poolel Lasnamäe sõjaväelennuväli. Minu kodu-

kant oli kunagise lennuvälja territooriumil ja selle vahetus läheduses. Ma ei tahaks praegu selles teemas ajalukku sukelduda, praegu lihtsalt pakun, et need Vana-Kuuli tänava vanad ehitised olid lennuväljaga seotud. Kõrval on ruumi uutele majadele küll, loodetavasti ei kista hetkel seal veel alles olevaid Lasnamäe vanema inimasustuse märke maha, Lasnamäe ajalugu on inimestesse puutuvalt niigi õhuke. Aga seal on ka muud olnud, kui ainult paneelelamute mikrorajoonid!

Neis neljas paekivist majas muide elati veel 1980-ndatel. Tean ühte nende majade elanikku isiklikult. Ta oli mu 1997. aasta suve semu, nimega Sven, aga kõik hüüdsid teda Maniakiks. Nüüd selgus Facebooki vahendusel, et Sven oli 1980-ndate teise poole hakul, 3–5-aastase poisina ühes neist majadest elanud. „Igatepidi lahe elamine oli, buržuikaga ja puha," meenutas ta. Enamasti elasid seal venelased. „Üks mustlasperekond vilksatas ka korra. Osad korterid olid trükikoja Punane Täht töötajatele."

Kuskil 1998. aasta paiku käisin muuhulgas keskküttesüsteemi reguleerimas ka Nõmmel Ilmarise tänaval kirjanik Paul Kuusbergi kodumajas. Umbes viisteist aastat hiljem leidsin tema mälestusteraamatu „Rõõmud ja pettumused", mis oli ilmunud 1996. aastal. Möödaminnes mainib ta seal, et kodus valitseb rõskus ja jahedus. Loodetavasti sai see viga uue keskküttesüsteemiga parandatud! „Rõõmud ja pettumused" on erakordselt tuumakas raamat. See räägib 1930-ndate Tallinna elust, aga selle kandi pealt, nagu seda nägid vaesed ja viletsuses elavad inimesed. Sellist elanikkonna kihti oli tol ajal Tallinnas oi kui palju. Mälestused näitavad Kuusbergi kujunemist kommunistliku ilmavaate sümpatiseerijaks, ja tõesti, mitte midagi ei saa pahaks panna. Inimeselt, kelle jaoks oli isegi võisilm pudru peal kättesaamatu unistus, ei saagi tahta, et ta tunneks mingit kurvastust, kui Päts uppi lüüakse ja Ždanov tööliste valitsuse pukki sokutab. Noor Kuusberg oli ehitustööline. 1934. aasta suvel viis töö teda ehitama Lasnamäele sõjaväe lennuväljale. Raamatus on sellest pikalt juttu. Ehitati uut suurt töökojahoonet ja seejärel mahukat maapealset keldrit. Tsiteerime natuke: „Selleks, et jõuda kella seitsmeks sõjalennuväe territooriumile, kus uut töökoda ehitati, pidin tõusma enne kella kuut ja hiljemalt veerand seitse kodunt lahkuma, pooljoostes Vabaduse platsile, sealt Kadrioru trammile. Muide, enne kella seitset oli trammipilet poole odavam kui päeval, maksis ainult viis senti. Kadrioru lõppjaamast jällegi kiirsammul üles Lasnamäele, et kell seitse kanderaami aisad, pärastpoole müürihaamri vars pihku võtta. Tööpäev algas kell seitse. Siis viis tundi parajat, vahel ülejõu rabamist, tund

lõunavaheaega ja edasi järgmised viis tundi tööd ning kell kuus õhtul võisin käed ära loputada, vanad lubjased treeningpüksid puhtamate vastu vahetada ja Lasnamäelt alla trammi peale rutata. Koju jõudsin veerand või pool kaheksaks." (Lk 142–143.) Nii tore on nüüd mõelda, et äkki sõitsin ka mina 1980-ndatel igapäevaselt mööda mõnest müürist või kiviseinast, mille ladumisel oli 1934. aasta suvel kaasa teinud tulevane kirjanik Paul Kuusberg. Ja veel toredam on mõelda, et äkki on sellest töökojast või keldrist midagi praegusekski alles! Ausõna, ma paneks sinna infotahvli, asi vääriks seda! Lisan veel, et 1934. aastal Kuusberg loomulikult Ilmarise tänaval ei elanud, ta elas Rulkoviuse tänaval, tänapäeva nime kasutades Virmalise tänava kandis. Vana-Kuuli tänav kandis siis, kui noor Kuusberg seal ehitas, Kuuli nime. Ka praegu on Kuuli tänav Lasnamäel olemas, aga tagapool, ühendab Punast tänavat Peterburi teega. 1972. aastal ilmunud, Aleksander Kivi koostatud raamat „Tallinna tänavad" ütleb Kuuli tänava kohta, et see nimi pärineb 1900. aastast, tänav on „rajatud omaaegse sõjaväe lasketiiru kõrvale ja siit ka nime saanud". Vana-Kuuli tänavat raamatus veel ei leidu, millest võib järeldada, et jutt on minu kandi tänavast ja nimevahetust ei ole veel toimunud.

Veel üks põnev isik on Lasnamäge ehitanud, nimelt on selline episood olemas tuntud sõjamehe Alfons Rebase elus. Wikipedia väitel töötas Rebane 1940. aasta oktoobrist 1941. aasta maini Lasnamäel ehitustöölisena. Siis läks Virumaale metsavennaks. Mida ta Lasnamäel ehitas, seda ma enam ei tea.

Tegelikult on Lasnamäel kõik inimtekkeline, mis on pärit enne moodsate korrusmajade ehitamise aega, s.o 1960-ndaid ja 1970-ndaid, väga huvitav ning väärt märkamist, uurimist ja võimalusel säilitamist. Seda kihistust leiab veel maastikul siin ja seal. Näiteks Kivimurru ja Katusepapi tänavate vanad era- ja kortermajad. Need on silma järgi otsustades sõjaeelsed. Samuti on selliseid maju tikitud Narva maantee äärde, alates endise Peda vastu jäävatest hoonetest ja lõpetades Smuuli tee ristiga. Lauluväljaku ja Smuuli tee vahele jäi veel hiljuti rida selliseid ajahambast räsitud väikeseid majakesi. Tänaseks on neist vähemalt viis maha võetud. Mõni sellest reast võis kunagi olla lausa taluhoone. Kõige suurema imestusega vaatan Smuuli tee alguses kahe sõidusuuna vahele jääval laial rohealal puude vahele peitunud majakest, aadressiga Smuuli tee 6. See majake on nii puude vahel peidus, et silm ei pane seda tähelegi, kui spetsiaalselt ei vaata. Mis majake see on? Milline on tema ajalugu? Kes seal elavad? Mis elu nad seal elavad? Selle

majakese kõrval, sealsamas rohelisel väljal puude varjus oli alles äsja teinegi selline majake, Smuuli tee 4, nüüd on sellele kohale jäänud ainult puud. See roheline väli koos kahe puudetombu ja ühe majakesega on nagu saladuslik saar keset mühavat nüüdislinna! Kes on sealsed kolonistid? Narva maanteelt Smuuli teele keeramise nurga sisse jäi veel veidi aega tagasi üks kollakaspruun kahekorruseline pikk kivimaja, õigemini selle seest tühi vare. Seegi maja võis pärit olla sõjaeelsest ajast. Mis maja see oli? Nüüd on selle asemel tühi plats. Narva mnt 111 vastas üle tee. Lasnamäe on veel praegugi üsna täis kauge, paneelmajade-eelse aja jälgi. Märgakem ja fikseerigem neid enne, kui hilja. Enne, kui möiratab buldooser.

Üks vana ja omamoodi auraga tänav Lasnamäel on Mäe tänav, mis asub kohe Lauluväljaku taga, kulgeb Lasnamäe kaldapealse serva pidi ja jääb igast suunast varjatuks. Kes soovib kogeda Lasnamäel kauge ajaga kokkupuutumise erutavat tunnet, võtku ette sellel tänaval jalutuskäik. Aadressil Mäe 1 asub maja, mis on väärt seda, et sellele aia tagant pilk heita. Sündsalt muidugi, sest sees elavad inimesed. Juba paekividest laotud aed ise on nagu vabaõhumuuseumi eksponaat, silma järgi dateeriks selle vähemalt 20. sajandi algusesse, aga see võib olla veelgi vanem. Õue peal on kohe näha paekividest laotud maapealne kelder, samuti selline, milliseid ehitati 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses. Elumaja aias on ühekordne ja puust, tumerohelist värvi, suure väljaulatuva verandaga. Selliseid ehitati Eestis viimati 1920-ndatel. See maja koos kõrvalhoonete ja aiaga on üks Lasnamäe hästihoitud saladusi. Ma isegi ei kirjutaks sellest siia raamatusse, kui ma võiksin olla täiesti kindel, et sellest majast läheb mööda mitmete lähedalasunute majade saatus ja selle võiks samast kohast sama väljanägemisega leida ka näiteks 20 aasta pärast. Ja kogu see rahulik vaikne tänav tuletab meelde pigem Türi, kui läheb kuidagi kokku Lasnamäe kuvandiga.

Lasnamäe jagunes oma algusajal mikrorajoonideks, ma ei tea, kust nende piirid läksid, tean ainult seda, et minu kodu oli II mikrorajoonis. Kuid selgelt eristusid kvartalid ja piirkonnad, üheks oluliseks keskmeks supermarket, lihtsalt kauplus või turg. Minu piirkonna keskmeks oli Kotka supermarket, silla otsa kolmekorruselisena ehitatud ilus ja uhke poekompleks. Esimene korrus oli peaaegu kanali tasapinnal, seal asusid tööstuskaubad ja taarapunkt. Teine korrus oli silla tasapinnal, seal olid toidubood ja baar. Kolmas korrus oli ka, aga ehkki ma seal olen kindlasti viibinud, nendesse ruumidesse minu mälu tagasi ei ulatu. Kotka oli tõeliselt kaasaegne ja šikk poekompleks, millest on praeguseks alles jäänud ainult ajaham-

bast näksitud väline kest. Kogu sisu on tänapäeval – lihtsalt üks tavaline pood. Ei midagi erilist. Aga kui see 1981. aasta septembris avati, oli tegu Baltimaade suurima iseteeninduslikku kaubahalliga. Õigupoolest mõtles Kotka poe direktor Ülo Mallene spetsiaalselt oma poe jaoks välja uudissõna „selvehall“. See sõna oli koguni poe peale suurelt kirjutatud ja lausa mõlemasse otsa. Iseteenindus ehk „selve-“ tähendas seda, et ostjad said poes riiulite ja külmikute vahel vabalt ringi saalida ja kaupa valida, seda korvi või kärusse panna, müüja teenindas neid alles maksmisel. Kotka poel oli mõtteline punktiir Kotka linnaga Soomes. Kotka linn oli nimelt Tallinna sõpruslinn ja aeg-ajalt korraldati vastavaid sõpruslinnade päevi. Nii toimusid ka Tallinnas 19. ja 20. septembril 1981 IV Kotka päevad. Tehti mõndagi, sealhulgas, nagu on öeldud isegi kultuurilehe Sirp ja Vasar numbris 25. septembrist, avati Lasnamäel „pidulikult uus selvehall „Kotka““. Minu ema võeti sinna tööle 10. septembril, nagu tööraamat ütleb. Seega oli seal algusest peale. Tundsin nüüd huvi, mida vanem kontrolör pidi tegema, ema selgitas: selline töötaja pidi müügisaalis kaupa välja panema, riiulid puhtad ja korras hoidma, ostjatega suhtlema, kui vaja, ning ringi kõndima ja jälgima, et ostjad midagi ei varastaks. Kassas ema ei ole olnud, kord taheti teda selleks välja koolitada, aga see töö emale ei meeldinud, nihverdas kõrvale. Mis puudutab varastamist, siis kommenteerisin, et müüjad ju varastasid. Selle peale hakkas ema naerma ja ütles, et väga õige tähelepanek! Aga oma inimesed varastasid enne müügisaali. Ajalehes Sakala ilmus 18. veebruaril 2006 Ülo Mallesest pikk portreelugu, autoriks Gert Kiiler. Mallene ütleb seal: „Tööle tuli võtta ligikaudu 300 töötajat ja kui me septembris avasime, siis naistepäevaks olin ma suutnud lahti lasta umbes 25 protsenti töötajatest, kes ei sobinud. Nad kas jõid, varastasid või ei tulnud õigeks ajaks tööle.“ Minu ema, kes ei joonud ega varastanud ja tuli tööle õigeks ajaks, töötas seal 1. juulini 1983. Siis sai ta ostjate teenindamise pealt minna Desintegraatorisse oma erialale tunduvalt lähedasema töö peale. Ja kui ma nüüd tundsin huvi, kust ilmusid 1980-ndatel meie kööki kord paari aasta jooksul viis banaani, siis selgus, et sugugi mitte vanade poetutvuste kaudu, vaid selle taevaliku ja rõõmsa ime taga seisis Desintegraator.

Kotka pood on ilmselt üks enim pildistatud üksikobjekte Lasnamäe paneelmajarajoonides. Seda on plõksutatud eraviisiliselt, sellest on tehtud ilufotosid klantsväljaannetesse. Eriti 1980-ndatel ilmus Eesti NSV-s pidevalt uhkeid ja luksuslikke värvifotoalbumeid riigi ja pealinna kohta, Lasnamäge neis küll eriti näidata ei täitud, kuid kui näidati, siis oli kas

kaader teemal „elanikud saavad peagi uusi kortereid“ või „elanikkonna teenindamine ainult paraneb“ – viimast võiski arhitektuuriliselt tõesti šikk Kotka pood veenvalt tõestada. Oli siis vaade väljast või seest. Sest ka seest nägi pood ilus välja. Disaini oli siin terve väikelinna jagu, see oli raudselt ka selle aja tipptase. Mul on praegu kõrval lahti 1985. aastal ilmunud värvipildiraamat „Tallinn“, selles lk 52–53 ära toodud fotol on Kotka poe toidukaupade müügisaali sisemust efektselt näidatud. Domineerivad punane ja tumesinine toon. Pikad punased külmikud, kust võis leida pelmeene, rasvu ja jäätist, seintel Kotka poe logo, ja see oli samuti väga ilus. Ja lae all on tõeline disainipomm, ridades ripuvad seal punased neljakandilised raamid, kus valgel taustal sinine kiri nagu PELMEENID, RASVAD, JÄÄTIS, MAHLAD, KOMPOTID, DŽEMMID, SALATID, LASTELE, KAALIKAS, SIBUL, PEET, KAPSAS, KARTUL, kahel vastamisi küljel eesti keeles, teisel kahel vastamisi küljel vene keeles.

Nagu ütlesin, kandis Kotka pood ametlikult nimetust selvehall, mis tähendas, et ostja võis riiulite vahel ise kaupa otsida ja valida. Omaette ajastuomane nähtus oli korvisaba, sest välja olid pandud isegi sildid „Ilma ostukorvita ei teenindata“. Sisenesid poodi, seisid kohe korvisappa. Kassade ja saba vahel oli laudade rivi, kassadest tulnud ostjad ladusid neil oma kauba kotti, teisel pool laudade rivi seisev saba aga lükkas tühjana maha jäetud korvi mööda laudu inimeselt inimesele edasi, kuni see jõudis saba esimeseni. See haaras korvi ja sai ostlema minna. Kuni 1980-ndate lõpuni ei mäleta mina sellist olukorda, et põhilisi asju ei oleks poest saada olnud. Leiba, saia, piima, jahu, hapukoort ja muud sellist oli alati. Minul oli muidugi igal korral eraldi asja limonaadide sektsiooni juurde. Limonaadi ei hoitud siis kuskil külmikus, vaid see oli kastide kaupa seina ääres, valik oli ebapüsiv ja juhuslik, kord oli seda ja toda, teine kord polnud kumbagi, oli midagi kolmandat ja neljandat. 1980-ndate limpsimarkide hulka kuulusid sellised nagu Tarhun, Kelluke, Fiesta, Düšess, Sajaanid, Lumivalgeke, Kuldne, Ekstra-Sitro, vahel oli Coca-Colat ja Fantat. Selline asutus nagu Tallinna Karastusjookide Katsetehas oli igale nagale limpsipudeli sildilt tuttav. Need olid kõik head limpsid. Üks lihtne ja ilus koolipoisi õnnehetk oli see, kui said pudeli limpsi ja pehme saia. Või paki maisipulki. Sai ei olnud siis kilekotis ühetaoline iseloomuta švamm, vaid krõbeda kooriku ja mõnusa pehme sisuga, müügil lahtiselt, hea oli hammustada, lõhnas veel pealegi. Minu lemmikkombinatsioon oli Kuldne ja maisipulgad. Tihti astusin kamba klassivendadega koolist tulles Majaka ja Sikupilli nurgal olevast

poest läbi ning igaüks premeeris ennast lõppenud koolipäeva puhul millegi meelepärasega. Siis lonkisime seda kõike rüübates ja mugides mööda Majaka tänavat bussipeatuse suunas. Lugematu hulk kordi on mulle Kotka supermarket sedasorti õnnehetki pakkunud. Meenub, kuidas kord 1990-ndate varajases alguses kuulsin kuskilt kumu: maisipulki enam müügile ei tule. Kärmelt sööstsin poodi, ostsin korvitäie varuks. Lugesin kodus üle, käisin veel mitu sutsu poes varusid täiendamas. Üle kahekümne koti sain lõpuks kokku. Tulemus oli see, et otsas olid nad mul kiiresti kõik, ja poest nad siiski lähemas tulevikus kuhugi ei kadunud.

Ekstreemseid elamusi ja vaatepilte hakkas toidukaupade osas pakkuma alles 1980-ndate lõpp ja kümnendivahetus. Järsku muutusid defitsiidiks isegi leib ja sai. Vanaemade põlvkond kogus mustadeks päevadeks kõike, mida sai, alates seepidest ja lõpetades suhkruga. Poodides ei olnud ühtäkki enam mitte midagi. See on tagasi vaadates isegi arusaamatu, kuidas me ikka söödud ja kaetud saime. Need pidid olema emade ja isade võlutrikid, nad pidid näitama sebimise ja leidlikkuse meistriklassi. Minu isiklik teravaim elamus: seisan Kotka supermarketis mitte korvisappa, vaid leivasappa – ja sabaots on poest väljas, seal, kus algab sild. Ma olen hämmeldunud, natuke ka imelikust olukorrast pahv, ja mitte et mul sel korral oleks nii hirmsasti leiba vaja olnud, seisan selle saba siiski ära. Jõuan lõpuks esimeseks. Ja minu ees poolitatakse viimane leivapäts: pool ees seisjale, pool mulle. Ma ei tea, kas muidu oli poolitamine kombeks, võib-olla müüja nägi, et 10-aastane naga jääb nina alt ilma, tal hakkas kahju ja lõikas poole mulle. Minu selja taga kogu ülejäänud saba jäi ilma. Vähemalt sellest laarist. Kas tuleb veel ja millal tuleb – neid küsimusi küsiti tol ajal poodides aina, vastata ei osanud neile küsimustele aga eriti keegi midagi arukat. Ma arvan, et ajastu karm ilme sugereeris mind täitsa omaalgatuslikult hankimisprotsessis kaasa lööma, et emale abiks olla, see tähendas seda, et kui on müügil, siis ära mõtle, vaid seisa sappa ja võta ära. Mis olemas, see olemas, ja ega tea, millal jälle pakutakse. Ma usun, et see tung mind suunaski sinna sappa seisma jääma. Samamoodi püüdsin kaubandusvõrgust ja mujalt maale vanaisale üht ja teist vajalikku leida. Neil aegadel õppisin ära poodide kammimise ja nina teritamise. Ainuüksi soov lähedastele miski asjalikum jõulukink teha nõudis korduvat lettide uurimist Kotka supermarketis, Tallinna Kaubamajas ja mujalgi.

Mul on alles kaks fotot, mõlema peal näärivana, isa ja mina. Ühel on inimesi rohkem, tunnen nende seas ära tädi Helga. Need on fotod Kotka

supermarketi laste nääripeost, ilmselt 1982. aastal. Arvan, et fotol nähtav ruum pidi olema kolmandal korrusel, selline omainimeste kamber. Sellest kõigest ei mäleta mina midagi. Hea, et need fotod tehti! Küll aga mäletan istumisi Kotka baaris. Sissepääs sinna oli toidupoega samast uksest, ainult et kui toidupoodi sai otse, siis baari minnes tuli keerata paremale, mingi seina taha. Seejuures meenub, et seal, enne baarini jõudmist oli veel kummaline lett või silt, mis teadustas, et siit saab kätte ettetellitavad kaubad. Või midagi niisugust. Baar oli nii tasemel, nagu see sai 1980-ndatel Eesti NSV-s üldse olla. Pukid, kus otsas istuda, lett, millele nõjatuda ja klaasid panna, leti taga baariteenindaja ja tema selja taga riiulid, täis põnevate ja värvikirevate siltidega pudeleid. Nende pudelite sisu ei olnud loomulikult alaealiste jaoks. Alaealised, nagu mina, said luristada kõrrega maitsvat jäätise- või piimakokteili. Selliseid istumisi on mul mälu alumistes setetes justkui mitu, kõik justkui koos isaga. Auditiivse rea peale on salvestunud kõrrega tühja klaasi põhjast viimaste tilgakeste luristamist. Ema selles mälupildis nagu ei esine. Ema töötas, nagu öeldud, alumisel korrusel. Tööajal ei tulnud mingi baaris istumine loomulikult kõne alla, aga pärast tööd oli emal kindlasti ka muud teha, kui baaris istuda. See-eest, mul on nagu udus mingi mälupilt, kuidas mina istun all ema juures: müügisaalis ühe alumise riiuli serva peal. Niisugune asi võis vabalt juhtuda näiteks siis, kui ema pidi mind enne tööpäeva lõppu sealt Fedjuninski tänava lasteaiast ära tooma. Olin siis ema „töö juures“, kaupade kõrval. Kord juhtus isal mind sealt lasteaiast tuues äpardus: ta unustas mulle saapad jalga panna. Tulin mööda tänavaid sukis – väikeste laste obligatoorne talvine riideese oli siis, nagu on praegugi, soojad sukkpüksid. Oli jaanuar, õues oli kerge miinus, ilm oli lörtsine. Alles Kotka poe sillast üle tulles märkas isa asjalugu ja küllap krabas mu kohe sülle. Seni ei olnud ma ise teinud ühtki piuksu, millest võib järeldada, et ei olnud liiga külm ja sukkpüksid on ikka väga väärt riideese. Ema ei olnud kodus, isa pistis mu jalad kohe kuuma vette ja midagi mu tervisega ei juhtunud. Ema sai asjale jälile alles hommikul, kui hakkas mu saapaid otsima. Siis sai isa kõvasti pahandada! Nüüd hakkasin mõtlema, et pole välistatud Kotka baaris jäätisekokteili luristamine ka pärast seda, kui ema sealt Desintegraatorisse läks. Igatahes on baaristseenid mu mälus siiski isaga.

Kotka poe alumisel korrusel asus, nagu öeldud, ka taarapunkt. See oli üks omalaadne, väga kirjeldamisväärne asutus! Tegu oli suure ruumiga, mille eesotsas asus üksik kassa. Tulid sisse, suur kott pudeleid ja purke

täis, ladusid need üksteise kõrvale püsti tavalisse poekärusse. Seinal riiulis klaasi taga olid väljas näidised, milline taara kui palju maksab: hapukoorepurk, väike piimapudel, suur piimapudel, õllepudel, limpsipudel, kolmeliitrine purk jne. Eksponaatidele oli hind punase värviga peale maalitud. Taarakassas istus tavaliselt üks noorem mees, kes lasi vilunult näpud kärus olevatest pudelitest ja purkidest üle ning lõi raks, raks kõik kassaaparaadis kokku. Kui mõni pudel või purk tagasivõetavaks ei klassifitseerunud, siis noppis mees selle siuhti välja ja viskas üle õla ja kassaboksi serva suurde kasti – plarts. See oli rämpstaara kast. Said raha – hurraa, see oli ju reeglina taaratooja päralt –, pistsid taskusse ja hakkasid taarat mööda saali õigetesse kastidesse paigutama. Igale taaraliigile sobivad tühjad kastid olid saalis eri kohtades kutsuvalt ootel, lao vaid sisse, mis sul laduda on, limpsipudelid siia, hapukoorepurgid sinna. Sõitsid käruga natuke lika-loka kastide vahel ringi ja oligi asi aetud. Sai minna raha kulutama!

Kord või paar kuulsin juttu, et Kotka poodi oli kunagi ka sisse murtud. Aga ju siis kahjud eriti suured ei olnud, sest öeldi naljaga pooleks, et viidi ära „paar purki kasemahla".

Vahel tuli vajadus või tahtmine minna mitte üle silla Kotka poodi, vaid natuke jalutada ja minna üle Smuuli tee Lasnamäe poodi. See oli suurem, selle kõrval oli turg ja tegelikult koondusid selle poe kõrvale eraldi kompleksi ka mitmesugused teenused ja asutused, nagu fotograaf ja selvepesula. Lasnamäe pood ja selle ümbrus oli tõeline tolle aja ärikeskus. Kotka ja Lasnamäe poe kaubavalik erinesid üksteisest tol ajal veel vähem, kui erinevad tänapäeval Selveri ja Maxima kaubavalik, aga alati võis juhtuda, et kuskil on siiski midagi huvitavat või defitsiitset. Või lihtsalt juhtuda, et midagi ei olnud kuskil veel läbi müüdud või seda oli rohkem toodud. 1990-ndate keskel oli meil emaga tükk aega kombeks laupäeva ennelõunal minna Lasnamäe poe taha turule kartuleid ja muid juurikaid ostma, samuti sai mitmel korral käidud selvepesulas. Mäletan, et seal olid suured triikimisrullid, mille vahelt aitasin emal pesu läbi lasta. Ja siis muidugi tassisin rasked kotid juurikate või pesuga koju. Ma arvan, et ka Lasnamäe poe kõrval resideeriva fotograafi teenuseid olen pruukinud.

Harvem tuli kihku jalutada teisele poole Kotka poodi, ülejärgmise silla otsa jäävasse Leningradi, hilisema nimega Laagna poodi. Motiivid samad. Aga sealkäimised jäid üldiselt aega, kus ma käisin juba põhikooli viimastes klassides, siis tekkis vahel ilusa ilmaga soov natuke rohkem jalgu viibutada ja lihtsalt huvi pärast vaadata, mis on Laagna poes. Seal oli näiteks hea

kommilett, üldiselt võtsin sealt midagi meelepärast koju, ema tahtis ikka Komeedi komme. Mulle meeldisid Sidruni kommid ja Merekivid. See oli juba 1990-ndate keskpaik, poodides oli jälle midagi valida.

Kaubandusvõrgu juurde kuulusid lahutamatult kioskid ehk kõnekeeli putkad. Nõukogude ajal oli Kotka poe nurga peal ajaleheputka. See oli täiesti tüüpiline tolle aja ajaleheputka, milliseid leidus üle linna. Aknatagused riiulid olid ajakirjandust ja kirjatarbeid täis topitud, peale ajalehtede ja ajakirjade sai sealt ka postmarke, kirjaümbrikke, postkaarte, pileteid ja kuukaarte bussi-, trammi- ja trollisõiduks, pastakatuube... Postmarkidega oli muide selline lugu, et need olid nõukogude riigis ainult kollektsioneerimiseks. Kui tahtsid kirja saata, siis saatmistasu oli juba ümbriku hinna sees, marki ei pidanud eraldi ostma ja seda kleepima. Kui ei tahtnud just seda ekstra vaeva näha. Ka ajaleheputkade margivalik oli filatelistliku rõhuasetusega. Selle vana kooli putkaga mul muud asja ei olnud, kui ostsin sealt kord kuus õpilase kuupileti, vahel harva üksikpileti või mõne laste ajalehe. Küll aga oli hea sellise putka vitriine peatuses bussi oodates aja viiteks uurida. Putkamüüja võttis raha ja pistis soovitud kauba vastu läbi esiklaasi alla jäetud kitsukese prao. Muusuguse instrumentaariumiga oli ta samuti varustatud. Mäletan, kuidas kord sõitsin kooli ja mul oli tahtmine avada Majaka tänava nurgal peatuses enne trammi astumist limpsipudel. Avada aga ei olnud seda millegagi. Üritasin siis selle korki vastu putka ukse laudset trepiastet maha lüüa, kuid see oli pehme ega võtnud korki kinni. Rapsimise peale avas putkamüüja lõpuks ukse ja ulatas mulle sõnatult pudeliavaja. Veel teine mälestus sama putkaga sama kohas: ühel õhtul helistas mu emale tema Desintegraatori-sõbranna Elle ja ütles, et Gorbatšov vahetab alates järgmisest päevast välja kõik 50-rublased, senistega enam maksta ei saa. Minu ema see probleem ei puudutanud. Aga järgmisel hommikul panin kooli minnes sealsamas Majaka nurgal tähele, kuidas keegi mees üritas putkamüüjale kehtivuse kaotanud 50-rublasega maksta. Ei-ei, raputas putkamüüja käsi.

Tänapäeval saab sellist putkat näha Järva-Jaani vanatehnikapargi sissepääsu juures.

Peatselt tulid putkamajandusse täiesti uued ajad, põhjuseks nõukogude korra asendumine kapitalistliku korraga. Ühtäkki oli Kotka poe ees terve pikk rida putkasid, kõigi aknad erakordset kirevat ja mitmekesist nodi täis laotud. Seal olid snikersid, tuplad, marsid ja twiksid, seal olid malpsid, kämelid, winstonid ja salemid, seal olid stimorolid, juicy fruidid ja

spearmindid, ning peale snäkkide, suitsude ja nätsude oli seal väga mitmepalgelist kraami. Muu hulgas võtsid sellistes ridades koha sisse putkad, mille aknad olid täis laotud värviliste ümbrispaberitega helikassette, Ace of Base'ist Madonnani, Queenist Roxette'ini, AC/DC-st Snap!'ini, Pink Floydist Army of Loversini, leidus isegi *death metal*'it ja hevisaurusi eesotsas Metallica, Megadethi, Helloweeni, Ozzy Osbourne'i, Motörheadi, King Diamondi ja Iron Maideniga. Popi, roki ja *metal*'i klassika ja kaasaeg said kõigile helikasseti kujul kiirkorras kättesaadavaks lähima poe eest või lähimast bussipeatusest, 25 krooni tükk. Loomulikult olid need piraatkassetid, aga varimajanduse produktide tarbimine oli äsja nõukogude võimust lahti saanuile ning ühe riigi lagunemisega ja teise riigi sündimisega kaasnenud majanduslikud viletsused läbiteinuile pehmelt öeldes olematu probleem. Kadaka turult ja mujalt osteti Nice, Redbooki ja Adibassi tosse ja dresse, mis jäljendasid vastavalt Nike'i, Reeboki ja Adidase kaubamärki, sünnipäevi ja muiduistumisi peeti Rossia või Magic Crystal'i salaviina seltsis. Inimesed, kes olid elanud kogu elu heal juhul hallis, halvemal juhul ängistavas nõukogude argipäevas, eriti need, kes olid lisaks läbi teinud – kas piltlikult või sõna otseses mõttes – kartulikoorte söömise faasi, ahmisid nüüd arusaadavalt vabadust igal kujul, olemata valmis kuulmagi midagi jälle mingitest kitsendusest-või piirangutest, nagu kaubamärk, autoriõigus ja aktsiis.

Seda me laulva revolutsiooni ajastu fotodelt tavaliselt ei näe, seda Laulu-väljaku kätemere ja sinimustvalgete lippude tagant ei ole nii-öelda näha, aga 1980-ndate lõpu ja kümnendivahetuse elu majanduslik külg oli nii masendav ja rõve, et see „masu", mis Eestis aastail 2008–2010 kestis, oli selle kõrval tühine nohu. Masendav ja rõve oli see just neile nõukogude kodanikele, kellel ei olnud välismaal sugulasi-tuttavaid või kes ei sussitanud mingit ärikest ning kellel ei olnud seetõttu kuskilt võtta Soome marku, Rootsi kroone, Saksa marku, USA dollareid või muud „konverteeritavat valuutat". Elu Eestis jagunes sel ajal kaheks: valuuta eest saadavaks eluks ja rublade eest saadavaks eluks ning need kaks elu erinesid üksteistest väga suurel määral. Tekkisid valuutapoed ja neist sai õnnelik valuutaomanik osta tükikesehaaval ilu, stiili, brändi ja kvaliteeti, ülejäänud poodides, neis, kus võeti vastu rublasid, sai vahtida peamiselt lagedaid riiuleid ja lette ning kurva näoga omasuguseid. Mul on eredalt silme ees pilt, mille võin tuua öeldu illustratsiooniks. Pood Laste Maailm Pärnu maanteel jagunes arhitektuuri tõttu kahte tiiba: vasakut kätt uks ja paremat kätt uks. Vasakut kätt oli rublamaailm, paremat kätt valuutamaailm. Juba kaugelt oli vaateakna

järgi näha, kus pool on mis: vasak pool oli pime ja tume, sünge ja hämar, vaateaknal paar tröötstitut ja hatust eset, ütleme, et näiteks tumesinised Marati dressid ja mustad kummikud, ja paremal pool oli sätendav, kiiskav, helesinine ja roosa, külluslik valik igasuguseid mänguasju ja riideid, selliseid, nagu nähtud Soome televisiooni reklaamides, legod ja barbid.

Mina elasin selles tumesiniste Marati dresside ja mustade kummikute maailmas.

Kuskilt olin saanud kolm Soome ühemargast münti, neid võtsin vahel karbist välja ja veeretasin käes, mõeldes, kas nende eest võiks midagi sealt ilusa maailma poest saada. Aga kolme Soome marga eest ei saanud ka siis mitte midagi, alles need mulle jäidki.

Selles teise sordi maailmas elada oli loomulikult alandav. Tänavatel ja väljakutel lehvisid sinimustvalged lipud, käis suur poliitika ümbertegemine, üks riik lagunes ja teist ehitati, aga enamik inimesi neelas kõige selle toreda ja isamaalise taustal olmesfääris igapäevaselt mõrumaitselist alandust. Iga kord, kui mõne valuutapoe küütlevast aknast möödusin, andis see alandus tunda. Ilastamas ma neis poodides ei käinud kordagi. Sai elatud selletagi. Sai elatud valuutatagi. Seljas kole pruun trukkidega jope.

Võib-olla nüüd kujundi huvides natuke liialdasin. Vaeselt me ju ei elanud, nälga ei olnud, kaltsudes ei käinud. Lihtsalt elasime, nulltasandil, olulisest puudust tundmata, ilma liigseta. Ema valdas elementaarseid nõukogude inimese võlutrikke, kuidas mittekuskilt siiski midagi leida ja saada. Kuskilt õnnestus saada seda, kuskilt mujalt jälle – ootamatult – toda. Nagu eespool ütlesin, omandasin samuti oskuse üle linna mitmesugustes vormides laiutavat varakapitalistlikku kaubandusvõrku läbi kammida ja vahel isegi midagi vajalikku leida.

Niisiis, kõik selle läbi teinu tahtis paremate aegade ja Eesti krooni tulles ennast lõpuks premeerida, pääseda samuti lõpuks elama seda ilusat, värvilist ja magusat elu, mida oli nõukogude ajal näinud Soome televisiooni reklaamides ja Eesti Vabariigi ehitamise algfaasis valuutapoodides, sellest ka need putkarivid, sellest ka need poola piraatkassetid, Adibassi tossud ja salaviinad. Tollal ma niimoodi loomulikult ei mõelnud, nii analüüsivalt ja targalt. Teen seda praegu – ja mulle tundub, et see võiks olla üks viis tollast aega kirjeldada ja tolle aja tendentse seletada. Piraat-, ersats- ja koopiakaubal oli sel ajal rahvasuus eraldi nimetuski: vuffel. Eriti kasutati seda riiete ja tossude puhul. Öeldi näiteks: need on vuflid. Aga originaalkraam oli hinna poolest endiselt kättesaamatu, rääkimata brändipoodide kaubast. Isegi veel

aastal 1996 oli plaadipoest CD ostmine minu jaoks kallis lõbu. Putkadest ostsin poolakate kassette küll, hiljem Kadaka turult piraatplaate ka, aga väljaspool seda valdkonda ma vuflikultuses osaleda ei tahtnud. Ei ole ma eales ühtki Adibassi selga või jalga pannud. Mitte et ma selleläbi nüüd parem inimene oleksin. Lihtsalt jonni pärast.

1980-ndad ja 1990-ndate varajane algus oli Eestis aeg, kus väga olulis-seks muutusid välismaal elavad sugulased. Eks nad olid olulised juba enne ka, alates 1950-ndate teisest poolest, kui Nõukogude Liidu elanikel oli jälle võimalik välismaalastega suhelda. Aga mulle tundub, et 1980-ndatel ja 1990-date hakatuses omandasid välismaa sugulased erilise tähtsuse, ilmselt seetõttu, et siis muutus majanduslik viletsus siinmaal eriti suureks. Eeskätt toimus suhtlus kirjade ja eriti pakkide saatmise kujul suunaga sealt siiapoo-le. Ilusaid riideid, kvaliteetset kodutehnikat, heliplaate kaasaja lääne muusi-kaga – seda saadi välismaa sugulaste pakkidest, mitte nõukogude poeletilt. Välismaalt ihaldati kohvi, šampooni, suitsu, alkohoolseid jooke, maiustusi, mida kõike. Lapsed ihaldasid sealt saada loomulikult mänguasju. Mida noorematega oli tegu, seda rohkem omistati välismaa maagilist ja kõike ilusaks tegevat sära isegi kribu-krabule, nagu pliiatsid, kleepsud, pinalid, märkmepaberid, ja lõpuks lausa prügile, nagu tühjad joogipurgid, kommi-paberid ja suitsupakid. Minu põlvkond ihkas sõna otseses mõttes välismaist rämpsu. Valuutapoodide ajajärgul võis mõnigi välismaa sugulane aidata siinseid vaesekesi ka valuutaga.

Eelpoolöeldu puudutas muidugi neid, kellel oli välismaal sugulasi. Mul neid sisuliselt ei olnud. Formaalselt küll, vanaema lapsepõlve mängukaas-lane Arnold elas Londonis ja suhtles ka oma lähisugulastega Eesti NSV-s. Minu vanaema ema Marie ja Arnoldi ema Anna olid õed, sealt sugulus. Arnold võttis minu (ja mu ema) suhtes välismaa sugulase kui pakisaatja rolli ainult ühel korral. See oli siis ja on endiselt humoorikas lugu. Saabus pakiteade, juhhei! Küll ma kibelesin. Pakk välismaalt! Londonist! Oi mida kõike see võib täis olla! Aeg võis olla 1990-ndate algus, hiline rubla- või varajane krooniaeg. Seega oli, mida niisugusest pakist loota. Mingit otsest puudust meil ei olnud, aga aastatepikkune välismaakultus oli oma jälje jätnud. Kibeleda tuli päev või paar. Läksin ühel päeval enne tööaja lõppu ema juurde Maalehte, et koos minna postkontorisse ja aidata emal pakki tassida. Läksime, saime selle kätte, tassisin. Oli suur ja kandiline, täitsa televiisorikasti mõõtu. Kodus esikus lõime selle lahti. Ja seisime natuke-se aja pärast nõutult keset kuhja imelikult lõhnavaid vanu riideid. Vanu

vanainimeseriideid, kui täpne olla. Meeles on mingi ülikond... Sorisin kõik sisalduse läbi, et kas ei ole midagigi. Ainsana pidasin millegi väärilise kahte tillukest suveniirset tuhatoosi, mille sisse oli värviliselt maalitud mingi Ameerikamaa motiiv, vist oli ühes Empire State Building. Mina suitsu ei teinud, hindasin neid lihtsalt kui kasutuid, aga visuaalselt meeldivaid asju. Isegi ema ei osanud selle riidekuhjaga midagi teha, imestas ainult, et elame nende meelest vist ei tea kui suures vaesuses. Mõned asjad pakist ta siiski kasutamiseks leidis, muuhulgas oli seal suur pakk rohelisi kohviube, ise röstimiseks. Niipaljuke oligi meil kokkupuudet välismaa sugulastega! Arnold muide oli Londoni eestlaskonnas tuntud mees, endine meremees, hilisem kirjastaja ja aktivist. Ega ma tema kohta midagi halvasti ei ütle, lihtsalt oleks võinud enne uurida, mida on mõtet saata ja mida mitte. Muide, ainsana kogu saadetisest leidis minu poolt kasutamist kast ise, see oli täpselt sobilik, et selles laua all oma kraami hoida. Praegu on see mul maal pööningul, sees suurem osa mu suitsupakkide kollektsioonist.

Kuskil 1980-ndate lõpus oli mu ema pääsenud turismigrupis DDR-i ehk Saksa Demokraatlikku Vabariiki. Mida ta sealt kaasa tõi – aga see oli tol ajal kaugelt olulisem, kui küsimus, et mis sa siis nägid või kuidas siis meeldis –, seda ma ei hakka siinkohal meenutama. Siinkohal on tähtis, et ema, kes tegi vahel sutike suitsu, tõi Saksamaalt kaasa paki sigarette Kenton. See põnev ja ilusa disainiga välismaine ese imponeeris mulle niivõrd, et hakkasin koguma suitsupakke. Sellest saigi minu hobi number üks läbi kogu põhikooliaja, kuni selle vahetas 1993. aastal välja autograafide kogumine. Erinevaid suitsupakke sain selle ajaga kokku kõva kogu, mitusada, siiani kõik alles, maal pööningul kastides. Üldiselt kogusid minu põlvkonna poisid joogipurke. Öelda, et plekist ja välismaiseid, on tarbetu, sest kõik saavad aru niigi, et plekist, ja milliseid siis veel, kui mitte välismaiseid – suurel laial kodumaal sellist taarat sisuliselt ei kasutatud. Kotka poe taarapunktis ei oleks sellist anumat saanud kopikate vastu vahetada. Peaaegu igal mu klassivennal oli kodus oma toas riiuli serva peal suurem või väiksem koguke purke: peamiselt õllepurke, aga oli ka mineraalvee- ja limpsipurke. Käis otsimine ja vahetamine. Üks keskmisest haruldasem õllepurk oli koolipoiste seas peaaegu sama konventeeritav valuuta, nagu samal ajal suurte inimeste maailmas FIM-id ja DEM-id. Suitsupakkide kogumisega olin ma üksi, see oli hea, sest polnud konkurente ja kui kellelgi midagi „oli“, siis sain selle endale ärida. Kuidagi iseenesest kogunes siiski ka minu kapiservale purke, ehkki ma nende pärast ei näinud õieti mingit vaeva.

See oli aeg, mil koolipoiste kappidele lihtsalt siginesid igasugu Tuborgid ja Prippsid, Koffid ja Carlsbergid, Lapin Kultad ja Heinekenid. Et see hobi siiski ka haris meid, koolipoisse, nähtub ühest mälestuskillust. Olin 9. klassis saksa keele vabariiklikul olümpiaadil Tartus, ja pärast pähe õpitud tiraadi teemal „Meine Traumreise“, mis ülistas Berliini, küsisid olümpiaadi komisjoni tädikesed minult midagi saksa keeles. Kahjuks suulises osas minu tarkus päheõpituga sel hetkel piirdus ja pidin eesti keeles küsima: möh? „Kes on Berliini vapiloom?“ kordas tädike armulikult küsimust eesti keeles. Lasin sekundi jooksul peast läbi loomad, keda oskasin saksa keeles nimetada. Löwenbräu õllepurgi järgi meenus lõvitemaatika. „Der Löwen,“ purtsasin, pannes kokku ainsuse artikli ja mitmuse vormi. „Falsch, ein Bär,“ vastas tädike. Mitte lõvi, vaid karu. Jälle targem!

Leidsin vanu pabereid sorides selle olümpiaadi tulemustelehe – ja rõõmsa üllatusena avastasin sellelt ka praeguse tuntud näitleja Karol Kuntseli nime. Kümme kohta minust eespool. Kirjanikuna olen talle nüüdseks kirjutanud teksti nelja rolli jaoks, kuulsaim neist kahtlemata Artemon Buratino-telesarjast, ta on üks minu loominguga enim kokku puutunud näitlejaid. Saan ta kohta lausuda vaid häid ja tunnustavaid sõnu. Tore on selliseid kohtumisi tagantjärgigi avastada!

*

Olin varakult melomaan. Algselt oli meil kodus suur lintmakikolakas. Linte oli ka paar tükki. Juba kooli esimestes klassides kräunutasin seda riistapuud kaunis tihti. Näiteid lintidelt kuulatust ei oska ma sellest ajast nimetada muid, kui ainult prantsuse laulja Desireless'i hitti „Voyage, voyage", mis oli pärit 1986. aastast. See oli kindlasti minu esimene lemmiklaul, muudkui kuulasin ja kerisin tagasi, kuulasin ja kerisin tagasi. Lõpuks ema ütles, et ära nii palju järjest kuula, tüdined ära. Õigust ütles. Järgmine areng tuli koolis käies, mul oli klassivend Reigo, kes elas minu lähedal Kuramaa tänaval, mis nüüd kannab Vikerlase nime, ja kelle vanem vend Marko oli hevifänn. Sealtkaudu kuulsin jutte hevist ja mingist aironmeidenist. Asi hakkas kohe huvi pakkuma, kirjutasin kodus ühele lindikarbile pastakaga väikselt „hevi". Pärast ema naeris. Aga jutte hevist ja eriti aironmeidenist tuli Reigolt jõena. Ta näitas mulle mingeid mustvalgeid udupilte mingist karvasest kollist ning fantaseeris kõhedaid lugusid sellele juurde. See karvane koll oli Iron Maideni maskott Eddie ning mustvalges udus tegutses ta sellepärast, et tol ajal kopeeriti välismaised asju endale väga tihti just mustvalge fotokaga ümber pildistades, ja mitte ainult ajakirjadest või albumikaantelt, vaid isegi teleka ekraanilt... Üldse meeldis Reigole fantaseerida, ning seejuures väga usutavalt ja kaasakiskuvalt. Näiteks väitis ta üksvahe, et tema käekella sees on robot. Ilmselged „Knight Rideri" mõjud! Siis kolis robot tema käekellast tema tuppa seina sisse. Koputasime ja otsisime teda sealt, aga oli vist parajasti välja läinud. Umbes sel ajal hakati minu kodumaja ja kanali vahele ehitama uut maja, millest sai Koorti tänaval maja number 18. Ei meeldinud mulle, et silmapiir kinni taheti ehitada. Siis toppis Reigo alles väga madalas järgus oleva ehituse kivide vahele mingi junni ja ütles, et see on pomm, laseme selle maja õhku. Kohe ei pidanud pomm plahvatama, aga varsti. Läks siiski nii, et ehitustegevus jätkus häiritult, maja sai valmis, ja mitte ainult maja, vaid lausa torn.

Nõnda siis minu muusikamaitse arenes. Reigo vennalt saabus ka teisi impulsse, nagu manovar, dio ja äksept. Hevit ennast mul vist seejuures kaua aega kuulata ei õnnestunudki, igatahes mitte ühtki nimetatud neljast hevilegendist. Lähim vaste neile mu kodus oli juurop, ehk siis kassetitäis rootsi hardrokibändi Europe, veel täpsemalt öeldes oli kassetil enamik selle bändi albumist „The Final Countdown". See oli taas 1986. aasta kraam.

Ma ei teagi, kust ema tolle aja head välismaist muusikat nii operatiivselt välja ajas, nii lindil kui ka kassetil. Keegi töö juures lindistas ja levitas? Ise ta seda juuropit kunagi ei kuulanudki! Lintmakk oli vahepeal kodust märkamatult kadunud, võib-olla läks katki? Igatahes on mul tänaseni selgelt meeles, kuidas ema ühel õhtul ütles: „Tule palun kaasa tassima." Oli vihmane ja juba hämar sügisõhtu. Läksime üle Kotka poe silla kuhugi, kellegi juurde. Seal ootas meid suur kassettmakk Kometa 225, mis koosnes kahest suurest kõlarist ja korpusest. Vene oma loomulikult. Toona nimetati kõike, mis oli tehtud Nõukogude Liidus, vene omaks, või kui tegu oli ebakvaliteetse kraamiga, siis vene värgiks. Liiduvabariike ja erinevaid etnoseid ei hakanud rahvasuu eristama. Tassisime kahekesi selle maki koju ja rõõm oli loomulikult suur! Kohe sai neli kassetti ka, peagi ilmus viies. Makk oli hea, ei olnud vaja seda kunagi vene värgiks sõimata, kõlaritest tuli korralik põmakas. Meie kodus algas nüüd kassettmaki ajastu.

Need neli esimest kassetti said loomulikult viledaks käiatud, siiani on nende sisu mul meeles. Esimene oli seesama juurop. Siis oli kassett diskohittidega, peal kiri „Dance, dance". Kolmas oli sama muusikaga, peale kirjutatud „Mixer". Neljanda peal oli suurem osa petsoppoisi 1987. aasta albumist „Actually". Jälle värske värk! Viies kassett, mis mõne aja pärast lisandus, sisaldas Ivo Linnat ja rokkotelli. Miks ma välismaa nimed hääldus-päraselt kirjutan? Sest tol ajal olid need ainult suulised sõnad, mis mudilase jaoks eksisteerisidki ainult sellel kujul, nagu need kõlasid. Need välismaa bändinimed kõlasid lapsele – see on tegelikult ajastust sõltumatu nähtus – mitte kui nimed, vaid kui mingid lihtsad asjad igapäevaelust. Samamoodi nagu näiteks hari, trepp või kahvel, kuulusid minu tolle aja maailma juurop ja aironmeiden. Aga ka lehvaleesa, sairosvääns ja ronald-reigan, kelle nimed kõlasid raadio- ja teleuudistes, vastavalt Lech Wałęsa, Cyrus Vance ja Ronald Reagan.

Nende diskokassettide peal oli samuti hea kraam, näiteks üks The Cure'i laul ja Sabrina „Boys (Summertime Love)", viimane 1987. aasta hitt. Ju siis saabus kassettmaki aeg meie koju siis, kui olin teises klassis.

Kuid üks kõige olulisemaid impulsse tuli teleka vahendusel. Nägin Soome telekanalist mingit saadet Queenist, võib-olla ka ainult ühte videot, ja see võis olla „I Want to Break Free" lustakas video, või „Innuendo" müstiline video – ja olin paugupealt Queeni fänn. See ei olnud enam mingi udune kollimuinasjutt ega juhuslik huvi, enam see ei kadunud. Seega olin Queeni fänn juba enne Freddie Mercury surma. Hakkasin Queeni muusi-

kat kaubandusvõrgust taga otsima. Tegelikult liikus ka päris muusika- ja muudes poodides juba enne poola piraatkassettide ajastut, umbes 1990. ja 1991. aasta paiku, mingeid kassette välismaise pop- ja rokkmuusikaga, ja kahtlane, kas needki olid juriidiliselt kehtiva litsentsi alusel tehtud. Mina sellistest asjadest, nagu öeldud, ei küsinud, nagu ei küsinud mitte keegi, vaid hankisin endale sedakaudu koopiad Queeni hitikogumikest. Melomaan minus asus üldse tegutsema, huvid olid laialdased ja isu muudkui midagi uut head kuulda oli suur. Raadiost kuulis kaasaegset välismaist pop- ja rokkmuusikat kuni Raadio 2 loomiseni ainult üksikutes kindlates saadetes, ja ega Raadio 2 ka tükk aega minu muusikahuvi ei saanud rahuldada, sest meie VEF köögilaual püüdis kinni ainult lastele ja vanainimestele suunatud Vikerraadiot. Ka telekast nägi sellist muusikat veel kaua aega üksnes Soome telekanalitest. Ainsad võimalused kodust fonoteeki täiendada olid ikkagi stiihiline kassetiturg ja sõpruskondlik lindistustegevus. Viimane kaotas ühiskonnas oma senise tohutu tähtsuse alles mõni aasta enne sajandivahetust. Piraatkaubale tänavail tegid lõpu tugevnev seadusjärelevalve ühelt poolt ja inimeste majandusliku heaolu suurenemine teiselt poolt. 1990-ndate lõpuks oli seegi ajajärk lõppenud.

Muide, Eesti Televisioon oli küll ebaapetiitne ja kuiv, kuid millegi erakordselt raputavaga suutis see vähemalt korra ikkagi hakkama saada. See oli ühes Öö-TV saates, kus Urmas Ott intervjueeris erootikaajakirja Maarja vastutavat väljaandjat Matti Loogat. Üldse oli Öö-TV saadete sari väga nooruslik ja avameelne, aga kõik trumpas üle see Oti intervjuu, nimelt lasti seal Looga jutu juurde illustratsiooniks pikk rida lõike *hardcore*-porno filmist! Ei olnud mingid otsitud, vihjelised või sümbolistlikud stseenid, vaid asi ise, kõige selgemal kujul, *threesome*, *blowjob*, *cumshot* ja muu. See oli mingil 1990-ndate alguse suvel, kui ma olin juba suvevaheajaks maal. Loomulikult öisel ajal, nii palju pidurit saatetegijatel siiski oli. Intervjuu järgnes pärast seda lõiku veel repliigiga laadis: „Loodetavasti kõik lapsed praegu juba magavad...“ Aga mulle ei ole kunagi meeldinud vara magama minna! Vanaema, kelle toas televiisor oli, ilmselt juba magas ja vanaisa tegi sama oma toas.

Suviti oligi parem maal olla, seda ka olmesse puutuvatel põhjustel. Asi oli selline, et mingil arusaamatul põhjusel võeti suvel üheks kuuks, juuliks, kogu Lasnamäe soe kraanivesi ära. Kraanist sai juuli otsa ainult külma vett. Pesemiseks tuli seda kannuga soojendada. See oli küll tüütu. Ma ei mäleta, millal soe kraanivesi muutus ka Lasnamäel aastaringseks hüveks. Aga

oluline tahk Lasnamäe suvest 1980-ndatel see oli. Talvel jälle oli mõnikord kodus keskküttega probleeme, radikad olid leiged või täitsa jahedad, aga õues lõikas pakane. Korduvalt tuli korteris opereerida elektriradiaatoriga, hoida tubade uksi kinni, et soojust koondada. Mäletan, kuidas näiteks tulen koolist, panen elektriradika kütte ja toaukse kinni, et tuba soojaks saada. Emal oli üldse komme, et pärast praeahju kasutamist jättis ta selle ukse pärani lahti, et soojus teistkordselt toa soojendamiseks ära kasutada. Pidevalt nägin teda istumas oma toas akna all, selg vastu keskkütteradikat ja raamat ees. Lõppkokkuvõttes oli see aga kõik lihtsalt väike ebamugavus. 1960-ndate Tallinnast on meenutatud ka lugusid, kuidas hommikul tuli köögis veepangel jääkiht kopsikuga katki taguda... Kindlasti olime meie, lasnamäelased, isegi juulis puuduvat sooja vett ja talvel mõnikord kerkivaid kütteprobleeme arvesse võttes, nõukogude aja parameetrite järgi väga heade eluruumide omanikud. Olen päris kindel, et paljudel Kalamaja, Kadrioru, Kassisaba ja teiste puitasumite elanikel oli elu talvel oluliselt raskem.

Mis meil oli? Jätame üksikud veel esinenud pisipuudused ja juhuprobleemid kõrvale. Meil oli keskküte, külm ja soe kraanivesi, uus korrusmaja, supermarket ühes baari ja taarapunktiga lähedal, sealtsamast sai putkast värske ajalehe, kino nurga taga, koolid-lasteaiad ümberringi, bussipeatused kolmel suunal paarisaja meetri kaugusel, valik kesklinna sõiduks vähemalt kaheksa erinevat liini (19, 31, 35, 44, 51, 67, 68), bussiga sõites kaugus kesklinnast 15-20 minutit, polikliinik üks bussipeatus edasi, fotograaf ja pesumaja paar kvartalit teisel pool, telefoniputka akna all, hiljem ka telefon kodus laual, normaalne atmosfäär, kuritegevus kindlasti mitte kõrgem kui kesklinnas või Koplis. Need olid tol ajal nõukogude töölisklassile kuninglikud tingimused. Need on muide ka praegu ikkagi väga head tingimused, ehkki telefon on juba igaühel taskus ja kinost on saanud kultuurikeskus. Veel parem! Kui palju on Eestis praegu probleeme sellega, et kool on õpilase elukohast kümnete kilomeetrite kaugusel. Aga Lasnamäel pannakse praegu koole kinni või degradeeritakse gümnaasiumist põhikooliks, kuna ei ole õpilasi. Jäägu see siinkohal ainsaks võrdluseks. Ma ei kirjuta ju ühiskondlikku traktaati, vaid enda elu kaudu raamatut Lasnamäest.

Huvitav oli vaadata, kuidas mitmed avalikud teenused olid integreeritud neisse samadesse 5- või 9-korruselistesse tüüpmajadesse. Näiteks oli meie piirkonna majavalitsus ühes Kalevipoja põigu 9-korruselises majas, ma ei mäleta, kas majas number 1 või majas number 3. Majavalitsus oli see instants, millega tuli suhelda kõigesse kommunaalvaldkonda puutuvas.

Rohkem mälestusi on mul aga kuskil Lasnamäe poe taga mingi 5- või 9-korruselise maja esimesel korrusel arsti juures käimisest. Seda mälupilti saab lihtsate vahenditega fokuseerida. Vanast patsiendiraamatust ehk „individuaalkaardilt“ on näha, et tegu oli Lasnamäe Lastepolikliinikuga. 1981. aasta telefoniraamat annab aadressi: Fedjuninski 12. Google'i tänavaade ütleb, et Paekaare 12 on 5-korruseline maja ja enam ei tegutse seal isegi perearstikeskust. Aga tol ajal tegutses seal lausa polikliinik! Isegi kummaline oli vaadata, kuidas ruumides, mille jaotus tavaliselt seostus ainult elukorteritega, toimetasid järsku arstitädid, vaadati kurku, kuulati stetoskoobiga, võeti vastu pissiproove, tehti pepusse süsti ja kirjutati välja rohtusid. Lastega tegelevate arstide kabinettides võis alati kapi peal või riiulis näha ka mõnda tuju ülal hoidvat krokodill Genat, Potsatajat, pärdikut või muud plastikust nukku. Mina nende mänguasjade poolt pakutavat tuju ei vajanud, aga tore oli vaadata ikka. Seal majas käisin arsti juures ainult mõnda aega, millalgi 1990-ndate alguses hakkasin vajadusel käima Punase tänava polikliinikus. Aga kui olin väike ja haige, siis tuli mõnikord arstitädi mulle ka koju visiiti tegema. Mäletan, kuidas kord lebasin oma toas voodis, kõrval minu kaisuloom, suur pehme oranž rohelistes pükstes jänes, arstitädi tuli, nägi seda ja ütles lahkelt: „U, kakoi zajats u tebja!“

Kui nüüd hakata mõtlema, siis vähe sellest, et nägin Lasnamäed kuni põhikooli lõpuni ainult sügisel, talvel ja kevadel – kuni kooli minekuni nägin Lasnamäge peamiselt ainult varahommikul ja õhtul. Esimesest kolmest-neljast eluaastast ei mäleta ma muidugi üldse sisuliselt midagi. Need neli aastat, kui ma käisin Narva mnt 59 lasteaias, nägi ju minu päevakava välja selline, et hommikul vara Smuuli tee äärest bussi nr 19 või 35 peale, Kadrioru kohviku ees maha, veidi aega kõmp-kõmp ja lasteaia uksest sisse. Seal toimuv aga ei ole enam lugu Lasnamäest, vaid Kadriorust. Lasnamäe algas Narva maanteel Lauluväljaku juurest. Need Lasnamäe hommikud olid enamasti pimedad ja aastaajast tingitult sageli külmad. Rutiinne päevakava viis meid tavaliselt peatusesse üheks ja samaks ajaks, mäletan, et korduvalt astusime lühikesse, kolme uksega bussi liinil 19, mida juhtis üks kiilavõitu vanem mees. Tavaliselt avas ja sulges bussijuht sel ajal uksi oma paneelil sõrmi üle klahvide libistades, aga temal, sellel kiilavõitu vanemal mehel oli veel buss, kus uksi avasid nupud. Roheline rida avamiseks ja punane rida sulgemiseks. Mulle meeldis nõjatuda juhikabiini najale ja vaadata, kuidas juht igas peatuses osavalt üle nuppude ludistas. Lasnamäe bussid olid üldse oluline osa selle linnaosa olemusest. Kõik need olid kolla-

sed ja Ungari bussitehase Ikarus toodang. Uste arvu, õigupoolest bussi pikkuse järgi jagunesid need kaheks: kolme uksega ja nelja uksega. Neljaukselistel oli tagumine osa esimesega ühendatud musta, voldilise ja krägiseva kummist lõõtsa abil. Sellised bussid teenindasid kogu Tallinna, alates ajast, mida ma mäletan, ja lõpetades 1990-ndate keskpaigaga. Kui suure osa oma elust olen ma neis bussides kokku veetnud! Tuhandeid tunde! Nädalaid! Kuid! Tipptundidel olid need vahel nii täis, et uksed, mis avanesid sel moel, et kumbki uksepool tõmmati sissepoole veelkord pooleks, ei suutnud avaneda – inimmass oli tihkelt vastu uksi litsutud. Ukse liikumist sai ka ise edukalt manipuleerida: nähes, et uusi inimesi niikuinii peale ei mahu, võis panna saabastatud jala ukse ja trepi vahele ning uksepool ei suutnudki ennast kokku tõmmata, jäädes suletuks. Sellised täis litsutud bussid olid tavaline vaatepilt, kui koolis käisin ja hommikul Punase tänava peatuses bussi nr 50 või 58 ootasin.

Veel meenub nendest Ikarusidest see, et talvisel külmal ajal jäätusid nende aknad seestpoolt nii ära, et välja näha oli võimatu. Tuli küüne või mingi esemega jääd maha kraapida, alles siis sai selgusele jõuda, kas on tarvis nüüd maha minna või peab veel edasi sõitma. Lapsed tegid sellele pinnale sooja sõrme või hingeõhuga kunsti. Vana-Kuuli tänaval oli täpselt keskel, Narva maantee ja Liikuri tänava vahel veel üks bussipeatus, mis kaotati hiljem ära. Kord tulingi jäätunud akende tõttu maha seal, üks peatus enne oma õiget peatust. Talvistest bussidest tuleb veel meelde bensuvinu, vahel võis see ikka täitsa terav olla. See-eest olid aknad, mida sai avada, suured. Külmal ajal keegi neid avama ei kippunud, aga soojal ajal sai seda kergesti teha ning lasta sealt endale mahedat tuult peale puhiseda. Seegi oli üks ilus hetk elus! Üks mu lemmikkohti bussis oli tagumise akna esise käsipuu ääres. Sellele sai mõnusalt peale vajuda, vaadates bussi taha jäävat liiklust, taustaks 180-kraadine vaade linnale. Koolikoti võis akna ja käsipuu vahele toppida ja ennast sai niimoodi nurka sättida, et uks käis avanedes ainult kerge müksuga vastu tagumikku. Niimoodi ukse ja akna vahele fikseeritult võis ennast tunda nagu oma privaatses nurgakeses. Istmed olid mingit kunstnahka meenutava kattega, selle all oli vahtkummist pehmendus, mille all omakorda istme metallist karkass. Mõnikord olid retsid bussis mõne istme nii ära lõhkunud, et isegi metalli oli näha. Bussijuhi kabiini tagasein oli suure klaasist aknaga, mille taha oli tihti kleebitud mingi plakat. See plakat tekitas ikka mingi täiendava meeleolu. Samamoodi oli kabiini kõrval kõõludes huvitav uurida kleepse ja pilte,

millega juht oli juhipaneeli kaunistanud, peegli küljés rippuvaid tilulilusid ning teisi dekoratiivseid elemente. Iga juht lõi enda ümbrusse isemoodi meeleolu. Sealsamas kõõludes kulus pähe ka salapärane punane kiri „ANTI-FRIIS“ esiklaasi paremas allnurgas – seestpoolt vaadatuna. Õigupoolest oli see kiri seestpoolt vaadatuna „SIIRFITNA“. See sõna on mõlemal kujul sügavale mu alumistesse mälukihtidesse sisse graveerunud.

Lasteaiapäevade õhtud nägid välja sellised, et ema tuli mulle lasteaeda järele, tegime kõmp-kõmp Kadrioru kohviku ette bussipeatusesse ja hakkasime ootama bussi. Tagasisõiduks pruukisime minu meelest vahel ka busse nr 44 ja 51. Aga buss nr 51 pandi käima hiljem, alguses seda tükk aega üldse ei eksisteerinud. See kõik oli igapäevasem ja tavalisem viis koju minna. Mõnikord astusime enne sisse Kadrioru kohvikusse, sõime kooki ja vaatasime läbi klaasseina välja, kus peatusid ja startisid bussid ning sagisid üha uued inimesed. Kadrioru kohvik on mulle olnud oluline koht, oluline maamärk minu isiklikus geograafias, seetõttu oli mul tuline kahju, kui see ilus hoone 2008. aasta juulis lammutati. Tol ammusel ajal, kui ma seal mõnikord pärast pikka lasteaiapäeva moorapead või aleksandrikooki sõin, nimetati seda rahvasuus ka vahel Mustaks Luigeks või Luigekohvikuks. Selle kõrvalt käis veel oluline lasteaiamarsruut, just sealtkaudu sisenesime rühmaga, kasvatajate juhtimisel, enamasti Kadrioru parki ja tulime sealt. Kadrioru park aga oli lasteaiapäevil sisuliselt minu igapäevane mänguala, lasteaed asus ju kohe selle külje all. Koogid söödud, istusime bussi ja sõitsime koju. Kodus ootasid mänguasjad, ema tegi süüa, telekast tuli „Lasteekraan“ ja hiljem raadiost õhtujutt.

Mu mälestuste tolle aja kihistuse audioreale on kustumatult salvestatud Vikerraadio õhtujutu tunnuslaul ja Salme Reegi krägisev hääl.

Mina ei taha veel magama jääda,
tänav ei maga ka veel.
Kiisu käib õues, tuul tuhiseb mööda,
taevas ei maga ka veel.

Ema on köögis ja askeldab alles,
ei taha uinuda veel.
Autod ei maga ja hüüavad mulle
tuut-tuut-tuut, tuut-tuut-tuut
akna alt teelt.

Väikesed lapsed kõik magavad juba,
minagi magama jään.
Head ööd autod, tuul, kiisu ja tuba,
unes teid, unes teid kindlasti näen.

See laul – sõnade autoriks Juhan Saar – on midagi enamat, kui lihtsalt ilus unelaul. See on meieisapalve ilmalik analoog, positiivsest energiast täidetud tekst. Ja see pole kõik.

Sinu tuba. Oled voodis. Mida iganes sa oled tahtnud sel õhtul veel teha – see on tehtud. Voodisse sai uus pesu, lina sees on voltimisjäljed. Padi lõhnab. Tõmbad endale teki peale. Mõtled. Voodi ees vaibal või kõrval taburetil on VEF-i raadio, mudel 202, hõbedane, must, punane. Mängid jälle ajaviiteks selle teleskoopantenniga, mis ei paista mitte midagi tegevat: tõmbad selle välja, lükkad sisse tagasi. Raadiol on ees kaks nuppu, suurega saab nihutada näidikuriba mööda lainepikkuste skaalat, väiksega saab reguleerida hääletugevust ja lõpuks raadio klõps kinni keerata. Raadio külje peal on veel üks suur nupp, mis teeb keerates rõnks ja rõnks, selle keeramise tulemusel, kui näidikuriba lisaks kruttida, saab eetri täita naljakate vilinate, undamiste, raginate, heal juhul läbi nende kostvate muusikahelide või võõrkeelse häälekõmaga. Veel on seal üks väike nupp, mida saab keerata, aga seegi ei tee mitte midagi, mõttetu nupp. Aga praegu sa ei keera midagi, vaid ootad, millal lõpeb see igihaljas vikerviis. Siis saabub täistund, eetris kõlavad piiksud, mitu lühikest ja üks pikk. Algab laul: „Mina ei taha veel magama jääda...“ Ja järgneb Salme Reek: „Tere õhtust, mu väike sõber. Täna räägiksin sulle loo ühest...“

See kõik on üks tervik, üks imeilus tervik, üks kosmose aegruumi ühik, mis on tegelikult suurem, kui see paistab. See on eksistentsiaalne endassevaatamise ja kuulatamajäämise kümme minutit.

Ilmselt oli unejuturääkijaid teisigi, kui Salme Reek. Aga Reegi hääl oli neist ülim.

Unejutukuulamine ei olnud mul igaõhtune raudkindel tava. Aga minu elus oli mingi ajalõik, kus see oli siiski väga regulaarne. Kui unejutt lõppes, sai kuulata uuesti vikerviise. Need sobisid sellesse hetke, kui pea oli lõhnaval padjal, tekk peal ning teadvus Salme Reegi poolt juba pooleldi unele nõiutud, lihtsalt ideaalselt. Dave Brubecki „Take Five“ ja need teised. Sina ja raadio. Ainult teie kaks.

Siis oli aeg keerata seda väikest nuppu suure all. Klõps. Tuba oli vaikne.

Klõps. Tuba on ka pime.

Oled voodis, vaatad lakke. Mõtled. Tänavalaterna valgusekuma särab kardinate taga ja nende vahelt tuppa. Üks auto sõidab majade vahelt välja, keerab tänavale, tulede valgusvihk libiseb kardinate vahelt üle toa: üle laua, üle kapi, üle ukse. Kõik see ei kesta kauem kui säuhti. Siis on taas pime.

Ja jääd magama.

Mu Lasnamäe õhtute hulgas oli palju selliseid.

*

Õunte kukkumise ja kastanite õieküünalde puhkemise vahelise aja kõige erilisemad päevad kalendris olid minu jaoks kindlasti nääriaeg ja sünnipäev. Sügishooajal ja talvehakul ei olnud küll mingeid muid pühasid, mis oleksid mu elu kuidagi puudutanud. Mingit marti ja kadrit keegi ei jooksnud, isadepäevast ei teadnud kah keegi midagi. Olid muidugi oktoobripühad, aga need olid kuskil nii kaugel, et ei puudutanud samuti. Ei oktoobri- ega maiparaadil pole ma käinud kunagi. Aga nääriaeg oli küll minu aeg. Alati käisid siis juba mitu nädalat enne päkapikud, tõid ööseks aknalauale jäetud sussi mõne üllatuse, näiteks mandariini või paar kommi või midagi seesugust. Igal hommikul oli esimene asi joosta akna juurde, kardin kõrvale lükata ja sussi sisse vaadata. Põnev! Kord nägin sellel teemal öösel isegi painavat unenägu: lükkan kardina kõrvale, vaatan sussi ja see on täis hernesuppi... Iga kord tõime emaga nääriks kuuse tuppa, neid müüdi Kotka poe ees, kanali tasandil, seal, kus praegu on bussipeatus. Ehtisime selle ära ja põletasime sellel küünlaid, oli igavesti vahva. Lõpuks tõi näärivana selle alla ka kingitusi, hurraa! Näärivana isikuliselt mu ukse taga vist ei käinud, igatahes ma ei mäleta sellist asja. Aga ega ma näärivana isikuliselt vajanudki. Kingitused olid kuuse all, paberi sees ja pael ümber, nagu peab. Muide, seni, kuni ühiskonnas tähistati nääre, olid ka meil kodus näärid. Kui ühiskonda tekkisid jälle jõulud, olid ka meil just jõulud. Mingeid jõulujutte, veel enam jõulude salaja tähistamist meil enne seda kodus ei olnud, ei olnud linnas, ja arvan, et ei olnud ka maal vanaema ja vanaisa juures. Ma arvan, et ei ema ega mu vanaema ja vanaisa ei pidanud nii oluliseks, et aastalõpu pühad just nimelt jõulud oleksid. Alates 1980-ndate lõpust kuni 1990-ndate keskpaigani olin kõik jõulu- ja nääriajad maal, jõuluvana hakkas sinna käima ja seal vaatasime uusaastaööl saluute.

Teine eriline päev kalendris oli minu sünnipäev 30. jaanuaril. Kõige erilisemad olid need loomulikult kuni põhikooli ajani, edasi on nende erilisus hakanud vaikselt hajuma. Praegu, mil tulekul on minu 37. sünnipäev, ei suhtu ma sellesse enam kuidagi. Pigem on see natuke tüütu kohustus, arvestades kollektiivi või lähedaste teatud ootusi. Aga lasteaia ajal ja algklassides oli 30. jaanuar vahest koguni terve mu aastaringi ainus pööripäev. Lasteaeda ja kooli läksin sel päeval loomulikult kommikotiga, sest see oli raudkindel tava: jagada teistele kommi. Käisin siis mööda klassi ja jagasin

kõigile kommi. Lasteaias oli ühel korral nii, et terve rühm joonistas mulle sünnipäevaks pildi ja kasvataja köitis need kunstipäraselt kokku. Ju oligi meil selline komme, et kõik joonistavad sünnipäevalapsele pildi. Ja kord koolis, mingis algklassis sain klassijuhatajalt kingituseks ilusa väikese foto-albumi. Lasteaia ajal mul kodus mängukaaslasi sünnipäevapeol ei käinud, aga kooliajal käisid alati vähemalt pinginaaber Raigo ja kõige lähemal elav klassivend Reigo. Ükskord, ma arvan, et see oli 3. klassis, juhtus koguni nii, et lisaks otseselt kutsutuile tekkis kuidagi ootamatult terve kamp kaud-selt kutsutuid – tulemuseks see, et õhtul oli mu tuba poisse täis! Kaudselt kutsutute kingitused olid ajastuomaselt armsad, näiteks keegi kinkis tühja Soome päritolu kakaopurgi kirjaga „Iloinen vesseli". See oli väga praktiline purk, tugevast papist ja plastmassist kaanega, hakkasin seal edaspidi hoid-ma oma kommivaru. Keegi tõi mulle raamatu „Kas sa tunned seda teed?" Ei olnud kristlik kirjavara, sel ajal niisugust asja ei liikunud, oli Helvi Jüris-soni lasteluulekogu. Aga Raigo ja Reigo kingitused olid alati väga hoolikalt valitud. Raigo, Reigo ja vahel veel mõni mu klassivend oli mu põhiline sünnipäevaseltskond kuni 9. klassini. Pärast seda vahetasin kooli, Johan-nes Lauristini nimelise Tallinna 16. Keskkooli, hilisema nimega Tallinna Sikupilli Keskkooli vahetasin välja Tallinna 62. Keskkooli, hilisema nime-ga Lasnamäe Üldgümnaasiumi vastu. Kivimurru tänava asemel hakkasin käima Läänemere teel. Siis toimusid sünnipäevad uute klassivendade seltsis. Nii püsiv ongi siis see klassivennasõprus!

Kuid kõige oodatum külaline minu sünnipäevale lasteaia- ja algkooliajal oli kindlasti minu isa. Seda aega, mil isa veel minu ja emaga koos elas, ma õigupoolest ei mäleta, kui paar üksikut sähvatust kaugete aegade mälu-pimeduses välja arvata. Hiljem oli meil tüki aja jooksul suhtlust umbes mõned korrad aastas. Ema suhtus sellesse täiesti neutraalselt, jättes selle minu enda asjaks. Ta ei takistanud kuidagi, ega ka organseerinud kuidagi, seda viimast vähemalt sellest ajast alates, kui oskasin iseseisvalt akna all seis-vat telefoniputkat kasutada – aga see oskus sai varakult selgeks, vähemalt juba 1. klassis sai seal pidevalt helistamas käidud, ja mitte ainult isale. Mul on diapositiivide karbis hulk pilte ühest 1984. aasta jalutuskäigust linna peal: mina ja ema Toompeal ja mujal vanalinnas, mina sadama lähedal ja Linnahalli katusel. Ühelgi neist piltidest isa ei ole, aga fakt, et need pildid on olemas, näitab, et isa oli kaasas, sest keegi teine meie lähikonnas foto-aparaati ei klõpsutanud, need diapositiivid ei saanud sinna karpi ühtegi teist teed pidi tekkida. Järelikult oleme koos jalutanud. Selle kohta nagu isegi

oleksid mingid varjud mäluudus. Üht isaga kahekesi väljas käimist mäletan neist aegadest aga kristallselgelt. Oli talv, lumi ja suusailm, isa tuli mulle külla ja viis suusatama. Narva maantee ja Lasnamäe kaldapealse vahel laius tohutu jäätmaa, kus kasvasid tükati männivõserikud. Seal me suusatasimegi, suunaga Katleri poole. Olin väga vilets suusataja, olen seda tänaseni. Nii oli mu suusatamine pigem koperdamine. Aga isa püsis kannatlikult juures. Mäletan, kuidas tee sulges mingi jäme, hõbedases ümbrises toru, mis tuli Narva maantee poolt minu rinna kõrgusel maapinna kohal ja kadus enne kaldaserva maa sisse, jättes vabaks kitsa riba maad kaldaserva juures. Ma ei julgenud sealt läbi sõita, kartsin, et sõidan kallakust alla. Isa küll ütles, et tule, tule, ma püüan su kinni, aga ma ikka ei julgenud. Sain kuidagi teisiti üle. Koperdasin edasi ja lõpuks väsisin ära, ütlesin isale, et lähme bussiga tagasi. Aga isa ütles, et ei saa, ta jättis rahakoti koju. Oli see nüüd bluff või tõde, võta kinni. Koperdasime siis tagasi koju. Mis sellest, et ma sõita ei osanud, ikka oli tore, et isa suusatama viis.

Alates sellest ajast, mil ma oskasin telefoniputkat kasutada, helistasin isale vahetevahel ise. Tööle. Teemaks oli üldiselt see, et tule jälle külla. Leppisime midagi kokku ja siis hakkasingi ootama. Kahjuks oli isal üks ebamugav omadus, nimelt tema puhul ei saanud kindel olla, et ta toimib kokkulepitud moel. Varakult sain tema osas teadmise, et ehkki ta on lubanud sel ja sel päeval sel ja sel ajal tulla, ei pruugi ta seda teha. Enamasti ta tuli. Aga vahel ei tulnud, jätteski minu ootama. Nii juhtus ka ühel mu sünnipäeval. Isa oli lubanud, et tuleb. Ema oli katnud õhtuks laua ainult meile kolmele, ütleme, et seal oli salatit ja viinereid ja kooki ja isegi lastešampust, kindlasti oli mul seljas miski ilusam sviiter ja jalas ikkagi ilusad püksid, sünnipäevale kohaselt. Juba varakult on sees ootusärevus, käin ringi uksekella plärina ootel. Isa tulek oli alati eriline sündmus, sünnipäevale tulek seda enam. Aeg läheb. Kõik on valmis, kellaaeg juba see, käin järjest tihemini läbi köögiakna vaatamas, kas ei tule juba kuskilt sealt isa. Ei tule. Tund möödub. Juba teine on poole peal. Lõpuks ütleb ema, ja nii, et toonis on aimata püüdu mu kokkupõrget karmi reaalsusega pehmendada: „Ma arvan, et isa ei tule täna, hakkame sööma.“ Loomulikult oli mul väga kurb. Tegin siiski südame kõvaks ja istusin emaga kahekesi sünnipäevalauda. Ja isa sel korral ei tulnudki. Kui nüüd järele mõtlen, siis see konkreetne juhtum oli kindlasti üks mu kõige kurvemaid mälestusi kogu lapsepõlvest. Väga korda ma endale sellistel asjadel siiski ei lasknud minna. Mu hingeelu ei olnud nii haprake. Eks emagi korduvalt valmistas mu

vaimu, öeldes, et ära sa siis kurvasta, kui isa jälle ei tule. Kui ei tulnud, natuke ikkagi kurvastasin. Kui tuli, olin sellevõrra rõõmsam.

Ja kui sünnipäev läbi, oli see siis möödunud ühel viisil või teisel viisil, õhtu käes, lebasin oma toas voodis ja mõtlesin: see oli siis nüüd mu sünnipäev, küll oli eriline päev, kahju, et mööda saab! Siis jäin magama, ja kui ärkasin, oli käes 31. jaanuar, jälle üks tavaline päev.

Mis puutub mardipäeva tähistamisse tol ajal, siis on lasnamäelasest humorist Kalju Kass 1986. aastal ajakirjas Pikker (nr 20) kirjutanud: „Lasnamäel (ja võib-olla mujalgi) on tulnud ette miilitsate ja mardisantide vahel nõnda-ütelda arusaamatusi. Eks ta ole. Kerjamine on seadusega keelatud. Ja mis see mardisandiks käiminegi muud on kui üks kerjamise vorme."

Talv Lasnamäel – see oli lumi, külm, jäätunud bussiaknad, kodus surisev elektriradikas, kasukas või talvejope, suusamüts, soojad kindad, villased sokid, talvesaapad. Aga talv Lasnamäel – see oli ka Salvo kelk ja lühikesed suusad. Mandariinid ja näärikuusk. Mõned hommikud olid pagana külmad. Kooliajal kehtis reegel, et kui külma on hommikul teatud kraadist allapoole, siis kooli minema ei pidanud – oli külmapüha. Külmapüha pidamisi ei meenu, aga kindlasti mõni oli. Lõikava pakasega hommikuid meenub rohkem. Ka talvel oli Lasnamäel üsna piisavalt rohelust, pean silmas nii jäätmaadel kui ka haljasaladel kasvavaid männitukkasid. Mõnel korral enne nääriaega ütles ema mulle: mine õige, too mulle mõned männioksad. Võtsin noa, nööri ja kilekoti ja läksingi, sinna, kus olin isaga suusatamas käinud. See kaldapealne oli tohutu jäätmaa, mille ühes nurgas, täitsa kalda ääre peal, asus salapärane hoone, suured lokaatorid katusel. Tõenäoliselt mingi sõjaline objekt. Kui praegu üldse kogu seda Paekalda nime kandvat piirkonda Regio internetikaardilt vaatan, siis tundub see Lasnamäe sopp endiselt salapärane olevat. Tol ajal ja hiljemgi oli see jäätmaa üsna kahtlane koht, seal võis näiteks kohata jäänuseid lõketest, kus oli varastatud kaablitelt kesta maha põletatud, et väärismetalli kätte saada. Nagu see oli ka ideaalne koht tööpõlguritele ja joodikutele segamatult tolkemiseks. Aga nii ohtlikku õhkkonda seal ka ei olnud, et mulle oleks pähe tulnud seal eriti midagi karta. Segamatult lõikasin alati seal oma oksad ära ja sain kodus nendega ema rõõmustada. Et ka kevade poole hallil, lumisel või vesisel ajal tuppa midagi värsket tuua, selleks käisin mitmeid kordi teisel pool Punast tänavat Desintegraatori aia taga kaubaraudtee äärsetest kraavidest pajuoksi lõikamas. Neil olid siis veel kas ainult pungad või alles noored utud küljes. Pärast mõnda aega võsades sabistamist sai kodu mitme kimbu-

ga kaunimaks teha, soojas toas vaasis ilmusid okstele ilusad suured pehmed utud ja isegi väiksed rohelised lehekesed. Taas samm kevadele lähemale!

Aga talv Lasnamäel – see oli ka pekk tihastele akna taga. Minu toa aknad olid otse vastu sooja päikest. Panin tihti rasvatüki niidi otsas akna vahele rippuma ja jäin ootele, et tihaseid selle kallal nokkimas näha. Vabalt võis juhtuda, et selline tegelane peatselt lendaski karvurrdi kohale, siis oli tükk aega kuulda nokaga töötamist, tok-tok, tok-tok-tok, aga kui nina lähemale pistsin, lendas lind kohe karvurrdi minema. Leiutasin siis taskupeegli abil kaugvaatlemissüsteemi.

Kevadet, seda päris kevadet kuulutasid mitu asja. Esiteks, tulpide ja nartsisside müügile ilmumine. Nii kui poes oli lilleletis esimest korda näha tulpe, võis kindel olla: kevad on juba siinsamas! See märk kehtib tänapäevalgi. Alati, kui talve lõpus märkan kuskil müüdavat tulpe, täidab mind hele tunne: kevad on juba siinsamas! Ja alati on mul õigus. Teine märk oli ühtäkki justkui mahedamaks ja kergemaks muutunud õhk. Võis lausa öelda, et siis oli tuules kevade lõhna. Sellega kaasnes olulisemalt soojemaks muutunud päike, järjest sagedasemaks muutuv sinine taevas, lindude rõõmus vidistamine ja lume sulamise tilk-tilk akna taga. Selline oli varakevad, märtsikevad, naistepäeva aeg. Õige, sooja ja mõnusa, vabadust täis kevade saabumiseni jäi veel palju nädalaid. Aga see algas alati hommikul. See algas sellega, et ema ütles mulle ühel hommikul: pane selga õhuke jope. Ja kui õhukese jopega majast välja astusin, tajusin iga meele ja erguga seda suurt muutust, mis oli juhtunud: tuul ei olnud enam vaenulik ja terav, vaid pehme ja silitav, õhk ei olnud enam külm, vaid karge, päike ei olnud enam kauge ja tuhm, vaid ere ja lähedal. Sellel esimesel õhukese jopega hommikul mu jalad vist maapinda õieti ei puutunudki, ma rohkem lendasin, Lindakivi kinost mööda, üle Kotka poe silla, poest mööda, Punase tänava bussipeatuse suunas. Igal pool kiikasid murust välja kollased paiseleheõied, esimesed värvilised laigud Lasnamäe looduse aastaringis. See esimene õhukese jope hommik võis olla aprilli keskpaigas või teisel poolel. See tõi omakorda kaasa magusa teadmise, et kooliaasta saab kohe läbi, kastanid on varsti õieküünaldes, suvi ei ole enam kaugel ja siis saab maale!

Kaua ei suutnud ma endale ette kujutada linna väljaspool mu igapäevaseid liikumistrajektoore. Kesklinnas ma loomulikult aeg-ajalt käisin, aga see oli võrreldav lihtsalt käiguga paksu udusse ja tagasi, ma ei osanud seal nähtut oma isikliku geograafiaga siduda. Seal nähtu jäi mulle lihtsalt üksikuteks vaakumis hõljuvateks seikadeks väljaspool kindlat ja tunneta-

tavat igapäevast liikumispiirkonda. Millalgi Narva maantee lasteaias käies viis ema mu ühel varasuvel Vanalinna päevade üritusele Toompeal – seal võis ühel Toompea vaateplatvormidest võistlemas näha paari vehklejaid. Umbes nagu filmis „Don Juan Tallinnas". Neil aegadel oli üheks mulle huvipakkuvaks tegelaseks saanud robinhuud, kas ma ise olin tema seiklusi juhtunud Soome televisioonist nägema või levisid jutud lasteaias, ei mäleta. Aga „mõõklemine" oli sel ajal minu jaoks täiesti teema. Toompeal vehklejad robinhuudi mõõtu muidugi välja ei andnud, neil olid valged kuhvtid seljas, kiivrid peas ja juhtmed küljes, mõõgad olid ka imelikult pehmed ja painduvad. Aga elamuse nähtu jättis. Järgmisel päeval kuulutasin lasteaias kõigile, et kus eile võideldi ühes kohas mõõkadega ja mina nägin pealt! Kasvataja parandas, et mitte ei võideldud, vaid võisteldi. Vanalinnas jalutamist tuli ette veel.

Diapositiivide karbis on mul rida fotosid ühest jalutuskäigust, mis oli veel isaga koos elamise ajal, 1982. aasta suvel. Oleme jalutanud Pirital, eemal paistab üle vee Maarjamäe obelisk, oleme jalutanud sinnani välja, teinud Maarjamäe memoriaali kõrval pilti, lõpuks oleme jõudnud Laululväljaku taha. Isa taas ühelgi pildil ei ole, ikka mina emaga. Pirita mereserv kuni Maarjamäe memoriaalini oli mulle muidugi briljantselt tuttav, tänu sellele, et seal käisime pidevalt lasteaiarühmaga jalutamas ja mängimas. Samuti Russalka ja seda ümbritsev park. Kõikjal seal sai joostud, ronitud, mängitud. Teisel pool piirnes pargiga sadama territoorium, sadama läbitungimatu plankaia tagant kostus mingeid kolinaid, tüminaid ja muid salapäraseid helisid. Sealsamas oli lunapargi territoorium, mis talvisel ajal oli luku taga ja inimtühi. Pargis kasvas tammesid, korjasime alati taskusse kõva varu tammetõrusid. Teisel pool Narva maanteed oli Kadrioru park. Seegi sai läbi ja lõhki tuttavaks, viimne kui nurgake sellest. Käisime seda justkui järjekorras läbi: iga kord mängisime natuke teises kohas. Talvel rühkisime muidugi kohale kelkudega, liugu sai lasta Kadrioru lossi, s.o kunstimuuseumi kõrval, kus pargitee tuli natuke kaldega alla. Vasakut kätt jäi loss, paremat kätt Russalka. Praegu tundub see kallak ikka väga väike olevat, aga ma arvan, et see ei ole mitte „ilusama ja suurema" lapsepõlve efekt, vaid seda kallakut ongi kas aeg ise kulutanud või pargihooldus tasandanud. Lasteaia päevil sai seal kelguga igatahes korraliku liu. Veel oli talviti alati Kadriorus lumelinn, see oli täis vahvaid lumest tehtud atraktsioone, kus sees ja mille peal sai ronida ja ukerdada. Sügiseti sahistasime kastanilehtede hunnikutes ja korjasime taskud kastanimunadest punni, korjasime ka ilusamaid lehti

ja viisime pargist kaasa uhked kaharad kimbud. Kevadeti aga mängisime pargi tagumises osas halja rohu peal, otsisime jänesekapsast ja hapuoblikat, ning vahel arvas kasvataja millegipärast heaks meid pargivahiga hirmutada: „Ärge jookske seal, pargivaht tuleb!“ Ealeski ei näinud keegi meist sellist asjameest. Natuke võtsime hoogu maha, aga peatselt käis möll jälle täiega edasi. Luigetiik ja päikesekell ei jäänud ka meie käikudest kõrvale, päikesekella uurisime alati huviga, saamata kunagi aru, mida see täpselt teeb. Oli lihtsalt selline põnev ese! Kui tee viis mööda Kadrioru teise lossi, s.o presidendilossi eest, siis tuli ikka jutuks see, et seal töötab Rando ema – see poiss oli üks mu rühmakaaslastest. Mis tööd ta seal tegi, seda ei räägitud. Lossi ees seisid või lossi juurde viival teel vurasid uhked autod, volgad ja tšaikad. Pargi alumises osas, lossisesisest mere poole jäi piirkond, kus oli keset rohuplatsi püsti pandud kujur Jaan Koorti kujutav skulptuur, ühes käes haamer, teises meisel. Siis seletasin alati, et mina elan selle mehe nimelisel tänaval. See mees tundus mulle alati kui peaaegu omainimene, kellega mind seob isiklik side. Tundsin, nagu kuuluks see kuju seal mulle rohkem kui kellelegi teisele.

Rääkides uhketest autodest, siis ei saa kuidagi jätta mainimata, et absoluutselt kõige uhkemad autod kogu linnas – arvan, et võin nii öelda küll, ehkki ei teadnud ju tollal suuremast osast linnast õieti midagi – seisid Viru hotelli ees. Vahel oli meil lasteaiarühmaga nimelt trammiga Viru hotellist mööda sõitmist, võib-olla näiteks Estonia teatrisse või mingisse muusse teatrisse või muuseumisse minnes. Absoluutselt iga kord surusid absoluutselt kõik poisid Viru hotellist mööda sõites oma ninad kõvasti vastu trammiakent, ajasid silmad suureks ja püüdsid kogu seda paarikümne sekundi jooksul nähtavat ilu endale pähe suruda. Sest Viru hotelli esine oli sisuliselt ainus koht meid ümbritsevas maailmas, kus võis näha välismaa autosid. Nõukogude riik oli täidetud mossedega, sigullidega, sapakatega, niivadega, villistega, volgadega ja tšaikadega. Kui rääkida sõiduautodest. See oli kogu valik. Aga Viru hotelli ees võis näha hoopis teistsuguseid autosid. Viru hotell oli meile siiski mingi hoomatav maamärk. Kord kõmpisime jälle sellest rühmaga mööda ja vaidlesime omavahel, kumb on õige öelda, kas „hotell Viru“ või „Viru hotell“. Teisel pool seda hotelli, Lomonossovi tänaval, mis praegu kannab Gonsiori nime, müüdi ühes leivapoes pikka saia. Mõnikord võtsime ennast ka sappa ja saime kõik üsna varsti jupi sellest imeheast, pehmest, krõbeda koorikuga pikast saiast!

Nii et tegelikult peaks minu tolle aja isiklikku Tallinna kaarti laienda-

ma ühelt poolt Lauluväljaku ja Pirita tee äärse rannariba ning teiselt poolt Kadrioru pargi territooriumiga, samuti asusid sellel kaardil „kuskil seal“ Toompea müürid, Viru hotell ja Lomonossovi tänava pika saia pood. Ka Balti jaam, sest mõnikord sõitsime emaga rongiga Türile või sealt Tallinna. Ka Kaarli puiestee, kus asus hambaarst. Aga sellest hoolimata – lasteaia-väravast linna poole jääv maailm püsis sellel kaardil endiselt valge alana, seal asus maailm, kuhu ma harva siiski sattusin ja millest ma küll mõnda asja teadsin, aga mis ei puutunud minusse ja millega mul ei olnud lähedast seost. See lähedane seos tekkis alles algklassides, kui hakkasin mingil põhjusel koolist linna kaudu koju tulema. Hommikul läksin alati Punase tänava kaudu, tagasi tulin enamasti trammiga Maneeži peatusesse sõites ja bussi nr 51 peale istudes. Siis võttis minu isiklikul Tallinna kaardil täieõiguslikult koha sisse ka Tartu maantee ja kesklinn. Peatselt laienes see piir vanalinna. Sinna jäigi see piir kauaks püsima. See maailm, mis jäi teisele poole Balti jaama, Kaarli puiesteed, Tallinna Kaubamaja ja Tartu maanteed, ei jõudnud kaua aega mu isiklikule Tallinna kaardile. Aga selle piiri taha jäid Kopli, Kalamaja, Mustamäe, Õismäe, Nõmme... Minu emapoolse vanaema sugulane, tädi Leida elas Mustamäel ja kord läksime emaga talle külla. Mäletan, et oli pime, vihma sadas, tuled särasid, autod sõitsid. Kus ma olen, ei olnud mul õrna aimugi. Ainult teadsin, et see on nüüd Mustamäe. Õismäe osas sain mingi pildi ette alles 1994. aasta paiku, kui käisin suvel Liivalaia tänaval praeguse Stockmanni kaubamaja koha peal arheoloogilistel kaevamistel tööotsakest tegemas ja tutvusin seal paljude toredate omavanustega, kelle kaudu tekkisid tutvuskonda ka mõned õismäelased. Mustamäe osas aga hakkas pilt klaaruma 1996. aasta paiku, kui sain klassivend Rommiga ülitasuva tööotsa keskküttesüsteemide reguleerijana, see töö viis meid paljude Mustamäe koolide, lasteaedade ja elumajade keldrisse. Ja sellesse ajajärku jääb ka mu esimene tutvus kuulsa Kadaka turuga. Esimene sisuline tutvus Nõmme, Kopli ja Kalamajaga jäi mul juba ülikooli esimeste kursuste aega... Nüüdseks võin öelda, et tunnen üsna hästi peaaegu kogu linna.

Kuni 1992. aastani, mil ema läks tööle Toompuiesteel asuvasse Maalehe toimetusse, oli mul tarvidust trolliga sõita ainult Kaarli puiesteele hambaarsti juurde minnes. Hambaarst aga oli üks kole koht. Seega seostus troll minu jaoks kaua aega ainult hambaarstiga. Siiani on kõrvus need trolli lisõidud: (tõusev) uuuuuuuu... (langev) uuuuuuuu... (uksed lahti) pšš... (üks uksepool kinni) põnks... (teine uksepool kinni) põnks... (tõusev) uuuuuuuu... Ehkki need helid on suuresti samad tänapäevalgi. Kuni põhi-

koolini – mil hakkasin käima hambaarsti juures teises kohas – elasin teadmises, et kui ma selliseid helisid kuulen, seisan järelikult trollis ja sõidan hambaarsti poole. Õudne! Alates 1992. aastast tähendasid need helid juba kordades meeldivamat asja, et sõidan ema töö juurde.

Jutujärg on Lasnamäelt päris kaugele nihkunud, tulen sinna nüüd tagasi. Umbes 5-aastaselt õppisin selgeks lugemise. Sellest ajast kuni tänaseni olen seda teinud järjepidevalt ja palju. Nagu mu teadmistesse on kinnistunud, oli mu „esimene raamat" Ivan Jeršovi lastepoeem „Küürselg-sälg". Mingil põhjusel oli see mu kätte sattunud, uurisin ja puurisin seda ning läksin selle tegevuse käigus emalt küsima, mis kõverik vaat see on. Ema pesi parajasti vannitoas pesu, heitis kõverikule pilgu ja ütles, et see on g-täht. Jälle targem! Midagi muud ma selle raamatuga seoses ei mäleta, hiljem see mulle huvi ei pakkunud. Näppu sattus hoopis Heljo Männi jt kuulus „Mõmmi aabits". „OI, OI, O-LI NA-LI," veerisin sellest erinevaid joige. Selle raamatuga tegelesin tükk aega, ja mäletan, et kui lõpuks jõudsin lõpupoole ja suutsin sealsed pikemad tekstid ilusti läbi lugeda, siis tundsin: olen ikka juba suur poiss küll, enam mingi tita ei ole! Raamatute lugemisest sai minu lahutamatu päevakava osa, lugesin isuga ja huviga, üks raamat aina sai otsa ja järgmine sai kätte võetud. Minu järgneva 4-5 aasta linnalektüüri hulka kuulusid näiteks Hugh Loftingi doktor Dolittle'i lood, kõik neli selleks ajaks eesti keelde tõlgitud osa, Raimo Männise „Kiviküla kooli poisid", Riho Lahi „Värdi", Aimée Beekmani „Sõnni Siim", Eno Raua „Jälle need naksitrallid", Lewis Carrolli „Alice Imedemaal", Jaan Rannapi „Loomalood", E. B. White'i „Charlotte koob võrku", kümned raamatud sarjadest „Seiklusjutte maalt ja merelt" ja „Saja rahva lood"...

Kõigi nende raamatutega seoses meenub, kuidas ja kus seda sai loetud, meenuvad esimesed elamused raamatu kaanekujundusest ja illustratsioonidest. Loftingi lahedaid lugusid doktor Dolittle'ist, Lükka-Tõmbast ja teistest lugesin näiteks ükskord haigena. Olin voodis haige ja lugesin. Üldse ei olnud meil kodus kombeks, et haigena on mingit ringitillerdamist. Kui olin haige, olingi mitu päeva voodis pikali, väljas käisin ainult vetsus, sõin voodis, lugesin voodis, magasin, olin haige ja lõpuks paranesin. Vahel käskis ema mul teki üle pea tõmmata ja tegi akna kümneks minutiks pärani. Ja kui lõpuks nende kolme või nelja päeva pärast ennast tervemana tundsin, kobistasin jälle mujal kodus ringi. Ega enne polnudki erilist kihku voodist välja ronida. Haigused said mööda raamatute seltsis. Hiljem läks asi nii kaugele, et isegi söögilauda võtsin raamatu kaasa. Sõin suppi või sous-

ti-kartulit, silmad raamatus. Kord rääkisin sellest pinginaaber Raigole, tema ütles, et temal käib asi samamoodi. Samas oli meil klassis poiss, kes isegi 5. klassis ei osanud lugeda. Õpetaja ütles, et nii, nüüd loeb vaat see poiss, too tõusis pingi kõrvale püsti, võttis raamatu kätte ja vaikis. „Me ootame," ütles õpetaja. Endiselt – vaikus. „Selge, istu." Aga kompensatsiooniks oli see poiss kehkatunnis klassi kõige kiirem lippaja. Mina sain juba mitte hiljem kui 3. klassis oma lugemuse ja oskustega hiilata. Võimalusi oli mitmeid. Nimekirja loetud raamatutest, mida õpetaja palus koostada, ma eespool mainisin. Lisaks oli meie klassijuhatajal, kes oli ühtlasi eesti keele õpetaja, komme vahel lasta õpilastel oma lemmiklektüüri kooli tuua ja seda klassis teistele ette lugeda. Parajasti oli mul loetud Toivo Tootseni „Jõhvi-Joosepi juturaamat", selle tõingi ja lugesin sealt paremaid palakesi klassile ette. Need olid rohkem pioneerielu naljad ja õpetaja ütles ka klassile, et need on veidi vanemate õpilaste naljad, aga klassivend Imre ütles, et sellest pole midagi, ja mina lugesin edasi. Ei olnud see pioneerielu meile, oktoobrilastele, midagi nii hoomamatu nähtus. Kuid minu vanuseastmes eriline saavutus oli kindlasti see, kui sama õpetaja tõi ükskord tundi ühe vana, gooti kirjas raamatu ja luges seda ette, ning veidi hiljem jõudis asi kuidagi selleni, et seisin õpetaja laua juures, õpetaja näitas raamatut ja ütles, et see on vana kiri, kas sa oskad seda lugeda, mina heitsin tekstile pilgu ja ütlesin, et jah. See kiri ei olnud mulle midagi võõrast, olin selle selgeks saanud maal, vanaema ja tema mõnede vanade raamatute abil. Lugesin seda siis seal tahvli ees ludinal, nagu eimidagi, ainult korra küsisin, et mis täht see on. Oli suur A-täht või midagi sellist. Uhke tunne oli, mis seal salata, tundusin endale nagu mingi vanade keelte professor! Juba 2. või 3. klassis revideerisin juba ka keelereeglite sisu. Meile korrutati koolis: 'ja' ja 'ning' ette koma ei käi. Et teatud lausetüübis võivad käia, ei rääkinud keegi. Aga mina olin selleks ajaks raamatutes kohanud juba hulgi selliseid lauseid, pinginaabriga läks vaidluseks ja võtsin järgmisel päeval kooli tõestuseks ühe või kaks raamatut kaasa. Vist pärines üks mu näitelause August Jakobsoni muinasjuturaamatust „Puujalaga katk". Nii see kui ka teine Jakobsoni raamat „Suur onu ja väike vennapoeg" said kohe mulle hingelähedaseks kirjanduseks, need on mulle kallid raamatud tänini. Sain siiski aru, et on kooli tarkus ja elu tarkus, ning teine on alati suurem, kui esimene. Siin muide oli ka üks näide lausetüübist, kus 'ja' ja 'ning' ees käib koma.

Maal suvel käis samasugune tihe lugemistegevus. Vihmaga, külmaga, õhtuti olin aina raamatu seltsis, sest teleka vaatamisega oli maal, nagu

öeldud, pidevalt tehnilisi probleeme. Veel lugemata raamatute hulk sulas mu tegevuse tulemusena ühesuguse kiirusega nii linnas kui ka maal. Koolis vist rääkisid õpetajad minu lugemisest ja lugemusest teistelegi klassidele mingeid legende. Igatahes tuli kord, kui käisin 5. klassis või umbes nii, üks poiss, kes käis klass või paar minust allpool, ütles end kuulnud olevat, et olen lugenud tohutu palju raamatuid ja palus öelda nende arv! Pidin kodus jälle ülevaatust tegema! Ilmselt kujutas see poiss ette mingit sadatuhandet või miljonit, minu paarisaja suurusjärku küündinud arv – ma täpselt seda ei mäleta ka – talle ilmselgelt mõju ei avaldanud, ehkki ütlesin, et see arv kajastab ainult neid, mis mul kodus käepärast olid ja mälu järgi meelde tulid.

Üks kõige olulisemate minu lapsepõlveraamatute hulka kuuluv raamat oli Hando Runneli lasteluulekogu „Mõtelda on mõnus“. Selle lehekülgi sai lõputult näperdatud, sealt luuletusi loetud, nii enda ette kui ka kõva häälega. Sellised luuletused, nagu „Nutikas lutikas“, „Varblase laul“, „Plikad“, „Kass läks kooli õppima“, „Piimaauto“, „Jorutus“, „Sõber tunneb sõpra“ ja teised – need on minu esimene sisuline kokkupuude luulega, neist algab minu mäletatav luulekogemus. Ja kindlasti on minu esimesed luuleelamused pärit sellest raamatust. Selle luuletused olid võrratud. Runneli kõrval võrdväärsena troonis mu jaoks luules Kornei Tšukovski „Imepuu“, täis imelisi värsse, näiteks sikkudest, kes võtsid tikud ja panid mere põlema, mille peale tulid kohale „kaunid kalad havitõust“, kes „kustutasid savinõust“, ja „siilid männikust“, kes „kustutasid lännikust“. Loomulikult tuleb sedasorti tõlgete puhul öelda üheväärne aitäh nii originaali autorile kui ka tõlkijale – seda tegelast lapsed muidugi tiitlipöördelt ei vaata, aga aastaid hiljem oskasin märgata, et „Imepuu“ imetõlked olid tehtud Jaan Krossi ja Ellen Niidu poolt. „Imepuu“ Lasnamäe pilti ei kuulunud, see raamat oli mul maal. Lasteluuleraamatuid oli mul nii maal kui ka linnas teisigi, aga enamik neist ei kõnetanud Runneli omale ligilähedaseltki. Kui üldse. Mõni lemmikhitt luules korjus neil aegadel siiski veel, näiteks Leelo Tungla tõlgitud Saša Tšornõi luulevalimikust „Kui kõik on kodunt ära“ üks lustakas sõnamänguline luuletus, mis sisaldas fraasi „karu kodune kest“. Saksakeelsete lasteluuletuste tõlkeid sisaldavast kogumikust „Mida teeb hiir pühapäeval?“ meeldis mulle aga hirmsasti vaadata üht Lilian Härmi tehtud illustratsiooni, mis kujutas kahte sinist kummitust. See ajas natuke judinaid peale. Need mõlemad raamatud olid mul linnakapis. Kokkuvõtvalt võin öelda, et Runnel ja Tšukovski olid need kaks jõudu, kes panid mind ennast lõpuks

luuletama. Minu ema luulet ei lugenud, temaluges romaane, aga Runnelit hindas ka tema, see jäigi tema jaoks selles kirjandusliigis margiks.

Üks autor, keda ma jään lugejana igaveseks südamliku tänuga meenutama, oli Olimar Kallas, eesti kõigi aegade suurim koomiksikirjanik. Tema raamatud „3 lugu“ ja „Proovisõit“ said mul vahitud räbalaiks, see oleks õige määratlus, pealekauba enda joonistuste ja kriipseldustega täiendatud. Koomiks oli Eesti NSV-s väga harvaesinev nähtus, mida võis kohata ainult huumori- ja lastekirjanduses. Välismaine koomiks siiamaile sisuliselt ei jõudnud, kui välja arvata 1972. aastal mingi imeliku juhuse läbi ilmunud kogumik „Piilupart, Miki ja teised“, mis nüüdseks on kultusraamat, rariteet ja kollektsionääride huviobjekt. Sisuliselt kogu valik piirdus üksikute kohalike autorite vähese loominguga. Ja tegija number üks nende seas oli raudkindlalt Olimar Kallas. See tuntud karikaturist avaldas aastail 1979–1990 neli koomiksiraamatut, mis olid täis seiklusi, huumorit, muhedaid tegelasi, head teksti, need koomiksid olid kaasakiskuvad ja põnevad, neis aeti taga vargajõuku, kihutati autodel, tulistati püstolist, jälitati lumeinimest, leiti peidetud aardeid, sõideti kosmoses raketiga, katsetati uudset lennumasinat, maanduti üksikul saarel, kaevandati guaanot, avastati naftat ja kalliskive, lennati helikopteriga, tulistati signaalrakette... Sellega tema koomiksiloome ei piirdunud, aga need neli raamatut on selle olulisem osa. Need on lahutamatu osa minu lapsepõlvest, need panid silmad särama ja viisid mõtte lendama. Ma arvan, et ei ole liialdus laiendada enda elamust väga suurele osale oma põlvkonnast. Mäletan, kuidas istusin 2005. aastal Göteborgis raamatumessi ajal õhtul ühes kõrtsilauas kamba eesti kirjanikega ja me hakkasime üksteist ühtäkki üle külvama Kallase koomiksitest pärit tsitaadipärlitega, lauas istus ja lõi innukalt kaasa näiteks ka Jan Kaus, kes siis oli Kirjanike Liidu esimees. Olimar Kallase jälg minu põlvkonna poisikeste teadvuses on tohutu, samaväärne Aino Perviku, Eno Raua või Edgar Valteri omaga.

Ilmselt vajas mu fantaasia pidevalt midagi käivitavat. Kummalisel moel oli üheks selliseks käivitajaks tšehh Miloš Zapletal'i kogumik „1000 mängu võimlas, mänguväljakul, aasal, linnas, maastikul ruumis“. Lappasin seda pidevalt kuskilt natuke, tegu oli käsiraamatuga õpetajatele ja teistele, kelle ameti juurde kuulub vajadus lastega midagi mängida. Need olid tehnilised mängude kirjeldused, aga need tehnilised kirjeldused lõid mul fantaasia käima. Ja paljud neist ei olnud mingid lihtsad mängud, oh ei, seal oli hiilimisi ja luuramisi maastikul, võitlusi jões, öiseid julgusproove vanades

varemeis, spioonimänge linnatänavail, mõni mäng linnatänavail oli selline, mis kirjelduse järgi kestis kolm päeva ja kaks ööd, ühes salakirjade, peidetud märkide ja muu sellisega... Niisuguseid mänge Eesti NSV-s ei mängitud, vähemalt mina ei osanud küll ette kujutada – nii hea fantaasia mul ka ei olnud –, kus ma saaksin neid reaalselt mängida. Aga ma lugesin neid kirjeldusi ja kujutasin ennast vaimusilmas ette neis kaasa löömas. Nii ma siis lappasin seda üsna paksu kogumikku nagu juturaamatut. Kord istusin sellega näiteks rõdul ja sõin hapuoblikasuppi. Mis mänge reaalselt tol ajal laste seas mängiti? Tüdrukute lemmik oli kummikeks. Tavalise keksu aeg oli, vähemalt Lasnamäe tänavail, peaaegu ümber. Kummikeksu karglesid plikad eriti muidugi koolis vabadel hetkedel. Poisid loopisid korvi – üks selle variante oli Viis miinust –, kui pall ja korv juhtusid olemas olema, aga kõigil kõlbas koos mängida Nelja ruutu, mis oli pallimäng jalgpalli baasil. Nelja ruutu mäletan palju mängitavat klassivend Reigo maja juures Kuramaa tänaval, Reigo ja tema õde Kerli toksisid aina ruudumängu. Mina ei mänginud seda kordagi, ei tõmmanud. Ainus mänguline tegevus, milles mina avalikus ruumis osalesin, oli põhikooli viimastes klassides vahetunni ajal klassivend Marguse õue peal korvi loopimine. Margus elas koolist sada meetrit eemal, hea oli käia. Korvpallurina ma muidugi ei ole kunagi hiilanud, aga niisama loopimine oli tore ajaviide. Praegugi võin loopida.

Üks minu lapsepõlve erilisemaid ja meeldejäävamaid raamatuid oli Jakob ja Wilhelm Grimmi muinasjuttude 1981. aasta väljaanne. Silvi Kadari ja Laine Ronga tõlge oli mahlakas ja lastepärane – aga erakordseks muutsid selle väljaande Jaan Tammsaar'e illustratsioonid. Need olid võimsad. Värvilised, detailirohked, ajastutruud, neist hoovas mu Lasnamäe kodusse joovastavalt ja lummavalt fantaasiaküllast saksa keskaja gootikat! Raamat oli täis virtuoosselt komponeeritud pannoosid üle kahe lehekülje ja need olid pildid, mis tõmbasid sügavale enda sisse. See väljaanne on eesti lastekirjanduse aegumatuid tippe. Pidevalt oli see mul voodis või voodi kõrval, ja kui ma olin veel päris väike, siis luges ema mulle sealt ka tihti ette.

*

Huvitav kihistus linnaruumist on kohanimed. Kohanimi annab paigale erilise tähendusvälja, semiootilise varjundi. Eriti siis, kui tegu on suure, kuid piiritletud maa-alaga, nagu seda on linnaosa, ning kohanimesid on pandud lühikese ajalõigu jooksul hulgi, nagu on endastmõistetav praktika uuslinnaosa puhul. Siis hakkavad ilmnema suuremad kujundisüsteemid ja tähenduste kogumid. Lasnamäe puhul tulevad esmalt kõne alla tänavanimed ja bussipeatuste nimed. Võtan abiks 1989. aastal trükitud raamatukese „Tallinna transpordi teatmik 1990". Buss nr 35 peatuste nimed Lasnamäe suunal on kesklinnast alates järgmised: kauplus Tallinn – Uus-Sadama – A. Leineri – Oru – Lasnamägi – J. Koorti – Oktoobri tee – P. Pinna – M. Pasternaki – Kuuli – Mahtra – IV mikrorajoon – Partisani – Ümera. Buss nr 50 peatused Pae suunal: Ümera – Partisani – IV mikrorajoon – Mahtra – Kuuli – M. Pasternaki – P. Pinna – I. Fedjuninski – Punane – Paala – Kiive – Pae. Buss nr 51 peatused Lasnamäe suunal: Teenindusmaja – V. Kingissepa – Uus-Sadama – A. Leineri – Russalka – Oru – Lasnamägi – Narva mnt – II mikrorajoon – F. Oki – V. Võrgu – A. Veimeri – K. Kärberi – V mikrorajoon – Kallaku. Peatuste nimedest kerkib tugevalt esile kaks eraldi välja: vanad kommunistid ja nõukogude ühiskonnategelased (Leiner, Pasternak, Fedjuninski, Kingissepp, Okk, Võrk, Veimer, Kärber) ühes revolutsioonilise võitluse (Oktoobri) ja võiduka lähiajalooga (Partisani) ning vanem eesti ajalugu (Ümera, Mahtra). Sekka natuke eesti kultuurilugu (Koort, Pinna). Lasnamäe oli ruum, kus kommunist kohtus eesti muinasaja vabadusvõitlejaga. V. Kingissepa ja A. Leineri jäid küll kesklinna piiresse, aga nende marsruutide külge sobisid nime poolest orgaaniliselt.

Bussipeatused said ju enamasti nime tänava järgi. Leidsin internetist ühe 1993. aasta Tallinna kaardi, kus nõukogude kohanimede semiootika on veel säilinud. Vaatame, kas Lasnamäe tänavanimede üldpilt toetab sellist jaotust, nagu visandasin, ja kui toetab, siis millega saab loetelusid täiendada. Esimene pilk juba ütleb, et jah, toetab. Vanad kommunistid ja nõukogude võidukas ajalugu + eesti vabadusvõitlus + noppeid kultuuriloost. Kommunistidega liituvad J. Lumiste, L. Kullmani ja A. Pusta, kangelaslikku lähiajalugu toovad meelde Kangelaste, Velikije Luki, Sinimäe, Tehumardi, Kuramaa ja Rahu, eesti vabadusvõitluse ajalugu meenutavad Linnamäe, Lindakivi, Kalevipoja, Jüriöö, Vesse, Tasuja, Kantsi, Väike-Sõjamäe,

Kesk-Sõjamäe ja Suur-Sõjamäe, kultuuriloolisi persoone austavad J. Smuuli ja M. Härma. Natuke meeleolu loomiseks vahele Eesti meregeograafiat: Läänemere, Saaremaa, Muhu, Kihnu, Vormsi, Aegna, Osmussaare. Natuke tööstustemaatikat: Betooni, Paneeli, Gaasi, Armatuuri, Asfaldi. Sellele vastukaaluks romantilist fantastikat: Mustakivi, Tondiraba, Ussimäe, Sikupilli, Tuulemäe. Lisaks neutraalsed nimed, nagu Narva, Leningradi, Moskva, Liikuri, Punane, Väike-Paala, Kuuli, Vana-Kuuli, Paekalda, Mäe, Turba, Majaka, Katusepapi, Kivimurru, Pallasti, Priisle, Paasiku, Võru, Asunduse, Ülemiste, Lennujaama, Väo, Paekivi, Pae, Kiive, Lasnamäe, Võidujooksu, Tuha, Killustiku. Milline kõnekas kooslus! Õigupoolest tuleb mainida, et Tasuja puiestee ja Rahu tee olid sellele 1993. aasta kaardile kantud üksnes tulevikku plaanitutena, samuti Mustakivi tee, Saaremaa puiestee ja Moskva puiestee. Teisigi Lasnamäge puudutavaid tulevikuplaane on sellele kaardile punktiirselt juba ära trükitud – aga kaugeltki mitte kõik sellest ei saanud reaalsuseks. Kavandatu ja teostunu vahekorda on sellelt kaardilt huvitav uurida.

Nüüd väike ajalootund. Kelle nimelistes tänavates me, lasnamäelased, siis kasvasime ja kelle nimelistes bussipeatustes me bussi ootasime?

Leiner, Aleksander – eesti kommunist, EKP liige 1922. aastast, tapeti 1927. aastal Tallinnas politseioperatsiooni käigus. Tänav kannab tänapäeval Jaan Poska nime.

Pasternak, Mihhail – mitte ajada segi kuulsa vene kirjaniku ja Nobeli preemia laureaadi Boriss Pasternakiga! Mihhail Pasternak oli 1941. aastal Tallinna lähistel hukkunud NKVD kapten ja Eesti NSV Hävituspataljonide Staabi ülem. On maetud Metsakalmistule kõrvuti Feodor Okiga, kellest tuleb ka kohe juttu. Tänapäeval Pikri tänav.

Fedjuninski, Ivan – Nõukogude Liidu sõjaväelane, elas 1900–1977, armeekindral, aastast 1973 Tallinna aukodanik. Täpsemalt kandis tänav „Kindral Fedjuninski" nime. Tänapäeval Paekaare tänav.

Kingissepp, Viktor – eesti kuulsamaid kommuniste, EKP rajaja, lasti 1922. aastal politsei poolt maha. Tänapäeval jagunenud Jõe, Pronksi ja Liivalaia tänavaks.

Okk, Feodor – alates 1940. aastast EKP Tallinna Linnakomitee sekretär, teiste sõnadega üks Tallinna kommunistide juhte, järgmisel aastal sai temast Keskkomitee sekretär, mis tähendas vabariigi tasandil partei tippu kuulumist, määrati 1941. aasta suvel hävituspataljonide operatiivgrupi staabi komissariks. Langes 1941. aasta augustis Tallinna piirkonna hävituspatal-

jonlasi koondava 1. Eesti jalaväepolgu komissarina, maetud Metsakalmistule relvavend Pasternakiga kõrvuti. Tänapäeval Loitsu tänav.

Võrk, Vassili – eestlasest Nõukogude Liidu sõjaväelane, polkovnik, elas 1898–1977, juhtis üht esimest Punaarmee salka, mis jõudis 1944. aasta septembris Tallinna, oli sel ajal 3 päeva Tallinna komandant. Tänapäeval Arbu tänav.

Veimer, Arnold – väga kõrge Eesti NSV riigitegelane, aga ka Eesti NSV Teaduste Akadeemia akadeemik. Tänapäeval Kivila tänav.

Kärber, Kristjan – esindab tsiviilvaldkonda, oli maaler, krohvija, müürsepp, ühesõnaga ehitaja. Elas 1908–1977. Kuna Nõukogude Liidus fetišeeriti usinat tööd, osutati kõige usinamatele töötegijatele, nn eesrindlastele suurt ühiskondlikku tähelepanu. Lisaks muudele auavaldustele oli Kärber alates 1973. aastast Tallinna aukodanik. Nii sai ka tema nimi ühele tänavale. Kärberi-nimeline tänav eksisteerib Lasnamäel tänapäevani, jäi muutuste ajal ümber nimetamata, ja õige ka, usinaid ehitajaid sobib ka Eesti Vabariigis väärtustada.

Lumiste, Johannes – Punaarmee leitnant, kes koos jefreitor Elmar Nagelmaniga heiskas 22. septembril 1944 Pika Hermanni torni seal lehvinud sinimustvalge kõrvale punalipu. Langes järgmisel aastal Kuramaal. Sealsamas Kuramaal, millest rääkis Lasnamäe samanimeline tänav. Johannes Lumiste tänav kannab praegu Varraku nime, Kuramaa tänav Vikerlase nime.

Kullman, Leen – eesti päritolu Nõukogude Liidu luuraja, parašütist, kes saabus 1942. aastal Eestisse, mis oli sel ajal Saksa tagala, luureinformatsiooni koguma. Tabati ja lasti ametliku nõukogude versiooni kohaselt järgmisel aastal põgenemiskatsel maha. Hiljem on uurijad väitnud, et Kullman asus tegema sakslastega koostööd ja sai uue identiteedi. Nõukogude võim vormis temast kangelasmüüdi, eesti vaste Zoja Kosmodenjanskajale. Tänapäeval Anni tänav.

Pusta, August – mitte ajada segi Karl Robert Pustaga, kes oli Eesti Vabariigi poliitik ja diplomaat. August Pusta oli 8. Eesti Laskurkorpuse polkovnik. Elas 1904–1971. Mille erilise poolest ta silma paistis, et omanimelise tänava sai, ei õnnestunud isegi muidu nii põhjatu interneti abil tuvastada. Tänapäeval jagunenud Kahu ja Lummu tänavaks.

Koort, Jaan – siirdume hoopis meeldivamasse seltskonda. Jaan Koort oli kujur, maalikunstnik ja keraamik. Tõeline suurkuju ühegi kahtluseta. Nagu ka kõik kolm järgmist.

Pinna, Paul – eesti esimesi staarnäitlejaid, 20. sajandi esimese poole teatrilavade täht, rahva lemmik, sealhulgas komöödianäitlejana.

Smuul, Juhan – eesti suurimaid ja kindlasti ka üks enim tõlgitud kirjanikke, luuletaja, prosaist ja näitekirjanik.

Härma, Miina – koorijuht ja helilooja, laulupidudel kõlav nimi tänaseni. Lisaks muule eesti esimene professionaalne naisheliloo ja. Kõigi nelja viimati nimetatu nimelised tänavad on Lasnamäel endiselt.

Näidatud nimemuutustest on muu hulgas näha, et Lasnamäe kuvandit on nõukogude suurkujude arvelt kõvasti arendatud muinasaja suunas: Pikri, Loitsu, Arbu, Vikerlase, Anni, Lummu... Tänapäeva Lasnamäe tänavakaardilt vaatavad vastu näiteks nimed Saarepiiga, Tähesaju... Mõni märk on siiski säilinud ka nõukogude semiootikast, nagu näiteks, lisaks mainitud Kärberi tänavale, Muhu ja Kivila tänavat ühendav pikk, jalakäijatele mõeldud Moskva puiestee, mis oli kirjas juba 1993. aasta kaardil. Mõni aasta tagasi tutvustati avalikkusele ideed rajada sinnasamma Moskva park, ja siis tuli linnavalitsusel loomulikult anda selgitust. Selgituseks oli, et kuna Moskvas rajatakse Tallinna park, siis viisakus näeb ette, et Tallinnas rajataks Moskva park. Iseenesest oli sel hetkel juba seal Kivila tänaval park niigi olemas, olles ühes puiesteega jalutajatele ja lastele igati meeldiv keskkond, küsimus oleks ainult nimevahetuses ja mõningases juurdeehituses. Selle nime kallal norimine on minu meelest nõme. Moskvas ei ole ju mitte ainult Putin ja FSB, vaid ka näiteks Mihhail Bulgakovi monument, Puškini muuseum ja Suur Teater. Analoogne puiestee on ka minu kandis, Liikuri ja Vana-Kuuli tänava nurgalt kahe lasteaia vahelt algav ning Punase tänavani kulgev Lindakivi puiestee, mis oli suur osa minu igahommikusest kooliteest, alates 1. klassi algusest kuni 9. klassi lõpuni. Üksnes korraks tekkis paralleelne marsruut Smuuli tee kaudu. Sinimäe tänav on ka praegugi olemas, äkki siis ei olnudki see seotud 1944. aasta lahingutega, vaid oli taas midagi rahvusromantilist? Või ikkagi oli seotud, aga kuna sealsed lahingud sai positiivse märgi all integreerida ka Eesti Vabariigi sõjaajalukku, jäeti see alles? Mine tea. Nagu on olemas ka Peterburi teed ja Laagna teed ühendav Rahu tee, mille nime ajalugu viib jällegi tagasi 1993. aasta kaardile – rahu on iga riigikorra ajal meeldiv nähtus. Aga kuna nii Sinimäe tänav kui ka Rahu tee on täiesti Lasnamäe taganurgas, kus suurt kellelgi nendega asja ei ole, siis võib-olla jäid need nimevahetuses lihtsalt tähelepanuta...

Ikka hea, kui kodus vedeleb vanu ajalehti. Leidsin 1989. aasta 14. oktoobri Õhtulehe, kus esiküljel suur artikkel mureliku pealkirjaga

„Oktoobri tee kurvad päevad“, autoriks tavaliselt popmuusikasaadetega seostatav Tõnis Erilaid. Artikkel on huvitav. Algab see isikliku mõõtmega: selgub, et „1978. aasta jõululaupäeval lasti Oktoobri tee süvendi rajamiseks vastu taevast esimene katselaeng“ ja ajaloolise sündmuse juures viibis ka Erilaid. See hetk oli Lasnamäe kanali, tänase nimega ametlikult Laagna tee sünd reaalsel maastikul. 11 aastat hiljem, artikli kirjutamise ajal lõppes tee juba/alles Lumiste silla juures. Lehelooks ongi alust andnud mure, miks grandioosne ehitis ei ole seda nägugi, et millalgi valmis saaks, ehkki algsete plaanide kohaselt pidanuks seda olema juba 1985. aastal, sh Lasnamäe lõpu ja Kaubamaja vaheline trammiliin. Eesti Projekti projekti peainsener Reedik Võrno annab nüüd tähtaegade osas uusi vastuseid: „kõige varemalt alles 1995. aastal saab tegelikult valmis mingi liikluskompleks, mis lubab korralikumalt sõita“ ja „millal Lasnamäe rahvas trammiga linna jõuab, ei julge täna vist küll mitte keegi öelda“. Need olid märksa realistlikumad lubadused, sest 1995. aastal sai juba tõesti Laagna teel korralikult sõita ning trammist ses kanalis ei ole endiselt õhkagi.

Aitab nüüd küll tänavatest ja puiesteedest. Ilma kaarti vaatamata on raske selles teemas kaasas püsida. Olgu eelnev ülevaade koos mõtisklustega lihtsalt tähelepanu juhtimine sellele, et kohanimede, eriti veel linnaosa tänavanimede semiootiline analüüs võib olla tegevus, mis viib huvitavate järeldusteni. Kui 1980-ndatel põlistas Lasnamäe nõukogude partei- ja riigitegelaste, kindralite, polkovnikute, leitnantide, komissaride, luurajate ja NKVD kaptenite mälestust, üritas neid kokku liita eestlaste muinasajalooga, ilmselt nähes eesmärgina ühtse uusrahvusliku sangaripere tekkimist, Pusta ja Vesse, Lumiste ja Kalevipoeg kõrvuti, Ümera lahingu ja Jüriöö ülestõusu kõrval on Tehumardi ja Kuramaa lahingud – siis nüüd on linnavalitsuse plaan ilmselgelt mahendada kiviste kvartalite atmosfääri eesti klassikalise mütoloogiaga. Tore dissonants! Kosel on lilled, Kristiines linnud, Lasnamäel muinasmaailm!

Nagu uuritud linnakaart näitas, ei olnud Lasnamäe 1993. aastaks veel kaugeltki valmis. Nõukogudeaegset plaani aluseks võttes jäigi Lasnamäe lõpetamata. Tegelikult muidugi võttis Eesti Vabariik palju aastaid hiljem ehitamise tasakesi üle. Pärast nõukogude aja lõppu ei ehitatud Lasnamäel, nii palju kui mina nägin, kaua aega eriti mitte midagi. Mis oli püsti, oli püsti, mis jäi pooleli, jäi pooleli, ja mis jäi ehitamata, jäi ehitamata. Ning kui lõpuks midagi kerkima hakkas, siis ei olnud need igatahes mitte uued suured elumajad inimestele, vaid kauplused ja supermarketid. Ärisektor

seadis ennast Lasnamäel jõuliselt sisse. Uusi üksikuid elumajade kvartaleid hakkas tekkima alles uue aastatuhande alguses: Meeliku tänav ja Kiviriku tänav, Priisle tee piirkond... Selline areng oli loomulikult eelduspärane, sest Lasnamäe oli täis klientuuri, kuid kes see siis tahtis Lasnamäele elamispinda? Elamispinda oli siin juba küll, kodu ihaldati ikka uutesse eliitlinnaosadesse, nagu Tiskre, Peetri, Kakumäe... Ja suur osa Lasnamäe uuest elamispinnast on tegelikult nn sotsiaalmajad, kuhu suunati mujal linnas lammutatud majadest elama sealsed elanikud. Nii kuhjus mõnda Lasnamäe nurka tavapärasest märgatavalt rohkem sellist ebameeldivat kontingenti nagu narkarid ja alkaššid.

Olen nii palju kuulnud Lasnamäe puhul halavat juttu, milles sisalduvad sõnad nagu „magala“ ja „kivilinn“. See jutt on pehmelt öeldes küündimatu. Minu poolest, minu pärast, Lasnamäe pärast võib selline löristamine vabalt ära jääda. Selline inimene ei ole ilmselt Lasnamäel ise päevagi elanud ega ööd maganud; ta on heal juhul näinud pilte ajakirjanduses, kuulnud mingite inimeste, endasuguste nuutsujate koogamist, või on ta isegi korraks siia sattunud, aga näinud lõhutud klaasidega telefoniputkat ja siis ehmunult minema plaganud. Jahvatatakse midagi puuduvast rohelusest, aga ei märgata, et võrreldes näiteks Tallinna linnasüdamega, kus ei kasva ega õitse eriti midagi, on Lasnamäe suviti paksult rohelusse mattunud, kohati kannatab vaatepilt isegi välja võrdluse heinamaaga. Jah, Lasnamäe rohelus on stiihiline, metsik, haljust kasvatavad muu hulgas hiigelsuured jäätmaalahmakad. Aga mis siis, need jäätmaad ei ole siiski eikellegimaad. Lisaks on ka kultuurhaljastust. Väga palju. Minu kunagise kodumaja aknaid näiteks ei ole suviti enam ammu kaskede vahelt näha. Ei olnud mul rohelusest puudus lapsepõlves – ja on sellest veelgi vähem puudus praegustel Lasnamäe elanikel. Mõni peenema esteetilise maitsega isik kaldub teoretiseerima, et nõukogude plaanimajandus on Tallinna linnaruumi Lasnamäe näol ära rikkunud, aga seegi jutt on minu hinnangul aktsepteerimiseks kõlbmatu. Selle jutu kõrvale tuleb seada fakt, et Lasnamäe vabastas suure osa tallinlasi sõna otseses mõttes pitsitavast korterikitsikusest. Hea, et Nõukogude Liit oma rubladega selle linnaosa valmis ehitas, päästes rahatu Eesti Vabariigi pealinlaste normaalse majutamise probleemist. Loomulikult saabus Lasnamäele lõppematu inimvoona tööjõudu Peipsi tagant, aga ega sellegi pärast saa Lasnamäge demoniseerida.

Mis puudutab esteetilist lähenemist linnaruumile, siis on Lasnamäe minu meelest igati huvitav süsteem ja struktuur. See on nagu mingi salapä-

rane labürint, miks mitte võrrelda seda Veneetsia majaderägastikuga, mille sees võib lõpmatuseni ekselda, aga mingil hetkel justkui iseenesest ikka välja jõuda otsitud kiriku või platsini, või sillani, Lasnamäe puhul supermarketi või bussipeatuseni, või sillani – sillad kuuluvad lahutamatult mõlema näiteks toodud keskkonna juurde, üle Laagna tee läheb neid kümme tükki. Lasnamäe labürintlikkus imponeerib mulle väga, luues lisaks illusiooni elamisest linnas asuvas eraldi linnas. Linnaruumi esteetikast ei tule Lasnamäel küll puudus, maitse asi muidugi, Mustpeade maja ja Lasnamäe tüüpelamu on täiesti eraldi ooperitest, aga ei välista teineteist. Muide, oma algusajal, mil rõdusid ei oldud veel kinni ehitatud, oli Lasnamäe visuaal isegi majade arhitektuuri arvesse võttes ilus vaadata. Kui läks lahti omaalgatuslik lodžade kinniehitamine ja akende vahetamine, nii et iga korter sai väljastpoolt omad toonid ja tegumoe, läks arhitektuuri ilu tõesti käest ära. Nüüdseks on hakatud maju jälle ilusaks värvima, majade seintele isegi graafilisi lahendusi looma. Sellele, kes tõesti ei suuda Lasnamäelt midagi ilusat leida, soovitan heita Smuuli tee sillalt pilgu ida poole jäävate avaruste suunas. Eriti päiksetõusu ajal või paksus lumesajus.

Laulva revolutsiooni aegne hittlaul „Minge üles mägedele“, tuntud ka kui „Peatage Lasnamäe“ on puhas näide kunstist, kus tegelikkus on kujundile ohvriks toodud ja sisu maksab palju lõivu hetkepoliitikale. Tol ajal see laul täitis ühiskondlikku tellimust, pole hullu, segaduste ajal juhtub hullematki, ägeduses öeldakse vahel ikka sõnu, mida ei mõelda, aga Eesti Vabariigis selle paatosega Lasnamäele lähenemine on esiteks täiesti ekslik ja teiseks rämedalt solvav. „Vaat'ke, kõik on võhivõõras, kas on see siis kodukant,“ küsib laul, ja ma ütlen, et mis kuradi võõras, need on minu tänavad, ja jah, on küll kodukant, minu kodukant näiteks, kas on ütlemist? „Tänavate tõmbetuules hiilib sihitult migrant,“ kuulutab laul edasi ja mina ütlen sellepeale, et ma ei ole ealeski näinud Lasnamäel rohkem sihitult kõndijaid, kui ükskõik kus mujal Tallinnas, mingist hiilimisest rääkimata. Sõna „migrant“ on laulva revolutsiooni aegne sõimusõna, kraadi võrra leebem „tiblast“, ja kindlasti oli massiline immigratsioon Peipsi tagant Eesti traditsioonilisele rahvastikupildile suureks ohuks, aga neile „migrantidele“ selle näkkukraaksatamine, nagu Ivo Linna seda laulus teeb, loomulikult taas aja vaimu sunnil, ei parandanud ega saa eales parandama seda olukorda ühestki otsast. Ühest Moskva puiesteest või ükskõik millisest teisest puiesteest ilusa mänguväljaku ääres on iga kell rohkem kasu. Muide, ma ei mäleta küll Lasnamäel olnud olevat mingeid märgatavaid pingeid eestlaste ja slaavikeel-

sete lasnamäelaste vahel. Ei eksisteerinud mingeid kampasid, mis oleksid rahvuslikul pinnal omavahel purelenud, rääkimata sellest, et mingid jõud oleksid kedagi hirmu all hoidnud. Õismäe kohta olen kuulnud mingeid lugusid „eestlaste ja venelaste vahelisest" vaenust ja vägivallast, aga Lasnamäe kohta – ei kunagi ei midagi. Ma olen raudkindel, et kui midagi sellist oleks Lasnamäel olnud, siis ma oleks kas vanemate juttudest, ajakirjandusest või tänavatelegraafi kaudu sellest kohe kuulnud. Keegi oleks rääkinud, hirmujuttudel on omadus kiiresti levida ja võimenduda – aga midagi ei levinud. Veidi liikus jutte räkitimeestest ja teistest nõukogude mafiosoodest, aga see oli majanduslikul, mitte rahvuslikul pinnal.

Muidugi, mälu saab olla ajaloo uurimisel ikkagi ainult üheks oluliseks, mitte esmaseks või ainsaks allikaks. Vanast ajalehest, täpsemalt 1995. aasta 18. oktoobri Õhtulehest vaatab vastu terve lehekülg reportaaži noorsoorahutustest Lasnamäel. Pealkirja „Lasnamäe noored kisuvad riidu" all antakse teada, et juba mõnda aega on Kivila, Kärberi ja Mahtra tänava kandis käinud noorte vahel suuremat sorti madistamine, mida kuulujutud päris õõvastavaks võimendavad. Mis jõud või põhjus noorte hulgad liikuma pani, artiklist ei selgu, sündmuste kirjeldusest ka ainult aimub, et rinne jooksis eesti- ja venekeelsete noorte vahelt. Midagi väga hirmsat või traagilist õnneks aset ei leidnud, vähemalt artikli kirjutamise päeva seisuga, märkimisväärseteks tagajärgedeks olid „üks kakluses tekitatud käeluumurd, kruvikeerajaga läbitorgatud õlg ja kaks pudeliga katki löödud pead", needki mitteametlikud. Mina õppisin sel ajal võitlustandrist kvartal eemal asuvas koolis 11. klassis, aga ma siiski ei mäleta, et ma oleks neist rahutustest midagi teadnud. Igatahes oli see juhuslik ja stiihiline, mitte alaline ja järjekindel nähtus. Sotsiaalfilosoofiline selgitus võiks olla, et vene noortes lõi välja suuresti alateadlik trots ja protest selle suhtes, et nad on ühiskonnas teisejärgulisteks arvatud. Nende vanemad olid võib-olla juba õppinud stoiliselt suhtuma sellesse, et neid sõimatakse tibladeks ja migrantideks ning kästakse tagasi Venemaale kobida, aga noorte õiglusetunnetus võib võtta ka radikaalseid vorme. Tõmban julgelt võrdusmärgi 1980. aasta eesti noorterahutustega pärast ansambel Propelleri kontserti. Ja olen täiesti veendunud, et 2007. aasta vene noorterahutuste esmaseks käivitajaks ja peamiseks kütuseks oli see trots ja protest – mis leidis Pronkssõduri käpardlikus teisaldamiskavas ainult välise ärritaja.

Mõni võib öelda, et mida sa Lasnamäest ja nõukogude ajast tead, sa olid sel ajal laps, vaatasid oma ridärjässä ja robinhuudi, samal ajal, kui suured

inimesed heitlesid ja võitlesid. Aga see arusaam on vale. Tolle aja lapsed olid väga osavad ja tähelepanelikud avalikus ruumis toimuvat tähele panema, osaliselt teadlikult, osaliselt mitteteadlikult omandasime teadmisi, mille abil ühiskonda mõista, ja oskusi, millega selles hakkama saada. Ma olen juba eelpool sellest enda puhul näiteid toonud. Kõigest, mida telekas ja raadios räägiti, jõudis olulisem osa kiiresti meieni. Pluss täiskasvanute otsene tegelemine meiega niikuinii. Vanaema kirjutas mulle aeg-ajalt linna ja kord sel ajal kirjutas ta muu hulgas: „Õpi siis hoolega ja hoia eemale miitingutest ja sõjameestest! Ja suu olgu ka ainult söömise jaoks." 1988. aasta septembris olin ka mina koos emaga Lauluväljakul üritusel „Eestimaa laul", sellel samal üritusel, kus väidetavalt purustati igaveseks ajaks Lauluväljaku publikurekord – 300 000 inimest, iga kolmas eestlane. See number oli loomulikult müüt, ilus müüt, sest laulukaare alla, treppidest kuni mäepealseni, ei mahu üle 100 000 inimese. Aga see ei puutu asjasse, ma olin seal, sain ka sinimustvalge lindikese rinda ja läksin korraks isegi rahvamassis kaduma, aga jõudsin ise ema juurde tagasi. Kõnede sisu ma loomulikult ei mäleta, aga meeleolust sain osa, ja see oligi ju põhiline. See oli 3. klassi sügisel. Pärast seda ei olnud – ma usun – enam ühtki üle 5-aastast eesti last, kes ei oleks vähemalt häguselt teadnud, et mis või mida. Erinevate poliitiliste jõudude spetsiifikat me loomulikult keegi ei analüüsinud. Aga kui paljud täiskasvanuistki seda analüüsisid! Kõrvale ei jäänud ka kool. Ma usun, et see oligi 3. klassis, kui ühel päeval jättis meie klassijuhataja, kes oli ühtlasi eesti keele õpetaja, nagu ma eespool olen mitmel korral öelnud, ära eesti keele topelttunni ja rääkis meile selle asemel ülevaatlikult, selgelt ja kaunikesti põhjalikult Eesti ajaloost alates 1940. aastast ja lõpetades laulva revolutsiooniga. Loomulikult ei olnud see ametlik pedagoogika, vaid õpetaja isiklik soov ja initsiatiiv. Kuulasime kõik harukordse tähelepanelikkusega. Kui kell helises vahetundi, läksime vahetundi, kui kell helises tundi, läksime kõik klassi tagasi, istusime pinki ja kuulasime edasi. See oli inimlik ja rahvusmeelne käsitlus, samas asjalik ja vaoshoitud. Pärast seda olime laulvasse revolutsiooni lõplikult sisse lülitatud. Sellel mälestusel on ka puänt. 2015. aasta sügisel käisin oma vanas koolis vilistlaste kokkutulekul ja lugesin seinale riputatud infomaterjalidest, et mu klassijuhataja oli tol ajal... kooli partorg. Johannes Lauristini nimelise Tallinna 16. Keskkooli parteialgorganisatsiooni juht, s.t kooli töötajate hulgas olevate kommunistliku partei liikmete juht andis oma klassile, seejuures mitte vanematele, kui 10-aastastele, ja mitte hiljem, kui 1989. aasta kevadel, sellise põhjaliku ja kahtlematult rahvusmeelse poliitõppuse!

Olime seega hiljemalt 3. klassi talveks kõik tõmmatud laulvasse revolutsiooni, kuid seejuures oli lugu selline, et Lasnamäed me keegi peatama ei kippunud, kodukandile kõõrdi vaatama ei hakanud, venelastega riidu peaaegu ei otsinud. Ütlen peaaegu, sest õhus midagi siiski oli. Tol ajal tehti ühes lähedal asuvas vene koolis remonti või oli mingi muu põhjus õpilased mujale suunata, igatahes oli mõnda aega nii, et hommiku poole käisime koolis meie – nagu me alati olime käinud –, kuid õhtu poole tulid meie kooli ruumidesse õppima vene kooli õpilased. Mäletan paari kooliesist lumesõda eestlased *vs* venelased. Aga samas mäletan ka, et see ei olnud miski raevukas andmine, üldse, mulle tundub, langes meile venelaste näol sülle lihtsalt sobiv vastasleer lumesõja pidamiseks, tänu neile sai nagu moodustada miskid korralikud vastaspooled. Kuidas need lahingud lõppesid, ei mäleta, aga kuidas need siis saidki lõppeda – hulk lund sai palliks pätsitud ja teele saadetud, siis sai viitsimine otsa, ühed läksid koju, teised kooli. Mingi võimaliku lähikontakti puhuks üritasin kodus eesti–vene sõnaraamatu abil koostada ka krõbedat verbaalset pommi, pusserdasin midagi kokku, aga unustasin selle kohe ära. Kasutamiseks õiget juhust ei tulnud. Sellega need vastasseisud piirdusid, ei midagi põhimõttelisemat. Poliitiliselt olime haritud küll: klassijuhataja näitas ühes tunnis vana lasteraamatut, kus oli Stalini pilt, ja klassivend Karl – kellest räägiti, et ta on Georg Otsa lapselaps – sülitas selle pildi peale. Teine kord jälle keeldusid klassiõed, eesotsas Piretiga õppimast geograafia õpikust peatükki Moskvast, ja küll siis õpetaja, oli seekord praktikant, oli hädas, seletas küll, et ega Moskva ei ole ainult paha poliitiline jõud, vaid seal on ka häid asju, aga midagi ei olnud teha, tüdrukud vedu ei võtnud, ja ega poisidki kippunud maksku mis maksab õppima. Kokkuvõtvalt võib öelda, et me olime teadlikud ja haaratud, aga mitte üles keeratud või tegudele õhutatud. Elasime ikka oma tavapärast igapäevast normaalset elu. Andes endale suurepäraselt aru, mis meie ümber sünnib.

Mõte läks rändama ehitustegevuse juurest. Tahan välja jõuda selleni, et 1980-ndate keskel ja teisel poolel, isegi veel natuke 1990-ndate alguses käis mu Koorti tänava kodumaja ümber vilgas ehitustegevus. Minu kodu oli paigas, minu maailm oli töökorras, aga kõrval veeti kraanarelsse järjest uude kohta. Alguses oli kogu vaade minu koduakna ja kanali vahel täiesti lage, ei olnud Lindakivi kino, ei olnud Koorti tänava kõrgeid punaseid tornmaju, ei olnud telefonivõrgu maja – see asutus on ühes firmanime muutumisega kandnud läbi aegade erinevaid nimesid, just nüüd, 2016. aasta alguses sai Elionist Telia. Esimesena hakati ehitama maja Koorti 16. See tõmbas mind

kohe ninapidi akna juurde, põnev oli vaadata, kuidas autod tulid ja läksid, kraana tõstis ja keeras, vaatasin punaste telliste alusetäisi ja tegin kodus põrandal neid konstruktori klotsidest järele. Maal olles olin lummatud põllul töötavatest kõikvõimalikest traktoritest ja masinatest, tahtes saada suurena kombainijuhiks – aga linnas see maailm jäi silmapiiri taha, linnas vaatasin akna taga ehitustegevust ja tahtsin saada suurena ehitajaks. Maja kasvas ja kasvas, sai valmis. Siis hakati paika seadma majaesist, toodi äärekivid, seati paika, kallati maha asfalt, rulliti siledaks, kõnnitee ja autotee, lõpuks toodi mulda ja kallati haljasaladele, peatselt haljendas seal muru. Minu silme all loodi maailm! Ja jumal ütles: saagu äärekivid ja asfalt ja muru! Ehitajad elasid – või vähemalt käisid tööajal puhkamas ja söömas – ratastel vagunites, neid vaguneid oli ehitusplatsi ääres mitu, üks oli mõnda aega täitsa mu akna all. Kogu ehitusplats oli planguga ümbritsetud, ja huvitav on see, et eriti ma sellel lapsi kolamas ei märganud. Endal ka puudus vähimgi tõmme sinna luusima minna. Eks ema oli teinud hoiatustööd ja ehitusplats suletud ning hästi valvatud, aga ikkagi, puudus sisemine huvigi. Võib-olla sellepärast, et nägin n-ö esimesest reast kõike niigi hästi? Aga võib-olla olid Lasnamäe lapsed ehitusplatsi võludele tõesti vähem vastuvõtlikud kui lapsed teistel aegadel ja teistes linnaosades?

Koorti 16 kõrvale ehitati samamoodi Koorti 14, siis Koorti 12, nüüdne „kolm õde“, igaüks eelnevast jupi madalam. Nagu eespool ütlesin, said need „õed“ endile kaksikud Virbi tänava paralleelmaailma. Siis võeti ette kino. Kohe algusest peale oli teada, et sinna tuleb just kino, ja küll ma siis ootasin ja igatsesin seda aega, mil mul on kohe akna taga kino! Aeg tuli, kinolina peal silm mõnda seletas. Kino sai nimeks Lindakivi ja see nägi alguses arhitektuuri poolest väga ilus ja šikk välja. Selle ümber lõi jumal samuti äärekivid, asfalti ja muru ühes haljastusega ning õhus oli tunne, et Lasnamäel, siin minu kandis, on nüüd teised, varasemast moodsamad ajad. Käisin Lindakivi kinos korduvalt, ükskord vaatasin seal näiteks James Bondi filmi „Ära iial ütle iial“. Pidasin lausa – suur säilitaja, nagu ma olen – kinoskäimiste vihikut, käisin ju teisteski kinodes. Ühes kesklinna kinos nägin varakult ära „Tähtede sõja“ triloogia esimese filmi. Laulva revolutsiooniga kaasnenud ettevõtlusvabaduse algusaastail tekkisid kinodesse ka videosaalid, kus näidati tolle aja kõige kuulsamat ja vingemat kraami. Nii palju, kui mina neisse sattusin, oli tegu kõige ilgema haltuuraga: mingi toake, videomakk ja telekas, okei, see oli normaalne, aga film ise oli halva kvaliteediga videosalvestus, millele kole ja kõige ebapoeetilisem meeshääl

vuristas ja pudistas peale venekeelset tõlget. Kord nägin sellisel moel üht „Rambo“ osa – ja selle koleda pealelugemise pärast ei saanudki mà filmist õiget elamust. Sellest ajast peale ei kannata ma silmaotsaski, kui filme tõlgitakse pealelugemisega. Lastekate ja seebikate puhul ei ole vahet, aga kvaliteetsest täiskasvanute filmist võtab pealeloetud tõlge poole elamust maha. Mingil põhjusel aga on väga paljud rahvad läinud seda teed, näiteks ka sakslased. Meil kodus ei saanud olemagi mingeid „satikanaleid“ ehk satelliittelevisiooni, aga Türil sugulaste juures neid nägin – ja olid sealgi, RTL-is ja PRO7-s ja mujal, filmid kõik saksa keelega üle plätserdatud. Vastik! Ainult muusikakanal MTV kõlbas vaadata. Küll ma olen tänulik juhusele, et Soome telekanalites oli tiitritõlge ning kuulsin Don Johnsoni Sonny Crockett'ina ja David Suchet'd Poirot'na originaalkeeles. Ametlikult näidatavad filmid kinodes olid ka ilusti eestikeelsete tiitritega.

Ma praegu jään mõtlema, et vahest see oligi ainus koht, kus ma tundsin, et „ma ei saa Eesti riigis enam asju eesti keeles ajada, pean vene keelt kasutama“. Kindlasti suurte inimeste maailmas see probleem oli, või ähvardas tekkida, aga taas pean ütlema, et minu Lasnamäe lapsepõlv möödus avalikus ruumis kõikjal eestikeelsena ja kui nüüd videosaali naljaga pooleks näide kõrvale jätta, siis ma ei kogenud kuskil, et ma ei saa nüüd eesti keeles hakkama. Ja mina vene keelt nii palju ei osanud, et selles osas teisekeelsele vastu tulla. Üldse, paljukest seda kontakti slaavikeelsetega mul tol ajal ja kaua aega hiljemgi oli. Ainult paaris kindlas tüüpolukorras:

„Spitski jest?“ – „Ja nje kurii.“ – „Aha.“

või

„Sigareta jest?“ – „Ja nje kurii.“ – „Aha.“

Ja kõik. See vähenegi oli grammatiliselt vale, sest õige olnuks „ja nje kurju“. Muusugune suhtlus vene keeles väljaspool kooli vene keele tundi oli erandlik.

Meenub, kuidas kord hiljem, kui juba videomakid ka minu sõpruskonnas liikusid, tuli mulle ukse taha sõber Reigo koos ühe või kahe kaaslasega. Neil oli kaasas videomakk ja videokassetil Schwarzeneggeri film, vist oli „Kustutaja“ („Eraser“), sooviks kasutada minu telekat vaatamiseks. Küsisin kohe, kas film on venekeelse pealelugemisega. „Ei-ei,“ lubas Reigo. Videomakk saadi minu kodu vene telekaga ühendatud ja film hakkas jooksma

– muidugi oli see venekeelse pealelugemisega. Olin täitsa kuri, et sõber on mulle pada ajanud! Kui see oli „Kustutaja“, siis ei saanud see olla mitte enne 1996. aastat.

Nagu ütleb Õhtulehe artikkel 1989. aasta 26. augustist, avati Lindakivi kino 24. augustil mainitud aastal, seega järgmisel päeval pärast Balti ketti. Artiklis antakse muuhulgas teada, et tegu on Tallinna kaheteistkümnenda kinoga ja sellele leiti nimi linlaste seas korraldatud konkursi kaudu, nime Lindakivi pakkujaks oli L. Soorand. Juuresolevatelt fotodelt võib näha maja väljast, suurt vaatesaali ja fuajees baaris saiakest näksivat rahvariides neidu. Mina olin avamise päeval veel maal.

Miks mitte see kinoskäimiste nimekiri siinkohal täismahus ära tuua – see annab aimu nii tollasest kinoelust kui ka mu isiklikust kultuuriväljast. Filmide nimed on kujul, nagu ma need toona üles tähendasin.

1991
„Mina ja minu sõber Mac“ – Sõprus – 8. märts
„Sügis“ – Eha
„Ebaaus tehing“ – Sõprus
„Ära iial ütle sõna 'iial'“ – Lindakivi – 19. aprill
„Zorro“ – Eha – 2. aprill
„Patrioot“ – Kosmos – 24. mai
„Sõdalane Phoenix“ – Eha – 4. juuni
„Elusalt või surnult“ – Pirita – 6. juuni
„Tähesõjad IV“ – Kosmos – 13. august
„Ninja veri ja au“ – Lindakivi – 2. september
„Eriti tähtis agent“ – Lindakivi – 16. september
„Kaitsja“ – Eha – 17. september
„Sisekosmos“ – Sõprus – 27. september

1992
„Robin Hood – varaste prints“ – Sõprus – 3. aprill
„Hudsoni pistrik“ – Sõprus – 10. aprill
„Ohvritalled“ – Sõprus – 24. aprill
„Billy Bathgate“ – Sõprus – 11. august
„Rambo II“ – Eha videosaal – 31. august

Need on säilinud ülestähendused, kinos käisin loomulikult ka enne ja pärast. Tagantjärele ütleks toodud nimede kohta, et väärt kraami sai näha.

Kaks filmi Bruce Willisega, üks Schwarzeneggeriga, üks Stallonega, üks Bondi film Sean Conneryga, üks Oscari-film Anthony Hopkinsiga, eesti klassika „Sügis“, maailma klassika „Tähesõjad“...

Koorti tänav 18 tornmaja hakati ka umbes 1987. aasta paiku ehitama, see on sama maja, mille sel hetkel veel üsna madalad müürid lubas Reigo minu meeleheaks õhku lasta. Viimane hoone, mis meie lähikonda kerkis, oli telefonivõrgu hoone, Koorti tänav 15. Võimalik, et ka see jääb ikka 1980-ndate lõppu, sest minu meelest eraldati seoses selle maja valmimisega lähikonna korteritesse üsna heldelt telefoniühendusi. Seni olime kasutanud putkat maja nurga taga ning kahe 1-kopikalise või ühe 2-kopikalise abi, aga millalgi kümnendivahetuse paiku tekkis ka meie kodus esikulauale telefon. Koorti tänava korterite telefoninumbrid olid – vähemalt mingis osas – moodustatud kindla seaduspära järgi. Kõigepealt piirkonnale omane 32, siis majanumber, siis korterinumber, mõlemad nullide abil, kui tarvis, kokku kuuest numbrist koosnev rida. Teadsin lisaks enda kodu omale veel ühte Koorti tänava telefoninumbrit, mis oli nii koostatud. Uhke ja mugav! Nägi välja umbes nii, nagu „Aitäh, Koorti tänava majad, et te mind, telefonivõrgu maja, endi hulka võtsite, tänutäheks annan teile nüüd erilised numbrid!“. Telefoniputkat maja nurga taga ei läinud enam tarvis. Tolle aja telefoniputkasid kujutavad muidugi tollased tallinlased eredalt ette, need olid idee järgi ilusa väljanägemisega objektid, stiilsete kandiliste vormidega ja kolmest küljest aknaruutudega, aga paraku olid need objektid ka alati vähem või rohkem lõhutud ja rüüstatud. Aknaruudud olid enamasti puruks löödud, see oli ükskõik, aga vahel oli ka numbriketast nii kõvasti taotud, et see ei käinud enam ringi. Polnud harvad ka juhtumid, kus kõne jäi tegemata, kuna komplektist puudus kuuldetoru – see oli mingil imelikul põhjusel ära kistud. 1960-ndatel rüüstasid avalikke telefone noored popmuusikud, et ehitada telefonist saadud jupi abil endale elektrikitarri, aga ma ei ole kunagi kuulnud, et sel põhjusel oleks keegi telefoniautomaate lõhkunud 1980-ndatel...? Ju oli põhjuseks ikka energia, mida ei olnud kuhugi panna, ja vaba aeg, millega mõni ei osanud midagi ette võtta. Kui telefonivõrgu maja ehitati, kerkisid sisemised konstruktsioonid vahel kiiremini kui välissein, ja nõnda võis aina näha selle maja põrandais mingeid suuri salapäraseid ümmargusi auke. Maja lõpuks valmis saades avastasin, et selle taga murualal vedeleb kõikvõimalikes värvides ja isegi mõnede mustritega juhtmejuppe, minus süttis kollektsioneerimiskirg ja käisin mitu käiku selle maja tagust muru läbi kammimas. Seda enam, et koolist tulles lühen-

dasin oma teed telefonivõrgu maja tagant üle muru lõigates. Kuni lõpuks see tee aiaga kinni pandi. Sellest olin täitsa häiritud. Aga ümber selle maja, kas ühelt või teiselt poolt, kulges minu kodutee ka ülikoolist tulles, kuni 2001. aastani.

Kõigi nende kuue suure ja olulise maja ehitamisele sain vahetult pealtnägijaks olla, alates esimesest kopatõmbest kuni ümbruse haljastamiseni. Aga need olid ka peaaegu ainsad ehitused, mida ma kogu oma lapsepõlve aja oma Lasnamäe liikumisteedelt mäletan. Mõlemale poole Kotka poodi kerkis veel punastest tellistest torn. Rohkem ei meenugi. See näitab, et põhiosa ehitustegevusest oli II mikrorajoonist liikunud kaugele tahapoole, seal aga minul asjatamist ei olnud.

*

Mälupiltidel on harva küljes aastanumber, rääkimata kuudest ja päevadest. Ajaloolane – kelleks ma siinses raamatus pidevalt kehastun – tahaks väga ka mälupilte täpsustavaid materjale. Õnneks on siinsel teemal üks hea allikas olemas lausa audiovisuaalsel kujul. 1985. aastal ilmus Tallinnfilmis Mark Soosaare lühike dokumentaalfilm „Lasnamäe". See on YouTube'is täismahus üleval, igaüks võib kohe vaadata. Teen sellest siinkohal siiski veidi juttu. Filmi kaadrid fikseerivad Lasnamäe maastikku ja panoraame 1985. aasta oktoobri seisuga. Olin siis lasteaias neljandas, viimases rühmas. Filmi auditiivseks teljeks on Soosaare telefonivestlus Lasnamäe generaalplaani projekti peaarhitekti Malle Meelakuga, arutatakse ehituslikke, olmelisi ja isegi filosoofilisi küsimusi seoses selle linnaosaga. Jutt on vahetu ja avameelne. Vestluse katteks plaanid Lasnamäest. Minu jaoks on esmaolulised just need plaanid, sest pea kogu filmi vältel tiirutab ja käib kaamera ümber Kotka poe ja selle lähistel. Filmi üks esimesi kaadreid on ühtlasi filmi parimaid: kaamera kerkib Kotka poe silla alt kanali põhjast kõrgele üles, tehes samal ajal täisringi ja lõpetades linnuperspektiivis vaatega Kotka poele. Selle täisringi sisse jääb kogu mu tollase maailma kese! Ma näen oma kodumaja. Ma näen, et kõige kõrgem kolmest kõrvutiasuvast Koorti tänava punasest tornist on juba valmis. Ma näen, et telefonimaja ehitatakse, müürid on juba päris kõrged. Ma näen, et Lindakivi kino veel ei ole, ega punast torni selle kõrval, nagu ei ole ka kumbagi punast torni Kotka poe kõrval – aga seda, mis on praegu poe taga, on juba ehitama hakatud, sest kraana seal seisab. Ma näen, et kanali põhjas käivad asfalteerimistööd. Kõigest 50 sekundit vältava meisterliku kaadriga on jäädvustatud kogu mu lähim lapsepõlvemaastik. Kas pole imeline! Sest erinevalt vanalinnast, millest on läbi aja klõpsutatud miljoneid fotosid ja kus on tehtud palju filme, ei ole Lasnamäge üldiselt peetud pildistamise või filmimise vääriliseks. Tagajärg on see, et Lasnamäest on liikvel väga vähe fotosid. Ja filme, kus näeb kas või vilksamisi nõukogudeaegset autentset Lasnamäge, võib üles lugeda näppudel. Neist suurimas mahus Lasnamäge leidub kindlasti Soosaare filmis. Seal on veel poolteist minutit stseene Kotka poe juurest ja seest, näeme, kuidas Lindakivi puiestee poole vaatavad poe müügiaknad ja neist ühe taga müüakse jäätist. Näeme paneelmaju, kollaseid Ikarus'e, kajakaid, vikerkaart, näeme kanalis ja kanali serval ukerdavaid lapsi. Näeme

Lasnamäe tuba ja toa nurgas helendavat telekaekraani. Soosaar ei kruvi paatost, see on peaaegu asjalik probleemfilm. Lõpu kujundimäng muidugi vajutab oma pitseri: vaheldumisi Lasnamäega näidatakse kaadreid vabast loodusest ja ilusast lossist, taustaks kõlab Joe Dassini laul „Et si tu n'existais pas"... Sõnum on selge, loodus ja ilu *vs* Lasnamäe. Selle peale kehitan mina ainult õlgu. Võib-olla on asi selles, et ma sain suveti maal vaba loodust nii et vähe polnud. Aga ma siiski arvan, et asi ei ole selles. Kodutundeks ei ole vajalik, et mets mühiseks ja kägu kukuks raal, rukkiväli lagendikul heljuks. Ja mis puutub ilusse, siis Lasnamäe paneelelamu oma algsel kujul, kinniehitamata lodžadega, aknatrellideta, vihmadest veel mustaks peksmata, oli täitsa kena väljanägemisega. Just üleeile sõitsin mööda ühest uuest kesklinna hotellist, vaatasin kurvalt seda koledat klaasseintega pinalit, võrdlesin seda Lasnamäe 9-korruselisega ja leidsin, et esmalt peaks selliste klaasseintega pinalite puhul rääkima elukeskkonna visuaalsest reostusest. Lasnamäe paneelikate puhul on disainis ikkagi mingit nõtkust ja õhulisust, mingit mängu struktuurielementidega, aga klaasist pinal on lihtsalt klaasist seintega karp.

Lasnamäe on tegelikult väga telegeeniline keskkond. Ükskõik, kas režissöör tahab rõhutada masendust või elurõõmu, Lasnamäel saab mõlema väga lihtsalt, ei ole vaja teha muud, kui valida õige aeg ja õige rakurss. Kui sooviks kujutada masendust, siis tuleb filmida porisel sügisel või lörtsisel talvel mõnda jäätmaad või bussipeatust või mustaks tõmbunud majaseina. Kui sooviks kujutada midagi helgemat ja positiivsemat, tuleb Lasnamäel kaamera käivitada suvise päiksepaistelise ilmaga ja püüda kaadrisse mõni pingil istuv memmeke või käest kinni jalutav paarike. Nii lihtne see ongi! Selle tõestuseks on mõned kaadrid mängufilmi „Keskea rõõmud" algusest. Seal näeme meeldivat ja päikselist Lasnamäge, näeme kenasid paneelmaju ja kuskil ei ripu pea kohal ängi, et see on magala või tiblagorsk. Film on pärit 1986. aastast, seega on ka Lasnamäe-kaadrid ilmselt selle aasta suvest. Vaade on sõitvast autost tänavatele, mainitakse aadressi Fedjuninski 40. Seega Lasnamäe poe lähiümbrus. Aga ma ei suuda filmis nähtavat maastikku kuidagi reaalse Lasnamäe poe ümbrusega kokku viia. Aitab Facebook. Kasutaja Ulakas Plika teab paremini: sõidetakse tegelikult mööda Kärberi tänavat, lõpuks keeratakse Kärberi 15 hoovi. Tõesti, selle marsruudiga klapib filmis nähtu täpselt kokku. Muide, aadressil Fedjuninski, s.o Paekaare 40 elasid just sel ajal tuntud humorist ja Pikri toimetaja Kalju Kass, tema abikaasa, lastekirjanik Asta Kass ning nende tütred Irja ja Kristiina, kellest

viimane on tuntud lastekirjanik meie päevil. Kärberi tänaval elasid sel ajal aga Mati Unt ja Doris Kareva, kumbki siiski mitte majas numbriga 15. Tollased vaated Kärberi tänavast on praegu väga huvitavad vaadata, seda enam, et ka nende ajalooline erikaal on silmapaistev. Lisaks muule: see on ju värvifilm! Värviline nõukaaegne Lasnamäe – see on haruldane vaatepilt. See film on veenev tõestus selle kohta, et ka Lasnamäel olid värvid ja et ka selle linnaosa kohal paistis soe kollane päike! Veel teiseski Lasnamäe nurgas käib selle filmi kaamera ära, näeme pikka kaadrit Majaka tänavalt alla Tartu maanteele keeramisest. See nurk on samuti minu jaoks väga tähtis Lasnamäe nurk, pea sama tähtis, kui Soosaare filmi Kotka pood, just sealt samalt Majaka tänavalt sõitsin reeglina koolipäeva lõpus trammiga kodu poole, just sama, 1986. aasta sügisel sai sellest piirkonnast minu koolikant. Nii tore on sedagi nüüd filmist värvilisena näha. 19 sekundit rõõmu. Värvilist rõõmu.

Igal jõul on vastasjõud, ja „Keskea rõõmude" värviliste Lasnamäe-sekundite vastukaaluks võib eesti filmikunstis pidada värvilisi Lasnamäe-sekundeid 1988. aasta mängufilmist „Ma pole turist, ma elan siin". Ma ei ole seda filmi täismahus vaadanud, kuid Lasnamäe kaadrid sellest on YouTube'is eraldi üleval ja usun, et piisab neistki, kui veel paari arvustust juurde lugeda. Selle filmi Lasnamäe-käsitlus on samast ooperist lauluga „Minge üles mägedele", see on laulva revolutsiooni aegne agitkunst, poliitiliselt tummine ja kunstiliselt hõre. Kõnealused kaadrid on filmitud bussis, näeme üksteise otsa litsutud inimesi, akna taga vilgub närviliselt taust, peale kõlab tegelase isamaalik-valulev sisemonoloog.

Millal hakkawad kõik asjast aru saama,
Ja Tallinnale ka kiidu laule looma?
Sest kiidu wäärt on siin wanad tornid, kantsid,
Ja puiestikud, promenadid, lilleplatsid.
Sest ütlen ainult ma:
Ilus on Tallinna! Suur on Tallinna!
:,: Kuid mõndagi, mõni siin näha saab ka! :,:

Mul Lasnamäel üks „suli" kallal tikkus,
Üks kaltsakas mulle Nõmmel rahu rikkus.
Uur, rahakott, need warastati Piirital
Ja nina laiaks löödi Ströömi ligidal.

Siis ohkasin ainult ma:
Ilus on Tallinna! Suur on Tallinna!
:,: Ilusam kõigest ta ümbruses luusida! :,:

Nii lauldakse toredas laulus „Tallinna kiituseks“, mille leidsin 1907. aastal ilmunud kogumikust „Uus Neiude ja peiude Lõbu-laulik, kus on Laulu-Mihkli, Uue ja Wana kandli ja kõige wanema ja uuema kirjanikkude uuemad ja praegusel ajal lauletawad laulud ülesse pandud“. Teksti autorit ei ole juurde märgitud, samuti ei ole õrna aimugi, mil viisil seda laulu laulda. Raamat on bibliofiilses mõttes haruldane, tsiteeritud laulu ei tunne tänapäeval ei kirjandus- ega muusikalugu. Põnev leid, värvikad read, mis annavad tunnistust, et juba enam kui sajand tagasi võis Tallinna äärelinnas ja lähiümbruses esineda intsidente.

Loomulikult ei saa Lasnamäge idealiseerida, ma loodetavasti ei teegi kuskil siinses raamatus seda, tõesti, Lasnamäel vedeles murul koerajulki ja tegutses vargaid, Lasnamäel esines viinajoomist ja mahasülitamist, tuli ette tänaval röökimist ja ringikakerdamist. Ka Lasnamäel hakiti trepikodades valget amfetamiinipulbrit žiletiga taskupeegli peal peeneks ja tõmmati seda rullikeeratud kupüüri abil ninna. Ka Lasnamäel liikus käest kätte tikutoosi või kilekotikese sees kanepipuru. Hiljem olen kuulnud hooramise jälgedest Lasnamäe ööklubi saunas ja prostitutsiooni märkidest Lasnamäe majutusasutuses. Püstolisarnase esemega võidi üritada ka Lasnamäel putkat röövida. Kuid see kõik ei puudunud ka ülejäänud linnas ja riigis. Ma ei taha nüüd omakorda näpuga näidata, lihtsalt mõtisklen selles suunas – näiteks Koplis võis atmosfäär hoopis tröötitum olla. Aga ma ju isikliku kogemuse pealt ei tea – ega soovi omakorda astuda selle reha otsa, millele komistavad kõik Lasnamäe manajad, kes ei ole seal ise elanud. Miks siis kogu sõimu ja alanduse saab kaela Lasnamäe? Väga selgel põhjusel: Lasnamäe on muutunud poliitiliseks probleemiks. Minu jaoks ei ole Lasnamäe poliitiline probleem, aga nende sõimajate ja alandajate silmis on. Eesti ühiskonnas valitseb ebameeldiv tendents näha sotsiaalsetest probleemidest olulisematena poliitilisi probleeme. Enda vaesus ja viletsus on paugupealt teisejärguline, kui avaneb võimalus kellelegi poliitilistel põhjustel obakas virutada. Selline on minu silmis Lasnamäe stigmatiseerimise ja demoniseerimise põhjus.

Ma ei kavatsegi siinkohal teha nägu, nagu ma arvaksin, et Lasnamäel ei ole läbi ajaloo palju vastu lõugu antud ja saadud. Jah, on. Nagu on antud ja saadud ka kõikjal mujal. Minu hinnangul on tõenäosus saada vastu lõugu

Lasnamäel mõne Kolja või Serjoža käest kaunikesti võrdne tõenäosusega saada vastu lõugu mõnes depressiivses Eesti väikelinnas poe taga, jaanitulel või pubis tõupuhta eesti jõmmi käest. Pakungi välja hea teema arutlemiseks paneeldiskussioonidel ja lõpukirjandis: kas Eesti väikelinnas eesti jõmmilt molli saada on rahvuslikum, isamaalisem ja aatelisem kui saada Lasnamäel molli venelase käest? Tõenäosus on, nagu öeldud, minu hinnangul sama. Vähemalt. Kui mitte ei ole eesti jõmmide pool suurem. Sest Lasnamäe on väga suur ja seal ei ole inimestel reeglina teiste inimestega asja. Aga väikelinnas või maakohas on inimestel väga palju teiste inimestega asja. Kui tänavapilti või kõrtsi ilmub võõras nägu, võetakse see kohe ette, hea on, kui läheb nii, et võõras mõlisetakse selja taga lihtsalt täis, halvem on, kui mõni kohalik tuus on paika pannud mingi reviiri ja tunneb tarvidust seda füüsiliselt kaitsta. Kui manan silme ette Tallinnas piires nähtud kaklusi, siis esimesed kolm, mis meenuvad, on kõik Raekoja platsilt või selle vahetust lähedusest. Kesklinn ongi Tallinna kõige kuritegelikum kant – kui piirduda avaliku ruumiga ja lähtuda isiklikust muljest. Seda kinnitab ametlik kuritegevuse statistika linnaosade lõikes 2015. aasta kohta, mis ütleb, et kõige rohkem oli röövimisi kesklinnas. Vägivallakuritegude osas juhib Lasnamäe. Aga viimaste osas tuleb arvesse võtta, et suure osa neist moodustab lähisuhtevägivald. Kodused löömingud, nagu ka „ühise joomingu käigus puhkenud" tülid ja kurjategijate omavaheline arveteklaarimine üldiselt ei puutu avalikku ruumi ega kõrvalistesse inimestesse ega kujunda tänavate turvalisuse astet. Lasnamäe on kõige elanikerohkem Tallinna linnaosa ja seetõttu on loomulik, et seal esineb ka kõige rohkem lähisuhtevägivalla juhtumeid. Mõlemast eespool toodud tõenäosusest tunduvalt suurem on minu hinnangul tõenäosus saada vastu lõugu või jääda rahakotist ilma Tallinna kesklinnas, eriti vanalinnas. Aga millegipärast see kesklinnakoolide ihaldusväärsust ei kõiguta!

Aitab politseikroonikast. Ma kirjutan selles raamatus Lasnamäest nii, nagu mina seda olen näinud, see ei ole akadeemiline linnaosaajalugu. Lasnamäe ei ole minu kogemuses kunagi olnud selline geto, nagu mõnes USA löömafilmis, kus jõugud kooserdavad mööda tänavaid, prügikastides põletatakse sooja saamiseks prügi, kõik võõrad saavad kohe kolki, aeg-ajalt kostab tulistamist ja pidevalt huilgab kauguses politseiauto sireen. Niisugune arusaam Lasnamäest on täiesti ekslik. Minu lapsepõlv selles linnajaos oli tore ja hubane. Ning mis puudutab hilisemaid aastaid, siis kuritegevus ei olnud igapäevaelus teema. Ehkki loomulikult tuli arvestada näiteks varguse

võimalusega, ega saanud unustada, et elad ikkagi inimesterohkes ühiskonnas, mitte lillelapsena üksikul saarel. Loll saab kirikus ka peksa, isegi Nõmmel varastatakse, liputatakse ja mürgitatakse koeri.

Agulist, äärelinnast, getost ja slummist Eesti mõistes on 2002. aastal kultuurilehes Sirp huvitavalt kirjutanud kirjandusteadlane ja luuletaja Toomas Liiv. Mõnikord tulevad tema vastavad mõtted mul Lasnamäe paneelkvartaleid vaadates taas meelde. Tsiteerin. „Ometi äratab tähelepanu üks värvikas sõna – „slumm". Selles on midagi taunimisväärset. Kas ei ela slummis põhimõtteliselt just need, kes iseenda eluga hakkama ei saa – luuserid, parasiidid, asotsiaalid jne. Need on just need kapsataimed, keda/mida praegune Eesti Vabariik ei kasta ega toida. Nad elavad Koplis, neid on Lasnamäel. Ja seal on ka Tallinna uued agulid, mis paraku enam ei tooda ei eestlust ega iseseisvust. Sinna pole enam vaja Iseseisvuse Monumenti, vaid juba Eestluse Hauakivi. Aguli funktsioon Eesti elus on muutunud. Õigupoolest on agulist saanud slumm, rämpslinn, mis toodab ideoloogiliselt sogast negatiivsust. Ja on iseäranis perversne kujutleda neid suuri paljukordseid (Lasnamäe) slummimaju hilisõhtul ja varahommikul kogu nende kurjakuulutavas seksuaalsuses. See ei ole enam Mati Undi süütu „Sügisball" või Arvo Valtoni veelgi süütum „Mustamäe armastus". Kus ju ka on piisavalt aguliseksi. See on midagi muud. See on slumm. See on lugematute sotsiaalsete ja asotsiaalsete voodite/diivanite puhanguline kägin. On tõesti perversselt tore kujutleda neid tuhandeid inimpaaride all nagisevaid ja ragisevaid Lasnamäe voodeid, seda hingeldamist, ähkimist, ohkimist jne. Ja siis juhtubki see, et just nendest slummi öistest armumängudest saavad lapsed, tulevased Vabariigi kodanikud, eurooplased ja natokad. Elu ja seks pulbitseb ikkagi äärte peal, marginaalias, mitte keskuses, mitte öisel inimtühjal Toompeal. Abstraktsed mõisted „võim" ja „vaim" paarituvad metropolis, ning neil pole lapsi. Neil on autod ja raha. Reaalsed mehed ja reaalsed naised teevad sedasama tööd aga slummis. Neil pole küll piisavalt raha, aga see-eest on neil lapsi. Jääb üle ainult oodata, millal Tallinna tänased (suures osas vene keelt rääkivad) slummid Toompeale jõuavad, millal agul/slumm jälle metropoli enda alla matab."

Kui veelkord võtta jutuks filmimaailm, siis „Keskea rõõmud" on üks vähestest filmidest – igaks juhuks jätan avastamisruumi, praegu rohkem küll meelde ei tule –, kus Lasnamäge on näidatud ilma poliitilise, sotsiaalse või jõulise psühholoogilise markeeringuta, lihtsalt iseeneses, hinnanguta, lastes ruumil ise oma vahenditega mõjule pääseda. Lastele tehtud telesarjas

„Pätu“ (1990) on palju kaadreid reaalsest Lasnamäe ruumist, aga sealgi kannab see kõik semiootilist aktsenti, annab sotsiaalset hinnangut, Lasnamäe rõhutab seal fantaasiavaba argirealismi, millele saab Pätu tegelaskuju sellevõrra kirkamalt graveerida. Veiko Õunpuu „Sügisball“ (2007) esitab aga Lasnamäge rõhutatult hinge painava, psüühikat laastava, vaimu muserdava keskkonnana, Lasnamäe on selles filmis koht, kus kõik on üksi ja kõigil on halb. Seejuures on tegu väga hea filmiga, eeskätt just põhjusel, et objektiks ei ole mitte Lasnamäe, vaid inimese eksistents. Lasnamäe on siin ainult viimaseni väljatimmitud kujund.

Tulen tagasi 1980-ndate keskpaiga kodukanti. Sellest, mis jäi teisele poole Kotka poe sillalt nähtavat piiri, mul, nagu eespool öeldud, mingit ettekujutust ei olnud. Millalgi ema vist viis mind kuhugi sinna, ma arvan, et me läksime Moskva poodi, mis kannab tänapäeval Mustakivi nime ja oli tol ajal üks neljast suurest Lasnamäe poest, Lasnamäe, Kotka ja Leningradi kõrval. Aga see kõik nägi mu jaoks välja umbes nii, et sõidame bussiga oma maailmast välja kuhugi pimedasse udusse, kondame seal veidi ja jõuame lõpuks välja jälle oma maailma.

Algklassiaastatesse jäi aga üksik tõeliselt meeldejääv ja raputav kokkupuude selle piiritaguse maailmaga. Mul on see lugu meeles peaaegu detailideni. Algas kõik siis, kui koolis said tunnid läbi ja läksin klassivendade Reigo, Veiko ja Tarvoga kolama Pallasti tänava taha jäätmaale – kus praegu laiub uhkeldav Pae park. Tavaliselt ma ei olnud kolaja-tüüpi poiss, olin suhteliselt-ruttu-ikkagi-koju-tulev poiss. Aga sel päeval, näe, läksid asjad nii. Kolasime seal jäätmaal. Mäletan, et leidsime tühja aerosoolipudeli, mille sees midagi kolises. Veiko teadis, et see saab olla ainult pomm. Ja kui on pomm, siis tuleb muidugi mõelda, kuidas sellega saaks pauku teha. Veiko pakkus välja, et tuleb teha tuli ja pudel leekidesse panna. Mõeldud-tehtud. Leidsime vana roostes kabiini, raudputka või mingi muu sellelaadse kolaka, mille seina küljes väljas oli üsna lai toru. Sellesse torru tegimegi tule üles, ju siis sellel hetkel võis öelda, et „spitski jest“, torkasime pudeli tulle ja pugesime ise kolmekesi selle kabiini sisse pauku ootama. Kabiini sisse sellepärast, et raudsed seinad pakkusid ikkagi pauguga kaasneva mahaniitva efekti eest kaitset. Ootasime seal, pauku ei tulnud. Sussitasime ja kolasime siis edasi. Reigo läks vahepeal koju. Seejuures ei olnud ei Veiko ega Tarvo üldsegi mitte need klassivennad, kellega ma tavaliselt hängisin, kogu see päev oli väga tavadest väljakukkuv. Mul oli hiljem ilus Karlssoni pildiga käekell – aga siis mul seda veel ei olnud, olin kellatu, kellelgi meist kolmest ei olnud kella. Lõpuks tuli mulle pähe, et pean

hakkama koju minema – kui ema tuleb poole kuue paiku koju ja näeb, et mind ei ole, siis ta hakkab väga muretsema. Sest ma olin alati tema töölt tulemise ajaks ammu kodus. Küsisin ühelt mehelt kella, see oli juba väga palju! Šokk! Justkui virgusin ja sain kontakti tegelikkusega. Sööstsin Majaka tänava poole. Tarvo püsis kaasas – Veiko elas sealsamas Pallasti tänaval, tema läks mugavasti koju! Tarvo elas ka lähedal, teisel pool Leningradi maanteed, praeguse nimega Peterburi tee, umbes seal, kus on maja nr 8. Mina ähkisin ja rühkisin Majaka tänava trammipeatuse poole, jõudsin kohale, ootasin kärsitult trammi, aga Tarvo oli kõrval ja ajas mingit soga, kuidas tema isa tavatseb teda karistada. Rääkis midagi elektrilisest piitsast! Tramm tuli, Tarvo jäi maha, sööstsin trammi ja lokerdasin Maneeži peatuse poole. Seal mauh maha ja joostes Teenindusmaja poole, selle eest läks buss nr 51. Jõudsin kohale, bussi ei tulnud ega tulnud, tuli buss nr 53. See oli ekspress, mis II mikrorajooni peatusest, sellest minu peatusest vuhises alati mööda. Aga sel hetkel ma ei mõelnud sellele, et see sealt mööda vuhiseb, sel hetkel oli peas vaid, et see viib vähemalt „lähedale". Astusin sisse, peas ainult vasardamas mõte, et varsti on ema kodus ja mind ei ole, varsti on ema kodus ja mind ei ole. Buss võttis hoo üles, kesklinnas peatudes ainult Uus-Sadama peatuses, mis asus Narva maanteel Koidula tänava otsas. Siis tuli üks ainus pikk peatusteta sõit, kiiresti vilksatas mööda ka minu kodupeatus, mõtlesin, et noh, noh, millal ta siis peatub, noh, noh, kohe nüüd, kohe nüüd, aga ei – buss aina põrutas edasi, kaugele, kaugele, kaua, kaua, ja kui lõpuks peatus, siis – nagu ma nüüd oskan öelda – kandis peatus nime A. Veimeri...! Olin selleks hetkeks juba paanikas. Mind, II mikrorajooni last oli ootamatult virutatud sellest kaugele, keset võõrast ja tundmatut maailma! Pime oli kah juba. Talvine aeg, lumi. Tänapäevaseid nimesid kasutades leidsin ennast Kivila bussipeatusest. Selle asemel, et oodata seal bussi nr 51, hakkasin ähmis mööda sõiduteeserva tuldud teed tagasi marssima. Peagi sõitis tagantpoolt minust mööda buss nr 51, ma tõstsin automaatselt käe pealehääletamiseks, aga buss loomulikult ei peatunud. Rühmasin ja kohmasin edasi, kuhugi sinnasuunas, kus arvasin kodu olevat. Selleks hetkeks teadsin, et ema on juba kodus ja näinud, et mind ei ole. Mida ta kõike võib mõelda ja mida teha, selle üle ma ei julgenud pikemalt arutama jääda, suunasin kogu jõu jalgadesse. Aga ees ootas Lasnamäe üks karmimaid kohti – Tondiraba jäätmaa! Sellest keskelt läbi ragistama ma ikkagi ei jõudnud, sest nägin vasakut kätt vilksatamas kanalit. Kanalis sel ajal veel vist ei olnud liiklust üldse, rääkimata bussiliiklusest, aga ma

tegin kohe ainuõige järelduse: kui minu kodu on kanali serval ja mina olen praegu kanali serval, siis järelikult pääseb kanali serva pidi minnes ühel hetkel koduni. Ja hakkasingi minema. Mingit puiesteed seal loomulikult ei olnud, oli üsna murdmaa, aga edasi jõudsin, peagi ronisin kuskil garaažide ja hõbedase ümbrisega suurte soojatorude vahel, mis jäid, nagu ma hiljem hoomama sain, juba Leningradi ja Kotka poe vahele, ning lõpuks olin Koorti tänaval ja peagi ka kodus. Tormasin trepist üles, avasin ukse – kodus ei olnud kedagi. Sain kohe aru, et ema oli läinud mind taga otsima. Kuna ei olnud mobiiltelefonide aeg, meil ei olnud veel laua pealgi telefoni, siis ei jäänud mul muud üle, kui olla ühe koha peal, s.o kodus ja oodata, millal paanikas ema koju jõuab ja mina peatäie kätte saan. Raske ja näriv oli see ootamise aeg, aga millalgi ema tuli ja nägi, et olen olemas. Mis edasi sai, ei mäleta, aga kindlasti sain kõvasti läbi võetud. Selgus, et ema oli käinud Reigo juures, helistanud klassijuhatajale, vist käinud ka koolis... Niisugune oli lugu minu maailmaavastamisest umbes 1987. või 1988. aasta paiku. See juhtus jaanuaris, enne mu sünnipäeva.

Kui siit nüüd veel mingit mõtet keerutada, siis võiks ju öelda, et kui mind, kaheksa- või üheksa- või kümneaastast poisikest paisati selles hiiglaslikus labürindis üksinda tundmatusse kohta ja mul tuli leida läbi õhtupimeduse ja peas valitseva segaduse tee koduni, ja ma leidsin selle, rääkimata sellest, et tõesti kõige otsema ja parema tee võimalikest – kui kõrvale jätta pähe mitte tulnud võimalus teise, õige bussiga tagasi sõita, aga mõtted olid ju tõesti segamini ja ähm suur –, ja jõudsin valitud trajektoori pidi koju, siis muutuvad igasugused jutud sellest, kuidas Lasnamäe on inimvaenulikult ehitatud või keegi ei leia midagi üles, kõik on nii ühesugune, natuke arusaamatuks. Muide, filmis „Saatuse iroonia, ehk Hüva leili!“, kus tehakse ülesehitavat satiiri Nõukogude Liidu linnade ühenäolisuse pihta, on peategelane, kes satub oma Moskva kodumaja asemel kogemata samasugusesse majja Leningradis, eelnevalt siiski umbjoobe seisundis. Kaine peaga ei oleks see nali olnud mõeldav.

*

Ema on mul tagasihoidlik inimene, aga nõukogude ajal oskas meile kenasti mõningaid hüvesid hankida. Eespool meenutasin, kuidas ta ühel päeval ütles, et tulgu ma kaasa ja aidaku tassida – ja tassisime koju korraliku kassettmaki. Kindlasti oli see mu elus üks väike oluline sündmus, arvestades seda, kui huvitatult ma seda käiama hakkasin. Üks teinegi selline väike oluline sündmus on mul kirkalt meeles: maja ees peatus auto, vist ema töökaaslase Sassi sigull ja sellest tassiti meie korterisse – uhiuus suure ekraani ja 8 kanaliga värvitelekas Elektron ЦТ-380 Д! Seni oli meil olnud miski mustvalge. Ja seni olime elanud ilma Soome televisioonita. Uue telekaga saabus 1986. aastal meie koju Soome telekanalite ajajärk. Alguses olid selle sees küll ainult „soome esimene“ ja „soome teine“ – „soome kolmanda“ saamiseni läks mõni aasta. Aga ka need kaks Soome telekanalit muutsid hoobilt minu igapäevaelu. Eespool tuli sellestki juba juttu, aga kuna see kõik oli mu jaoks tõesti väga muutus, siis teen sellest siinkohal pisut teise nurga alt uuesti juttu. Mul on nimelt säilinud patakas Soome telekavasid aastaist 1986–1988. Eelnev lause vajab koheselt täiendust: tegu oli tavaliste kirjapaberi lehtedega, millele oli referatiivselt ja maksimaalse ökonoomsusega mahutatud olulisem info saatekavast, kas nädala kohta või pikema ajavahemiku, näiteks poole aasta kohta. Need olid löödud kirjutusmasinal läbi kopeeride, aga mõni leht oli ka teiste tollaste algeliste võimalustega paljundatud. See oli täiesti ebaametlik kirjasõna, *samizdat* puhtal kujul, ja see levis peamiselt töökollektiivides. Minu ema sai neid lehekesi Desintegraatorist. Praeguseks on need kindlasti huvitav kultuurilooline materjal. Minu valduses oleval patsahkamil on juures veel tollast sahtlilõhna, mis oli segu nõukogude liimpuidust ja seepide tagavarast. Järgnevalt sirvin neid ja nimetan sarju, filme, saateid, üldiselt muidugi sarju, mida ma neil aastail alati, kui võimalik, püüdsin Soome televisioonist näha. See ei ole mitte ainult peatükk minu isiklikust kujunemisloost. See on tegelikult peatükk ka minu eakaaslaste kujunemisloost. Olgu see antud, esmalt enda pärast, seejärel generatsioonikaaslaste pärast, aga ka sellepärast, et tuleviku inimesed saaksid selgust, millist kõrgetasemelist meelelahutust said nautida Lasnamäe ja ülejäänud Põhja-Eesti noored ja mitte ainult noored televaatajad mitu aastat enne seda, kui Nõukogude Liit hakkas näitama mingeid kokkuvarisemise märke, olgu see näiteks selle kohta, millise meelelahutuskultuuri

mõjuväljas me 1980-ndate teisel poolel Lasnamäel elasime, aga olgu see ka sõbralikuks õrrituseks tollal Kesk- ja Lõuna-Eestis elanuile, kelle telekaisse ei jõudnud kogu sellest võrratust ja taevalikust ilust ja põnevusest mitte piuksugi.

Esimene säilinud telekava puudutab filme 1986. aasta veebruarist aprillini. Neist filmidest ei meenu mulle midagi. Aga 1987. aasta märtsist läheb juba lahti. „The Cosby Show" – eriti ei vaadanud, aga nägin korduvalt, ja vahel oli huvitav ka. „The Muppet Show" – see kleepis pilgu ekraani külge, iga kord, kui peale sattusin. Hitchcocki filmid – sain osa. „Tripoodide aeg" („The Tripods") – ulmesari, mis võttis kõhedaks. „Dallas" ja „Dünastia" kuulusid täiskasvanute päevakavasse, aga sain neist osa minagi. „Miami Vice" – üks mu lemmikutest, kindlasti üks lahedamaid krimisarju, mis 1980-ndatel tehti, olin sellest tõsiselt sisse võetud, ja kui sari ükskord lõppes, elasin viimastele kaadritele kõigest hingest kaasa. Don Johnson oli üks selle aja staare, minugi seinale tekkis tema plakat. „Imemees" („Ihmemies", „McGyver") – põnevussarjade täielik tipp, mis suutis troonilt lükata isegi „Knight Rideri", mida sel ajal enam Soome telekanalitest ei näidatud. „Sulitempe kahele" („Konnankoukkuja kahdelle", „Moonlightning") – taas täiskasvanute lemmikuid, ema vaatas alati, kui sai, aga meeldis mullegi, selle sarja algusgraafika koos tunnusmeloodiaga viib mind justkui ajas eriti kaugele. Ja miks on see sari veel tähtis? Aga sellepärast, et põhjaeestlaste tutvus Bruce Willisega algas just sealt, „Visa hinge" higise maika päevil oli ta meile juba vana tuttav. Nägime Perry Masoni lugusid, kaua aega jutti Tarzani-filme, Johnny Weissmülleriga peaosas, näidati sarja Robin Hoodi seiklustest – aga seda ma isiklikult ei näinud, kuna oli eetris suvel. Lastesarjadest oli üks meeldejäävamaid „Professori lennubuss" („Professorin lentobussi", „Professor Poopsnagle's Flying Zeppelin") – kus pealkirjas kirjeldatud sõiduk tiirutas taeva all, pardal grupp lõbusaid noorukeid ja vanamees. Kordamööda olid eetris saksa krimisarjad „Derrick" ja „Rebane" („Kettu", „Die Alte") – neis lahendati mõrvu rahulikul saksa moel, ilma kuulide vingumata ja autode plahvatamata, aga alati oli põnev. Soome televisioonis seikles ka miss Marple. Kui pihta sain, siis ikka vaatasin igapäevast lasterubriiki „Pikku Kakkonen", mille iga osa juhatas sisse Lenini näoga Une-Mati saabumine, igal kord erinevat saabumisviisi kasutades. Pidevalt sain osa lastemultikatest „Mesilane Maaja" ja „Ville Vallatu" („Ville Vallaton", „Dennis the Menace") – esimene oli malbe ja lüüriline jaapanlaste toodang, teine pöörane USA jooniskunst. „Matlock" – kohtusaalidraama,

vaatasin sedagi. „Kutsuge McCall“ („Kutsukaa McCall“, „The Equalizer“) – sünge USA krimisari.

Need olid 1986. ja 1987. ja 1988. aastal meie uues telekas nähtud sarjad, filmid ja tegelased, mille puhul meenub mulle hetki, elamusi ja vaimustumisi. Ka Robin Hood suutis ennast kuidagi minu ellu sulatada, ehkki ma teda ennast ju Soome televisioonist ei näinud. Kaaslased nägid ja rääkisid – palju siis ongi poisikese fantaasiale vaja. Selline oli meelelahutus, mis vormis 1980-ndate teisel poolel minu ja mu põlvkonnakaaslaste teadvust. Elasime füüsiliselt Nõukogude Liidus, rõõmustasime, kui poes oli Kalevi nätsu – aga õhtul teleka ees elasime samas rütmis kogu vaba lääne maailmaga. Omandasime kuulmis- ja lugemismeetodil soome keelt, meie keeleoskuse põhjaks said sõnad nagu „sitten“, „sää“, „elukuva“, „maanantai“, „tiistai“, „keskiviikko“, „torstai“, „perjantai“, „lauantai“, „sunnuntai“, „ilta“, „aamu“, „jännitys“...

Aastad läksid, elasime endiselt ühes rütmis kogu vaba lääne maailmaga. 1988. aasta kevadtalvel jõudis telekasse ulmesari „V“, mis oli nii õudne, et üle keha käisid seda vaadates värinad. Viimane osa jäi mul nägemata, olin sel ajal Kose-Lükati pioneerilaagris, ja küll me otsisime seal kamba poistega, kus saaks viimase osa ära vaadata – ei saanudki, oli suur löök. Ema siis vaatas kodus ära ja refereeris hiljem mulle. Teine erakordselt õudne ulmesari oli „Keegi väljast“ („Something is Out There“), mis käis eetris neljal järjestikusel pühapäevaõhtul. Erinevalt „V-st“ olen selle täismehena üle vaadanud, täispikaks mängufilmiks monteeritud kujul, ja võin kinnitada, et oli endiselt õudne. See on ühtlasi film, mis annab hea ettekujutuse 1980-ndate ulmefilmide olemusest, alates tiitrite fondist ja algusmuusikast ning lõpetades muidugi kosmiliste sõidukite disainiga. Õigupoolest peaks ütlema, et jutt on B-kategooria ulmefilmidest, aga hästi ei tahaks seda öelda, sest film oli ju tipp-topp, ka nüüd, rääkimata poisikesena vaatamisest. Järjest tulid uued krimisarjad, nagu „Kuhu koer on maetud“ („Koira haudattuna“, „Jake and the Fatman“), „Poirot“ David Suchet'ga peaosas, „Öö kuumuses“ („In the Heat of the Night“) ja „Columbo“, tuli ulmesari „Star Trek. Uus põlvkond“ („Star Trek. The Next Generation“)... Pühapäeva pärastlõunasele „Imemehele“ hakati ette näitama põnevussarja Wilhelm Tellist („Crossbow“), seejärel tuli selle asemele pisut jantlik „Zorro“. Komöödiasarjadest on meeles „Tuvikesed“ („Married with Children“) Al Bundyga ja „Get Smart“, kus seikles Maxwell Smart, agent 86, mees, kelle kinga sees oli peidus telefon. Peagi helkles ekraanil David Lynchi ja Mark Frosti lummav-salapärane „Twin Peaks“...

Ja alles pärast seda, ja paljut muud, mida siinkohal ei ole enam mõtet nimetada, hakkas suuri vaevu ja läbi tohutute pingutuste midagi enam-vähem kabedat näha olema ka Eesti Televisioonist – ja selle kõrvale tekkinud esimestest eratelekanalitest RTV, EVTV ja TV1. Venekeelsed kanalid olime selleks ajaks juba täiesti maha kandnud, vaatasin neist ühe pealt ainult pühapäeviti Disney multikaid. Meie värviteleka esimese poole kümnendi jooksul määras minu päevakava väga suurel määral Soome telekava. Esmaspäeva õhtul olid mul koolitükid varakult tehtud, et saaksin asuda vaatama MTV-st kl 21.20 algavat mängufilmi, tavaliselt oli see ikka midagi põnevat, nagu „Terminaator“ või „Lõuad“ või „Poltergeist“ või „Robocop“ või „Beverly Hillsi võmm“ või mõni „Politseiakadeemia“ osa või „Surmarelv“ või mõni James Bondi „seikkailu“ või mõni film Stephen Kingi loomingu põhjal. Pühapäeviti aga üritasin, maksku mis maksab maalt linna tagasi jõuda enne „Imemehe“ algust. Ja kurb ma olin, kui istusin selle ajal hoopis Paide bussijaamas või Tallinna poole undavas punases Ikarusis!

Soome telekanalitest hoovas kvaliteetset kosmoseulmet ja õudust, millest kibelesin alati osa saama, mis sellest, et käed-jalad samal ajal värisesid. Mitte hirmust loomulikult – erutusest. Kord värviteleka algusajal nägin mingit vana mustvalget libahundi-filmi, mille järel ei saanud öösel magadagi. Siiani on silme ees „Poltergeisti“ stseen, kus poiss jääb silmitsema akna taga kasvavat raagus puud, tehes lõpuks kõhedaks võtva avastuse, et see puu vaatab teda, ja sellele järgnev stseen, kus puu murrab aknast sisse ja kisub poissi endaga kaasa. Mäletan siiani eredalt seiku verd tarretuma panevatest filmidest, mille pealkirju ma ei suuda enam tuvastada, mäletan nukku, kes ärkas ellu ja asus inimesi mõrvama, mäletan mustkunstnikku, kellel oli võlujõuga kirst, mille kaane sees olid noaterad. Ja siis me, poisikesed, saime mõnikord ka haledalt petetud – kui film, mida me olime hakanud vaatama lootuses, et saab põnevust, osutus hoopis meie jaoks igavaks. Nii asusin kord vaatama filmi, mille nimi telekavas oli „Z – ta elab“, aga mis oli ainus asi, millega seostus meile Z-täht? Loomulikult ainult Zorroga. Film oli Zorrost kaugel, oli mingi poliitiline ja arusaamatu, igatahes väga igav, nii et see filmiõhtu jäi lühikeseks. Teinekord läksin orki filmiga, mille pealkiri oli „Testament“. Minu klassi poistel oli igal hommikul kardekas kombeks eelneva õhtu teleelamused läbi arutada, ja sellele „Testamendile“ järgneval hommikul pahurdas teiste seas ka Imre, analüüsides seda, mis asi on testament, ja seda, mida ta siis filmist sai.

Minu toa seintele tekkisid putkadest pärit plakatid: peale Don Johnsoni olid seal loomulikult Arnold Schwarzenegger ja Sylvester Stallone. Svartsu

hiilgus käis kümnendivahetuse ajal üle kõigist teistest, kõigist tulistamis- ja mürtsufilmikangelastest oli tema number üks. „Komando“ ja „Terminaatori“ kaks osa lõid platsi esikohale puhtaks. Kohe tema kannul oli Stallone oma „Rocky“ ja „Rambo“ sarjadega. Sealt edasi oli seltskond kirjum: seal olid Steven Seagal ja Jean-Claude Van Damme, Chuck Norris ja Bruce Willis, Bruce Lee ja Dolph Lundgren, Kurt Russell ja Mel Gibson.

Nägin maailma parimaid möllufilme tol ajal Soome telekanalitest isu nii täis, et suureks saades ei ole enam tundnud üldse vajadust sedasorti filme vaadata. Võib ju öelda, et see ongi asjade normaalne käik, vanusega kaasnev paratamatu iseärasus. Samas, võiks ju ikka erutuda „Tähtede sõja“ järjekordse osa või Quentin Tarantino uue filmi peale – aga ei erutu. Ei viitsi enam. Ma olen seda žanri juba näinud tohutul hulgal ja kõige õigemal ajal elus, seejuures näinud seda parimate selle ala tegijate poolt esitatuna, mu valikuvõimalused selles vallas olid koolipoisina niivõrd luksuslikud ja külluslikud, et ma tunnen: olen saanud kirsid tordilt juba kätte. Lisaks kasvab vanuse kogunedes ja ise lapsevanemaks saades mingi aukartus elu ees, enam ei taha näha eludele mängufilmis igal sammul, asja eest, teist taga, ainult kitsalt kinematograafilistest huvidest lähtuvalt relvade ja vägivalla läbi otsa peale tehtavat. Möllufilmide õige sihtgrupp ongi teismelised, need filmid on üks sort muinasjutte, kus hea võidab kurja. Lisandunud on ainult higised ja tahmased kangelased, kes roomavad läbi ventilatsioonitorude ja marsivad läbi leekide, kuulipilduja õlal ja käsigranaadid vööl ning kes iial ei vanru alla, enne kui käes on lõplik võit. Me vajame ka selliseid kangelasi. Mina sain need kangelased, need olid võrratud kangelased, nad olid minu jaoks väga olulised kangelased. Nagu ma tunnen igavesti tänuvõlga Olimar Kallase või Astrid Lindgreni või Hugh Loftingi ees, tunnen ma igavesti tänuvõlga ka Schwarzeneggeri ja Bruce Willise ja Mel Gibsoni ja Don Johnsoni ees – et nad lasid mul osa saada sellest mehisest ja põnevast muinasjutumaailmast.

Puht kultuuriloo huvides mainin siinkohal, et 1988. aastal näidati „soome esimesest“ ka vähemalt kahte Eesti mängufilmi: 4. märtsil „Nipernaadit“ ja 2. novembril oli ekraanil „Naerata ometi“.

Nüüd sai selles raamatus juba teist korda põhjalikult juttu tehtud telekast ja Soome telekanalitest. Ma arvan, et kolmandat korda sellest enam juttu ei tule. Aga need kaks korda olid seda kaheldamatult väärt. Ma olen päris kindel, et 1980-ndate lõpus ja 1990-ndate alguses erines põhjaeesti poisikesetüüp ikka millegi olulise poolest lõunaeesti poisikesetüübist.

Rääkimata sellest, et see põhjaeesti poisikesetüüp oli harukordne sotsiaalne segment kogu hiigelsuure Nõukogude Liidu poisikeste hulgas!

Niisiis, aitab telejutust. Tegin ju muud ka, täitsa hämmastav, kui palju, arvestades seda, kui hästi ma olin kursis telekas toimuvaga. Mulle tekkis vägagi suur isiklik raamatukogu ja üha väiksemaks sulas selles veel lugemata raamatute hulk. Aega jäi ka käelisteks tegevusteks, mängisin autode, konstruktori ja sõduritega. Ehitasin kõigest mänguasjakappides leiduvast vaibale suuri linnu ja liiklussüsteeme, konstruktorist ehitasin õhusõidukeid ja kosmoselaevu, eriti meeldis ehitada põrandale suuri laevu. Korjasin siis kokku kõik oma „mehikesed", kauboid ja indiaanlased ja Punaarmee võitlejad ja raudrüüdes rüütlid ning seadsin nad kõik sõjategevusse, ja üldiselt olid vaesed Punaarmee võitlejad need, kellel tuli pahade rolli kanda. Arvan, et see oli alateadlik reaktsioon ühiskonnas vohavale hurraa-patriotismile ja Nõukogude Armee heroiseerimisele, aga võib-olla lähtusin alateadlikult hoopis sellest, et erinevalt kõigist teistest „mehikestest" esindavad mu punaarmeelased igavate mänguasjadega Nõukogude riiki ning ma lihtsalt suhtusingi neisse kui mitte piisavalt lahedatesse tegelastesse.

Mul on eredalt meeles üks seik ühte minu kapis leidunud raamatusse puutuvalt. See oli Mira Lobe juturaamat „Hiir kipub välja", mis oli Dagmar Normeti tõlgituna ilmunud eesti keeles 1984. aastal. See raamat oli tihedalt täis pilte erakordselt lahedatest hiirtest! Sisu oli lühidalt selline: lasteaialapsed meisterdasid igaüks hiire ja läksid siis õhtul koju. Öösel hakkasid hiired lasteaias mürtsu ja möllu tegema. See kõik oli nii tegevuse kui ka visuaali poolest väga lahe! Raamatu alguses oli õpetus, kuidas endalegi selline hiir teha, Nõukogude Naise stiilis lõikeleht joonistega. Ei saanud mina ilma sellise laheda hiireta jääda! Nuiasin ema. Ema lõpuks soostus, ütles: sina istu ja söö see supp ära, mina senikaua teen hiirt. Läks teise tuppa tegema. Taldrikus ees auras kuum hapukapsasupp. Sel ajal ei meeldinud mulle see suurepärane roog üldsegi. Oli täiesti vastumeelne. Läbi häda natuke lipsisin, siis tulin kavalale mõttele ja kallasin ülejäänud supi taldrikust potti tagasi. Peagi tuli ema hiirega. Ema sai millegipärast kohe aru, et olen supi potti tagasi kallanud, ma ei eitanud ka. Aga sellest draamat ei sündinud, hiire sain. See hiir on mul muide tänini alles. Ja mis puudutab ema kokakunsti, siis tavaliselt mul selle osas mingeid vastuseise ei tekkinud, nii ema kui ka vanaema söögitegu on mind õpetanud hästi sööma ja head eesti kodutoitu hindama.

Olemata ei jäänud ka kambaelu. Ainult et see toimus täiesti teoreetili-

ses plaanis, mitte iial praktilises. Nimelt võtsime mina ja minu klassivend Reigo nõuks, et klassivend Imrel on kamp – mille vastu meie peame relvastuma ja vajadusel lahingutegevust läbi viima. Lõime oma kamba. Ma ei mäleta, kas selles kambas peale meie kahe veel kedagi oli, kui, siis minu pinginaaber Raigo, aga sel juhul samuti teoreetiliselt, sest tema kodu jäi minu ja Reigo kodudest väga kaugele. Nahistasime ja planeerisime seega Reigoga kahekesi. Peamiselt varusime relvi ja vormistasime saladokumente. Nagu mingi põrandaalune grupeering! Tolle aja poisikeste püsirelvastusse kuulus sinkupüss, mis oli kõvast traadist keeratud ragulkakujuline hargitaoline moodustis, see lasi peene kummiga konksuks keeratud traadijuppe ehk sinkusid, olles seega üsna ohtlik asjake, veel kuulus sinna pastapliiatsi toru baasil ja püksikummijupikese abil tehtud tuletikukatapult, millega sai tuletikutoosi külje pealt välja tulistada põleva tiku, taas pagana ohtlik asjake, ja sellesse arsenali nuputasime veelgi kraami. Nagu näiteks isemeisterdatud vibu koos nooltega ja vineerist välja saetud kilbid pehmete poroloonpidemetega. Uh! Kord tõi Reigo mingi imeliku kujuga suure läikiva võtme ja ütles, et see on tähtis võti. Mida see tegi, see võti, ma ei mäleta, aga rändas see kohe meie saladokumentide juurde. Sõjaplaane pidasime kas minu või Reigo kodus. Õue meie kambandus ei siirdunud vist kunagi, kui me just vibu laskma ei läinud, samuti vaikisime sellest koolis. Mis puutub Imre kampa, siis ma ei tea, kas Imre üldse saigi kunagi teada, et tal „kamp on". Reaalselt minu ja Reigo kambal vastasjõud igatahes puudus. Vastasjõud eksisteeris ainult meie peas, kuskil seal aironmeideni ja roboti lähedal. See hullus vältas ainult esimestes klassides, kolmanda klassiga hajus see meie fantaasiatest.

Vaadates oma tollaste klassivendade nimesid, tekib tunne, nagu oleks enamik neist välja astunud õilsast muinasajast, nii kaunilt kõlavad o-tähed nende nimedes: Raigo, Reigo, Ermo, Aivo, Veiko, Tarvo, Argo, Antero, aga ka Kuuno. Lisaks Imre. Võõraid mõjusid esindavad ainult Jaak, Margus, Mart, Karl ja Rihet. O-tähe ritta lisandus peagi Marko, kellel muide oli sama perekonnanimi, mis minul, kuid kes ei ole mulle mitte kuidagi sugulane. Selline muinaskeelsus siis andis meie klassis poiste seas tooni. Lisaks oli ka natuke slaavi hõngu, sest Margusel ja Kuunol oli vene perekonnanimi. Marguse oma sai hiljem samuti muinaskeelseks eestindatud. Riheti perekonnanime ma ei mäleta üldse, see kahupäine vaikne poiss läks varsti meie koolist ära. Ja läks kuhugi ära ka Mart. Mina esindasin puhtalt germaani kultuuri, sest Jaak on ju Jakobist ja Urmet on 1930-ndate eestin-

dus Uurmannist, mis omakorda on kindla peale mugandus saksa nimest Uhrmann. Kõik see jutt siin oli muidugi ainult semiootilis-lingvistiline näpuharjutus, mis on huvitav, aga ei midagi enamat. Esimesed kolm klassi oli meie klassi poiste seltskond kaunikesti monoliitne. Alguses oli poiste liider Argo, kes oli sõbralik kamraad poistele ja kes sümpatiseeris ka tüdrukutele. Argo elas kooli lähedal Majaka tänaval, vist majas nr 3, käisime tihti tema juures külas, kui näiteks mõni tund ära jäi. Aga peagi andis ta teada, et kolib ära ja läheb teise kooli. Küll me olime kõik kurvad. Mäletan, kuidas Argo rebis tänaval paberitüki, kirjutas sellele oma uue telefoninumbri ja andis mulle, öeldes, et helista. Käisin kodumaja taga putkast mitu korda talle helistamas, aga alati oli vale number, Argot ei saanud kunagi kätte. Lõpuks selgus, et ta oli mulle numbri valesti kirjutanud, sain Imrelt õige numbri. Aga siis oli juba palju aega mööda läinud, Argo jäi liialt minevikku. Klassikaaslastest semud ju kipuvad reeglina ära kaduma, kui kool enam ei ühenda.

Kord läksime väikse kambaga Argo juurde siis, kui klassijuhataja Vilma oli lubanud kogu klassil millegipärast ühtäkki minna koju telekast multikaid vaatama. Arvatavasti oli klassijuhatajal endal lihtsalt vaba tundi tarvis. Multikaid me vaadata ei viitsinud, vaatasime natuke mingit filmi. Argo juures oli tore olla, tal oli huvitavaid asju ja kolisid. Samuti oli tal üles pandud raudlatt lõuatõmbamise jaoks – ikka kibelesime selle küljes õõtsuma ja rippuma. Üks vahvamaid ajaviiteid tema juures oli mäng, kus ilma jalgadega põrandat puudutamata tuli läbida marsruut elutuba – Argo tuba – elutuba. See toimus loomulikult mööda mööblit turnides ja määravat rolli ülesande edukal sooritamisel omas toosama lõuatõmbamise latt.

Uueks liidriks poiste hulgas sai 2. ja 3. klassis Imre. Imre oli tark, hästi kasvatatud ja hakkaja poiss, aga halb oli see, et ta oli vahel sutsu ülbe. Ma ei ole kunagi olnud kakleja, mulle ei meeldi kakelda, minu meelest see on nõme – aga Imrega, keda me kutsusime üldiselt Impsiks, ma rüselesin mitu korda. Ei tea, mis sisse läks! Ega me ka muidu poleks Reigoga hakanud Imre „kamba“ vastu oma kampa tegema... Aga need seisud Impsiga olid üldiselt tühiasi, poiste seas tavaline piiride paikapanek ja jõudude kompamine. Ja kõige tugevam meie klassi poiste hulgas oli tegelikult Kuuno, tema surus kõigi käed maha. Minu oma siiski ainult suurte raskustega. Imps elas meie seast koolist kõige kaugemal, ta läks ikka koos Raigoga koolist koju, buss nr 6 peale. Aga kui Raigo väljus juba Desintegraatorist üks peatus edasi, Betooni tänava juures, siis Imps elas kuskil Vana-Narva maantee kandis. See oli ikka meeletu maa iga päev kaks korda sõita.

Ma ei tahaks, et asi läheks siinkohal kätte koolimälestuste sõrmitsemiseks, see oleks juba raamat minu kooliajast, aga mul on käsil raamat endast ja Lasnamäest. Mälestused õpetajatest ja juhtumused koolis peavad jääma mingisse teise raamatusse. Püüan sellest suurest mälestuste varamust siduda siinsesse raamatusse ikkagi seiku, mis puutuvad laiemalt ka Lasnamäesse. Näiteks Lasnamäesse kui keskkonda, kui avalikku ruumi, kui tänavate süsteemi, kui kodude ja asutuste kogumisse. Kuivõrd Lasnamäe oli see ruum, kus me elasime ja lisaks muule koolis käisime, niivõrd puutuvad Lasnamäesse kaudselt absoluutselt kõik mu kooliga seotud mälestused, aga siinses raamatus tahaksin juttu teha just neist, mis võiksid tabada midagi olulist mitte ainult või eelkõige kooliaja, vaid meid ümbritsenud linnamaastiku ja selle elanike osas.

Igaüks meist hakkas ju igal koolipäeva hommikul seda linnamaastikku läbima – et naasta pärast koolipäeva taas läbi linnamaastiku koju. Minu koolipäevad algasid pikkade aastate jooksul sellega, et ema pani esikus tule põlema ja köögis raadio mängima. Sellest vaiksest äratusest mulle piisas, ajasin ennast peagi üles, sooritasin protseduurid ja maandusin köögilaua taha. Köögilaual oli VEF-i raadio, toosama, kust ma väiksem olles kuulasin õhtuti Salme Reeki ja teisi unnenõidujaid. Ema toidud olid ikka head, sõin kõhu täis. Mingil ajal tavatsesin kuulata raadiost hommikuloba, näiteks tuli millalgi sealt igal hommikul minut-paar mingit pooletoobist järjejuttu. Palju-palju aastaid, vabalt näiteks 6. klassini välja pani ema mulle igal hommikul kilekoti sees kaasa paar võileiba, harvem paar pannkooki, lihtsalt täienduseks koolisöögile. Mingis vahetunnis oli alati hea võtta need võileivad ja koridoris nahka pista. Ajasin teistele ilmselt isu peale, sest vahel tahtis mõni klassivend kah tükki saada, saigi, ega ma kade olnud. Hilisemates klassides hakkas see võileivakomme muidugi kergelt kummaline paistma, siis jäi koolivõileib ära. Aga kaua aega oli just nii: võileib kotti, siis esikusse, õueriided selga, kott õlale ja aidaa. Ootas Lindakivi puiestee. Väiksemana läbisin osa sellest teest emaga koos, sest Desintegraator ehk Desikas, nagu töötajad seda hüüdsid, jäi samale suunale. Peatselt hakkas ta pärast Kotka poodi minema paralleeltänavat pidi, nii et kumbki läks eraldi. Võib-olla midagi tänava kulgemisnurgas sugereeris talle, et nii saab otsemini, aga võib-olla ta andis hoopis oma varateismelisele pojale heldelt võimaluse üksi minna. Pärast seda, kui olin kahe lasteaia vahelt läbi marssinud – aga Lasnamäel olid kõik lasteaiad alati miskipärast kahekesi paaris –, ootas ristumine Kuramaa tänavaga. Seal sain tihti kokku Reigoga, kes

tuli sealtsamast lähedalt majast. Mõnikord oli ta ametis veel hommikuse koerajalutamisega, neil oli väike must krässus nähvits, kelle nimi oli Junts. Mõnikord tuli samal ajal välja ka Reigo isa Ülo, kellel seisis maja ees väike tilluke sinine vana Moskvitš, kas 400 või 401. Reigo isa oli muhe vunts, vahel ütles ta lausa nii: poisid, ma viskan teid kooli ära. Mind kui kõigil aegadel rivis kõige pikemat suunati lahkelt esiistmele, Reigo puges taha ja sõitsimegi kooli, mul oli siis alati kuidagi tore, uhke ja eriline tunne. Tavaliselt ju mind kuhugi autoga ei „visatud".

Aga üldiselt saime kokku – kui saime – niisama, ja hakkasime siis Punase tänava bussipeatuse poole vantsima. See osa teest oli sirge lageda peal, seal oli tuult, vihma, tormi ja tuisku eriti tunda. Kui ilmastik tikkus eriti näkku või krae vahele, siis tegime mõnikord nõnda, et mina astusin bussipeatuse poole, selg ees, ja Reigo tuli minu taga tormivarjus kummargil järele. P. Pinna peatusest läks palju busse, meile sobisid nr 50 ja 58, aga ka 7. Kõige kiirem oli nr 50. Nr 58 läks Fedjuninski tänavat pidi, Lasnamäe turu juurest kaarega. Kokku said mõlemad marsruudid jälle Kiive peatuses. Tavaline vaatepilt olid viimase võimaluseni inimesi täis litsutud bussid, vahel koguni nii, et buss sõitis peatusesse, peatus, kähises, aga ükski uks ei avanenud, kähises uuesti ja pöördus minekule. Oi kui palju sai ise sellistes bussides kooli sõidetud, lastes ennast Pae peatuses väljavoolaval rahvamassil lõpuks vabadusse kaasa kanda. Ükskõik, kumma bussiga sõitsime, igas peatuses surus ennast inimmassi mõni tuttav nägu – kui uksed lahti läksid –, ja mitte ainult enda, vaid ka paralleelklassist või aasta-paar eestpoolt või tagantpoolt. Selles Pae tänava majadegrupis, mis jäi Kiive peatuse taha, elasid Marko, Ermo, Karl ja Aivo ning tavaliselt tuli neist keegi meie bussi peale. Bussi graafik oli ju paigas, viimane buss, millega veel õigeks ajaks kooli jõuab, kõigil päevakavva keevitatud. Majaka põigu trammipeatusest ainult kaks trammi läkski, nr 2 ja 4, meile sobisid mõlemad, sellega tuli sõita üks peatus. Aga võis juhtuda, et trammi ei tulnud tükk aega, mõnikord selgus näiteks, et „trammid ei sõida", siis hakkasime peatusevahet jalgsi mõõtma, esialgu aina selja taha piiludes, ega me nüüd narristi trammi eest ära ei kõnni. Majaka põigus võis näha juba Imret ja Raigot – ja Tarvot, kes langes meie klassist üsna alguses välja, aga elas ju ikka samas kohas. Samuti käis ainult algusaegadel meie klassis ja üldse meie koolis Antero, tema elas Raigo kõrvalmajas. Pae peatuses bussist maha astudes lõi mõnikord ninna terav vastik hapu lõhn, mis levis üle kvartalite. Räägiti, et see lõhn pärines lähedal asuvast Tallinna Lihakombinaadist. Aga mis seal siis

mõnda haises? Võib-olla see oligi kuulus tselluloosivabriku hais, mida selle kandi elanikud oma mälestustes esimese või teise asjana mainivad. Tulles Killustiku peatuses maha, võis kohata oma klassi tüdrukuidki, kohe sealsamas elas üks meie Kristiinadest. Siit alates läksid viimased paarsada meetrit kooliteed enam-vähem iseenesest, kooli poole suunduvas õpilastemassis kaasa ulpides. Margus, Kuuno ja Karin tulid Kivimurru ja Katusepapi tänava poolt, Piretil oli tulla ainult üle Pallasti tänava, Veikol Pallasti tänava tagumisest otsast. Kooli kardekas täitis osaliselt klubi rolli, kus poisid said hommikul oma tähtsamad jutud ära ajada ja eelmise õhtu filmimuljed ära jagada. Mida tüdrukud tegid, ma ei tea, küllap sama. Kuskil 6. või 7. klassis koguni üritasime kardekaruumi muuta ainult poiste klubiks – *for men only*! Klassivend Jan ajas asja, valmistas igale poisile liikmekaardi, mille peal oli mingi tempel ja klubi nimi Gepard, kardekasse sai sisse ainult klubi kaardi ettenäitamisel. Otseloomulikult riivas see tüdrukute huve, informeeriti kõrgemaid jõude ja klubi Gepard sai tegutseda väga lühikest aega. Pärast hommikust klubinurka siirdusime üles maja peale, kuhu oli tarvis. Algas koolipäev.

Kooli tulime kõik sirgjoones, unisena, püüdes teekonnale kuluvat aega nii tundide alguse suunas minimeerida, kui võimalik. Hoopis teistsugused olid meie koolist kojuminekud! Seda võiks iseloomustada sõnaga „lonkimine". Algklassides ja põhikooli esimestes klassides nägi minu kojuminek väga tihti välja järgmine. Kooli juures moodustus spontaanselt Lasnamäe poole minejate grupike, mille koosseisust võis leida peale minu veel Reigot, Raigot, Ermot, Imret, Aivot. Hakkasime lonkima. Aega oli nüüd küll. Eriti kevadel, kui päike soojalt paistis, ja eriti hiliskevadel, kui juba puud kergelt haljendasid, ei olnud kiiret kuskile! Need olid meie päevade vahest kõige vabamad hetked! Ajasime juttu, peatusime mõne poe või putka juures, enamasti oli meil ikka mingeid kopikaid taskus. Näiteks lonkisime Majaka ja Sikupilli tänava ristumiskohal olevasse kauplusesse, hakkasime endile midagi head vaatama. Nagu eespool rääkisin, valisime tihti näiteks paki maisipulgakesi või pätsi värsket krõbeda koorikuga saia või jäätise või kamašokolaadi tahvli või paki küpsiseid või midagi sellist, joogiks kõrvale pudel limpsi. Neil aegadel ei olnud veel saabunud putkamajanduse hiilgeaeg. Meie ees lasus nõukogude üllatustevaene, kuid siiski mitte rõõmudevaba kaubavalik. Pakk maisipulgakesi ja pudel limpsi Kuldne oli minu meelisviis ennast pärast koolipäeva premeerida. Igaühel midagi peos, kõigil suu midagi jahvatamas, nii lonkisime mööda Majaka tänavat Pae bussipea-

tuse poole. Ei olnud kiiret endiselt kellelgi kuhugi. Siis hakkasime vaikselt mõtlema, kas minna otse koju või minna kellelegi külla. Vastastikku külaskäimist oli pidevalt, mina käisin muidugi eriti tihti Reigo pool, oluliselt harvem Raigo pool. Üksvahe oli mul ja Reigol omajagu käimist Aivo pool. Ermo poole sattusin esimest korda alles 1990-ndate keskel ja Imre pool ma ei olegi kunagi käinud, ainult kord tema kodumaja ette sattunud, mis leidis aset samuti 1990-ndate keskel. Kui visiiti ei toimunud, siis jõudsin lõpuks lihtsalt koju. Aga kui ees ootas üksi koju minek, siis läksin alati kesklinna kaudu, sealt oli justkui huvitavam minna. Põhikoolis, kui meie klassi tuli hulk uusi õpilasi Tallinna 42. Keskkoolist, tekkis mul semusid, kellega koduteed jagada ja keda visiteerida, ka Kadrioru suunal.

Ükskord leidsime Aivo kodus hallikstõmbunud lindiga filmirulli, sellised rullid käisid siis fotoaparaatidesse. Aga kui need lindid valgust said – või mingil muul põhjusel –, tõmbusid need ühtlaselt halliks. Tirisime selle halli lindiriba pikalt rulli seest välja, uurisime seda. Näha oli valgeid triipe ja laike, mis olid tekkinud mingi keemilise reaktsiooni tulemusel. Aga seda oskan ma öelda nüüd. Toona otsustas Reigo, kes oli kõige suurem ekspert, lõpuks, et tegemist on ta roboti poolt tehtud Aivo ema salajase röntgenpildiga. See seletus tundus kõigile vastuvõetav ja rohkem me selle üle pead ei murdnud. Reigo robot tegutsemisel mikrorajoonide-vahelisi piire ei tundnud, ainult koolis ei andnud ta kunagi näole.

Koju jõudes oli esimene asi süüa ja siis vaadata asju, mida olin endale päeva jooksul saanud – ostnud või vahetanud. Kui sain kogusse uue suitsupaki, siis uurisin ja imetlesin seda, nuusutasin seest, lõpuks kandsin kataloogi ja paigutasin mõnda plokki, kus ruumi oli. Kui sain mõne purgi, siis imetlesin seda, sättides selle lõpuks riiulile teiste kõrvale. Ühes Oskar Lutsu Paunvere-raamatus meenutab Toots, kuidas ta pärast kooli kuskil ikka maha istus ja vaatas asju, mis ta oli endale päeva jooksul hankinud. Selles mõttes olin täitsa nagu Toots. Koolis käis üks suur asjade ost, müük ja vahetus, tõeline täika. Sellesse olid haaratud kogujad, aga olid ka haaratud need, kes ei kogunud – neil oli tavaliselt midagi anda või müüa. Peale suitsupakkide ja purkide leidsid tee minu kotti veel margid, vana kola, nagu pudelid, isegi mõni raamat. Mul on oma esimene tehing hästi meeles, see lõppes minu jaoks vist kahjuga, aga võta kinni, võib-olla mitte. Ema oli mulle kuskilt toonud näputäie ilusaid värvilisi välismaa vesipilte, üks nende seast oli iseäranis uhke, kujutades suleehtes indiaanlase pead. Olin siis kuskil 2. klassis või umbes nii, ja sattusin kord rääkima ühe endast

kõvasti vanema koolivennaga. Jutt läks mu vesipiltidele ja tüüp ärgitas mind tegema tehingut: mina toon talle indiaanlase pea, tema annab mulle ühe jalgpallimeeskonna pildi. Võimalik, et indiaanlase pea oli mul koolis isegi kohe kaasas ja kõik toimus hetkeimpulsi ajel. Igatahes sain jalgpallimeeskonna pildi omanikuks, oskamata sellega midagi eriti teha, jalgpallist ei teadnud ma midagi, ei mäleta isegi, mis meeskond see oli. Peitsin pildi õpiku ümbrispaberi alla, kus see oli katsudes siiski tunda. Smugeldasin selle niimoodi koju, aga kodus jäi see õpik ühes salakaubaga mul laua peale, sattus juhtumisi näppu emale ja too tundis kohe, et ümbrispaberi alla on midagi peidetud. „Mis see on?" küsis ta. Pidin oma aarde päevavalgele tooma. Järgnes emalt peapesu. Tundsin ise kah ennast selle pildiga nagu loll, ma ei osanud sellega edaspidigi midagi teha. Lõpuks annetasin selle aastake-paar hiljem ühele täiskasvanud peretuttavale, kes oli spordi- ja spordistatistika fänn. Seal leidis see pilt küll õige koha.

Aga see oli ka vist ainus tehing, mis lõppes minu jaoks mittetulusalt. Kooli siseturg läks täistuuridel käima ja mina tegin seal ikka alati head kaupa. Täiskasvanud sugulane Hurmi ja tema sõbrad isegi naersid, kui kuulsid mu ärimehe-tegevusest, nimetades mind ärimees Nossoviks – kes on üks teine tegelane Oskar Lutsu Paunvere-juttudest. Loomulikult võtsin seda kui tunnustust ja komplimenti. Kuna teisi suitsupakkide kogujaid n-ö minu vanuseastmes ei olnud, siis jõudsid kõik tühjad ja minu kogus veel puuduvad suitsupakid kõigi mu klassi poiste kodudest minu kogusse. Purgid tulid kuidagi ise, neid lihtsalt liikus kõikjal. Üksnes mõne silmapaistvama nimel tegin ise pingutusi. Lisaks sai minust filatelist – seda hobi jätkus mul 1990-ndate keskpaigani, mil raha hakkas ära kuluma kirjade saatmiseks Yoko Onole, Jon Bon Jovile ja teistele välismaa staaridele. Aga filateelia on väga kallis hobi, see ei salli enda kõrval konkurente. Koolis käis see kõik siiski väga sümboolsete summade eest. Sain tihti väärtuslikku kraami sisuliselt niisama või kopikate eest. Olen mõelnud, et need ei olnud ju nende klassivendade või koolikaaslaste endi kogud, mida nad nii kergekäeliselt tühjendasid, need olid tõenäoliselt nende vanaisadest maha jäänud või nende isadest soiku vajunud kogud. Samas olen ma absoluutselt veendunud, et kooli toodi äritegevuseks ikkagi üksnes neid asju, mille puhul oli teada, et kodus neid ei hinnata ja nad vedelevad seal niisama, olemata kellegi jaoks väärtuslikud. Vähemalt see kraam, mida mina hankisin – suitsupakkidest ja õllepurkidest ma siinkohal ei räägi, tehniliselt võttes oli ju tegu jäätmetega –, oli kindlasti sellise päritoluga. Ja sel moel on mu südametun-

nistus ka praegu rahulik: on tõesti parem, kui väärt asi jõuab sealt, kus seda ei hinnata, sinna, kus seda hinnatakse. Kui palju väärtuslikke asju viskavad isegi täiskasvanud inimesed koos pahnaga minema! Parem jagagu siis nende lapsed seda koolis kaaslastele laiali. Heade markide voog kooli suunas oli silmapaistvalt pidev.

Näide 1. Üks poiss paralleelklassist tõi mulle mitmel korral vanu, 20. sajandi alguse Baieri marke, seeriate kaupa. Ilmselt oli ta vanaisal või kellelgi teisel lähedasel olnud selleteemaline kogu. Sain sealt ka sama ajajärgu Danzigi marke. Nende esteetika hakkas mulle meeldima, mistõttu minust saigi Baieri ja Danzigi markide koguja, sain ilma liigse pingutuseta, lõpuks ka margipoodide abil, endale neist täitsa ilusa kogu. Samast allikast sain veel suure hulga väärtuslikke Venemaa 1920-ndate ületrükke, ikka seeriate kaupa.

Näide 2. Teine poiss omas väga head vanade Eesti markide kogu, ise neist suurt midagi pidamata, ilmselgelt oli seegi kellestki maha või soiku jäänud. Lendasin neile peale nagu mesilane, konkurendiks klassivend Ermo, keda samuti tõmbas filateelia poole. Sain sealt muuhulgas haruldasi Caritase seeriaid, puhtaid Pätsusid ja vapimarke, natuke head lennuposti ja erilise kirsina kuulsa viiejalgse lõviga viiesendise. Poolmuidu sülle langenud varandus – varandus koolipoisi jaoks – pani tahtma samuti omal käel jätkata Eesti vanade markidega. Sain ka neist lõpuks kenakese kogu.

Näide 3. Ekstreemne. Klassivend tõi kooli margialbumeid ja lehvitas seal nendega. Siis hakkas mängima mängu: „Jaak, nüüd raputan sulle!“ Keeras albumi tagurpidi ja raputas seda kõvasti, nii et seest liugles põrandale peotäis marke nagu liblikaid. Kiirustasin kokku korjama. Keegi teine palus, ütleme, et Ermo: „Raputa nüüd mulle!“ Raputaja ei olnud sel päeval kade, raputas jälle, nii et margid põrandal laiali. Teine poiss kummardus kokku noppima. Sabistasime kõik tunnis oma markide kohal, nii et isegi klassijuhataja Erika ütles, et pange nüüd ära ja tema teada tõstetakse neid ainult pintsettidega.

Aga pintsettidest, nagu näha, oli asi väga kaugel!

Seda, mismoodi marke tõeliselt kogutakse, nägin Raigo isa kapis. Seal olid suured margialbumid korralikult reas, Raigo vahel näitas. Rääkis oma teadmisi juurde, näiteks, et margi hambad peavad kõik terved olema ja et murdekohti ei tohi olla. Ema juures Maalehe toimetuses käisid mõned filatelistid saaki saamas, sest ajalehele saadeti loosimiste jms kampaaniate käigus sõna otseses mõttes kastitäite kaupa kaarte, mida postitemplite kogu-

jad väga hindasid. Kui kampaania oli lõppenud, loosi võitja selgunud, ei hakanud keegi neid kastitäisi kuskil arhiveerima. Sain ka sellest mõjutatud, hakkasin ka postitempleid koguma, käisin kõik kaardid enne läbi, kui filatelist need sai. Mulle kogunes Eesti postitemplitest nii pagana hea kogu, et endal oli sära silmis, kui seda vaatasin. Kõik templid olid asula nime järgi tähestiku järjekorras. Kahjuks sai see kogu kannatada, kui saabus pisut segane ema juurest iseseisvasse ellu sisenemise ajajärk. Nagu läks täismahus kaduma minu samuti suurepärane kollektsioon esimese päeva ümbrikutest ja eritemplitest, mida olin kogunud alates 60-sendise pruuni vapimargi käibeletulekust 8. jaanuaril 1993. aastal. Tallinna Peapostkontori filateelialettide taga olin aastail 1993–1996 pidevalt kummargil. Sain ühe Maalehes käiva filatelisti käest ema kaudu kingituseks 1964. aasta Yvert & Tellier' margikataloogi Euroopa köite – ja kohe hakkasin andunult selle alusel enda marke uurima, muu hulgas õppisin siit selgeks mitmeid prantsuskeelseid sõnu kirjalikul kujul, näiteks värvide nimetused. Väike ekstrakasu, sain vene, soome, inglise ja koolis võõrkeelena õpetatava saksa keele kõrvale pisut prantsuse keelt. Imrel oli vist samuti margihuvi, kord palus ta mu kataloogi laenuks.

Nagu eespool on öeldud, lükkas autograafide kogumine, mida alustasin samuti 1993. aastal, pärast seda, kui olin ajalehes Meie Meel ilmunud vastavasisulisest artiklist õhina sisse saanud, lõpuks kõik muud senised suuremad kogumised kõrvale. Aga mul on nii suitsupakid kui ka purgid maal pööningul kastides alles. Ma ei suhtu neisse kui prahti. Vastupidi, need arendasid süsteemitunnetust ja esteetikameelt, tollased suitsupakid olid kindlasti pilkuköitva ja uhkeldava disainiga. Tänapäeval näevad need küll igavad välja, seda enam, et suure osa pinnast katab hoiatustekst ja kole foto. Käsitan oma suitsupakke ikkagi kui väikest teatud sorti kunsti kogu. Sama kehtib purkide kohta. Margid on mul ka kõik alles ja nende üle saab tunda juba rahulolu, mida ei pea täiendavalt selgitama. Hoian neid ilusti soojas ruumis kapis, tundes pealekauba veel heameelt, et sain osa neist päästa ilma peale laiali lendamisest, kes teab kuhu ja kuidas, ajaloole säilitada. Samuti on mul kooliajast alles münte, vanu paberrahasid... Väga suurel määral mõjutas mind vanakraami vastu huvi tundma isa. Tol ajal, 1990-ndate alguses oli tal kombeks mööda vanakraamipoode kolada, kaasa sattusin vahel minagi, ja palju siis vaja oli. Ma arvan, et just see tegur on peamine, mis mind suunas tähelepanu pöörama vanadele postkaartidele ja raamatutele, vanadele apteegipudelitele ja muule kolale. Bibliofiilia ja

memorabilia on nüüdseks minu huvide seas võtnud autograafidele sappa. Küll koguks markegi, sest need on ju nii ilusad, neid on nii põnev taga ajada ja avastada, aga – kõike seda saab teha ka seal, kus ma juba tegelen. Ja natuke imelik oleks, kui oma rahakese kõik markide vastu vahetaksin. Sest need, nagu öeldud, on kallid. Head margid, tähendab. Nagu on kallis ka kunst. Mulle tundub, et need kaks kogumisvaldkonda ongi tänapäeval Eestis ainsad, kus on välja kujunenud korralik turg. Mul näiteks on kapis 1914. aastal ilmunud raamat, mida on kogu Eesti peale avalikes raamatukogudes ainult 1 eksemplar. Tegu on täieliku haruldusega. Ja kes arvab, et ma võin selle nüüd auto vastu vahetada, eksib rängalt. Selle raamatu väärtus rahaliselt on „õieti mitte midagi". Kas pole siis nõnda hea koguda! Autograafide maailmas välismaal ringlevad suured summad, biitlite ja Elvise autogrammid maksavad tuhandeid Inglise naelu – aga Eestis ei anna autori autograaf raamatus sellele reeglina mingit erilist rahalist lisaväärtust. Kordan: nii on hea koguda, raha läheb ilusti elektri ja telefoni peale.

Koolipoiste seas oli üks populaarsemaid kogumisobjekte nätsusisepaberid, aga selle huvi kulminatsioon jäi krooniaega, kui välismaa nodi sai juba putkadest kroonide eest. Igas putkas oli valik n-ö temaatilisi nätse, näiteks Star Trek ja Turbo, esimese pealispaberi all oli kleeps, mis kujutas mõnda selle telesarja tegelast, teisest sai välja koorida autopildi. Näts ise oli mõttetu junn, neid ostetigi minu meelest ainult sisepaberite pärast. Patakal Turbo sisepaberitel ehk „turbokatel" oli omalaadne väärtus, nimelt kasutati seda kaardimänguks. Pakk jagati väiksele grupile kätte, lepiti kokku, kas vaadatakse maksimaalset kiirust või mootori mahtu või hoopis järjekorranumbrit, ja hakati mängima, iga mängija lõi kaardi välja, ja kellel oli vastavas kategoorias suurim näitaja, korjas kõik endale. Kel käed tühjaks jäid, oli mängust väljas. Üldiselt mängiti seda kahekesi. Vahetundides. Kui kell helises, korjas paki omanik kõik enda tasku. Mind „turbokad" ei erutanud, Star Treki kleepse mõned korjasin ajaviiteks. Aga kui keskkoolis käisin, siis müüdi putkades isegi nätsu, mille seest tuli välja kleeps poolpalja kaunitari pildiga. Selliseid kleepse kleepisin kah paar tükki siia ja sinna, meeleolu loomiseks.

Minu aja koolielust annavad väga eredalt ja realistlikult aimu kaks head ilukirjanduslikku raamatut. Mihkel ja Tanel Tiksi 1991. aastal ilmunud „Ja kui teile siin ei meeldi..." on jutustus ühe Nõmme kooli 6. klassi poisi elust 1980-ndate keskpaigas, vahetult enne laulvat revolutsiooni. Selle teose peategelane on küll minust viis-kuus aastat ees, aga ma tunnen väga hästi

ära aja, milles elasin ka mina, ehkki ma lõpetasin samal ajal alles lasteaeda või käisin esimeses klassis. Selle aja märke nägin veel ka mina ja sain neist mõnevõrra isegi osa. Sellest raamatust vaatab vastu maailm, mida minust pool dekaadi vanemad õpilased sel ajal reaalselt elasid, leian siit igalt lehelt tuttavaid hetki ja motiive, olukordi ja märksõnu. Kui mina jõudsin 5. või 6. klassi, siis laskis emakeeleõpetaja Lilo-Reet meil seda tundides korduvalt lugeda. Õppekavasse see raamatuke ei kuulunud, õpetaja jagas meiega head asja omaalgatuslikult. Seal oli ka minu koolist riivamisi juttu! Teiseks raamatuks on S. K. Rihardsoni 1998. aastal ilmunud „Ühe nohiku seiklusi". Pseudonüüm on võõrapärane, aga selle taga on minu põlvkonnakaaslane Martin Oja. Nüüd on tegu 10. klassiga 1990-ndate väga varajases alguses. Kool selles raamatus, nagu mulle tundub, asub Tartus. Aga kõik kehtib ka Tallinna kohta. Autor teeb kõvasti pulli ja loob liialdatud olukordi, aga selle kõige taga ja vahel on siiski väga palju sellist üldist ja ühiskondlikku, mis kirjeldab ümbritsevat aega tabavalt, reljeefselt, täpselt, valusalt, jõuliselt. Umbes kahe aasta võrra on selle teose tegelased minust jälle ees, aga see ei loe enam midagi. „Ühe nohiku seikluste" maailma võib väga väheste kadudega tõsta minu 8. ja 9. klassi taha Tallinna 16. Keskkoolis aastail 1992–1994. Ma ei tea, kas tänini on Eestis kirjutatud mõni koolijutt, mille kokkupuude tegeliku reaalsusega oleks nii laiapindne, ma ei usu, pole silma-kõrva jäänud. Ja see kõik ei ole niisama laamendamine ja ajastu portreteerimine – siin on ka kriipivalt nukraid stseene, ängi ja melankooli, Arno Tali mõõtu sisemonolooge. Kui need kaks raamatut läbi lugeda, on 1980-ndate teise poole ja 1990-ndate alguse Eesti koolielust saadud adekvaatne pilt. Garanteerin. Pilt, millele võib teha lisandusi, aga mis olulistes asjades, isegi enamikus vähemolulistes asjades tegelikkuse vastu ei eksi. Ja need kaks aega erinesid samas üksteisest nagu öö ja päev.

Eespool vaatasime lähemalt Lasnamäe tagumise osa tänavaid, dešifreerisime nappe nimesid ajaloolisteks isikuteks. Sikupilli kandi ja niinimetatud vana Lasnamäe tänavate ajalugu valgustab Aleksander Kivi koostatud raamat „Tallinna tänavad" (1972). Kuna selle raamatu ilmumise ajal ei olnud Lasnamäge sealpool Punast tänavat eriti olemas, ei leia sealt ka tänapäeval sellest tänavast kaugemale jäävaid tänavaid. Aga need tänavanimed, millega puutusin aastail 1986–1994 pidevalt kokku koolis käies, paneb see raamat küll ilmekamalt kõnelema. Vaatame! Sulgudes on nime andmise aeg.

Majaka – on nime saanud lähedal asetseva majaka järgi (1908).

Kivimurru – on rajatud keskajast pärit kivimürru, täpsemalt paemurru alale (1902).

Katusepapi – on nime saanud seal asunud 1898. aastal rajatud Tallinna Katusepapivabriku järgi (1902).

Pallasti – tulenes paemurru paeprahi ehk pallasti nimest (1939).

Pae – on nime saanud paemurrust murtava pae järgi (1949). Muide, mõnel 1930-ndate esimese poole linnakaardil kannab Paekivi tänav lühiajaliselt Pae nime.

Kiive – on nime saanud linnakarjamaal varem esinenud kiivitajate järgi (1925).

Punane – sai nime Tallinna Lõunatuletorni järgi, seda tuletorni nimetati selle punase värvuse pärast Punaseks tuletorniks või Punaseks majakaks (1902). Tasub ära märkida, et 1921. aasta linnakaardil ulatub Punane tänav lausa Tartu maanteeni.

Suur-Paala, Väike-Paala – algselt Suur-Poltava, Väike-Poltava, mis ilmselt olid pandud 1709. a toimunud Poltaava lahingu järgi, uus nimi anti 1217. a toimunud Madisepäeva lahingu mälestamiseks, kuna tänavad asuvad 1343. a toimunud Jüriöö ülestõusu lahinguväljal (1923).

Aga vaatame siis juba teisigi tänavaid, mis Kivi raamatu koostamise ajaks sellesse linna ossa jäid.

Paekivi – on nime saanud paemurrust saadavate kõnniteeplaatide järgi (1902).

Tuulemäe – sai sellise nime, kuna asub tuulisel mäel (1947).

Killustiku – kandis kunagi Künka ja aastail 1959–1960 Sikupilli nime (1960). Tänapäeval jälle Sikupilli tänav, endine Killustiku põik sai Killustiku tänavaks.

Tuha – on rajatud põlevkivituhaga täidetud vanadele paemurdudele (1958).

Asunduse – on rajatud maadega hangeldaja Albert Koba poolt 1910. aastal (1912).

Lasnamäe – tänava nimel on sama etümoloogia tänapäeva linnaosa nimega, see viib tagasi Lagedi mõisani, vanim teadaolev Lasnamäe nime kuju on 1371. aastast – Lakederberg (1882).

Võidujooksu – sai nime 1884. aastal asutatud Tallinna Ratsaspordi Seltsi poolt samal aastal linnalt renditud karjamaale rajatud hipodroomil toimunud ratsavõistluste järgi (1900).

Turba – viis Narva maanteelt Sõjamäe turbarappa (1900).

Mäe – selle tänava nime Kivi lahti ei seleta, kuid seda pole vajagi, enesestmõistetavalt on nimi tulenenud paiknemisest Lasnamäe paekalda serval (1900).

Paekalda – nimesse puutuvalt saab korrata Mäe tänava kohta öeldut, varemalt Hommiku tänav, kutsuti ka Ida tänavaks (1959). Kuni 1993. aastani asus see tänavake risti üle J. Smuuli tee alguse, aga siis võeti see nimi ja pandi tänavale, mis asub teisel pool Narva maanteed tühermaa tagaotsas – ja eksisteerib hetkel vaid projektides.

Kuuli – nagu eespool öeldud, pärineb nimi lähedal asunud sõjaväe lasketiirult (1900). Nagu näha ühelt 1932. aasta Tallinna kaardilt, oli tegu hiigelpika tänavaga, mis kulges kaugele lõuna suunas ja seejärel kaugele ida suunas, jõudes välja Tondirabani. Pärast suurt ehitustegevust säilinud põhjapoolne jupp nimetati aastal 1991 Vana-Kuuli tänavaks. Kuuli tänav, mille leiab tänapäeval Punase tänava lõpuotsast, osutab arvatavasti piirkonnale, kuhu endisaegne Kuuli tänav välja jõudis.

Kantsi – sai nime seal asetsenud sõjaväe õppekantsi järgi (1925).

Asfaldi – sai nime sealse asfaldilao järgi (1958).

Vesse – sai nime Aadu Hindi noorsoojutustuse „Vesse poeg“ tegelase järgi (1958). Seega ei ole Liikuri tänavale nime pannud Ralf Parve ainus eesti kirjanik, kes seisab mõne Lasnamäe tänava nime taga. Vaadates laiemalt, seostub Mahtra Eduard Vildega, Tasuja Eduard Bornhöhega, rohke Kalevipoja-temaatika loomulikult Fr. R. Kreutzwaldiga. Rääkimata J. Smuuli teest.

Suur-Sõjamäe, Kesk-Sõjamäe, Väike-Sõjamäe – läbivad piirkonda, kus 14. mail 1343. a toimus lahing ülestõusnud eestlaste ja orduvägede vahel (1923).

Väo – ühendas Kivi päevil Narva maanteed Väo piirkonnaga, mis on nime saanud Väo mõisa järgi (1900). Tänapäeva linnakaardilt leiab Väo tee Peterburi tee äärest, veidi enne linnapiiri.

Aitab nüüd küll, põhimõtteliselt on Kivi raamatu abil tehtud tollasele Lasnamäele tänavavõrku pidi ring enam-vähem peale. Detailidesse kaevumist võib jätkata raamatu enda abil. Mainin siinkohal veel ära vaid Valge tänava, mis Kivi päevil seda nime ei kandnud ja mille kohta Kivi remargi korras mainib, et nime sai see Valge majaka järgi. Esialgne Valge tänav kujutas endast pikka sirget kahe tuletorni vahel ja sellest ei ole tänasel

linnakaardil alles enam kriipsugi. Näeme, et paljud Lasnamäe tänavanimed viitavad veel tänapäevalgi tagasi kaugele paikkondlikule ajaloole, eriti sõjategevusse, sõjaväesse ja tööstusesse puutuvalt. Kivi raamat fikseeris pildi peaaegu vahetult enne 1977. aastal ida suunas puhkenud lauselamuehitust Lasnamäel – ja kõigest kümmekond aastat pärast selle protsessi puhkemist oli nimi Lasnamäe omandanud täiesti uue sisu. Kui varem oli see seostunud pigem avara maastiku, karjamaade ja küladega, vahest veidi ka Majaka tänava kandi elamukvartalite ja Dvigateli tehasepiirkonnaga, siis nüüdsest seostus see üksnes paneelmaju täis tikitud mikrorajoonidega. Ja nii ongi jäänud.

Olgu veel nimetatud kaks suurepärast allikat, millest Lasnamäe-huviline võib ohtrasti fakte ammutada. Esmalt ajaloolase Robert Nermani ülimahukas teos „Lasnamäe ajalugu“ (1998), mis vaatleb peamiselt vanemat ajalugu, mikrorajoonide ajajärgul vaid põgusalt peatudes. Seejärel Tiiu Viirandi koostatud „Tallinna temaatiline taskuentsüklopeedia“ (2016), mis vaatleb Tallinna linnaosade ja seejärel asumite kaupa just tänapäevast lähtuvalt, andes nii muuhulgas Lasnamäest ühe parima lühiülevaate, mida olen juhtunud nägema. Soovitan!

Aga nüüd tagasi sinna, kust ennast jalutama unustasime – Vana-Lasnamäe tänavaile. Nüüd saame enda vaimusilma ette manada hoopis teise linnaruumi, võime justkui ajas rännata, korraldades ümbruse ringi Aleksander Kivi raamatust saadud teadmiste põhjal. Natuke lehtedega krabistamist ja juba saame mõttes eemaldada maastikult tänase pildi, näeme paemurdu ja linnakarjamaad, kuuleme kiivitajate kriiksumist, eemal vilkumas majakad. Mainitud Punane majakas ehitati 1835. aastal, 1896. aastal ehitati selle asemele uus majakahoone, mis kannab tänapäeval nime Tallinna ülemine tuletorn ja on endiselt täiesti olemas, aadressil Pae 16. Tundub nii, et pärast 1896. aastat ei ole kellegi silmad sealset majakat enam punasena näinud, ikka alt valgena, ülalt mustana. Selle alt sõitsin igal hommikul kooli minnes mööda. Seevastu on ilmselt samuti juba iidamast-aadamast nähtud punasena Valget majakat, mis asub Lasnamäe kalda peal Kadrioru pargi kohal. Tuntud ka kui Tallinna alumine tuletorn. Viide värvusele nimes tuleneb sellest, et algselt, 19. sajandil oli hoone lubjatud valgeks. Seega kuulub majaka motiiv lahutamatult vana Lasnamäe kuvandi juurde. Majakas on sisse kirjutatud ka minu kooli laulu (tänapäeval pealkirjaga „Sikupilli Kooli laul“, sõnad Anne Hachfeldt, viis Gustav Ernesaks):

Koolimajast veidi eemal
plingib vilgas majakas,
üle pargi liugleb taamal
mere kohal kajakas.

Õppisin seda pähe ja laulma minagi. Kumba majakaga on tegu, ei oska välja selgitada, mõlemad on peaaegu samapalju „veidi eemal", Valge majakas on siiski nagu nõks lähemal. Tõenäoliselt just see on kooli laulu sisse kirjutatud. Ja viis, osutan eraldi: Gustav Ernesaks!

*

Mulle väga meeldis, kui meil kodus käis külalisi. Neid ei käinud sageli, küllap seepärast oligi nende saabumine kuidagi eriline. Eriti meeldis mulle, kui vahel sattusid külla emapoolse vanaema õepoeg Urmas ja ema poolõe poeg Hurmi. Urmas oli 1990-ndate alguses sama vana, kui mina praegu, kolmekümnendate keskpaigas. Hurmi oli temast kümmekond aastat noorem. Minu jaoks olid mõlemad „suured mehed“. Ma arvan, et mulle meeldisid nende külaskäigud sellepärast, et nad tõid endaga kaasa mingeid „moodsaid suurte inimeste tuuli“, oli muutuste ja murrangute aeg, inimeste elamisvõimalused avardusid, ning Hurmi ja eriti Urmas olid justkui selle maailma saadikud, nad elasid „suurte inimeste“ põnevat ja minu igapäeva jaoks nii kauget elu. Mingitel aastatel käis Urmas meil Lasnamäel külas iga nädal. Ta töötas siis aknapesijana ja elas muidu Türil, aga iga õhtu ei tahtnud sinna sõita, otsis mõnel päeval nädalas Tallinnas ööbimiskoha. Pikka aega oli päris regulaarselt nii, et igal neljapäeva õhtul kella kuue või seitsme paiku kõlas uksekella lärin – jah, see on õige sõna – ning sisse astus Urmas, punnis kott seljas. Tema oli selline mees, kes tegi alati välismaa suitsu ja kellelt sain oma suitsupakkide kogusse palju lisa, kord harutas ta minu silmade all kilest lahti Rothmansi laia, kahe vahega paki! See oli minu silmas kõva sõna, selliseid pakke minu klassivendade kodudes ei liikunud. Loomulikult sain selle omale, tõstsin suitsud mingi teise, mõttetu paki sisse ringi. Peale selle oli Urmasel kaasas see aura, et temal olid ainsana minu lähemast suhtluskonnast kodus satelliitkanalid. Kuidas see sai Türil Tallinna tänavas nii olla, kui Tallinnas Koorti tänavas see nii ei saanud olla, seda ma ei hakanud iial mõikama. Peale selle oli Urmas väga jutukas, tõi meieni uudiseid linnast ja mujalt, õigupoolest tõi emani, aga mina olin ka juures, sain oma osa. Mäletan eredalt, kuidas Urmas tuli 1990. aastal ühel aprilliõhtul, seekord tavapärasest hiljem, ja ütles esimese asjana, et Harald Meri on tapetud. Harald Meri oli Türil kuulus mees, Türi pastor, kelle juurde vanaema oli mõni aasta enne viinud ristimisele mindki. Harald Meri ja tema koduabilise Valve Kleini mõrv oli tolle aja Eestis pommuudis, seda seostati KGB-ga, ringlesid igasugu jutud – ja täielikku tõde nende mõrvade kohta ei teata tänaseni. Peale selle oli Urmasega niisugune lugu, et ta oli kunagi olnud meremees, ja võis rääkida natuke jutte meresõidust ja laevadest, millega mul ei olnud muidu absoluutselt mingit kokkupuudet. Selle

juures kippus ta natuke juurde luuletama, näiteks kord, kui telekast või raadiost või makist tuli selle aja kuulsa poistebändi New Kids on the Blocki hitt „Tonight“, kiitis ta, et selle järgi on ta oma merepäevil palju tantsinud. No aga see laul oli 1990. aastast! Väikesel Juhan Smuulil olid kaugesõidukaptenid, kelle juttudele Juhan ammuli sui kaasa elas – minu „kaugesõidukapten“ oli Urmas. Ehkki kapten ta ei olnud, oli tööl Eesti Merelaevanduses 1978–1982, sõitis kaubalaevade peal, külastas 33 riiki ja üle 70 linna, nagu ta ise oli kokku lugenud, töötas laevadel motoristi ja mehaanikuna. Enne seda oli ta tahtnud hoopis arstiks õppida, ja alustas sissejuhatust stuudiumi omal käel, hakates eraviisiliselt õppust saama Türi kuulsalt arstilt Kredemannilt. Päris õpingutele ta ei läinud, ees ootas laevamehaanika. Aga Kredemannilt saadud põhi oli tal väga tugev, diagnoosid ja arstirohud ja toimeained ja retseptid olid tema hobi. Nii palju, kui mina teda mäletan, olid tal ikka mingid rohud kaasas, ta oli abivalmis panema diagnoose teistelegi, samuti rohtusid „välja kirjutama“, see tähendab neid soovitama, ja mis kõige tähtsam – neid kuskilt maa alt või pilvede tagant välja võluma. Head arstirohud olid Eesti NSV-s kulda väärt defitsiit, aga Urmas tundis arste – enne päris valuuta aega olid Eesti NSV-s valuutaks kasulikud tutvused – ja sai sealtkaudu löögile, hankides arstirohtusid vajadusel meilegi.

Kuskil 1980-ndate alguses oli olnud selline lugu. Ema oli läinud reisile, jätnud Urmase koduvalvuriks, andnud talle meie korteri võtmed. Mina olin sel ajal maal. Kui ema reisilt tagasi tuli, avastas ta magamistoast lambikupli otsast võõrad naiste aluspüksid ja köögi seinalt veinipritsmed... Oli ilmselt peetud pidu ja majutatud mõnda neidu!

Ema on rääkinud, kuidas isa unustas kord oma ujumispüksid Musta mere äärde. Ja mina unustasin oma ujumispüksid jälle 1988. aasta suvel Kose-Lükati pioneerilaagrisse nööri peale kuivama. Aga ega aluspüksid ei olegi päris sama, mis ujumispüksid. Oleks ema lambikupli otsast ujumispüksid leidnud, oleks asjal veidi teine jume!

Urmasest võiks rääkida palju, aga piirdun siinkohal öelduga. Sellestki on näha, missugune huvitav isik meil aeg-ajalt Koorti tänaval käis uksekella läristamas.

Hurmi käis meil Lasnamäel külas oluliselt harvem. Teda sidus Tallinnaga ülikoolis mingi tehnilise asja õppimine, ja siis ta kasutas meie kodu natuke baaslaagrina. Tema puhul oli üks eriline asi see, et tal oli meie suguvõsa ainus auto. Kui see ikka maja ette sõitis, ei olnud tavaline päev! Hurmiga käisid kaasas samuti nooruslikud ja moodsad tuuled, aga oma

põhilised mürtsud ja möllud tegi ta Paide rajoonis, kus elas. Kui 1980-ndate lõpus oli veidi aega erataksode aeg, siis kruvis ta meie suguvõsa ainsale autole – oli helesinine sigull – katusele plafooni ja sõitis mööda rajooni erataksot. Kui erataksot ei sõitnud, siis tegi mööda rajooni bändi, käis ringi, sünt pakiruumis. Bändi nimi oli vist Sumisejad. Muusikakoolis käinuna oskas ta veel akordioni mängida. Tema sõbrad olid täpselt sama nooruslikku ja moodsa tuulega mehed, mäletan neist Indrekut, kelle nägu oli tules kahjustada saanud. Mitmed korrad käis Hurmi oma seltskonnaga meil maal, kas abiks vanaisal heina niitmas või puid lõhkumas – või oma sünnipäeva tähistamas. Siis olid saunaköögis, kus tavaliselt vanaisa segas sigadele sööki, maas vaibad, nurgas kased, aknalaual makk, kõrval kassetivirnad...! Nurgas susises õlleankur, tehti sauna, kuttide pruudid jooksid ringi... Mina olin umbes 10-aastane, vaatasin pealt ja õppisin, kuidas tuleb elada. Vinge! Ja 1990-ndate alguses hakkas Hurmi ärimeheks, tegutses mingis tehnikafirmas, realiseeris seal oma teadmisi televiisoritest ja makkidest ja hiljem ka arvutitest. Paide kodu oli tal sel ajal täis parandamisele toodud telekaronte. Kui veidi suuremana juba ise mööda vabariiki ringi sõitsin, alates kuskilt sealt 1992. aastast või nii, siis astusin Paides ikka Hurmi juurest läbi, kui aega oli. Kord lasi ta mulle vinüüli pealt Yngwie Malmsteeni albumit „Trilogy“ – ja see kidraludin imponeeris mulle hirmsasti. Läks kohe aironmeideni, juuropi ja kärrimuuri kõrvale.

Kord rikkusin kogemata kombel ära ühe Hurmi suure tehingu. Juhtus see nii. Olen kodus, telefon heliseb, võtan vastu, ütlen: „Halloo.“ Telefonis hakkas rääkima üks meeshääl. Kindlasti ta tutvustas ennast, aga see lendas mul kõrvust mööda. Ja siis tuleb jutt Hurmi asjus. Hääl küsis, kas Hurmil on volitus teha mingeid nii- ja naasuguseid asju. Ma ei saanud mitte midagi aru! Mis volitus? Mis asi see volitus üldse on? Miks mulle helistatakse? Küsisin loomulikult: „Mis asja?“ – „Kas selle isikul on selleks tööks volitused?“ – „Äää... Mm... Mis asja?“ – „Volitused, et teha seda tööd.“ – „Eee... Ma ei tea...“ Siis lõpetas mees kõne. Hiljem selgus – mis? Selgus, et nõude järgi pidi igal firmal olema esindustelefon ja Hurmi pani enda Paides asuva firma esindustelefoniks meie kodutelefoni. Igatahes mina ei teadnud sellest mitte midagi, keegi mind ei teavitanud ega instrueerinud, kuidas volitusejuttudele reageerida. Helistajaks oli olnud väga tähtis isik, kes oli hiljem Hurmile öelnud, et teie kontorist suheldi minuga väga ebaviisakalt ja tehingut ei tule. Vaat nii! Mälus kobades arvan leidvat helistaja nime – tollane Paide maavanem Arvo Sarapuu, kes praegu on Tallinna abilinnapea. Väga tõenäoliselt oli helistajaks tema, aga sajaprotsendilist kindlust mul ei ole.

Kui ei olnud tema, oli keegi teine sama mõõtkava asjamees!

Seega oli Hurmi, nagu ka Urmas, meie kodus minu poolt alati oodatud külaline, kelle jutte ma kuulasin ja kellega kaasas olnud asju ma vaatasin. Urmas käis Lasnamäel meie juures kuni 1997. aasta suveni, siis lõpetas käimise, ilmselt tema elulaad muutus. Aga kui käis, siis püüdis võimalikult palju liikuda ikka jala, et bussipiletitelt raha kokku hoida. Kui mul oli linna peale asja, siis mitmed korrad viskasime vahemaa kesklinna jalgsi mööda Lasnamäe kanalit. Nüüd ei tohi seal enam kõndidagi, märgid on üleval. Eks paeserv on mitmes kohas varisemisohtlik, mõni kivilätakas võib kaela sadada, ja mõnes kohas pole korralikku kõnniteeriba. Aga olen kanalit Kadrioru ja Kotka poe vahel mõõtnud jalgsi palju kordi, vahel Urmasega, vahel üksi, mõlemas suunas, niisama.

Veel üks asjaolu, miks need „suured mehed" mulle meeldisid, oli see, et nad viskasid kildu ja armastasid nalja. Urmas oli eriline killurebija ja vähemalt poisikese kõrvale oli tema muhe plära küll vahva kuulda. Ta harrastas hüüdnimede panemist, kandes ise suurema osa oma Türi tutvuskonna jaoks hüüdnime Paat, ja venekeelseid tsitaadipärle, mille tähenduse mõistmiseni minu keeleoskus enamasti ei küündinud. Üldiselt oli ta lõbusas ja reipas tujus, alati valmis naerma kärtsatama ja kuskilt mingit naljakest treima. Aga nägin ka hetki, kus ta oli midagi südamesse võtnud, siis ta võis isegi melanhoõlseks muutuda. Hurmi oli samuti väga naermishimuline mees, alati valmis mingile lausele omapoolse killuga reageerima – millele järgnes omakorda törts lõbusalt itsitavat naeru, endal silmad säramas. Samas võis ta olla nii asjalik ja tõsine, millessegi süvenenud, nagu minister. Sellistel hetkedel ei söandanud ma isegi teda mingi omapoolse naljakatsega torkida. Aga enamasti näitas ta ikka oma lõbusat ja naljajanulist poolt. Kui esitlesin maal 3. klassi foto ühisfoto pealt tüdrukut, kes mulle kõige rohkem meeldis, siis ta heitis pilgu peale ja tunnustas, et jajah, kõige ilusam. Mina siis ütlesin: „Aga seda ei saa suure kella külge panna." – „Selle paneme väikse kella külge, hehehe!" Hurmi oli lapsepõlves suure vaimustusega lugenud Astrid Lindgreni Karlssoni-jutte ja armastas sealt tsitaate ja kilde esitada suurenagi. Umbes selline oli tema huumori meelsus. Karlssoni-kildude puhul olin talle võrdne vastane, Karlssoni-jutud olid mul selleks ajaks juba ammu peas. Kui olin kevade saatnud linnas mööda Soome televisioonist nähtud „Twin Peaksi" mõju all ja sellest suvel Hurmile maal rääkisin, siis oli see temale kui paidelasele täiesti kompamatu nähtus: „Mis piiks? Hehehe!"

Tallinn ja küla, kus elasid mu emapoolsed vanavanemad, olid mu jaoks nagu kaks täiesti eraldatud maailma. Need olid minu tunnetuses ja kujutluspildis nagu kaks eraldi planeeti. Ühe planeedi tegelastel ja esemetel ei olnud pistmist ega sisulist seost teise planeedi tegelaste ja esemetega. Ainus siduv lüli nende kahe maailma vahel oli punane Ikarus, mis sõitis Tallinna ja Paide vahet, ning kolisev LAZ või PAZ, mis viis Paidest maale. Erandjuhul võis Paidest maale viia takso-Volga. Teine erijuhtum oli liin, kus punane Ikarus viis otse maale. Oli veel võimalik kombinatsioon rong-buss-buss. Kuid kui viimane lüli oli buss, järgnes ikka veel neli kilti kõmpimist mööda külavaheteed, olgu tuulega või vihmaga või pimedas või sügisel poriga või talvel lumega. Kui statistiliselt tühised erijuhud välja arvata, võib öelda, et ainus ühendus nende kahe planeedi vahel oli pikk bussisõit ja pikk kõmpimine. Nii võisid ühelt planeedilt teisele jõuda vaid pisiesemed, näiteks õunad või raamatud, mis said justkui tassimise teel ausalt välja lunastatud. Kui ootamatu ja erakordne, võrreldav kuu maa peale kukkumise või päikesevarjutusega, olid siis need puhud, kui maalt tuli meile Lasnamäele külla vanaema või vanaisa! Vanaema käimisi ma ei mäletagi, vanaisa paari käiku küll – tõi meile maalt kartuleid ja õunu ja moose ja mahlu. Võib-olla siis keegi omakandinimene viskas ta siia ära, sest kartuleid ei tassinud me keegi iial maalt käe otsas, nende lunastamine tassimise läbi oleks tervisele rängalt mõjunud. Kartulikotitäis kartuleid ikka jõudis igal sügisel meile Lasnamäele, mingit salapärast teed pidi, võib-olla teleportatsiooniga, nagu käisid asjad „Star Trekis“. Kujund ei ole meelevaldne, nende kahe planeedi vaheline liiklus, mis toimus bussita ja kõmpimiseta, oli tõesti ulme valdkonnast, vanaisa siiasattumine oli peaaegu võrreldav marslase külaskäiguga. Tajusin sellisel juhul, kuidas peas põrkuvad kaks maailma raginal kokku, midagi on nagu valesti, asjad on põnevalt nihkes. Nagu oleks püüdnud kahe magneti samanimelisi poolusi kokku suruda. Sama tunne oli siis, kui linna-planeedil oli külas teine maa-planeedi tegelane, vanatädi Maimu, keda kõik hüüdsid Maiks. Tema oli Urmase tädi, mõlemad elasid Türil ühes korteris. Kui ema pidi kuskile ära minema, näiteks sõitis turismireisile, siis saadeti tädi Mai mind vaatama ja mulle süüa tegema. Mäletan, et nii oli näiteks 1992. aasta jaanuaris – värske Põhjanael oli just tulnud, sees artikkel USA *death metal*'i bändist Autopsy. Mai oli tugeva iseloomuga kräbe mamsel, suvel käis ta alati meil maal lambaid pügamas, tema kohe oskas lambaid pügada, istus maha, sirutas jalad mõlemas suunas välja, tõmbas kokkuseotud koibadega lamba endale ette ja hakkas sellelt lambaraudadega kasukat võtma, kriuh ja

kriuh. Mõnikord kogemata siiski torkas looma, nii et tekkis veritsev haav, siis Mai lohutas teda ilusti ja jätkas pügamist. Süüa tegi ta samuti hästi. Minul temaga erilisi raginaid ei olnud, ehkki ta oli, 1924. aastal sündinuna, kindlasti millegi suhtes pisut teistel seisukohtadel kui mina. Kui juba üksi linna ja maa vahet sõitsin, siis valisin tihti kombinatsiooni rong-buss-buss või buss-buss-rong ning astusin Türil Urmase ja tädi Mai poole sisse. Tädi Mai ei öelnud kunagi „küpsis" ja „õunakompott", temal olid alati „biskviit" ja „vekitud õunad". Töötanud oli tema Türil leivavabrikus, kus tehti ka limpsi, ja väiksemana käisin Türile tädide juurde sattudes – siis elas veel minu vanaema ja tädi Mai õde Õilme, keda kutsuti Õieks – kohemaid vaatamas, kas külmkapi ja akna vahel praos on varuks mõni limpsipudel. Neid limpse, mida Türi, Paide ja üldse maapiirkonna poodides müüdi, ei olnud Tallinnas näha, need olid kohalik toodang, mida müüdi ka kohapeal.

1988. aasta varakevadel toimus suuremat osa meie klassi ühendav eriline sündmus. Käisin 2. klassis ja meile tuli praktikant Signe. Oli hästi noor neiu, meeldis meile kõigile, nii poistele kui ka tüdrukutele. Õpetas vist enamikku aineid, nagu algklassiõpetaja ikka. Me olime temast nii sisse võetud, et kui ükskord tuli lahkumise päev, Signe oli viimast korda meie koolis praktikandina, siis hakkasid mõned tüdrukud nutma ja kahju oli kõigil. Klassijuhataja Vilma küsis ühelt kõige kõvemini nutvalt tüdrukult, miks ta nutab. See vastas: „Ma ei taha, et Signe ära läheb!!" Signel oli lahkumiskingiks anda igaühele postkaart, millele kirjutas taha oma nime, suurimad fännid käisid temalt nõutamas sinise pastakaga kirjutatud nime kõrvale ka punase ja rohelise pastakaga kirjutatud nime. Aga sellest meile ikka ei piisanud. Otsustasime, et teeme Signe juurde koju ühise hüvastijätuvisiidi! Uskumatu omaalgatus 9-aastaste nagade poolt! Signe elas minu lähedal, Koorti tänava lõpus, kuskil seal F. Oki ehk tänase nimega Loitsu tänava nurgal viiekordses majas. Ei tea, kuidas me ta aadressi välja nuhkisime, ega mäleta sedagi, kas me teda eelnevalt informeerisime, et me plaanime tulla. Igatahes määrati mind kui kõige lähemal elavat isikut viima Signele postkasti teadet, et meie klassi kollektiiv tuleb vaat sel päeval vaat sel kellaajal. Ülesanne sai minu poolt õnnestunult sooritatud. Panime oma armsa Signe nii-öelda fakti ette. Aga teadaantud ajal, kui suur rühm meie klassi õpilasi Signe ukse taga kobistas, oli too valmis ja ootas ja laual olid küpsised. Kindlasti ei läinud meiegi tühjade kätega. Mäletan, kuidas ema mind veel hurjutas, et olime ennast ise külla kutsunud... Õhtu möödus kenasti, Signe võõrustas meid lahkelt ja oli sama tore nagu kooliski. Lahku-

miskurbus sai selle külaskäiguga igatahes leevendatud, elu võis edasi minna. Rohkem ma Signet ei ole näinud ja praegu ei ütle ka Google tema kohta eriti midagi.

Minul endal oli juba varakult põhjust postkasti kiigata. Kord kuus saabus sinna rahakaardilõigend, mis andis teada, et isa palgast on selline summa minu elatiseks – siis kasutati küll ainult mõistet „alimendid" – emale panka üle kantud, aga selle paberilipakaga mina ennast eriti ei suhestanud, mulle tuli iga kuu postkasti ajakiri Täheke. Mäletan 1987. ja 1988. aasta käikusid. Lugesin seda alati huviga, sain elamuse kätte. 1989. aastast vahetas mudilaste Tähekese mu postkastis välja algkoolilaste Pioneer, mis pakkus samuti palju huvitavat. 1990. aastal hakkas see ajakiri ilmuma nime Põhjanael all ja sisu läks veelgi huvitavamaks. Minul käis Põhjanael veel 1993. aasta ära, siis ilmselt leidsin, 9. klassi poisina, et aeg on edasi liikuda. Aga 1990-ndate alguse Põhjanael oli raju ajakiri! Põhjanaela kõige suurem „nael" oli läbi kogu 1990. aasta ilmunud seksuaalkasvatuslik artiklisari „Suur saladus", mis oli keerulise teema mahenduseks illustreeritud Edgar Valteri lõbusate joonistustega. See ei olnud mingi „kuidas ma maailma tulin" laadis udujutt, vaid absoluutselt kogu valdkond kirjutati detailselt ja keerutamata lahti, täiesti ümberringi ühiskonnas toimuva seksuaalsuse renessansiga unisoonis. Kui seda sarja Põhjanaelas esimest korda nägin, 1990. aasta jaanuaris, kukkus lihtsalt karp lahti. Mitte asja enda pärast, sest seksisse puutuv oli enne seda üldjoontes juba teada, vaid üllatus oli seda kõike nüüd näha lasteajakirjas. Ja seksirevolutsioon selles lasteajakirjas jätkus, peagi hakkasid sinna saabuma murekirjad stiilis „mina olen 13, poiss on 15, jäin rasedaks, aidake", ja enamgi veel, küllap eesti lasteajakirjanduse ajaloo kõige šokeerivama kirja kirjutas keegi 13-aastane Sanna just neil aegadel Põhjanaela, teadustades umbes nii: mina seksin kogu aeg, seks on mõnna, seksige teiegi! Sanna kirja kõrval oli foto palja pepuga ilusast noorest naisest, mille kohta number hiljem selgus, et see siiski ei ole Sanna, vaid Brigitte Bardot.

1989. aastal oli ilmumist alustanud ajakiri Maarja, millest hiljem sai Maaja, sama 1989. aasta ajakirja Eesti Naine oktoobrinumbris kirjeldati üle kahe lehekülje erinevaid seksipoose, kõrval joonised. Oli absoluutselt mõeldamatu, et selline asi oleks jäänud märkamatuks ja kättesaamatuks tolle aja poisikestele. See puutus kohe, hoobilt, ka neisse. Eesti Naine ilmus tohutus tiraažis, see vedeles igas kodus, mina nägin kõnealust ajakirjanumbrit näiteks maal, ilmselt vanaema tellis Eesti Naist. Paki Maarjasid avastasin vanaisa öökapist, selgus, et need oli talle toonud laenuks üks külas elav

vanamees, keda kutsuti Prilliks. Olin ise – küll veidi varju jäädes – tunnistajaks stseenile, kus vanaema lasi sellest pakist pilgu üle ja ütles: „Need pildid ei kõlba sealegi süüa!“ Meenutame veel Urmas Oti öist intervjuud Maarja vastutava väljaandja Matti Loogaga Öö-TV-s... Aastail 1989 ja 1990 pakkus juba Eesti NSV ametlik ajakirjandus niivõrd selget pilti. Aga arvestada tuleb ka seda, et Lasnamäe kodudes liikus ka välismaa, peamiselt Soome vastavaid ajakirju ja elutubade sektsioonide ülemistel riiulitel hoiti mõningaidki VHS-e vastavate filmidega. Nagu kirjeldusest nähtub, hoiti neid alaealiste eest peidus – aga ega need alaealiste eest peidetuks jäänud. Kriitpaberile trükitud värviliste piltidega suure formaadiga Soome ajakirjad, mille kõrval algaastate Maarja mõjus nagu trükimustane vetsupaber, tõstsid Lasnamäe poisikeste jaoks vastava ajakirjanduse lati kohe kõrgele. Ei läinud paari aastatki, kui igas ajaleheputkas ilutses riiulitäis sedasorti žurnalistikat: Maarja/Maaja, Sexer, Mr Alex, Maarjo, soomlaste Erotiikan Maailma, Napakymppi, Kalu, Tabu, ErotiCats, Jallu, Kalle... Nii et küsimusele, kas 1990-ndate alguse Lasnamäe poisikeste elus oli küllaldaselt paljaste naiste pilte; tuleb vastata, et aitäh küsimast, oli täiesti küllaldaselt. Mistõttu mus ei leidu mingeid illusioone ses osas, et tänapäeva sama vanade poisikeste maailmas sedasama ei leidu, kindlasti leidub, ja veel rohkemgi, arvestades seda, et nüüd asendab paberkandjat põhjatu internet, millele on ligipääs kõigile valla. Ja kui nüüd keegi peaks ohkama, et kas peab lapsepõlve tõesti nii varakult ära lõpetama, siis ma ütlen, et see ohkamine võiks vast ära jääda, parajas koguses paljaste naiste pilte ei tee ühele korralikule lapsepõlvele midagi. Rääkimata sellest, et paljaid naisi lipsas isegi Brežnevi aja Eesti NSV lastekirjandusse (nt Adolf Rammo tegelane šahh Madan, kes on 1930-ndate Narva koolipoiss, vahib isa sahtlist leitud aktifotot, Heljo Männi „Toomas Linnupojas“ pakutakse klassistendi täitmiseks „seksnaeratusega“ fotot). Ja lasteaias, seal Narva maanteel, laulsime rõõmsasti kõik mitmesuguseid laule. Näiteks sellist:

Olgu jääv meile päike,
olgu jääb meile taevas,
olgu jääv meile ema,
olgu jääv mina ka.

Seda pidulikel puhkudel, ja nii eesti kui ka vene keeles, vehkides seejuures sageli rõõmsalt pihku torgatud punaste lipukestega. Aga vabal ajal laulsime hoopis nii, ja see on täpne tsitaat:

Elas metsas mutionu,
keset kuuski noori-vanu,
suitsetas ja viina jõi,
paljaid naisi koju tõi!

Või:

Päike paistab, ilm on soe,
joodik jookseb ümber poe,
vaatab aknast sisse,
näeb seal naiste tisse.

Neid laule lauldes me muidugi lipukestega ei vehkinud, punased lipukesed puutusid meie ellu ainult niipalju, et need torgati vahel saalis kontserdil pihku. Neid laule laulsime omavahel, see on 1980-ndate rahvaluule.

Paralleelselt Maarja ja Erotiikan Maailmaga vormis 1990-ndate alguse Lasnamäe noorema kooliea teadvust ka ajaleht Meie Meel. See käis iga nädal, vahepeal koguni kaks korda nädalas, ja seda loeti laialdaselt. Leht oli hästi tehtud, kvaliteetselt, seal oli pikk intervjuu ja artikleid ja isegi plaadiarvustusi, rääkimata peenemast pudi-padist, nagu infokillud välismaa poppide bändide kohta. Nagu eespool mainitud, sain just seal ilmunud põhjalikust artiklist, mis rääkis Rakvere autogrammikogujast Anto Sepast, tõuke hakata autogramme koguma. Kohe saatsin esimese portsu kirju teele, ka staaride aadresse trükiti vahel Meie Meeles, ja esimene vastus tuli Jean-Paul Belmondolt, foto autentse autogrammiga. Läkski mühinal lahti! Meie Meele aadressivalik oli üsna juhuslik ja popmuusika poole kaldes, seepärast läksin tol ajal just värskelt avatud Rahvusraamatukokku, otsisin üles entsüklopeedia „Who's Who in the World" 1993. aasta väljaande ja töötasin selle leht-lehelt läbi. Köide oli tohutu paks, sisaldas kribukirja rohkem kui tuhandel leheküljel, kuid sain sealt palju abi, sest biograafiliste artiklite lõpus oli reeglina ära toodud ka isiku aadress. Käisin seda raamatut lappamas hulk kordi, süsteemselt, iga kord jälle natuke edasi. Veel osalesin Meie Meele lugejakonkurssidel – ja lõpuks hakkasin sinna saatma ka kaastööd, selles väljaandes ilmusid minu esimesed trükis avaldatud ilukirjanduslikud palad. Need olid kõik jutud, aastail 1997–1998, kokku seitse tükki, täitsa kehvad muidugi, aga kuskilt peab ju kirjanik alustama! Ja see, kui enda jutt ilmus lehes, oli ikka tunne küll, mis seal rääkida. See oli ikka tunne küll.

Ja kohe hakkasid ka ootama, et keegi midagi head selle kohta lausuks! Ja tuli ka veidi tunnustust. Nendeks aegadeks oli Meie Meel juba suure osa oma apetiitsusest kaotanud – nii minu enda jaoks, kuivõrd olin juba abiturient ja siis ülikoolis esmakursuslane, aga ka noorte seas tervenisti, ma ei tajunud enam sellel lehel olevat sellist rolli, nagu sel oli olnud 1990-ndate alguses. Ajad olid muutunud, massikultuur oli muutunud kättesaadavamaks. Näiteks 1997. aastal sai Tallinna Pedagoogikaülikoolis, mida kutsuti lihtsalt Pedaks ja kus ma õppisin eesti filoloogiat, arvutiklassis juba täiesti edukalt guugeldada, tõsi küll, ilma Google'ita, AltaVista abil. Seal ma guugeldasin endale ise King Diamondi intervjuusid ja Summoningi diskograafiat, ei pidanud enam lootma, et keegi märkab ajalehes neist juttu teha – et siis kääridega kallale söösta ja artikkel kaustikusse kleepida.

Meie Meele eellane oli ajaleht Säde – mida meil kodus ei tellitud ja mida me ka putkast ei ostnud. See leht oli ka tõesti igav, kui nüüd selle tollaseid numbreid sirvida. Isegi Reklaamileht oli huvitavam – seal nägi uute kaupade tutvustusi ja sai lugeda tutvumiskuulutusi, ning muide, nagu ma nüüd hiljuti neid numbreid sirvides märkasin, igas numbris kirjutati – ennäe – artikkel mingist Eesti või välismaa popist bändist või lauljast. Põhjus oli ilmne: kui saab lugeda midagi välismaa popmuusikast, siis ei rända ajaleht kohe tükkidena vetsu kõvera roostes naela otsa või pioneeride käe otsas vanapaberisse! Ilma popmuusika osata oleks ju seda ajalehte oodanud tõenäoliselt sama saatus, mis ootab postkasti topitavaid reklaamkataloge nüüdki: kohene häving, sisse vaatamata. Aga Reklaamilehte nägin ainult maal, see tuli mingi teise lehega kaasa. Sädemega oli minul vaid üks kokkupuude, aga see-eest milline! See oli viienda klassi sügistalvel, ilmselt 1989. aasta novembris, kui koolis ütles õpetaja mulle ja Imrele: Sädemest on siin ajakirjanik, soovib rääkida õppimisest ja tunnistustest, palun minge ja rääkige. Oli just veerandilõpp ja tunnistuste teema päevakorral. Mind ja Imret viidi siis kehkaõpsi ruumi võimla küljes, kuhu me enne ega pärast ilmaski ei sattunud, seal ootas mingi tädi, kes siis küsis – ja meie vastasime. Ilmuski lehes ära, päris keskmise pikkusega, meie nimed sees ja puha! Oli seegi eriline tunne! Ema hankis selle lehenumbri, nii et sain ise imetleda. Imps vist jäi ilma, laenasin seda tallegi kodus näitamiseks. See artikkel oli numbris, mis ilmus 2. detsembril nimetatud aastal, pealkiri „Tunnistused käes!", autor Mare Veskimägi. Ainult et – kas tõesti olid sel aastal õpilastel juba 2. detsembriks tunnistused käes?

Lasteajakirjandusse puutuvalt tahaks öelda, et 1990-ndate hakatuses

ilmus veel Lasteleht, mis oli muhe ja sisukas lugemine, muu hulgas käis seal kiitlemine, kes mida kogub ja kellel kui suur kogu on, mina sain sealt endale ületamiseks kellegi rekordi suitsupakkide osas. Ajakiri Noorus jäigi minu elust välja, kuni ükskord lõpetas ilmumise. Aga sellega oli tore nali. Mingi seltskond üritas Noorusele eluvaimu sisse puhuda ajal, kui käisin keskkoolis. Kuna meil oli žurnalistika eriklass, siis tulid meile ühel päeval, ma arvan, et see oli 10. klassis, s.t õppeaastal 1994/1995, ühel päeval tundi kaks noort inimest, ütleme, et noormees ja neiu. Ei mäleta, kas nad olid kirjastajad või ajakirjanikud. Ja hakkasid meile pakkuma: meie anname välja ajakirja Noorus ja ajalehte Hulgiuudised, võiksite vahel kaastööd teha, ainult et Nooruse tase on väga kõva, sinna te võib-olla kohe ei pääse, Hulgiuudistesse oleks lihtsam. Kirjutage kaastööd ajalehele Hulgiuudised! See oli lihtsalt anekdoot. Hulgiuudised oli igav ja kuiv majandus-kaubanduslik infoleht, mida oleks meil sinna olnud kirjutada? Nii palju puutusingi kokku ajakirjaga Noorus. Ajakirjaga Pikker oli kokkupuudet rohkem, seda vedeles siin ja seal inimeste juures kodudes, oma lõbusate piltide ja naljakate juttude tõttu sai sellest kohe minu lemmikväljaandeid. Tüütust välispoliitika materdamisest ja kommunaalhädade analüüsist oskasin kohe mööda lugeda.

Et ülevaade mind 1990-ndate hakatuses ja algupoolel ümbritsenud perioodikast oleks võimalikult täielik, ei saa mainimata jätta veel paari ajakirja. Esmalt – Mardus, ulmeajakiri. Sellele püüdsin alati putkas pihta saada, selle püüdsin alati kaanest kaaneni läbi lugeda. Seal oli, mida lugeda. Ühes numbris oli eesti keelde tõlgitud koguni King Diamondi albumi „Them“ laulude sõnad ja need leheküljed oli mulle kui melomaanile ja *metal*'i fännile erikaaluga. See oli aeg, kus perioodika hakkas püüdma kõikvõimalikke nišše ja huvigruppe, sealhulgas hakkas ilmuma rida ajakirju neile, keda huvitasid astraalkeha, poltergeistid, vaimud, UFO-d, numeroloogia, reinkarnatsioon ja muu säärane esoteeriline ja paranormaalne. Ka mina ostsin ja lugesin tükk aega ajakirju nagu Paradoks B, Kolmas Silm, Maagiline Maailm ja Universum, aga selle hulga mass kasvas üle pea ja lõpuks loobusin. Koolipoisile olid nende ajakirjade teemapüstitused ja väited loomulikult huvitavad ja paeluvad, nüüd, osates neid vaagida teaduse seisukohast, kus asju hinnatakse tõestatavuse järgi, ütleksin, et need ajakirjad sisaldasid suures mahus samuti peamiselt ulmekirjandust. Fantaasiat, fantastikat, fantastilist kui palju! Oli neis mõnikord ka päris ilukirjanduslik järjejutt. Kõik kokku haridus seegi, tänu sellele oman valdkonnast kaunikesti head üldist pilti.

Üks koht Lasnamäel, kuhu ma aina sattusin, oli Desintegraator. Selle peahoone oli suur stiilse arhitektuuriga kolmekorruseline maja, mille ümber üle õue olid laiali angaarid ja töökojad. Sattusin sinna muidugi ainult sellepärast, et seal töötas mu ema, tehes raamatupidamist. Kontoriruumid, sealhulgas raamatupidamine olid peahoones, kompleksi muudesse hoonetesse, kui söökla välja arvata, ei avanenud mul võimalust sisse astuda. Mida Desintegraatoris tehti, jäi mulle pikaks ajaks selgusetuks, ja ega see mind tõtt-öelda huvitanudki. Lõpuks küsisin ja ema ütles, et tehakse masinaid, mis jahvatavad asju hästi peeneks. Aga seda, et Desintegraator oli seotud imeliku salapärase vedelikuga, mille nimi oli AU, teadsin ma küll. Desintegraatorist ja selle algsest juhist Johannes Hindist on uuemal ajal kirjutatud väga palju, ei ole mõtet seda siinkohal refereerida. Johannes Hindi arreteerimine oli tol ajal, kui mu ema sinna tööle läks, juba mitu aastat seljataga, nii et Hindist ja tema aegadest ei teadnud mu ema, vähemalt otseselt, mitte midagi. Hint pandi 1983. aastal vangi, ta suri vangistuses 1985. aastal – ning 1989. aastal sai ta rehabiliteeritud. Rehabiliteerimisotsust kajastati telekas ja raadios nii ohtralt, et see jäi isegi mulle meelde, ema ütles selle kohta: räägivad enne ja pärast sööki. Nüüdseks on selge, et Hindi juhtum oli eeskätt poliitiline. Hindi-järgsest Desintegraatorist said ka minu meeled ema töökoha tõttu osa. Tema töötuba oli kolmandal korrusel, aknad jäid fassaadi poolt vaadates Leningradi-poolsesse nurka. Juba tee Desintegraatorini oli omaette seiklus. Praegu ühendab Punast tänavat ja Peterburi teed Smuuli tee pikendus, aga tol ajal ei olnud seal midagi peale jäätmaa, võserike ja seda läbiva jalgrajakese. Hommikune alternatiiv oli minna veidike teistkaudu, Punaselt tänavalt Desintegraatori hoovi tagumise väravani mööda asfalteeritud jalgteed, mis kulges lõpuks üle kaubaraudtee. Aga see värav pandi lukku, kui tööaeg algas. Otse Desintegraatori peahoone ette pääses ka bussiga nr 6, aga see käis harva ja seostus mulle Imre ja Raigo koduteega ning ei-tea-kuhu sõitmisega. Desintegraatori fassaadipoolsetest akendest, mis olid lõuna suunas ja mille taga töötas mu ema, avanes vaade kaugele üle tööstitute ja kõledate tööstuspiirkondade ja jäätmaade, nii et seal tundus olevat taas üks maailma „lõppe“. Osalt oligi – Lasnamäe lõpp ja ühes sellega Tallinna lõpp.

Tavaliselt oli ema külastamine tema töö juures seotud minupoolse sooviga einestada Desintegraatori söögiklas, mis oli eraldi madal hoone kohe valvuriputka kõrval. Olen seal käinud palju kordi, olid head toidud. Nagu mäletaksin ka silte, mis näitasid, kus asuvad määrdunud riietega sööjate lauad. Mäletan veel Desintegraatori baari, see asus peahoone teisel korrusel

kuskil kahe trepikoja vahel. Minu mälupildis on see meeldivalt ja õdusalt hämar ruum, mis sisaldas kõike, mida 1980-ndate eduka firma baar võis eales sisaldada. Ega ma seal niisama istumas ei käinud, küllap sõin seal ikka ka suppi või koogikest ja jõin limpsi peale. Desintegraatoris oli oma pagar ja ema sõnul „alati head saiakesed". Mäletan uduselt mõnda ema töökaaslast. Ühega arutasin kunagi tuliselt, kas USA tuleb kirjutada punktidega või ilma, mina arvasin, et ilma. Miks mul seda sõna vaja läks? Aga just selliste kirjadega lennukid lendasid minu joonistustel. NATO lennukid Eesti NSV-s! Ja võib-olla sama isikuga arutasin teinekord sedagi, kuidas on õige pusakolli joonistada. Siiamaani on selge: suur pusa, millele teed kaks konksjalga alla ja silmad pähe. Mõnikord sattusin ema töö juurde ajal, kui teda toas ei olnud – siis öeldi enamasti, et ta on „arvutis". „Arvutis" olemine tähendas istumist mingis kitsas hämaras toas, kuhu mul ei olnud juhust sisse sattuda. Emal oli töölaua peal ka arvuti, tänapäeva tähenduses kalkulaator, elektrooniline muidugi, millega klõbistas summasid kokku, see oli üsna kogukas, nuppe täis riist, kangesti kibelesin väiksena neid klõbistama, et näha ekraanile ilmuvaid ilusaid rohelisi helendavaid numbreid. Vahel võttis ema „tööd koju kaasa", siis istus köögis laua taga, paberihunnikud ees ja klõbistas. Väiksem olles ehitasin oma toas endale konstruktoriklotsidest „arvuti" ja „klõbistasin" seda samamoodi, nagu ema köögis enda oma. Kui juba suurem poiss olin, siis võis ema töö juurde sattumiseks anda põhjust näiteks veel see, et sealt oli tarvis koju tassida midagi, mis emal oli jälle hankida õnnestunud. Ükskord oli selleks pooleteise meetri kõrgune puust lillepostament. Võtsin selle õlale ja hakkasin läbi tühermaa kodu poole marssima, vaateväljas taas jämedad hõbedase kestaga torud vonklemas ja maa sisse kadumas. Kuskil Kuramaa ja Kalevipoja tänava nurgal tõmbas mu kandam endale ühe proua tähelepanu. „Poiss, kust postamendi said?" hüüdis ta üle tänava. Ei osanud ma midagi tarka kosta. Aga oli endiselt otsapidi defitsiidiaeg ja iga soovija juba postamenti ei saanud, sellest ka üldinimlik huvi, mis ajas tänaval võhivõõraid noormehi tülitama.

Veel üks kokkupuude oli mul Desintegraatoriga – puhkus ja reisid. Pärnu lähedal Tõstamaal oli mere ääres rahus ja vaikuses kena suvituskompleks: suur maja ja paar väiksemat majakest ümber. Seal kompleksis olen emaga kahekesi kaks korda suvitanud. Esimesel korral resideerisime väikses majakeses ja kohal oli ka teisi inimesi, teisel korral elasime suures majas ja peale meie kedagi teist ei olnud. Tõstamaa ja sealne loodus jätsid väga ilusad muljed, tore oli seal suvitada. Vahel oli õhk täis magusat suitsuka-

lalõhna, ju siis oli lähistel mingi kombinaat. Kompleksis oli üks jalgratas, mida kordamööda jagades saime ringi sõita. Üks sõitis kilomeetri, pani ratta tee äärde, kõndis jala edasi, teine jõudis rattani, sõitis omakorda kilomeetri, pani siis ratta tee äärde. Niimoodi! Mingil hetkel saime kuskilt ka teise ratta, siis saime pikemaid tiire teha. Teisel korral, kui olime kahekesi suures majas, kallas kogu aeg kõvasti vihma, õues oli kehvapoolne olla. Toas läks igavaks, raadiot ei olnud, telekast rääkimata, täielik isolatsioon. Leidsin mingit paksu pappi ja lõikasin sellest välja mängukaardid. Kirjutasime lätakatele peale, et ruutu seitse ja risti soldat jne, võis edukalt mängida. Sinna kompleksi saimegi tänu ema töökohale. Ükskord korraldas Desintegraator oma bussiga ringreisi Hiiumaale. Paar päeva, telkidega, ööbisime Kassari poolsaarel kadakate vahel. Päevad olid soojad ja meri sinine. Sõitsime kogu saare risti ja põiki läbi, Sääre tirp, tuletornid, Kärdla linn, hiidrahnud, Heltermaa kirik... Põhjalik ja sisukas reis. Veel teistki suurt reisi mäletan poisipõlvest, seegi oli koos emaga ja taas suures seltskonnas oma bussiga – Lätti ja Leetu. Aga see oli nii ammu, et midagi konkreetset on raske öelda, peale selle, et kirjutasin bussis sõites märkmikku üles kõik Läti ja Leedu linnanimed, mis silma jäid. Ma olen päris kindel, et seegi reis toimus Desintegraatori kaudu. On selgelt näha, et see asutus hoolitses oma töötajate eest. Ema on meenutanud, kuidas seal valitses abivalmiduse õhkkond, kui midagi kodus katki läks ja parandada viisid, siis tehti see seal naks korda. Kui oli vaja autot millegi vedamiseks, siis mõni kolleeg ikka aitas. Ja nüüd selgus ka, kuidas sattus linnast meie punane diivan ühtäkki maale – Desintegraatoril olid šeflussidemed Paide rajoonis Peetri kandis ühe kolhoosiga, võib-olla Oktoobriga. Tallinnast viis buss põllule kartuleid võtma, aga maakodu jäi täpselt tee peale – ei olnud probleem diivan Koorti tänaval peale panna ja kümme kilti enne Peetrit maha tõsta.

*

Majas, kus elas minu klassivend Kuuno, Katusepapi tänav 23, asus üks baar. Ma arvan, et klassijuhataja Vilmal oli selle baariga mingi kokkulepe tehtud, et me võime minna sinna vaatama videokassetilt „disnikaid“, igatahes sellisest võimalusest klassijuhataja meile teada andis. See pidi siis olema nagu klassi ühisüritus, koos klassijuhatajaga. Nagu loomaaeda minek või teatrikülastus. Küll meil oli liberaalne klassijuhataja! Arvatavasti pidi igaüks tooma natuke piletiraha, aga võib-olla ka mitte. Igatahes oli võimalus minna vaatama „disnikaid“ kõva sõna, sest aeg ei olnud ju hilisem, kui 1989. aasta kevad ja kokkupuude „disnikatega“ sai toimuda vaid Soome telekanalite või videokasseti vahendusel. Mulle tundub, et selle mõiste alla mahtus meie jaoks kogu klassikaline angloameerika joonisfilmivaramu, sealhulgas Tomi ja Jerry lood, mis ei ole mitte Disney', vaid selle konkurendi MGM-i toodang. Ega sedasorti kraami ka Soomest just tihti näha olnud, seal domineeris moodsam kraam. Niisiis, mina olin kohe õhinal huviline. Paraku läks nii, et sain hakkama mingi korrarikkumisega ja mul keelati kaasa tulla. Vist oli veel nii, et vahepeal klassijuhataja leebus ja sain uuesti loa – aga siis rikkusin jälle korda, mille järel oldi juba resoluutne: Jaak kaasa „disnikaid“ vaatama ei tule. Ega ma siis meelega ei rikkunud, ainult kogemata... Olin löödud ja masendunud. Ma ei mäleta, kas ainult sellepärast, et ei saanud koos teistega baaris multse vaadata, või oli kollektiivist irrutamine eraldigi valus löök. Emal hakkas minust ilmselt kahju, ta viis mind kinno „disnikaid“ vaatama eraviisiliselt. Kinos Kosmos näidati parajasti juhuslikult Disney' 1940. aasta filmi „Fantaasia“, sinna koos emaga jõudsingi. Õigemini jõudsin koos emaga kino kassade ette, saali saatis ema mu üksi. Aga mis on Disney' „Fantaasia“? See on üle kahe tunni pikk terviklik joonisfilm, mis kujutab endast jalustrabavat, võimsat, tontlikku, psühhedeelset värvide, varjude, kontrastide tulevärki, olendite, kujude, helide möllu! Bachi, Tšaikovski, Stravinsky, Beethoveni, Mussorgski, Schuberti kaunite, pidulike, raputavate, kõhedate orkestripalade saatel sulanduvad seal kokku ilu ja õudus, maailma ajalugu ja inimindiviidi sisekosmos. „Fantaasia“ on animafilmide seas midagi samalaadset, nagu „2001: Kosmoseodüsseia“ mängufilmide seas, ja loomulikult ei olnud see algselt mõeldud eeskätt lastele! Ega kõik, mis filmilindile joonistatakse, ei ole ju veel lastele. „Fantaasia“ on eeskätt suurte inimeste teos. Aga see võib meeldida ka laste-

le – kes näevad seal seda, mida nad oskavad oma tarkusega näha. Mulle jäi selle filmi vaatamisest igatahes kustumatuid elamusi. Nende imeliste sümfooniliste helide saatel minu ees suurel ekraanil lahti rullunud maailm tõmbas mind kaasa. Ehkki see oli absoluutselt ja totaalselt midagi muud, kui see, mida tõenäoliselt olid klassikaaslased näinud Kuuno majas asuvas baaris. Usutavasti vaatasid nad seal seda, kuidas Tom sai Jerrylt panniga. Aga mina nägin unustamatuid stseene võluri õpipoisist ja stegosaurusega võitlevast türannosaurusest. See kinoõhtu on mul tänini eredalt meeles. Eks natuke oli alguses imelik küll: „disnikas" seostus ju ikkagi piilupart Donaldi ja mikihiire, Tomi ja Jerry, panni ja pommiga, ja nüüd äkki mingi orkester, mingi mees seletab midagi, mingi arusaamatu asi ekraanil, aga tasapisi hakkas sellest ekspressiivsest värvide ja helide massiivist ka minule midagi kohale jõudma.

1980-ndate lõpus ja 1990-ndate alguses rändasin mõnikord ajamasinaga kaugesse isiklikku ajalukku, mida ma enam ise ei mäletanud. Just nii ja mitte teisiti saab nimetada diaprojektoriga diapositiivide vaatamist. Kogu see tegevus oli nagu mingi etendus või mustkunstniku *show*: alati õhtul, pimedas, kardinad akende ees, et veelgi pimedam oleks, võtad kapist diaprojektori, lülitad sisse, otsid seinal suure valge lageda koha, suunad sellele valgusvihu, siis avad esimese diapositiivide karbi, pistad esimese diapositiivi raami sisse ja – seinale on ühtäkki üleelusuuruses võlutud hetk mingit kauget elu, mille peategelane olid hämmastavalt kombel ikkagi ise. Isaga koos elamise aegadest ja sellele järgnenud lühikesest perioodist oli meile jäänud 4 või 5 karpi diapositiive. Värvifotosid 1980-ndail juba natuke tehti, aga väga vähe, peamiselt ainult stuudios. Seevastu need diapositiivid, mis ju pärinesid umbes aastaist 1980–1984, mõned ka selle eelsest ajast, 1970-ndate teisest poolest, olid priiskavalt värvilised. Niisiis sain nende maagiliste seansside käigus manada mustvalgete fotode ajastul pimedas Lasnamäe toas valgele seinale kaadri täisvärvilist elu! Mille tegi eriti müstiliseks see, et minu jaoks oli piltidel kujutatud aeg juba siis ammuununenud minevik. Vaatasin neid kaadreid, mälus hõljumas ainult mingid udused laigud, see oli nagu hommikune mälestus öösel nähtud unenäost. Mina kõristiga, mina lapsevankris, mina Saku parkide ja majade taustal ema või isa süles või kärus, mina isapoolsete vanavanematega, mina jalutamas isa sünnitalu õuel – ja nii edasi, ja nii edasi, aina fotojäädvustused maailmast, kus ma olin olnud, aga millest mul ei olnud juba siis, kui neid pilte vaatasin, endal alles enam ühtki mälestuskildu. Diaprojektor avas ukse

Lasnamäelt kuhugi võlumaailma. Mõni aasta tagasi lasin kõik need karbid paberile trükkida, tulemuseks oli fotoalbumitäis ilusat värvilist detailiroh-ket ja huvitavat ajalugu. Suur varandus!

Igapäevaselt tuli elada siiski reaalses maailmas. Suure muutuse seal tõi minu jaoks kaasa 1989. aasta sügis. Kevadel oli lõppenud 3. klass. 4. klass jäi meil koolireformi tõttu ära, läksime sügisel kohe 5. klassi. Ja sel sügisel toodi meie kooli Tallinna 42. Keskkoolist, mis tänapäeval kannab Kadrioru Saksa Gümnaasiumi nime, üle suur hulk sealseid õpilasi. Neid saabus meie klassi, aga saabus ka mujale. Endast nooremate klasse me ei vaadanud, aga endast vanemate klassidesse jagus neid ka palju. See lõi segamini meie klassi senise atmosfääri, just poiste hulgas. Senised kolm klassi olid meie poiste-kollektiivi lihvinud kenakesti monoliitseks. Esimeses klassis oli meil olnud üks kergelt riiukukk Mart, aga tema oli peagi mujale läinud, nii et puudub isegi klassi ühispildilt. Mõned müksimised ja nügimised, mis mul olid Imrega, ei olnud midagi põhimõttelist, niisama kerge ragin, mis möödus siis jälle nagu nohu. Aga see uute poiste seltskond, mis nüüd meie klassi maabus, tekitas natuke kõhedust. Enamik neist olid kehva õppeedukusega, lisaks võis tunda, et neil oli, erinevalt näiteks minust, ka tegelik tänavatel kolamise kogemus. Klassi senised jõujooned kadusid, hakkasid kujunema uued. Tuli uuesti hakata eneselegi kohta sisse seadma. See oli väljakutse. Õnneks selgus peagi, et enamik uutest tüüpidest olid, vaatamata oma taus-tale, ikkagi sellised, kellega sai asju ajada ja mõistlikku juttu rääkida ning kes ei survestanud vanu olijaid ka omalt poolt. Eerik, Jan ja Rain said aja jooksul vaikselt isegi mu semudeks, kellega tihti jagasin, läbi Kadrioru, natuke koduteed. Eerik oli hästi tark poiss, teadis igasugu imelikke asju, seejuures oli ta natuke ka ninatark, sest mäletan niisugust seika: kooli fuajee, üks suur õpilane laseb aerosoolipudelist vihku läbi välgumihkli, mille tulemusel muidugi sünnib võimas tulevärk. Eerik satub mööda mine-ma, näeb seda ja hüüab: „Loll! See võib sul plahvatada!“ Mille tulemusena tegi suurem õpilane Eeriku suunas paar ähvardavat žesti: vaata sa mul, või targutama, tahad kolakat saada? Eerikuga läksin üsna tihti koolist koju. Ta elas kuskil Vesivärava või J. Köleri tänaval. Majaka tänava ja Kadrioru vahel ei olnud sel ajal veel mõnusat silda, ei olnud mingeid siledaid sõiduradu, oli ainult mudane pinnas. Kökerdasime mäekalda pealt alla, triivisime mööda kandvamaid kohti mudamülgaste vahelt läbi ja ronisime teisel pool staadioni kõrval kaldast üles. „Uh!“ ütlesin selle peale ükskord, olles taas selle raja läbi teinud, „see on nagu mingi sport!“ – „Mina teen seda sporti

iga päev kaks korda," ütles Eerik. Tema kodu oli hästi hubane ja meeldiv, tüüpilises Kadrioru puumajas. Mul on hästi meeles, et tal oli veidi vanem, väga ilus õde, ja nende kodus laual oli kord vaagen, täis kreemiga täidetud vahvlitorukesi. Küll need olid maitsvad! Eerik lubas neid lahkelt hävitada.

Kohe esimesel sügisel oleksin peaaegu jõudnud ka Eeriku sünnipäevale. Nagu poiste hulgas tavaline, mingeid pidulikke trükitud kutseid ei saadetud. Sain aru, et olen oodatud. Aga ema küsis kodus kohe: kas mind konkreetselt kutsuti? Ei, mind ei oldud kutsutud just täpselt vormis nagu „Jaak, tule minu sünnipäevale". Ema küsimus külvas minusse segadust, ma ei söandanudki Eeriku sünnale minna. Mis oli asjatu tegu, sest Eerik küsis kohe pärast koolis, et miks sa ei tulnud. Mul oli isegi sünnipäevakink valmis ostetud, tšehhi kirjanik Bohumil Nohejl'i raamat „Õnnelik Ferda". Isegi pühenduse jõudsin sisse kirjutada. Siiani see minu riiulis, ühes õnnitlusega! Hea raamat, muide. Eerik ei olnud kaua meie klassis, vist ühe aasta oligi. Läks teise kooli.

Janiga oli neist kolmest mul asjatamist kõige rohkem, tema juures kodus käisin tihti. Ta oli seltskondlikult meelestatud tüüp, tal ei olnud midagi selle vastu, kui klassivennad tal külas käisid, mõnikord oli seal korraga terve kamp. Tema juurde me üle mudaste lompide ei rühmanud, tema juurde sõitsime trammiga, väljudes Autobussijaama peatuses. Jan elas K. Türnpu tänaval ilusas uues kivist korrusmajas, mille vastas on praegu Torupilli Selver ja mingi hallide kogum veel – aga mille vastas tol ajal ei olnud suurt midagi, peale sellesama muda, mis jäi Lasnamäe ja Kadrioru vahele, võib-olla ainult mõni puust majake esiplaanil. Mind viis Jani poole enamasti äritegevus, Janil oli üsna palju põnevaid asju, mida ta oli nõus maha ärima ja mida ma soovisin saada mõnda oma kogudest. Kord sain temalt lisaks harilikule kraamile ka hea raamatu, Hans Christian Anderseni muinasjuttude kogumiku, mis oli suur, paks, kõvade kaantega ja värviliste illustratsioonidega. Tahtsin selle varal oma haridust ja lugemust täiendada, aga sain peagi teadmise, et mulle Anderseni muinasjutud ei meeldi, siuksed kurvad ja haledad, sentimentaalsed, mkm! Jani juures nägin asju ka sellest elulaadist, mida said tol ajal endale lubada eeskätt valuutaomanikud, nägin ta juures näiteks originaalkiles videokassetti. Isegi naljakas praegu mõelda, kui tühised asjad kõik võisid omada mingit tillukest märgilist tähendust või väljendada ajastu olemust. Janil oli ka koolis pidevalt mingit nodi kaasas. Seda võib tagantjärele näha isegi 5. klassi poiste ühispildilt. Olime sel päeval ametliku klassi ühispildi juba ära teinud, fotografeerimine oli aulas.

Tund-paar hiljem oli meil laulmistund, aga see klass asus just aula vastas. Fotograaf oli veel aulas, ja nähes meid, poisse, aula ukse peal uudishimulikult jõlamas, kutsus ta meid sisse: tahate, teeme teist veel ühe ühispildi? Muidugi olime kohe päri. See oli ikka üsna erakordne, et oleks tehtud mingi nalja pärast ühisfoto – aga just selline nüüd välja kukkus. Poisid on palju lõbusamad, kui ametliku foto peal, Marko teeb lõusta, Raigo irvitab, Rain teeb Sassile sarvi – ja Janil on kõrval tooli peal mingi purk! Need purgid jõudsid isegi ühisfotodele! Hea, et seal ukse peal jõlasime, see foto on rohkem väärt, kui kramplikult vaatavate nägudega ametlikud ühisfotod.

Raini koju sattusin vist ainult ühe korra. Kus see asus, seda ma täpselt ei mäleta, aga samuti kuskil Kadrioru puumajade rägastikus. Kadrioru hoove ja sopikesi ma ei õppinudki kunagi tundma, see jäi seal üles kasvanute privileegiks, kuid Kadrioru peamised tänavad said mulle uute klassivendadega koduteed jagades kiiresti selgeks. Muidugi mitte nimepidi, vaid reaalsuses. Kola mahaärimiseks Rainil ei olnud, aga see-eest oli neil kodus lindistamisvõimalusega makk, seega ilmselt duubelmakk. Lindistamisvõimalus oli tol ajal – vähemalt nende jaoks, kelle juures avaldus melomaani kalduvusi – üks ilmselgelt väärtustatud hüve, mille omanikuks olid vähesed. Vähemalt minu tutvuskonnas. Vinüülide aeg oli seljataga, CD-de aeg kaugel ees, kogu muusikakuulamine käis kassettide pealt. Aga kuidas muusika sai kasseti peale? See tuli sinna lindistada. Parimad asjad tuli sinna lindistada teiselt kassetilt. Selleks oli vajalik kas kaks makki, ühenduseks juhe, või, tol ajal levinum viis, duubelmakk, kuhu sai sisse pista mõlemad kassetid: üks mängis maha, teine salvestas enda peale. Seni oli ainus duubelmakk, millele mul oli mõningat ligipääsu, mu pinginaabri kodus. Mitu korda käisin seal endale midagi lindistamas. Nüüd selgus, et ka Rain saab lindistada, ning lahkel meelel lindistaski ta mulle kaks kassetti head muusikat täis. Aitäh veel tagantjärele! Eriti hinnatud olid sel ajal, vähemalt poisikeste silmis, „japside“ duubelmakid, need olid nii õhkkerged, et sai ühe sõrmega sangast üles tõsta. Milline dissonants nõukogude tehnikaga, mida tuli kahe inimesega tassida. Minu koju tekkis esimene duubelmakk alles kuskil 1994. aasta paiku, aga see oli väga kehv tehnika, sealhulgas oli salvestus ebakvaliteetne. Esimene täiuslik lindistamisvõimalus saabus minu koju alles siis, kui sattusin 1996. aasta paiku tööle keskküttesüsteemide reguleerijana, sain selle eest kenakest pappi ja ostsin esimesest kenakesest papist kohe võrratu Philipsi kombaini FW 332. Ühtlasi oli see esimene CD-mängija minu kodus. Melomaan minus juubeldas: sain kuulata head

muusikat hea riistaga ja meelepärast endale lindistada. Sel ajal ei olnud see enam midagi erakordset, kogu minu põlvkond kuulas ja tarbis muusikat kuni 1990-ndate lõpuni just kirjeldatud moel. Originaalkandjate soetamiseks olime liialt rahatud, ühe CD eest maksta *ca* 250 krooni oli isegi kenakesest papist märgatav väljaminek. Heli- ja videokassetid suridki välja minu põlvkonna täisealiseks saamisega. Järgmine põlvkond kasutas juba mingeid teisi meetodeid.

Vahel olen mõelnud, et kuhu see minu kenakene papp siis tol ajal ära kulus. Aga nüüd jään mõtlema, et ilmselt jäigi suur osa sellest plaadipoodidesse.

Rainist on mul meeles kaks lugu, mis kallavad kumbki omajagu valgust tema isiksusele. Ta ei olnud hea õppeedukusega poiss. Meie klassikollektiivis viljeldi üsna laialdaselt mahakirjutamist. Targemad ei hakanud pipardama, ela ise ja lase teistel ka elada. Samas on õpetajale ju enamasti esimesest pilgust selge, kui keegi on midagi maha kirjutanud. Meil oli karm matemaatikaõpetaja Marje. Kord matemaatika tunnis pöördus ta vihikuid tagasi andes korraga rahulikul ja asjalikul toonil Raini poole: „Rain, kelle pealt sa maha kirjutasid?“ Rain ei hakanud midagi keerutama ega ajama, vaid teatas sama rahulikult ja asjalikult: „Jani.“ Õpetaja noogutas ja Rain sai oma kahe või ühe kätte. See napp rahulik vestlus, eriti aga Raini kiire, aus ja otsekohene vastus jäi meelde. Teine lugu on krehvtisem. Ma siiski arvan, et Rain ei pahanda, kui selle nüüd tema nimega seoses ära toon, see on omajagu ka naljakas. Käis geograafia tund. Õpetaja Sirje oli samuti karmimate killast. Mingil ajal oli meil geograafia tund pika koolipäeva lõpus, vahepeal ka kehalise tund. Usun, et see juhtum leidiski aset sel ajajärgul. Igatahes oli klass väsinud ja mõtted kippusid õpiku kohalt ammu juba koolist minema. Iseseisev töö, õpetaja tegeleb oma asjadega. Mina istusin uksepoolse rea esimeses pingis. Rain istus keskmise rea keskel. Korraga märkan teda askeldamas, endal nägu nalja täis: on võtnud suitsupaki, kallanud selle lauale tühjaks, toppinud suitsu ninna, siis võtab teise suitsu, topib kah ninna, siis võtab veel suitse, topib igale poole, kõrvadesse, suhu... Nii palju, kui mahtus. Ma ei mäleta, kas ta proovis neid ka põlema panna. Aga kõlaks loogiliselt, et ta seda võis vähemalt mängida. Korraga tõstab õpetaja Sirje pilgu ja jääb vahtima kummalist lummutist: õpilast, kel turritavad ninas, suus, kõrvades suitsud... Umbes kaks sekundit kulus õpetajal veendumiseks, et ta ei näe und, ta näebki seda, mida ta näeb. Siis viskas ta „kaane pealt“, tõusis püsti, käskis Rainil kaasa tulla ja nad läksid uksest välja.

Õppealajuhataja juurde erakorralisele audientsile, sest direktorit ei olnud majas. Asi lõppes käskkirjaga. Midagi hullemat vast ei järgnenud, kedagi välja ei visatud. Rain oli püsimatu karakter, aga sõbralik, agressiivsust ei näidanud ta kunagi.

Sass, kelle pärisnimi oli loomulikult Aleksander, kah üks uusi poisse, oli meist kõigist kindlasti üks lahedamaid tüüpe. Temaga oli mul pärast koolitunde ka veidi ringikolamist, aga hästi vähe. Peamiselt mäletan teda kooli interjööridest ja situatsioonidest. Ta oli väikest kasvu ja kohutavalt elavaloomuline. Seejuures oli ta tõeline koomikutalent, ta oskas teha lõbusaid nägusid ja anda siukseid miimilisi stseene, mille peale ei suutnud keegi tõsiseks jääda. Isegi kõige lihtsamaid tegevusi oskas ta teha nii, et see oli nagu sketš komöödiafilmist. Mäletan, kuidas ta pidi kord saksa keele tunnis tegema midagi väga lihtsat, võtma klassi tagumise seina ääres olevast riiulist õpiku või selle sinna tagasi panema, aga Sass võlus sellest tegevusest välja sellise vaimuka ja komplitseeritud etteaste, et kogu klass itsitas ja isegi õpetaja Ellen ütles: „Sass, lavakasse saab sisse astuda pärast keskkooli lõppu. Proovime praegu keskenduda saksa keelele.“ Saksa keele tund oli meil millegipärast löödud kahte gruppi, nii et toimus justkui kammerlikes või õpitoalikes tingimustes, igaüks istus üksi pingis, ilmselt oli vabam õhkkond ka koomikutalendi avaldumiseks. Teine stseen seoses Sassiga, hilisemast ajast, kui meile oli taaskord ports uusi poisse klassi tulnud, enamasti istumajäämise tulemusel. Üks neist uutest oli Roman, kes mingil ajal sai endale mõnedelt klassivendadelt sõbralikult nokkiva hüüdnime Põhk. Võib-olla inspireeris selleks midagi soengus? Ükskord vahetunnis jälle: Põhk ja Põhk. Roman läks kurjaks. Siis võttis Sass kõige süütuma ilmega kotist musta vildika, astus nagu muuseas seina juurde, kritseldas sinna nagu niisama midagi. Keegi ei süvenenud sellesse. Sass kirjutas seinale: KHÕP. Nojah, kui KHÕP, siis KHÕP, asi sellega. Sass pidas pausi efektselt välja ja tõmbas selle sõnakese juurde kaarja noole, P-tähe juurest K-täheni. Kohe oli kõigil pilt selge, Roman röögatas ja sööstis Sassi poole. Aga seda ütlen ma kohe, et füüsilist vägivalda, mingeid peksmisi ja molli andmisi meil klassikollektiivis poiste seas omavahel ette ei tulnud, ka uute poiste ajajärkudel. Mõned süütud puselemised ei lähe arvesse. Võitlus käis, kui käis, egode vahel, ja väljendus norimises, nokkimises, verbaalses torkimises. Mõnelegi, kellel huvi koolitundides saadava osas oli puhas null, pakkus tüütu õppetegevuse ajal ajaviidet näiteks mõnes klassivennas reaktsioonide esilekutsumine. See tegevus võis olla aga vägagi närvesöövjaja vastik, tekitada tuska.

Mäletan selliseid asju peamiselt 8. klassist, mil selleks ajaks juba uuesti kenasti parlanksi saanud klassi sisekliima sai segi paisatud rühma „uute tulijate“ näol, needki kõik Kadrioru päritoluga, ja 9. klassist, mil vastastikune jõujoonte paikanügimine hakkas tasapisi jälle kõiki rahuldavasse faasi jõudma.

Kõik need klassid esimesest üheksandani olid tsiviliseeritud ja eakohane vorm olelusvõitlusest. Igaühel klassi poiste kollektiivis oli oma ego, sellele tuli ruum paika nügida, võttes arvesse vastasmõjusid. Kuidas seda teha, tuli endal avastada, katse-eksituse meetodi abil. Mina ei ole kunagi olnud kakleja, mulle ei ole iial hinge- ega olemuselähedane selline enda maksma paneku viis. Ja nagu öeldud, meil klassis poiste hulgas seda viisi ka ei rakendatud. Olelusvõitluses tõid omanikule kasu aura, imidž, kuulsus, jutud tema kohta, maneerid, žestid, käitumine, aga kindlasti ka vanem olek. Ma ei näinud neid Kadriorust pärit poisse ju kunagi kellelegi vastu lõugu andmas, probleemsemad isikud neist kehtestasid ennast puhtalt sellega, et nad tundusid olevat „pahad poisid“, nad olid „Kadrioru tänavalapsed“ ja suurem osa neist oli istumajäämise tõttu enamikust oma klassivendadest aasta või lausa kaks vanemad. Kõik, rohkem polnudki vaja. Mõni sellistest tüüpidest kasutas seda tunnuste komplekti kas teadlikult või alateadlikult ära. Eeskätt just selliste isendite suhtes tuli iseendaks jääda püüdes endale mingi moraalne liigutamisruum välja nügida. Kusjuures – ma ei saa öelda, et ka need oleksid olnud mingid pätid, kaabakad või lurjused, ei, nad lihtsalt olid seadistatud ennast kehtestama, ja kui neid õnnestus teiste poolt pisut vastupidi ringi seadistada, oli tulemuseks see, et näiteks 9. klassi kevadeks oli jälle meie klassi poiste sisekliima suht enam-vähem. Aga need kaks talve, need kaks klassi olid mu koolipõlve jooksul kindlasti kõige keerulisemad. Abiks tuli võtta diplomaatia ja psühholoogia. Jälgida, et ei hakkaks koguma pseudokrediiti korrarikkumiste ja semutsemisega, rääkimata sellest, et ei laskuks lömitamise või orjastumiseni. Reegel on tegelikult universaalne: inimene, kes ennast ise ei austa, ei saa loota ka seda, et teda teised austavad. Austus enda vastu, vähemalt mingil määral, tuli võita oma isiksusega. Hoiatav näide oli meie klassis tegelikult juba varasemast ajast olemas: oli üks poiss, tore ja sõbralik, aga natuke liiga alandlik – ja lõpuks oligi ta selline naljaga pooleks klobimise ja „nalja tegemise“ objekt, veel enne igasugu „uusi poisse“. Samuti tuli jälgida, ei muutuks täistolaks või naljanumbriks. Mingil hetkel näiteks, kuskil põhikooli teise poolel, ilmus välja minu luuletamishuvi, kirjutasin kooli ja õppetegevuse teemal

lõbusaid vemmalvärsse, ja mõnda aega andsin täie rauaga, nähes, et minu staatus klassi- ja isegi koolikaaslaste silmis tõuseb. Aga siis tajusin alateadlikult ohtu, et ees on ootamas mingiks klouniks muutumine, ja hakkasin pidurit tõmbama. Küllap nii sättis ja seadis ennast enamik mu klassivendi. Ja see on ju koolis harilik, universaalne nähtus, ei midagi ainuomast minu klassile, koolile, linnale või põlvkonnale. Lihtsalt nõnda on, ja kui lõpuks õnnestub sellest masinast välja tulla nii, et saad öelda, et suutsid enamasti olla ikka sina ise, olid ainult mõned juhuslikud vastulöögid, ebameeldivad mälestused, vastikud olukorrad, siis saab kokku võtta, et oli mis oli, aga tegid selle läbi vist ikkagi päris talutavalt. Igatahes nii hästi, et oled ära teeninud enda premeerimise paki maisipulgakeste ja pudeli Kuldse näol – kui esimesed oleksid veel nii head ja teist veel müüdaks. Ma vist võiksin endale selle peale paki maisipulgakesi ja pudeli Kuldset lubada küll. Ka siis, kui võtan arvesse kogu oma koolitee kuni 12. klassi lõpuni. Jah, oli sittasid hetkesid, aga kuidagi said ikka ise inimeseks jääda ja saavutada ka selle, et sind enamasti inimesena koheldi. Ja mida paremat saabki üks nohikupoolne usin õppur ja kirjanikuhakatis tahta?

Ah jaa, kui rääkida 12. klassi lõpetamisest, siis sel ajal ma oleksin ennast kindlasti premeerinud pigem pudeli Saku Rocki ja paki soolapähklitega!

5. klassi uute klassivendade seas olid veel Henry, Hardo ja Ristop. Aga neist on mul vähe rääkida. Henryst võib-olla kõige rohkem, sest ta oli juba minu lasteaiakaaslane Narva maanteel, ja kui 1989. aasta septembris teda esimest korda oma klassis nägin, siis ütlesin pinginaabrile, et siin on vist üks mu vana tuttav. Sama satsuga tuli Kadriorust ka tüdrukuid, nende seas oli veel teinegi mu lasteaiakaaslane, Kristiina. Olime lasteaia päevil maganud lõunatunniti kõrvuti voodites, tihti küll mitte maganud, vaid hoopis mänginud indiaanlaste või autodega. 2014. aasta augustis tegime väikse klassikokkutuleku, Kristiina oli ka kohal, meil läks jutt lasteaia peale ja Kristiina ütles, et temal on meeles, kuidas ma muudkui olla tahtnud, et ta mul selga sügaks. Võis olla küll, mulle väga meeldis, kui mul selga sügati, maal nuiasin alatasa vanaema seda tegema. Ise tõmbasin siis, kui vanaema mu selga sügas, vahel ninaga röh-röh, nagu siga, sest siga võis samamoodi sügada. Lasteaia lõunatunnil ma ilmselt sea moodi ei ruianud, seal pidi vait olema ja magama. Kui siinsesse teemasse kuidagi mu lasteaiamälestused sobiksid, siis võiksin ju ka meenutada, kuidas rühmakaaslane Kadri tegi kord lõunatunnil voodi peal seistes kõigile strippi, aga praegu ju on jutuks minu kooliaeg.

Henryga mul sel ajal eriti suhtlemist ei olnud. Ta läks, nagu ka Eerik, varsti kuhugi mujale kooli, side kadus. Küll aga oli mul Henryga üsna tihedalt kokkupuudet aastate 1993 ja 1996 vahel, kui temast oli saanud mu klassivend Reigo parimaid sõpru. Siis oli meil kolmel pidevalt koos käimist ja pidutsemist, eriti Henry kodumajas, mis asus Lauluväljaku mäel Narva maantee ääres. Teine piirkond, kus võis Henryt vahel seltskonnas näha, oli Lasnamäel Muhu tänav ja selle ümbrus. Hardoga ei ole mul samuti olnud mingit erilist suhtlemist, välja arvatud juhus, kui sattusin kuidagi ta koduukse taha. Elas temagi Kadrioru puitasumis. Ristop elas Vesivärava tänaval. Temagi oli meie klassis ainult ühe aasta, siis, ma arvan, jäi ta istuma ja kadus minu vaateväljast. Kuid sellel ühel aastal oli just tema minu jaoks kõige probleemsem poiss klassis. Ta oli pool aastat minust vanem ja tõenäoliselt seega juba ühe korra enne istuma jäänud. Ma ei mäleta üksikasju, aga mäletan eredalt – ja seda mäletavad ka teised –, et ühel hetkel seisin enne kehalise tundi võimla eesruumis ähvardavas poosis, käes koristaja plekist ämber, ümberringi klassivennad ja ees kahe sammu kaugusel Ristop. Vahtisin teda vihaselt üksisilmi, valmis ämbriga virutama. See ei olnud kindlasti minu puhul tavaline käitumine, vastupidi, see oli täiesti mitteminulik käitumine. Ilmselt oli pinge kumuleerunud, miski oli mus üle visanud, ja nähes ruumi seina ääres koristaja poolt sinna jäetud tühja ämbrit, rabasin selle kätte ja näitasin, et tahad, tule, virutan. Kindlasti kalkuleerisin enne sekundi jooksul ka seda, kui tõenäoline on, et ma sellisest olukorrast võitjana välja tulen. Leidsin, et see on tõenäoline – ja andsin emotsioonidele vaba voli. Ristop oli paigale naelutatud, misanstseen vältas paarkümmend sekundit. Tajusin endal enamiku poiste moraalset toetust. Pingelisele olukorrale tegi *deus ex machina*'na lõpu meie kehalise õpetaja Maie, kes juhtus mööduma, märkas poisikesi ja tuli sikutas ämbri mu käest lahti. Olukord oli mul siiski ka enda puhul kontrolli all, sest otseloomulikult teadsin ma juba siis, et peakolud, isegi siis, kui neis ei leidu eriti muud peale idiootsuste, ei pea ämbrile vastu, ja kiirabi sekkumist ma ei soovinud. Aga ma usun, et kui Ristop oleks mind millegagi tegutsema provotseerinud, siis oleksin ämbri talle leebelt vastu vahtimist susanud küll. Õpetaja Maiet kohtasin umbes viis aastat hiljem õpetamas Tallinna 62. Keskkoolis, ta mäletas mind ja mäletas ka seda ämbristseeni. Ristopi osas on mul ka teine kõnekas mälestus. 5. klassis hakati meile andma ajalugu, ajalooõpetaja Erika, kes oli ühtlasi meie uus klassijuhataja, tegi kontrolltöö viie küsimusega, iga vale vastus võttis hinnet palli võrra maha. Üks töö oli viie vale vastusega

ja hindeks 0. Ei kunagi varem ega kunagi hiljem ole ma näinud hinnet 0. Ma arvan, et ma ei eksi oma mälus isikuga: selle nulli omanik oligi Ristop. Ajaloo tundides sai teistegagi nalja. Õpikus oli juttu arhiividest, aga kui kontrolltöös küsiti, kus hoitakse ajaloolise väärtusega pabereid, siis kirjutas Reigo – kes ilmselt oli õpikut üle rea lugenud ja nuputas nüüd loogiliselt oma peaga –, et selliseid pabereid hoitakse raudkastis. See vastus loomulikult ei kõlvanud. Ma ei hakka ka jätma muljet, et mina ühegi rumalusega maha ei saanud, sain küll, kord küsisin nii rumala küsimuse, et õpetaja ütles: „Jaak, see küsimus näitab, et sa oled...“ Ta katkestas lause. Klassivend Hardo lõpetas selle: „...natukene metsa poole.“ Aga kas oligi nii rumal küsimus? Õpetaja oli rääkinud, kuidas meie esivanemad külades pidid tegema mõisapõldudel rasket mõisategu, palehigis, päevad läbi, samu klassivõitluslikke meeleolusid võimendas Palametsa õpik, mis oli meil laual, ja mina ei suutnud hästi peas pilti kokku panna, et kui kogu aeg oli töö-töö-töö, et ei olnud mahti higigi pühkida, siis kuidas nad seal mõisapõllul asjal käisid? Seda õpetaja käest uurisingi. Aga tulutult, naerdi hoopis välja. Ajaloolane ja ajalooõpetaja peaksid tegelema ajalooga igakülgselt, komplektselt, mitte valima sellest mugavalt ainult ideoloogilisi või sotsiaalseid tahke.

Vastasseis Ristopiga seal võimla eesruumis enne kehalise tundi oli koolipoiste nagin, näide eelpool kirjeldatud egode põrkumisest ja võitlusest liigutamisruumi pärast, ning edaspidi enam minu survestamist Ristopi poolt nagu ei olnud. Ma ei kanna sellega seoses ühes mingit pahameelt. Seda enam, et kui ma nüüd vaatan Ristopit 5. klassi ühispiltidelt, siis ta on seal... lihtsalt poiss, nagu kõik teised. 11-aastane poiss. Ühtlasi on ta klassivend, keda enam ei ole. Tema elu lõppes 1999. aasta sügisel. Ma ei tea, mis põhjusel. Aga millegipärast on mul sellest kahju. Kui vaatad fotolt 11-aastast probleemse käitumisega poissi, kelle puhul tead, et tema elu piirdub 21 aastaga, siis millegipärast hakkab sellest poisist lõikavalt kahju. Isegi, kui kunagi andis see poiss põhjust seista tema vastas, vihane pilk silmis, löögiks tõstetud plekkämber käes.

Mäletan 8. või 9. klassist veel teist sellist juhtumit, kus reageerisin endale ootamatul moel. Taas ei andnud põhjust konkreetne üksikjuhtum, vaid tegu oli kumuleerunud pingega, mis ühel hetkel vallandus. Neis klassides oli meil jälle uus klassijuhataja, seekord joonistamisõpetaja Urve. Tema klassis stseen toimuski. Oli ilmselt iseseisev töö või vaba tund, igatahes olime klassis ilma õpetajata. Kõik kõndisid ringi, valitses melu. Üks tüüpidest, kes tekitas kaasõpilastes pidevalt pingeseisundit, seisis õpetajalaua

juures. Mina võtsin metallist tooli, sihtisin ja viskasin selle tüübist meetri jagu eemale, kus see kukkus müraki põrandale. Täpselt nii olingi kavatsenud, visata loomulikult mitte pihta, vaid hoiatuseks meetri jagu eemale. Kas tüüp selle teo üldse registreeris, ei tea ma öelda, sest iseseisva töö või vaba tunni melus võis selline asi, nagu üle klassi lendav ja põrandale raksatav tool vabalt jääda tähelepanuta. Aga minu poolt oli see taas mingi eneseväljendus, eelnevalt mõne sekundi jooksul läbi kaalutud – kuhu täpselt viskan ja kas jään olukorras võitjaks. Täpne igal juhul olin.

Esimesest seitsmenda klassini said nüüd kõik klassivennad mainitud, kes meelde tulid ja fotode pealt näha olid, mõnest ka portree visandatud. Tüdrukutest ei hakka ma siinkohal lähemalt juttu tegema, samuti 8. ja 9. klassi uutest klassivendadest. See ei ole ikkagi minu kooliaja raamat, vaid Lasnamäe-raamat. Seda enam, et mingit lähemat suhtlust ei jõudnud mul tekkida ei enamike tüdrukutega ega ka viimase kahe klassi uute klassivendadega.

*

Arvatavasti tunneb iga poisike, kes elab tänava ääres asuvas korrusmajas, aeg-ajalt tahtmist all tänaval liikujatega sutsuke sigatseda, katuse-Karlsso-ni terminit kasutades neid natuke tirriteerida. Alla saab saata üht, teist ja kolmandat, alustades loomulikult veepommidest nii kile- kui ka paberkes-tas. Kord oli mul külas pinginaaber ja tekkis isu ennast tänaval kõndijate arvel pisut lõbustada. Otsustasime kartulite kasuks. Pihta viskamist meie plaan ette ei näinud, aga esile kutsuda pisut ärritust ja meelepaha poleks olnud paha. Mina peitsin ennast rõdule, pinginaaber jäi aknast piiluma. Varitsesin, vaatevälja ilmus üks keskea teises pooles mees, kes nägi välja siuke suht sakris ja piisavalt ohutu, et teda väikse mugulaga üllatada. Tulistasin kartuli välja, tulemusi imetlema jäädа ei olnud mahti, tõmbusin välkkiirelt rõduserva varju. Südame puperdades jäin kuulatama, mis teisel pool rõduserva tänaval sünnib. Paar hetke oli vaikus, siis hakkas sealt kostu-ma venekeelset kõnekõma. Mees oli seltsiks saanud paar mööda kõndivat prouat, kellega võeti analüüsiks kartuli teema. Võis lausa tunda maja seina pidi üles ja alla libisevaid takseerivaid pilke. Kõma paisus suuremaks, ei tea, kui palju rahvast siis maja ette kogunes. Niisugust koosolekut ei olnud ma stsenaariumis ette näinud. Pinginaaber poetas rõduust hästi vähe, nii et seda näha ei olnud, aga sai mulle sosistada, mida oli aknast piiludes näinud. Siis tuli ta sosistama, et teda oli aknast piiludes nähtud. Ja kohe mainitigi all tänaval vene keeles õiget korrust. Trepikotta oli siis veel vaba sissepääs, lärisema pistis meie uksekell. Nali kippus käest ära minema. Siis saabus kulminatsioon: seesama kartul, mille olin rõdult alla saatnud, lendas nüüd tagasi, laksatades paar sentimeetrit rõduukse klaasist vastu kivist seina sodiks. Oli vihaga visatud, hoopiski mitte nii leebelt, nagu mina ennist olin seda teinud. Klaasi tabades oleks võinud sellesse praod küll lüüa. Täitsa sabin oli sees, minu algne ülekaal, mis tugines varjatud asukohale, oli asendunud vasturünnakuga, majaesine seltskond oli nii-öelda tulnud kiiresse kontrasse, pealelöök ei jõudnud siiski õnneks raamidesse! Läheks nad nüüd juba minema, kibelesin mõttes – kui liiga kaua passivad, läheb asi veel rohkem käest, küllalt pea oli ju ema koju tulemas... Aga õnneks kive nad loopima ei hakanud ja pärast mõningat susisemist hajus aknaalune seltskond lõpuks laiali. Selleks korraks meile piisas ja vist ei harrastanud ma möödujate tirriteerimist enam edaspidigi.

Millised olid Lasnamäe sügised? Meenutades alg- ja põhikooli sügiseid, on esimeste assotsiatsioonide hulgas astrid. Astrid õpetajale. Kõigil astrid. Astrid septembrikuu sünnipäevalastele. Ilusad lilled. September oli astrite kuu. Kel oli maal vanavanemaid või oli teisi kokkupuuteid aialappidega, . neil oli kodu täis õunu. September oli veel üsna soe kuu, päeval tunglesime ikka koolimajast välja. Aga alates oktoobrist seostusid sügisega esmalt vihmad, pimedus, jahedus. Vihm hommikul, vihm lõuna ajal, vihm õhtul, vihm öösel. Pimedus kooli minnes, pimedus juba varakult pärast lõunat, veel enne ema töölt tulekut. Novembris võis juba lumi maas olla. Kui ette sattus mõni jäätunud lomp, õhutas see ikka kas lühikest liugu tegema või kannaga jääd puruks taguma. Oktoobrist algas igatahes minul täiesti tubane elu, mingit isu ei olnud pimedas ja külmas väljas kolistada, ei olnud mingit magnetit, mis oleks tõmmanud. Kodus olid raamatud, oli televiisor, lugemise ja teleka vaatamise vahele sõin ja tegelesin oma kraamiga, imetlesin suitsupakke või sättisin marke albumis ringi. Õppida tuli kah. Matemaatikaülesandeid lahendada, vene keele uusi sõnu pähe taguda. Lasnamäe sügis algab astritega ja kaob pimedusse. Kuskil seal pimeduses algas talv, tuli lumi. Talve meeleolud ja mälestused on teistsugused. Talv oli valge. Öösel küll ka pime, aga päeval valge. Sügis oli oma lõpujärgus ka päeval pime. Sügis oli mu Lasnamäe aastaringis aeg, mille kohta on kõige vähem midagi eredat ja omast öelda. Kui silmas pidada loodust ja õuest saadavaid elamusi. Samas, kui nihutada fookus Lasnamäelt alla Kadriorgu, siis kuhjub assotsiatsioone hulgi: kastanid ja kastanimunad, värvilised kastanilehed, maas laiali ja kuhjas, nende lõhn, tammed ja tammetõrud, kastanimunadest ja tammetõrudest loomakesed, hästi palju Kadrioru parki, hästi palju selle pargi radu ja soppe ja tiike ja mänguväljakuid. Need on mälestused lasteaia ajast. Palju käisime mere ja sadama ääres pargis, see asus Tuukri ja Pikksilma tänava ümbruses. Seal kasvasid just tammed. Neli lasteaiasügist järjest sain rikkalikult sügislooduse elamusi. Ma ei jäänud linnas sellest ilma. Aga see ei kuulu Lasnamäe juurde, vaid Kadrioru juurde. Lasnamäe sügis oli teistsugune. Ma ei ole ealeski näinud kuskil Lasnamäel kasvamas mõnda tamme. Kastaneid oli küll, terve Majaka tänav oli nendega ääristatud, ja kui need maikuus oma õieküünlad süütasid, siis see oli juba midagi silmale vaadata.

2010. aasta aprillis olin koos Mika Keräneniga Soomes väiksel tuuril, elasime paar päeva Pori linna külje all asuvas *mökki*'s. Ümbruskonnas ja linnas oli palju kastaneid. Mika ütles midagi väga üllatavat, ta ütles, et

Soome lapsed ei tunne kastanimunade vastu mingit huvi. Nendega ei mängita, neist ei meisterdata midagi. See on põnev kultuurierinevus. Eesti lastele, vähemalt minu põlvkonnale oli sisse kasvanud refleks kastanimuna nähes see kohe taskusse pista. Mäletan, kuidas me lasteaias õue minnes tormasime kõik kastanipuude alla mune otsima. Meie hoovi servas kasvas rida vanu kõrgeid kastaneid. Pärast korjasime pargist lisa. Alati olid taskud punnis. Igal sügisel tassisin koju kuhjad kastanimune. Tegemata seal nendega midagi. Kuivasid kõvaks ja krimpsu, lõpuks said ära visatud. Aga puu all värsket ilusat kastanimuna nähes käivitus alati korjamisrefleks. Peaaegu samasugune refleks oli tammetõrude osas, aga tammesid oli linnaruumis vähem. Ja siiamaani, ehkki olen juba suur mees, on mul puu all värsket ilusat kastanimuna nähes kuidagi üllatavalt raske see lihtsalt sinna jätta. Korjama ma neid muidugi ei hakka, aga uinunud refleks lööb korraks hõõguma. Kastanimuna on midagi erilist, selles ei ole kahtlust. Ja kuna kastaneid väljaspool parke üldiselt ei kasva, on kastanimunad just linnalaste sügisrõõm. Kastanimunad on kindlasti üks neist asjadest, mis minu põlvkonda ühendavad, lisaks „Knight Riderile" ja Turbo nätsu autopiltidele. Ja paljule muule.

Kadrioru park on mulle kallis koht siiani. Alati, kui sinna satun ja on aega veidi kõndida, meenutan oma lasteaiapäevi, talviseid kelguga allalaskmisi lossi kõrvalt mäest, sügisest kastanilehelõhna ja kevadisi jänesekapsanäksimisi. Isegi kooliajal, kui nostalgia peaks olema veel väga võõras tunne, läksin mõnikord koolist koju läbi Kadrioru pargi. Ilmselt just siis, kui olin eelnevalt kas Raini või Eeriku või kellegi teisega koduteele tulnud. Kaaslane läks oma koju, aga mina, selle asemel, et Uus-Sadama peatuses bussi nr 51 või 44 peale minna, keerasin suuna pargi peale ja jalutasin seal vahel Russalkani välja, seal oli siis bussipeatus. Mäletan sealt pargiosast Juhan Smuuli monumenti, mis üsna ruttu sealt kadus, vedeledes aastaid ei-teakus ning jõudes lõpuks Muhumaale Koguva küla randa, kus on praegugi. Smuuli monument meeldis mulle väga. Smuuli kuju oli seal istuvas asendis, ta vaatas merele ja tema õlal istus kajakas. Vahel istusin sinna Smuuli kõrvale ja mõtlesin natuke oma mõtteid. Selle monumendi aura oli minu jaoks nii tõmbav ja sümpaatne. Tore oli seal Smuuli kõrval istuda! Ehkki Smuulist endast ei teadnud ma siis veel õieti midagi, ema riiulis oli ainult tema paks raamat. Ja tänaseni on see kuju mu jaoks üks eesti ilusamaid monumente. Hea, et see Muhumaal Koguvas, Smuuli sünni- ja kodukülas

lõpuks väärika paiga leidis. Wikipedia andmeil kaunistas Smuuli monument Kadrioru parki aastail 1990–1996 ja enne selle Muhumaale viimist oli välja käidud ka mõte, et selle võiks panna hoopis Lasnamäele Smuuli tee äärde.

Smuul, algselt Schmuul sai kirjanikuks Koguvas. Mina sain kirjanikuks Lasnamäel – ehkki tugeval määral on mind kujundanud ka suved Paide rajoonis vanaisa ja vanaema juures. Seoses sellega on just praegu õige koht õiendada klaariks minu pseudonüümi Wimberg päritolu. See on kohtumistel ja esinemistel üks minult enim küsitavaid küsimusi, lisaks sellele, kust on pärit minu omapärane ortograafia – mida kasutan täiskasvanutele mõeldud luules ja proosas – ja kas ma korvpalli mängin, viimast ärgitab küsima minu pikkus, mis on kuskil 197 cm kandis. Kõik kolm küsimust saavad siinses raamatus vastatud. Siinkohal esimene. Kust on pärit nimi Wimberg? Vastan: on pärit ühelt kastilt. Oli mingi minu sünnipäev, aastat ei mäleta, võis olla näiteks 7. klassis, aga vabalt ka aasta siia-sinna, klassivennad tulid külla, mitte palju, oli väike seltskond, kindlasti oli Reigo, aga arvan, et olid veel Raigo ja Ermo. Tõid kasti. Pikkus 29 cm, laius 22 cm, kõrgus 16 cm. Papist. Pruun. Kasti sees, põhja külge kleebitult, oli ümbrik, mille sees oli rahasumma. Selline teravmeelne kingitusekomplekt. Raha kulus ära, kasti suskasin raamaturiiuli otsa. Aga üks kasti külg, see, mis jäi toa poole vaatama, oli täis soditud ja kritseldatud. Seal oli paar nägu, mõned telefoninumbrid, natuke muud sigrimigrit – aga kõige paksemalt oli sinna soditud sõna „WIMBERG“. Mis Wimberg, miks Wimberg, ei tea. Aga seal kapi otsas see sõna oli ja sattus aina pilgu alla. Ilus sõna. Mingil hetkel, kui mingil põhjusel oli tarvis *alias*'t leida, kerkis teadvuses pinnale see sõna. Ja saigi minu pseudonüümiks. Ei ole sugugi paha pseudonüüm. Kuulus luuletaja Suumani Sass kunagi ütles mulle, et see kõlab nii, nagu ma ise olen. Ta oli sõnade osas väga tähelepanelik ja nõudlik luuletaja, ning seetõttu võib ka tema tunnetust minu pseudonüümi osas täiesti usaldada. Seda enam, et see kõlab hariliku perekonnanime moodi. Erinevalt sellistest nimedest, nagu Maniakkide Tänav või Chalice või Contra. Kes on muidugi kõvad mehed sellest hoolimata. See kast on mul tänini alles, praegu arvuti kõrval, kunagi olen sellega isegi poseerinud Maalehe fotograafile. Tähtis kast!

Ma ei mäleta, millal ma esimest korda Wimbergi nime kasutasin. Esimene teadaolev kasutus on 1995. aastast, kui võtsin ette väikse musta kaustiku ja luuletasin selle ühe raksuga igasugu sodi ja jura täis. Selle kaustiku päisesse maalisin juba nime Wimberg.

1987. aasta suvel olin Tõstamaa lähedal Pärlseljal pioneerilaagris. Sinna sain samuti Desintegraatori kaudu. Pioneer ma ei ole kunagi olnud, aga pioneerilaagrisse võisid minna ka oktoobrilapsed. Ja oktoobrilaps ma olin küll, märk noore Uljanovi näopildiga ilutses rinnas – aga loomulikult mitte pioneerilaagris, vaid mõnda aega koolis koolivormi jakil. Pärlseljast jäid mulle tükiks ajaks lõkendavad elamused, mis ei ole ununenud tänini, see oli vinge laager, kus oli ka kambaelu ja päevakavavälist põnevust. 1988. aasta suvel olin pioneerilaagris Lasnamäe külje all Kose-Lükatil, kunagise vabaõhukooli territooriumil. Sinna sain isa töökoha kaudu. Täpselt samavõrra, nagu Pärlselja oli olnud vinge ja põnev, oli Kose-Lükati tüütu ja plass. Asukoht kuskil metsa ääres mäeveeru all sugereeris arusaama, et oled ei tea kus kaugel kohas, ehkki tegelikult käis ju buss nr 5 värava eest mööda ja Lasnamäe oli seal samas „üleval". Esmalt oli minu rühm täiesti mitteinspireeriva koosseisuga, poiste seas puudus kriitiline mass, mis oleks tõmmanud käima õige laagrimeeleolu. Minu rühmas olid nii laagrivanema poeg kui ka rühmakasvataja poeg, mõlemad kergelt ülbed ja hellitatud, lisaks üks käitumisraskustega poiss, kes muudkui patras Ääsmäest, ta oli nimelt sealt pärit, lõpuks ta vist läkski ise laagrist minema, siis üks uduse olemisega sell, paar suvalist trossi ja lõpuks üks enam-vähem okei tüüp, aga seegi kõrvalehoidev. Pidin semusid otsima teistest rühmadest. Ametlik päevakava ei pakkunud midagi sisuliselt põnevat ka Pärlseljal, aga Kose-Lükatil ei olnud ka sellist õhkkonda või meelsust, mis oleks selle võimsalt üle mänginud, ei olnud laagriliste hulgas, ei olnud nende järelevaatajate hulgas ammugi. Paari semuga, kes õnnestus kuidagi hankida, asusime tegema laagri pööningule salajast peakorterit, see oli vana koli täis ruum, mille uks oli lukustamata unustatud. Aga siis meie sealkäimisi märgati ja uks keerati lukku. Siis asusime salaja seiklema keldrikorruse koridorides, neisse sai mõttes rajada katakombid ja labürindikäigud, aga see sai kah kuidagi ruttu otsa. Üks hea semu oli mul Mark, kes ise harrastas põlve otsas palli kõksimist, kuid mulle see tegevus ei pakkunud midagi ja väljaspool seda Markist tegutsejat ei olnud. Ükskord olin ema oodates läinud laagri väravast kümme sammu välja, istunud bussipeatusesse, seda märkas keegi meie järelevaatajatest ja pärast oli suur pahandus: lahkusin omavoliliselt laagri territooriumilt. Vägisi hakkas hing tahtma sellest karjuvast fantaasiapuudusest väljapääsu. Kuidagi ootamatult kujunes minust rühma uus kraade. Laagriliste seas olid vennad Tuve ja Taavi, hüüdnimega vastavalt Tuks ja Taks, kes olid head vibulaskjad. Vibu oli mullegi tuttav riist, see ei puudunud hulk aastaid

minu maasuvedest. Tegin ka vibu, tegin nooled, ja mis eriti tähtis, hankisin kleeplinti ja kinnitasin nooltele naelad otsa, et need kinni jääksid. Sellestki tuli otseloomulikult pahandus. Kord, kui ema tuli mind jälle vaatama, ilmus kohale rühmakasvataja ja kandis minu pattude nimekirja ette. Selle peale otsustas ema, et mul ei ole mõtet kauemaks sinna jääda, pakkisin asjad ja tulime samal päeval tulema. Ma ei kahetsenud seda krammigi, võitsin paar päeva kvaliteetsuve juurde. Oma vibu võtsin ka kaasa, aga laagri värava ees bussi oodates ütles ema, et selle roikaga ära nüüd küll bussi tule, mistõttu võtsin nööri maha ja viskasin lati metsa alla.

Rääkisin sellest laagrist peamiselt kahel põhjusel. Esiteks rajas see pastelse perspektiivi Lasnamäe naabruskonda kirde suunal, teiseks seostub sellega tugevalt asjaolu, et ema pani mind mingil sügisel vibulaskmistrenni. Järgneb peatükk „sport minu elus", õigemini esimene pool sellest peatükist. Põhikooli algusaegadel jõudsin käia kolmes eri trennis. Esimene neist oligi vist vibulaskmine. Toimus see Kadrioru tennisehallis – all platsil popsutati tennist, ülal pika lageda sirge peal lasti vibu. Sealt leidsin eest Tuksi ja Taksi, aga suhtlust nendega väga ei tekkinud. Nende klass või tase oli minu jaoks hoomamatus kõrguses. Esimene ja vist ka ainus asi, mis mul selles trennis silmad särama lõi, oli metallist vibunoole jupist meisterdatud pastapliiatsiümbris. Vibunooled olid kõik metallist, kolme plastikust sulega. Selline sulgedega otsajupp oligi kellelgi, vist relvameistril endale pastakaks meisterdatud. Tahtsin ka sellist! Jäi saamata. Sain puust, algajate vibu, nooletupe, käekaitsme, sõrmelapi ja peotäie nooli. Ja märklaua. Hakka sihtima! Tehnika alused sain kiiresti selgeks, ohutusreeglid samuti. Edasi jäi ainult: lihvi tehnikat, terita silma, lihvi tehnikat, terita silma. Nii ma käisin seal hulk kordi. All väljakul popsutati tennist, pallid lendasid üles treppidele. Korjasin neid vahel salaja endale. Neid vedeles ka õues, kui seal soojemal ajal mängiti. Hasart korjata väljakult minema lennanud palle sai suuremaks, kui oli kirg lihvida tehnikat, teritada silma. Ei avastanud ma endas võimsat robinhuudi. Ometi on sellesama trenniga seotud üks eriline hetk minu tollases elus. Nimelt käisid mitmed mu klassi poisid aina võistlustel. Enamasti nägi see välja nii: on tund, siis tõuseb klassivend A või B, võtab koti, läheb õpetaja juurde, näitab ette paberi. Paber on treeneri allkirjaga palve lubada poiss tunnist minema, kuna tal on võistlus. Õpetaja noogutab: mine. Poiss läheb. Ja meie, kes me maha jääme, vaatame kadedalt järele. Mina ei paistnud kehalise tunnis eales millegi erilisega silma, kiiresti ei jooksnud, jalgpallis – mõttetu, korvpallis – mõttetu, rahvastepallis piir-

dus minu oskus eest ära jooksmisega, kuni ükskord ikkagi pihta sain, palli püüda ei julgenud ega osanud, rääkimata agressiivsusest seda vastu visata. Ei olnud minul ealeski ühelegi võistlusele asja! Niisiis vaatasin tunnist vabastusega võistlustele minejaid eriti rohelise kadedusega. Ja siis sain ka mina korra võistlustele! Olin juba tükk aega trennis käinud ja nüüd ootas ees esimene võistlus! Küll see oli eriline tunne! Sain oma vabastuse, sain selle õpetajale ette näidata, kõik said näha, et „Jaak läheb võistlustele" – ja läksingi. Võistlusel sain kõik nooled ilusti märklauale pihta ka. Tulemus oli nii keskpärane, et pärast seda sulas mu vibutrennis käimise huvi kokku nagu lumi kevadel. Jätsingi katki.

Hea meelega ei oleks ma üheski trennis käinud. Sain ju aru, et mul ei ole neisse asja. Või ringis. Kunagi algklassides viis ema mind tükk aega vanalinnas mingis majas mingis ruumis toimuvasse joonistamisringi. Lapsi oli seal rühmatäis, joonistasin seal tunnikese koos nendega, kuni vanemad mujal aega parajaks tegid. Mõnda aega käisime, siis saabus selgus, et mind väga ei huvita ja eeldusi ka ei ole. Vähemalt ei olnud neid siis näha. Guašid ja vesivärvid seostuvad mulle enese piinamisega – aga 11. ja 12. klassis avastasin, et pliiatsi ja pastellkriitide peal olen ikka täitsa osav, kui mul on vaba mänguruumi. Siis hakkasid ka minu tehtud tööd kunstiklassi seinal kõigile imetlemiseks näha rippuma. Teine näide: 2. klassis toimusid meil Kalevi ujulas ujumistunnid. Need olid puhas piin. Olin vees nagu õnnetusehunnik, pladistasin hädiselt oma penoplastist lauaga, saades hindeks heatahtlikult kolme. Ja kuni kõrge vanuseni ei osanud ma ujuda. Olin nõks üle 30, kui selle oskuse ise ära õppisin. Ja mida oli vaja? Toila SPA *wellness*-keskuse rahus, vaikuses ja hämaruses asuvat madalat sooja veega basseini. Ma ei saa aru, miks basseinide vesi nii külm peab olema. Seal kipub olema kõle ja ebameeldiv, selge see, et õppimist niisugused tingimused ei soodusta, pigem häirivad. Ka hämarus on meeldivam, kui lumivalgetel kahhelkividel kiiskavad päevavalguslambid, mille paistel kõik pealegi näevad, kuidas sa oskamatult sahmid ja pladistad. Ja nüüd tõmban juba päris hästi, nii rinnuli kui ka selili. Olen enda üle väga uhke. Ehk õnnestub nii kunagi ära õppida ka suusatamine, mis oli veel üks mulle kooliajal piina valmistanud tegevusi. Ujumine, suusatamine, jalgpall, korvpall, rahvastepall – kõik need olid alad, mille puhul ma võin enda kogemusele alg- ja põhikoolis tuginedes öelda, et kool neid ei õpetanud, kes oskas, see oskas, tema sai viie, ja kes ei osanud, ei saanudki oskama, ja siuke võis tunda rõõmu heatahtliku kolme üle. Sport ei olnud seega minu maailm, kehalise tund oli lihtsalt üks kohus-

tus, higised särgid seostusid ainult tüütu ähkimisega, mitte iial rahulolu või võiduröömuga.

Ja ühel hetkel tuli meie kooli enda trenni poisse otsima üks korvpallitreener. Ma teadsin kohe, et oma pika kasvu tõttu pean ennast varjama. Püüdsin kühmus mööda nurgataguseid hiilida, et ta jumala pärast mind ei märkaks. Üldine jutt aeti vist aulas, seal oli lihtne tähelepandamatuks jääda. Siis ta läks minema ja ma sain kergendunult hinge tõmmata. Pääsesin! Tunnid lõppesid ja sammusin koolimajast välja, sirge nagu luik. Aga sealsamas nurga taga see treener oligi! Uuris ja luuris seal veel poisse, ilmselt oli aulast saak väike jäänud. Mingi kamp ajas tema ümber juttu, ma juhtusin ka kuulama jääma – ja nii see läkski. Pandi mulle kärbes pähe, et pean ikka ka trenni tulema. Ma kohe üldse ei tahtnud! Aga ju oli kärbes nii tugev, et läksin siiski. Trenn asus Leningradi maanteel, trammide nr 2 ja 4 lõpp-peatuses asuva rööparingi taga suures koledas kandilises hoones, mille katusel oli kiri „Metallist“. Praegusel linnakaardil on seal Kantsi tänav ja Jüriöö park, toonane maja ühes kirjaga „Metallist“ on ilusti alles. Selles majas oli võimla koos riietusruumidega ja seal meie trenn toimuski. Treeneri nimi öeldi olevat Ralf. Tema juba natuke õpetas mõnda asja, hakkasime palli põrgatamist õppima. Eriti see mul ei sujunud, ei saanud liigutust käppa. Mäng ise ei erutanud endiselt. Tolknesin seal mõned korrad. Äratulek on selgelt meeles. Oli jälle lõppenud järjekordne tolknemine, läksin kergendusega riietusruumi, tahtsin hakata riideid vahetama, kui sisenes treener ja küsis, miks ma duši alla ei lähe. Ma ütlesin, et ei taha. Mul ei olnud särk seljas niiskegi, mul ei olnud sellist tunnetki, et ma peaks nüüd duši alla minema. Kooli kehalise tundides käidi ka üliharva duši all, sest aega oli vähe ja lihtsalt ei olnud kombeks. Ehkki seal mõnikord oli nahk märg ka ja oleks võinud ikka minna. Aga Ralf muudkui: peab ja peab. Nõme juba. Seisab seal minu juures ja painab: duši alla ja duši alla. Teatasin siis, et pean kiiresti koju minema, on üks asi. Ralf praadis mind veel, enne, kui tulema sain. Rohkem ma sinna oma nägu ei näidanud. Ütlesin kodus emale, et ei, ja ema ei palunudki mingeid lisaseletusi. Ainus hea asi, mis mulle selle „Metallistiga“ seoses meenub, oli ümbruses hõljuv mõnus suitsukalalõhn. 1989. aasta 1. märtsi seisu kajastav telefoniraamat ütleb, et kõrval asunud suures tehasehoones, aadressiga Leningradi mnt 51a asus Tallinna Kalakombinaadi suitsutus-kulinaariatehas. Sama allikas ütleb, et Leningradi mnt 53 asus eksperimentaal-katsetehas Metallist. Pärast mu isiklikke korvpallieksperimente ja -katseid läks pudel Kellukest ikka loosi. Istusin

lõpp-peatuses tühja trammi ja hakkasin ootama, millal algab loksumine kesklinna poole.

Aga inimene õpib visalt. Mõni aeg hiljem avastasin ennast täpselt sama koha vastas üle Leningradi maantee võrkpallitrennist! Oli mingi kool, oli mingi võimla. Käisin seal mitu korda, jagades Imre ja Raigo kooliteed ja aidates neil vahel isegi bussi oodata. Muud ei mäleta midagi. Tõenäoliselt võib öelda, et sain servida ja blokkida. Kuni jälle kopa ette viskas.

See jäigi minu viimaseks trenniks. Kuni 9. klassini ähkisin koolis kehalise tundides rahulikult edasi ja see oli kogu minu isiklik kokkupuude spordiga. Elasin teadmises, et see ongi minu tase. Neli ringi ümber koolimaja, löntsides, jooksuga ainult siis, kui õpetajast tuli mööduda. Kuni läksin 1994. aasta sügisel 10. klassi juba teise kooli.

Kus jooksin samal sügisel 100 meetris ilma igasuguse pingutuseta kahe klassi parima aja, nii et kõik poisid vahtisid mind nagu imelooma.

See oli mõne aasta eest avatud kool, kõrgeid rekordeid ees väga ei olnud, avastasin ennast kooli ajaloo paremuselt teiselt kohalt. Edaspidi parandasin oma aega veelgi. Hakkasin samast sügisest regulaarselt käima Kalevi staadionil koolide võistlustel: 100 meetrit lihtsalt ja 10x100 meetrit pendelteatena, kolmikhüpe... Kehaline oli läbivalt viis. Esimest korda elus õppisin midagi korvpallist ja võrkpallist. Inimest vormivad tema ise, keskkond ja teised inimesed. Uues koolis avas mu võimed spordis võrratu kehalise õpetaja Rein Suitsmart. See oli ime. See õpetaja oskas olla innustav, ärgitav, juhendav, lisaks oli ta heatahtlik ja südamlik, erakordselt sümpaatne ja tore isiksus. Oli juba vana mees. Nüüdseks ei ole teda ammu enam meie seas. Aga ma jään talle alatiseks tänulikuks.

Vahetunnid said Kivimurru tänava koolis käies sisustatud väga mitmekesiselt. Oskar Lutsu koolipõlves mängiti kurni ja trihvaatrit, meie mängisime esimestes klassides soojal ajal vahetundides andunult ja suure sisseelamisega mahalükkamist. See oli statsionaarne mäng, seotud kindla kohaga meie kooli siseõuel: ühe keldrikorruse ukse juurest tuli üles maapinnale trepp ja selle trepi äärde oli ehitatud mehe põlve kõrgune lai kivist, mõlemalt poolt kergelt längus servadega barjäär. Selle barjääri peal käiski mahalükkamine. Eesmärk oli tungida barjäärile, seal ise püsida võimalikult kaua ja samas võimalikult palju teisi maha lükata ja takistada neil üles tungimast. Kuna barjäär oli L-tähe kujuline, lõppedes koolimaja seina küljes, siis oligi kõige parem positsioon just seinaäärne koht, kuna seal sai taanduda seljaga vastu seina ja olla nii 180 kraadi ulatuses teiste rünnakute eest

kaitstud. Nagu kirjeldusest nähtub, oli see üsna ohtlik mäng – kui keegi oleks kukkunud rüseledes valele poole barjääri, alla trepiauku...! Aga seda ei juhtunud eales, kõik olid nii osavad ja samas ettevaatlikud, oli kirjutamata reegel, et vales suunas ei tõugata. Mahalükkamisele tungles igal vahetunnil suur parv poisse, kaasa lõid ka vanemad poisid, mõnikord hüppas meie sekka mängima isegi mõni päris suur poiss, kelle vastu juuniorid siis vahel kiljudes oma jõu ühendasid. Oli väga haarav ja kaasakiskuv mäng. Kui tunnikell kõlas, taanduti positsioonidelt raske südamega, ja need, kes riskisid tundi natuke hiljaks jääda, võisid lõpuks tühjenenud lahinguväljal endi võitu kuulutada.

Juba algklassides tegime vahetundides pidevalt lähedalasuvate poodide kiirkülastusi. Otse koolimaja kõrval Majaka tänava ääres oli juur- ja puuviljapood, sealt sai osta näiteks arbuusi. Selle poe tagumine külg oli meie koolimaja poole ja seal oli kogu aeg näha kaugete maade tunnustega suuri kaubaautosid, mille kabiinides oli juhtidel muu hulgas „tagatuba" magamisvõimalusega. Ükskord näitas keegi lahke juht meile ka kabiini sisemust. Teisel pool oli lühikese mineku kaugusel, Killustiku trammipeatuse juures väike poodide ja teeninduste kompleks: juuksur, raamatupood, apteek. Mingil ajal sai meil klassis poiste hulgas tavaks silgata vahetunnil kähku sinna apteeki, osta patsakas mingeid magusaid tablette, mida müüdi lehe sees, ja koolimajja tagasi silgata, hakata seal isuga toodut krõbistama. Neid tablette oli kahte sorti: rohelist värvi pakendis olid maheda mentooli maitsega, punast värvi pakendis olid pisut kangemad. Ilmselt mingid vitamiinid või midagi sellist. Neid tablette hävitasime ikka palju ja isuga. Ise täpiliseks vist keegi ei läinud, lõpuks sai isu täis. Siis tekkis rumal komme tuua sealt peoga pipette, sest pipetikummi sai täita veega, nii et see oli punnis, ja muuta augu sissetorkamise teel toredaks veepritsiks. Seda nähes noomis meid klassijuhataja: pipett on vajalik asi ja me ei tohiks apteegi varusid niimoodi tühjendada. Tõesti, oli veel defitsiidiaeg, mil oli võimalik muuta ükskõik milline pood ükskõik mis kaubast lühikese ajaga täiesti ja tükiks ajaks tühjaks. Selle noomimise peale meie pipetihuvi vähenes tunduvalt. Kõrval oleva raamatupoe riiuleil tustisin koduteel olles tihti, kord leidsin sealsest antikvariaadinurgast midagi tavatult head, Eric Knighti kuulsa raamatu „Lassie tuleb ikka koju", mille kohe ära ostsin ja Impsi kadedaks muutsin, sest kui mina ei oleks seda krabanud, oleks selle krabanud tema. Sellest poest omandasin veel mõndagi. Ja ükskord käisin isegi kõrvalasuvas juuksuris.

Teisel pool Majaka tänavat Pallasti tänaval asus ka pood. See oli kahekorruseline, all toidukaubad, ülal ilmselt tööstuskaubad. Seda poodi käisime vahetunniti aina kammimas. Sooja ilmaga oli hea koolimajast korraks putku saada. Eriti kevadel, mida soojemaks läks kevad, mida lähemale tuli kooliaasta lõpp, seda rohkem oli vabaduse tunnet, tahtmist liikuda, koolimajast välja saada. Hilisemal ajal tolknesime siis tihti lihtsalt koolimaja ees. Sinna muidugi kogunesid esmalt suitsutegijad, seal liikus ka vanemaid poisse, kelle seltskonnas ei saanud ennast alati mugavalt tunda. Põhikooli viimastes klassides käisime väiksema kambaga pidevalt lähedal üle tänavaristi elava Marguse hoovil korvi loopimas. Mingil sügisel tuli ette ka kuskil Kivimurru ja Katusepapi tänavate vahel vanade puumajade hoovides kolamist ning väga süütukujulist õunaraksus käimist. Oli mingi vana, poolmahajäetud aiasopp, kus kasvas mingi õunapuu, selle punnid kõlbasid sügiseti närida küll. Muide, kui kirjutasin laste-õudusromaani „Kutsutud külaline“, siis võtsin koolimaja ja koolipoiste kujutamisel suurel määral aluseks omaenda Kivimurru tänava koolimaja ja klassivennad. Vana maja, kuhu romaani tegelased mitu korda satuvad, on, ühes ümbritseva aiaga, samuti loodud reaalselt koolimaja lähistel nähtule tuginedes.

Need õunaraksud olid sisuliselt nali, aga mingil ajal haaras väikest osa meie klassi poisse tuhin käia vahetunniti midagi näppamas kooli kõrval asuvast endisest juur- ja puuviljapoest, kus nüüd müüdi ka niksi ja näksi. Mõnel korral nägin pealt, kuidas see käis: poisikesed sorisid näiteks kukekommide korvis, sorisid, sorisid, ja siis panid kõik käest tagasi, näol ilme, et ah ei osta. Tulid poest välja, läksid eemale, pistsid kukekommi suhu ja muigasid – näe, mis mul on. Sel moel kandus poest kooli mõnda aega igasugu tühist kribu. Nimesid ma loomulikult ei nimeta, ega saaks seda teha ka põhjusel, et ma kindlaid isikuid enam ei mäleta. Olgu see lihtsalt näide ühest tendentsikesest, mis ju ka ei ole teab kui hirmus sulitegu. Mina neil näppamistel ei osalenud, ja mitte sellepärast, et oleksin olnud mingi pühamees, vaid mul ei olnud justkui sisemist vajadust adrenaliini otsida. Aga see kõik oli kindlasti just tingitud adrenaliinivajadusest, kihust võtta üks üsna ohutu risk, tarbest tunda erutusvõbinat. Arvan ma. Näppamised kooli kõrvalt poest vajusid peatselt ära. Aga adrenaliinivajadus, riskikihk, erutustarve ei kadunud.

Ja läkski nii, et ühel hetkel tuli seista vastamisi tagajärgedega. See oli mingis lõpupoolses klassis jõuluajal. Pirita teel avati Sinises paviljonis ja Lillepaviljonis jõululaat. Ühel õhtul olime seal suure oma klassi poiste

kambaga. Kondasime lettide ja bokside vahel, passisime niisama, ühesõnaga, hängisime ja chillisime. Järsku märkan: näpatakse. See tähelepanek seostus paari poisiga. Sees tehti paar tiiru ära, tuldi õue, vaadati, mis on saadud. Peamiselt väiksem ilutulestikukraam, mudelautod, karvased mänguasjad, märkmikud, täiesti tühine kribu ja krabu, mille puhul oli oluline ainult näppamise rõõm, mitte asi ise. Ilutulestik lasti kohapeal taeva poole. Keegi oli pihta pannud savist viletuvi, ja teadmata, mida sellise mõttetu asjaga peale hakata, anti see lõpuks lahkelt mulle. Keegi oli näpanud isegi naiste lõhnaõli. Õues ülevaatus tehtud, mindi sisse uuele tiirule – et peagi jälle õues ülevaatust teha. Ega see tegevus mulle ei meeldinud, aga ega ma samas ka oma klassivendade järelevaataja olnud. Hoidsin lihtsalt eemale. Paistis, et ettevaatus hakkas minetuma, edu hakkas pähe lööma. Siirdusime Sinisest paviljonist Lillepaviljoni, kus jätkus sama tegevus. Ja ühel hetkel nägin, kuidas klassivend jäi vahele, mingi mees taris ta lettide juurest minema, tagaruumidesse. Lasin kiirkorras, suurte hüpetega trepist alla, uksest välja, kaugele puude alla varju. Sinna kogunesid ka teised. Pidasime nõu, mida teha. Näpatud kraam maeti kuhugi puu alla. Seejärel otsustasime millegipärast saata kaks poissi luurama, mis seis sees valitseb. Milleks küll, ei tea. Luurajad läksid ja olid tükk aega ära. Lõpuks tulid tagasi, selgus, et nad olid samuti vahele jäänud, veel enam, nimed välja ladunud. Minu nime ka! Ehkki mina ei näpanud ju midagi, püüdsin ennast isegi eemale hoida. Noh, ega paanikas klassivennad pidanudki seda teadma. Muide, kas ma ise ka üldse nägin kedagi konkreetselt vargust toime panemas, s.o asja taskusse libistamas, on küsimus. Igatahes praegu ei ole mul mälust võtta ühtki sellekohast kaadrit.

See oli esimene vaatus. Teine vaatus jätkus kooliseinte vahel. Kinninabijad olid kinninabitutelt kõik välja pinninud: lisaks nimedele ka kooli ja nii edasi. Võiski olla järgmine koolipäev. Nägime, et kooli saabus sama mees, kes oli Lillepaviljonis ühe mu klassivenna tagaruumi toimetanud. Ootasime iga hetk välja kutsumist. Oli vaheaeg enne muusikaõpetuse tundi. Alustati minust, mind paluti tulla direktori kabinetti! Algasid ülekuulamised! Et alustati minust, ei olnud mulle üllatus, see oli isegi ootuspärane: mina olin selles nimekirjas justkui kõige „mõistlikum“ või kõige parem õpilane. Raudselt eeldati, et siristan kõik ette. Vaim oli valmis, läksin direktori kabinetti. Seal ootasid mind direktor Rita ja klassijuhataja Urve. Millest nähtub, et see kõik toimus 8. või 9. klassis. Oldi väga viisakad, paluti diivanil istet võtta. Minu aimdus ei olnud mind petnud, mind arvati tõesti

seltskonna nõrgimaks lüliks. Olin väga kindlalt võtnud nõuks jääda klassikaaslaste suhtes solidaarseks. Arvan, et kui tegu oleks olnud mingite teiste isikutega, kui need, või kui oleks korda saadetud tõesti midagi jõhkrat, siis oleksin kaalunud info andmist, jälgides, et minu koostöö jääb saladusse. Kuid nüüd nõudis mu südametunnistus teistsugust käitumist. Direktor tahtis teada, kes veel varastasid. Ütlesin, et mina ei näinud midagi. Kõik. Direktor ja klassijuhataja ei olnud selle infoga rahul, pinnisid teise nurga alt, proovides lõpuks survestada, väites, et mind saab teha kaasosaliseks. Tundsin, et minu platvorm on kindel, ütlesin, et mina ei näpanud, ei näinud teiste näppamist ega tea ka, kes veel näppasid. Ja see tunnistus vastas ilmselt ka tõele, sest praegu küll ei ole mul ühtki teo pealtnägemist meeles. Pettunud nägudega lasti mind lõpuks minema. Ma ei mäleta, kas keegi sai selle juhtumiga seoses seinale käskkirja. Ju see üks sai. Ei mäleta ka, kas mina olin seal kaasosalisena kirjas. Vist ei olnud. Aga näppamist minule teada olevalt meie klassikollektiivis rohkem ei esinenud. Vajalik adrenaliinilaks oli ilmselt kätte saadud.

Muidugi käis meie koolist üle ka 1990-ndate alguse pommiähvarduste laine. Ühel talvepäeval aeti kõik välja ja politseinikud hakkasid kooli läbi tuhnima. Muide, just sama päeva õhtul toimus intsident Lillepaviljonis, nii et küll mahtus sellesse päeva palju tavapäratut. Kogu koolirahvas passis seeaeg kooli ümber ja ootas lõdisedes, millal sisse tagasi pääseb. Poiste seas naljad käisid, lõõpisime isukalt. Meist möödus politseiauto numbriga 11 ja keegi oli selle härmas kapotile tõmmanud numbrile ette veel 9, nii et tekkis kõigile meile Soome televisioonist näidatavast vastavast sarjast tuttav USA hädaabitelefoninumber 911. See oli tõesti väga vaimukas nali ja kõik me irvitasime selle peale põhjalikult. Maja läbiotsimine kestis 2-3 tundi. Pommi leidmist ei pidanud keegi tõenäoliseks ja seda ka ei leitud. Pärast seda tunnid jätkusid, aga meie klassi poisid olid ootamisest nii tüdinud, et lasime peaaegu kõik jalga.

Olen jäänud oma põhikoolist vägagi pikalt kirjutama. Püüan proportsioonist siiski mitte välja kukkuda. See siin ei ole raamat, kus saaks ennast jätta heietama koolimälestusi, seda teen kunagi loodetavasti koolialmanahhi jaoks – üks õpetaja tegi juba ettepaneku –, siinse raamatu keskmes olgu ikkagi Lasnamäe ja lasnamäelased. Seepärast olen püüdnud eraldada kooliga seotud mälestustest selle osise, mis võiks midagi üldist öelda ka tolle aja ja ruumi kohta. Nagu eespool juba selgitasin. Põhikoolile saab seetõttu kohe pandud punkt. Kuid enne veel võtan meenutada ühe küllaltki eral-

diseisva liini oma 8. ja 9. klassi mälestustes. Selleks liiniks oli suhtlus klass eespool käivate tüdrukutega, kes olid kõik pärit Kadriorust ja jõudnud meie kooli vist sellesama Tallinna 42. Keskkoolist tulnud lainega. Õigupoolest tuleks seda liini nimetada nende tüdrukute eemalt piilumiseks, sest seda see oli eeskätt. Nad olid aasta võrra vanemad, seetõttu meie liigast natuke väljas. Samas mitte liialt palju. Selles aasta vanemate kadriorulannade grupis oli tõsiselt ilusate tüdrukute suhtarv silmatorkavalt kõrge: Kristel, Merike, Kaire, Annely, Mariliis... Kõigi nimed ei tule enam meelde. Meie, aasta nooremad lasnamäelased, pöörasime oma pilgud nende poole seega täitsa endastmõistetavalt. Õigupoolest ei olnud see lasnamäelaste grupp arvukas, see koosnes minust ja minu sõbrast. Eelkõige minu sõbrast. Tema nimelt sai sisse võetud Kairest. Kuulasime DJ BoBo tollast kuuma diskohitti „Somebody Dance with Me" ja panime Kairele koodnimeks Somebody. Istusime lõpuks kolmekesi sõbra juures ja otsustasime, et peab hakkama otsast helistama. Aga kellegi numbrit me ei teadnud. Kristeli ja Merikese perekonnanime teadsime, aga telefonikataloogist, mille sõber lagedale koukis, leidsime esimest terve veeru, teist oli paar tükki, aga ükski ei olnud õige. Panin tööle hallid ajurakud. Olin näinud Kristelit pidevalt trammist maha tulemas Autobussijaama peatuses ja kõndivat natuke kino Eha poole. Tuli vaadata, kas mõne selles veerus ära toodud nime juures on tänav, mis jääb kino Eha lähistele. Ennäe, üks neist oligi aadressiga Laulupeo tänaval. Elementaarne! Saimegi Kristeli kätte. Temalt saime Merikese numbri. Võisin oma eduka detektiivitöö üle uhke olla. Veel samal päeval enne olin andnud koolis Merikesele ja Kairele oma numbri. Annely numbri leidsin keemiaklassi laua pealt! Algas tore tüdrukutele helistamise aeg. Ega see suhtlemine, sealhulgas helistamine nüüd minusse puutuvalt väga intensiivne ka ei olnud, olin ikkagi üsna vaikne tegelane. Aga kooli koridorid olid hoobilt siiski justkui särtsu täis. Jõulude ajal oli koolis pidu, sain ühe kauni kadriorulanna aeglasele tantsule... Sellega mu saavutused tipnesid, aga sedagi oli 8. klassi nohiku jaoks täiesti piisavalt, nii piisavalt, et selle kõik saab nüüd kokku kenaks mälestuseks lugeda.

Meil oli kaks paralleelklassi: A ja B. Tuupur ja läbiv muretu viieline ma ei olnud, aga ka kahed olid reeglina tundmatu probleem. Mõnes tunnis võisid kolmed kummitada. Aga läks nii, et kui 1994. aasta suvel aulaks muudetud võimlas põhikooli lõputunnistuse kätte sain, oli selle hinnete keskmine lennu kõige parem, olin endalegi üllatuslikult suutnud napilt selja taha jätta oma põhilise rivaali Pireti. Direktor Rita küsis lõputunnis-

tust kätte andes: „Kas on lootust veel sügisel näha?“ – „Ma ei tea, ega vist mitte,“ vastasin, sest mul oli kindel soov 10. klassi minnes kooli vahetada.

Miks?

Tundsin, et vana kool oli minu jaoks muutunud ahistavalt kitsaks. Kitsaks selles mõttes, et ma olin seal seltskondlikult paigas ja mul puudus seal väljavaade sellelt positsioonilt ennast paremasse seisu nügida. Olin nohik, luuletamise tõttu pisut tola kuulsusega, kasvult silmatorkav, prestiiž oli vähene. Oma klassis olid mul sotid selged ja jõujooned paigas, aga mõnede vanemate klasside tüüpide poolt võisin ikka osutuda mingite täiesti arusaamatute norimiste objektiks. 10. klass oleks sügisel ka tulnud jälle suurel määral uue koosseisuga, jälle uued nügimised egode vahel, võitlus jõujoonte pärast. Tahtsin minema, mujale, kus oleksin saanud alustada n-ö valgelt lehelt, ilma minevikust kaasa lohiseva segava imidžita. Ja võrdselt selle asjaoluga peibutas Tallinna 62. Keskkool seal kaugel Läänemere tee otsa peal, kus Lasnamäe ja Tallinna lõpp oli kooli akendest sõna otseses mõttes näha, erilise trumbiga: teležurnalistika erialaga. Sealne keskkooliosa jagunes kahte kallakusse: tele- ja raadiožurnalistika ning ökoloogia. Raadiost ja ökoloogiast ei olnud mul suurt midagi, aga televisioon oli võlusõna. Kõneldi, et selle ala tunde annab Vahur Kersna... Aga kes oli siis Kersna? Eesti noorte saatejuhtide tippu kuuluv tegija, erakordselt populaarne telenägu, kelle sarm ja stiil mõjusid äsjase purukuivuse taustal moodsa ja värskena. Tegin kooli vahetamise otsuse peaaegu täiel määral ise, emalt saadud info põhjal, ema mind ei keelitanud ega suunanud. Ema tundis Läänemere tee koolist kedagi isiklikult, küllap sellest kõik alguse saigi. Mäletan, kuidas mingil varasuvisel päeval võtsin lennu parima tunnistuse kaasa ja läksin uude kooli „pabereid sisse viima“. Miskipärast... ökoloogia klassi. Ilmselt ei julgenud ma mõeldagi, et minus võiks olla ainest televisiooni ja Kersna jaoks. Kõik nägi välja väga lihtne: teisel korrusel trepi otsas direktori kantselei ees istus laua taga üks naisterahvas – hiljem sain teada, et see oli õppealajuhataja Merike –, ütlesin talle, mis asjus ma tulin, ta vaatas mu tunnistust, ütles, et oled vastu võetud, augusti lõpus tule vaat sel ja sel päeval. Kogu tseremoonia. Samas rääkisid mulle sügisel uued klassikaaslased, et ometi oli tehtud keskkooli pääsemiseks korralik konkurss... Näikse, et minu võlutunnistus säästis mind sellest. Uued klassikaaslased olid siiski žurnalistika erialalt. Mu ema tuttav oli näinud iseloomustust, mille klassijuhataja oli mulle teinud, ja soovitas mu žurnalistika klassi tõsta. Nii saigi.

Mul ei tulnud oma koolivahetamise otsust kahetseda.

*

Enne siinses raamatus Kivimurru tänava kooliga lõplikku hüvastijätmist tahan teha kiirpilgu tagasi selle kooli ajaloole. Tallinna 16. Keskkooli, nüüdse nimega Sikupilli Keskkooli ajalugu on pikk. Ainuüksi uus maja, ehk siis sama, kus mina käisin, ehitati juba 1965. aastal. Enne seda tegutses kool paarsada meetrit kõrval asuvas hoones, mille aadress tänapäeval on Majaka tänav 2 ja sealtkaudu ulatub ajalugu 1935. aastasse välja. Kõva sõna! Mullu tähistas kool 80. tegutsemisaastat. Kooli ajaloo tipphetkede ülevaadet alustaksingi just sellest, et juubeliõhtul sain uue maja kolmandal korrusel kokku kahe mehega, kelleks olid Peeter Keäri ja Tiit Haagma. Nad näitasid aula ukse poole: „Selles samas aulas alustas 1965. aastal ansambel Mikronid." Vahtisin endale igituttava aula ust järsku täiesti uue pilguga. Selles ruumis, kus on tehtud kõik minu klassi ühisfotod ja peeti aktusi, mille ees ma kolm esimest koolitalve olin iga päev sahmerdanud, mille vastas asuvas laulmise klassis olin pulkadega klõksutanud ja laulnud „Mu koduke on tilluke, kuid ta on armas minule...", tuli 1965. aastal kokku eesti popmuusika esimese kategooria legend! Peeter Keäri oli selle kooli õpilane ja Mikronite bassimees. Ka Haagma oli selle kooli õpilane, aga temast sai Ruja bassimees. Ruja laulja Urmas Alender on samuti selle kooli õpilane olnud. Ja Mikronite kidramees Toivo Tamm. Keäri ja Tamm tulid siia kooli 1966. aasta alguses 9. klassi Tallinna 42. Keskkoolist. Hoobilt omandas aula uks minu jaoks uue tähenduse, see oleks nagu olnud uks eesti popi ja roki ajalukku. 1967. aasta kevadel tuli alt Kadriorust Tallinna 42. Keskkoolist üles kalda peale kooli Gunnar Graps, lõpetades seal samal aastal 8. klassi. Ka Graps – kes sai Mikronite trummimeheks ja lauljaks – on seega osa Kivimurru tänava kooli ajaloost. Ehkki õppis seal ainult mõned kuud. Kindlalt võib väita, et see kool oli 1960-ndate teisel poolel üks olulisi pealinna pop- ja rokkmuusika pesasid. Selles koolis õppinud kuulsate lauljate ja muusikute nimekirja saab pikendada: Raul Sepper (ansamblitest Ruja, Polyphon, Vitamiin jt), Valdo Randpere, Indrek Jürimets, Enn Lakspere (ansamblist Folkmill), Tarmo Kruusimäe (ansamblitest Kulo ja Vennaskond), servapidi kuulub siia muusikaärimees Jüri Makarov.

Teine suur grupp selle kooli endisi õpilasi koguneb sportlaste hulgast: maadleja ja tõstja Ants Tiidor, 1960-ndate noor jalkatäht Mati Gilden, kergejõustiklased Ants Savest, Pavel Rambak (Pavel Gussev), Eha Rünne,

Elen Viikmann, Annika Sakkarias, tennisist Liidia Nurme (Liidia Sinkevitš), motokrossisõitja Aivar Korjus, jalgrattur Hanno Kross... Näitlejaid ja teatritegelasi tuleb kah kena rida: Tiina Rääk (Tiina Ausmees), Lemme Saarma (Lemme Järvi), Angelina Semjonova, Raimo Pass, Toomas Hussar, René Reinumägi, Janek Savolainen... Teiste kaunite kunstidega tegelejaist koguneb näiteks selline seltskond: kunstiteadlane Mari Pill, kirjanik Kulle Raig, tekstiilikunstnik Ingrid Polding (Ingrid Kallas), filosoof Ülo Kaevats, arhitekt Koit Komissarov, tõlkija Mati Sirkel, teleajakirjanik Üllar Luup (Anatoli Aksjonov, Anatoli Jõgi), luuletaja ja humorist Margo Vaino, luuletaja Märt Luige, siinkirjutaja ka muidugi... Teadusmaailmas on tegutsenud: mehaanikateadlane Arvi Ravasoo, psühhiaater Jüri Ennet, molekulaarbioloog Toivo Räim, loodusmees Jaan Riis, arst Peep Põdder... Kuhu paigutada strippar ja laulja Marco Tasane? Peamiselt on siin kasutatud kahte allikat, esmalt kooli õpetaja Heido Selmeti filmi kooli ajaloost (2015) ja Wikipediat, aga ka muud internetti.

Mööda ei saa loomulikult ka Selmetist endast. Nii kaua, kui mina mäletan, on ta selles koolis töötanud, andes poistele kehalist ja kõigile bioloogiat-zooloogiat, ning töötab seal praegugi. Minu ajal viis Selmet huvilistele läbi ka maleringi. Nendest õpetajatest, kes mulle tunde andsid, on ta praegu ainsana majja jäänud. Kui sügisel vilistlaste peol käisin, oli Selmetiga väga tore juttu ajada. Üks vanimaid mälupilte selle koolimajaga seoses: tulen kooli, näen koolimaja seina peal valge värviga maalitud suurte tähtedega kirja SELMET. Mis see 'selmet' tähendab, ei olnud mul alguses aimugi, aga eks sain teada, et see on ühe õpetaja nimi. See õpetaja siiski mulle kohe tunde ei andnud, alles 6. klassis hakkasin temalt saama bioloogiat ja poiste kehalist. Küsisin Selmetilt nüüd, mis põhjustas sellise kirja koolimaja seinal – mis püsis seal kogu minu aja, kadudes ilmselt alles 2008. aasta kapitaalremondi käigus ülevõõpamise tulemusel. Selmet ei teadnud, naljatas ainult, et ju siis oli austusavaldus populaarsele õpetajale. Samas, kooliajal oli Selmet õpetaja, kes püsis kindla barjääri taga, hoides õpilastest põhimõttelist distantsi. Teda kui inimest võis õpilane näha haruharva. Ta oli rafineeritud, stoiline, külm, emotsioonitu nagu... robot või android mõnes ulmefilmis. Nagu Terminaator või Robocop. Selline pedagoogika muidugi aitas kaasa tundides distsipliini hoidmisele ja õppetööle keskendumisele, tema tundides oli alati kord ja vaikus, isegi pujäänid istusid lambukestena, ning amööbi või hüdra siseehitus sai selgeks kõigile, õppetegevus oli resultatiivne. Seda kahtlemata. Ka kehalises andis Selmet

lihtsalt korralduse, poisid hakkasid seda täitma, Selmet ise kõndis seeaeg rahulikult ja häirimatult edasi-tagasi, käed seljal. Olime siis võimlas või improviseeritud jõusaalis või jooksime ümber koolimaja või piki kooli-koridori. Mingit hasarti või elamust tema kehalise tunnid ei sisaldanud, rääkimata eneseületusest või võidurõõmust. Need olid lihtsalt enda liigutamise kolmveerandtunnid. Eks siingi oli Selmetil oma kava, näiteks nüüd ta selgitas, et tüütu jooksmine mööda koridori andis mulle tugevad südamelihased. Vist oli nii, meditsiini puutuvalt on mu mälu nõrguke. Aga eks tugevad lihased, olgu siis näiteks südamelihased on head asjad küll. Kui see igav trampimine mööda kooli seda andis, okei. Niisiis püsis Selmet õpilaste jaoks nagu teisel pool nähtamatut seina. Mingit lihtsat vestlust või tunnivälist mõttelendu ei esinenud tema puhul peaaegu ilmaski. Kõige kirglikum element tema pedagoogikas oli regulaarne käteräti kaasasoleku kontroll enne iga kehalise tundi. Kui see puudus, korjas Selmet päeviku ja kirjutas sinna märkuse. Vahel kaasnes sellega pesemise kontroll tunni lõpus. Kes ei olnud pesnud, seda ootasid etteheited, ükskord selgitas Selmet, et higi sisaldab kusihapet ja kellele meeldiks olla „läbi kustud". Aga pärast tunni lõppu duši all käimise komme ei tahtnud meisse väga juurduda, dušinurk nägi kole välja ja dušid olid tihti katki, ka kraanid ei tõmmanud kümblema. Vahel tehti rätik kraani all natuke märjaks ja näidati õpetajale, et pesin küll. Tegelikult võinuks ju tõesti pesta. Arvan, et teistsugune pedagoogika ühes veidi mõnusamate võimalustega oleks seda, vähemalt vanemates klassides, saavutanud. Praegu on koolikraanikausile mõeldes esimene assotsiatsioon heleroheline rögaklimp ja seal pimedas dušinurgas käidi minu meelest vahel lausa põit kergendamas.

Meenub vaid üks kord, kus bioloogia- või zooloogia õpetaja Selmet võttis klassi ees äkki teise rolli. Ja see on kõnekas lugu. Istusime tunnis, ilmselt lugesime õpikust uut peatükki. Järsku küsib Selmet kogu klassilt: „Kas te tahate vabaks saada?" Kõik tõstavad pea, ja loomulikult ei ole kellelgi midagi selle vastu, kui tunnist kohe minema saab. „Jaa!" kõlas üksmeelne reibas vastus kõigi poolt. „Ei, ma mõtlen, kas te tahate, et Eesti vabaks saaks?" täpsustas Selmet. See oli juba natuke ootamatum küsimus, järgnes oluliselt vaiksem ja segadusse viidum, veidi hajutatud „jaa". „Kas te oleksite siis nii head ja jagaksite need ümberkaudsetes majades laiali?" küsis Selmet ja näitas meile pakki mingeid infolehti. Jagunesime gruppidesse, jagasime majad ära ja pistsime saadud paberid postkastidesse. Mis paberid need olid, ei mäleta, kui üldse ka siis seda vaatasin, aga see oli mingi eesti asja ajami-

ne. Nii et korraks seisis, õigemini istus Selmet meie ees mitte õpetajana, vaid eesti asja ajajana. Ja tema ärgitusel saime ka meie otseselt eesti asja ajada. See vist oligi ainus kord, kui Robocopi visiir Selmetil korraks üles käis. Aga me kõik teadsime tema saladust! Just tema oli mänginud Visakut üldteada mängufilmis „Kevade“ (1969)! Sel ajal, kui me temalt tunde saime, tuli välja ka mängufilm „Sügis“ (1990), kus oli jälle Selmet Visakuna sees. Tore oli kinos vaadata Kiire lapse ristjatsil askeldavat õpetaja Selmetit. Dissonants tunnis nähtuga oli tohutu, siin oli kingloom ja kolm tiiru ümber koolimaja, seal Kiir, Toots ja rüütliks löömine. Samuti jooksis neil aegadel telekas telelavastus „Pätu“ (1990), kus tüdruk Piiat mängis õpetaja Selmeti tütar Kadri Selmet, tegevuskohaks Lasnamäe tornpaneelikas ja visuaalis näha palju reaalset Lasnamäge. Teadmine Visakust ja „Pätust“ hõljus meie jaoks, vähemalt minu jaoks püsivalt õpetaja Selmeti pea kohal. Kindlasti oli ta markantne ja värvikas isik, isegi kogu oma robotlikkuses, ning nagu ütlesin, nüüd õpetajate toas, enam mitte õpilasena, oli temaga väga tore juttu ajada.

Ma olen kogu aeg arvanud, et minu autogrammide kogu alguseks sai autogrammiga foto saabumine Jean-Paul Belmondolt. Tegelikult oli esimene filminäitleja, kes mulle autogrammi andis, ju Selmet. Neid on rohkesti, nelja järjestikuse aasta õpilaspäevikud on neid täis. Eriti tõi neid kehalise tund: kohe, kui unustasid käteräti või dressid koju, palus Selmet päevik ulatada ja kirjutas sinna tunni jooksul sisse autogrammi koos „pühendusega“. Mul on vanad õpilaspäevikud alles, hea järele vaadata. Palun väga, kuuendas klassis juba 14. septembril on mul puudunud käterätik! Kokku on mul päeviku järgi õppeaastal 1990/1991 puudunud käterätik 7 korral, dressid 4 korral ja ühel korral on puudunud „vajalikud pesemisvahendid“, mis ilmselt tähendas ikka käterätikut, sest šampooni, seebi ja nuustiku olemasolu Selmet ei kontrollinud. Et pilt liiga ühekülgne ei jääks, lisan, et tundides, kus käterätikut ei kontrollitud, võis Selmet kirjutada ka teistsuguseid märkusi. Tegin talle 1993. aasta, s.o kaheksanda klassi kevadel kaks referaati, ühe mustast ja valgest toonekurest, teise kiskjaliste seltsist, ning sain viimase tagakaanele resolutsiooni: „Sinu referaadid mulle meeldisid! Vormistamise puudujääkide pärast pean ühe hinde alla võtma.“ Eelnes puudujääkide loetelu. Järgnesid hinded 4 ja 4. Allkiri. Kindlasti oleksin ma kirjutanud lehe ühele poolele ja jätnud äärejooned tõmbamata ja teinud teisedki asjad õigesti, kui keegi oleks koolis need nõuded eelnevalt andnud. Aga see on tühiasi, ajad olid segased, kõike tehti ümber ja meie klass oli

Minu esimene kodu, Saku Õlletehase hoovil, aadressil Tallinna mnt 16 asunud maja. Esmalt elasin korteris, mille aknad jäid teisele poole maja, siis korteris, mis fotol jääb teisel korrusel vasakult esimese ja teise akna taha. Elasin selles majas 1979. aasta algusest kuni 1980. aasta hilissügiseni. Ukse ees vankris mina, vankri kõrval ema.

Minu kodumaja Lasnamäel II mikrorajoonis, aadressil Koorti 11, tagapool kõrval on Koorti 9. Foto on tehtud arvatavasti ajavahemikus 1981–1983 ja on pärit ühest kodusest diapositiivide karbist.

Mina Kotka poe sillal umbes 1982. aastal. Praegu samas suunas vaadates oleks kogu taust täiesti teine: paremal oleks Lindakivi keskus, taga keskel Telia hoone ja vasakul punastest tellistest tornmaja Koorti 18.

Vaade Kotka poe sillalt ida suunas, Lasnamäe sügavusse, piki kanalit, mis kannab praegu ametlikult nime Laagna tee. Aga on veel 1980-ndate algus ja sõiduridade asemel laiub kanalis kuumaastik. Taas foto kodusest diapositiivide karbist.

1981. aasta septembris avatud Kotka selvehallist ehk igapäevakeeli lihtsalt Kotka poest sai minu maailmas tähtis koht: lisaks sellele, et sellest sai mu kodupood, töötas siin paar aastat ka minu ema. Ülemine foto on tehtud Kotka poe töötajate laste nääripeol 1982. aastal, istun isa süles, ning kindlasti ei jätnud see isuäratav ja krabisev kommikott mind külmaks, ilmselt on miski kauguses tõmmanud mu pilgu endale ainult korraks. Kõrval võib näha, millised nägid välja Kotka poe hinnasildid. Alumine foto on tehtud arvatavasti ajavahemikus 1981–1983 ning pärit seegi koduste diapositiivide hulgast.

Aasta on 1982. Mina ja ema jalutame Lauluväljakul, mis parajasti on kaunistatud ENSV Koolinoorte V Laulu- ja Tantsupeo puhuks.

Aasta on juba 1984. Olen viieaastane. Istun Linnahalli katusel.

NELJAPÄEV 21.01

18:05 Vanad dokumendid
18:30 LTV
19:45 Kohelise kulla maa
20:15 Avar loodus
21.00 President 88
22.05 La storia
23.35 Lähipildis
18.30 Knütkalased
19.00 Väike II
19.30 Tinti seiklused
19.45 Inimene ja muusika
20.40 Kõik mängus
21.55 AK II
22.30 Üks suur pere
23.20 Suur spordi aeg

REEDE 22.01

17.55 Professori lennubuss
18.20 Albin 7/12
19.15 Sõna nädalavahetuseks
19.30 Jalgpalliklubi
19.45 Roxy muusikavideo
20.30 Samal laval
21.00 President 88
22.00 Kümpitonni
23.00 A-stuudio
23.35 Härra ja proua Smith USA 41
18.45 Peadikool
19.00 Väike II
20.00 Saldo
20.30 Mägihaigla
21.15 Loodus on veel mees
22.00 Rebane
23.20 Dünastia

LAUPÄEV 23.01

14.20 Võlur Hürenen
14.40 Trooja hobuse jälgedes
15.40 Laupäeva kajakas
16.10 Miljoni dollari saared
18.00 Odüsseuse jälgedes
19.15 Puhkuse TV
19.45 Metroo meelelahutus
20.35 Miss Marple ÿØÝ 2/2
21.50 Sport
22.00 Teater kell üheksa
22.30 Armastan-armastan
23.20 Tiigerhai
00.15 Miami Vice
15.55 Kivised ja Soraset
16.20 Erkki
16.45 Kultuurileht Oulust
17.00 Chelsea lillemüitus
17.40 Liiklus
17.55 Liiga jalgpall
20.00 Siiditee
20.50 Pärituules
21.50 Laupäevasaun
22.15 Kuuekümmandate mässulised Ingl.79
00.25 Öösbow Poolast

PÜHAPÄEV 24.01

14.25 Soomlaste viiulikontsert
15.55 Matk Antiiki
15.55 Tuhat jasada USA 76
17.50 Viimased lokolordid
19.00 Pühapäevaraport
19.30 Karppol on asja
20.00 Muinasjutu kirst
20.30 Siin põhjatähe all
21.15 Must valgel
21.45 Sport
22.10 A-stuudio
22.4 0 Süütuse hind 3/6

Soome televisiooni kavad liikusid Eesti NSV-s kuni laulva revolutsioonini trükimasinal läbi kopeeri löödult ja mitteametlikke teid pidi – et mitte öelda tutvuse kaudu ja põrandaaluselt. Ülemine kava kajastab üht nädalat 1988. aasta jaanuaris, alumine annab ülevaate 1987. aasta septembri ja oktoobri filmidest. Huvitav lingvistiline nähtus on alumise kava rutakas soome-eesti segakeel.

1987.a. filmid

L. 12.09 TV-2 Maailma kauneim naine.It.1955 Ooperilaulja Lina Cavalieri elust.G.Lollobrigida ja V.Gassmann.
S. 14.09.MTV-1 Borsalino.Pr/It.70d.-P.Belmondo ja A.Delon gangsterifilm
R. 18.09 TV-1 Suur illusioon.Soome 85
L. 19.09. TV-2 Sylvi.Soome 1944
L. 19.09 TV-1 Neilua meest ei või petta.USA 39.George Marshall ja Eddie Cline
TV-2 Ebatavaline piiritys.USA 51 Western.Matkajate rühm lainsoja tomien pankkivankina postivaunuasemalla.
P. 20.09 MTV-1 Kucho on vihreämpää.Ingl.6o Stanley Donenin puhelise seurapiirikomedia.G.Granti saittama kreivi yrittää iskeä raha avamalla kartanonsa turisteille.D.Kerr ja R.Mitchum.
E. 21.09.MTV-1 Postimies soittaa aina kahdesti.USA-81.B.Rafelson,J.Nichels J.Lange jälkimäisen aviomehen murhaavina rakastavaisina.
M. 24.09. TV-2 Hagedin ruusu.It.48.Klassinen satu prinsessistä.joka pelastaa prinsessan pahan noidan pauloista.Animaatiafilmi.
R. 25.09. TV-1 Lentävät villikissat.USA 51.Nicholas Ray,John Waynew . .ja R.Ryanin henkien taistelua toiseen maailmansotaan sijoittuvassa lentäjäelokuvassa.
L. 26.09 TV-1 Veijari villissä lännessä.USA 4o W.C.Fields ja Mae West. Ohjaus Ed.Cline.
L. 26.09 TV-2 Jaan kahelo.NSVL 63 Kjazanov
P. 27.09 TV-1 Pupikonna.Pr.63.Humoristinen mutta kirapiseva kuvaus 16-s tytön ja hänen kirjailijaisännän oudosta suhteesta.
S. 28.09 MTV-1 Lemmenlaiva.USA 58 M.Shavelson.C.Grant 3-e haige lapse lennisa palkab laste hoidja itaallasest kaunitari(S.Loren)
R. o2.1o. TV-1 Saint-Paulin kelloseppä.Pr.74 Kellasepa(P.Noiret) löytää suhteen poikansa kanssa,kun tätä süüdistatakse mõrvas.
L. 3.1o. TV-2 Lain mukaan.Soome 56
TV-1 Taaloja ja tuuria.USA 4o Eddie Cline
TV-2 Ohtlik siirto.Pr.81 M.Piccoli ja Nathalie Baue.Psühholoogiline.
P. o4.1o.MTV-1 Tarzan ja valge naine.C.Gibbons ja J.Conway.J.Weissmüllerin apinamies viela luonnontilassa ja Maureen O'Sullivan seksikkäimillään.
N. o5.1o.MTV-1 Nikos ja rangaistus.Soome 83
N. o6.1o TV-2 Ei enam kardaa.Ts.84 noortefilm isännä menettäneestä pojasta kes saab abi mõistvast õpetajast.O.Kosek.
R. o9.1o. TV-1 Zardos.Ingl.74 Tieteisekuvitelma 2293 aastast.S.Connery,C.Ra
L.1o.1o. TV-1 Mõtteli Torzokista.Mykän NL suure koomiku Igor Iljinski seikl.f.Jakov Protazanovin komediaklassikossa vuodelta 1925
TV-2 Maksintaistelu.USA 85 K.Douglas ja J.Coburn mittelemässa voimiaan sheriffinä ja lainsuojattomana Steven H.Sternin tu ressa westernissä.
P. 11.1o. TV-2 Tien laulu.India 55
E. 12.1o.MTV-1 Perintö.USA 76.Mitchecci viimane film.Komediallinen triller kahdesta pariskurnasta,josta toinen kiristää tiimatteja ja toinen tekee salapoliitseitõõd.K.Bluck ja B.Dern.
T. 16.1o. TV-1 Curano-miekan sankari.USA 7o J.Perrer.Traagiline armastus j juonitteluja 16oo a. Pariisis.M.Gordon
L. 17.1o. TV-2 Anu ja Mikko.Soome 56
TV-1 Tyttö ja hatturasia.NL 27
TV-2 Armastuse voima.Romantiseksi luonnehdittu brittiläinen TV film,kirjanik D.H.Lawrence elust 1985 Alan Plater
P. 18.1o MTV-1 Öö ja päev.USA 46.Muusikafilm C.Grant
TV-2 Voittamaton.India 56
E. 19.1o MTV-1 Amerikalainen ystävä.Saksa LV/Fr.77 Arvotuksellinen kertomus leukemiaan sairastuneen taulunkehystäjän ja tämän ameri kalaisenystävän suhteesta.W.Wenders,D.Hana ja D.Hopper.
T. 2o.1o. TV-1 Suvel kell viis.Soome 63
N. 22.1o. TV-2 Pinokkio seiklused USA

Kodumaja nurk, eemal Koorti 18. Foto on tehtud umbes 1995. aastal.

2015. Koorti tänava „kolm õde“, majad 12, 14, 16. Nende ülemisel korrusel, hiigelakna taga olid kunstnikel ateljeed, mh Aili ja Toomas Vindil.

2015. Vaade Kotka poe sillalt kanalisse, esiplaanil bussipeatus.
Hommikusel tipptunnil saab siit bussiga Estonia ette veerand tunniga.

2015. Vaade Kotka poe sillalt Koorti tänava poole, paremal Lindakivi keskus – mis 1980-ndatel ehitati tegelikult kinoks. Silla piirded on veel algupärased, räägiti legende, kuidas keegi on selle piirde peal hulljulgelt kõndinud...

2015. Kotka poe vastas asuv tornmaja Kalevipoja põik 10. Selle ees on tüüpiline Lasnamäe putka, kust saab osta kiiret kribu-krabu ja niksi-näksi. 1990-ndate esimesel poolel, alates krooniajast oli sellel liinil putkasid pikk rivi, neist sai osta Tupla šokolaadi, Poola piraatkassetti ja palju muud.

2015. Perspektiivvaated Kotka poe sillalt kesklinna suunas (ülal) ja Lasnamäe tagaosa suunas (all). Kahe sõidusuuna vahelist ala pidi algsete plaanide kohaselt täitma kiirtrammiliin.

2015. Kotka poe fassaad. Algselt oli see arhitektuuriliselt šikk ja uhkeldav ehitis, kunagist ilu ei lase rohmakad kinniehitused ja kobaras ärisildid enam väga aimata. Aga kaunis logo on endiselt poe seinal, ehkki algselt oli teise koha peal, näha võib ka kirja SELVEHALL tähtede piirjooni.

2015. Lindakivi puiesteed mööda Punase tänava poole edasi minnes võib korraks selja taha vaadates näha veel sellist vaatepilti. Lapsi, lasteaedu ja mänguväljakuid on Lasnamäel palju.

2015. Tallinna küllap üht muljetavaldavamat grafiti-galeriid saab imetleda Järve ja Balti jaama vahel rongiga sõites vaguniaknast välja vaadates. Lasnamäel grafitit, mille puhul võiks rääkida andest ja ilust, eriti ei kohta, vähemalt inimeste liikumistrajektooridel. Lindakivi puiesteel jalutades jäid need kaks seina siiski silma – ülemine Kotka poe vastas, alumine Kalevipoja ja Vikerlase tänava nurgal.

2015. Lindakivi puiesteel. Majad Vikerlase 4 ja P. Pinna 3. Selles majadegrupis elas klassivend Reigo, ema sõbranna Elle ja muidki inimesi, kellega oli suhtlemist. Nende majade ees platsil oli hängimist ja vahel ka Nelja ruudu mängimist. Kuni laulva revolutsioonini kaunistas seda platsi viisnurki eksponeeriv linnakunsti teos.

2015. Lindakivi puiestee, siinsamas risti Vikerlase, kauguses risti Punane tänav. 1986. aasta sügisest 1994. aasta kevadeni oli see osa minu igahommikusest kooliteest – ainult mõnel harval korral sai mindud J. Smuuli tee kaudu. Umbes selle koha peal, kus fotol on hall auto, sain nii mõnelgi hommikul kokku Reigoga, et edasi koos kooli poole kõmpida.

2015. Lindakivi puiestee Punase tänava poolt vaadatuna.

Laagna tee kaldapealsel Liikuri tänaval asuv majadekvartal, mida kutsutakse rahva seas ka Punaseks külaks, ilmselt seetõttu, et kõik majad on punastest tellistest. Lasnamäe algusajal kandis Liikuri tänav G. Reindorffi nime, kuid see muudeti ringi, leides, et suure kunstniku nimi sellisele tänavale ikka ei sobi. Uue nime – Liikuri – väljamõtlejaks oli kirjanik Ralf Parve, kes pidas selle all silmas tööjõu liikumist. Näha olev sild on osa J. Smuuli teest.
Foto: Dmitri G, Wikipedia.

2012. Majaka tänav, minu esimese kooli ümbrus. Vasakul Majaka 6. Seda jalgteed pidi läks tavaliselt minu tee koolist koju. Ühtlasi on selles raamatus just Vana-Lasnamäe fotodelt näha, kui palju on Lasnamäel rohelust.

2012. Majaka tänav, vaatega Peterburi tee suunas. Kuskilt siit läks üle Majaka tänava muide noore Urmas Alenderi koolitee.

2012. Minu esimene kool, algselt Johannes Lauristini nimeline Tallinna 16. Keskkool, praegu Tallinna Sikupilli Keskkool. Arhitektuuriliselt levinud nõukogude tüüpprojekt. Värvitud sein on värske värk, minu ajal oli kõik vaid tumehall tellis. Fotol on näha ka kõige ülemise, kolmanda korruse aknad, mille taga möödusid mu kolm esimest koolitalve.

2012. Ilus vana puumaja aadressil Paekivi 2, kohe kooli kõrval. Sarnaseid vanu puumaju on lähikonnas veel mitmeid, nt Kivimurru tänaval. Selles majas siin elas üks mu klassivend, õue peal oli millegi küljes korvirõngas ja vanemates klassides oli tore käia vahetunni ajal siin kiiret korvi loopimas.

2012. Majas Majaka ja Sikupilli tänava nurgal on endiselt pood, nagu ka minu kooliajal. Toona sai seal asunud poest aina pärast tunde läbi astutud ja ennast millegi meelepärasega premeeritud, näiteks koti maisipulkade ja pudeli limonaadiga Kuldne.

2012. Põnev detail linnaruumis, mida igapäeva-askeldustes enamasti ei märka – neoonkiri APTEEK teenindushoonel, mis asub aadressil Majaka 28a. Ilmselt pärit veel 1960-ndatest, seega nüüdseks poole sajandi vanune tunnistaja kaugetest aegadest.

2012. Vahtrate õieküünlad Kivimurru ja Sikupilli tänava nurgal.

2012. Vana-Lasnamäe siinpoolses otsas moodustavad huvitava koosluse 20. sajandi alguse puumajad, 1950-ndate klassitsism ja 1960-ndate tumehall tellis. Seegi foto on tehtud Kivimurru ja Sikupilli tänava nurgal.

2012. Pisut dekadentsi Sikupilli ja Majaka tänava nurgal, toidupoe vastas.

2012. Veel dekadentsi. Sama maja Majaka tänava poolt.

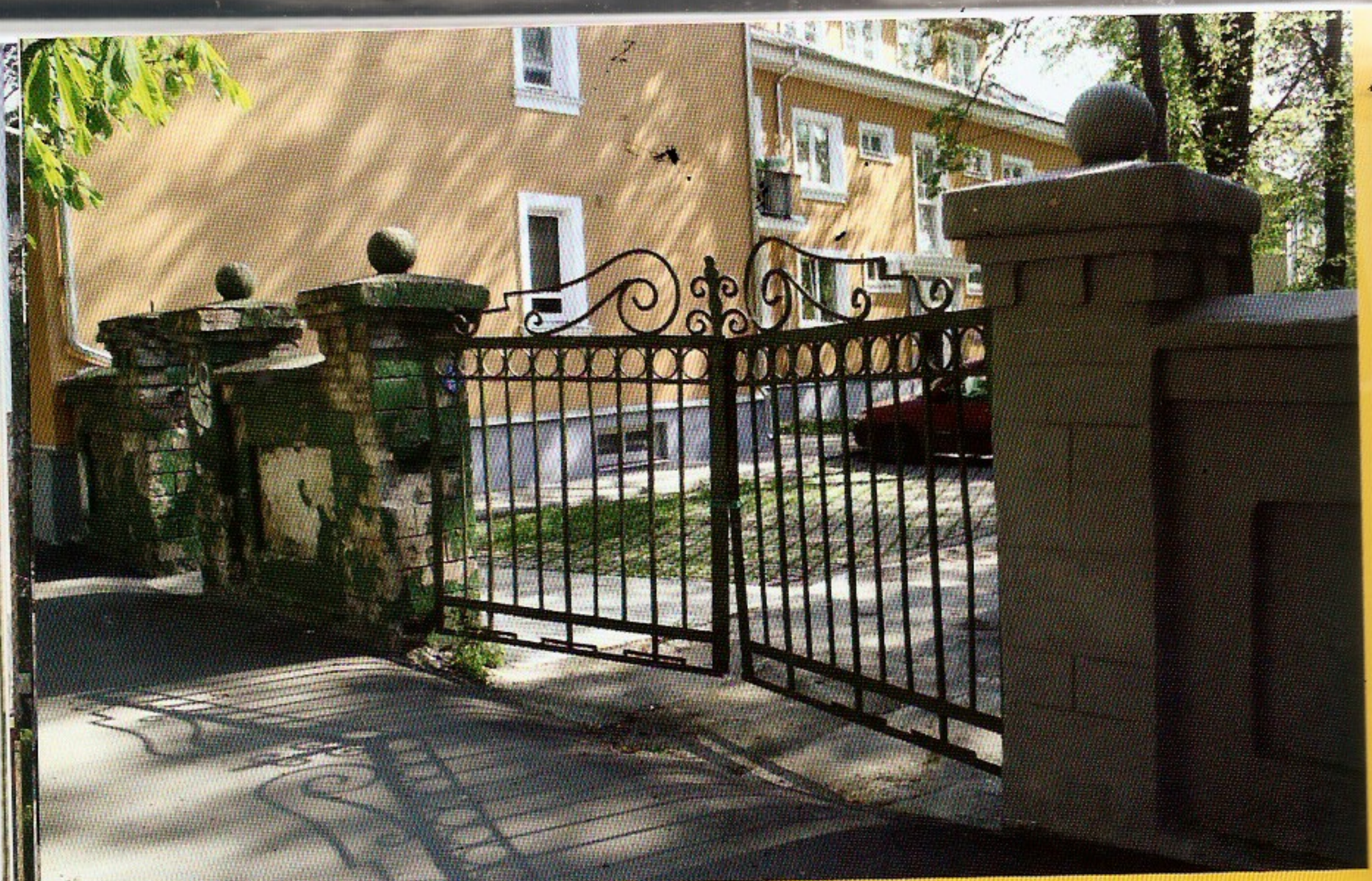

2012. Majaka ja Tuulemäe tänava nurgal. Majaka tänava siinpoolset serva iseloomustavad massiivsed müüritud aiad. Muide, nüüdseks on ka fotol vasakule jääv müüriosa kenaks renoveeritud.

2012. Majaka tänav, vaatega Peterburi tee poolt all-linna poole.

2012. Pae tänav. Eemal paistab Tallinna ülemine tuletorn, mida on minevikus kutsutud ka Tallinna lõuna tuletorniks ja Punaseks majakaks – ja viimase nime järgi sai 1902. aastal omakorda nime Punane tänav. Punaseks majakaks andis seda majakat põhjust kutsuda asjaolu, et selle algne värv oli punane. Aga see oli ikka väga ammu. Siin oli 1930-ndatel ja 1940-ndatel luuletaja Valeeria Villandi kodukant.

Pae, Majaka ja Kivimurru tänava kandis pulbitses 1960-ndate teisel poolel vilgas rokielu. Johannes Lauristini nimelisest Tallinna 16. Keskkoolist sai 1965. aastal alguse ansambli Mikronid kuulsusrikas teekond eesti muusikas. Foto on tehtud 2015. aasta sügisel vilistlaste päeval ning sellel poseerivad Mikronite mees Peeter Keäri ja Ruja mees Tiit Haagma, mõlemad on selle kooli endised õpilased, nagu ka Ruja mees Urmas Alender. Taustal vasakul on aula uks, mille taga võeti mind oktoobrilapseks – ja mille taga oli rohkem kui 20 aastat enne seda teinud proove Mikronid. Ka Gunnar Graps on 8. klassi õpilasena neis koridorides kõndinud, temastki sai Mikronite mees.

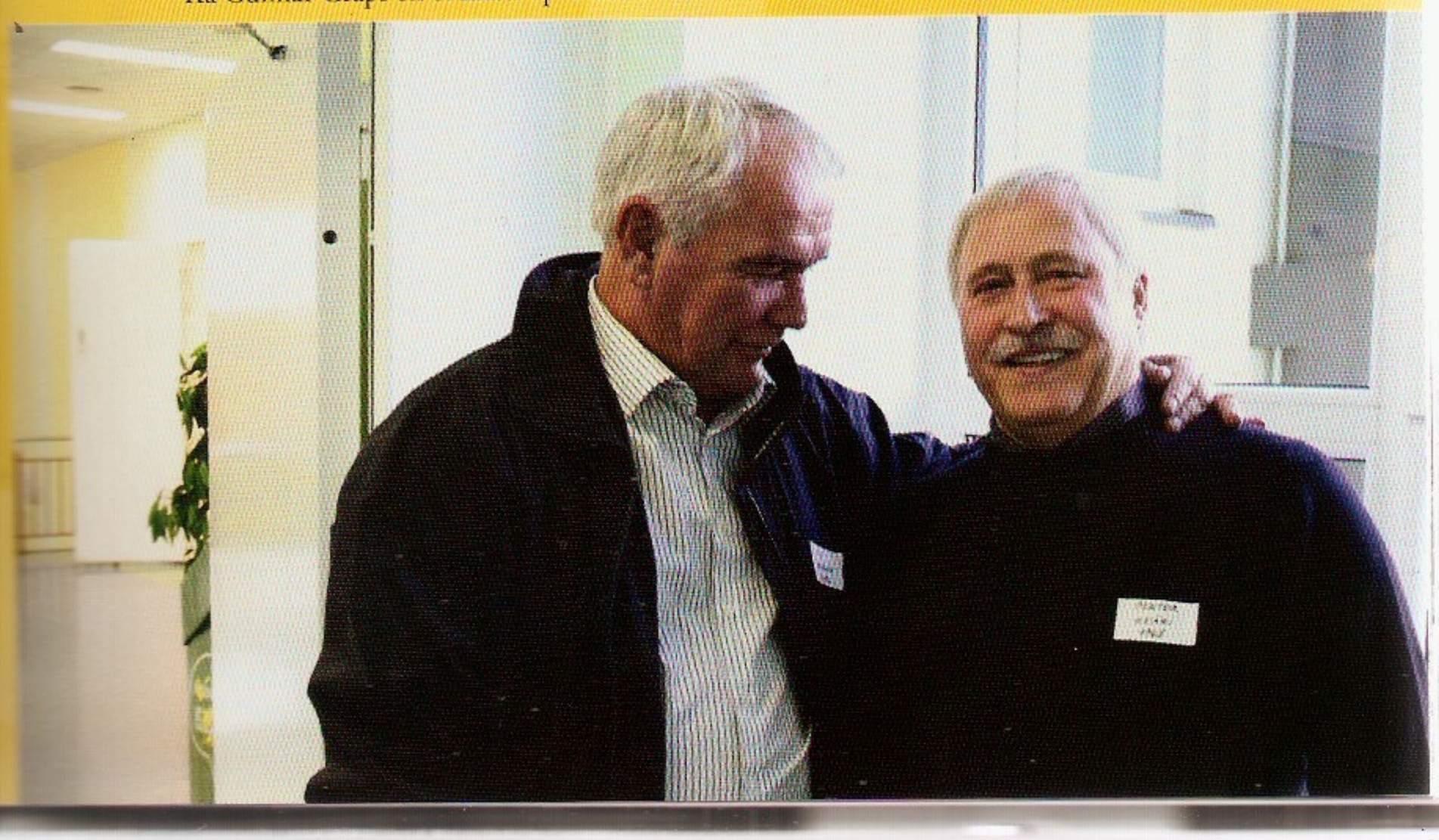

2012. Nõukogude klassitsism Pae tänaval. See pompoosne ja toretsev arhitektuuristiil omas samuti kalduvust tüüpprojektidesse, ning miks mitte, aga kui kaks ühesugust lossi ehitatakse kõrvuti, nagu antud juhul need kaks maja, Pae 21 (ülal) ja 25 (all), jätab vaatepilt küll ilusa, kuid ometi pisut tavatu mulje.

2012. Vana-Lasnamäe on seljataga. Pae tänaval võib ühe pika sirge peal näha arhitektuuris vähemalt viite erinevat stiili, millest ajaliselt vanimat esindab 19. sajandi lõpus ehitatud tuletorni hoone. Sellel fotol on vaataja poole tagaküljega tüüpiline 9-korruseline Lasnamäe paneelelamu, siinkohal hiidmajana, mis koosneb üheksast trepikojast ehk Lasnamäe kõnekeeles paraadnast ning hõlmab majanumbreid 43, 45 ja 49.

2012. Kui langetada pilk katustelt ja sfääridelt alla jalge ette tänavale, võib näha, et komme kriidiga asfaldile joonistada ei ole ka tänapäeval päriselt kadunud. Palmid ja õunapuud sellesama hiidmaja kõrval kõnniteel.

2012. Tornmajad Pae tänaval turu juures, aadressil Pae 68.

2012. Viiekorruselisi maju aadressil Pae 39 ja 41 kaunistavad mustrilised rõdupaneelid.

2012. Lasnamäe Keskuse ja J. Smuuli tee vaheline kena puiestee, millel ma muide ei teagi nime olevat. Majad selle ääres on Paekaare tänava aadressiga. Esimene maja vasakul (akendega vaataja poole) on Paekaare 40, kus elasid kunagi humorist Kalju Kass ja lastekirjanik Asta Kass ning kus on olnud seega ka tänapäeva tuntud lastekirjaniku Kristiina Kassi kodu. Minul oli sellel puiesteel kõndimist alati, kui tahtsin minna Lasnamäe poodi.

2012. 1980-ndatel ja 1990-ndatel olid Lasnamäe suurimateks ja uhkeimateks kauplusteks Lasnamäe, Kotka, Leningrad ja Moskva. Tänapäeva supermarketite kõrval mõjuvad nad aga juba ammu kuidagi miniatuursete ja metsistunutena. Algupärased stiilsed, isegi toretsevad inter- ja eksterjöörid on hoolduseta jäämise või robustse ja peenutsemata ümber ehitamise tõttu valdavalt kadunud, ka äritegevuse kohal paistab justkui lehvivat mingi stiihia ja iseeneslikkuse vaim. →

Sellegipoolest kihab näiteks endise kauplus Lasnamäe hoonekompleksis, mis nüüd kannab kirja „Lasnamäe Keskus“, ja selle vahetus läheduses vilgas elu: siin on lisaks odavale toidupoele koha leidnud veel tohutu hulk kõikvõimalikke poekesi ja ärikesi, ning ka ümbruskonna inimestel on siia asja piisavalt. Üldine õhkkond meenutab vägagi turgu.

2012. Aadressil Paekaare 42 asuva 9-korruselise maja tagakülg. Paneelmajade linnaosadele üleüldiselt omased kinniehitatud lodžad. Tavaliselt stiililiselt ja isegi värviliselt ühtlustamata. Tulemuseks kaootiline ja anarhistlik maja välisilme, mis muudab väga raskesti aimatavaks, et algselt, enne individualismi avaldumist omaalgatusliku ehitustegevuse näol olid Lasnamäe paneelmajad igati kena välisdisainiga.

2012..Suure kirjaniku Juhan Smuuli nime kandev tee.

2012. Minu kodutänava „kolm õde“ J. Smuuli tee poolt vaadatuna.

2012. J. Koorti tänava algus J. Smuuli teelt vaadatuna.

2012. See maja oli siin ammu enne kõike seda muud. Nüüd kannab ta aadressi J. Smuuli tee 6 ja jääb kahe tiheda liiklusega sõidusuuna vahele puudetuka sisse peitu.

2012. Vaade J. Smuuli tee sillalt ida suunas. Pikim sirge Laagna teel.

2016. Uus marsruut viib rännakule läbi talvise Lasnamäe. Looduse ilu on küll vähem, kuid see-eest on paremini näha seda, mis suvisel Lasnamäel jääks looduse ilu varju. Sellel fotol läheb kaugusesse P. Pinna tänav, must auto on kohas, kus see ristub Vikerlase tänavaga.

2016. Nägusa välise ilme saanud 9-korruseline maja aadressil Vikerlase 10.

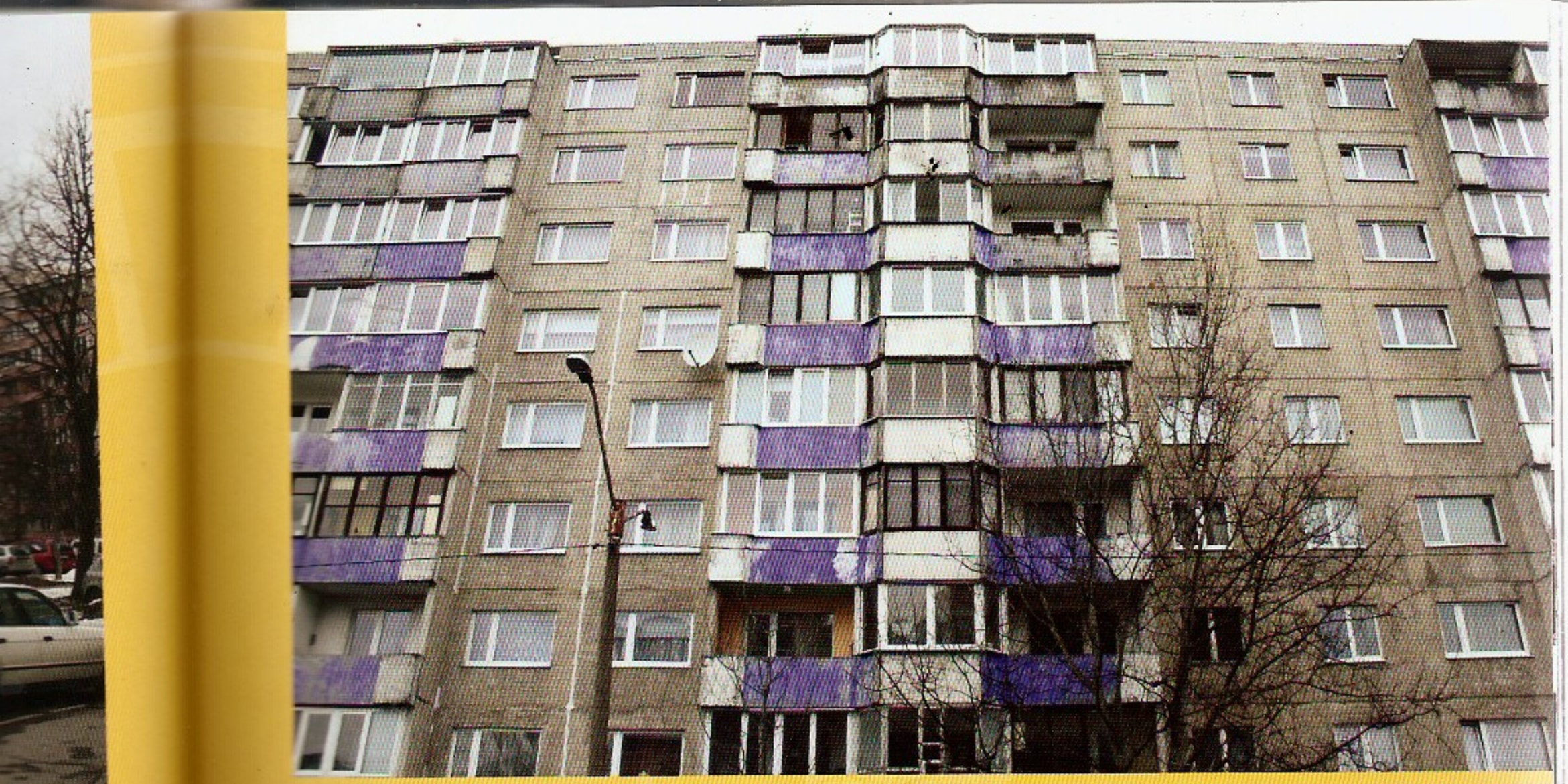

2016. Vikerlase 13 tagakülg.

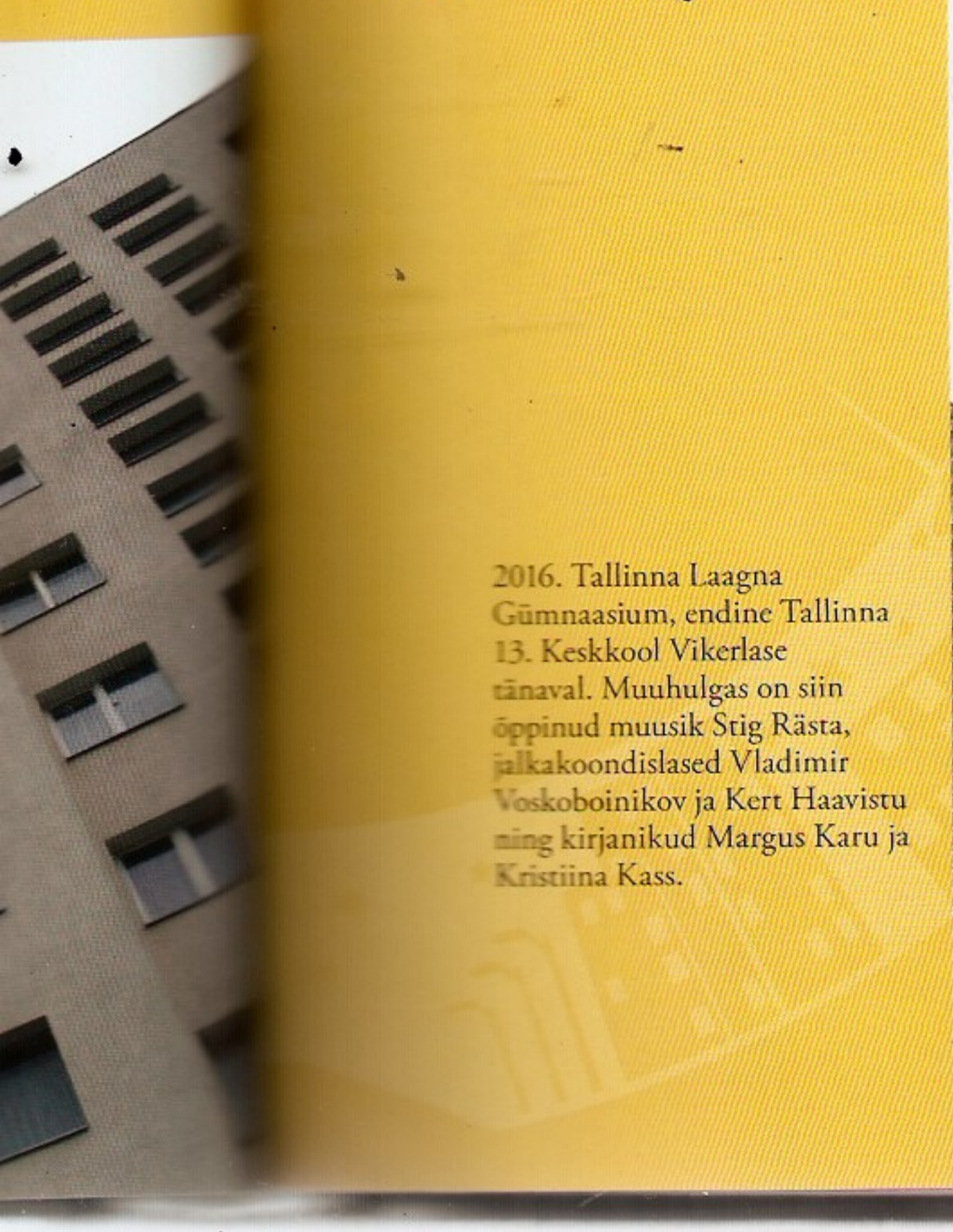

2016. Tallinna Laagna Gümnaasium, endine Tallinna 13. Keskkool Vikerlase tänaval. Muuhulgas on siin õppinud muusik Stig Rästa, jalkakoondislased Vladimir Voskoboinikov ja Kert Haavistu ning kirjanikud Margus Karu ja Kristiina Kass.

2016. Vikerlase 13 hoov, paremal Vikerlase 15.

2016. Kauplus ja lombard aadressil Vikerlase 17. Selliseid paneelmaja keldrikorrusel koha sisse võtnud ärisid kohtab Lasnamäel palju.

2016. Arvatavasti ei saa ka Lasnamäe kunagi valmis. Ülemisel fotol on kraana Virbi tänava alguses, siin on J. Koorti tänava „paralleelmaailm“, s.t siinne piirkond on ehitatud üldjoontes sama plaani järgi. Nii on keskel minu kodumaja „teisik“. Alumine foto on tehtud Saarepiiga puiesteelt, üle jäätmaalahmaka paistavad Meeliku ja Kiviriku tänava uuselamurajoon ning õigeusukirik.

2016. Vaade Laagna Keskuse, endise Leningradi poe juurest üle silla Virbi tänava poole. Sild on osa Saarepiiga puiesteest.

2016. Laagna Keskuse kõrval on teisigi ärihooneid. Siin on tundmatud tänavakunstnikud saanud jälle natuke katt harjutada.

2016. Laagna Keskus kujutab endast toidupoe ja väikeste äride kogumit. Algupärasest esinduslikkusest ei ole ka siin enam jälgegi.

2016. Minu kodutänava „kolme õe“ teisikud Virbi tänava alguses.

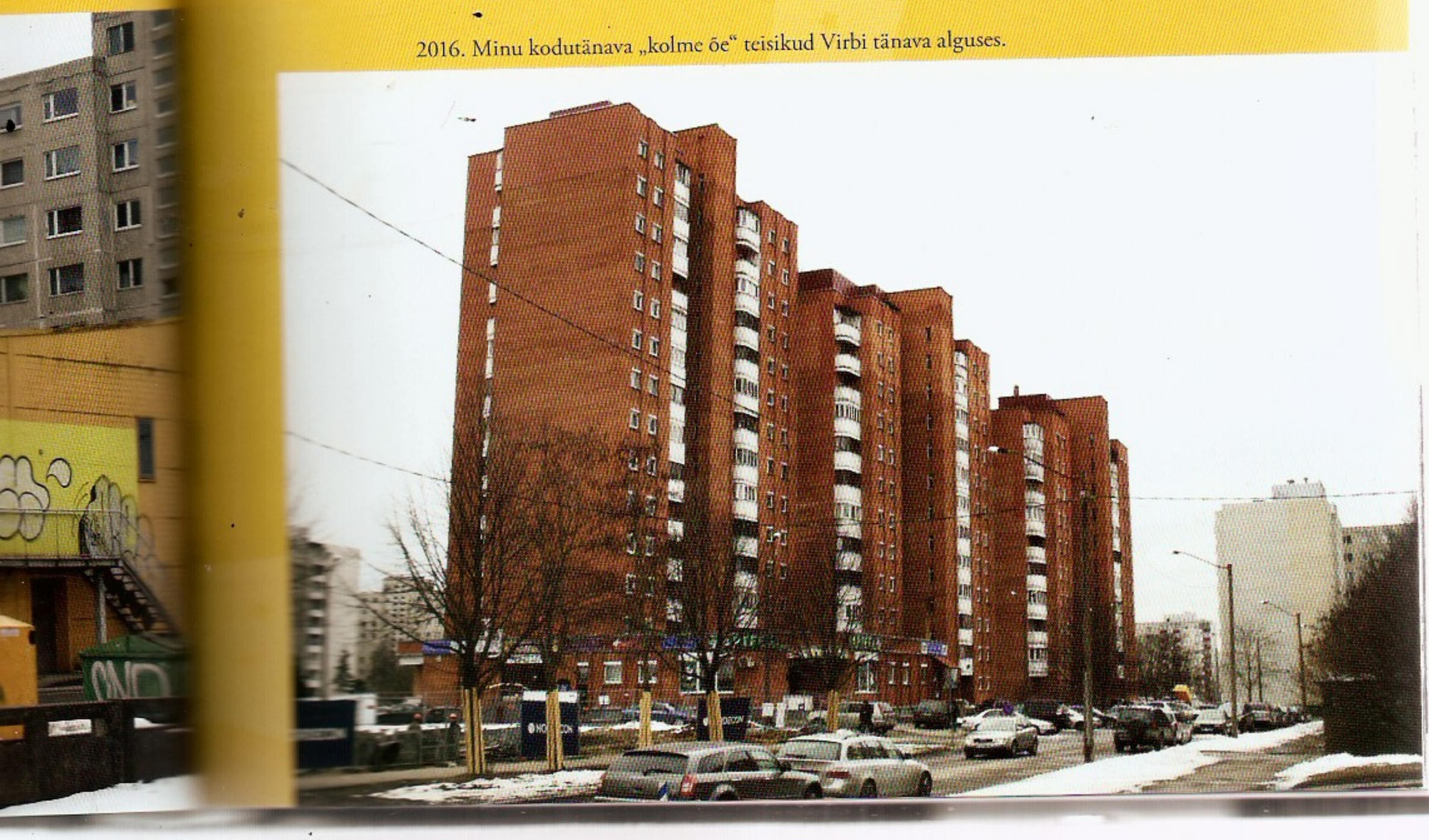

2016. Virbi tänava piirkonnas on säilinud veel kena komplekt 1980-ndate aastate Lasnamäe avaliku ruumi elemente. Just sellised olid tolle aja pingid ja prügikastid. Just sellised konstruktsioonid, nagu näha mõlema lehekülje alumisel fotol, olid lastele ronimiseks ja kõõlumiseks igal viimsel kui Lasnamäe mänguplatsil. Neil ka roniti ja kõõluti. →

Aga millegipärast tõmbasid seda kõige rohkem tegema tavalised tüüpilised Lasnamäe vaibakloppimisepuud, mis on näha parempoolse leheküljе ülemisel fotol. Vasakpoolse leheküljе ülemisel fotol võib tagaplaanil näha muide ka Lasnamäe tüüplasteaeda.

2016. Näide kenaks renoveeritud Lasnamäe paneelelamust. Maja aadressil Virbi 11.

2016. Saarepiiga puiestee Liikuri tänava poolne ots. Suvel ääristab seda massiivne rohelus.

2016. Mõlemad fotod on tehtud peaaegu ühes ja samas kohas Liikuri tänaval, Loitsu bussipeatuse juures. Ülemisel fotol vaade põhja poole, näha on Meeliku ja Kiviriku tänava uuselamurajoon ning Lasnamäe õigeusukirik, täpsema nimega Tallinna Jumalaema Kiirestikuulja ikooni kirik. Alumisel fotol on vaade lõunasse, Virbi tänava poole.

2016. Oleme jõudnud väga põnevasse kohta Lasnamäel. See ja järgmised seitse fotot on tehtud Lasnamäe vana sõjaväelennuvälja territooriumil, mida piirab põhjast Narva maantee, läänest Vana-Kuuli tänav ja lõunast Liikuri tänav. Siin on säilinud mitmesuguseid vanu paekivist hooneid, mille puhul võib kahtlustada seost just nimelt kunagise sõjaväelennuväljaga. Sellel fotol on hooned aadressiga Vana-Kuuli 21 ja Vana-Kuuli 21a.

2016. Vaade sealt samast üle Liikuri tänava Võru tänava poole.

2016. Üle-eelmisel fotol nähtud kaks hoonet teisest küljest. Selle õue peal on lugu majanumbritega tegelikult keeruline, sest kaart.delfi.ee järgi on siin ja veidi eemal kokku viis ehitist aadressiga Vana-Kuuli 21a ja kaks ehitist aadressiga Vana-Kuuli 21. Nende majade vahel tegutseb praegu autoteenindus.

2016. Selle tänavakese ehk Paevälja puiestee haru lõpus paremale keerates pääsebki õuele, mida võis näha eelmisel fotol. Vasakul Paevälja pst 7, paremal Paevälja pst 9. Aga mitmel siinsel hoonel on paralleelselt ka Narva maantee aadress.

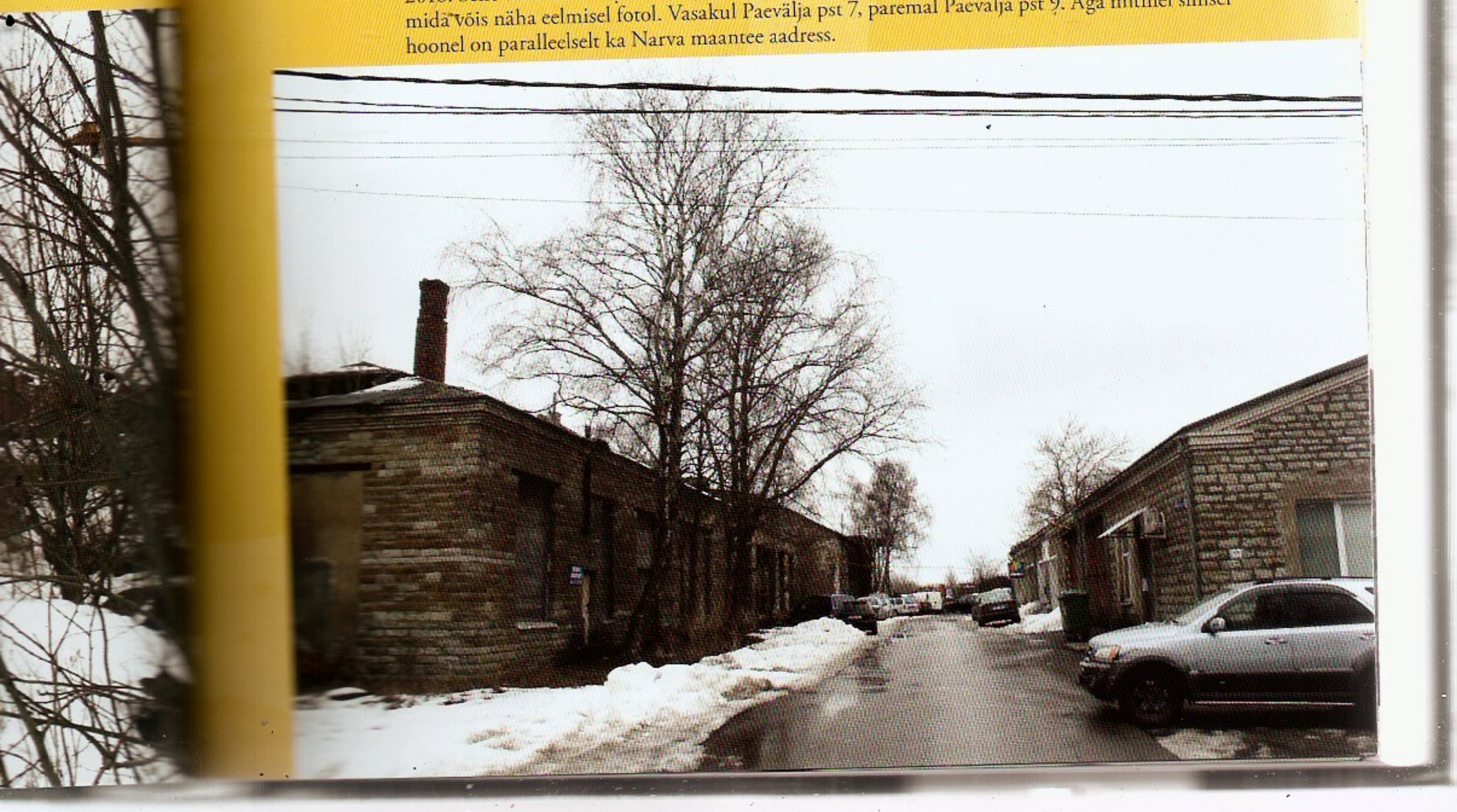

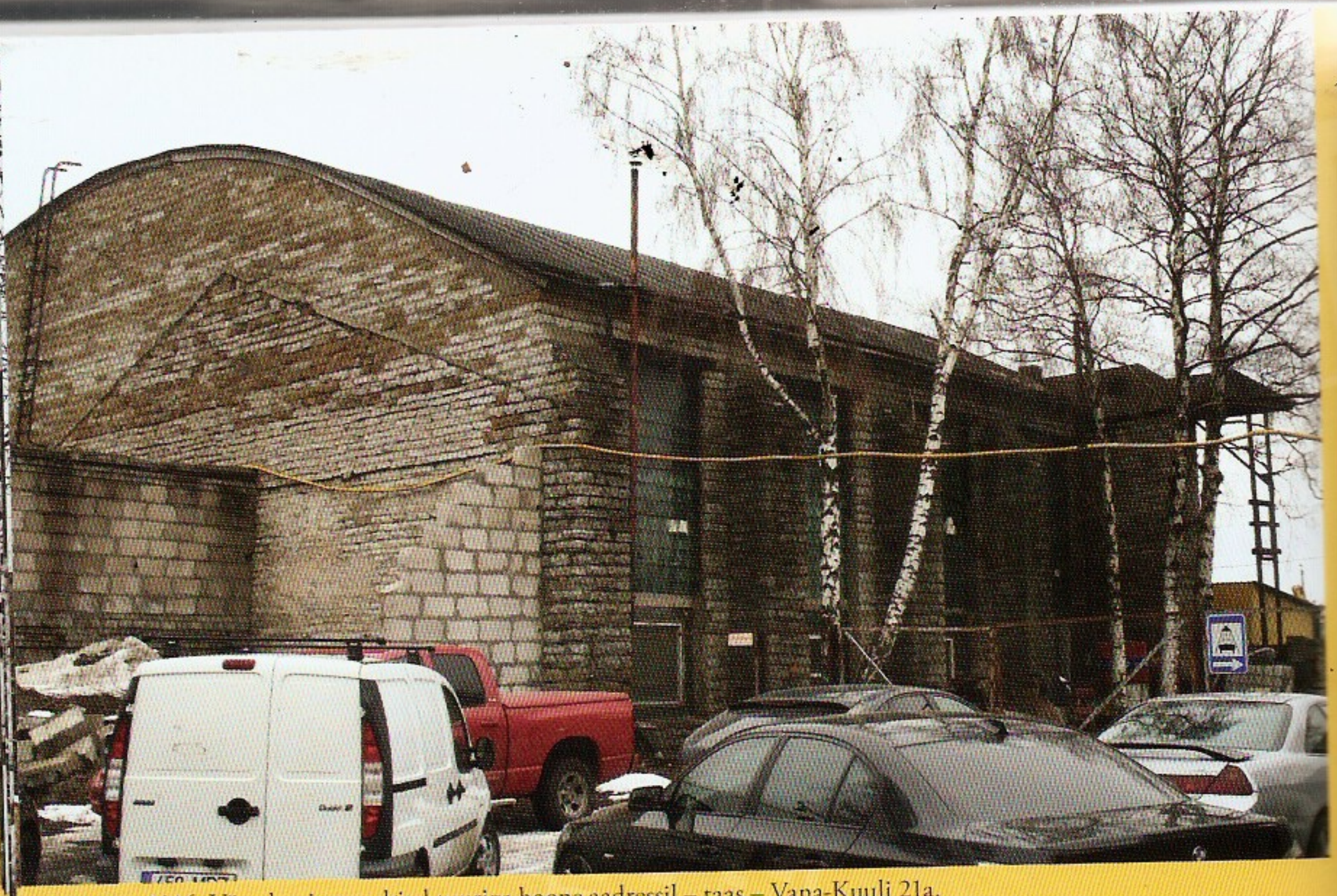

2016. Väga huvitava arhitektuuriga hoone aadressil – taas – Vana-Kuuli 21a.

2016. Omapärase ja imposantse välisilmega maja aadressil Paevälja pst 5 oli veel mõni aasta tagasi ainult kahekorruseline. Teisel pool nurgas oli majal veel kaks korrust kõrgemale ulatuv torn, mis oli näha üsna kaugele, 1980-ndatel isegi Kotka poe sillale. Nagu võib igaüks veenduda, kui silmitseb tähelepanelikult käesoleva fotogalerii kolmandat fotot, torn jääb selle paremasse serva, fotol oleva isiku õla kohale. Nüüd on torn vaevumärgatav – ja saanud ka silmatorkamatu uue välimuse.

2016. Paevälja puiestee alguses, Narva maantee kõrval on üks selline maja. Lasnamäe mõistes eelajaloost annab selle maja puhul märku juba aadress Kuuli 7, ehkki Kuuli tänav on juba ammu kolinud Lasnamäe teise otsa ja siin on alles ainult Vana-Kuuli tänav. Selliseid maju oli veel mõni aeg tagasi siin kokku neli, nüüdseks on säilinud ainult pildil olev. Veel 1980-ndatel elasid vähemalt ühes neist inimesed.

2016. Õuel, kus oleme juba olnud, majal, mille juurde näikse aadress Vana-Kuuli 21a kuuluvat ametlikult eeskätt, on seinal mineviku meistrimeeste poolt jäetud raidkiri КОМСОМОЛЕЦ. 1951 ГОД.

2016. Jalgrada läbi jäätmaa, mida võis näha eelmisel ja võib näha järgmisel fotol. Siit läks kolm talve mu tee koolist koju – aga toona oli ümbrus palju rohkem räämas ja metsistunud, rada ise oli pigem rajake. Nüüd jääb selja taha uus suur uhke Maxima hoone, kauguses on näha Teletorn ja mu vana koolimaja nurk.

2016. Kevadine Lasnamäe esimeste hiirekõrvakeste ja haljendavate liblekeste aegu, särab soe kollane päike, sirab selge sinine taevas. Eemal Läänemere tee majad.

i
is näha
äha
iit läks
e koolist
oli
ukem
tunud,
n rajake.
taha
Maxima
s on näha
ana

2016. Linnamäe tee, vaatega linna poole. Selja taha jääb endine Priisle pood, nüüd Maxima XXX hüpermarket.

2016. Sealsamas, veidi paremal. Putkakaubandus on lahutamatu osa Lasnamäe ärielust. Taustal majad Linnamäe tee 47 ja 49.

2016. Linnamäe tee 49 hoovis.

Kadunud maastikke – Priisle poe hooned ja turg ühes „Santa Barbara kaartega“ enne lammutamist.
Foto: Dmitri G, Wikipedia.

Kadunud maastikke – Priisle poehoone nurk ja selle vastas üle tee tontlik Linnamäe tee koloss. Nüüd on sellele tühermaale rajatud Tondiloo park.
Foto: Aulo Aasmaa, Wikipedia.

2016. Varakevad Linnamäe teel. Ülal esiplaanil maja 31, all vasakul majad 27 ja 29.

2016. Varakevad Linnamäe teel. Ülal majad 25 ja 27, all maja 8 hoovi poolt.

2016. Siin on juba Muhu tänav. Ülal majad 9 ja 5, all maja 5 tagahoov.
Selles hoovis sai mul 1994. aasta juulis ja augustis palju hängitud.

2016. Muhu 5. Valgus, vormid ja värvid. Fassaad ja tagakülg. Just siinsamas katusel mängisin 1994. aasta suvel semu Robertiga palju kordi koroonat.

2016. Lähivaateid Muhu 5 hoovist.

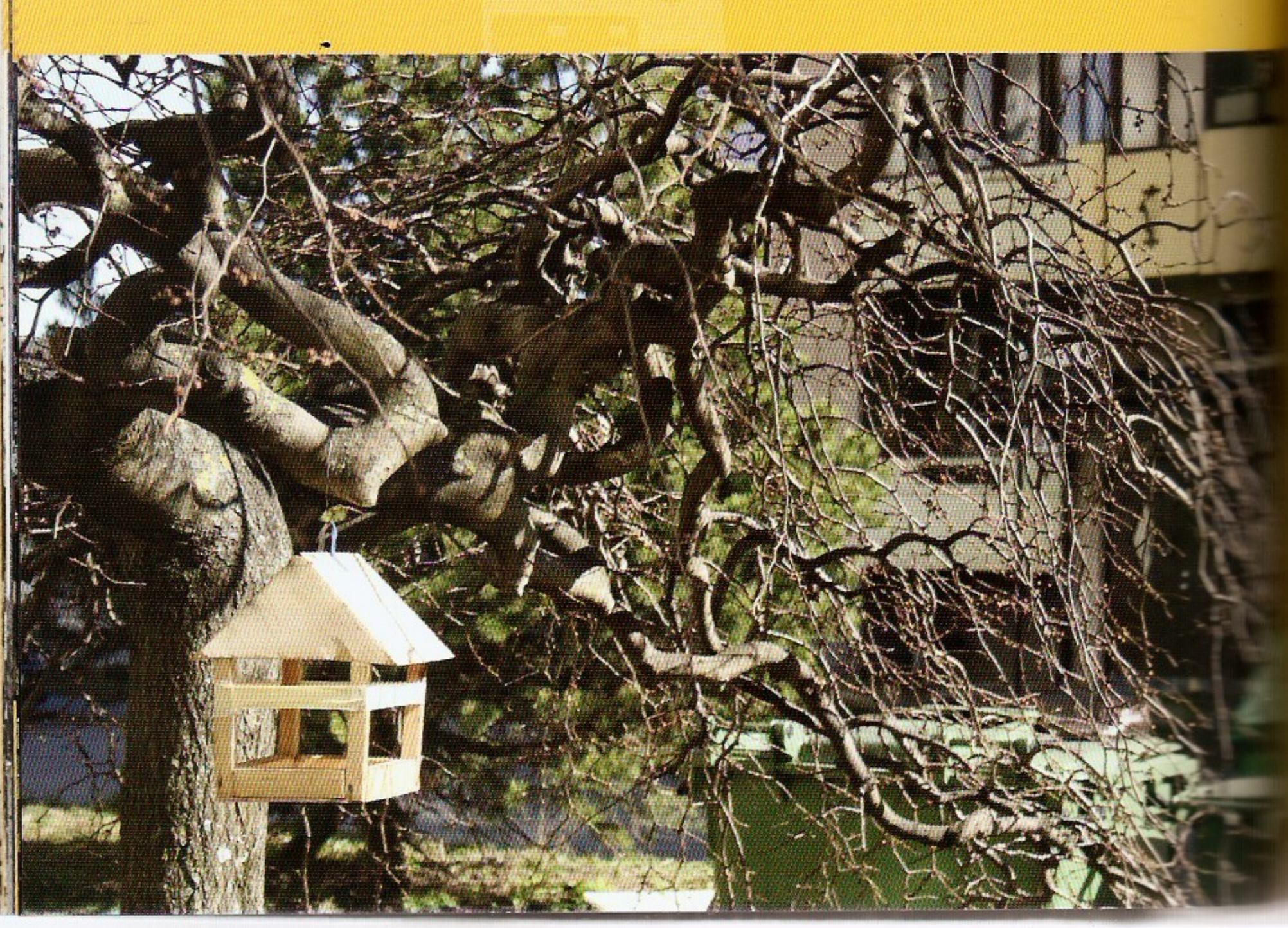

2016. Narva maanteest Kivila tänavani läbib Lasnamäge pikk-pikk jalakäijate sirge. Narva maanteest kuni Muhu 10 nurgani kannab see nime Saaremaa puiestee, sealt edasi kuni Kivila tänavani aga Moskva puiestee. Eriti just viimati nimetatud osa on ümbruskonna parimaid kohti jalutamiseks ja lapsevankri lükkamiseks, kõrvale jääb suur mänguväljak.

2016. Eesti NSV teenelise ehitaja, sotsialistliku töö kangelase Kristjan Kärberi (1908–1977) järgi nime saanud tänav on üks vähestest isikunimelistest Lasnamäe tänavatest, mis jäi nõukogude võimu lõppedes ümber nimetamata. Ja miks ka mitte, suur võimust sõltumata võib olla ka maalri, krohvija ja müürsepa elutöö. Fotol vasakul Kärberi 17.

2016. Kärberi 32. Esimeses trepikojas elas aastaid kirjanik ja lavastaja Mati Unt, tal oli seal „pimedas nurgas väike kirjutuslauake".

2016. Kärberi 39. Siin elas 1980-ndatel luuletaja Doris Kareva, tema toonane kodu jääb fotol vasakule, kõrgele-kõrgele. Akende taga võis kuulda ööbikuid, teisel pool seinu röökivaid naabreid. Siinsamas läheb Lasnamäe paneelhoonestuse idapoolne piir.

2016. Valgus, värvid, varjud. Kärberi tänav.

Irooniline tänavakunst Läänemere tee 20 hoovis umbes 2004. aastal. Tekst seinal kuulutab: „Aitäh-seltsimees Stalinile meie õnneliku lapsepõlve eest!“

Vaade Ülemiste keskuse tagaküljele ja Suur-Sõjamäe tänava algusele. Ülemiste keskuse eest jookseb Lasnamäe läänepiir. Rongiga saab siit Narva, Aegviitu, Tartusse ja kaugemalegi.
Foto: Dmitri G, Wikipedia.

Keskkooliaegne töö keskküttesüsteemide reguleerijana tähendas kolistamist ja küürutamist suures hulgas Mustamäe keldrites. Mingis soojussõlmes võttis klassivend Rommi, kellega koos ma seda tööd tegin, jõudehetkel kotist pastaka ja sirgeldas töödokumentatsiooni sisaldava ümbriku tagaküljele ajaviiteks sümbolismihõngulise pildi ümbritsevast keskkonnast. Seda nähes meenus mulle kunagi Soome televisioonist nähtud USA telesari „The Equalizer", mistõttu täiendasin pildi allkirja omalt poolt. Aasta oli 1996 või 1997.

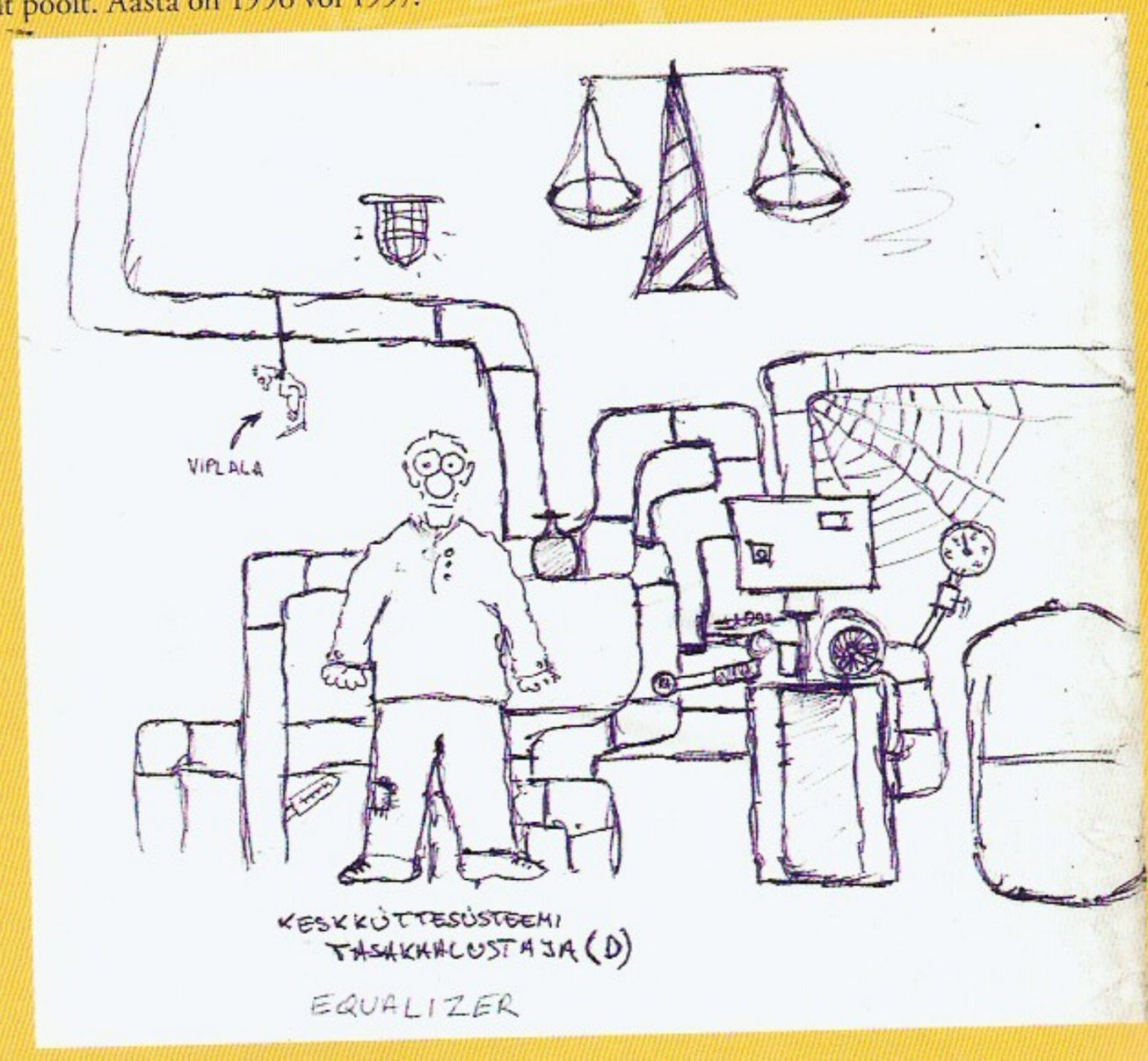

sellel ja järgmisel õppeaastal kindlasti kooli kõige jubedam, nii et kergesti võis kuskile tekkida lünk. Hea, et nii läits!

Wikipedia ütleb, et aastail 1954–1961 töötas Tallinna 16. Keskkoolis keemiaõpetajana nüüdseks pedagoogikateadlasena tuntud Väino Ratassepp. Teatmeteosed ütlevad, et 1950-ndail töötas selles koolis kirjanduse õpetajana Lembe Hiedel, kellest hiljem sai eesti üks hinnatumaid ja kuulsamaid ilukirjanduse toimetajaid, sh Loomingu Raamatukogu juures. Ühest Hiedeli tollasest õpilasest, Helle Remmeltist sai hiljem üsnagi tuntud ilukirjanduse tsensor – juhin siinkohal tähelepanu sellele, et Eesti NSV tsensoreile ei saa siiski läheneda üheselt, ka mitte Remmeltile. Aastail 1953–1961 oli Tallinna 16. Keskkoolis eesti keele ja kirjanduse õpetajaks hilisem tuntud eesti keele õpikute autor ja pedagoogikateadlane Viivi Maanso. Maansole pühendatud koguteosest „Emakeel südames“ (2013) võib leida palju huvitavat ja väärtuslikku infot kõnealuse kooli ajaloo kohta 1950-ndatel, kuna seal meenutavad kooliaegu Maanso tollased õpilased ja kolleegid. Näiteks kirjutab seal Kulle Raig: „Nagu tagantjärele on selgunud, oli Tallinna 16. Keskkool üks vähestest koolidest, kus tollase mõõdupuu järgi poliitiliselt kahtlased inimesed tööd said. Enne Viivi Maansot õpetas meid rahvavaenlaseks tembeldatud Nigol Andresen, kelle oli tööle võtnud kooli direktor Linda Lebbin, kuuldavasti Narva esimene kommunistlik noor.“ Internet teatab veel, et 1970-ndail oli selles koolis õpetajaks hilisem tuntud etiketiõppejõud Maaja Kallast.

Ajalugu ja õpilasi, kes on hiljem saanud ühiskonnas tuntuks, on sel koolil niisiis küllaga.

Siinkohal ma ei suuda suruda endas maha soovi võtta ette rännak Sikupilli kandi ajalukku. Seda soovi ei tekikski, kui ei oleks võimalust kasutada paari kunagise selle kandi elaniku memuaare, mis nad on jutustanud või Facebookis kirja pannud mu enda küsimise peale. Need isikud on Valeeria Villandi, Peeter Keäri ja Margo Vaino, kes meenutavad kokku ajavahemikke 1930–1944 ja 1960-ndatest 1970-ndateni. Alustagem 1960. aastal sündinud Margo Vainoga. Ta meenutab:

„Ma elasin Punane 21, kust avanes kogu Tallinna lahele megavaade. Minu maja kõrvalt kulges Tehase tänav, mida enam ammu pole. Ümbruskonnas olid mõned üksikud talud ja Turba tänav. Seal olid väga koledad vanad barakid ja see oli nagu filtratsioonilaager. Seal elasid ümberasujad Venemaalt. Nad tõid Venemaalt kaasa ka oma poolsurnud vanaemad ja taadid, et saada kortereid. Saidki. Minu trepikojas Punane 21 oli algul 4

eesti peret ja 32 vene peret. Selline oligi rahvussuhe esimeses mikrorajoonis. Tänavad, kus olen Lasnas elanud, on: Asunduse 13 (lapsepõlvekodu), Pallasti 10, Punane 21 (elasin seal 28 aastat), Ümera (maja numbrit ei mäleta, olin seal lühikest aega üürikas), Paasiku 7 (elan siin kolmandat aastat, linna serv, vaikne paik). Tänavad nimetati hiljem ümber. Mu kõrval oli Fedjuninski (nüüd Paekaare), Punane tänav sai nime Tallinna ülemise, Punase majaka järgi (ehkki see oli must-valge). Valgel tänaval asub Valge majakas, mis aga on punast värvi. Olen ka Valgel tänaval elanud. Liiklus ja infrastruktuur algul Lasnas peaaegu puudus. Oli ju suur ja lage väli. Isegi ühte ojakest mäletan. Oli selline loopealne vaene maastik. Meie maja teises otsas (majas on 8 trepikoda, selles siis väikese linna jagu elanikke kokku) oli kolmetoalises korteris POOD! Bussiliiklus oli nr 13 buss. Siis tuli ka ekspressliin 54, need olid vanad Ungari traktorid Ikarus 620. See buss värises ja plärises nii, et kogu ihu võdises kaasa. Peatus minu maja juures oligi Tehase.

Meie lähedal, praeguse Vana-Kuuli tänava ääres oli ALMAVÜ lennuväli, kus lasti An-2-lt alla langevarjureid. Olid ka purilennukid. Tihti olid sõjaväeõppused ja sõjaväelangevarjud (ümmargused kollakasvalged kuplid) maandusid suva paikadesse. 1960-ndatel oli Lasnas ka veel tegutsev sõjalennuväli, mida aetakse selle ALMAVÜ omaga (see oli tegelikult juba eestiaegne) segi. See sõjaväelennuväli asus Tondiraba ja Pirita jõe vahelisel alal. Nädalavahetustel, kui sõitsin mööda Leningradi maanteed hõbehalli bussiga ZIS-127 maale, siis lennukid startisid sealt ja undasid. Praegu on selle lennuvälja plaadid veel näha mahajäetud mereakadeemia suure punastest tellistest maja juures. Lasnamäe lõpus on kiirtrammitee lõppjaam, mis ei saanud kunagi valmis. Soovitan seal ära käia. Ja veel, Lasnamäel on varjend, kus olen käinud mitu korda. Varjendi üks väljapääs oli meil Asunduse 13 maja taga. Seda enam pole. Varjend algab endise loomaaia juurest, Laagna tee algusest ja eelmisel aastal [2015] betoneeriti sissepääs kinni. Minu lapsepõlvekodu lähedal Asunduse 13 oli ka loomaaed kahel hektaril ja selle otsas kohe seebivabrik ehk Tallinna Parfümeeria ja Toidurasvade Kombinaat. Tehaste hais oli meeletu. Eriti tselluloosivabriku oma, see paiskas sellist jälki hämu üle vana Lasna, Majaka, Katusepapi jpt tänavate. Punasele tänavale aga tuli aknast sisse Maardu rebasesaba ja avastasime õudusega, et akna vahele tekkisid sellised mustad tropikesed.

Asunduse tänaval olid veel puumajad, kui kooli läksin. Minu koolitee kulges mitme puumaja vahelt läbi, üle Majaka tänava ja siis 16. Keskkool.

Mäletan, et ühe puumaja õuel oli tuvila. 1970-ndate algul ehitati sinna aga silikaattellistest majad merelaevanduse töötajatele ning ehitati ka hotell Neptun. Ühe maja küljel on üleval ka laeva kujutis punastest tellistest. Majaka klubi oli, seda enam pole. Seal olid venelaste tantsuõhtud ja näidati filme. Sinna ei tahtnud me keegi minna, seal läks venelastega kohe kaklemiseks. Seal, kus on nüüd Sikupilli Prisma, oli paekivimüür. Selle taga olid mingid tehasehooned ja suured hunnikud väävlit. Ma ei tea, kuid hoomaṅ, et väävlit kasutati tselluloosivabrikus. Siis olid seal veel mingid kastidesse pakitud masinad, mis olid aastaid seisnud lageda taeva all, ja meie kooli pätid, paljud neist olid Sikupilli Motobändi kutid, lasid sportpüstolist sinna sisse auke. Vahel andsid ka meile lasta. See oli põnev. Väävlitükke aga võtsime kaasa ja põletasime neid sealsamas müüri juures. Väävel oli selline kollane ja põles sinaka mürgise leegiga, anna olla, et käe peale ei tilguks. Ükskord püüdis valvur meid kinni ja meid viidi Koidula tänavale, kus asus Mererajooni miilits. Topiti kollase tsikli külgkorvi nagu kassipojad hunnikusse ja sõidutati menti. Sellesama tehase ja tselluloosivabriku vahel oli raudtee, ja tehase hoovile oli ehitatud suur maja, mida mitte kunagi ei kasutatud. See seisis seal nagu tondiloss, *ca* 20 aastat. Midagi projekteeriti valesti ja nii see jäigi vedelema nagu Vene ajal paljud asjad. Trammid olid siis veel vanad, uksi sai ise kinni ja lahti tõmmata. Meile meeldis seal, kus kunagi oli Lubja miilits ja tramm aeglaselt sõitis, uksed lahti tõmmata ja välja hüpata.

Koolis oli popp värk, kui üleõla-kottidele – need olid kunstnahast ja maksid 7 rubla ja nende rihmade sees käisid needid – kirjutati „SMB“ ehk Sikupilli Motobänd. Neete aga varastati kottide küljest. Katusepapi tänaval oli pisike poeke, kus käisime vahetundide ajal lihapirukaid ostmas. Keegi kutsus neid tuvipasaga pirukateks. Siis oli Vaida pood, mida ehk isegi mäletad, mahlakoonustega. Põhijook oli tomatimahl. Koonuse kõrval oli soolatops, õigemini teeklaas soolaga ja sool oli punaseks värvunud. Mäletan, kuidas kooli kõrvale ehitati seda 9-kordset maja, mille otsa jäi see Vaida juurikapood. Me käisime salaja ehitusel ja varastasime sealt valget traati. Seda voolujuhet, see oli suurtes rullides. Punusime neist piitsasid, sest kogu aeg pidi valmis olema sõjaks venelastega. Vene kool oli ju kõrval, 16. Keskkooli endises majas, ja tihti lõppesid talvised lumesõjad kaklustega. Mäletad, et meie kooli ees oli üks kahekordne maja, selline käest ära lastud. Sealt on nüüd kõik elanikud välja kolitud ja eks see tõmmatakse varsti maha. Aga ükskord oli seal maja õuel heinasaad ja suuremate klasside poisid veda-

sid heinu ja toppisid need klassiukse kõrval olevasse vineerist tühimikku ja panid põlema. Oh sa tont, sellest tuli hirmus jama. Põlema pandi ka vanu kamme. Neid, mis tossasid. Pandi hõbepaber ümber ja tossupomm oli valmis. Siis visati kooli koridori või peltasse. Seda juhtus päris tihti.

Lasnamäe paekarjäär oli minu lapsepõlve ajal suurem. Me käisime seal parvetamas. Mul oli oma parv. Ujuda õieti ei osanud, all oli mitu meetrit külma vett. Ikka sai parvetatud. Karjääri keskel oli üksik saareke. Põhitegevus oli sõuda sinna saarekesele, seal olid mingi kivist hoone jäänused. Karjääri hüüdsime omavahel „karkaks". Lasnamäe varjend oli koolipõlves karm koht. Nagu ütlesin, oli meie maja taga Asunduse tänaval üks varjendi väljapääs: küngas ja maa alla läks sügav trepp. Viiendas klassis läksime poistega sinna alla. Seal olid uksed lahti kangutatud ja all olid narid. Naridel elasid vene hipid. Suitsetasid kanepit ja olid sõbralikud. Mängisid kitarri. Aga me ikka kartsime ka algul. Hiljem käisin seal varjendis 2012. aastal. Varjend oli vana loomaaia kõrval, vasakul pool treppi. Praegu on varjendi suue uuesti kinni laotud, see asub nüüd Laagna tee ääres. Mitusada meetrit pikk käik lõpeb eikusagil, sest varjendi viimane ots on välja ehitamata. Nüüdseks on ka Asunduse tänava sissepääs kinni ja seda varjendi mäge enam pole."

Jutuks tulnud Sikupilli Motobänd ei olnud bänd, s.o muusikute grupp, see oli mootorrattameeste seltskond. See on üks oluline peatükk nii Lasnamäe kui ka Eesti tsiklikultuuri ajaloos. Millegipärast on sellest vähe kirjutatud, isegi internet on infost tühi. Aga kui tähtsa nähtusega oli omal ajal tegu! Kui noor Gunnar Graps nägi Rummus sõjaväeteenistuses olles mööda sõitmas Sikupilli Motobändi, pidas ta seda hetke isegi päevaraamatus ülestähendamise vääriliseks. Peeter Keäri, kes on sündinud 1949. aastal ning kelle noorpõlv möödus samuti Pae ja Majaka tänava kandis, mäletab järgmist:

„Neil poistel olid enamusel uued Jawa (Tšehhoslovakkia toodang) 250 või 350 cm^3 mahuga mootorrattad. Mõnel võis ka Kavrovets (vist Minsk) olla või hoopiski Ungari Pannonia, mis oli aga veidi kobakas. Olidki enamasti seal kooli ümbruses elavad sellid. Siis oli mootorratas juba staatuse sümbol. Muidugi ei olnud need koolipoisid, vaid töötavad noored, kes oma esimese mootori jalgevahele said. Oma autost ei olnud ju mõtet unistadagi, sest neid sai ainult ostuloaga. Alles 1970-ndate lõpupoole tekkis pruugitud autode turg. Kõige suurem oli mõne aasta Lasnamäel, kus vanasti oli sõjaväe lennuväli (MIG-id lendasid üle Lauluväljaku). 1981. aastal

ostsin sealt endalegi pruugitud punase VAZ-2103 (Lux), mis oli juba viis aastat vana, aga maksis sellegipoolest 500 rubla rohkem kui uus auto poes. Defitsiit hoidis hinna kõrgel. Sikupilli Motobändi algatajad olid Kivimurru, Katusepapi jt sealsetelt tänavatelt. Alender ega Haagma küll sinna ei kuulunud, nemad olid selle motobändi aegu liiga noored. Üks Aksi-nimeline kutt sõitis ennast Pirita ringrajal vastu puud surnukski. Motobändil oli embleem SMB. Sellest võiks rääkida niisugused mehed nagu Arvo Tann (elab Prangli saarel), Olev Issakov, Rein Pärn ja Jüri Ellip. Isegi üks noorik oli sadulal kaasas, Lea Põdra (või Põder, elas kooli hoovil seal väikeses majakeses, vist majahoidja korter). Arvo Tann oligi üks orgunnijatest. Ta on Pranglil veel aktiivne mees."

Margo Vaino lisab: „Sikupilli Motobänd käis isegi vist viiel aastal järjest Krimmis ja mujal sealkandis. Üht SMB kutti minu ajal hüüti Mäkiks ja teine kutt, kelle nime mäletan, oli Vello Lindvald või Linvald. Mäki perekonnanimi oli vist Lämergas. Olin ju siis alles 6. klassis ja me olime nende suurte kuttide nii-öelda paremad käed. Tegime pisitempe, viskasime mõne akna vahel puruks, kui oli vaja, jne. Mis neist mäkkidest ja vellodest on saanud, ei tea. Infi ka pole, võimalik, et nimesid ei mäleta täpselt, mõni täht ehk teisiti. Aga nad elasid Katusepapi tänaval ja Mäkil oli minu teada see sportpüstol." Täpsustagem, et Vaino läks Tallinna 16. Keskkooli 1968. aastal ja tuli sealt ära 11. klassist tervislikel põhjustel, ta sai keskkooli lõputunnistuse alles 1986. aastal õhtukeskkoolis.

Sellist põnevat ja mitmekülgset elu elati siis Kivimurru, Katusepapi ja Majaka tänava kandis 15–20 aastat enne seda, kui sinna tõstsin jala mina. Minu vanemate põlvkonna mürtsu- ja möllumeestest ei olnud selleks ajaks jäänud sinna enam ühtki koolipoisile kombatavat jälge. Keegi ei rääkinud nende vägitegudest lugusid, keegi ei teadnud neist midagi. Nagu ei olekski midagi olnud. Ainult maastik oli väga suuresti veel sama. Kuid ajalukku kadunud muistsete hõimude asemel liikusid seal hoopis uued hõimud. *Sic transit gloria mundi.* Niisama palju, kui minu aega lahutas Sikupilli Motobändist, lahutas Sikupilli Motobändi aega sellest ajast, mil Pae tänava ja Peterburi tee vahel elas ja toimetas Valeeria Villandi, sündinud 1924, praegu tuntud kui luuletaja ja multifilmide tõlkija. 10. septembril 2013 vestlesin Villandiga üle kahe tunni tema Mustamäe majakese aias, tehes järjekordset osa Tallinna Televisiooni saatesarja „Inimese mõõde" jaoks. Oma lapsepõlve Lasnamäest rääkis Villandi pikalt, saatesse seda palju ei jõudnud, aga mustast materjalist on nüüd hea see kõik maha kirjutada.

Nõnda kõneles Valeeria Villandi:

„Elasime 1930. aastast peale Lasnamäel. Vanaisal oli seal väike maja. Seal tagumises osas ei olnud mitte talud, vaid linna rendikrundid. Kellel kui palju, tavaliselt oli üks dessatin, tähendab – natuke üle hektari. Vanaisa oli elukutselt aednik, oli eluaeg aednikuna töötanud, tal oli seal oma aed rajatud. See paepealne ei olnud viljapuude jaoks sobilik, seal on nii vähe mulda, aga marjaaed oli meil küll. Igapäevane oma kartul ja kogu köögiviljenda perele oli meil ka, ja vanaisal oli veel teisi lapsi – teised pered said sealt ka osa. Nõukaajal ehitati selle koha peale autoremonditehas. Praegu on see Suur-Paala tänaval. Tuletornist jääb see nagu kaugemale. Tuletornist ma mäletan seda, et see oli vist 1930. või 1931. aasta sügisel, kui üks lennuk põrkas udus vastu Punast majakat. Mina seda ei näinud, aga ma tean, et vanaisa pani säärikud jalga ja läks vaatama. Nende majakatega oli kummaline asi – ametlikult on need minu teada põhja- ja lõunamajakas –, seda kõrget majakat nimetati Punaseks, seda madalamat Valgeks majakaks, aga sel ajal oli Punasel majakal ülemine ots must ja alumine osa valgeks lubjatud ning Valge majaka katus oli punane. Punane majakas on tellistest ja kui see veel lubjatud ei olnud, siis oli see algselt tõesti punane olnud. Minu lapsepõlves oli Katusepapi tänav hoonestatud kuni praeguse Peterburi teeni, Kivimurru tänaval lõppes hoonestus enne ära ja Majaka tänav oli hoonestatud Künka tänavani [praegu Sikupilli tänav]. Sealt edasi olid juba paemurruaugud. Siis tuli Raevalla tänav [praegu Peterburi tee], seal olid väiksemad krundid. Tänava ääres olid üksikud majad ja nendel oli minu teada 400 ruutsülda maad. Sealt edasi hakkasid juba dessatini-suurused krundid, need olid Eesti Vabariigi alguses välja antud. Mõnel oli suurem ka. Ja mõnel oli kahes tükis, nii et Sõjamäe taga oli veel krunti. Igatahes lehmi nad pidasid ja kari käis Sõjamäel. Sealpool Sõjamäge, kus praegu see mõõk on, kari ei käinud, kari käis teiselpool. Suve alguses oli seal 15 lehma ja mingisugune kohalik poiss palgati karja hoidma, tema sai 15 senti päevas iga lehma pealt. Suve alguses oli kena küll, viisteist lehma, kaks krooni ja kakskümmend viis senti või mis see siis välja tuli, aga suve lõpuks jäi võib-olla ainult kolm lehma järele. Sest niipea, kui inimesed said heina tehtud, pandi lehm ädala peale. Aga leping oli ikkagi suveks, nii et ega poiss ei saanud lõpetada ka. Muidugi olid seal ilusad rohumaad. Kõik see liigiküllus! Kui üles lugeda kõik lilled, mida tänapäeval enam korjata ei tohi... Seal oli kullerkuppe, seal oli nurmenukke, seal oli jaanikanne, seal oli kohati isegi kannikesi. Päris Sõjamäe peal oli kassikäppa,

mis minu teada kuulub käpaliste hulka ja on üldse loopealse taim. Angervaksa ja... oh, mul kõik ei tule meeldegi! Sõjamäel kasvas veel anemoone ja metsmaasikat. Taga oli Sõjamäe raba, mida ei ole enam olemas – kui ma sealt läbi sõidan, siis näen, et kahel pool on kuiv maa. See ei olnud suur raba, võib-olla oli kilomeeter või natuke rohkem läbimõõtu. Aga seal olid turbatöölised, suvi otsa võeti seal turvast ja talv otsa veeti seda turvast linna. 1940. aasta juunisündmuste ajal ronisin seal Lasnamäel paju otsa, et vaadata, mis lipp on üleval. Alguses oli veel Eesti lipp üleval. Aga siis lähed vaatama – vale lipp üleval! Sedasama lippu sai 1944. aastal ka vaadatud, kui Saksa lipp tornist äkki ära läks ja Eesti lipp asemele tuli – aga seda ei olnud ju kauaks. Siis tuli jälle teistmoodi punane. Saksa lipp oli ju ka punane, ainult see ämblik oli seal keskel. Ma suviti ei käinud eriti palju linnas, nii et neid rahvakogunemisi ja marssimisi ma ei ole üldse näinud. Ei olnud nagu suvel asja linna. Kui kodust kuskile läksin, siis Kadriorgu ujuma, Russalka juures olid supelmajad – seda enam tänapäeval ei teata. Linna pool oli naiste oma, Pirita pool oli meeste oma."

Ühelt sel ajal saadetud kirjalt leiab ka Villandi täpse aadressi: Suur-Paala 9-2.

*

Tõstan nüüd jutujärje Villandi paju otsa ronimise päevadest täpselt 50 aastat edasi.

Enne 1994. aasta sügisesse jõudmist on tarvis peatuda selle aasta suvel, sest see oli minu jaoks väga, väga oluline suvi. Esiteks oli see esimene suvi, millest veetsin olulisema osa linnas. Käisin küll ka mõned korrad maal, ja olin suure osa olnud linnas ka 1993. aasta suvel, kui töötasin Toompuiesteel Maalehe maja ees ja taga tänavapühkijana, ametinimetus kojamees, aga praegu, üle aastate tagasi vaadates tundub mulle õige öelda, et 1993. aasta suvel olin „ka linnas" ja 1994. aasta suvel olin „ka maal". Teiseks avardus sel suvel minu seltskondlik suhtlus plahvatuslikult. Vähetähtis ei ole see, et sain juba suvel alustada valgel lehel esimesi visandeid, ja õnnestunult, sest tundsin kogu oma eksistentsiga, kuidas ma senisest üsna kitsukesest karbist murran välja, saades olla, kooskõlas oma iseloomu ja eeldustega, midagi uut. Mida olin tegelikult väärt, mille olin tegelikult ära teeninud. See oli nagu kitsaks jäänud vana jope seljast ära sikutamine ja mõnusa, laheda, endale paraja uue jope selgatõmbamine. Tundsin vabadust. See ei tähenda muidugi, et pungestasin ennast plaksti mingiks jõrmiks tuusaks, ei, mitte sinnapoolegi, aga tasandi võrra tõsiseltvõetavama positsiooni seltskonnas saavutasin kindlasti.

Mis seltskonnas? Väga mitmekesises ja meeldivas seltskonnas. Juulis läksin tööle arheoloogilistele kaevamistele. See oli tol ajal tüüpiline rahakese teenimise võimalus noorele väljaõppeta tööjõule. Minu debüüt tööturul oligi olnud eelmisel suvel Maalehe kojamehena. Nüüd olin leidnud – või oli ema leidnud – sellise võimaluse. Need kaevamised toimusid Liivalaia ja Tartu maantee nurgal vana paberivabriku territooriumil, kus praegu laiutab Stockmanni kaubamaja. Paberivabrik oli selleks hetkeks seal juba likvideeritud, jäänud olid vaid seest lagedad hooned. Töö sisuks oli kaevata ja mulda vedada, kaevata ja mulda vedada – nii päev otsa, lõunapausiga loomulikult. Ema, kes oli ette kujutanud, et seal hakatakse ei tea mis seinu lammutama ja koledas prahis ragistama, igal pool vedelevad naelad püsti, oli mind suunanud end riidesse panema nagu kubujuss: lotendavad töömehepüksid jalga, kuskilt hangitud kirsad otsa, kaitsev pluus selga... Kirsad pigistasid, nii et sain nendega ainult koperdada. Koperdasin siis niimoodi esimesel hommikul tööle. Ja ajasin silmad imestusest pärani, kui nägin, et

tüdrukud on kõik päevitusriietes ja poisid enamasti lühikestes pükstes, jala otsas kõigil plätud või maksimaalselt mingid tossud. Mul oli täitsa piinlik. Mingeid mõrtsuknaelu ka kuskil taeva poole ei küünitanud. Koperdasin selle päeva ära, järgmisel panin ennastki normaalselt riidesse.

Töö oli tuim. Kohe sai selgeks, et kaste kuldmüntidega, isegi mitte korralikke pealuid selle töö käigus me ei leia. Tuli erinevates kaevikutes pinnast kiht-kihilt allapoole kaevata ja muld eemale hunnikusse vedada. Nüüd ma tean, et arheoloogid otsisid sealt jälgi keskaegsest elamukvartalist (vt kultuurimälestiste riiklikust registrist nr 2594), aga tol ajal olime lihtsalt töömesilased, kes tegid oma tööd, tundmata erilist huvi selle vastu, millised on selle töö tulemused ajaloolaste jaoks. Need olid kaks eri maailma, umbes nii, nagu mõnes sarja „Poirot" osas, kus trobikond higiseid ja päikesest kõrbenud pärismaalasi vihub Egiptuse püramiidide taustal kaevata ja paar inglise džentelmeni vaatavad pealt. Jäljed, mida leiti, olid enamasti mingid jäänused majaseintest või midagi sellist. Tuim töö ei ole mulle ilmaski istunud, kohe hakkas vaim otsima väljapääsu. Väljapääsuks oli suhtlus ja tutvumine töökaaslastega. Nende paari nädala jooksul, mis ma seal töötasin, käis sealt läbi väga suur hulk minuealisi inimesi, mõni aasta noorem, mõni aasta vanem. Enamikuga sellest massist sain tuttavaks ja omakorda neist enamikuga hästi tuttavaks. Seal oli inimesi kogu linnast ja nii avardusid minu teadvuses ka linnamaastikud. Vist kohe esimesel päeval sain tuttavaks Robertiga, kellest sai hea semu. Robert elas Lasnamäel Muhu tänaval. Lasnamäelasi oli seal veel, enamik isegi minu kodu lähedalt: Margit ja Maarika Koorti tänavalt, Silver Võru tänavalt, Virge Loitsu tänava kandist, Mihkel Laagna poe tagant. Sattusin kokku mitmetega, kes osutusid olevat minu tulevased koolikaaslased, üks neist oligi Silver. Üks oli Mart, kes elas Läänemere teel. Mõlemad olid sügisel mu paralleelklassis. Nn kaevurite hulgas tekkis kohe mingi tuumik või seltskond, kellel oli omavahel eriti hea klapp. Seal olid õed Maarja ja Anne-Liis Nõmme ja Mustamäe vahelt Trummi tänavalt, seal olid Virge ja Mihkel ja Tiia ja Kati ning vennad Toomas ja Jaanus ja mitmed teised. Sain ka nendega jutule ja sisenesin sisekampa. Minu seltskondlik elu pahvatas korraga käima, vaat et ei jõua kogu suhtlust äragi suhelda! Töö enda jätsin kohe teiseks asjaks, see oleks olnud nüristav suveraisk. Ajasin nii palju juttu kui sain ja vahtisin niisama, elu oli lill, ümberringi sagisid päevitusriietes kenad tüdrukud ja ilmad olid ilusad! Minu logelemist loomulikult millalgi märgati ja sain sule sappa. 4. juulil oli minu töö alanud, 26. juulil minu töö lõppes. Palka sain kätte 610 krooni,

millest 210 krooni kulus kohe käekella ostuks. Kuna seltskond oli nii hea, siis jätkasin pärast töölt lahtilaskmist omaalgatuslikku kohalkäimist – sooritasin tükk aega iga päev lõunatunnil endiste kolleegide juurde visiidi.

Robert, nagu ütlesin, sai mulle kohe heaks semuks. Käisin palju kordi tal Muhu tänaval külas. Esimest korda läksin paar päeva enne oma tööaja lõppu, meil oli jutt veerenud markidele ja Robertil oli neid müügiks pakkuda. Margikaupa me ei teinud, hakkasime hoopis koroonat mängima. Ka kaevurite riietusruumis oli koroonalaud, ma ei olnud kunagi enne seda mänginud, aga seal riietusruumis läks lahti, toksisin kõvasti ja isuga. Robertil oli kodus väga heas seisukorras koroonalaud. Enamasti tegime nii, et üks võttis laua, teine kepid – Robert elas üheksakorruselise maja viimasel korrusel – ja me siirdusime selle komplektiga maja katusele, panime selle seal püsti ja hakkasime mängima, ümberringi teiste majade katused ja kauge silmapiir. Katus oli lai, ruumi oli küll, pea kohal oli ainult taevas. Toksisime seal Roberti kodumaja katusel ikka omajagu koroonat. Vahel tekkis sinna ka Roberti tuttavaid, mäletan näiteks Kirilli. Pärast töölt lahtilaskmist jäin Roberti juures käima, 1994. aasta augustipäevadest ja eriti õhtutest sai suur osa Muhu tänaval mööda saadetud. Täitsa ootamatult osutus selle maja teises otsas elama minu kunagine lasteaiakaaslane ja klassivend Henry. Henry ümber oli eraldi seltskond, seal oli Reigo, kellest nüüdseks oli saanud Henry parimaid sõpru, seal olid Karin ja Katrin, kes said sügisest minu klassiõdedeks, seal oli muhe jutumees Siim, kelle isa oli pillimees ühes kuulsas popibändis, seal oli Risto, kes oli samuti lahe kutt. Muide – linn oli väike! –, ka minu endised klassivennad Reigo, Aivo, Ermo ja Raigo olid arheoloogiliste kaevamiste kampa sattunud! Tekkis tihe sõpruskondlik võrgustik. Niisiis käis suvelõpul Muhu tänaval maja number 5 sees ja ümber ja natukene ka peal põnev elu. Tegelikult oli see minu esimene õige õue- ja tänavaelu. Alles siis sain aimu, kuidas see on, kui on paar suurt maja ühise õue ümber ja õue peal käib lävimine. Võin nüüd jutud, nagu elaks Lasnamäel igaüks oma kastis ja keegi ei tunne kedagi, omal nahal läbielatule tuginedes ümber lükata. Oli minulgi seal kõvasti hängimist, chillimist ja suhtlemist. Ehkki – ilma Robertita ma vist ei oleks sinna sattunud. Ta oli väga lahe tüüp, tal oli hubane kodu ja seal hubases kodus liikus vahva ema. Mäletan, et Robert fännas suure pühendumusega Michael Jacksoni. Kahjuks lõppes kooli algusega minu jaoks see tore Muhu tänava aeg, uued trajektoorid viisid mujale, Robert õppis Reaalkoolis, Reigo oli teinud samuti koolivahetuse, minnes Vikerlase tänaval asuvasse

Tallinna 13. Keskkooli, tal olid üldse tekkinud Henryga omad sehvtid, omad jutud ja ühised ettevõtmised, kuhu nagu mina ei sobitunud. Sellest pole midagi, elu teebki nii, minu sehvtid, jutud ja ettevõtmised said korda aetud teistes seltskondades. Muhu tänava kandis võis igal sammul kohata inimesi, kes õppisid Tallinna 62. Keskkoolis, see kool oli väga lähedal. Nii nägin hiljem sügisel ka Siimu ja Ristot oma uues koolis virvendamas, ehkki mul ei ole enam aimu, kas nad seal õppisid või käisid vanast inertsist. Kord läksime Robertiga ühe lähedalasuva majadekompleksi juurde, sealt jäi meelde poiss, kes meenutas välimuselt väga indiaanlast. Vist oli temagi mu uue kooliga miskitpidi seotud. Lähem tutvus ja suhtlus temaga jäi mul 1997. ja 1998. aastasse. Nimi oli tal Aare, aga teatud ringis hüüti teda Varanduseks. Jättis kohe sümpaatse mulje.

Minul tekkis tulevase Stockmanni asupaigas labida otsas kügeledes kaks kampa, mis olid üksteisest täiesti eraldiseisvad, kui minu isikut mitte vaadata, mina olin ainus, kes kuulus mõlemasse. Üks oli Roberti ja Reigo ja veel paari tüübi kamp, mis liikus Muhu tänava trajektooril. Teine kamp oli see, mida nimetasin eespool tuumikuks. Kui Muhu tänava kamp suhtus kogu sellesse kaevurivärki justkui eemalolevalt, siis tuumik nimetas ennast rõõmuga kaevuriteks ega üritanud ennast ülemuste pilgu eest kõrvale nihverdada, et siis labidavarrele istuda ja suits ette panna. Kui Liivalaia ja Maakri tänava nurgalt lõplikult ära kadusin, siis ootasin, kes see teine kamp võtab minuga ühendust. Ennäe, ühel päeval läriseski uksekell, Virge ja paar tükki veel olid ukse taga. Sellest algas minu jaoks kaevurite suhtlemise teine etapp, mis kandis mind Nõmmele, Mustamäele ja Õismäele, Lasnamäest rääkimata, ning mille käigus paisus algne seltskond kaks korda suuremaks. Kogu selle protsessi käigus sain tuttavaks nii paljude huvitavate ja toredate inimestega ning tuli ette nii palju käimisi, külastusi ja sõite, et kui Stockmanni augus toimunut võib nimetada plahvatuseks minu sotsiaalses elus, siis nüüd järgnenut võib nimetada teiseks ja veel suuremaks plahvatuseks. Ühtäkki oli mul semusid-tuttavaid laias kaares üle kogu linna. Palju kordi käisime kogu kambaga Trummi tänaval Maarja ja Anne-Liisi juures, käisime Virge juures, Mihkli juures, minu juures... Sügisel hakkasime tõstma jalga pubidesse ja tantsukohtadesse. Kui Muhu tänava gängi kohal hõljus mingi „pahade poiste“ aura, siis kaevurite kamp olid sellised „head poisid ja tüdrukud“. Millalgi sattus keegi Tallinna Õismäe Gümnaasiumis koos käivasse kristliku hõnguga noorteorganisatsiooni Ten Sing ja tema järel suubus sinna ka enamik teisi kaevureid. Minagi! Jah, olen asjatanud oma

elus tõesti kristliku hõnguga noorteorganisatsioonis, ja erinevalt oma ristimisest Türi kirikus praost Harald Meri poolt, ei saa ma nüüd öelda, et see oleks toimunud minult midagi küsimata! Aga ma ruttan kohe ära märkima, et tubli 95 protsenti Ten Singi üritustel käinud noortemassist olid puhtad uskmatud, sealhulgas mina. Ten Sing oli lihtsalt võimalus või põhjus koos käia ja juttu ajada. Koos käimise koht oli Tallinna Õismäe Gümnaasiumi saal, seal tegutses mingi koor, aga see oli minu jaoks tapvalt igav, kolasin seeaeg mujal, saali tagaruumis näiteks tegid Kristjan ja veel paar poissi rokkbändi Loop. Kui kristluse kübemed ja koorilaul – kuude viisi harjutati näiteks Oasise hitti „Wonderwall" – välja jätta, oli tegu toreda üritusega. Sain sealtkaudu tuttavaks mitmeteistkümne õismäelasega: Piret, Denise, Ants, Anti, Kristjan... Paljudes Õismäe kodudes sai käidud ja noortepäraselt aega veedetud. Denise kirjutas luuletusi, Antsul oli kodus porte Manowari CD-sid, Piret fännas The Cranberries't... Seltskonnas liikus tummaksvõtvalt ilusaid tüdrukuid, ühega käisin kinos, teisega käisin teatris ja jalutasin paar korda... Üheks parimaks semuks kujunes mulle sel ajal Paul, kes oli Virge ja Mihkli koolikaaslane Tondiraba Keskkoolist. Paul oli minust aasta vanem, nagu ka Virge ja Mihkel, tal oli juba oma auto, Saab, ja sellega käisime regulaarselt kord nädalas Õismäel Ten Singis, üritus toimus kord nädalas mingil kindlal nädalapäeval. Kokkulepitud ajal läksin Kotka poe silla alla, ootasin, Paul elas samuti Laagna poe lähedal, Kuramaa/Vikerlase 15, tuli oma Saabiga, istusin sisse, Paul kiitis pidevalt seda, kui hea automark on Saab, aga ajasime temaga kõiki muid jutte ka. Ta oli natukene nipsakas poiss, aga sellest ei olnud hullu. Tihe suhtlus kaevurite ja Õismäe kambaga kestis üle aasta, eksisteerides paralleelselt koolieluga, see vaibus minu jaoks hiljemalt 12. klassiks. Siis, 1997. aasta suvel ootasid mind jälle uued trajektoorid ja seltskonnad.

Alates 1994. aasta suvest elasin aastaid nagu laineharjadel. Lapsepõlv oli igas mõttes selja taha jäänud, maale ei olnud enam väga asja, vanas koolis tekkinud kitsuke karp ümbert heidetud ja põrmu tallatud. Olin tõesti enamaks suuteline, kui ainult ettevaatlikult nurgas nohisemiseks. Nägin, et saan ka seltskonnas hakkama, olen siiski keegi. Ja need olid kõik toredad, vahvad, lahedad inimesed, kellega ma Stockmanni augus ja hiljem sealtkaudu edasi tuttavaks sain. Ei mingeid mõginaid, norimisi. Muhu tänaval jälgisin ma muidugi natuke mängu, eriti alguses, alguses pisut ka kaevurite kambas, mul oli ju ikkagi käsil remont imidži kallal, aga kaevurite seas sain varsti vöö rahulikult lõdvaks lasta.

Ma usun, et huvitav oleks portreteerida 1990-ndate algust ka selle muusika kaudu, mis kooliõpilaste makkides ja kõrvus kõlas. Seda enam, et sellesse aega jäi ka üks põhimõtteline muutus popmuusika ilmes: senise sametise kõlaga saksa-itaalia-briti diskotümpsu, mis paitas hingi läbi 1980-ndate (Modern Talking, Bad Boys Blue, Boney M, Sandra, Sabrina, Samantha Fox, CC Catch) ja selle angloameerika-austraalia analoogi (Madonna, Kylie Minogue, Jason Donovan, Paula Abdul, Lionel Richie, Jennifer Rush), lükkasid raginal kolikambrisse duod, mis koosnesid blondist tibist ja mustanahalisest räpparist ning mis lajatasid elektroonilise tümakaga, mis omandas rahvasuus vaibakloppimise nime. Muusikalise kollektiivi inimkoosseisus võis esineda variatsioone, aga tümakas oli kõigil justkui samast vabrikust. Uue aja võlusõnad olid 2 Unlimited, Culture Beat, Rozalla, Ace of Base, Dr Alban, Haddaway, DJ BoBo, Edelweiss, Corona, Leila K, Pandora, Reel 2 Real, Twenty 4 Seven, Cappella, E-Rotic... Igaühel neist oli hitike või paar, mida Raadio 2-s ja diskodel käiati. Mõni laul oli ühe-hiti-ime oma ehedaimal kujul, nagu „Please Don't Go" ja „Stranger In My Life", esimest laulsid üheaegselt lausa kaks esitajat, miski kiitabljuess ja miski dabljuu, ehk kirjapildis KWS ja Double You, kummastki ei ole hiljem midagi kuuldud, laul oli tegelikult üldse *cover* mõlema esitaja puhul. Toda teist laulu laulis keegi Grant Miller, tundmatu isik enne, siis ja pärast, tal pole praegu isegi Wikipedia lehekülge, aga laul ise oli hitt missugune, ilma selleta ei saanud ükski disko! Nagu ka Nick Kameni laul „I Promised Myself". Arvestades seda, kui agaralt neid artiste ja neid hitte raadios lasti, kui tihti kumisesid need nimed ja pealkirjad kõigi kõrvus, oleks olnud ju eelduspärane, et kas või üks neist artistidest oleks pildil püsinud vähemalt kümnendi lõpuni, aga ei, kõik nad vajusid juba paari aasta pärast edetabeleist jäädavalt. Põhimassist veidi kvaliteetsemat ja eripalgelisemat poppi pakkusid Roxette, The KLF, Erasure, Snap!, U96... Oli Metallica hiilgeaeg, mille oli põhjustanud nn „The Black Album", samuti Guns N' Roses'i kuulsuse tipp, keskmes albumi „Use Your Illusion" hitid „November Rain" ja „Don't Cry", komeedina põrutas albumiga „Nevermind" kõrgusesse Nirvana... Segu kõigest sellest ja veel mõnest muust asjast moodustas aastate 1992 ja 1993 ümbruses nooruslikust raadioeetrist tulvava helimassiivi, mis tümises vastu diskosaalidest ja kahises lintidelt läbi makikõlarite. See on minu põlvkonna teadvusse küllap kõige tugevamalt sisestatud muusikaline kihistus. Nii nagu 1960-ndatel ei olnud kellelgi pääsu biitlitest ja 1970-ndatel ABBA-st. Ja nii, nagu ei ole tänapäe-

va teismelistel pääsu David Guettast, One Directionist, Avicii'st ja Rihannast. Ja nüüdseks on isegi see elektrooniline tümakas nostalgilise väärtusega. Tahtsid või ei tahtnud, väga olulise eluetapi väga olulised sündmused toimusid selle muusika taustal ja said koos sellega sügavale teadvusesse salvestatud. See on üldinimlik, universaalne kõigile põlvkondadele.

Minu köögilaual olevast VEF-ist sellist muusikat ei vooganud, sealt võis kuulda klassikat ja džässi, heal juhul horoskoobiestraadi. Mistõttu raadio püsis enamasti üldse vakka ja sõna oli antud makile. Raadioeetri hittide paraadi oli mul paaril kassetil ka, aga oma muusikaelamusi otsisin peamiselt mujalt. Album albumi järel korjasin Queeni, avastasin selle erinevaid ajastuid ja stiile, 1974. aasta album „Sheer Heart Attack" tekitas mus veidi aega ebalust, kuna võrdlusaluseks olid „The Worksi", „A Kind of Magic'u", „The Miracle'i" ja „Innuendo" ajastu laulud, lõpuks sulandus seegi orgaaniliselt minu ühtsesse Queeni-kogemusse. Samal ajal sain Reigo kaudu mingeid kassette heviga, aironmeideni oli sealkandis välja tõrjunud Manowar, mulle see paatoslik kõmin siiski nii palju ei imponeerinud, kui Helloweeni ja King Diamondi lennukad meloodiad ja rajud kidrasoolod. Nende meloodiate turjal ja nende soolode jõuga põrutasin hooga läbi nende üsna keeruliste aastate. Samuti istutasid need, nagu ka Brian May virtuoossed esitused Queenis, minusse igaveseks ajaks – seda julgen küll öelda – teadmise, et kitarr on elektrikitarr ja kitarrimäng on see, mida tehakse vaat nii. Igasugune tinistamine akustilise kitarri keeltel peab ennast alati mulle väga veenvalt tõestama, enne kui ma sellel lasen endale korda minna. Ma olen roki ja *metal'*iga üles kasvanud, see on minu muusika. Klassikast on mind vaimustanud ainult mõned avamängud ja Wagneri hitid, ainus džässipala, mida olen tõesti nautinud, on Dave Brubecki „Take Five", estraadi olen üldiselt suhtunud kui lahjasse sousti ja igasugune malbe kitarritinin, nagu soul üldse on mind reeglina ainult haigutama pannud, kantri on mulle talumatu ja punk enamasti mõttetu kolistamine. Ja loomulikult – peale roki ja *metal'*i ka suur ports kvaliteetpoppi. Olen muusikas prole, ja uhkusega prole! Samas, näidake mulle prolet, kes triiviks ennast orbiidile Queeni või David Bowie või Pink Floydi muusika saatel! Aga just Pink Floydi ja Bowie avastamine seisis mul ees ja neist suurustest ei ole ma loobunud tänini. Kuskilt Õismäelt haakus mulle 1990-ndate keskel näppu Melodija poolt välja antud Pink Floydi *live*-topeltalbum „Delicate Sound of Thunder", vist Ten Singi aktivisti Pireti venna käest. Olin laenanud Reigolt vinüülimängijat, torganud sellele oma vana kassettmaki korralikud kõllid külge ja

mind matsid enda alla „Shine On You Crazy Diamondi“ suured ja puhtad helimassiivid! Kuulasin judisedes. See oli midagi nii erakordselt kaunist, et minu isiklik vinüülinõel kraksatas hoobilt täiesti uuele rajale. Järgmised viis aastat elasin Pink Floydi nõiduses, keerates sageli selga „The Walli“ üldteada ja kulunuks kedratud hittidele ning käies pidevalt ära kaugetes kohtades, mida peale minu paistavad tänapäeva Eestis hindavat vist vähesed. Pean silmas seda loomingulaadi, mida Pink Floyd viljeles pärast Syd Barretti lahkumist ja enne „The Dark Side of the Mooni“. David Bowie lähem avastamine seisis tegelikult kaugel ees, see toimus alles 2002. aasta paiku Tartus ühe geniaalse joodikust kunstniku räpases atekas, kus vanas kassetikrapis väänles Bowie 2002. aasta album „Heathen“, kõrval nohises Jaan Pehk ja sees mulksusid mõned kummalised õlled.

Ja tagasi tulles 1990-ndate algusesse – nagu ütlesin, käisin alati kassetiputkades kõik read õhinal pilguga üle. Vahel võis sealt leida täiesti ootamatuid asju. Kodus olles oli makk harva vakka. Oh – ja nii palju avastamisi seisis alles ees, eesotsas kogu *black metal*'iga!

Ühel 1994. aasta augustilõpu päeval läksin Läänemere tee koolimajja laudu ja toole tassima. Algas kool. Nüüdsest nägi minu igahommikune marsruut välja nii, et istusin Vana-Kuuli peatuses bussi nr 44 või 51 peale, sõitsin ühe peatuse linna poole, väljusin peatuses Lasnamägi, läksin üle tee ja hakkasin ootama buss nr 63 – et sellega sõita Kelluka tee peatusesse, otse koolimaja külje alla. Koolist koju tulin ma seda teed aga haruharva. Koolist koduteel oli endiselt aega küll. Lonkisin kas üksi või mõne klassivennaga üle suure jäätmaalahmaka Priisle poe juurde ja sõitsin Lauluväljaku juurde peatusesse Lasnamägi bussiga nr 60. Ja sellestki oli mõnikord veel vähe. Kui ilm oli soe ja sees istus tung lonkimise järele, siis panin ka Priisle poe juurest üle Linnamäe tee, lonkisin üle teise suure jäätmaalahmaka Kärberi tänavale, kus oli bussi nr 51 peatus. Ja ikka võis vähe olla! Mõnikord lonkisin sealt edasi kuni kanalini, kust käisid seeaeg juba bussid nr 67 ja 68. Ka nendega sai peaaegu kodumaja ette. Kõik teed sealt tagant viisid koju! Ja hea oli lonkida, jalgu viibutada, tunda rõõmu, kuidas maa jalgade all lendab. Ühtlasi sai kogu Lasnamäe, mis jäi Narva maantee ja kanali vahele, mulle väga selgeks ja lähedaseks. Kindlasti ei andnud näiteks kevadine Lasnamäe jäätmaa välja Sherlock Holmes'i nõmmede või Teletupsude roheliste küngaste mõõtu, kuid see mind ei häirinud absoluutselt. Liikusin neil jäätmaadel ka õhtusel ajal, olles küll päevasest tähelepanelikum, kuid ometi hirmu tundmata. Teadsin, kust minna, kust rada läks, katmata kaevud tee

peale ei jäänud, kahtlane kontingent ajas oma asju üldiselt varjatumalt.

Mina olin A-klassis, kus erialaks oli tele- ja raadiožurnalistika. Ökoloogid olid B-klassis. Seejuures oli huvitav, et minu klassis oli alla kümne poisi, seevastu ökoloogidel oli poisse ja tüdrukuid enam-vähem võrdselt. Kuidas nii ja miks nii, ma ei saanudki teada. Ka siinkohal pean kahetsusega ütlema, et enamik klassikaaslasi jääb portreteerimata, kuna see oleks mitte Lasnamäe-, vaid minu koolimälestuste teema. Peatun vaid mõnel üksikul isikul – mis ei tähenda, et teiste kohta ei oleks midagi öelda või et neist ei ole midagi meenutada. Aga mul tuleb praegu paratamatult mitte seista tollaste klassiruumide ja koolikoridoride kohal, vaid kogu Lasnamäe kohal. Alguses istusin pingis üksi, mulle lihtsalt meeldis üksi istuda, ja juhtumisi oli see võimalik, samuti ei olnud mul ju ees ühtki vana tuttavat, kellega pingiliitlaseks hakata. Aga mingil hetkel tuli ökoloogide juurest üle Teet, kellest sai minu pinginaaber – ja sõber kuni kooliaja lõpuni, mil meie teed lihtsalt läksid lahku. Teet nägi tihti välja, nagu oleks just magamast tõusnud ja natuke unine, aga see mulje oli ekslik, ta oli väga reipa vaimuga isik. Pinginaabrite plussid ja miinused selgitatakse ju ikka kohe välja, ja minule sai selgeks, et vene keeles mul Teedust abi ei ole, küll aga matemaatikas. Samas raskendas temalt abi saamist see, et tal oli kohutav käekiri, millest oli keeruline midagi välja lugeda. Teet fännas Andrus Kivirähki Ivan Orava lugusid, nii raamatus kui ka telesarjas, pidevalt neist mingit tsitaati vestlusesse tuues, ja kord arutas ta vene keele õpetaja Katriniga, kust on pärit sõna 'tibla', see kord oli vist ka ainus, kus ma nägin tal vene keele tunnis mingit huvi tekkimas. Õpetaja Katrini tunnis käisid asjad üldiselt nii, et säras Jaan ja julgelt võis ennast tunda Andro – kõik teised poisid püüdsid ennast muuta kas nähtamatuks või kaduda laua alla nii palju, kui võimalik. Sest me ei osanud vene keelt – ja see omadus tähendas õpetaja Katrini tundides kõva sudimist, et asi kolmedega piirduks. Õpik oli täis vene tippkirjanike tekste, millest meie jõud üle ei käinud. Kord hakkasin õpetajale mingit järjekordset tippkirjanduslikku palakest ümber jutustama nii: nuu, žili-bõli... Loota, et õpetaja asjasse samamoodi huumoriga suhtub, oli mul tavaliselt ainus väljapääs. Kui avastasime, et Puškini „Belkini jutustused" ühes jutustusega „Lask" on ka eesti keeles olemas, tunglesime kõik seda laenutama, nagu kalad jää all õhuaugu juurde. Teet oli tore poiss, hea pingiliitlane. Omajagu seiklusi oli temaga ka väljaspool kooli. Muide, kümnendas klassis õpetas ta mulle selgeks pokkerimängu. Tema õde töötas kuskil kasiinos, kus kanti pidevalt maha mängukaartide komplekte, Teedul

oli mitu sellist, uhked, hästi loetavad kaardid, mitte mingi putkakraam, andis mulle ka paar pakki, nendega õppisingi pokkeri alused selgeks. Omaseks see mäng mulle siiski ei saanud, kombineerimist ja strateegiat nappis, nägi välja nagu kiire raha võitmise või kaotamise mäng – mida see ju ongi. Mulle andsid varakult kaardimängukooli vanaema maal ja hiljem ema linnas, eelmise kooli klassivendadega oli ka vahel kaardilaksimist. Kui olin uues koolis saanud tuttavaks ka B-klassi poistega – aga see ei võtnud kaua aega –, siis mõnda aega oli mul kombeks käia vahetundide ajal korrus allpool B-klassis poistega kaarte mängimas. Seal olid lauad lükatud kahte lehte pikkadeks ridadeks, võtsime koha sisse kõige tagumises reas ja avasime justkui mängupõrgu. Kamba poiste peale sai loetud laiali kaks pakki kaarte ja hakkasime mängima valetamist, nii et suu suitses: „Kolm viite!", „Neli ässa!" Ma arvan, et mõni tüdrukki võis kaasa lüüa. Nii minu kui ka paralleelklassis olid kõik poisid normaalsed tüübid, täiesti kvaliteetseltskond, mingit probleemset kaadrit ei eksisteerinud. Võiks lausa öelda, et enamik mõlema klassikollektiivi poisse olid toredad ja lahedad kaaslased.

Minu keskkooli aja üheks parimaks sõbraks sai veel klassivend Rommi. Kui Teet elas Lasnamäe kalda all Kosel Mesika teel, siis Rommi elas Linnamäe teel, üks peatus pärast Priisle poodi linna poole. Sealsamas, kus olin 1994. aasta suve lõpus hänginud Muhu tänava gängiga. Teedu juurde koju sattusin ainult paar korda, Rommi juures kodus käisin väga tihti, see oli mõnikord justkui loomulik päevakava osa: tunnid läbi, mis teha, koju pole kiiret, longime, okei, lähme Rommi juurde. Rommil oli sel ajal päevast korter tühi, saime segamatult kuulata Burzumi ja My Dying Bride'i või midagi muud, enamasti ikka kriipivat ja karmi. Panime tema toas maki hüüdma, läksime kööki, jõime seal teed, vahel oli tema ema sidrunikooki teinud, Rommi sellest ei hoolinud, ütles, et võin kõik ära süüa, ja see kook oli jumalik. Jõime teed, mina sõin kooki, ajasime natuke juttu, siis jälle vaikisime. Rommiga oli meil tihti selline suhtlus, kus me juttu ei ajanudki, istusime kumbki tükk aega oma mõtetes. Need kaks bändi, mida nimetasin, saabusid minu ellu ja võtsid seal olulise koha sisse kuskil 1996. aasta paiku. Esimene oli Norra *black metal*'i legend, ühemeheprojekt, teine oli briti *doom metal*'i bänd. Nii Rommi juures kui ka mul kodus kriiskas või raius või tiksus pidevalt makis Burzumi „Filosofem" või „Hvis Lyset Tar Oss" ja My Dying Bride'i „The Angel and the Dark River" või „Like Gods of the Sun". See oli oluline osa minu 11. ja 12. klassi aja *soundtrack*'ist, lisaks Pink Floydile. Mäletan mingit kevadet, mis oli minu jaoks lahutama-

tult seotud Burzumiga, ilmselt mu viimase klassi varakevad. Õues taandus lumi ja külm, hiilisid esimesed soojad, õhk oli värske, aga veel raske, minu lapsepõlv oli minu sees ägisedes moondumas täiskasvanueaks, tundsin, kuidas see kevadine helekollane päike oma kiirtega mind kratsib ja kriibib, akna taga puhus vilu ja heitlik tuul asfaldil liiva – ja makis raius Burzum. Ema imestas pidevalt, kui minu toast sellist muusikat kuulis, et mis rasked võnked mul peavad küll olema. Ei tea, kas olidki rasked, elasin oma psüühilised metamorfoosid tegelikult üsna rahulikult läbi, aga võnked on küll õige sõna. Burzumi võnked kõlasid minu enda võngetega sel ajal tõesti täiuslikult kokku. Samuti My Dying Bride'i rasked kaunid tinased lained. Võib-olla sellepärast oma metamorfoosid nii rahulikult läbi elasingi, et olin nende kõrvale valinud õige muusika. Rommi juures hakkasin hindama ka Vennaskonda ja Metro Luminali, tal olid nende kassetid olemas ja needki tihti veeresid makis. Siis sai temal see etapp läbi ning ta müüs oma Vennaskonna kassetid mulle. Vennaskond ja Metro Luminal on samuti olnud hulk aastaid mul pidevalt makis või juhtme kaudu kõrvas. Arvo Pärt ja Neeme Järvi panevad mind õlgu kehitama, minu jaoks on eesti muusika üheks tipuks Tõnu Trubetsky, Allan Vainola ja Ko. On tänaseni. Meloodia, energia, emotsioon ja intellekt ei ole vist kunagi varem ega hiljem eesti muusikas nii köitval moel ühte põimunud. See kõik on loomulikult maitse ja isikliku seiresüsteemi asi. Selline on lihtsalt minu arvamus.

1996. aasta varasügisel pakkus ema sõbranna Elle mulle üht tööotsa – keskküttesüsteemide tasakaalustamist. Mis see on, oli mul olematu ettekujutus, aga töö vajas paarimeest ja kutsusin selleks Rommi. Käisime aasta-pooleteise jooksul läbi suurema osa Mustamäe koolide ja lasteaedade keldreid, kolistades seal ühe spetsiaalse aparaadiga. Töö sisuks oli igas püstikus veehulga mõõtmine, et selgusele jõuda, kas seal on piisav kogus sooja vett – mis tähendas omakorda normaalselt sooje radikaid ülevalpool. Palk oli pahvikslöövalt hea, esimesest palgast ostsin Kaubamajast uhke Philipsi muusikakeskuse ja sõitsin Kaubamaja eest taksoga koju! Rommil oli ka esimesi oste korralik muusikakeskus, tema valis Sony. Siis läks suuremaks muusika kuulamiseks, hankimiseks ja ostmiseks. Ühel hetkel, kui meil oli piisavalt hea tuju, et natuke nalja teha, otsustasime Rommi pool kodus hakata tegema bändi. *Metal*-bändi loomulikult. Aga sellist metrolu-minallike kõrvalepõigetega. Rommil oli elektrikitarr, mille sai lasta läbi Sony muusikakeskuse, nii oli võimendus ja salvestusvõimalus samaaegselt. Mängida ta sellega ei osanud, ainult natuke plõnnida, pluss vaevaliselt Metallica „One'i" algust. Mina ei osanud mitte midagi, seepärast otsustasin

hakata lauljaks. Riputasime kõrvaklapid lakke lambi külge rippuma, kasutades neid mikrofonina, mina tõin köögist tühja kolmeliitrise klaaspurgi ja korisesin sinna sisse umbes midagi sellist:

Vana indiaanlane läheb mööda teed.
Ta läheb poodi viina järele.
Aga juhtus nii, et pood oli kinni.
Vana indiaanlane läks koju
ja laulis: aaarrrggghhh!

Nii sündis meie bändi esimene laul, pealkirjaga „Vana indiaanlase laul". Aasta oli 1997. Tasapisi sai bänd ka nime, Projekt Pordumaja. See oli väga halb nimi, aga paremat ei viitsinud me kunagi välja mõelda. *Black metal*'i bändile kohustuslikult võtsime endile vinged esinemisnimed, Rommist sai Romulus Draculus, mina olin Wimberg niigi. Esinemisi me ei andnud, proove ei teinud, nooti ei tönganud, ühtki laulu teist korda enam uuesti mängida ei osanud, ainult salvestasime vahel jälle midagi, kui tuju tuli. Rommi kidramänguoskus ei paranenud, minu laulusoskus kah mitte. Aastaks 1999 oli meil nõnda lindis 25 laulu. Nende hulgas oli mitu sellist, mille sõnadeks oli mõni minu luuletus, nii et saan öelda, et Projekt Pordumaja võttis laulusõnu eesti luulest. Väga palju oli salvestamise hetkel pähe-karanud juhuloomingut. Palju viljelesime ka *cover*'eid, näiteks oleme teinud sõna otseses mõttes purki oma versiooni Cradle of Filthi laulust „Malice Through the Looking Glass", Burzumi laulust „Was einst war", kuulsast unejutulaulust „Mina ei taha veel magama jääda...", Chris Isaaki laulust „Wicked Games" ning absoluutse pärlina Impaled Nazarene'i laulust „Vitutuksen multihuipennus". Projekt Pordumaja oli tõeline ülelasnamäeline bänd, sest salvestasime peale Rommi kodu ka Miki kodus Katleris või Otto kodus Läänemere teel, kitarril oli kahes laulus Sull, kes oskas isegi natukene mängida, ja ühes laulus mina ise, lauljana lõi ühes laulus kaasa Maniakk, tausta tegi ühes laulus Maarja ja ühe laulu esitas külalisesinejana Andro. Need 25 laulu korjasin kokku ühe kasseti peale, album sai pealkirja „Lõputu nüri". Ja nagu kõikidel õigetel *metal*-bändidel, oli ka meil kassett, mille peal oli „reh" – see sõna tähistab ingliskeelset sõna „rehearsal" ehk proovide salvestusi, aga fännide jaoks tähendas see sõnake eriti haruldast ja ihaldusväärset materjali, mida sai peamiselt ainult bändimeestelt väga hea tutvuse kaudu.

Tutvuse kaudu saadud ja seetõttu eriti väärtuslikud salvestused võib jagada hulka erinevatesse kategooriatesse, näiteks: 1) „reh“ ehk proovide salvestused, 2) demod ehk proovi- või näitematerjal, 3) lõplikult lihvimata või töötlemata stuudiomaterjal, 4) lõplikult valmis, kuid ametlikult mitte avaldatud materjal, 5) fännide või bändimeeste endi poolt tehtud või heli-puldist rändama läinud kontsertsalvestused, millest absoluutse enamiku puhul ei ole kellelgi isegi pähe tulnud mõtet seda ametlikult avaldada. Täpsemalt neid kategooriaid eritleda ei ole mõtet, piir mõnede vahel võib olla pelgalt tunnetuslik või kokkuleppeline, paistab näiteks, et esineb tava nimetada demoks kõike stuudios tehtut, mis veel ei ole ametlikult avaldatud. Ma ei ole ise tegevmuusik olnud, küll aga hasartne muusikakoguja ja minu tunnetus suunab seda kraami just niisugusel viisil sortima ja kirjeldama. Kogu neis kategooriates ilmunud muusika ühine tunnusjoon oli see, et muusikapoest seda leida ei olnud. Bändid ja esitajad, kelle loomingust jõudis minu kogusse sedasorti kraami, olid näiteks Vennaskond, Allan Vainola, Metro Luminal, Claire's Birthday, Propeller, Tharaphita, Discrucior, Assamalla, Echo Silence, Whispering Forest, Loits, Vaikus, Kalm... Eraldi peab välja kirjutama bändi Alumiinium, Sinu Sädelev Sõber, mille veetlevalt toored salvestised veeresid minu pleieris 1998. aasta suvel. Kõik toodud näited puudutavad kassettide ajastut – sest failide ajastu on hoopis teine maailm. Muide, ka mõnda tüüpi ametlikud salvestused peaks haruldase materjali hulka arvama, näiteks piiratud saajaskonnaga promod ja poolenisti *indie*-korras salvestatud kassetitiraažid. Üldse, kõik, mis on tänini välja antud ainult kasseti peal, on nüüdseks puhtakujuline haruldane materjal. Ma arvan, et kui tänasest päevast vaadata, siis kõige suuremaks harulduseks mu kogus on tõusnud Whispering Foresti 1997. aastal ilmunud demoalbum „Darkest Side“ Alan Rahumeele vokaaliga, samuti Kalmu versioon laulust „Hakkame mehed minema“.

Formaalselt oli juba „Lõputu nüri“ absoluutselt reh, aga kui juba mäng, siis lõpuni, ei saanud ka meie ilma, kui pidime tegema fännidele ihaldamiseks erilise maiuspala! Mõlemad kassetid, nii see 25 lauluga kui ka too, mille peale on kirjutatud „reh“, on mul praegu neid ridu kirjutades kõrval, esimene koos hoolikalt kirja pandud laulude nimekirjaga, aga ega mul ole nüüd küll tunnet, et ma kangesti tahaks neid kuulata. Ehkki, mine tea, äkki oleks neilgi eesti muusikasse mingi oma lõimeke põimida? Tean näiteks tüdrukut, kellele „Vana indiaanlase laul“ meeldis. „Öösel II“, mis matkis Metro Luminali käike ja Vainola häält, on kõlanud isegi

24. märtsil 1999 TNT luuleõhtul Kirjanike Maja saalis lindilt ja rokitaat Riho Baumann lausa ütles mulle isiklikult, et seda võiks Vennaskonnale soovitada... Mulle ja Rommile oli see bänditegu muidugi tore nali. Otsa sai see Impaled Nazarene'i lauluga. Röökisin seda eestikeelsena linti, sees olid mõned ropud sõnad, ja Rommi ütles, et ära nii kõvasti karju, ema on kodus, tuleb ukse peale vaatama. Üldiselt sellega saigi isu täis, sest see ongi kasseti viimane laul. Projekt Pordumaja lõpetas vaikselt tegevuse.

Milline oli mind keskkoolis ümbritsev muusikateoreetiline tase, sellest annab aimu tore mälestuskild. Meie muusikaõpetaja Lilija oli tavaliselt lahke ja päikseline inimene. Aga ega me tema poolt vinüülidel välja toodud Mozarteid ja Beethoveneid küll üldse hinnanud, see oli meile põhimõtteliselt hane selga vesi. Jutte madrigalidest ja gregoriuse koraalidest võisime kuulata küll, aga vahel läks klassis ikka suuremaks meluks, kus õpetajat enam kuuldagi ei kippunud olema. Siis viskas õpetajal vahel pauhti kaane pealt. Ta virutas klassipäeviku – mis oli suur A4 formaadis žurnaal – lataki vastu lauda, sähvatas pilguga üle klassi ja ütles, et nüüd tulete võtate klaveri peal hindele oktaavi. Kellelgi ei olnud aimugi, mis asjad need oktaavid on ja kus need klaveri küljes asuvad, nootidest oli sama olematu ettekujutus. Võib-olla mõni üksik kogu klassi peale teadis, mis on oktaav ja kus asub klaveril miski noot, aga poiste hulgas nende saladuste teadjaid minu meelest ei olnud. Klassis tekkis hoobilt haudvaikus, pead kadusid nii alla, kui võimalik, kõik hoidsid hinge kinni. Samal ajal käis õpetaja pilk mööda nimeridu, siis sai otsus tehtud ja esimene ohver pidi ennast pingist välja venitama. Hädiselt vajutas ta klaveril mingi klahvi alla ja sai oma kahe kätte. Näidisprotsess ühe või kahe ohvriga läbi viidud, oli tükiks ajaks tundides töine meeleolu jälle tagatud. Mind õnneks kordagi letti ei võetud.

Eriti 10. klassi alguses pidin meeles pidama, et mul on plaanis ikkagi võimalikult valgelt lehelt alustada. Hoidsin ennast tagasi naljadest ja repliikidest, mis oleksid võinud jätta minust lolli mulje. Püüdsin olla rahulik ja asjalik. Asjaolu, et osutusin endalegi ootamatult nii A- kui ka B-klassi üheks parimaks kergejõustiklaseks, muidugi aitas mul endast mulle meelepärast imidžit luua. Kihutasin ja hüppasin ja heitsin ja viskasin ja isegi tõukasin, kõik ikka hindele viis. Korvpallis imesid ei juhtunud, olin seal endiselt midagi mannapudru-taolist. Endavanuste ja vanemate hulgas sellised tegelased puudusid, kellega oleks võinud seisuks minna. Kuramuse normaalne õhkkond! Need, kes oleksid pannud endasse ettevaatlikkusega suhtuma, sel ajal üldiselt enam kooli nägu ei näidanud, neil oli sel ajal juba

koolist väljaspool põnevamaid asju teha, ja siinse keskkooli sõelast nad niikuinii läbi ei oleks pääsenud. Mõned harvad korrad märkasin koolimajas virvendamas mõnda sellist isikut, aga kokkupuudet nendega peaaegu ei olnud. Küll aga oli 1994. aasta ühel sügispäeval imelik juhtum ühe 9. klassi tüübiga. Tunnid olid läbi, seisin koolimaja kõrval, võib-olla ootasin kedagi, ja see poiss, kaasas veel paar klassivenda, peatus äkki minu kõrval ja jäi minuga... lihtsalt mõlisema. See on õige sõna. Olin natuke üllatunud. See ei olnud mingi istumajäänud jõmmkärakas, kellel oleks moraalset krediiti endast vanema klassi kahemeetrise kolgega norida. Tavaline tross. Aga mõlises kahe eest. Tema klassivennad olid ümber ja vahtisid huviga pealt. Olukord oli küllaltki ohtlik. Ses mõttes, et siit võis kergesti minna lendu signaal, et ma olen niisugune lödipüks, kellesse isegi nooremad võivad suhtuda nagu heaks arvavad. Seda nüüd küll ei saanud lubada, mitte midagi sellist poleks eales kõne alla tulnud mu eelmiseski koolis. Kohe, kui see mõte oli mul peast läbi käinud, kalkuleerisin kiiresti, võtsin vastu ainuõige otsuse ja viisin selle kohe ka täide: virutasin tüübile jalaga tagumikku nii et matsus. Tema kaaslased hakkasid naerma ja tüüp ise seisis, imelik nägu peas. Nähes, et olukord on lahenenud minu kasuks, keerasin ümber ja kõndisin minema. Enam selle tüübi poolt mõlinaid ei tulnud ja tema klassivendadele oli ka selge märk antud.

*

1994. aasta sügisel sain B-klassist tuttavaks ühe toreda väikse tüdrukuga, kelle nimi oli Kadri. Ma ei mäleta, kuidas see algas. Esimene mälestus on see, et jalutame kuskil Smuuli tee otsa peal ja lähme mulle külla, ja siis jalutame kuskil Linnamäe teel, küllap saatsin teda koju, ta elas Priisle poe kõrval. Kadri oli teravmeelne ja vaimukas tüdruk, kellega oli tore juttu ajada. Järgmiseks seitsmeks aastaks sai temast üks mu parimaid ja olulisemaid sõpru. Hästi alguses oli hästi väike särin ka, aga see hajus kuidagi laiali, tõtt-öelda ei olnud ma selles vallas just osav, ja mul on hea meel, et kõik nii läks, nagu läks. Algas tihe ja regulaarne suhtlus. Koolis see eriti aset ei leidnud, seal me kuskil nurgas koos ei istunud, ja pärast tunde tema pool käimisi ka sisuliselt ei olnud. Peale tunde oli hea minna otse Rommi juurde. Aga aastaid läks nii, et peaaegu igal nädalal sõitsin ühel õhtul Priisle poe juurde ja läksin Kadrile külla. Neil oli telefon, aga ma ei ole sellele kunagi helistanud. See oleks aidanud ära hoida ka kohaleminemisi siis, kui Kadrit kodus ei olnud. Neid kordi tuli paratamatult ette. Aga suhtusin sellesse, kui mängu. Enamasti oli ta siiski kodus. Neil oli üheksakorruselises majas kaks korterit kokku ühendatud, nii et ekstrasuur korter, mõnda tuppa ma ei sattunud kunagi. Ega teise kodus peagi muidugi igasse tuppa sattuma! Ja siis ajasime õhtu otsa juttu, tavaliselt köögilaua taga. Lasnamäe kodudes aeti kõige toredamad jutud ikka köögilaua taga, mitte elutoas. Esines ka rotatsiooni, meil oli ühe toa ajajärk ja teise toa ajajärk ka. Enamasti see oli küll Kadri tuba, sest tal oli kaks nooremat venda ja nendega vahetati aeg-ajalt tube. Istusime siis ja ajasime juttu. Mõni inimene on loomupäraselt andekas laulja, teine loomupäraselt andekas kunstnik. Kadri oli loomupäraselt andekas psühholoog. Tal oli võrratu oskus probleeme vaagides need justkui algosakesteks lahti dekonstrueerida, harutada reaktsioonide ja tagajärgede sasipuntra kallal nii kaua ja kannatlikult, et kõik oli lahti harutatud ja kõige algpõhjus uurimiseks käes. Tema analüütilisele mõtlemisele oli väga huvitav kaasa elada, ta oli selles asjas erakordselt andekas. Sealt köögilaua tagant omandasin selle oskuse minagi. Iga inimene saab aru, et ta mingitmoodi käitub millegi suhtes. Aga miks ta käitub nii, nagu käitub? Mis teda näiteks närvi ajab, vihastab? Mis konkreetselt? Ma usun, et saan öelda: pärast vestlemisi Kadriga omandasin ma üsna hästi ka ise oskuse oma käitumist endale seletada ja selle tekkemotiive tuvastada. Ja tõesti, kui

tead, mis sind tegelikult närvi ajab või õlukorda pingestab, siis saab sellele kohe tähelepanu pöörata. Niisiis olid need õhtud Kadri juures suuresti nagu analüütilise mõtlemise trenn. Aga eelkõige oli see lihtsalt jutuajamine ja mõttevahetus, vahel ka natuke klatši ja tagarääkimist, lihtsalt selle sees ja taga tegutses suur analüütiline vaim, mis oli alati valmis sööstma mingi probleemikese või küsimuse kallale, kas või niisamagi, näpuharjutuseks. Tal oli hea huumorimeel, seda ka enda suhtes. Tihti vaatas ta enda tegevust justkui kõrvaltvaatajana ja itsitas. Nojah, samavõrd olid tal vahel turtsakusehood, ja kui sattusin sellisel õhtul tulema – ette teatamata ju –, siis võis vabalt asi välja näha nii, et mitu tundi ei andnud ta ennast näole. Ma ei lasknud ennast sellest segada – ka siin oli mul mäng –, istusin elutoas ja vaatasin midagi telekast. Lõpuks ilmus Kadri tavaliselt ikka välja ja ajasime natuke juttu, enne kui pidin viimase bussi peale lippama. Mida ta sai minult, seda ma ei oska ette kujutada. Aga minule olid need Kadri juures käimised nagu mingi salong. Vahel tuli meiega juttu ajama ka Kadri ema, kes oli vahva, laia silmaringiga ja hea huumorimeelega inimene. Natuke irriteeris ja provotseeris meid mõne mõttejupiga, vaatas, mida meil selle peale öelda on, ja läks siis jälle korteri peale oma asju ajama.

Minu tihe läbikäimine Kadriga kestis edasi ka pärast keskkooli lõppu. Tema läks õppima Tartu Ülikooli Türi kolledžisse keskkonnateadust – hiljem vahetades selle ringi sotsioloogia vastu Tartus –, mina õppisin Tallinnas Narva maanteel Tallinna Pedagoogikaülikoolis ehk Pedas, aga kokku saime ikka. Siis küll Lasnamäe korteris juba vähem, Kadri emal oli maja Kallavere taga Saviranna külas, käisin külas seal. Endiselt ei helistanud ma kunagi ette, ja mulle ei meenu üldse ühtki korda, kus ma neil aegadel oleks Kadri häält telefonist kuulnud. Võib-olla alles hiljem, meie lähisuhtluse lõpuajal, 2001. aasta paiku. Ja mulle ei meenu ka, et Kadri oleks minul kunagi rohkem külas käinud, kui see kord 1994. aasta sügisel. Meil olid omad tavad. Jõuda kohale Saviranda ja avastada, et Kadrit ei ole kodus – või kedagi ei ole kodus –, oli muidugi natuke kehvem variant, kui sama teadmisega seista Priisle poe kõrval, kuid see oli mängu osa, ma ei heitunud sellest kunagi, viskasin kõrvaklapid kõrva tagasi ja asusin marsima tagasiteed. Tee sinna nägi välja nii, et Tallinna kesklinnas tuli istuda Kunstiakadeemia nurgal linnalähiliini bussi, mis viis Kallaverre. Pool tundi sõitu mööda Peterburi teed. Kallaveres lõpp-peatuses maha ja paar kilti läbi metsa mööda kruusateed. Ja ootaski Saviranna küla. Käisin seal palju kordi. Vahel tuli jälle Kadri ema, ütles, et nii, noored, lähme aeda ja teeme tööd. Siis tegin ka seal midagi, kaevasin või tassisin. Teisel korrusel oli töölaud,

kus oli arvuti – aga arvuti oli näiteks 1998. aastal kodudes veel väga haruldane riist –, selle arvuti taga kirjutasin vahel mõnda oma jutukest või luuletust. Allkorrusel köögilaua taga olen jutukest kirjutanud. See Saviranna maja oli mulle täitsa lähedane kohake. Ükskord sain Kadri vennalt – kes oli meist kaks aastat noorem – nende Lasnamäe korterist laenuks jalgratta, et sellega Saviranda sõita. Uhasingi mööda Peterburi teed, kõrvaklappides peas möirgas Emperori album „Anthems to the Welkin at Dusk" või midagi samast vallast. Kallaveres peatusin, ostsin poest limpsi, istusin sadulasse, hakkasin sõitma, ühe käega lenksu hoides, teise käega pudelit kummutades. Järsku sõitis mu ette buss ja peatus. Pidin pidurdama, kuid ühes käes, millega lenksu hoidsin, ei olnud jõudu keha püsti hoida, ja lendasin mauhti üle lenksu asfaldile, hea, et bussile mitte otsa. Pudel sodiks, parema käe küünarnukk veriseks, üks ratas pisut kaheksasse. Õppetund missugune. Siiamaani ei söanda ma ühe käega lenksu hoides sõita. Kiivreid ei kandnud seeaeg jalgratta sadulas küll mitte keegi, mina kaasa arvatud. Logistasin siis kuidagi ikka Saviranda. Küünarnukk sai kinni seotud, Kadri venna ees oli väga piinlik, et olin tema sõiduriista niimoodi retsinud. Kui Kadri õppis Türil, siis käisin tal seal korduvalt ühikas külas, sain mitme tema kursakaaslasega tuttavaks, elasime lõbusat tudengielu, hulkusime Türi peal, jalutasime kirikuaias, kolasime rongijaamas rongide vahel, tegime ühikas pidu. 1999. aasta kevadel ja suvel. See oli mulle tähtis aasta ka selles mõttes, et hakkasin kirjutama proosat, mis oli senisest taseme võrra parem ja mis suubus romaaniks „Lipamäe", ja minult ilmus trükiajakirjanduses esimene pudem ilukirjandust, mis oli juba päris asi, mitte algaja kompav katsetus – luuletused Sirbis 13. augustil. Meie Meel jäi jäädavalt selja taha. Oli mitmel moel „suurde ellu sisse trügimise" aasta. Ma arvan, et see oli 2000. aastal, kui Kadri tähistas suvel Tartus mingis üüritud saunas oma sünnipäeva. Ümber kursusekaaslased – aga juba uued. Olin ka kutsutud, aga sel õhtul mul suhtlemine kuidagi ei toiminud, olin vist ainsana väljaspoolt kursust, oleks tulnud ekstra sebida, et löögile pääseda, aga sebimise isu ei olnud ja jäingi võõrkehaks, jalutasin suure osa ajast niisama äärelinnast kesklinna ja tagasi. Oleks võinud ju analüüsida, miks mul suhtlustuju ei ole, oleks kindlasti jõudnud mingite konkreetsete põhjuste väljaselgitamiseni! Aga ühes suhtlustujuga puudus ka analüüsituju. Selline kummaline üritus. Minu jaoks tol ajal pigem ebatüüpiline.

2001. aasta sügisel viisid lihtsalt muutunud eluviisid mind ja Kadrit lahku. See juhtus kuidagi iseenesest – lihtsalt järgmist kohtumist ei tulnud ega tulnud. Ma ei näinud teda aastaid. Ega teda eriti kuskil juhtumisi näha

ei olnud võimalik ka, ta elas ja elab tänapäevalgi väga omaette elu, praegugi ei ütle guugeldus tema kohta suurt midagi. Mulle jäi sisse ebamugav tunne, et olen sõbra kuidagi maha jätnud, see kripeldas mus hooti ja vaikselt, aga kadumata. Kuskil 2007. või 2008. aastal, kui eluviisid olid jälle teised, suutsin Kadri kuidagi telefonis tabada, ajasime pikalt ja mõnuga juttu ning saime isegi kohvikus kokku. Kergendus oli, et tegelikult oli kõik korras. Ja nii tore oli jälle üle pika aja tunnike-poolteist juttu ajada. Pärast seda ei ole ma teda jälle näinud, juba läheb kaheksas või üheksas aasta. Aga ma olen alati teadnud, et kui ma kirjutan mälestusteraamatut – mida see siin olulisel määral ikkagi on –, siis vajaliku koha peal figureerib selles esiplaanil ka Kadri. Olen talle seltskonna eest väga tänulik. Ajavahemik keskkooli algusest kuni ülikooli lõpuni oli minu elus väga sündmuste-, arengute-, inimeste-, emotsioonide- ja mõteterohke ning Kadri oli mul selles virrvarris keereldes kogu aeg lähedal. Analüütiline mõtlemine on mul vahepeal ka ainult veelgi paremaks läinud.

Tele- ja raadiožurnalistika õppimine nägi välja selliselt, et igal neljapäeval lahkusime kogu klassiga koolimajast, vist oli pärast neljandat tundi, ootasime Kelluka tee peatuses bussi nr 63 – ehkki kui oli viitsimist teha pikka ringi Pirita kaudu, võis istuda ka buss nr 5 peale – ja sõitsime kesklinna. Seal jalutasime kas uude raadiomajja või uude telemajja, üks nädal oli üks, teine nädal oli teine, kordamööda. Raadiomajas ootas meid Vikerraadio ja Reet Made, telemajas Eesti Televisioon ja Voldemar Lindström. Vahur Kersna meie klassile žurnalistikateadmisi ei jaganud. Reet Made oli väga tore ja noori mõistev inimene, ta sai väga hästi aru sellest, et tol ajal oli Vikerraadio suhe meie poolt kuulatavatesse raadiojaamadesse – milleks olid enamasti Raadio TOP ja Raadio 2 – samasugune, mis Lydia Koidula suhe Lady Gagasse, kui tuua võrdlus tänapäevaselt pinnalt. Aga ta ütles ka, et asjad, mida me õpime, on siiski universaalsed, nagu näiteks häälekool. Praktilisest küljest meenub, et täitsime improvisatsiooni korras natuke kujuteldavat raadioeetrit ja kord kutsuti keelenõustaja Einar Kraut meile kõnelema, kuidas õigesti rääkida. Valges saalis sai kõvasti istutud. Muud väga ei mäleta. See on ikka nadi küll: kolm aastat Valges saalis Reet Made kuulamist, aga meeles ei ole muud, kui kokkuhaaramatu kribu-krabu. Meist enamikule see kõik apetiitne kindlasti ei olnud. Ma ei mäleta, et ma oleks kuhugi reaalsesse stuudiosse mikrofoni ette sattunud, kui siis ainult nii palju, et sain ukse pealt sisse vaadata. Rääkimata sellest, et oleksin sattunud lausa puldi taha saadet tegema või juhtima. Aga mingisugune

viibimine mingis helikindlas kambris siiski meenub... Miks ma seal viibisin...? Ei, ei mäleta midagi enamat, tee või tina! Nende kolme aasta jooksul ma isegi ei osalenud üheski raadiosaates, igatahes ühtki sellist juhtu ei ole meeles. Samas oli neid, kelle kokkupuude raadioga kujunes resultatiivsemaks, näiteks neli mu klassiõde tegid kursuse lõputööna ühise raadiosaate – Karin, Marion, Mirjam ja Katrin uurisid pealkirja „Kooliprii" all seda, kui tähtis on noore inimese elus välimus. Saade oli eetris 31. mail 1997 ja seda saab praegu ERR-i kodulehelt täismahus kuulata. Mina sain kokkuvõttes ainult ettekujutuse raadiomaja siseelust ja mingeid „universaalseid teadmisi" ka. Näiteks, et eetris ei tohi pikka vaikuspausi jääda. Seda tegelikult ei olegi kolme aasta kohta hirmvähe.

Leidsin vanast märkmikust Raadio TOP-i aadressi, toon selle siinkohal ära, et fikseerida tollal nii olulise nähtuse asukoht linnaruumis: Tallinn, Regati pst 1, VI korpus, IV korrus. Paar korda oli mul sinna kohaleminemist, ükskord näiteks läksin järele vinüülplaadile, mille olin Villu Tamme saates võitnud.

Televisioonis oli meil palju rohkem tegemist. Voldemar Lindström, keda muide võib vabalt nimetada Eesti Televisiooni 1970-ndate ja 1980-ndate halliks kardinaliks, oli aeglase, mõõdetud jutu ja mõtliku maneeriga mees. Tema loengud sellest, mis on televisioon, võisid meile, koolipoistele, vahel mõjuda natuke uinutavalt. Aga õppetöö tema käes liikus, selles ei ole kahtlust. Nagu ka selles, et ta suhtus meisse hästi vastutulelikult ja kaasaaitavalt. Koolil oli oma VHS-kaamera, millega mina mõnda aega päris isukalt ringi jooksin. Mäletan, et sellele oli vaja lisamikrofoni, millega saaks intervjuusid võtta. Siis käisime Lindströmiga telemajas siia ja sinna, kuni saime kuskilt nurgast vajaliku juhtme otsas mikrofoni. Esmalt tuli Lindström üldse, sõna otseses mõttes, meie juurde kooli. Ma arvan, et see oli juba 10. klassis. Meie klassist tehti pikk telefilm! Pealkiri oli vist „Lasnamäe lapsed". Kontrollida ma seda ei saa, sest internetis sellise pealkirjaga filmi kohta andmeid ei leidu. Ju siis ei ole seda pärast esimest eetriskäiku enam arhiivist välja toodud. Meid filmiti õppetöös, meid intervjueeriti. Mind näiteks intervjueeriti koolimaja katusel, operaatoriks oli seal Enn Valk, kes praegu elab Nõmmel mu vastasmajas. Enn Valk jäi mulle sealt meelde ja mina talle ka, hakkasime telemajas kohtudes üksteisele tere ütlema. Nüüd ütleme niikuinii. Enn Valk oli muide esimene inimene, kes 1980. aasta olümpiamängudel Moskvas Jaak Uudmäel pärast tema esikoha selgumist kätt surus. Filmis sealsamas, tõttas juurde ja pistis käe pihku! Osa klassi intervjueeriti telema-

jas, küsitles Lindström ise. Mäletan, kuidas ta küsis Teedult mingeid Lasnamäesse puutuvaid küsimusi. Näiteks: „Kas sa tead, miks kannab Punane tänav sellist nime?“ Teet ei teadnud, mõtles ja proovis loogiliselt: „Ju seal oli kunagi palju punaseid...?“ Ei, vastus vale, nimi on tuletorni järgi. Veel oli Teeduga filmis juttu tema numismaatikahuvist, Teet kogus münte. Film saigi valmis ja küllap käis eetris ära. Kuskil televisiooni arhiivis on praegu riiulil karbis film, kus mina ajan Tallinna 62. Keskkooli katusel tähtsat juttu ja minu klassikaaslased ajavad ka tähtsat juttu, kes kus. Kõik võib-olla ka ei aja. Olime siis „Lasnamäe lapsed“. Mille poolest erilised, mille poolest tavalised, ei mäleta. Aga teemapüstitus sellises sõnastuses oli hea.

11. klassis aga pidime juba meie ise näitama, mida oskame. Kursuse lõputööks tegime klassi peale kolm pooletunnist päris telesaadet, mis kõik käisid ka teleekraanil. Alice ja Krista tegid vestlussaate tollase haridusministri Jaak Aaviksooga, veel kaks tüdrukut tegid vestlussaate Urmas Otiga ning mina ja Rommi tegime saate maailma lõpu teemal, külaliseks füüsik-filosoof Lembit Valt. Kuus õpilast olid seega saatejuhtideks – ülejäänud olid kaasas kollektiivina. Aaviksoo-saade nägi välja nii, et stuudios olid lauad suure, seest tühja ristküliku kujuliselt kokku lükatud ja meie istusime nende laudade taga, ühes otsas Alice ja Krista ning nende vahel saatekülaline. Mina istusin täpselt nende vastas. Osa küsimusi esitati saatejuhtide poolt, aga igale laua taga istujale oli ka üks küsimus eelnevalt näppu poetatud. Minul oli küsimus „Mida arvate tiigrihüppest?“ Tiigrihüppeks nimetati siis koolide varustamist arvutitega. Mida Aaviksoo vastas, ma ei mäleta. Saade Urmas Otiga oli tõeline nael. Meie endi jaoks. Kindlasti mul põlved natuke värisesid ja süda peksis, kui esitasin Otile oma küsimust „Milline oli koolipoiss Urmas Ott?“ Istusime kogu klassiga kahe teineteise vastu paigutatud püüne peal ja Ott seisis meie vahel, saades võimaluse staarina keskel tühjuses särada. Staar ta oligi. Tol ajal ma ei saanud veel täpselt aru, kui suur staar. Tol ajal oli ta meie jaoks lihtsalt legend, telenägu, keda teadsid ja tundsid kõik ning kelle nimi oli juba „Teletutvuse“ päevil tuttav isegi lastele. Mäletan, kuidas me Reigo ja Ermoga mitmel korral kellegi kodus kassettidele oma loba salvestasime ja parodeerisime muu hulgas suure lustiga Urmas Otti saates „Carte blanche“: „Tervist, lugupeetud saatekülaline! Nüüd siis kõige tähtsam küsimus: kui suur on teie palk?“ 13-aastased poisikesed oskasid juba niimoodi Otti parodeerida! Saate nime väänasime veel ümber: „Carte blance’ist“ sai „Tarbeklaas“... Nüüd ma muidugi ütleks, et Urmas Ott oli megastaar, eesti televisiooni kuulsaim telenägu läbi aegade,

arvestades seda, milline oli tema tuntus üle kõgu Nõukogude Liidu. Tagasi tulles meie klassi poolt tehtud saate juurde, igaühel oli ka selles saates küsimus. Ott oli väga pirts intervjuude andmisel, ta hoidis oma marki. Aga Lindströmil oli Otile mingi võlujõud, see ilmneb nii Oti intervjuuraamatutest, mida ma nüüdseks olen kõiki lugenud, Ott räägib seal Lindströmist väga tunnustavalt, aga ilmneb ka sellest, et sellise kosmilise mastaabiga mees oli nõus meile, koolilastele, katsetuseks tulema. Kindlasti juhtus see üksnes sellepärast, et Lindström ütles Otile: „Urmas, kuule, tule." Ühtlasi on see saade ülejäänud kahest meie klassi tehtud saatest oma kultuuriloolise tähtsuse poolest mäekõrguselt üle. Kui palju üldse on televisiooni arhiivis materjali, kus Urmas Ott vastab mõnele küsimusele? Usun, et sellist materjali on väga vähe. Seda näitab kas või fakt, et meie tehtud saatest on juppe edaspidigi kuskil nähtud. Näiteks Eesti Nuku- ja Noorsooteatri keldris asuvas muuseumis on teatri kunagisi töötajaid tutvustav infosein, kus nuppu vajutades ilmub ekraanile videokatkend vastavast isikust. Urmas Otist, kes on seal põgusalt kunagi töötanud, käivitub nupule vajutamise peale meie saate lõiguke. Suur osa saatest on litereerituna avalikkusele kättesaadav. Nimelt koostas Lindström Otist elulooraamatu „Õukonnata KUNINGAS – intervjuukuningas" (2009) ning sealt lk 17–20 võib lugeda valikut meie küsimusi ja Oti vastuseid. Ja neid on väga huvitav lugeda. Kui saade käis 1. septembril 1996 esmakordselt eetris, ütles meie füüsikaõpetaja Merike pärast meile kommentaariks midagi laadis, et „Ott tegi teile ikka ära küll". Pidades silmas ehk seda, et Ott rääkis meile seda, mida tema tahtis, ja meie niinimetatud pommküsimused teda ei kõigutanud. Ometi on vastused sisukad, meid on võetud tõsiselt, Oti vastustel on suur kultuurilooline kaal. Tõsi küll, eelistan saate enda nägemisele oluliselt rohkem saate teksti lugemist paberil. Ühegi saate pealkirja ma ei mäleta, aga Lindströmi raamatu järgi arvan, et Oti-saate pealkiri oli „Kohtumine kooliteel". Võib-olla kandsid kõik kolm seda pealkirja?

Enda ja Rommi tehtud saate osas võtan õiguse olla kriitilisem. Seda enam, et enamuse ideid käisin välja mina, samuti koostasin küsimused saatekülalisele. Kust see maailma lõpu teema? Kurat, ei mäleta. Miks algab saade sellega, et laval on kirst, mina ronin sealt välja ja Rommi küsib, et mispärast ma sinna üldse ronisin? Jah, mispärast? Lindström oleks võinud tegelikult juhtida mu tähelepanu sellele, et kõiki süngeid teemasid, mis pähe kargavad, ei saa toppida ühte saatesse imelikuks rosoljeks. Aga ta absoluutselt ei sekkunud, lubas meil, koolipoistel, vabalt möllata. Selles

mõttes muidugi – respekt. Saade oli ju montaaziga niikuinii. Nii et see sissejuhatus ja muu raamistik on tegelikult täiesti jura. Saatekülaline aga rääkis põnevalt. Mäletan, et küsisime: „Kui meie Päike kord kustub, kas siis oleks võimalik Maa transportida kuhugi mujale, mõne teise Päikese juurde?“ Jube hea küsimus. Ja mina vist ise suutsin selle välja mõelda! Vastus oli: „Aga mõelge, mida see teoreetiliselt tähendaks: väga kaua kestvat teekonda läbi külma ja pimeduse.“ Tõesti, see avas meile, vähemalt mulle kosmilisi seadusi tunduvalt rohkem, kui keskkooli paberkuiv astronoomiatund. Usun, et selle saate küsimuste ja vastuste osa paberil oleks ka üsna huvitav lugemine, aga mis puudutab saadet audiovisuaalsel kujul, siis salvestasin selle kodus peagi VHS-il üle, mul oli piinlik seda isegi kapis omada, rääkimata vaatamisest või kellelegi näitamisest. Tegime saatesse paar intervjuud väljaspool maja, esitasin telemaja Gonsiori tänava poolse ukse kõrval küsimuse Vahur Kersnale ja lähistel õue peal küsimuse Andres Raidile. Kersna oli tol aja tuntud oma UFO-huvi poolest, ja miks Raid – ei mäleta. Kersna oli samuti legend, Eestis kõigile tuntud ja väga populaarne saatejuht, tol ajal ka meie kõigi poolt väga hinnatud Raadio TOP-is. Lühiintervjuu temaga oli tõeline algaja proovilepanek. Seisime telemaja ukse kõrval, minu selja taga kaamera, nagu peab. Esitan küsimuse, midagi UFO-de kohta. Suunan mikrofoni Kersna poole, nagu peab. Ja tema vastus: „Ei tea, ei ole sellele kunagi mõelnud.“ Ja kõik! Nagu olekski kõik. Aga nii pehme trikiga mind siiski rabada ei saanud. Automaatselt käis mul mikker siuhti oma nina all, küsisin: „Aga kui te nüüd mõtleksite?“ ja suunasin selle Kersna poole nõudlevalt tagasi. Tema pahvatas selle peale naerma! Naeris paar tõrtsu, tõsines ja andis mulle sisuka vastuse. Mäletan, et enne või pärast kasutasin juhust ja ütlesin, et mina olen ka Queeni fänn. Kersna fännas seda bändi nii tohutult, et kui ta viis Raadio TOP-is igal reedel läbi kohtumissaadet „Toptreff“, siis laskis ta igas saates ühe Queeni loo. Mis puutub Raidi, siis on mul meeles, et talle küsimust esitades hakkasin millegipärast veiderdama ja venitasin oma küsimuse lihtsalt nalja pärast hiidpikaks loheks. Raid oli mu küsimuse alates sisse hinganud, valmistudes vastama, aga kuna küsimus tükk aega ei lõppenud, siis pidi ta pahinal vahepeal jälle kopsud tühjaks laskma. See imelik olukord on mul millegipärast meeles. Ega ma ise ka aru ei saanud, miks ma niimoodi järsku veiderdasin. Tahtsin ennast proovile panna? Aga mis puutub Kersna olukorra lahendusse, siis saate režissöör Merike Veskus pärast tunnustas mind keerulise olukorra osava lahenduse pärast. Olin uhke küll! Telemajas ja kaamerate

juures oli mul palju, palju huvitavam, kui kõrval raadiomajas. Saatejuhiks või muud sorti telenäoks hakkamise kihku ma ei tundnud, kaameratagune töö ka ei meelitanud. Aga mul oli seal ikkagi huvitav.

Leidsin vanadest paberitest enda ja Rommi tehtud saate kavandi, toksisin selle toona Maalehes ema arvutisse. Sellest nähtub, et olen teemat ette valmistanud ennastki praegu üllatava põhjalikkuse ja eruditsiooniga... Maailma lõpu potentsiaalsete põhjuste nimekiri on pikk, teemad arutamiseks tunduvad nüüdki head, jutuks tulevad Nostradamuse, Wellsi, piibli teooriad ja „G. Leonardi hüpoteesid", viimased just Maa maailmaruumis mujale transportimise küsimuses. Lihtsalt hämmastav. Kust kõik need teadmised? Kavandis on loetletud mõned isikud, keda ses asjas küsitleda, lisaks täiesti mõistetavatele Igor Volkele ja Vahur Kersnale leiduvad siin miskipärast ka Peeter Volkonski ja Tõnu Trubetsky... Viimane oli kindlasti Rommi nali, sest Vennaskonnal on laul, kus kõlab: „Maailma lõpus on kohvik, kus kunagi kohtume kõik." Niisiis olnuks justkui ka põhjust Trubetskyt maailma lõpu spetsialistiks pidada! Väga vaimukas! Aga Volke, Volkonski ja Trubetsky intervjueerimine jäi siiski ära.

Klassiõde Alice töötabki nüüd telemajas, toimetajana. Klassiõde Ööle samuti, operaatorina. Rohkem meie klassist vist televisiooni ega ka raadiosse ei siirdutud. Millalgi 1998. aasta paiku sain Lindströmi kaudu küll ETV-s korraldatud operaatorite kursusele, aga seal ma ei tundnud ennast kodus olevat ja ei osanud millegagi silma paista. Peaoperaator Toomas Jürgens andis kohe katsetamiseks profikaamera ja sellest mu vaim üle ei käinud. Sinna mu kaamerahuvi lõppes. Aga asjad kulgesid kaarega, 2011. aastast teen Tallinna Televisioonis saatejuhina saadet „Inimese mõõde" – ja pagana huvitav on! Nüüd siis olen ka natuke telenägu. Mina olen 1997. aasta lend. 1994. aasta lennust tulid raadioajakirjanik ja filmirežissöör Jaan Tootsen ning Raadio 2 toimetaja ja Kanal 2 saatejuht Tanel Talve, 1995. aasta lennust TV3 uudistetoimetuse peatoimetaja Sven Soiver. 1998. aasta lennust tuli raadioajakirjanik Liina Lepik, 2001. aasta lennust filmiprodutsent Kaspar Kaljas, 2003. aasta lennust televisiooni saatejuht Joonas Hellerma. Nii et natuke meie kool ikka tele- ja raadiožurnalistikasse või audiovisuaalkunsti maailma laiemalt lisandust andis. Ja palun väga, nii Tanel Talve kui ka Liina Lepik on muu hulgas XIII Riigikogu liikmed, Jaan Tootsen on olnud president Toomas Hendrik Ilvese kultuurinõunik. Mõni aasta tagasi avaldati mingis ajalehes, vist Eesti Ekspressis Tallinna kõige ebapopulaarsemate koolide edetabel. Minu mõlemad koolid, nii 16. Kesk-

kool kui ka 62. Keskkool – edetabeli ilmumise ajal kandsid need muidugi uusi nimesid – olid esikümnes. Pole ju raske arvata, milliste tõekspidamistega peab Lasnamäe lõpus asuv kool oma imidži loomisel võitlema. Getokool! Alkaššide, narkarite, tänavalaste kool! Ei pane keegi tervemõistuslik vanem sinna oma last! Ei tule sealt ministreid, kultuurikuulsusi ega tippärimehi! Aga see Läänemere teel asunud kool, algselt Tallinna 62. Keskkool, seejärel pärast ümbernimetamist 1996. aasta sügisel Lasnamäe Üldgümnaasium, mis nimetati 2014. aasta sügisel ümber Tallinna Merekalda Kooliks ja mis jäi selle käigus ilma gümnaasiumiosast, oli hea ja korralik kool. Selle sattumine niisugusesse nimekirja sai olla üksnes teadmatuse ja rumaluse tulemus. Mina igatahes kõrvu lonti ei lase, kui ütlen, et õppisin selles koolis. Ja nüüd saab kohe mõnusasti pillata, et vähemalt kaks riigikogulast on ka selle lõpetanud.

Pikemalt ma siinkohal näiteks toodud isikutest ei räägiks, ehkki rääkida oleks nende puhul ju ka muust kui televisioonist ja kaameratest, ainult Liina Lepikust ja Jaan Tootsenist veel paar sõna. Lepik oli hästi tore, särav ja sarmikas neiu, tark, terane ja suhtlemisaldis, ning tema kohta võib öelda, et teda valis enda jaoks välja raadio. 1999. aasta kevadel oli mul kui kirjanikul veidi kokkupuudet tema kui raadioajakirjanikuga. Nimelt oli 24. märtsil 1999 Tallinna noorte kirjanike rühma TNT esinemine korraga nii Tallinnas kui ka Tartus. Mina olin Tartus – kus esinesime Matti Miliuse hallatavas kunsti ja kirjanduse keldriklubis Legend. Nädal varem olin näinud Liinat ühes Tallinna raamatupoes, kus jutt oli läinud selleni, et on tulemas niisugune esinemine, kutsusin Liina sinna saadet tegema, ta oli kohe nõus – Liina oli muide Tartu Ülikoolis minu TNT-kaaslanna Anu Mõistliku kursaõde. Kui esinemine Legendis algas, oli Liina kohal ja võttis õhtu linti. 26. märtsil oligi Vikerraadios saates „Keskpäevatund“ meie üritusest viieminutiline lõik, aga mitte ainult sellest, vaid Liina oli kutsunud stuudiosse TNT-st Jürgen Rooste ja Kätlin Vainola, kelle kirjanikunimi oli siis Marie Myrk, ning nendega lisaks juttu ajanud, eesti uuema luule suundadest. Niisiis oli saates hästi palju Jürgeni juttu, paar sõna Kätlinilt, Jürgen esitas oma luulet, aga lasti ette ka Jürgeni luuletus „Kevadsess“ minu esituses Tartust, pluss kolm minu enda luuletust, mida olin Tartus esitanud. Mul oli nii hea meel, et selline kena lõiguke sai raadiosse tehtud. Lisaks muule: noortele kirjanikele oli see ju tänuväärne tutvustus. Aga just tutvustuse ja tunnustuse järele me janunesime neil päevil noorte kirjanikena eriti. Mis Liinasse puutub, siis ei saa muidugi märkimata jätta, et nüüdseks on ta

abiellunud sellesama mehega, keda mina telemaja ukse kõrval mikrofoniga pinnisin, ja kannab passis nime Liina Kersna.

Jaan Tootsen lõpetas selle kooli täpselt enne seda, kui sinna tõstsin oma jala mina. 2016. aasta sügisel vilistlaste kokkutulekul väljapandud ekspositsioone uurides avastasin, et enne mind ja pärast mind on koolis käinud erakordselt vilgas trükiajakirjanduslik tegevus, eriti jäi silma 1993. aasta sügisel ilmunud ajaleht Pipra V, mille toimetajad olid Jaan Tootsen ja Kristjan Arunurm, kokku „rühmitus Sinep". Kolm esimest numbrit, mida nägin – ja kas seda väljaannet rohkem ilmuski? –, olid särtsakas ja vaimukas lugemine, tase, millist kooliajakirjanduses kohtab haruharva. Tootseni õppimisest selles koolis tuleb muu hulgas juttu ajakirjas Teater Muusika Kino 2012. aastal ilmunud portreeloos, mille on kirjutanud Mariliis Mihhejev. Sealt saab lugeda: „Jaan ei olnud koolis just kõige eeskujulikum õppur. Reaalkooli matemaatikaõpetaja oli ülirange ning väitis, et sellise reaalainete oskusega ei saa isegi tehnikumi. *Mul oli suuri raskusi keskkooli saamisega, hiljem maandusin Lasnamäe getokooli.* Samas isa alaline arvamus, et ei ole üldse oluline keskkooli saamine, peaasi, et oled hea inimene, meenub nendest aegadest talle südantsoojendava toetusena.

Alles Tallinna 62. keskkoolis, taga kaugel Lasnamäel, hakkas ta usinalt õppima. Seal oli ajakirjandusklass ning tunde andmas Vahur Kersna ja Terje Soots. See oli kool, kus polnud väljakujunenud traditsioone, saja päeva balli ega tutipidusid, ent samas domineeris meeletult vaba mõttetsoon. Jaan süvenes õppetöösse. Seda n-ö getokoolis, kus aga õpetajad olid pöörased erudiidid. Sinna ei julgenud ilmselt tavalised õpetatud pedagoogid minnagi. Õpetajad olid üle maa kokku korjatud, n-ö ebastandardsed eesti mõtlejad. Suur õnn oli, et näiteks ajalugu andis Verner Loo, kes oli Estonia priimatantsija. Bioloogiat Erkki Otsman, kes just alustas lauljakarjääri. Toimusid kunstitunnid, kus kunstiajaloo õpetaja lasi grafiti kooli seinale teha, rõhutades kunstitegemise praktikat. *Kooli lõpetasin vaimult vabana kui lind ja halva inglise keelega.* Tagantjärele peabki ta kõige paremaks valikuks seda, et ei jäänud edasi õppima Reaalkooli." Peab siiski täpsustama, et jutuks tulnud Verner Loo oli siis juba vana mees, tantsijaaeg oli kauge minevik. Ja võib-olla olid kooli algusaastad tõesti kantud mingist omapärasest anarhismist, mis ärgitab tolle aja kooli kujutama peaaegu et pan Kleksi akadeemiana, kuid enda kolme keskkooliaastat kokkuvõtvalt ja üldiselt iseloomustades ei kipuks mina nii kõrgelennuliseks – oli seal ka õpetajaid, kelle pedagoogika oli tuim, nüristav või lausa alandav ning kes

ei toonud oma tundides kuuldavale ühtki huvitavat mõtet, eriti õpitavaga seoses.

Tallinna 62. Keskkoolis lõpetas 1990. aastal I lennu Kristi Liiva, kes on 2013. aastast peale Paides iga aasta toimuva Arvamusfestivali idee autor ja peamine aktivist. See on ühiskonnas erakordselt oluline üritus, Arvamusfestivalil osalevad diskussioonides pea kõik tuntumad arvajad ja ütlejad, tipp-poliitikute ja erakonnajuhtideni välja. Sellise ürituse looja ja aktivisti roll ühiskonnas on kaalukuselt ja tähtsuselt võrreldav vähemalt riigikogulase omaga, seetõttu on Liiva möödapääsmatult üks neist, keda kõnealuse kooli tuntumate vilistlaste hulgas nimetada. Olen 2013. aasta festivalil osalenud esinejana ja hilisematel külalisena ning võin oma kogemuse pealt kinnitada: Arvamusfestival on Eesti ühiskonnas suur, ilus ja vajalik asi. Lisaks muule meeldib mulle väga, et Liiva viis selle ürituse just oma sünnilinna Paidesse – enne oli sel linnal ikka pagana vähe ülejäänud Eestile pakkuda.

Suurt ja väärikat tööd teeb ka minu klassiõde Mirjam – tema on Washingtoni eesti seltsi esimees. See on Ameerika Ühendriikide ja Eesti vahelisel kultuurisillal oluline post, ning mäletades Mirjamit kooliajast kui tublit, hakkajat, säravat ja rõõmsameelset inimest, rääkimata sellest, et ta oli hinnete poolest kogu lennu üks parimatest, siis ma ei kahtle absoluutselt, et see töö seal Ameerikamaa pealinnas on õigetes kätes.

Toodud loetelu võiks siis vahest olla oluline osa ka Lasnamäe Üldgümnaasiumi tuntumatest vilistlastest. Nende nimekiri ei saa võistelda enamiku Eesti koolidega puhtalt seetõttu, et Lasnamäe Üldgümnaasiumi eelkäija avati alles 1. septembril 1987 ja järeltulijal ei ole alates 1. septembrist 2014 enam gümnaasiumiosa. Selles 25 lendu hõlmavas nimekirjas võiks olla ka näitlejanna Kleer Maibaum, kes lõpetas koos Kristi Liivaga 1990. aastal I lennu, ehkki ta ei saanud kõnealuses koolis käia rohkem, kui ainult natuke, ka tema CV ütleb, et see oli viimane tema neljast koolist. Aga mida see „tuntuma vilistlase“ tiitel näitab? Ei midagi. Tuntuse toovad kergesti kaasa teatud elukutsed, mille esindaja on juba loomu poolest rohkem avalikkuse ees: telenägu, raadiohääl, filmimees, näitleja, kirjanik, muusik, poliitik... Midagi maksaks alles nimekiri neist, kes on oma erialal tippu jõudnud või saavutanud midagi silmapaistvat. Ja samas oleks seegi nimekiri nagu mingi karjeristide loend. Aga kas peab igaüks elus teenima tunnustust ainult karjääri tegemise kaudu? Tjah, „tuntumad vilistlased“ ei teeni ühtki muud eesmärki peale lihtsakoelise uudishimu rahuldamise. Täpselt sama

platvormiga lähenen ma Reaalkooli ja Hugo Treffneri Gümnaasiumi ja kõigi nende teiste kuulsate koolide ajaloole. Kui uurida praeguse Tallinna Merekalda Kooli lehelt vilistlaste nimekirju 1990. aastast peale, võiks neist kokku nokitseda päris põneva „tuntumate" nimekirja, aga ma ei võtaks seda praegu eraldi uurimise objektiks, piirdusin loetlemisel vaid nendega, kes mul kohe mälust võtta olid.

Ennäe, selle raamatu kirjutamise ajal, 20. veebruaril 2016 juhtun Eesti Televisioonist vilksamisi vaatama sarja „Õnne 13" ja avastan, et selles osas on pikk stseen filmitud Tallinna Merekalda Kooli aulas! Õpetaja Saara ja õpilane Marek arutavad aulas klaveri kõrval oma asju – ja aula on mulle kangesti tuttav. Tiitrid kinnitavad, et jah, minu kool. Tegu on hooaja 23. osaga. Ja mis on juba sellesse sarja raiutud, see sinna jääb. Saja aasta pärast hea vaadata. Ainult neid koledaid rohelisi toole ei tasu tähele panna.

Ja selle raamatu viimase redigeerimise ajal 2017. aasta märtsis saan lisada, et kooli hoone on läinud remonti, õppetöö on suunatud mujale, osa majast on suisa maha lammutatud – ja pärast remondi lõppemist tuleb hoonesse mingi vene kool.

*

Nagu ütlesin, oli koolil oma kaamera, tegu oli kaameraga, kuhu käis sisse VHS-kassett – mis muutis filmitu ülevaatamise väga mugavaks, sest videomakke oli kodudes juba laialdaselt, ehkki minu kodus seda veel ei olnud. Kuidas ma kooli kaamera olemasolust kuulsin, ei mäleta, ja kust tuli söakus minna direktor Mihkel Rebase kabinetti seda tema käest laenama, ei mäleta samuti. Ega mäleta ka seda, mida ma täpselt sellega teha plaanisin. Aga läks nii, et sain kaamera väga lahkesti ja järgnes kõva filmitegemine, see kõik täies mahus väljaspool kooli. Nimelt läksin saadud kaameraga kohe Reigo juurde, kes sattus ka avanenud võimalustest suurde vaimustusse. Olen kõik filmitava tol ajal täpselt üles kirjutanud ja kuupäevalise täpsusega dateerinud, seega saan öelda, et avapauk käis 2. oktoobril 1995. Tormasime kohe võttele. Teine sessioon oli 20. ja 21. detsembril. Kolmas vältas 15.–18. märtsini 1996. Kokku sai materjali kahe kasseti jagu, umbes viie tunni ringis! See oli meie versioon „Lasnamäe lastest", me kondasime kaameraga mööda ümberkaudseid tänavaid, otsisime üles kõik oma sõbrad ja tuttavad ja lähedal elavad klassikaaslased, me tegime intervjuusid ja reportaaže ja kroonikakaadreid ja sketše ja paroodiaid ja ajasime selle vahele rohkelt niisama loba. Kahjuks on esimene kassett, kus peal oli särtsakam kraam, läinud aja jooksul rändama ja ootab oma ülesleidmist, kuid teine on mul alles. Samuti on alles hoolikalt kirja pandud sisu. Olgu järgnev referatiivne ülevaade sisust näiteks selle kohta, mida kõike andis kaameraga Punase tänava ja Narva maantee vahele jääval lõigul peale hakata. Operaator olin peaaegu alati mina, Reigo hakkas reipaks reporteriks. Käisime külas Janel. Reigo näitas oma koduteed. Filmisime Reigo ema. Filmisime, kuidas Andres teeb oma valge BMW-ga kaapsu. Ajasime juttu Keretiga. Ints rääkis anekdoodi. Raino tutvustas oma lapsepõlve mängumaid. Filmisime, kuidas kaapsu teeb Ando Ford Taunus. „Kuramaa-Vikerlase sügisralli '95" puhul „küsitles favoriiti" „kohaliku fännklubi liider" Meelis. Läksime Kotka poodi sketši tegema – mäletan, kuidas müüjad lettide taga pagesid kaamerat nähes tagaruumidesse, meie suur must kobakas võis asjatundmatule päris telekaamerana paista küll. Küsitlesime ostjaid – kahjuks ei mäleta, kas reaalseid, või jätkus meie sketš. Külastasime Marist, ja Marisele tuli külla Airi, tüdrukud kehastusid naisvõidusõitjateks ja pajatasid kaamerale oma argipäevast. See oli kõik ühe päeva saak... Ma usun, et Janel ja Airil ei ole

selle vastu midagi, kui toon ära ka nende perekonnanimed: vastavalt Meresmaa ja Ojamets. Mõlemad elasid Vikerlase tänava peal, üks ühes, teine teises otsas.

Detsembris, kui jälle kaameraga tulin, läks päris möll ja mürts lahti. Esmalt tutvustas Reigo „perekonnareliikviat", papsi mosset, todasama, mis meid oli vahel hommikul kooli vedanud. Seejärel ajasime juttu papsi endaga. Reigo õde Kerli andis „algajatele kiirkursusi toakoristamises", millele järgnes „pidulik kaalumine". Reigo tutvustas oma koera Juntsi. Järgnes sketš: meeleavaldaja, „leiva hind odavamaks!". Otsa teine sketš: „Politseinädal", „varjatud kaameraga jälgime kuritegeliku kontingendi tegusid-toimetusi". Kohtasime Reigo klassiõde Evelini. Käisime külas Raino pool, tehes seal vähemalt neli sketši. Kaamera eest käisid läbi Maris, Margit ja Oliver. Siis sai Reigo kaamera õhtuks koju laenuks ja seal sai võetud, mis võtta andis, muuhulgas filmiti venda Markot meikimas ja roniti kaameraga praeahju. Hommikul sain kaamera tagasi ja läksime Raino poole, filmisime Manowari fänni kodu ja tegime Manowari laulule videot. Järgnes sketš: „edasi viib tee uude surnuaeda, küsitletakse Surnut". Edasine suubub mõnevõrra kaosesse, aga tegelasteks on muu hulgas Indiaanlane, Lennuk, Einseln ja linnaloaga Hullumeelne.

Märtsis intervjueerisin esmalt oma koduses köögis Urmast, kes oli parajasti jälle külla saabunud. Tuli põhjalik ja mäletamist mööda sisukas jutuajamine, kahju siinkohalgi, et see ei ole säilinud. Siis tutvustasime endist klassivenda Ermot. Narva maanteel Lauluväljaku mäe peal Henry kodus tegime Reigo ja Henry osalusel oma versiooni „Miami Vice'st" – see ei olnud enam sketš, vaid andis välja telelavastuse mõõdu, mäletan näiteks, kuidas üks mängis kivinäoga politseiülemat ja teine trotslikku Sonny Crockett'it. Reigol oli muide üsna hea parodistianne. Kaamera ees käis veel ära Sven ja tutvustati Henry autot, ning sellega esimene kassett lõpeb, kui tühisem sebimine kõrvale jätta. Teisel kassetil on sketše vähem ja reportaaži rohkem. Näiteks käisin koos Reigoga Tallinna 13. Keskkoolis peol, kaamera kaasas, filmisin seal pikalt ja põhjalikult inimesi ja meeleolu ja isegi õpetajate tuba. Siis on lint pikalt veerenud Lauluväljaku mäel Henry kodus koosviibimistel, et mitte öelda pidudel, žanriks dokumentalistika, et mitte öelda kaamera ette jäänud sagin ja plära. Aga lisaks on kassetil parodeeritud niisuguseid tolle aja telepurgisaateid nagu „Persoona", „Poolt ja vastu" ja Teet Margna „Pildimäng". Kaameraga tänavail ringi joostes õnnestus saada linti ka midagi üsna eksklusiivset: minu kodumaja ees Koorti

tänaval sattusime sketši tehes vestlema ühe vene mutikesega, teemal „kas tänapäeva Eestis on raske?“, vestles Henry, kes oskas vene keelt, ja ma sain kohe aru, et siin oli meie pullitegemine ootamatult põrutanud kokku päris eluga, tulemuseks siiras, ehe ja ajastutruu lõik, see mutike ei osalenud enam sketšis, vaid rääkis täpselt nii, nagu oleks rääkinud näiteks Mati Talvikule, kui see oleks sama küsimusega tema poole pöördunud. Lahendasime selle olukorra siiski viisakalt. Kokkuvõttes olid need kaks kassetti ja umbes viis tundi materjali mulle põnev ja sisukas ajaviide, rääkimata sellest, et sai väga palju nalja, ning sellestki, et mõlema kasseti kraamist annaks kokku lõigata tund aega väga ilmekat 1990-ndate keskpaiga Lasnamäe elu. Iseasi, kas tegelased oleksid nõus enda sattumisega avalikkuse ette. Aga see teemaarendus ongi pigem teoreetiline. See on koduvideo, mis käis ära väga sügaval Lasnamäe sees, niisuguses sügavuses, kuhu tavaliselt ei pääse ükski professionaalne teletöötaja oma salvestusvahenditega. Ja parem osa materjalist on esialgu veel kadunud niikuinii. Äkki tuleb kunagi välja?

Olime Reigo ja Ermoga seeaeg ikka väga kaameralaine peal, minu vanadest paberitest tuli näiteks lagedale 1996. aastast pärinev lühifilmi „Viimne leib“ stsenaarium. Kui seda lugeda, siis see on täitsa ull tekst, kõikvõimalikke tegelasi ja repliike on kokku suratud, žanriks krimifilm.

Henryl oli seeaeg kaks kodu, vana ja uus. Uus asus Muhu tänaval, vana Lasnamäe kaldapealsel, Lauluväljaku mäel, Võidujooksu tänava otsas. Seal Võidujooksu tänava otsas, Narva maantee kõrval oli kuni uue aastatuhandeni kaks vana madalat ja ajahambast veidi räsitud elumaja kõrvalhoonetega, suurte puude vahel. Nüüdseks on see kõik kadunud, plats tehti lagedaks, asemele ehitati moodne korrusmaja, aadressiga Narva mnt 128, selle kõrval on teinegi uus maja. Neist kahest vanast majast see, mis jäi vasemale poole, kui näiteks bussiga eest mööda, s.t mäest üles või alla sõita, oli Henry vana kodumaja. Seal sai aastail 1994–1996 palju kordi koosviibimistel, et mitte öelda õhtustel-öistel pidudel käidud. Mina olin seal alati koos Reigoga, nii suur sõber ma Henryga ei olnud, et seal eraviisiliselt käia. Seal liikus palju mitmesugust huvitavat seltskonda, mängiti koroonat, rüübati ühte ja teist, kräunutati makis kassette, lobiseti, visati nalja, ja kui jaks otsa sai, võis kuskil leida ka diivaninurga või tugitooli tukkumiseks – kui ei viitsinud jala koju Koorti tänavale visata. Peaaegu kogu seltskondlik elu käis maja teisel korrusel, kahes väikses ruumis, mille vahel oli külm ja kola täis pööning. Pööningu tagumises otsas asuv ruum oli põhiline klubi ja keskus. Seal sai ise vedeletud, seal käis tüdrukuid, seal istus Henry vanem vend ja

rääkis meile krõbedaid jutte oma sõjaväeteenistusest, seal oli tihti kuulda Siimu muhedat loba, koos minu ja Reigoga oli seal sageli ka Ermo, isegi Reigo õel Kerlil on selle kohaga seoses sooje mälestusi. See oli tõesti klubi, paljude käimiste peatuspunkt või lõppsiht. Mina muidugi klubielu selle kõige kõrgemal tasemel ei elanud, ma olin seal üsna sage, aga siiski juhuslik külaline, seevastu Reigo viibis seal regulaarselt ja pidevalt, vähemalt mul jäi niisugune mulje ja küllap see on õige. Võiks öelda, et Reigo ja Henry liikusid sel ajal hoogsalt oma suunas, mina jäin kohmitsema ja natuke teises suunas, tulemuseks oli see, et 1996. aastast või hiljemalt 1997. aastast alates ma Reigot enam ei näinudki, teed olid lahku viinud. Korraks kohtasin teda sealsamas Lauluväljaku mäe peal Henry vana kodumaja ees 1999. aasta suvel, kui Lauluväljakul oli mingi üritus ja mina oma seltskonnaga sealt mööda sattusin minema. Vahetasime mõned sõnad, sellega asi piirdus. Järgmine kord nägin teda alles 2014. aasta augustis klassikokkutulekul. Enne seda aastat ei olnud tal isegi Orkutis või Facebookis kontot, erinevalt paljudest teistest meie ühistest klassikaaslastest.

Põlistan siinkohal natuke kadunud linnaruumi. 1990-ndate hakatus ja keskpaik tõi Lasnamäe paneelikate keldritesse ohtralt äritegevust. Kui seni olid need olnud lihtsalt keldrid, siis nüüd seadsid ennast seal sisse poed, juuksuritöökojad, pandimajad ja igasugused muud ettevõttekesed. Koorti 6 alla tekkis näiteks ettevõte nimega Kajakas. Mis see täpselt oli, ei mäleta. Internet ütleb, et kauplus. Mina seda ei külastanud. Selliseid ettevõttekesi oli kogu Lasnamäe täis. Keeleteadlastele oleks kindlasti huvi pakkunud nende nimede maailm. Kõige geniaalsemat nime kohtasin Linnamäe teel – Pepse. See oli Priisle poe juurest linna poole sõites veidi enne järgmist peatust paremat kätt kohe tee ääres. Pepse. Pea iga päev sõidad mööda, nimi hakkab mõjuma: Pepse. Õigupoolest kirjutati seda ju trükitähtedega. PEPSE. Lõpuks märkasin, et keegi naljahammas oli nimesildile tõmmanud ühte kohta ühe piisavalt jämeda kriipsukese – PEPSE asemel oli nüüd PERSE. Priisle poe ümbrus oli arhitektuuriliselt omamoodi keskkond. Alustame sellest, et kaua aastaid seisis Priisle poe vastas üle Linnamäe tee, aadressil Linnamäe tee 28 hiiglaslik hall koloss – kunagi ehitama hakatud ja siis pooleli jäänud ehitise vare. Sinna pidi tulema polikliinik või haigla, nii vähemalt ümberkaudsed teadsid öelda, aga kerkis seda kõike ainult nii palju, et korrused olid laotud. Siis tuli ilmselt Eesti Vabariik. 1994. aasta suvel, kui Robertiga Muhu tänaval hängisin, oli sattumist ka selle Priisle kolossi juurde, keegi rääkis kõhedaid lugusid, mida sealt on leitud. See

koloss kõrgus seal kaua-kaua, suur ja hall ja mingil määral ikkagi majesteetlik. Nüüd pole seda enam ammu, plats on lage. Täpselt kolossi vastas üle tee, kahe poehoone vahel olid turulauad ja nende kohal kõrgusid betoonist kaared. Viis kõrget kaart. 2015. aasta alguses, kui Maxima soovis laieneda, võeti need kaared maha. Avalikkuses käivitus sellest plaanist kuuldes midagi päästeaktsiooni taolist, selgus nimelt, et need kaared on ainus rajatis kogu Lasnamäel, mis on püsitatud ainult esteetilistest eesmärkidest lähtudes. Teiste sõnadega, Lasnamäe ainus iluasi. Lasnamäe ainus teadaolev linnaskulptuur. Selgus, et tegu on kunstiga. Kaarte saatuseks sai siiski hävimine, sest nende mahavõtmine nii, et neid saaks kuskile uude kohta tõsta, oli võimatu. Nüüd ma tean ka seda, et neid kaari hüüti „Santa Barbara kaarteks" ja need raamistasid vaatekoridori Teletorni poole. Kolm koolitalve sammusin ma pea igal koolipäeval nende kaarte alt oma koduteel läbi. Ma nägin, et sellised kummalised ja ümbrusega natuke mitte kokku sobivad kaared mu igapäevasel teel olid, kuid mingist Santa Barbarast ja vaatekoridorist ei rääkinud keegi. Pigem tundusid need pompoossed katedraalivõlvid olevat jaburas vastuolus nende all olevate turulaudadega, jäi mulje, nagu oleks püütud turgu nende kaarte abil kuidagi eriti grandioosseks muuta. Dissonants oli groteskne. Nende kaarte juhtum on hea näide, kuidas inimesed ei ole valgustatud sellest, mis on nende endi kõrval, ja virguvad alles siis, kui toimuv neile enne lammutamistöid lihtlausetega ära seletatakse. Priisle kolossi puhul teadsid kõik, et see oli pooleli jäänud polikliinik või haigla. Priisle kaarte puhul ei tulnud kellelegi pähe, et need on mingi kunst, pealegi veel ainus kunstiteos Lasnamäe avalikus ruumis. Kui nüüd 2012. aasta juuni seisu kajastava Google'i tänavavaate abil heita pilk nende kaarte alt läbi, näeme tõesti Teletorni. Ja minu rõõmuks ka Lasnamäe Üldgümnaasiumi aulapoolset nurka.

Tegelikult ei ole ju olukord esteetika osas Lasnamäel nii traagiline, üks koht on veel, kus on hästi palju esteetikat. Tõsi, see esteetika ei ole seal üksnes esteetika enda pärast, see ei ole kunst kunsti pärast, vaid on koormatud riikliku ideoloogiaga, selle eesmärk on tugevdada riigivõimu, tõsta rahva kaitsetahet ja anda eesti ajaloole heroiline tonaalsus. Pean silmas Jüriöö parki, mis asub Sõjamäel Peterburi tee ja Kantsi tänava ristis, täpselt sealsamas, kus ma käisin põhikoolis olles natuke korvpallitrennis. Jüriöö park on kohe silti „Metallist" kandva maja kõrval. Me näeme seal pargis rida sambaid, tuletorni, hiiglaslikku maasse torgatud mõõka, kive mitmesuguste kirjadega, seal on vähemalt neli erinevat mälestusmärki ja palju

muud esteetikat. Park avati 1995. aastal, aga ma ei ole seal kunagi käinud, seepärast kirjeldan lühidalt internetis näha oleva järgi. See kompleks kannab kuiva ja pateetilist kroonulikku meelsust, seepärast väga ei tõmba ka. Küll aga olen tähele pannud, et seal käivad poliitikud, sõjaväelased ja asjakohaste seltside esindajad riiklikke tähtpäevi tähistamas, kõnesid pidamas ja pärgasid panemas. Jüriöö ülestõusu ajal 14. sajandil toimus seal üks oluline lahing, seepärast ongi seal need sambad ja lehvib militaristlik vaim. Kõle, pidulik ja kindlasti riigile ka vajalik koht, aga reaalselt on vabadusele rohkem kasu Pae pargist, kus saab rahulikult lapsevankrit lükata. Muide, Jüriöö park asub piirkonnas, kuhu pääsebki kõige paremini ligi musta mersu või mõne muu auto ja kaitseväe soomustransportööriga – jala sinna juba ei lähe ja ühistranspordiga minek on paras nuhtlus. Ümberringi ei leidu kvartalite kaupa ühtki elumaja, on ainult tootmishooned, angaarid, tööstusmaastik, mõni üksik teenindusettevõte... Küll leiti suurepärane koht, kus kõnesid pidada ja tähtpäevi tähistada! Jüriöö park on igas mõttes Priisle kandi vastand, ja ärgu nüüd pahandatagu, aga ma ütlen, et esimese äratatavad emotsioonid on minu puhul teise äratatavate emotsioonidega võrreldes nulliläheda sed.

1990-ndate alguses likvideeriti kolhoosid ja sovhoosid, ühes sellega kadus maapiirkonnast senine jõukus ja heaolu, tuli hakata nuputama, kuidas kroone juurde teenida. Vanaisa-vanaema naabrimees Priit käis siis Tallinnas Priisle turu juures lambaliha müümas. Mitte uhkete kaarte all, vaid tänaval, bussipeatuse lähistel, majade pool. Tempel oli muidu lihal peal ja kõik korrektne. Müüja kiitis head teenistust – lambaliha käntsud läksid kiiresti. Kord oli just see päev 1993. aasta novembris, kui Tallinnas puhkes politseinik Koit Pikaro ja militarist Asso Kommeri vahel tulevahetus. Priit sõitis parajasti tagasi Roosna-Alliku poole, kui peeti kinni ja otsiti auto läbi. Auto oli täis veriseid kirveid ja nuge! Paar lihatükki oli õnneks ka ette näidata, lasti tulema, öeldi ainult, et nii palju terariistu ei tohi kaasas kanda.

2015. aasta suvel sai Suur-Sõjamäe 12a asuv hiiglaslik vana tööstushoone Baltimaade suurima seinamaalingu „Ülemiste tüdruk", mis kujutab sinisel taustal suure punase vihmavarjuga tüdrukut. Vihmaks on „binaarvihm" ehk ühtede ja nullide rodu – mille sisse on omakorda peidetud salm Debora Vaarandi lastepoeemist „Ülemiste vanake ja noor linnaehitaja". Seega on Lasnamäe linnaruumi põlistatud veel üks kirjanik, Juhan Smuuli teine abikaasa Debora Vaarandi. Tähelepanuväärne on, et nimetatud poeem

sündis sotsialistliku realismi kõrgajastul – suurt seina Tallinna avalikus ruumis kaunistab salmitäis sotsialistlikku, stalinliku ülesehitustöö palangust kantud ja helget kommunistlikku homset ülistavat luulet. Ja miks mitte.

Selle raamatu kirjutamise lõppfaasis, 2016. aasta sügisel ilmus pealinna ajakirjanduses uudis, mis andis teada, et olukord Lasnamäe avaliku kunsti osas on veelgi paranenud, nimelt maalisid neli kunstnikku aadressil Kivila 3a asuva üheksakorruselise maja küljeseinale hiiglasliku pildi lapsest ja tuvidest. Nüüd näeb see sein välja tõesti efektne. Niisama erksate värvidega on Lasnamäe suuri halle paneelpindu kaetud lähiminevikus siin-seal ennegi, aga selliste lahenduste puhul saab heal juhul rääkida konstruktivismihõngust – Kivila 3a seina kaunistab seevastu pilt mis pilt. Keskmisest rohkem on kunsti tehtud ka Asunduse 9 otsaseinal.

*

Tallinna 62. Keskkool, mis muutus 1996. aastal Lasnamäe Üldgümnaasiumiks, oli õpetajate koosseisu poolest üsna eriline kool. Ma püüan ennast siinkohal edukalt tagasi hoida koolielu puudutavatest mälestustest, mille koht ei ole siinses raamatus, ja toon õpetajate kollektiivist ainult neli näidet, et näidata, kui huvitavaid „kohtumisi kooliteel" võis ühes tavalises Lasnamäe keskkoolis aset leida. Need neli õpetajat olid Harry Egipt, Erkki Otsman, Leo Nõmm ja Juhan Tamme.

Harry Egipt, kuulus Eesti NSV reklaamfilmide režissöör ja fotograaf andis mulle 10. ja 11. klassis ajalugu: eesti ajalugu jääajast kaasajani ja maailma 20. sajandi ajalugu kuni Teise maailmasõjani. Ta oli tõeliselt värvikas isiksus. Seda, et ta on režissöör ja fotograaf, ma tol ajal ilmselt teadsin, aga ei tähtsustanud seda üle. Ühes Sexeris oli olnud väga eriskummaline Egipti tehtud aktifoto: naine istub rannaliival, ees laudlinal uhke tühi kristallvaagen. Väga egiptilik stilistika! Ta olemus oli väga energiline, võib-olla oleks täpne öelda elektrifitseeritud, näiteks kedagi kuulama jäädes võis ta kõneleja ees seistes justkui suruda jalad tugevasti vastu maad, nagu valmistudes raskust tõstma, kallutada keha ettepoole ja puurida oma pilguga pingsalt, ülima tähelepanelikkusega kõneleja silmadesse, olles sel viisil justkui teinud kõik, et mitte ükski sõnakene kõneleja jutust temast kogemata kombel mööda ei lipsaks. Olles aus, siis tema õpetamismeetod oli praktiliselt kõlbmatu. See nägi välja nii. Egipt tuli klassi, tervitas, vaatas klassi üle, võttis siis kriidi ja hakkas kirjutama tahvlile suurelt küsimusi käsitletava peatüki kohta. Meie pidime neid õpiku järgi vihikusse vastama. Kes valmis sai, võis minna ja õpetajale vihikust vastused ette näidata. Seejuures olid vastused õpikust nii kergesti leitavad, et ei olnud vaja isegi kogu lõiku või lauset läbi lugeda, vastuse võis kohe välja tõsta. See oligi kogu õppetöö vorm. Me ei õppinud ajaloost sel moel mitte midagi, heal juhul jäi mõni sõna või mõiste kuhugi teadvussesse ulpima. Kui õpetaja oli vihikusse kirjutatuga rahul, pani ta vihiku omanikule viie. Ja pani mitte klassipäevikusse, vaid omaenda isiklikku žurnaali. Vist oli nii, et alles mitu žurnaali-viit andsid kokku klassipäeviku-viie. Nii need hinded kogunesid ja veerandisse tuli ikka viis. Ilma, et me – või vähemalt ma – oleks krammivõrragi ajalugu sisuliselt õppinud. Noh, aga me ei nurisenud, sest viie vastu ei olnud kellelgi midagi. Vahel harva laskis Egipt õpilastel endil küsimusi

moodustada ja klassikaaslasele esitada, hinde peale, ja hinde sai ka esitaja. Kord mõtlesin teha nalja ja moodustasin „universaalküsimuse“: millal... ja kus... juhtus... mis? Egipt sellist nalja ei hinnanud, pani kohe oma žurnaali kahe. Aga seegi ei olnud katastroof, see ei olnud hinne kaks tavapärases tähenduses.

Kesise õppetöö kompenseeris Egipt oma isiku ja nn tunnivälise tööga. Ta ei olnud mingi omapoisitseja, kuid ta suhtles meiega kui inimestega, kelle arvamus on tõsiseltvõetav või vähemalt väärt ära kuulamist. Tüüpiline distants õpetaja ja õpilase vahel tema puhul puudus. Peagi selgus, et Egiptile meeldib väga vana hea rokk. Ta oli tohutu biitlite, Pink Floydi ja Jethro Tulli fänn. See tuli klassis jutuks, eeskätt mina näitasin üles huvi ja meie ajalootund rikastus tavaga vahel, kord kuus või veerandis kuulata kogu klassiga mingit rokilugu, kusjuures nii, et kõigil õpilastel on laulusõnad ees ja nad kuulavad kaasa. Queenist Egipt nii vaimustatud ei olnud, Queeni lalutekstid ei olnud tema meelest intellektuaalselt nii kõrgel tasemel, kui nimetatud kolme bändi omad. Ja tõesti, nii ju on. Nii kuulasime tunnis biitlite laulu „Magical Mystery Tour“ ja Queeni laulu „The Show Must Go On“, ja veel nõnda, et mina tõlkisin tekstid eesti keelde. Sealt algas mu tõlkijakarjäär! Jõulude saabudes kuulasime tunnis Louis Armstrongi laulu „White Christmas“, seda küll tõlketa. Arvatavasti kuulasime midagi veel. Egipt lausa lindistas mulle kassetile ühte ja teist oma isiklikust fonoteegist. Tal oli suur kaust, kuhu olid kirjutatud Pink Floydi albumi „The Wall“ laulude sõnad, sain selle laenuks ja uurisin neid, muusikat kõrvale kuulates. Kord juhtis ta mu tähelepanu Jethro Tulli laulu „Aqualung“ sõnade kujundikeelele. Nii et ajalugu – *no*, aga rokk – täiesti *si*! See ei olnud minu jaoks osav tunnitäitmine mingi tilililuga, vaid see joon imponeeris mulle Egipti juures tõsiselt. Rokkmuusika oli seega osa meie õppetööst, kas pole vinge! Nojah, neile, keda rokk ei huvitanud, seda kõrvalväärtust ei olnud. Egipti isik võis mõnele ka täiesti vastuvõetamatu tunduda. Kord kargas üks mu klassiõde peaaegu hüsteeriliselt pingist püsti ja jooksis klassist välja, hüüdes: „Mina selle hullu tunnis ei ole!!“ Mis oli juhtunud? Ei midagi erilist, kõik oli tavapärane: Egipt oli tulnud klassi, avastanud, et tahvlile ei saa kirjutada, kuna see on puhastamata, võtnud kraanikapist kaltsu, valanud selle kraani all läbimärjaks, tõmmanud lirtsat-lärtsat-lirtsat-lärtsat tahvli hoogsate, jõuliste liigutustega puhtaks ja viimase tõmbe pealt kaltsu hoolimatult käest lasknud, nii et kriidisodine hall märg räbal hooga läbi õhu vuhises ja klassi nurka plartsatas. Kõik oli kiire, tõhus ja efektne.

Selline õpetaja oli Harry Egipt. Ajalugu ma temaga ei õppinud, aga kokkupuude värvika isiksusega oli ka palju väärt. Seda enam, et Egiptiga võis rääkida juttu ka muudel teemadel peale ajaloo. Ja rokkmuusika. Kord olime kunstitunnis teinud paberist inimkujusid ja sättinud neid poosi. Nähes neid kujusid klassis lõpetamatult vedelemas, tulin ühel päeval heale mõttele. Ootasin, kuni selleks päevaks oli kõigil kool läbi, jäin üksi klassi, tirisin kujud kapi otsast ja nurkadest välja, tõstsin toolid jalgupidi laudadele ja kujud nende peale igasugustesse poosidesse ja rühmadesse. Tulemus nägi välja täitsa huvitav. Igati kunst. Mul oli kooli kaamera parajasti käepärast, filmisin seda „näitust" üksikasjalikult ja nimetasin kunstipolügooniks. Siis tuli millegipärast klassi Egipt. Ta vaatas mu näituse üle, noogutas tunnustavalt ja soovitas kutsuda „Aktuaalse kaamera" võttegrupp, tegema kultuuriuudist. Täiesti ilma naljata! Ajasime tükk aega seal polügoonil kunstist juttu. Järgmine tund klassis pidigi olema jälle meil, aga klassikaaslaste reaktsioon ei olnud päris polügooni vääriline. Et mina selle autor olin, ei öelnud ma kellelegi.

Erkki Otsmani tunneb Eesti avalikkus kui populaarset kabaree- ja šansoonilauljat, kes muuhulgas armastab esitada rolle glamuursetes ja säravates naiseriietes. Minule oli ta kogu keskkooliaja aga bioloogia õpetaja. Seda, et tal on lauluhuvi, sain teada alles pärast keskkooli lõppu, kui Kroonikas ilmus Otsmanist minu jaoks üllatusi täis artikkel. Küll aga andis ta minu meelest keskkoolis ka prantsuse keele tunde soovijaile. Otsman oli igati korralik õpetaja, selline, nagu peab. Tema tundides õppisime üksipulgi rakuehitust, DNA-d, kromosoome, mitokondreid, ensüüme ja Mendeli herneid. Bioloogia-välisega seal ei tegeldud ja mahv oli küllaldane. Mitte et ma küll praegu Erkki Otsmani tundides õpitud bioloogiast rohkem mäletaks, kui Harry Egipti tundides õpitud ajaloost! Aga nagu Egipt, nii suhtus ka Otsman meisse kui mõtlemisvõimelistesse inimestesse, ka tema ei ehitanud enda ja õpilaste vahele mingit kunstlikku autoriteeti või seisuslikku barjääri. Tal oli plastiline ja kuidagi peenekoeline miimika, täpselt nagu kabareelaulja(tari)l peab olema, liigutused olid pehmed ja sujuvad, ilme alati heatahtlik ja natuke õnnis. Ta oli positiivse auraga inimene, alati sõbralik ja valmis lahkelt naeratama. Samal ajal, kui meil koolis oli õpetajaid, kes maksimaalselt võisid sapiselt irvitada või kõiketeadja iroonilisusega muiata. Muidugi vahel läks ka meie muidu üsna mõistlik klassikollektiiv natuke käest ja kippus tunnis üle mõõdu sumisema. Ükskord pahvatas Otsman selle peale vaoshoitud närvilikkusega: „Kui te ei rahune,

siis ma lahkun siit klassist ära!“ Rahunesime ja tund sai jätkuda. See oli tõesti üksikjuhtum. Minul molekulaarbioloogia vastu mingit loomupärast tõmmet ei olnud, hoopis teine on olnud lugu bioloogiaga liikide tasandil. Juba põhikoolis tegin zooloogiatunni jaoks isukalt referaate kiskjalistest ja toonekurgedest, nii et õpetaja kiitis, et on keskmisest sisukamad. Keskkoolis valisin 12. klassi kevadel millegipärast üheks eksamiks bioloogia. Küllap sellepärast, et oli võimalus teha referaat ja nägin võimalust ekspluateerida juba tuttavat teemat. Tegingi selle jälle kiskjaliste seltsist ja kukkus taas igati tummine välja. Võimalik, et tegu oli nihverdusega saada üks eksam võimalikult kergesti tehtud. Kui minu klassijuhataja aga avastas, et olen võõrkeele tegemata jätnud – minu pea kohal ju tiksus siis juba eesti filoloogia Pedas, kus ilmselt pidi võõrkeel osutuma määravamaks kui teadmised pesukarude ja kõrberebaste osas –, andis ta asjale hoo sisse ja maandusin Inglise Kolledži ruumidesse boonuskorras saksa keele eksamit tegema. Minu põhikooliaegne saksa keele õpetaja Ellen Liiv tegi enne mulle paari nädala jooksul võimsa kiirdrilli, sest keskkoolis, kus saksa keele tase oli erakordselt nõrk, oli ka minu tase kõvasti kukkunud. Aga Otsmani käest sain oma kiskjaliste seltsi eest meelepärase hinde. Töö kiskjalistega oli mulle muide teinud hästi selgeks elusloodus taksonoomia põhimõtte ja struktuuri – riik, hõimkond, klass, selts, sugukond, perekond, liik, isend – ning juba see teadmine oli kulutatud aega väärt. Öeldes näiteks: „Ich habe eine Katze“, võin täpsustada, et ta kuulub kiskjaliste seltsi ja kaslaste sugukonda. Üldiselt on nii praegugi, et kui ma kohtan kuskil sõna „mitokonder“, siis seostan selle koheselt bioloogia ja mikroskoopidega just nimelt tänu Erkki Otsmani tundides saadud teadmistele.

Leo Nõmm oli esimene hea ajaloopedagoog minu haridusteel. Põhikoolis sain õpetaja Erikalt eesti ajalugu jääajast kaasajani ja maailma muinasaega, ta oli täitsa okei õpetaja, aga õpikud olid ajast ja arust ning õpetaja ei rääkinud ka ainet huvitavaks. Seejärel saime kelleltki natuke keskaega, taas ajast ja arust puruigava õpiku järgi. Siis andis üks kileda häälega naisõpetaja uusaega ühes ühiskonnaõpetusega ja see kogemus oli äärmiselt masendav. Ühiskonnaõpetus nägi näiteks välja nii, et õpetaja dikteeris meile keerulisi lausepussakaid, kus sisaldusid sõnad nagu „pretsedent“ ja „täidesaatev võim“, me kirjutasime need laused midagi mõistmata oma vihikusse, tuupisime kontrolltööks pähe ja kui küsimused ette anti, kirjutasime neile poolpimesi vastuseks mõned päheõpitud laused, lootuses, et midagi ikka märki tabab. Enamasti ei tabanud, kõik oli hädine kolm.

Uusaeg sama õpetaja esituses ei saanud põnevam olla, ega olnudki, seda näitab asjaolu, et olen peaaegu kõik tema tunnid enda mälust maha kustutanud. Nii lõppes vanas koolis 9. klass. Uues koolis andis mulle ainet Harry Egipt. Kuni saabus 12. klass. Seal astus meie ette 20. sajandi teise poole ajalugu andma Leo Nõmm. Kes oli Leo Nõmm? Ta oli mees minevikuga. Ta oli olnud 1980-ndatel ameti poolest Eesti NSV Sõjakomissariaadi poliitosakonna ülem ja sõjalise auastme järgi polkovnik. Rahvusarhiivi fotode andmebaasist Fotis võib iga internetiomanik paari klõpsuga üles leida foto 1984. aastast, kus Leo Nõmm, munder seljas, esineb kõnega kutsealuste pidulikul ärasaatmisel tegevteenistusse NSV Liidu relvajõududes. Kõrval Eesti NSV Ministrite Nõukogu esimehe asetäitja Indrek Toome. See tähendab, et Nõmm oli väga kõrge NSV Liidu relvajõudude tegelane, Eesti NSV mastaabis koguni erakordselt kõrge. Siia võiks panna kolm punkti ja pidada pika pausi. Aga seda kõike sain ma Nõmme kolleegilt, ühiskonnaõpetaja Juhan Tammelt teada alles 2012. aasta suvel. Toona, Nõmme tundides ajalugu õppides ei teadnud ma kõigest sellest vähimatki.

Oma minevikust hoolimata õpetas Leo Nõmm täiesti kvaliteetset ajalugu ja tegi seda samuti kvaliteetselt. Ta oli siis lühemat kasvu 55-aastane väärikas ja soliidne härra, oli aimata tõesti sõjaväelaslikku rühti, kui tagantjärele meenutan. Nõmm oli hea õpetaja ja meeldiv, sümpaatne inimene, alati leebe ja rahulik, valmis astuma õpilasega dialoogi ajalookäsimuste üle. Kui õpilane avaldas selleks soovi. Ma ei mäleta teda ealeski ägestununa, ärritununa, ta ei sähvinud kunagi pilguga, ei kõrgendanud häält, ei teinud järske liigutusi, ei tekitanud õpilastel endaga mingeid probleemseid ja pingelisi seise, konfliktidest rääkimata. See ei olnud õpitud maneer või kamuflaaž, ta oligi selline inimene. Inimene, kel sädeles heas tujus olles isegi silmanurkades muhelus. Tõeliselt tore oli tema tundides viibida, tunda, et sind peetakse arukaks inimeseks. Jah, nii Egipt, Otsman ja Nõmm kui ka Tamme, kellest veel juttu tuleb, olid selles osas sarnased. Nad olid valmis võtma keskkooliõpilast kui vestluskaaslast, kui too selleks soovi avaldas. Seda enam, et Nõmme tunnid olid, nagu ütlesin, vabad pingest. Seejuures ei nõrgestanud selline tunni õhkkond Nõmme autoriteeti. Ta kehtestas ennast pingutamata meeldiva vanahärrana. Võin uhkusega öelda, et mulle on Teist maailmasõda, Stalinit ja Churchilli õpetanud Eesti NSV Sõjakomissariaadi poliitosakonna ülem ja polkovnik isiklikult! Mitte et see oleks vajutanud õppesisule vastava pitseri – seda kindlasti mitte. Nagu ütlesin, Nõmme õpetatud ajalugu oli objektiivne, nagu peab, ja miks

ei oleks pidanud olemagi. Tamme rääkis paari sõnaga Nõmme eluloost, Nõmm ei olnud impeeriumimeelne sõjard, vaid osutus perestroika pingevälja tekkides olevat ühiskonna liberaliseerijate poolel. Mis läks talle maksma ka kõrge ametikoha. Lõpuks jõudis ta Tallinna 62. Keskkooli. Mul on hea meel, et jõudis. Esimest korda oma haridusteel olin ajaloo tunnis, kus midagi reaalselt õppisin. Õppetöö oli muidugi õpikupõhine, aga seda saatis õpetaja kommentaar ja toetav atmosfäär. Kord kritiseeris ta möödaminnes mingit tankimudelit – need tankid põlenud pihta saades, nagu küünlad. Küll vana polkovnik juba teadis!

Toonist on kindlasti olnud mõista, et Leo Nõmme meie hulgas enam ei ole. Jah, 15. mail 2006 leiti Nõmm Paldiskis oma kodutrepikoja ees kuklavigastusega lamamas, ta viidi haiglasse, kus 17. mail suri. Kuidas vigastus tekkis, kas tegu oli õnnetu kukkumisega või keegi lõi selja tagant, seda asus politsei uurima, kuid avalikult kättesaadav info sellega lõpeb ja rohkem fakte ei ole ka minul sellele loole lisada. 1999. aastast oli Nõmm olnud Paldiski Gümnaasiumis ajaloo, ühiskonnaõpetuse, filosoofia ja giidinduse õpetaja, ta andis tunde ka Keila Gümnaasiumis. Ja oli millalgi muutnud perekonnanime. Oli olnud Leo Nõmm, aga siis sai temast Leo Achenberg. 2005. aasta lõpus olin teda Viru bussiterminalis näinud, ajanud temaga juttu ja maininud, et töötan Eesti Päevalehes. Uue aasta esimestel päevadel saabus sinna käsipostiga Nõmme/Achenbergi kiri. See sisaldas südamlikke tervitusi ja häid sõnu, aga lisaks ka teavet, et ei ole enam Nõmm, on Achenberg. „Miks vahetasin perekonnanime? Olen kindel, et seda ei oska mitte keegi eluilmas ära arvata," kirjutas ta muu hulgas, jättes mullegi põhjuse paljastamata. Seda tegi alles Juhan Tamme. Selgus, et Nõmm soovis Saksamaale elama siirduda. Aga enne juhtus nõnda. Mul on tohutult kurb, et selle väärika härra, sümpaatse inimese saatus kujunes selliseks. Olgu ta mälestus vähemalt siinkohal sel kujul põlistatud. Ta oli kindlasti üks neist õpetajatest, kes on mulle midagi andnud ka lihtsalt inimesena. Mitte ainult õpetajana.

Juhan Tamme andis mulle 12. klassis ühiskonnaõpetust. Ka tema oli mees minevikuga, ka tema minevikust ei teadnud me keegi tol ajal mitte midagi. Ehkki tunnismärke sellest ju oli, kord näitas Tamme meile tunnis isiklikult võetud Mihhail Gorbatšovi autogrammi mingil paberitükil. Kui 2012. aasta suvel Tammega kokku sain ja temaga veidi vestlesin, rääkis ta mulle enda eluloost. See oli nii huvitav, et tegin temaga hiljem koguni kaks pikka lindistusseanssi ja kirjutasin vestluse üles, lootusega see kuskil kunagi

avaldada. Kes siis oli olnud Juhan Tamme? Ta oli olnud aastail 1990–1991 Eestimaa Kommunistliku Partei (EKP) kümne kõrgeima mehe hulgas, nimelt EKP Tartu Linnakomitee I sekretär. See tähendab, et Tamme oli Tartu linna parteijuht. Tegemist oli väga tähtsa, parteinomenklatuuri tippu kuuluva ametipostiga. Tol ajal liikus Tamme Eesti NSV kõige kõrgemas võimuladvikus, lisaks sellele, et juhtis igapäevaselt Tartu linnas partei tegevust, puutus ta lähedalt kokku selliste meestega nagu Vaino Väljas, Enn-Arno Sillari, Mikk Titma jt, aga ka Tartu KGB ülem Anti Talur ja Tartu lennuväediviisi ülem Džohhar Dudajev. Veel enam, ta käis koduvabariiki esindamas ka Moskvas suurel areenil, kus puutus kokku selliste meestega nagu Gorbatšov, Jeltsin, Lukjanov, Jazov, Pološkov, Rõžkov... Sealt pärineski see Gorbatšovi autogramm, ja see ei olnud „mingi paberitükk", vaid kongressist osavõtja mandaat... Tamme oli perestroika ajal EKP, aga sellega seoses paratamatult ka NLKP reformimise peamiseid ideolooge meie koduvabariigis, ta töötas välja lahendusi, kuidas EKP saaks kohalike asjade üle otsustamisel suuremat iseseisvust. Niisiis oli ta olnud erakordselt suure kaliibriga nõukogude parteitegelane, kes siiski, olgu rõhutatud, tegutses Eesti ühiskonna liberaliseerijate leeris. Uuel ajal said küll mõned nõukogude aja kõrged võimumehed, väiksematest parteilastest rääkimata, jätkata karjääri Eesti Vabariigis, kuid Juhan Tamme kuulus nende hulka, kellele hakati panema kõikjal kätt ette. Ta oli töötanud Eesti Hariduse Arenduskeskuses, siis kirjastuses Avita toimetajana, aga need töösuhted ei kestnud kaua. Tallinna 62. Keskkoolis oli Tamme andnud tunnitasu alusel ühiskonnaõpetuse tunde juba 1992. aastast peale, kooli tollane direktor Ako Raud oli julge mees, võttis ta tööle. 1996. aastast hakkas Tamme selles koolis täiskohaga õpetajaks, lõpetades ühtlasi aktiivse parteilise tegevuse, et mitte minna pedagoogitööga vastuollu. Ja 1996. aasta sügisel hakkasingi saama temalt ühiskonnaõpetust. Muide, õpikud „Eesti ajalugu I" ja „Eesti ajalugu II" (Avita, 1995, autorid Ain Mäesalu, Tõnis Lukas, Mati Laur, Tõnu Tannberg, Ago Pajur), mille järgi ma 10. klassis õppisin ja mis olid väga head õpikud, olid mõlemad Juhan Tamme poolt toimetatud, see tähendab, et kaudselt sain Tammelt ka eesti ajalugu jääajast kaasajani.

Mis nüüd öelda? Ühiskonna toimimise seaduspärasid on mulle õpetanud endine tippkommunist, kes veel 6-7 aasta eest oli Moskvas pannud oma ideedega vihast sisisema Kremli brežnevismist läbiimbunud puuslikke, surunud kätt Gorbatšovil ja vestelnud Jeltsiniga. Ütlen seda, et Juhan Tamme tunnid, nagu ka Leo Nõmme tunnid, olid objektiivsed, kalluta-

mata, ideoloogiliselt neutraalsed ja erapooletud. Ja olgem ausad, asjaolu, et neid tarkusi jagas meile mees, kes oli ise ühiskonna suurte ja vägevatega tipptasemel sehkendanud, andis õppetööle ikka mingi teise kvaliteedi, kui oleks olnud seda kõike ainult raamatust õppinud Peda taustaga õpetaja tunnis. Pane nüüd võrdluseks kõrvale see kilehäälne naine, kes meile tuimalt oma pretsedente dikteeris! Seda enam, et Tamme tundides valitses vahva õhkkond. Ta oli muhe, jutukas ja lõbusa loomuga mees, kelle kergelt käriseva tooniga hääl oli nii tugev, et kostis isegi läbi ukse koridori ja läbi ventilatsiooni naaberklassidesse. Töövahendiks oli meile õpik, aga Tamme seletas juurde ja tõi omapoolseid näiteid. Kord küsis ta klassilt retoorilise küsimuse: „Miks on nii, et Riigikogus on laual suurepärane seaduseelnõu, millega on kõik Riigikogu parteid päri ja mis on tõesti hea, suurepärane seaduseelnõu, aga selle vastuvõtmine kukub läbi?“ Meie sellele vastust ei suutnud välja nuputada, mistõttu pidi Tamme ise vastama: „Aga sellepärast, et selle seaduseelnõu on esitanud „vale“ partei.“ Puhas universaalne tõde, vaata Riigikogu tööd kas või tänapäeval. Ausalt öeldes pean tunnistama, et teadlikult mulle ühiskonnaõpetusest palju külge ei jäänud – vahest alateadlikult midagi jäi –, aga taaskord oli nii, et suhtlus sõbraliku, muheda, naljahimulise, erudeeritud värvika isiksusega, kes pidas õpilast vestluse väärliseks, ja Tamme kõike seda kaheldamatult oli, andis võib-olla rohkemgi, kui otsene õppesisu. Tamme oli õpilaste seas kindlalt üks populaarsemaid õpetajaid. Kui tegutses veel selline suhtluskeskkond nagu Orkut, tekkis sinna isegi Juhan Tammele pühendatud kommuun, kus pillati ohtralt tema kohta lugusid, sententse ja kilde.

Ja ongi aeg teha midagi üldistuselaadset. Tallinna 62. Keskkoolis töötasid õpetajatena nüüdseks legendaarsete reklaamfilmide režissöör ja aktifotograaf, tänapäeva Eesti parimaid šansoonilauljaid ja kabareelavade täht, endine Eesti NSV Sõjakomissariaadi poliitosakonna polkovnikust ülem ja endine EKP Tartu Linnakomitee I sekretär! Need olid ainult neli näidet – kui uurida teiste õpetajate taustu, võib tulla lisa. Üks õpetaja rääkis kunagi näiteks midagi plaanikomitees töötamisest ja näitas fotot noorusajast, kus ta tantsib Mart Siimanniga. Ärme unusta ka ETV omaaegset halli kardinali Voldemar Lindströmi. See „hall kardinal“ on minu poolt öeldud täie tunnustuse ja imetlusega, ega ole ka muide minu looming, vaid seda mõistet kasutas näiteks ka üks kunagisi Eesti tele- ja raadiovaldkonna bosse Enn Anupõld oma õnnitluses Lindströmi 75. sünnipäeva puhul. Uhkusega võin öelda, et selline mees, kelle kohta öeldakse „hall kardinal“, oli minu

esimeseks teejuhiks televisiooni maailma. Kui hakata nüüd üldse mõtlema, milliste isiksuste ja tippudega ma keskkoolinolgina täiesti iseenesest kokku puutusin: Lindström, Made, Ott, Aaviksoo, Valt, Kersna, Raid, Veskus, Egipt, Otsman, Nõmm, Tamme... Kontakte ja saatelehti heasse seltskonda ei väljasta sugugi mitte ainult kesklinna ihaldatud eliitkoolid! Ka mina tulin Lasnamäe Üldgümnaasiumist tulema, patsakas imaginaarseid visiitkaarte taskus! Ja nagu öeldud, kõigist õpetajatest ei saa siin raamatus juttu teha, aga neist mõnegi CV võib ju veel üllatusi pakkuda. Rääkimata sellest, et kitsalt õpetajana väärivad veel mitmed tunnustussõnu. Ehk saab see tehtud kunagi kuskil mujal!

*

Huvi muusika vastu oli mul lihtsalt meeletu. Kogusin seda, kust aga sain. Eriti rokki ja *metal*'it. Poppi ka, aga vähem. Lasin kõrvust läbi kõik, mis kätte sattus, ja kui asi meeldima hakkas, jäin fännama. Peale muusika enda kogusin ka infot muusika kohta. Korrakem üle: ei olnud internetiaeg. Kõige kõvematel fännidel olid koostatud kaustikud ja kaustad, kuhu olid kirja pandud ansamblite koosseisud, diskograafia ja laulusõnad. Klassivend Indrekul, kes ise kuulas *trance*'i, *house*'i ja muud reivimuusikat, oli kodus terve ports selliseid kaustikuid *heavy metal*'i, *thrash metal*'i ja *death metal*'i kohta, ta oli need saanud ühelt sõbralt. Indrek laenas neid mullegi. Need olid lisaks muule kunstipäraselt kaunistatud – just nagu mungad keskaja kloostrites värvisid ja joonistasid oma pärgamentidel majuskleid omaette kunstiteosteks, nii olid ka selles kaustikus bändide nimed joonistatud logona. Igal *metal*-bändil oli ju nimi visuaalselt kujundatud endale tunnuslikuks logoks, näiteks Metallica, Slayeri, Anthraxi, Kreatori, Deathi logod olid rajuma muusika kuulajate ringkonnis sama kindlad ja tuntud, nagu Adidase või Coca-Cola logod. Need logod oli see tüüp – kelle nime ma ei mäleta – oma kaustikutes tõelise keskaegse munga moodi välja maalinud. Küll see oli põnev ja silmale ilus lektüür! Hoobilt ostsin endale paki kaustasid ja hakkasin kogu seda tarkust ümber kirjutama, taas keskaegse munga kombel, püüdes bändide logosid kui mitte järele aimata, siis vähemalt oma oskuse järgi visuaalselt esile tõsta. Võib täiesti vabalt öelda, et see oli esimene kord pärast mudilaspõlve sirgeldamisi, kus ma joonistasin sisemise kihu sunnil, tundes sellest tegevusest heameelt. Ümberkirjutustegevus võrdus minu jaoks tõelise loengusarjaga nende žanride muusikast, seal oli kümneid bände, mille nimegi ma ei olnud varem kuulnud, rääkimata nende muusika kuulamisest. Aga nüüd kirjutasin läbi nende koosseisud ja diskograafiad ning sain nendega justkui tagaukse kaudu tuttavaks. Agent Steel, Anacrusis, Annihilator, Anthrax, Bulldozer, Carnivore, Celtic Frost, Coroner, Death Angel, Destruction, D.R.I., Exciter, Exodus, Flotsam and Jetsam, Holy Moses, Kreator, Megadeth, Mekong Delta, Metal Church, Metallica, Nuclear Assault, Overkill, Pantera, Pestilence, Possessed, Prong, Razor, Sacred Reich, Sadus, Sepultura, Slayer, Sodom, Suicidal Tendencies, Zoetrope, Tankard, Testament, Venom, Voivod, Whiplash... Kui mälus sorida. See on *thrash metal*'i rida. Mõnda asja õnnestus ka oma kõrvaga

kuulda, aga see rida, kiire kidrakäristamine ja tige trummitäristamine mulle üldiselt muusikaliselt ei meeldinud. Kui välja arvata Metallica, sest see bänd oli tõesti ülikõva, ning seal oli enamat kui käristamine ja täristamine. Ma ei räägi siin loomulikult 1991. aasta ballaadidest, vaid ikka sellest, mis jäi 1980-ndatesse. Sepultura puhul kuulasin mõnuga 1990-ndate keskpaiga loomingut. Flotsam and Jetsami üks album on mul ka toona mõnda aega pleieris mürisenud. Aga kõik, mis oli Indrekult saadud kaustikutes, kirjutasin ja maalisin endale ringi. See oli haridus, iseõppimine oma puhtaimal kujul. Hevist ja defist ma siin enam mälust näiteid tooma ei hakka, piisab, kui ütlen, et need olid samavõrra totaalsed ja ülipõhjalikud, ning hevi, eriti King Diamond, Mercyful Fate, Helloween, Judas Priest, Accept, U.D.O., Blind Guardian, aironmeidenist rääkimata, kõnetas mind juba isiklikult. Kui Indreku sõbra kaustikud otsa said, hakkasin ise koostama uusi kaustikuid, juba roki kohta.

Vaat see oli muusikaõpetus, mida tahtsin õppida, ja muusikaajalugu, mida tahtsin uurida! Kirjutasin King Diamondi albumi „Fatal Portrait" laulude sõnu hoolikalt ja peene käekirjaga ruudulisse kausta... Siis ühe teise bändi albumi. Siis kolmanda bändi albumi... Kümneid, kümneid, kümneid A4 formaadis peene kirjaga täidetud lehekülgi. Lisaks muule oli see inglise keel, mida ma kunagi koolis ei õppinud. Lisaks muule oli see poeesia, milleni kirjandustunnid eales ei ulatunud. Aga see oli ka esseistika ja sotsiaalkriitika, sest näiteks Metallica laulutekstid rappisid armutult USA ühiskonda. Nii et ühiskonnaõpetust sain veel enne ekskommunisti küüsi-jõudmist ameerika *thrash*-muusikutelt! Aga see oli ka ulmekirjandus, *fantasy* ja *horror*, sest King Diamondi albumid olid terviklikud süžeed, täis jõledaid vanaemasid, needusi ja loitse, kurjasid hingi, lendavaid kirveid ja muud seesugust. Mis olid selle kõrval gregoriuse koraalid! Gregoriuse koraale ja muid keskaja muusika motiive, aga ka klassikalise muusika lõimi ja folgisugemeid sain kõiki endale *metal*'i hulgast meelepärases kastmes ka niikuinii. Lisaks põimusid selles muusikas ajalugu, mütoloogia, kirjandus ja geograafia. Pazuzu viis mind Lähis-Ida muinasilma, Falkenbach islandi saagade keskele, Bathory viikingite maailma, Summoning Tolkieni Keskmaale, Amorphis valas *doom metal*'iks soome rahvaviise... Ega läinud mul sellest kõigest osa saamiseks vaja teada, mis on oktaav. Ma ei tea siiamaani, mis see kuradi oktaav on! Aga kas teadmatus sellest, mis on daktül, takistab tädikest lummumast Marie Underi luulest?

Koos Burzumi, Emperori, Cradle of Filthi ja Dimmu Borgiriga saabus 1996. ja 1997. aasta paiku *black metal*'i vaimustus, mis ei vaibunud

kümmekond aastat. Nüüd fännasin juba ilma kaustikuteta. Ühes *black*'iga tuli kaasa muudki imekaunist, võimsat ja põrgulikku *metal*'it, nagu Amorphis, Anathema, Summoning, Pazuzu, Falkenbach, Tiamat, Therion, Theatre of Tragedy, The Kovenant, Samael, The Gathering, Septic Flesh, Lacrimosa, Evereve... Need nimed ei ole loetletud mitte „oma peene ja erilise muusikamaitse" näitamiseks. Inimest, kes kuulab väga palju muusikat, saab minu meelest edukalt portreteerida muu hulgas ka selle muusika kaudu. Ja need nimed portreteerivad mind. Siiamaani ei ole ma sedasorti muusikat hüljanud, „lapsikust mürast" välja kasvanud. Vahel kuulan YouTube'ist näiteks mõnda Emperori *live*'i ja lugu „With Strength I Burn" toob mulle alati peale korraga nii külmavärinud kui ka kuumalained, minu meelest on see laul üks muusika tippe selles mõttes, et seal kohtuvad kõik, mida ma pean ühenduses olevaks hea kunstiga: jõud, ilu ja intellekt. Kui osavalt ja imeliselt on selles laulus ühte põimitud ülim harmoonia ja ülim kaos! Just nimelt eputamisest ja snobismist olen ma vaba, tunnistades ausalt ja uhkelt, et minu muusika on selline. Queenist Emperorini. Mind on lihvinud need lained. Mind on enda alla matnud need võnked. Need on minu lained ja minu võnked. Ja need on ka muusikalises mõttes rikkad, virtuoossed ja tihti täiuslikud.

Kaks hevisaurust nägin juba kooliajal lava peal ära ka. 20. veebruaril 1997 esines klubis Dekoltee Dio ja seitse päeva hiljem, 27. veebruaril samas kohas King Diamond. Dio minu esimese kategooria lemmikute hulka ei kuulunud, aga kihk oli ära näha. King Diamond seevastu oli minu lemmikute esireas, teda vahetult laval näha oli minu jaoks kõva sõna. Need olid vist esimesed välismaa suurused, kelle kontserdil ma käisin. All-linnast viskasin öösel jalgsi Lasnamäele. Koolis kirjutasin mõlemast kontserdist muusikaõpetajale referaadi, ju oli tarvis kirjutada kaks kontserdireferaati ja õnneks sai kontserdid valida ka väljastpoolt klassikalise muusika maailma. Neid referaate oli lust kirjutada. Mäletan ka ühte teist kirjatööd muusikaõpetajale, tegin seal ülevaate popmuusika laulusõnadest sisulisest aspektist. Selles märgisüsteemis kuulus popmuusika alla kõik, mis ei olnud klassikaline muusika, nii et sain lagedale tulla oma teadmistega Metallica ja King Diamondi laulutekstidest. Analüüsisin ja klassifitseerisin põhjalikult. Aga kord oli ikka tarvis ära käia ka klassikalise muusika kontserdil. Vaatasin, et Jaani või Kaarli kirikus on mingi orelikontsert, see käib küll. Istusin kõvale kirikupingile ja hakkasin kuulama, kõik oli igav, üksluine ja uinutav, kippusin tukkuma jääma. Pärast kirjutasingi referaati, et jäin tukkuma.

Millele järgnes õpetaja resolutsioon: kontserti on tarvis külastada puhanuna! Õnneks oli meil tõesti väga tolerantne muusikaõpetaja, sain vajalikke töid teha oma huvidest ja maitsest lähtuvalt. See ei tähenda, et tema tundidest midagi mulle huvi ei pakkunud. Kord palusin õpetajalt koju laenuks plaati Schönbergi „Kuu-Pierrot'ga", õpetaja andis lahkelt.

Indreku kaustikuid hakkasin ringi kirjutama juba 1994. aasta septembris. Veel teinegi mälestus on mul selle aasta septembrist. Hommikuti enne uksest välja minekut ma raadiot ei kuulanud. Järelikult jäid uudised üldse teadmata. Enne, kui päeval koju tulin ja raadiost neid juba juhtumisi ja taustana kuulsin. Ka 28. septembri hommikul oli samamoodi. Sõitsin kooli, nagu tavaliselt, ka koolis ei märganud ma midagi tavapäratut. Muusikaõpetus oli vist esimene tund, õpetaja tuli klassi, oli rahutu ja närviline, ütles, et raske on õppetööle keskenduda, sest temal olid ka tuttavad seal laeva peal. See repliik oli mulle arusaamatu, poolhääli küsisin, et mis laeva. Selle peale vaatas Andro mulle kurjalt otsa nagu viimasele turakale. See oli minul esimene kokkupuude selle uudisega. Terves minu suguseltsis ega tutvuskonnas ei leidunud inimesi, kellel oleks olnud põhjust sõita sellise laevaga, seetõttu minu sugulaste ja tuttavateni see katastroof ei ulatunud. Aga õudne oli see juhtum loomulikult sellest hoolimata. Päeva peale sai õppetööst asja küll, tunde ära ei jäetud, lonkisin koju ja kodus raadios ainult sellest räägitigi, iga natukese aja tagant loeti pääsenute nimekirju ette. Istusin kirjutuslaua taha ja jätkasin Indreku kaustiku ümberkirjutamist. Ma ei usu, et see oli samal päeval – tükk aega ju koguti pääsenute nimesid kokku –, pigem mõnel järgneval päeval, kui meie klassi astus keset tundi sisse õppealajuhataja Merike ja teatas, et laeval oli olnud üks meie kooli õpilane, nimi mulle midagi ei öelnud, olin ju uus, vist olnud läinud vanematele teatamata salaja laevale. Selle peale tegime leinaseisaku.

Enamik sellest, mida olen uue kooliga seoses meenutanud, puudutab paratamatult sügiseid, talvi ja kevadeid. Ma ei ole üldse lähemalt peatunud Lasnamäe suvel. Milline oli Lasnamäe suvi?

Lasnamäe suvi oli täis rohelust. Jäätmaad haljendasid, kohati vohas rohi nagu ehtne hein. Vahel seda kuskil lõigati, ja siis lõhnas mahalõigatud rohi, nagu ehtne hein. Nii et heinalõhn oli olemas ka Lasnamäel. Majakvartalite vahel rohtu üldiselt lõigati, ei lastud puusani tõusta. Väga palju oli Lasnamäel puid: pärnasid, kaskesid, kastaneid. Mändidest rääkimata. Oli ilupõõsaid, mis värvilisi õisi õitsetasid. Lasnamäe suve erutavamaid lõhnu oli vihmamärja asfaldi lõhn. Soojast mõnusast suvisest vihmasabinast märg

asfalt lõhnas joovastavalt. Selles suures ülemlõhnas oli aimata märga tolmu, märga liiva, märgi puulehti ja oksakesi. Selle ülemlõhnaga liitusid märja mulla ja märgade puude lõhn. Sellistel hetkedel võis tunda, et elad, et päev on täitsa ilus, et tahaks midagi head. Siis võis jalutada näiteks Laagna poodi Merekivide järele. Võis niisama oma teekonda pikemaks lonkida, vaadates, kuidas varesed asfaldiloikudes sabistavad. Kuulatada, kuidas auto sõiduteel vurab pahinal läbi lombi. Tunda, kuidas üksik viimane tilgake otsmikku tabab. Jah, sellest on maalapsed ilma jäänud – soojast Lasnamäe vihmast ja märja asfaldi lõhnast.

Ilus ja soe ilm loomulikult tegid ka tuju heaks. Sinist taevast ja sooja kollast suvepäikest oli Lasnamäel külluses.

Mingil suvel, kas 1995. aastal või 1996. aastal võtsin siis kaasa päevateki ja läksin üle Narva maantee jäätmaale päevitama. Sinnasamma, kust nooremana olin talviti männioksi toonud. Viskasin palaka rohule, võtsin särgi maha, keerasin selja päikse poole ja lugesin ajakirja Kuum. Ju see siis oli 1995. aasta suvel, sest järgmisel aastal Kuum enam ei ilmunud. Kõik kohad, kaasa arvatud Kuum ja Raadio TOP, olid täis juttu Rock Summerist. Mina ei ole ühelgi Rock Summeril käinud, ehkki need toimusid sõna otseses mõttes käeulatuses. Ma lihtsalt ei ole eriti kontsertidel käija inimene. Lisaks sarnanes Rock Summeril käimine mingi massipsühhoosiga ja selliste asjade suhtes on mul üldiselt trots. Niisiis päevitasin seal ja lugesin ajakirja Kuum. Nüüd ma muidugi sinna enam päevitama ei läheks, aga toona ei tundunud see tegevus olevat küll midagi sellist, mille üle seisukoha võtmiseks peaks ülemäära aega kulutama.

Ühel neist suvedest käisin ka töö juures külas Rommil, kes siis parajasti oli öövaht Tõnismäel asuvas endises Seppo kliinikus – seal käis kapitaalremont. Pärast remondi lõppu asus sellesse hoonesse Justiitsministeerium. Laenasin sel suvel – ilmselt mitte järgmisel – Rommilt makki, et kvaliteetselt lindistada raadiost täismahus esitamisele tulev Pink Floydi album „Animals“. Rein Vader harrastas tol ajal natuke rokialbumite täismahus laskmist. Kasutasin juhust ja täiendasin oma fonoteeki Pink Floydi koha pealt.

Hämmastav, midagi muud detailset ma nendest kahest suvest ei mäletagi. Selles mõttes tundub õigus olevat neil, kes ütlevad, et linnasuvi on ajaraisk. Praegu paistab mulle, et magasin need kaks suve lihtsalt maha, tulemuseks ainult veidi impressioone ja mõni üksik mälestuskild. Muidugi võib ka linnasuve veeta võrratult ja seiklusrohkelt, seda tõestas mulle

1994. aasta suvi – ja ees ootas samasugune 1997. aasta suvi. Aga kuhu jäid nende kahe keskkoolisuve päevad?! Ma ei mäleta täpselt isegi, et ma maal käisin. Aga ma arvan, et seal ma ikka ka käisin. Ühte asja ma siiski tean kindlalt: 1996. aasta suvel vaatasin peaaegu kogu ulatuses ära jalka EM-i ja sain selle lõpus koos sakslastega juubeldada. Hurraa! Oliver Bierhoff lõi tšehhide võrku kuldse värava 2:1 ja tõstis õigluse jalule, sest tšehhide värav oli löödud ebaõigelt määratud penaltist. Ilmselt see oligi minu selle suve tipphetk. 1992. aasta suvel ma jalka vastu veel huvi ei tundnud, nägin ära ainult EM-i finaali, kus võidutses Taani. Olin siis ka taanlaste poolt. 1994. aasta MM-ist alates olen olnud Saksamaa koondise fänn, vaatasin siis ära nii palju mänge, kui ette sattus. 1996. aasta EM-ist peale olen ära vaadanud kõik EM-id ja MM-id sisuliselt täismahus. Ja 2014. aasta MM-il sain lõpuks ometi jälle koos sakslastega juubeldada, hurraa! Sedagi saan öelda, et 1994. aasta turniirist peale oli minu lemmikmängija Jürgen Klinsmann. Esiteks oli ta intelligentse näoga, teiseks lõi ikka vingeid väravaid.

1996. aasta EM-ist sain tõuget läkitada autogrammisoov reale mängijaile, kelle nimed aina eetris kõlasid: Davor Šuker, Fabricio Ravanelli, Andreas Möller, Matthias Sammer, Steffen Freund ja Klinsmann ka loomulikult. Autogrammikirjade saatmise päevik ongi ainus käega katsutav info, mis mul sellest suvest alles on, seega heitkem nüüd üheskoos pilk minu 1996. aasta sisse jäävale „kirjavahetusele“. Kiri läks minult teele: Placido Domingo, Luciano Pavarotti, Stephen King, King Diamond, Gunde Svan, Tom Hanks, Dustin Hoffman, Montserrat Caballe, Tony Curtis, Steve Martin, Katarina Witt, Roger Moore, Gerald Durrell, Stanley Kubrick, Harrison Ford, Stanisław Lem, Elizabeth Taylor, Danny DeVito, Sean Connery, Francis Ford Coppola, Tõnis Mägi, Vive Tolli, Joel Steinfeldt, Lembit Ulfsak, Ivo Linna, Emma Thompson, Bruce Willis, Kaija Parve, Heike Drechsler, Hippolyt Kempf, Sari Essayah, Werner Günthör, Colin Jackson, Gina Lollobrigida, Peter Härtling, Jodie Foster, Pamela Anderson, Jean-Louis Trintignant, Miguel Indurain, Nancy Kerrigan, Emil Zátopek, Andre Agassi, Daley Thompson, Kaljo Põllu, Neeme Järvi, Evald Okas. Pluss need kuus vutimeest. Ja kogu see kupatus läks teele suve jooksul. Nii et midagi ma ikka tegin sel suvel!

Nojah. Aga et ei jääks muljet, et asi ongi nii lihtne, vaatame päevikust üle ka, kellelt ma sain selle, mida ma tahtsin: originaalautogrammi. Selle saatsid mulle loetletutest: Pavarotti, Caballe, Tolli, Steinfeldt, Thompson, Drechsler, Kempf, Essayah, Härtling, Trintignant, Põllu ning Klinsmann,

kellega ühes tuli autogrammiga kaart veel Thomas Helmerilt, Markus Babbelilt, Dietmar Hamannilt ja Giovanni Trapattonilt. Vaadates saadetud kirjade hulka – vähevõitu! Aga kirja saatmine ookeani taha ei olnud odav lõbu. Mõni selline puhang oli mul hiljem veel, siis loobusin täielikult, raha rahaks, iga kirja peale kulus aega, mõtet ja energiat. Tore oli saada ihaldatud sisuga kirja postkastist, aga selle tulemuseni jõudis umbes iga kümnes saadetud palve. Minu kiri oli inglise keeles lihtne ja võib-olla mõne grammatikaveaga, kuid ilus, viisakas ja selge. Sellest hoolimata sain küllalt tihti selle peale oma postkasti mingisugust rämpsu, mida ma ei olnud palunud. Ma soovisin autogrammi Jon Bon Jovilt – autogrammi, aga mitte fänniklubi blanketti. Kui Jacques-Yves Cousteau'lt või Ayrton Sennalt ei saa hetkel autogrammi kätte, siis ei ole vaja mulle saata mingeid akvalangipiltidega ajakirju või rallibrošüüre. Mõistan, et need isikud on hõivatud ja varud ammendatud, ja täieline respekt, aga ei ole mõtet ka fänni narrida, saates talle trükiseid, mida ta ei ole palunud, autogramm on konkreetne mõiste, mingi trükis ei ole selle puudumisel samaväärne asendus. See on sama, mis tänaval teed küsinule hakata rääkima eilsest ilmast. Väga palju tuli reprosid, s.o fotosid, millel oli autogramm trükitult, need olid minu jaoks samuti mõttetud, ma ei vajanud massitiraažis ikooni seinale, vaid midagi muud. Ma kirjutasin ainult isikutele, kelle olulisust ma hoomasin, kelle saavutused minu jaoks midagi tähendasid, ma ei saatnud kunagi kirja isikule lihtsalt pimesi, nii-öelda ainult kuulsa nime peale. Ma ihkasin kogeda selle isiku preesensit. Ja kui sellise mõtestatud pöördumise peale saabus mulle ümbrik, sees repro – kujutan ette, kui tuima ja masinliku liigutusega see oli sinna torgatud –, siis oli minu reaktsiooniks pettumus. See reproga foto oli minu jaoks lihtsalt pahn. Kui originaali ei olnud, oleks võinud sellegi saatmata jätta. Hästi palju tuli kirju tagasi adressaati leidmata. Tjah! Olgu see ülevaateks autogrammide kollektsioneerimise pahupoolest.

Ühte asja saan veel kindlalt öelda: aprillist kuni juunini 1995. aastal kirjutasin mälestusi. Jah, millegipärast tundsin, et pean senisele elule ülevaatuse tegema. Kirjutasin üle 150 leheküljе paksuse kaustiku täis, alates sündimisest ja lõpetades 1994. aasta suvega. Kõik oli värskelt meeles. Praegugi, siinset raamatut kirjutades, olen seda kaustikut hoolega sirvinud. Seal on asju, mida ma nüüdseks olen täielikult unustanud. On ka asju, mida ma tänini mäletan sama eredalt. Sama aasta juunis alustasin järgmist samasugust kaustikut, et sinna sisse kanda uue kooli aeg ja noppeid minevikust, mis olid esimesest köitest välja jäänud, kuid võhm sai otsa. Detsembris,

kui vanaisa suri, kirjutasin sinna natuke vanaisast. Ja 1996. aasta veebruaris kirjutasin natuke Kadriga seoses. See kaustik on ringi keeratuna pooles mahus jutukesi täis kirjutatud. Aga kui hea, et mul tuli isu need mälestused kirja panna. Põlistamise ja jäädvustamise tarve on mus varakult olemas olnud.

1996. aasta sügisel 12. klassi minnes sai elu senisest järgu võrra rohkem särtsu sisse. Esiteks olin nüüd viimases klassis, ees terendasid perspektiivid, selginesid horisondid. Seda niikuinii. Aga 1996. aasta septembris läksin tööle keskküttesüsteemide reguleerijaks, avasin esimese pangakonto ja hakkasin saama ilma igasuguse väljaõppeta nolgi jaoks pahviks löövat palka. Seda ma juba eespool ütlesin, et esimesest palgast ostsin elu esimese muusikakeskuse, mille puhul ei olnud midagi norida – esimest korda elus sain ennast kodus endale meelepärasel ajal ümbritseda kvaliteetse heliga. Ühes sellega algas minu elus CD-de ajastu. Järgmised viis aastat vaikis see pill minu kodus olles harva mingil muul põhjusel kui magamise ajaks, aga vahel ei vaikinud ka siis mitte. Milline nauding oli headest kõllidest kuulata hämaras toas Mike Oldfieldi „The Songs of Distant Earthi" või Summoningi „Dol Guldurit"! Koolis aga hakkas minus jälle ärkama kirjanik. Luuletuste kribamine oli põhikoolis soiku jäänud, nüüd andis kihk endast uuesti märku. Sehkendasin lõbusat vemmalvärssi. Füüsika tunnid olid masendavad: aine sel kujul, nagu seda õpetati, mind ei erutanud ega huvitanud, raske oli kolmedeski püsida, vägisi kippusid kahed tulema. Füüsika tunnis keerasin lõpuks lihtsalt vihiku teistpidi ette ja hakkasin tagantpoolt kirjutama jutukesi. Sama saatus ootas lõpuks enamikke mu vihikuid. Korraks huvitusin filosoofiast, laenutasin õpiku „Maailm. Tõde. Vabadus" ja hakkasin seda endale vihikusse refereerima. Kogu antiikaja käisin üle, täites peene kirjaga kaustikut, aga skolastikute juures sai jaks otsa, lõppes ka mu huvi filosoofia vastu üldse.

Kirjanduses sain oma vanale lemmikule Ray Bradburyle uue mõjutaja: Kurt Vonneguti. Lugesin tema „Tšempionide einet" ja selle fragmentaarne esseistlik jutustamisviis paelus mind. Kui eesti keele ja kirjanduse õpetaja Kristina andis kirjandeid kirjutada, siis vonnegutitsesin neis mõõdukalt. Tagajärg oli see, et ühtäkki hakkasid mu kirjandid olema klassi parimate seas, mõni neist loeti ette, ja mitte ainult minu klassis, vaid ka B-klassis. Lõpuks vist lüpsin oma eeskuju liiga tihti, õpetaja tegi märkuse, et ampluaa võiks laiem olla. Eks ma siis proovisin vonneguti hulka algupärasust põimida. Lõpuks ütles õpetaja, et Jaak, kas sa ei tahaks proovida ajalehele kaas-

tööd teha? Hulgiuudistest käis idee seekord kõrgelt üle, õpetaja tundis Eesti Ekspressi peatoimetajat Priit Hõbemäge. Saatis mu Hõbemäe juurde visiidile. Hõbemägi võttis mu toimetuses oma kabinetis vastu, kuulas ära, küsis, et on sul ideid, millest sa võiksid kirjutada? Mul oli üks idee küll, pakkusin, et võiks kirjutada sellest, et noorte muusikaüritustel uhkeldavad suurelt alkoholi- ja suitsureklaamid. Seepeale küsis Hõbemägi, ilmselt puht väitlussoovist, vastu, et kuidas siis korraldajad kulud tasa saavad, kui neid reklaame ei ole. Seda ei osanud mina enam kosta. Ega ma seal endast vist eriti efektset muljet ei jätnud, mäletan, et mainisin Stephen Kingi ja koperdasin hääldusega, mille peale sain kiirelt korrigeeritud. Lõpuks pakkus Hõbemägi mulle, et võin hakata nende toimetuse *freelancer*'iks, ta selgitas ka, mis tegelane see selline on. Ja tegi ettepaneku, et kirjutagu ma neile prooviks artikkel raadiojaamadest. Kuulaku ma neid kõiki ja tehku ülevaade. Ja kirjutagu ma veel ka teine artikkel, noorte tüüpidest. Ülesanne käes, läksin koju ja kirjutasin pika ülevaate raadiojaamadest ja tegin ülevaate noorte tüüpidest, nagu tarvis. Sõnastus oli selline nooruslikult käratsev ja vaimutsev, aga mitte lähedalegi näiteks ajakirja Kuum läbivale stiilile. Saatsin ära, aga kui mõni aeg hiljem Hõbemäele helistasin, selgus, et mu saadetis oli kaduma läinud. Mustandid olid mul alles, aga ei tekkinud isu enam teisele katsele minna. Need mustandid on mul praegugi alles, lugesin läbi, ja pean ütlema, et raadiojaamade ülevaade on täitsa hästi kirjutatud, see omab isegi kultuuriloolist väärtust. Noorte tüübid olid veidi põrpivamalt antud, aga antropoloogia seegi. Nii ei saanudki minust 12. klassis Eesti Ekspressi *freelancer*'it. Aga 2001. aasta sügisel sai minust Eesti Päevalehe kirjandusrubriigi Arkaadia toimetajana Hõbemäe alluv! Tema meie kunagist kohtumist ei maininud, ma ise ka ei hakanud seda jutuks võtma. Muide, kuna väitlus tuli jutuks, koolis tegutses direktor Mihkel Rebase eestvedamisel väitlusring, kuhu haarati mindki. Natuke vaatasin seda asja, siis määrati mind grupi liikmeks, pidime eitajate positsioonist ette valmistama teema „Armastus esimesest silmapilgust on võimalik", valmistasin selle põhjalikult ette – aga mulle see tehniline huugamine ei meeldinud, ja kuna väitluse toimumise päevaks jättis üks mu grupist kohale ilmumata, siis kasutasin juhust ja lasin vormistada kiire loobumisvõidu. Usun, et enda väidete tõestamist ei õpeta mitte niivõrd väitluskunst, vaid meisterlike kirjutajate poleemiliste esseede lugemine (nt A. H. Tammsaare, Max Laosson, Andrus Kivirähk), nagu need õpetavad ka eneseväljendust ja stiili üldiselt.

Mingi hoog tuli 12. klassis loomingulise eneseväljenduse ja võimete

näitamise osas sisse. Kehalises käisin endiselt võistlustel, äkitselt oli lust koguni vahetundidel võimlas korvi loopida. Kirjandus tõmbas järjest rohkem, kirjandid tõid tunnustust. Lisaks tegin just 12. klassi kevadel debüüdi kirjanikuna ajakirjanduses, Meie Meeles trükiti ära kaks mu jutukest, üks märtsis, teine aprillis. Avastasin ennast ühtäkki raginal ka kunstitundides. Olin kuskilt hankinud paar pakki pastellkriite ja nendega kodus katsetanud, leides need olevat enda vahendi. Arendasin nendega välja oma meetodi ja stiili, mõnda aega sehkendasin palavikuliselt, valmis ports kunsti. Üks neist taiestest rippus mul toas seinal, ja isegi meile ööbima tulnud Hurmi, kes sai aseme minu toas põrandal vahtkummist madratsile ja jäi und oodates seda taiest silmitsema, ütles, et seal täitsa on midagi. Koolis kunstitunnis sain mitmed ülesanded, mida realiseerisin ennast üllatades. Üks ülesanne oli valida kolm laulu ja nende kuulamise emotsioon visualiseerida paberile. Valisin Pink Floydi pala „On The Turning Away", Summoningi pala albumilt „Dol Guldur" ja My Dying Bride'i pala albumilt „The Angel and the Dark River" – ning visualiseerisin. Tulemust sain ühes muusikaga kogu klassile presenteerida. Siis saadeti grupid vanalinna objekte joonistama, mõte oli, et rakursse ja detailikesi ja vinjetikesi ja motiivikesi sulatada ühiseks kompositsiooniks. Mina joonistasin Oleviste kirikut nii loovalt ja hästi, et ülejäänud kaks minu grupi liiget said oma viied mitte millegi eest, pilt ise aga riputati kunstiklassi seinale teistelegi imetlemiseks! Juhhei! Ajaloo ja ühiskonnaõpetuse tunnid olid minu jaoks juba ammu muutunud pigem õpitoaks või lausa klubiks, kus õppetöö vorm minu jaoks oli loov kaasamõtlemine ja vaimu vabaks laskmine.

Suure osa ainete puhul sain seega olla rõõmus ja muretu. Aga olid mõned ained, kust tuli ennast vaevu läbi lohistada. Vene keeles püsisin stabiilse kolme peal. Keemia, see rõvedus – kujul, nagu seda koolis õpetatakse –, oli vist juba 11. klassis otsa saanud. Füüsikas oli reaalne oht jääda... suvetööle. Tohutute pingutustega sain lõpuks aastahindeks kolme. Vihikud olid täis jutukesi, pea oli täis kirjandust, kunsti, kevadet ja tüdrukuid, äärmiselt raske oli sinna leida ruumi mingite arusaamatute valemite jaoks. Matemaatikas lasin aga viimasel veerandil jala julmalt lõdvaks. Veerandihinded olid neli, kolm, kolm – kalkuleerisin, et aastasse tuleb kolm ka siis, kui ma viimasel veerandil ühtegi matemaatika tundi nägu ei näita. Ega näidanudki, välja arvatud mõnel juhuslikul korral. Säästsin ennast nendest logaritmidest ja muudest jubedustest. See ei olnud minu maailm, säästsin endale nooruse ilusast päikselisest kevadest nende tundide aja, lonkisin see

aeg koolimaja ümber, sain uusi tuttavaid, piilusin spordiplatsil sagivaid tüdrukuid... Minu kalkulatsioon osutus õigeks, sain muretult viimasesse veerandisse kahe ja aastasse kolme.

Muide, rääkides kunstitundidest ja kunstist – minu loomupärane andekus püsis siin ikkagi väga kitsastes raamides. Minu klassis õppis graafik Raul Meele tütar Liidia Meel, ja vaat tema oli sündinud kunstnik, tema joonistused ja muudes žanrides eneseväljendused kunstitunnis olid lihtsalt võrratud. Oli kohe näha, et inimene on kunstis roppu moodi andekas. Ka B-klassis käisid kaks poissi, kes olid ürgandekad joonistajad: Mart ja Hendrik. Mart oli tore ja omamoodi huumorimeelega poiss, elas kooli kõrval Läänemere teel, käisin tol ajal tihti vahetunniti tema juures kodus, ajasime juttu ja kuulasime Marilyn Mansoni, mida ta fännas, siis kõndisime kooli tagasi. Pärast keskkooli lõppu õppis ta edasi Eesti Kunstiakadeemias, aga ma ei tea, mis temast edasi sai. Kunstimaailmas ma ei ole tema nime kohanud. Hendrikul, perekonnanimega Hansen, aga tegutseb tänapäeval Lühikese jala väravatornis skulptuuristuudio. Vinge! Mul on hea meel, et Hendrik, kellest kunstnikuanne tõesti igal sammul veenvalt välja kiirgas, sai oma loomupärased eeldused edukalt realiseerida. Liidia on nüüdseks valinud inimhingedele lähenemiseks teise tee, ta on Tartu Ülikooli Kliinikumis hingehoidja. Aga siiski on mul, olles tema kunstitöid näinud, kahju, et eesti kunst jäi tema näol ilma ühest võimsast talendist.

Mida soojemaks viimane koolikevad läks, seda rohkem ma vahetundide ja tihti tundide ajal ümber maja kondasin. Kord nägin, kuidas paar noort on tulnud välja ja maalivad kooli fassaadile logot. 1996. aasta sügisel oli kool nime vahetanud, mispeale kuulutati välja kooli logo konkurss. Nüüd maaliti musta värviga valgele seinale võitnud tööd. Astusin ka sekka, vahtisin pealt ja anti mullegi lõpuks pintsel pihku. Tükk aega võõpasin seal pinda ja ümardasin kaari. Kuni lõpuni välja oli see logo seal seina peal, seoses uue nimevahetusega mõne aasta eest maaliti kahjuks olematusse. Samuti sattusin viimasel koolitalvel kooli ajalehe toimetusse, meil oli seal LÜG-ileht, mida me hoolega täitsime. Üks number vist jõudiski sel aastal, aga vist juba sügisel ilmuda. Kirjutasin sinna igasugu rõõmsat loba, avaldasin jabura lulla ning viisin läbi enda välja mõeldud õpetajate kaalumise kampaania, mille käigus kaalusin ära ühe õpetaja. Ja välja lõi noor ajaloohuviline, palusin nimelt lappamiseks vanu klassipäevikuid ja valisin neist lõbusamaid või krehvtisemaid õpetajate kaebusi klassi kohta.

Minu hullemad kokkupuuted alkoholiga olid selleks ajaks juba selja taha jäänud. Neid oli olnud kaks – aga neist piisas, et teha järeldused ja

võtta põhimõtted kogu eluks. Esimene neist oli mu pinginaabri Teedu sünnipäeval, ma arvan, et 12. klassi sügisel. Teet elas Lasnamäe kalda all Kosel eramajas. Kogunesime klassi poistega sinna, maja oli meie päralt ja hakkasime pidu pidama. Ma olin täieline idioot. Keegi oli toonud kolmeliitrise purgi koduõlut ja mul tekkis huvi, kas suudan selle ühe sõõmuga tühjaks juua. Ei mäleta, palju suutsin, aga poole jõin kindlasti ära. Noh, see oli kerge sumin. Siis tiris keegi välja kodumaise viski, ja mina kummutasin seda lühikese aja jooksul mitu klaasitäit. Pilt tuli ette alles hommikutundidel. Vahepealsest ajast on mälus säilinud ainult üksikud udused stseenid: mina hõljumas köögis, mina niiskel pinnal, midagi karvast vastu nägu. See niiske pind oli, nagu hiljem selgus, lillepeenar, ja karvane miski oli Teedu koer. Hea, et see kõik nii oli läinud, organism on ikka tark, blokeerib lolliks läinud mõistuse. Päeval järgnes räige pohmakas.

Teine kord oli ilmselt minu 18. aasta sünnipäeval 1997. aasta jaanuaris. Seekord olid klassi poisid kogunenud minu koju, mis oli samuti meie päralt. Mida ma seal jõin, ei mäleta enam, aga õhtust endast on igatahes mälestusi rohkem. Kord pani keegi mind natukeseks ajaks nalja pärast rõdule kinni, siis avastasin, et keegi on mu kohvitassi visanud tüki seepi. Aga need olid sõbralikud koolipoiste nööked, rohkem niisama tõgamine. Kuid siis läks pilt tasku jällegi. Udupilvest leian ainult kaadri, kus olen õues, on külm ja oksad peksavad mulle vastu nägu. Pilt tuli ette Pirital klubis Piraat. Olime kõik sinna edasi läinud. Nii kui mõte selgines, oli esimene mure: kui ma sellises olekus kodust ära tulin, kas ma ukse panin lukku?! Võti oli taskus küll. Veetsime veidi aega Piraadis – see oli tolle aja noorte popimate tantsuklubide seas –, siis tuli väsimus peale ja läksime kõik koju. Mina marssisin mööda Pirita merekallast üles Laulüväljaku poole, mille territooriumilt läks otsetee, ja mõtlesin kogu aeg, kas ma ukse panin lukku? Kindaid oli kaasas üks. Koju jõudes sain kergendusega avastada, et uks oli korralikult lukus, korter ei olnudki teab kui segamini pööratud ja teine kinnas tuli ka välja.

Seepeale võtsin vastu lubaduse mitte kunagi enam nii sõgedalt alkoholi pruukida, et pilt eest ära kaob. Ja võin uhkusega öelda, et pärast seda ei olegi niisugust asja enam kunagi juhtunud. Pisut vanainimeselikult targutades – aga eks see kõik oli ju ka tõesti tervelt pool mu elu tagasi! – annaksin siinkohal noorele põlvkonnale paar lihtsat ja toimivat juhist, kuidas hullem ära hoida. Ja mitte ainult hullem, s.o mälukas ja pohmakas, aga võib-olla ka vajadus kiirabi järele, vaid ka hommikune piinlikkustunne selle pärast, mida sa oled öösel korda saatnud. Esimene juhis on see, et kui oled kaani-

nud koduõlut, siis ära larbi viskit otsa. Üldse, kõike, mis laual loksub ja vahutab, ei tasu valimatult läbisegi juua. Vali üks liik ja püsi selle juures. Siis on lootust, et pilt jääb ette, ja kui pohmakas tuleb, ei ole see nii räige. Loomulikult tuleb ka pidada piiri. Teiseks juhiseks on nipp, mille olen ära õppinud hiljem. Kui oled mõnda aega juba klaasi tõstnud ja väike sumin on sees, siis ei ole enam suurt vahet, mis sul klaasis on, tähtsam on klaasi suule tõstmine ja sellest millegi lonksamine kui masinlik seltskondliku vestluse juurde kuuluv liigutus. Selles faasis võib vabalt klaasist kas või vett või morssi juua, organism on rõõmus, saades ennast koguda, ning endal on endiselt tore ja seltskondlik tunne, et jood midagi. Nii jääb üsna suure tõenäosusega käpp maha panemata ja ära hommikune põdemine selle pärast, mida korda saatsid või kellelegi ütlesid. Eks see kõlab natukene nagu targutus, aga tegelikult just seda kõike oleks võinud mulle õpetada isa – kes paraku ei kuulunud selleks piisavalt lähedaselt minu ellu. Sellised tarkused peavad kuskilt kodust või suhtluskonnast tulema, koolist neid ju ei anta. Jääks olemata suur osa tapjalikke kokteile ja muud sellist. Just praegu, kui neid ridu kirjutan, on mul ees ajalehe Pealinn number 1. veebruarist 2016, kus öeldakse, et 11–15-aastatest õpilastest on vähemalt ühel korral alkoholi tarvitanud 76,8% ja purjus olnud 41%. Seda arvestades ei peaks ennetustöö mitte piirduma näpuviibutusega „ära joo!“, vaid lähenema ka praktilisest küljest, sest niikuinii juuakse. Võib-olla nüüd see väike lõiguke tuleb kellelegi kasuks. Tark õpib teiste vigadest, ja kes ei ole nii tark, õpib enda omadest, loll ei õpi ka neist. Mina jäin ses asjas kuhugi tarkade ja mitte nii tarkade vahele.

Viimase klassi kevad tähendas muu hulgas tutipidu. Jooksin mööda koolimaja ringi, veepüstol käes, ja peagi lainetas füüsikaklassi esine koridor nii korralikult, et möödakõndiv füüsikaõpetaja Merike, kes oli ühtlasi direktor, ähvardas mulle kooli veearve saata. See jäi õnneks siiski saamata. Kahe klassikomplekti parimast tunnistusest oli seekord asi kaugel, lõputunnistusel laiutas mitu kolme. Aga ained, mis mulle korda läksid, olid see-eest viied. Praegugi olen rahul, et ma ei püüdnud saavutada võimalikult head tulemust kõigis ainetes, vaid koondasin oma energia neisse sektoreisse, kuhu ulatusid ka minu huvid ja eeldused. Kindlasti oli tulemus neis ainetes sellevõrra tummisem. Klassi ja ühtlasi kooli lõpu tähistamiseks hakati organiseerima bussireisi Pariisi. Mind see ei erutanud, mulle ei tundunud Pariis nii apetiitne koht. Võib-olla kujutasin endale ka ette, milline saab olema bussireis sinna... Mäletan, et näiteks ka Rommil ei löönud mõte

Pariisist mingeid pirnikesi sädelema. Bussi seltskond ikka kokku saadi ja sõideti. Aga lisaks korraldati kahe klassi ühine bussiekskursioon Saaremaale ja selles lõin pikalt kaalumata kaasa. Ragistasime metsas lõkkepuid otsida, istusime tule ääres, kügelesime telgis, Andro, Kristjan ja Rainer parodeerisid kämpingu laval Code One'i hitti „On küll hilja", nii et kõik hirnusid, seepeale vallutas lava diskolaine, kus uljalt lõi kaasa meie klassijuhataja, noh, ja loomulikult rüübati kõvasti alkohoolseid jooke. Reis oli maruline, aga kulges suuremate segaduste ja sekeldusteta.

Siinkohal meenutaksin lühidalt ühte nüüdisrahvaluule ehk poploori hulka kuuluvat kumu, millest minu meelest ei ole hiljem enam räägitud. See puudutas telefoniautomaatides kasutatavaid telefonikaarte. Sel ajal olid telefoniautomaadid väga laialdaselt kasutatavad, mobiililevi oli veel algusfaasis, automaadist helistamiseks tuli putkast muretseda telefonikaart, mille peal oli mingi summa. Neid telefonikaarte isegi kollektsioneeriti. Ja sel mürtsurohkel Saaremaa-reisil rääkis mulle üks 11. klassi lõpetanud poiss – võtsime kaasa ka mõne noorema –, et kui telefonikaardi kiibi pinnast katta teatud lõigud kleeplindiga, siis automaat kaardilt raha ei võta ja kaarti saab kasutada lõpmatult. Lisas, et ajateenijate hulgas olevat see moodus laialt levinud. Meil oli kellelgi üks kaart kaasas, poiss näitas ette ka, millised siilud kiibist tuleb kinni katta. Väga usutavalt rääkis! Kui koju jõudsin, läksin kohe Kotka poe eesruumi proovima. Ei toiminud. Läksin koju, kleepisin teisiti, ikka ei toiminud. Mitu korda kombineerisin, endiselt ei toiminud. Jätsin asja sinnapaika. Ju kleepisin ikka valesti... Aga kumu ise on huvitav killuke eesti telefoniseerimise ajaloost.

Keskkool oli läbi saanud. Mis algas 1986. aasta septembris Kivimurru tänaval, lõppes 1997. aasta juunis Läänemere teel. Läksid, ranits seljas ja ranitsas pinal, tulid, plaanid peas ja sihid ees, õllepudel näpus. Aga Lasnamäe jäi mu ellu veel neljaks aastaks.

Kooli lõpetamise ajal küsis isa, millised mu plaanid on, või võtsin selle teema ise jutuks. Plaan oli üks: Peda ja eesti fill. Teisi plaane ei olnud. Isa on mul väga kirjasõna ja kultuuri hindav inimene, aga see plaan talle ei imponeerinud, seda oli näha. Hakkas hoopis midagi rääkima kokaks olemisest. Selge see, et kokk on väga praktiline elukutse, mis tagab sissetuleku „iga korra ajal", ja võib-olla isa seda silmas pidaski, aga mulle ei pakkunud see kindlasti huvi. Hindan kokakunsti ja selle ala võlureid väga, aga eelistan jääda sööjaks pooleks. Minu klassi poistest valis kokakunsti Andro, kes oli hiljem mõnda aega pubi Hell Hunt peakokk. Olen Hellas

Hundis läbi aegade palju kordi einestanud või klaasi tõstnud, ja alati on seal head toidud olnud, ja Andro aegadel hindasin seal ikka taldrikul olevat rooga ka selle pilguga, et ahhaa, Andro, see on siis nüüd sinu töö ja väljamõeldis, vaata aga vaata, proovime kohe järele. Nagu öeldud, alati on kõik olnud tipp-topp. Minul oli 12. klassi jooksul tõusnud tugev soov siduda oma tegevus kirjandusega, mul oli ambitsioon saada kirjanikuks. Eesti fillis kirjanikuks ei õpetatud, aga see oli ala, mis vastas minu huvidele ja eelistustele kõige paremini. Eesti fill ehk filoloogia tähendab eesti keele ja eesti kirjandusega tegelemist. Pealekauba oli võimalus hankida endale õpetaja kutsetunnistus. Ja kui viie aasta pärast, 2002. aasta varasuvel Peda bakalaureuse kraadiga lõpetasin, olin endale kaasa haakinud ka põhikooli ajalooõpetaja kutsetunnistuse. Tulin tulema, komplekt viisasid taskus! Ega ma tegelikult siis lõplikult tulema tulnud, täiendasin viisade komplekti 2004. aasta varasuvel samast ülikoolist saadud magistrikraadiga kirjandusteaduses. Nüüd aitas küll. Kirjanikuks sain kah.

*

Sellest ei ole eriti keegi märganud juttu teha, seda ei ole isegi kirjandusloolased – minu teada – uurinud, aga Lasnamäel on läbi aegade elanud ja tegutsenud väga suur hulk kirjanikke. Tegin nüüd, 2016. aasta veebruaris Kirjanike Liidu trükitud teatmike ehk matriklite abil väikest uurimistööd. Matriklites on kirjas liidu liikmete kontaktandmed, sh aadressid, ja algatuseks ei ole ju vaja teha enamat, kui võimalikult palju matrikleid välja otsida, näpuga read üle käia ja Lasnamäe tänavate asukad välja kirjutada. Kõige vanem matrikkel, mis minu valduses on, kannab aastanumbrit 1986. Vanuse ja teise ajastusse kuulumise tõttu vaatame seda eraldi. Fedjuninski tänaval – mis hiljem sai nimeks Paekaare – elas 1986. aasta seisuga lausa neli kirjanikku: Erni Hiir, Toomas Kall, Kalju Kass ja Svetlan Semenenko. Kärberi tänaval elas kaks tõelist kuulsust: Mati Unt ja Doris Kareva. Veimeri tänaval – millest sai Kivila – elas Jaan Kruusvall. Majaka tänaval elas August Eelmäe. Need kõik on eesti kirjanduses olulised nimed, mis sellest, et mõni on teada kõigile ja mõne nimi ei ütle enamikule midagi. Viimne kui üks neist kaheksast on eesti kirjanduse suurkujud, kõigi puhul võib nimetada pikka rida teeneid ja tegevusi. Mingil eluetapil olid nad lisaks muule ka lasnamäelased.

Järgmist viit matriklit vaatame korraga. Need on aastaist 2001, 2003, 2005, 2008 ja 2012. Lisandub 24 nime. Selgub, et Fedjuninski/Paekaare tänava võiks vabalt nimetada Kirjanike tänavaks, sealsete asukate hulka lisanduvad Aarne Ruben ja Reet Kudu. Seejuures on Ruben ja Kall olnud lausa majanaabrid. Teisele kohale jääb Linnamäe tee, seal elab Kärt Hellerma ning on elanud Arvo-Jürgen Alas ja Olivia Saar. Läänemere teel on elanud Ita Saks ja Boris Baljasnõi. Kahe Kirjanike Liidu liikmest asukaga tänavate hulka kuuluvad lisaks Läänemere teele ja Kärberi tänavale veel Majaka, Pae, Kihnu ja Koorti tänav. Endiselt elab Majaka tänaval August Eelmäe, aga seal elab ka Maiga Varik, mõlemad muide samas majas. Pae tänaval on elanud Valli Helde ja elab endiselt Marina Tervonen. Kihnu tänaval elas kirjanikepaar Alla Kallas ja Teet Kallas, nüüd elab Teet Kallas üksi. Koorti tänavalt tulen mina, aga 2001. aastal resideeris peaaegu minu vastasmajas, kolmest punasest tornist kõige madamalas ei keegi muu kui Toomas Vint. Siiski, siin tuleb teha reservatsioon: matriklis ei ole minu

puhul kunagi ära toodud Koorti tänava aadressi, matriklitesse reaalselt kirjapandu järgi on Koorti ühe kirjaniku tänav.

Ülejäänud tänavatest saab igaüks kirja ühe asuka, ja jäägu märkimata, kas too on seal elanud või elab endiselt:

Pallasti – Aita Kivi
Lasnamäe – Valentin Kuik
Kalevipoja põik – Andres Langemets
Vikerlase – Reet Neithal
Mahtra – Toomas Raudam
Arbu – Rita Tasa
Raadiku – Ervin Õunapuu
Liikuri – Peeter Urm
Katleri – Endel Priidel
Vormsi – Boris Baljasnõi
Meeliku – Merike Riives

Selline saak korjub kuues matriklis ära toodud aadresside pealt. Luuletaja fs, kodanikunimega Indrek Mesikepp on samuti Lasnamäel elanud, aga matriklis on tal töökoha aadress. Järeleuurimine otsesest allikast lubab täpsustada: fs elas Lasnamäel aastail 2000–2004, alguses Võru tänaval üürikorteris, 2002. aastast tulevase abikaasa ema korteris Mahtra tänaval. Mis tähendab, et ka Mahtra tänav saab oma kontosse kaks kirjanikku. Pole võimatu, et mõni selline varjatud lasnamäelane leidub neis matriklites veel. Aga see ei ole ka liiga tähtis. Seda enam, et Kirjanike Liit seob ju ainult osa literaatidest, mitte kõiki. Näiteks luuletaja ja humorist Margo Vaino ei kuulu Kirjanike Liitu, aga lasnamäelane temagi, hetkel Paasiku tänava asukas.

Lasnamäe tagaotsas on üles kasvanud luuletaja Sveta Grigorjeva. Ma ei tea tema puhul nimetada tänavat, aga lõpetanud on ta Tallinna Kuristiku Gümnaasiumi, endise nimega Tallinna 60. Keskkooli, mis asub Kärberi tänaval. Luuletustes teeb ta oma lasnamäelisusest rõhutatult juttu, neist tasub otsida poetiseeritud Lasnamäe-kogemust. Muhu tänaval elab kunagine Eesti Riikliku Kirjastuse toimetaja ja tõlkija Toomas Huik. Ott Arder on ennast nimetanud „Sikupilli poisiks“. 1999. aasta kevadest on mul säilinud üks paberileht Tallinna noorte kirjanike koduste aadressidega. Luuletaja Jana Lepiku kodutänavaks on selle järgi Linnamäe tee. Aga luuletaja Tuuli Seinbergil – jällegi Muhu. Ei tohi unustada ka Valeeria Villandit, kelle Lasnamäe nooruspõli tuli eespool lähemalt jutuks. Ega saa unustada ka

meest, kes töötas 1980-ndate alguses Desintegraatoris juhataja Johannes Hindi asetäitjana välissuhete ja informatsiooni alal ning kes viibis Desintegraatori süüasjaga seotult neli aastat vangis, kirjutades vanglatrellide taga oma pojale loomamuinasjutte. See mees on Jaak Kõdar, nüüd tuntud kui viljakas lastekirjanik. Kus ta toona elas, ma ei tea, aga tööajal viibis ta Lasnamäe territooriumil.

Kirjandusloolane Oskar Kruus kirjeldab oma mälestustes, kuidas ta seisis 1953. aastal Majaka tänava kandis Lasnamäe kaldapealsel ja imetles all laiuvat linna: „Seisan Lasnamäe kõrgel klindipervel ning vaatan alla enda ees laiuvale linnale, mille pean vallutama, kus tuleb rajada kodu, kus hakkab mööduma mu elu. Järjest süttivad akendes tulesilmad ning moodustavad ümber lahe mitmekordse helkiva kee. Taevasse torkab Oleviste kiriku terav naaskel, osutades, et kõik ei ole maine ega asu maa peal. Tulise hobuseraua keskel mustab mere avar lagendik, kutsudes laevatama ning avastama uusi randu. Aga sadamas valitseb rahu, reidil ei sira saabuvate aurikute tulesid. Laevad ei vii enam ammu Rävala iidsest sadamast võõramaa linnadesse, ei isegi mitte Haapsallu ja Kuressaarde. (---) Õhtusel tunnil Lasnamäe veerult alla vaadates tundus Tallinn kaunis ja ahvatlev. Ei teadnud ette aimata, et mul endalgi tuleb kümmekond aastat elada siinsamas klindi serval tselluloosivabriku mürgises suitsus ning trammipöörangu luust läbilõikavates kriiksatustes.“ („Unistuste purunemise aastad“, 1996, lk 5, 11.)

Järgnev lõik, kus Kruus on juba jõudnud 1964. aastasse, näitab ühtlasi taas, milline oli Lasnamäe uuselamispinna suhe all-linnas valitsevate kesktmiste korterioludega. Kruus kirjutab: „Lõpuks ometi 1964. aasta sügisel olid Teaduste Akadeemia ametmehed halastanud minu peale ning andnud loa Lenini puiestee toa äravahetamiseks. Selle ja minu naise köögiga toa vastu saime Lasnamäe servale mugavustega kahetoalise korteri. Koht ei meeldinud suuremat, sest teepöörangul kriuksus hirmsa häälega tramm ning ähvardas und rikkuda. Ja seda ma veel ei teadnud, et kui tuul pöördub läände, siis voogab tselluloosivabrikust ebameeldivat lehka, nii et peab aknad kinni hoidma. Korteri vahetamine on aga tülikas tegevus ning püütakse üksteisel nahka üle kõrvade tõmmata. Sobivaid pakkumisi rohkem ei leidunud, teised olid hullemad. Lasnamäe serv polnud eriti kaugel kesklinnast, trammipeatus asus ligidal. Abikaasa tahtis normaalset abielu elada, tütart ootas varsti kooli esimene klass, oli tarvis eluviisi muuta.“ (Sama raamat, lk 212.)

Kruusi mõttelend käib kõrgelt, geograafilise muutuse ja füüsilise tõusu linnaruumis sätib ta kujutlus kokku helisema loominguliste ja tööalaste perspektiividega: „Kas peaksin Lasnamäe serval kirjutama teisiti kui all-linnas partei keskkomitee naabruses, kus Olaf Uti pilk võib ulatuda minu aknani? Kus Endel Sõgel saab oma kabineti aknast jälgida minu minemisi ja tulemisi? Lasnamäel peaksin olema avarama silmaringiga, seal on horisont minu ees laiem, ulatun nägema ka merd ning sihtima pilku Soome poole. Kas ei peakski ma kirjutama midagi Soomest? (Hiljem kirjutasingi mitmeid lugusid Helsingi kirjanikest Villem Ridalast ja Hella Wuolijoest.)“ (Sama raamat, lk 213.) Kruusi mälestused jätkuvad teiseski köites („Tahavaatepeegel“, 2001), kus selgub, et ta elas koos naise ja tütar Vestega selles „viiekorruselise standardmaja kahetoalises korteris“ 1973. aasta alguseni, mil lahutas abikaasast ja kolis mujale. Siingi manab ta kriiksuvaid tramme, mis „äratasid mu varakult üles, kuigi Heljost elukaaslase selja taga olnuks mõnus tunnike edasi suigatada“. „Aga juba tuli köögist kohvilõhna ning oli vaja sõita alla Sakala tänavale, kus asus Keele ja Kirjanduse Instituut.“ (Lk 5.) Kahe raamatu peale jõuab ta trammide hommikust kriiksumist Majaka tänava otsa peal manada kokku vähemalt neljal korral, paberivabriku haisu kolmel korral. Ärakolimise põhjuseks ei saanud siiski ei üks ega teine – hoopis noor blondiinist inglise keele õpetajanna Paidest.

Mulle ei meenu, et ma oleks kellegi poolt kirja panduna, öelduna või muul moel väljendatuna kohanud väidet, mille ma kohe esitan. Võimalik, et keegi on selle väite juba esitanud, selle tähelepaneku teinud, aga see on jäänud märkamata ja vajunud unustuse hõlma. Sel juhul ütlen selle siinkohal välja jõulisemalt ja sirgjoonelisemalt. See väide, see tähelepanek on järgmine – eesti luule algas Lasnamäel, ja kuivõrd eesti ilukirjandus algas eesti luulega, on Lasnamäel kogu eesti ilukirjanduse algus. Senine eestikeelne kirjandus piirdus katekismuste, palvete, jutluste, kirikulaulude ja muude kiriklike tekstidega. Kirikukirjandus, ehkki kasutab kujundlikku keelt ja kujutab enamjaolt väljamõeldut, on ilukirjandusest loomu ja funktsiooni poolest täiesti erinev nähtus. Rahvaluule, mis eestlaste puhul viib tagasi lausa aastatuhandete tagusesse aega, on kirjandusega seotud, kuid ei ole selle osa. Nüüd algas ilukirjandus. Ja selle algusega on lahutamatult seotud Lasnamäe. Minu väite tõestuskäik on lihtne ja veetlev. Esimene teadaolev eestikeelne luuletus on „Carmen Alexandrinum...“, mis ilmus 1637. aastal ja mille autoriks oli Tallinnas professoriametit pidanud ja eesti keele ära õppinud sakslane Reiner Brockmann. Kokku kirjutas Brockmann eesti

keeles neli luuletust ja ühe vaimuliku laululeksti. 1635. ja 1636. aastal aga tegutses Tallinnas juba kirjandusrühmitus, see oli tõenäoliselt eesti esimene kirjandusrühmitus, umbkaudu samal ajal, aastail 1638–1652 tegutses Tartus ring Emajõe Muusad, mille moodustasid mõned Tartu Ülikooliga seotud professorid, lähemast minevikust teame neid palju, näiteks Noor-Eesti, Siuru, Tarapita, Arbujad, Hirohall, Tartu NAK, Erakkond, TNT... Seda 17. sajandi Tallinna kirjandusrühmitust on hakatud kutsuma Lasnamäe lamburiteks ning selle moodustasid mõned professorid, õppejõud ja teadlased oma südamedaamidega, lamburite seas oli ka Brockmann. Korraldati väljasõite loodusesse: Piritale, Kopli randa, Lasnamäele, peeti pidusid, musitseeriti, luuletati ja lasti oma värsse trükikojas äragi trükkida. Sellises kambas oleks tahtnud isegi hängida, kirjeldatu sarnaneb väga Tartu NAK-i tegevusega! Lamburi-motiiv on pärit tollest ajast, Lasnamäe on nimesse toodud ilmselt hilisemal ajal, võib-olla tänu suupärasele algriimile. Vaatame faktid ja järeldused üle. Ning faktidega igati kooskõlas tohime enda silme ette manada järgmise pildi. Kamp noori haritlasi, kaasas kenad daamid, istub kuskil tänapäevase Sikupilli kandis murul, laename siia Valeeria Villandi mälestuspildist kõik need lilled, meelitame Kiive tänavalt siia häält tegema kiivitaja, eemal on võib-olla näha paemurdu, aga võib-olla ka mitte, sest taheti ju minna vabasse loodusesse. Tuul paitab mahedalt nägusid, päike paistab soojalt, ja ehkki seda vanadelt gravüüridelt ei paista, oli taevas ka 17. sajandil sinine, piknikukorvides on veini, puuvilju... Tüübid ärplevad ja vaimutsevad saksa keeles, daamid kihistavad ja edvistavad. Siis võtab keegi tüüpidest paberi ja tindi ning kukub kritseldama värsse. Küll kreeka, ladina, heebrea või saksa keeles, jah, aga siin sähvib inspiratsioon, see niivõrd haruldane külaline tollase Rootsi kuningriigi siinpoolses otsas. Siin tehakse ilukirjandust, ilmalikku ilukirjandust! Siin sünnib luule! Siin saab jõudu kihk – mis ei jää ju siia, see on poeedil kõikjal ligi. Lasnamäelisus oli lahutamatu osa nende lamburite poeediloomusest, sellest energiast ja rõõmust, mis elab nende kirja pandud ridades edasi tänapäevalgi. „Carmen Alexandrinum...“ arvatavasti ei sündinud Lasnamäe kaunis looduses, aga see sündis kihust, mida oli Lasnamäel viibitud aeg omalt poolt tugevalt tagant õhutanud ja kujundanud. Kuid! 1636. aastal tõlkis Brockmann eesti keelde kirikulaule, ja võib-olla sai neist mõnigi rida tõlgitud just nimelt Lasnamäel või sealsete elamuste vahetu mõju all. Mitte kuidagi ei saa öelda, et juba 1636. aastal ei kritseldatud Lasnamäel paberile eestikeelset kujundlikku teksti! See on ilus tõdemus, mis perfektselt sobib teada olevate faktide jäetavasse nappi vabasse ruumi.

Eesti luule sündis meeleoludes, mida oli tugevasti kujundanud Lasnamäe ruum. Ei saa välistada, et mõni eestikeelne laulurida sündis Brockmannil Lasnamäe ruumis. Aga eesti luulel on Lasnamäega ka kolmas, seekord täiesti käega katsutav, täpsemalt öeldes kõrvaga kuuldav ja silmaga nähtav side. Lasnamäe lamburid tõid siia maale sellise luulekuju, nagu me nüüd näeme näiteks Lydia Koidula, Juhan Liivi, Marie Underi, Betti Alveri, Juhan Viidingu, Indrek Hirve, Contra luules. Seda luulekuju nimetatakse silpr̃huliseks värsisüsteemiks. Lähemalt tuleb sellest siinses raamatus veidi hiljem juttu, siinkohal ma detailidesse ei lasku. Maname praegu lihtsalt silmisse või kõrvusse mõne Koidula või Underi luuletuse – see on silpr̃huline värss. Mis siis ei ole silpr̃huline värss? Näiteks regivärsiline rahvalaul, kõige tuntum näide: Kreutzwaldi „Kalevipoeg". See on täiesti teine asi. Enne seda, kui Lasnamäe lamburid Tallinnas luuletama hakkasid, piirdus eesti keeles kogu luulelaadne eneseväljendus regivärsilise rahvalauluga. Lasnamäe lamburid rajasid nii eesti luule enda kui ka andsid sellele kuju, mis jäi valitsema sajanditeks, kuni sai 1960-ndatel enda kõrvale vabavärsi. Laiad massid ei ole vabavärssi siiamaani õieti omaks võtnud. Kui mõni luuletaja esitab vabavärssi, siis leidub ikka mõni kirjanduskauge kuulaja, kes küsib, et kus see luule siin on, see on ju jutt. See tähendab, et tolle küsija jaoks on luule ainumõeldav kuju just seesama kuju, mille tõid siia maale Lasnamäe lamburid. Saksamaalt, saksa keelest ja saksa kirjandusest. Brockmanni ja tema kaaslaste panus eesti kultuuri on tänini elujõuline. Laiade hulkadeni kandus see loomulikult mitte nende mõnede üksikute eestikeelsete luuletuste kaudu, vaid nende meeste poolt tõlgitud kirikulaulude kaudu. Ega ole mingit kahtlust, et silpr̃hulised värsid 1635. aasta suvel Lasnamäe heinamaadel jalutajatel peas tukslesid! Seda, kuidas silpr̃huline värss suudab peas tukselda, tean ma omast kogemusest! Meil on kolm põhjust pidada Lasnamäge eesti luule hälliks. Kopli randa ja sealseid tammikuid ning Piritat muidugi ka – aga Lasnamäge ka.

Öeldu puhul võib detailide osas vaielda, aga see, et eesti ilukirjandus sündis Tallinnas, on fakt. Otse ja räigelt öeldes: eesti luule sündis praeguste getode ruumis! Muidugi, eespool tõstsin Brockmanni ja tema sõbrad Sikupilli kanti täiesti omal algatusel, lähtudes sellest, et see oli ja on kesklinnale kõige lähem Lasnamäe osa. Aga lähedus kesklinnale ei pruukinud olla määrav tegur. Raamatus „Tallinna temaatiline taskuentsüklopeedia" (2016) on fikseeritud Lasnamäe lamburite meeliskohad hoopis mujale, eeskätt kuulus nende hulka Dunte (Tondi) kõrts, mis 17. sajandil ja mitu sajandit

hiljemgi asus tänapäeva linnakaarti aluseks võttes Vormsi 3 asuva koolimaja esisel. Selle kõrtsi, kus Brockmanni ajastu Tallinna haritlased armastasid aega veeta ja kus 1630-ndail viibis isegi tuntud saksa poeet, Brockmanni semu Paul Fleming, kunagisest asukohast sõitsin ma kolm keskkoolitalve järjest igal tööpäevahommikul bussiga nr 63 mööda, kas pole imeline! Küllap Lasnamäe lamburid ses kõrtsis istusid kõvasti ja on tõenäoline, et siin kritseldati ka värsse ja kumises peas ohtralt silpröhulist, miks mitte muu hulgas ka eesti keeles. Võiks tõsiselt kaaluda mõtet rajada siia ausammas eesti luulele või vähemalt Brockmannile. Või kogu 17. sajandi Tallinna kirjanike-literaatide seltskonnale, kus ju on veel palju olulisi kujusid, kes kõik eesti kultuuri ja teaduse arengusse mingi omapoolse panuse andnud. Veel teisestki meeliskohast sel samal suunal annab mainitud raamat aimu, nimelt oli „linnasarase piiril vastu Väo mõisa maid" Professorite heinamaa, mis oli 1631. aastast gümnaasiumiõpetajate omanduses-kasutuses. Osutatud aadress muidugi ei ütle tänapäeva inimesele midagi, arvatavasti oli see heinamaa, vägagi huupi kobades, kuskil Läänemere tee alguse ja Kivila tänava vahelises piirkonnas – ehk siis üsna Dunte kõrtsi lähistel. Igatahes võib kindel olla, et seal heinamaalgi võis 1630-ndatel tihti näha lõõgastuvaid Tallinna luuletajaid.

Samasse, 1637. aastasse jääb ka eesti teaduskirjanduse sünd – Heinrich Stahl (Henricus Stahell) andis välja esimese eesti grammatikaraamatu.

„Kolme musketäri" sündmustest oli möödas kümmekond aastat, selle järje „Kakskümmend aastat hiljem" sündmusteni jäi samuti kümmekond aastat.

Muidugi, eesti huumori ajalugu väga põhjalikult uurinud Veiko Märka arvates algab näiteks eesti epigrammi ajalugu 1215. aasta aprillist, kui saarlased kostitasid kinnivõetud preestrit repliigiga: „Laula, laula, pappi!" Kas seda saab pidada eesti ilukirjanduse alguseks üldse? Arvan siiski, et ei saa. Epigramm sai alguse, eesti ilukirjandus veel mitte. Formaalselt on tegu tsitaadiga suulisest kõnest.

Me tuvastasime eesti kirjandusest Lasnamäe-segmendi, destilleerisime üldmassist välja lasnamäelisuse kui päritolu, kui identiteedi, kui kohalisuse. Me võime nüüd kindlalt öelda, et nõukogude aja viimastel aastatel ei hulkunud Lasnamäe „tänavate tõmbetuules" mitte ainult „sihitult migrant", vaid seal kõndis ka Mati Unt. Ta ei olnud Lasnamäel korraks-vaid-külaline, vaid elas seal pikka aega, tehes tööd, käies sealt lavastamas Draamateatris ja kirjutades seal raamatuid. Sellest kõigest räägib ta

intervjuus Urmas Otile saates „Carte blanche“ 28. mail 1993, mil ta elas veel endiselt Lasnamäel. Unt räägib seal: „Ma olen teinud niisuguse asja, et mul on nurgas – pimedas nurgas väike kirjutuslauake ja raamaturiiul on pandud sinna ette, nii et mul on selline väike kuut seal. Lambiga. Hommikul ja päikselise ilmaga ma ka töötan seal lambiga. Ega ma välja eriti ei vaata. Hommikul peamiselt. Õhtul ei viitsi midagi teha.“ („Carte blanche“, 1995, lk 328–329.) Ja millise järelduseni näiteks see teadmine meid viib? Viib selleni, et me küsime: millal ilmuvad Lasnamäe paneelikatele samasugused mälestustahvlid, nagu on näha majadel näiteks Kadriorus ja kesklinnas? Millal ilmub Kärberi tänava majale nr 32 tahvel, et seal elas ja töötas aastast see aastani see eesti 20. sajandi teise poole üks olulisemaid prosaiste ja märgilisemaid lavastajaid Mati Unt? Tegu on ju küllalt pika ajaga, vähemalt aastatega 1986–1993, aga reaalselt ju pikemaga. Vähemalt nende seitsme aasta jooksul sündis selles Kärberi tänava majas, ütleme korterinumbri ka, kuna see info ei saa kõnealust enam kuidagi riivata, korteris nr 10 selles pimedas nurgas, lambiga kuudis selle väikse kirjutuslauakese taga raamaturiiuli varjus suur osa väärtuslikku eesti kultuuri. See asjaolu on kindlasti mõjuv põhjus alla, vastava paraadna välisukse kõrvale kena mälestustahvli panemiseks. Ma ei tea, et ühelgi Lasnamäe linnaosa majal seni niisugune tahvel küljes oleks. Nagu ei olekski seal suurkujusid elanud! Paekaare tänavale võiks aga panna kollektiivse tahvli infoga selle kohta, et läbi ajaloo on sel tänaval elanud vaat need kuus kirjanikku. Tegelikult on neid seal elanud rohkemgi. Ja muidugi vääriks ka Koorti tänava maja nr 11 ühel hetkel tahvlit. Wimbergi romaan „Lipamäe“ on näiteks selles majas kirjutatud, peamiselt köögilaua taga, kui täpne olla. Ja kes soovib eriti detaile, võin öelda, et köögiaknast paistsid lasteaiad ja hall tellissein, millel kustumas bordoopunane grafiti „Mahtra City“.

Doris Kareva elas Kärberi 39. Palusin tal seda aega veidi meenutada. Kareva oli lahkelt nõus. Ta kirjutas mulle: „Mina sain Kirjanike Liidu korteriloa Kärberi tänava lõppu ajal, mil seda tänavat samahästi kui veel ei eksisteerinud. Bussiliin lõppes praeguse Mustakivi keskuse juures ja kord keeldus taksojuht sealt mööda üleskaevatud songermaad edasi sõitmast, rehmas käega ja lausus: seal elavad ainult poliitilised. Seevastu laiusid sealsamas maja taga kevaditi nurmenukuväljad ja ööbikulaul ei lasknud öösiti magada. Ümberkaudsetes majades elas mitmeid teisigi kunstnikke ja kirjanikke; kunstnikukorterid olid läbi kahe korruse ja tornmajadest avanesid imelised vaated. Mööda jõekallast Botaanikaaeda jalutada oli jõukohane

isegi mõneaastastele lastele. Telefoniputkani oli äga pikk tee ja sageli olid need mitte ainult täis soditud, vaid ka puruks pekstud; läbi õhukeste seinte kostis tihti naabrite purjus röökimist ja roppusi. Kontrast looduse ilu ja inimese lagastava käitumise vahel oli Lasnamäel eriliselt terav."

Fedjuninski/Paekaare tänaval asuv maja nr 40 on kirjandusloolisel üks Lasnamäe silmapaistvamaid: nüüd võib öelda, et selle ühes korteris on elanud koos lausa kolm suurepärast kirjanikku. Isegi neli – kui väike reservatsioon teha. Nendeks on humorist Kalju Kass, tema lastekirjanikust abikaasa Asta Kass ja lastekirjanik Kristiina Kass, kes on üks nende kahest tütrest. Ning teine tütar Irja Kass. Küsisin ka Kristiina Kassi käest natuke infot. Sain teada, et nad elasid selles majas alates 1980. aastast, Kristiina elas seal kuni 1990. aastani ja et lähedal samal tänaval elanud Toomas Kall oli Kalju Kassi hea sõber, käis neil tihti külas. Tänava kohta sain teada toreda loo: „Sa muidugi tead, et mingil ajal muudeti see Paekaareks? Ja enne seda esitleti seda tänavat Fedjuninski lesele, et vaadake, meil siin teie mehe auks nimetatud tänav. Selle asemel, et oleks rõõmustanud, sai lesk pahaseks: „Aga miks Fedjuninski tänav? Ta oli ju ometi kindral Fedjuninski!" Ja nii muudeti see tänav Kindral Fedjuninski tänavaks."

Luuletaja ja ajakirjanik Fagira D. Morti on suure osa oma elust veetnud Lasnamäel, seejuures ise eristab ta Lasnamäge ja Vana-Lasnamäge. Ta meenutab: „Mina olen Lasnamäel elanud ainult ühes majas, see oli Kärberi 7, otse 60. Keskkooli vastas. Ema ostis sinna korteri, kui ma olin kolmanda klassi lõpus, no elasin seal kuni keskkooli lõpuni ja siis vahelduva eduga veel mõned aastad – üürisin, vahepeal elasin jälle ema juures, siis jälle üürisin, kuni lõpuks ostsin. Lasnamäele ma ei üürinud kunagi. Aga kui korteri ostsin, siis Vana-Lasnamäele. Nüüd elan Majaka põigus. See maja muidugi ei meenuta klassikalist Lasnamäe maja, mul on ahjuküttega maja, kus on 8 korterit."

2007. aastal valmis režissöör Veiko Õunpuul film „Sügisball" ja lisaks muule ongi see film – minu arvates – mingil määral natuke selleks mälestustahvliks Mati Undile kui lasnamäelasest kirjanikule. Film põhines Undi kunagisel jutustusel/romaanil „Sügisball", mille tegevus toimus küll Mustamäel. Aga film toodi üle Lasnamäele. See on kaunis ja lõikav film, mis Lasnamäe puhul mingeid jooni kindlasti avab, neid samal ajal kunstiliste vahenditega võimendades, aga samal ajal midagi ka jätab varju. Tunnen filmis ära mitmeid paiku, mis on jäänud ka minu trajektooridele, näiteks on stseen, kus šveitser läheb hulluks ja hakkab üht baarikülastajat

peksma, filmitud Priisle poe taga jäätmäa servas. Kohe sealsamas kõrval elas mu klassivend Janno, kes oskas hästi Beavise ja Butt-headi hääli teha. Kohe sealsamas on ka betoonsein, millele proovisin 10. klassis ise grafitit joonistada, lasin purgitäie erekollast tühjaks, aga see oli nagu piisk liiva, mu huvi rauges. Just selle betoonseina ääres peksmisstseen toimubki. Nii Mati Undi kui ka Doris Kareva kunagised Kärberi tänava kodud jäid ja jäävad sealt ainult lühikese jalutuskäigu kaugusele. Muide, Arvo-Jürgen Alas oleks võinud seda peksmisstseeni oma hoovi nurka tulles ise näha, samuti Kärt Hellerma, kui oleks paar sammu kõndinud. Avastan ühtlasi, et teenekas skandinaavia keeltest tõlkija Alas elas samas majas, kus elas minu hea sõber Kadri. Kadri kodu aknast oleks seda peksmisstseeni teoreetiliselt näinud, aga reaalselt jäänuks ilmselt rõduserv ette, tulnuks ka ikka välja hoovi nurka minna. Nii väike ongi see Eesti ja nii väike on selles väikses Eestis see Lasnamäe. Midagi ei jää varjatuks, isegi kui seda teha getopoe taga betoonseina ääres, kus tegijaid, seal ka nägijaid, ja viimaste hulgas ka mõni Kirjanike Liidu liige!

Kas mängime veel geokirjandust? Juhan Smuuli esimene abikaasa Ita Saks elas 2001. aastal otse Lasnamäe Üldgümnaasiumi kõrval, Läänemere tee 19. Äkki ta seal näiteks 1997. aasta kevadelgi elas? Mõelda vaid, meie õppisime kirjandustunnis Juhan Smuuli ja tema esimene abikaasa elas sealsamas kõrval, meist kõigest kahe seina taga! Sealsamas majadegrupis, Läänemere tee 36 elas Marilyn Mansoni fänn Mart B-klassist ja samuti minu isa oma teise perega, sealhulgas mu poolõe ja poolvennaga. Ühes tavalises eesti külas elavad üleaedsedki üksteisest enamasti kaugemal, kui Lasnamäel näiteks elasid minu isa ja Ita Saks või elasime mina ja Andres Langemets. Kuni 9. klassini oleksin võinud iga kord, kui valisin kooli sõitmiseks bussi nr 58, heita pilgu Fedjuninski tänaval majas nr 6 korteris nr 7 elava Karl Martin Sinijärve vanaisa, Juhan Sütiste ja Bernard Kangro põlvkonnakaaslase Erni Hiire kodu, 1989. aasta sügisest alates endise kodu aknaisse. Kas pole võrratu seda tagantjärgigi ette kujutada! Milline kõnekas stseen oleks võinud aset leida – väike teise klassi poiss Jaak sõidab veebruarihommikul kooli, vastu ust litsutud, ta kraabib küünega ukseklaasilt natuke jääd maha, surub silma vastu avaust ja näeb majade vahel korraks vilksatamas üht kaugemat maja, selle akent, mille taga seisab mingi udune kogu, ja see udune kogu on Erni Hiir. See väike Jaak ei ole küll kunagi kuulnud mingist Erni Hiirest, kuid ta kasvab suureks, sorib palju vanu raamatuid ja saab korraga teada, et just Erni Hiirt ta sel veebruarihommikul nägi.

Manivald Kesamaa on luuletaja, kes on eesti luuleloos paigutatud vägagi tagasihoidlikule kohale, ta on lükatud „ära“ lastekirjandusse ja tema täiskasvanute luulet peetakse liig lihtsakoeliseks. See ei ole siiski õigustatud käsitlus, Kesamaa lihtsalt on pepside kriitikute ohver, eesti luulelugu on üles ehitatud, aluseks võttes rahvuslikkust, pühalikkust ja elitaarsust, ning Kesamaal ei ole neis kategoorias, eriti kahes viimases suurt midagi pakkuda. Siinkohal teen temast juttu sellepärast, et avastasin ajakirja Looming 1981. aasta juulinumbrist tema luuletuse „Lasnamäe sügis“, mis väärib täismahus äratoomist.

Lasnamäe sügis

Pannud sügis oma pilvise käe
üle tuulise Lasnamäe.
Lehekullas ei kahla siin tuul,
juur juurdumata veel puul,
sina, linnade uudismaa,
linnaks veel kasva ja saa!

Pole vilju just palju siin valminud veel,
paas väriseb lõhkamiskünnist.
Millal ükskord kunagi kaugel eel,
võime laulda su tõelisest sünnist?
Mil vatmanpaberite tööjooned
on väljakud, teed ja hooned?

Tööde tohuvabohu siin käib,
sel pole otsa ega äärt!
Ja näib,
et arhitektide parimaid päid
rahutu mõte veel vaevab –
oli õige tüürimees loomingulaevas?
Mis tegu siin õige,
mis tegu siin väär?!

... Praegu vajub porri veel säär,
kärisend pooleks öö tume tiib.
Hommiku tolmuses valguses
lapsi üks tee kooli viib,
ainuke tee ja seegi poolvalmis,
tarkusetemplisse, eile mis valmis,
nende elutee alguses.

Lähevad, lähevad, lähevad,
rivis nii pikas,
suuremad ja vähemad,
poisid ja plikad,
piki isade meenutusvõitluste, Kuramaa tänavat,
piki tulevast alleed, Juhan Smuuli,
trotsides vihma ja tuuli,
nagu trotsis poeet neid eile.

Nende silmad säravad,
koolikottides raamatud, pliiatsid, suled.
Taeva hallilt väravalt
tulevik neile vastu tuleb,
kuulŭdes neile.

Kuigi istuvad alles kütmata klassiruumi,
mis on veel patuselt rõske,
värskest kivist ja lubjavikist –
kõrvad kikkis,
hakkavad noppima tarkusetuumi,
tundma arve, tähti veerima,
et ise homme hakata projekteerima
uute linnade tõelist ilu,
kogu südame, mõistuse ja viie meelega,
tõeliselt inimeste heaks.

Nii see olema peaks.
Annan nende teele ma
oma õnnistuse ühes.

See on värssreportaaž Lasnamäe moodsa paneelasustuse algusajast, mikrorajoon-galaktikate sündimisest ja laiali kaardumisest. Äramärkimist väärib see, et poeet on troostitust keskkonnast leidnud ainest ja inspiratsiooni – lehekulda ja muud lüürilist saanuks luulesse kerge vaevaga mitte kaugelt, juba Kadriorust. Kahjuks ei tea ma Kesamaa seost Lasnamäega, kas ta elas seal kuskil või sattus sinna külalisena, aga see ei ole ka nii tähtis. Tähtis on see, et saame autori, umbes 60-aastase puhmas kulmudega, mõtliku leebe pilguga härra panna mõttes jalutama Smuuli teele ja Kuramaa tänavale ühel koolipäeva hommikul ilmselt 1980. aasta septembris. Ja ilmselt on kooli prototüübiks sellel sügisel õppetööks avatud, Kuramaa tänaval asuv Tallinna 13. Keskkool. Teises maailmasõjas Punaarmee ridades luuraja ja tankihävitajana kaasa teinud Kesamaa ei jäta ka tegemata viidet 1945. aasta Kuramaa lahingutele. Ega meenutamata oma põlvkonnakaaslast Juhan Smuuli. Mõlema tänavanimega sai ta seostuda isiklikult. Muide, mis puutub nimetatud kooli, siis on selle esimese lennu üks klassijuhatajaid, eesti keele ja kirjanduse õpetaja Milvi Pedak kirjutanud – Mae Antsu nime all – romaani „Mu pärnade aegu“, mille tegevus viib just nimelt sellesse kooli ja sellesse aega. Seega on ilukirjanduses fikseeritud vähemalt kaks punkti Kuramaa tänaval.

Palusin Peeter Keärit meenutada oma koolipoisipõlve Pae tänavat. Teadsin Gunnar Grapsi raamatu kirjutamise päevist, et Keäri oli 1960-ndate teisel poolel elanud Pae 11. See oli üks sellest majadegrupist, kus elasid minu klassivennad Marko, Ermo ja Karl. See majadegrupp koosneb neljast identse plaani järgi ehitatud korruselamust, numbrid 9, 11, 13 ja 15. Need majad olid Keäri arvates esimesed seda tüüpi majad kogu Nõukogude Liidus. Pae 13 elas samal ajal Tiit Haagma, hilisem kuulus Ruja bassimees ja jääpurjetaja, 1984. aasta Eesti parim meessportlane. Pae 13 teises otsas elas sel ajal millalgi ka Tõnis Mägi, tänapäeval kõigile tuntud rokilaulja. „Mäksiga tulime kohati koos hilja õhtul peolt,“ mäletab Keäri. Pae 13 elanike hulka kuulus sel ajal ka hilisem kuulus dirigent Paul Mägi, kelle aknad olid Keäriga vastastikku. Niisiis on Pae 13 olnud koduks vähemalt kolmele eesti muusika suurkujule, kellest üks on ka eesti spordi suurkuju. Veel mäletab Keäri, et Pae 22 elas mingil ajal üürnikuna kirjanik Andres Langemets – seesama, kes praegu elab Kalevipoja põigus Smuuli tee ääres Lasnamäe kanali kaldapealsel.

Laulja ja kitarrist Stig Rästa autobiograafias „Minu Kennedy“ (2015) on Lasnamäest juttu palju. Üllatava faktina tuli ilmsiks, et Rästa kasvas

üles minust kõigest mõnesaja meetri kaugusel – teisel pool Lindakivi kino Võru tänaval. Olles minust natuke üle aasta noorem, on ta siiski minu põlvkonnakaaslane. Kellega mul ei olnud eales – nii palju, kui tean ja mäletan – mingit kokkupuutumist. Küll aga selgus teise üllatava faktina, et Rästa suhtles lapsepõlves perekondlikult minu klassivenna ja sõbra Reigo perekonnaga. Teoreetiliselt võin ju ka mina teda Reigo juures näinud olla. Stigiks teda küll siis ei kutsutud, oli Raul, ametlikult ongi tema eesnimi Raul-Stig. Taas näide sellest, kui lähedal füüsiliselt ja kui kaugel sisuliselt üksteisest elati. Kuid kõige suurem üllatus, mille lugemisel sain, oli see, et minust mõnisada meetrit eemal üles kasvanud ja minust ainult veidi üle aasta noorema tüübi Lasnamäe-kogemus on kardinaalselt erinev minu omast. Rästa räägib õueelust, kampadest, punkritest, peksmistest, ta räägib, kuidas nägi surnuks pussitatud inimest Kotka poe trepil ja kuidas tema maja ees üks vene vanamees samuti surnuks peksti, ta räägib avameelselt enda ja oma kaaslaste pättustest ja seaduserikkumistest, näiteks purjus peaga auto juhtimisest, tema noorpõlv on täis kõikvõimalikku alkot ja mitmesugust narkot. Midagi muusugust ei paku ka tema koolikogemus, 13. Keskkool on tema meenutusi lugedes frustreeriv ja õudne koht, kus päästis tappasaamisest ainult vanema venna omamine. Laste muusika-koolist armastas ta sageli poppi teha ja see aeg hoopis kasiinodes istuda. Rästa lapsepõlv on selles raamatus väikse tänavakaagi elu ja Lasnamäe on siin koht, kus noort inimest ümbritsesid esimese asjana vägivald, hirm ja hundiseadused. Aga mõnisada meetrit eemal elasin mina hoopis teistsugust Lasnamäe-elu. „Mu ema ütleb ikka, et Lasnamäe elati üle ainult tänu külas-käimisele ja eestlaste kokkuhoidmisele," kirjutab Rästa. See dramaatiline küsimuseasetus on mu jaoks arusaamatu. „Lasnamäe ja minu üleskasvamise üks suurimaid vigu oli see, et meil puudusid tegevused. Lapsena oli tore jalgrattaga ringi sõita, aga teismelisena oli juba raskem mingit normaalset tegevust leida. Kui meil oleks olnud huviringid ja muud võimalused, oleks olnud vähem alkoholi, sigarette ja narkootikume," kirjutab Rästa raamatu lõpus, lisades, et jõudis selle teadmiseni alles pärast 800-kilomeetrist palverännakut Hispaanias. See tõdemus ongi võti tema ja minu lapsepõlve ja Lasnamäe-kogemuse erinevuse mõistmiseks. Mul ei olnud ilmaski igav, tegevusetus ei painanud mind ilmaski nii palju, et ma oleks pidanud selle leevendamiseks minema tänavale ja hakkama gängielu elama. Minu vaba aega täitsid täisväärtuslikult raamatud, telekas ja muusika, samuti suhtlus sõpradega, aga mitte sel kujul, nagu noorel Rästal. Hämmastab seegi, et

tema lapse- ja noorpõlves ei leidu õieti midagi vaimset, sh muusikat ja sellest saadavaid elamusi, näib, et muusikuks saama tõukas poissi ainult onu seos Rock Hoteliga ja tema enda seiklusrohke töö selle bändi transamehena. Samas tuleb Rästa raamatu puhul kindlasti ära tuua üks märkus: see on pihtimuslik, endaga rahu tegemise protsessi käigus sündinud raamat, mis on kas teadlikult või alateadlikult üles ehitatud kontrastiprintsiibile. Noor tänavakaak, *bad boy* ühel pool ja 35-aastane valgust näinud palverändur teisel pool. Nii on ilmselt tekkinud filter, millest lapsepõlve puutuvatel helgematel mälestustel ei ole olnud lihtne läbi tungida, seevastu kui kõigel negatiivsel on olnud eelisseisund. Teisiti öeldes – et valge oleks piisavalt valge, peab must olema piisavalt must. Kahtlustan, et Rästa on kujundi huvides mustaga ikka sutike liialdanud.

Lasnamäele ja Tallinna 13. Keskkooli toob meid veel üks kirjanik – 1984. aastal sündinud Margus Karu, kes on kirjutanud romaani „Nullpunkt". Karu käis selles koolis kuni 9. klassini, siis jätkas haridusteed Noarootsi gümnaasiumis ja lõpuks Gustav Adolfi gümnaasiumis. Romaan räägib koolikiusamisest ja tänava-olelusvõitlusest ning on seotud autori enda elulooga. Ma ei ole lugenud romaani ega vaadanud selle põhjal tehtud filmi ja seriaali, kuna mulle ei meeldi kunstis eriti sellised rusuvad teemad. Kuid lugedes Õhtulehes 7. mail 2010 ilmunud intervjuud Karuga saan aimu, et ehkki ta on minust ja Stig Rästast pool kümnendit noorem, on tema Lasnamäe- ja koolikogemus peaaegu kattuv Rästa omaga – ning vastavalt väga erinev minu omast. „„Klassis oli võim pahade poiste käes ja koolis oli domineeriv grupp, keda kõik teadsid," meenutab Karu seiku põhikooliajast Lasnamäel. Grupp kehtestas end vägivalla ja ülbusega. „Seal oli omamoodi süsteem – kõik oli staatusepõhine. Olid liidrid ja kui nendega tülli läksid, läks sul halvasti," avaldab Karu, et võis juhtuda sedagi, et näiteks kellegi ema auto soditi täis. Temal õnneks midagi sellist ei juhtunud. Karu ei saa öelda, et oleks sellesse kampa hingeliselt kuulunud. „Veetsin nendega aega küll, kuna paremat asendust ei olnud, aga inimesel on sõpru vaja. Käisin nende pidudel ja olin seal pigem nagu narr või lõbustaja," tunnistab Karu. „Kordagi peksa ma ei saanud. Et tegin nalja ja olin tore, siis mind aktsepteeriti selles seltskonnas," räägib Karu, kuidas ta gängieluga toime tuli."

Kas tõesti oli selle kooli vaimne õhkkond õpilaskonna hulgas nii palju hullem näiteks Tallinna 16. Keskkooli omast? Võib-olla. 13. Keskkool oli ju Eesti kõige suurema õpilaskonnaga kool, tõeline hariduskombinaat,

kus üksikisiku ja massi suhe võis olla eriti tröödstitu. Aga ei olnud ju ka 16. Keskkool mingi rõõmus hipide kommuun. Kui palju määravad inimese enda loomus ja sotsiaalne võimekus? Kui palju määrab see, kas inimesel on koolivälisel ajal midagi asjalikku teha või ei ole? Kui palju määrab oskus ja suutlikkus valida ja leida sõpru? Kordan uuesti, mul ei olnud kogu Lasnamäel elatud nooruspõlve jooksul kordagi tegemist gängieluga, see eluviis ei olnud mu ees ainsa valikuna, mul oli palju muud tegemist ja mul olid ka sõbrad, kelle seas ma ei pidanud kõhedust tundma. Miks Rästa ja Karu nooruspõlv suubus päästmatult just nimelt tänava- või gängiellu? See on suur küsimus. Lõppude lõpuks olid ju Rästa ja Karu mõlemad ilmselt sama ohutud ja tasased tüübid nagu Urmet, kõigi kolme sisemine ind niisugusesse karmi struktuuri kuulumise vastu oli ühtviisi olematu, nagu ka võimekus sealses hierarhias keegi olla – miks kahe esimese elu läks ühes suunas, aga kolmanda elu täiesti teises suunas? Äkki lihtsalt juhus? Kui 1986. aastal oleks 13. Keskkoolis esimeses klassis olnud hommikupoolsel ajal veel ruumi, oleksin võinud ka mina sellesse kooli sattuda. Ja äkki oleksin siis sama tõmbejõu mõju alla sattunud? Või äkki mitte?

On mõistetav, missuguse pitseri saavad Rästa ja Karu nüüd tagantjärele Lasnamäele peale lüüa. Aga see ei ole ainuvõimalik kujutusviis.

„Nullpunkti" põhjal tehtud seriaal annab siinkohal taas võimaluse filmikunsti sukelduda. Ja nentida, et peksmisstseenid kohe armastavad Lasnamäge. Eespool oli juttu sellest, kuidas „Sügisballis" kolgib aru kaotanud šveitser Priisle poe taga üht meest. Portaal publik.delfi.ee pidas 23. jaanuaril 2014 aga koguni vajalikuks „Nullpunkti" „verise kaklusstseeni" filmimisest Lasnamäel eraldi uudis ja fotogalerii avaldada. „Kalevipoja põik 10 asuvas räbalas nõukahõngulises korteris võeti eelmisel päeval üles tubased kaklusstseenid ja ülekäte läinud peokaadrid ja nüüd oli vaja võtta kokku kogu ramm, et paarikümnekraadise külmaga Kotka sillal kakelda." Kaklus saigi filmitud, uudis lõpeb rahuloleva noodiga: „Olgu öeldud, et eelpool kirjeldatud stseeni salvestamine võttis aega mitu-mitu tundi ja filmimeeskond pääses koju alles varajastel hommikutundidel. Aga materjal oli iga sekundit väärt!" Fotodelt on näha, kuidas näitlejad prügikonteineri kõrval lumes püherdavad, taustaks trellitatud majaaknad. Ehtne getovärk!

Täispikale mängufilmile heitis Tõnu Karjatse Sirbis 5. detsembril 2014 ette muu hulgas just autentse maastiku puudumist: „[Filmis nähtav] Lasnamäe on ilus ja puhas kivilinn, ei seal ega ka eliitkooli ümbruses ei vedele hamburgeripabereid, kusagil ei tolkne juhuslikke tatiseid inimesi, nagu me

neid iga päev enda ümber näeme; eriti steriilne paistabki Lasnamäe, mis sarnaneb rohkem mõne Soome väikelinna kui meie oma pealinna kuri-kuulsa getoga. Võib ju mõista tegijate otsust mitte pöörata liigselt tähelepanu sellistele peletavatele pisiasjadele nagu ühistransport, et tagada filmi parem vastuvõtt võib-olla ka välismaal, kuid selliste detailide eiramise tõttu on „Nullpunkt" kaotanud just selles nn tänavausutavuses. Koha võlu ega probleemide elulisus ei pääse esile ja filmi atmosfäär jääb Eesti ühe parema operaatori Mihkel Soe pingutustele vaatamata telelavastuslikult kuivaks."

Et vaade Vikerlase tänava koolile üleliia masendav ei jääks, olgu mainitud asjakohane palju helgem seik: siin õppis 1980-ndatel neljandast seitsmenda klassini Kristiina Kass, praegu eesti tuntumaid lastekirjanikke. Keda huvitab lähemalt Lasnamäe koolielu 1990-ndate alguses, võib lugeda 29. märtsil 1991 Õpetajate Lehes alanud Tiia Penjami artiklisarja, kus seda nähtust süvitsi uuritakse, eeskätt Tallinna 60. Keskkooli näitel.

Jätkates muusikavaldkonnaga, kogu Sikupilli on täis eesti roki ajalugu ja rokisauruste jälgi. Urmas Alender elas majas, mis praegu kannab aadressi Sikupilli 9, aga mis toona kandis aadressi Killustiku 9. Alender elas selle maja 5. korrusel. Tema kõrvalmajas Majaka tänaval, ilmselt siis Majaka 35 elas samal ajal Valdo Randpere. Lasnamäel elasid mingil ajal koos Jaak Joala vanaema Aliide Jaakson ja ema Helgi Ridamäe, viimane oli tuntud muusikalektor – allikat ei mäleta, aga olen mällu kinnistanud, et nad elasid sealsamas Majaka ja Lasnamäe tänava kandis. Lasnamäel ei ole mitte ainult elatud, vaid ka surdud. Oma Lasnamäe kodus suri Jaan Arder.

Mõned näited ka teistelt loomealadelt. Esimesed poolteist aastat oma elust elas väikeses puumajakeses Valge majaka lähedal Sikupillis kunstnik Villu Toots. Kunstnik Lemming Nagelil on Lasnamäel olnud ateljee. Doris Kareva meenutab, et tema kõrvalmajas elasid Eve Kask ja Jüri Kaarma, pisut kaugemal Reti Saks ning Loit ja Virge Jõekalda. Kõik viis nimetatut on kõvad graafikud. Kunstniku ja kirjaniku Toomas Vindi aadress oli Kirjanike Liidu matriklis vahepeal Koorti 12. Minu küsimise peale meenutas ta: „Lasnamäel sai eksisteeritud kümmekond aastat, Aili [Vint] sai sinna suure ateljee – need hiigelaknad punastest tellistest majade ülakorrusel. Oli seal igasugust, nii head kui ka halba. Tagasi ei igatse. Oli kaunikesti suur kunstnike koloonia, sest ehitati Kunstnike Liidu jaoks ateljeesid koos eluruumidega."

Fagira D. Morti meenutab, et Ene-Liis Semper elas temast paar maja eemal, Kivila tänava kandis, ja kui Raoul Kurvitz oli Semperiga abielus, elas

seal temagi, Mark Raidpere elas Pae tänava kandis Lasnamäe turu lähistel ning DJ Raul Saaremets elas oma naisega Tondiraba kandis. Saaremetsadelt sai Fagira „tihti küüti, kui peolt oli vaja koju minna".

Näitlejad Märt ja Priit Pius on 15 aastat Lasnamäel elanud. Evelin Pang/Võigemast on ennast nimetanud „Lasnamäe tšikiks". Lasnamäel on elanud avaliku elu tegelased Viktoria Ladõnskaja ja Priidu Pärna, esimene – pärit temagi Kärberi tänavalt – on Lasnamäest ka raamatu kirjutanud. Seda loetelu ei ole mõtet siinkohal jätkata. On selgemast selgem, et linnaosaga, mis läbi aegade on olnud koduks tohutule hulgale inimestele, on seotud palju neid, kes on teinud midagi ühiskonnas silmapaistvat.

Nii palju hetkel Lasnamäe kultuuriloost.

Pae tänavalt ärme siiski veel lahku. Meenunud on, et just see tänav oli uudiste keskmes aastatuhandevahetuse aegu, põhjuseks rida sel tänaval ja lähistel toimunud pommiplahvatusi ja kaks plahvatuse korraldamise katset. Katsetes mõisteti 2009. aastal kohtus süüdi 1938. aastal sündinud endine insener Märt Ringmaa, kelle ajakirjandus ristis Pae tänava pommimeheks. Siiski üheski toimunud plahvatuses teda kohus süüdi ei mõistnud. Vaatame ajaloo huvides kokkuvõtvalt üle, millal ja kus plahvatas.

18. detsembril 1998 – Pae 48 trepikojas

4. jaanuaril 2001 – Vikerlase 23, s.o Laagna kaubanduskeskuse (endine kauplus Leningrad~Laagna) pangaautomaadi juures

11. mail 2003 – Pae 23a

17. mail 2004 – Pae 23a

3. septembril 2004 – Pae 68/78 kõrval, s.t Lasnamäe Keskuse (endine kauplus Lasnamäe) vahetus läheduses asuvas telefonikabiinis

6. aprillil 2005 – Punane 17a maja juures asunud taarakioski taga, s.t Tallinna Paekaare Gümnaasiumi kõrval

9. septembril 2005 – Pae 56 ühe rõdu all, s.t jällegi Tallinna Paekaare Gümnaasiumi kõrval

3. novembril 2005 – Pae 19 maja juures

Kõigis neis, samuti kahes väljaspool Lasnamäge toimunud plahvatuses süüdistati Ringmaad, aga tema süü nende korraldamises ei leidnud kohtus tõestust. Kuid süüdistus tema vastu ei olnud tõmmatud tuulest, vaid kõigi nende plahvatuste seotuse Ringmaaga tuvastas eeluurimise käigus Kaitsepolitsei isiklikult. Tavainimesel on raske kokkusattumuseks pidada fakti, et

pärast mehe arreteerimist 2005. aastal plahvatused lõppesid. Nende kümne plahvatuse peale sai kokku surma 7 inimest, kõik Lasnamäel. Ringmaa üritas pommi plahvatama panna Punane 15 taarakioski juurde, 11. aprillil 2001, see oleks olnud juba kolmas pauk nimetatud koolimaja vahetus läheduses, ja Pae 23, 19. novembril 2003. Need pommid avastati ega plahvatanud. Võib ette kujutada, millistes meeleoludes Pae tänaval ja selle lähikonnas need seitse aastat elati. Ja need kaks õhkimiskatset korraldanu, seitsme inimese tapmises süüdistatu ei olnud mitte tänavate tõmbetuules sihitult hulkuv migrant, vaid... Pätsu ajal sündinud kõrgharidusega eestlane. Muide, majas, kus pomm plahvatas kaks korda, Pae 23a, elas – vähemalt tegi seda 1998. aasta paiku – minule väga tuttav isik, Aare, hüüdnimega Varandus, kellega olin esimest korda põgusalt tutvunud 1994. aastal Muhu tänava kandis ning kellega tihedamalt hänginud 1997. ja 1998. aastal. Selles majas hukkus 56-aastane Valentina. Lasnamäe pommisaaga jättis märgi eesti luulesse ja popmuusikasse, minu heade Tartu NAK-i semude Olavi Ruitlase ja Jaan Pehki kaudu. Ruitlane kirjutas luuletuse „Pommimärt“ ja Pehk laulis selle Orelipoisina lauluks. Kättesaadav Orelipoisi 2007. aasta albumilt „Üheksakümmendüheksa“.

Lasnamäe jälg popmuusikas on piisavalt silmatorkav, et sellel eraldi peatust teha. In Spe laulust „Minge üles mägedele“ ~ „Mingem üles mägedele“ ~ „Peatage Lasnamäe“, solist Ivo Linna, viis Alo Mattiisen, sõnad Henno Käo, on eespool juttu tehtud. See on ühtlasi kõige tuntum Lasnamäe-laul. Laulva revolutsiooni ajal oli sel mingi poliitiline kasutegur, aga tänapäeval ei kujutaks ma ette selle esitamist ilma, et see mõjuks solvavalt või vähemalt väga aegunult. See on kindlasti sisu tõttu ajale jalgu jäänud pala.

Seitsmest näitest, mida siinkohal toon, ekspluateerivad viis ikkagi Lasnamäe negatiivset kuvandit, võtavad Lasnamäest ebameeldivaga seostuva motiivi, Lasnamäge demoniseerides, Lasnamäe pahaendelisust võimendades: Orelipoiss võttis pommimehe, lastekirjanik ja kunagine ansambel Peoleo liider Käo võttis demograafilised probleemid, 1990-ndate alguse ja keskpaiga kuum nimi raadioeetris, Raadio 2 saatejuht Allan Roosileht laulis kaks laulu, millest esimeses figureerib Lasnamäega seoses Dvigateli tehas ja teises turvamees, Onu Bella „Armukeste kari“ räägib Lasnogradist. Ega ka kuues näide, punklegendi Velikije Luki „Tallinn põleb“ Lasnamäele positiivsust juurde lisa. Helge hetke leiab alles Mati Nuude ja Apelsini „Lapsepõlve Lasnamäe“. Vaatame viite viimati nimetatut järgemööda.

Kuskil 1990-ndate alguses lindistas keegi mulle kassetile toreda laulu, kus parodeeriti kaasaja võtmes Oskar Lutsu „Kevadet" ja otsa tuli jutustus Rambo saabumisest Tallinna. See oli lahe laul, killud olid head. Oli tehtud mingi välismaa laulu baasil, ja selle laulu järele oligi lindistatud ka seesama välismaa laul. See kassett viidi vargapoiste poolt minema. 2009. aasta märtsis tuli mulle nostalgiline tuhin välja uurida, mis laul see selline oli. Internet juba natuke aitas. Ennäe, lauljaks Allan Roosileht, pealkirjaks „Rambo", selgus ka originaal, milleks on Wayne Scott'i „Rambo (This Time We're Gonna Win)". Kes sõnad kirjutas, ma ei tea. Aga ma kirjutasin need laulust välja, praegu on need internetis kirjalikul kujul vist ainsana täismahus olemas minu blogis. Laulu saab kuulda YouTube'is. Soovitan seda teha, annab hästi aimu 1990-ndate alguse eesti huumorist. Tsiteerin lõiku Rambosse puutuvast osast, kus esineb Lasnamäe motiiv. Laulus on see lõik esitatud Ameerika Hääle aktsendiga, mis annab tekstile tugeva lisatähenduse, see on vaba maailma hääl!

Kuulsa Kükametsa pressis ilmus hiljuti sõnum viitega Läände, et uue helifilmi „Rambo" võtteid planeeritavat Tallinnasse. Filmi süžee olevat lühidalt järgmine. Politiseerimisest väsinud rahvas ootab endale appi kurikuulsat granaadikangelast Rambot. Kutsutu tulebki, nagu ikka, üksinda, nagu ikka, soomustranspordil, maha Georg Otsa pardalt. Linnaluba talle muidugi ei anta, Rambo taleb sellegipoolest. Läbi läppunud suviselt kuuma pärastlõuna jõuab Rambo streikidest kurnatud Lasnamäe jalamile ning püüab ühe... ühe ööpäeva jooksul pühkida sealt kurjuse kantsi, üleliidulist tehast, selle müüridki paepealselt. Samas paigaldatakse invaliididekodu nurgakivi. Rambo puhkab vägilaseund Viru pinnal, Viru lindude kädistuste saatel, ikka ja jälle on ta sunnitud vastama, et meil Ameerikas sokke ei kanta, neid polevat võimalik osta isegi kaardiga. Aga mine ise ka kinno!

Üleliiduline tehas, millele viidatakse, on tõenäoliselt Suur-Sõjamäe tänava piirkonnas asunud Dvigateli tehas, tuntud ka kui V. I. Lenini nimeline Riiklik Liidutehas. Seal valmistati Eesti NSV päevil seadmeid Nõukogude Liidu kosmose-, aatomi- ja keemiatööstusele. Praegu sätib ennast Dvigateli kunagisel maalapil sisse Ülemiste City ärilinnak. Ma loodan, et vähemalt vanu, ajaloolise väärtusega hooneid – eriti neid, mille ajalugu ulatub tsaariaega –, mis asuvad näiteks Keevise, Sepise ja Sepapaja tänaval, ükski Rambo ei ohusta. Suur-Sõjamäe tänaval toretsev 1899. aastal ehitatud

juhtkonnahoone on tõeline palee, mis ei jääks häbisse ka Peterburis Nevski prospekti ääres. Piirkond, mis jääb Ülemiste keskuse, lennujaama ja raudtee vahelisele ribale, on tegelikult tänapäevalgi veel väga eksootilise ilmega, seal võib näha ka ajastule omaseid märke autentsest nõukogude tööstuskultuurist, kuni majade fassaade katvate loosungiteni välja. Selles piirkonnas tegutses ka teisi tehaseid ja vabrikuid. Orientiiri annab „Tallinna transpordi teatmik 1990". Bussi nr 15 peatuste nimede hulgas pärast Ülemiste jaama on sellised: „Dvigatel", „Orto", „Leek", „Polümeer". Jutumärgid näitavad selles kontekstis, et tegu on asutuste nimedega. Tuvastamisel, kus miski linnaruumis asus, aitab kogenud ajaloolast hõlpsasti vana telefoniraamat. 1981. aastal ilmunud telefoniraamatu järgi asus Suur-Sõjamäe 30 keemiakombinaat Orto klaasplastide uurimise keskus. Tänapäeval asub samal aadressil hoone, kus peal on Orto kuulus logo, nii et see liin jätkub. 1990. aastal ilmunud telefoniraamatu järgi asus Suur-Sõjamäe 27a tootmiskoondis Polümeeri tsehh nr 7. Leegi kohta ei anna kumbki telefoniraamat selle piirkonna aadressi, aga ega iga tsehhi, keskuse ja lao aadressi eraldi pruugitudki telefoniraamatusse panna, piisas ju kontori omast. Peatusest „Leek" on tänaseks saanud peatus Tubaka, nii et traditsioon kestab mingil määral siingi. Dvigateli kohta ei õnnestunud mul kummastki raamatust infot leida, võib-olla see oli nii salastatud, aga võib-olla ka nii hästi ära paigutatud. Minu jaoks on üks selle piirkonna põnevamaid hooneid aadressil Sepapaja 10. See on tööstushoone, mille ühte otsa on fassaadile halli seina sisse ruugete tellistega suurelt laotud kiri „ELAGU NLKP!" ja teise otsa fassaadile samal moel sama suurelt „*Слава КПСС!*" ehk täpselt sama vene keeles. Lahti dešifreeritult: elagu Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei. See partei meile kellelegi ei meeldi, selge see, aga siinses kontekstis on see ajaloo jälg, mida võiks säilitada. Estonia teatrisaali laemaal, Orlovi lossi seinapannoo, Tartu maantee ja Liivalaia ristis asuv viisnurgaga maja, Sõpruse kino fassaadikaunistused, Sillamäe stalinistlikud kvartalid, aga ka seesama Sepapaja 10 tööstushoone oma kirjadega – see kõik ülistab küll riigi-võimu, mida me ei sümpatiseeri, kuid äärmine barbaarsus oleks sedasorti kihistust meie avalikust ruumist eemaldada, kinni katta, tsenseerida või hävitada ideoloogilistel põhjustel. See asetaks meid automaatselt samasse seltskonda nendega, kes lasksid õhku Vabadussõja mälestusmärke. Loomulikult ei saa Sepapaja tänava telliskirja võrrelda Evald Okase virtuooslike pintslitõmmetega, aga... mis siis? Sepapaja tänava kunsti ohustab muidugi eeskätt kinnisvaraarendajate tegevus. Miks mitte säilitada tulevastele

põlvedele vaatamiseks ka mõni selline tööstushoone, mõni sovhoosikeskus, mõni kaalukoda ja sigala? On ju seegi ajalugu ja arhitektuur. Tähtis on, et ärilinnak ja muud arendajad vaataksid enne buldooserijuhile käsu andmist maastiku üle selle pilguga, kas seal on midagi, mis võiks kõnelda tulevikule ajaloost. Praegu on veel õnneks siiski nii, et kadunud maailmast piisaval määral osa saamiseks ei ole vaja teha muud, kui istuda Viru keskuse all bussi nr 15, see sõidutab Suur-Sõjamäe tehasterajoonist läbi nagu muuseumist. Mugavalt ja mõnusalt. Laulva revolutsiooni päevil omandas Dvigatel mingilaadse Mordori kuulsuse, sest selle direktor Vladimir Jarovoi oli Interliikumise üks juhte, 1990. aasta mais Toompea lossile korraldatud rünnaku ninamehi. Jah, nagu David Vseviov võib rääkida mõnest väiksest detailist terve saate huvitavat juttu, võib ka sellest Roosilehe laulu ühest lausest kerida terve ajalootunni. Jäägu see siiski siinkohal tegemata! Aga me näeme, et Roosileht laulis oma laulu sisse suure peatüki eesti ajalugu.

Tulen ajaloost isiklikku ellu. Minu esimene kokkupuude selle piirkonnaga, mis jääb Ülemiste keskuse, lennujaama ja raudtee vahele, oli 1999. aasta suvel. Kursavend Lauri oli sinna leidnud tööotsa. Tema sugulane või hõimlane Aivar Meelind, kes muide on tegev olnud humoristina ajakirja Pikker külgedel, tegeles muuhulgas marjaäriga. Marjad vajasid kaste. Kastide kokkulöömiseks Aivar minu ja Lauri palkaski. Töökoht oli angaaride vaheline õuepealne kuskil seal – tagantjärele linnakaarti mälupildiga kokku pannes ütleks, et Suur-Sõjamäe põigus. Sõitsime bussiga nr 15 Tubaka peatusesse, kõmpisime natuke põiku mööda edasi ja keerasime paremat kätt kuhugi hoovi. Seal siis klopsisime päev otsa kaste. Kastide puhul oli kõige olulisem see, et lauad oleksid väga siledaks lihvitud, muidu oleks marjad saanud külge puidusodi, mille mahapesemine oleks marju lõhkunud. Seega sisaldasid need päevad kõvasti liivapaberiga nühkimist. Alati pidasime ka lõunatundi, seda Orto sööklas, mis jäi lühikese jalgsimineku või bussiga sõites ühe peatusevahe kaugusele. Kord kallas lõunatunni ajal vihma nagu torust. Vaatasime oma angaari all ringi, leidsime suured kilekotid või -tükid, mässisime need endale peale ja ümber, läksime lahistava vihma all sööklasse nagu tondid. Kastide kokkulöömine sai kiiresti käppa. Korjasin juppe, tõin koju, lõin kodus enda loodud mudeli järgi ka ühe kasti kokku. See on emal tänini rõdu peal, sobib imehästi kola hoidmiseks. Kui ma kunagi peaksin tundma, et kirjanikuna ei ole mul enam midagi öelda, siis kastitegija oleks kindlasti amet, mille saaksin võtta kaalumisele. Võib-olla olekski mul kastitegijana rohkem lööki? Võib-olla leiaksin „Viini postmargist“ lausa mõne mulle seni varjatuks jäänud allhoovuse?

Eesti humanitaariat, kirjasõna, raamatulugu, kirjandust, lugemiskultuuri silmas pidades leidub Suur-Sõjamäel üks oluline asutus, millest tahaksin ka veel paar sõna juttu teha. See on Eesti Hoiuraamatukogu. Asub samuti Tubaka peatuse lähistel. See on suuri saale täis maja, mis võtab vastu teistelt raamatukogudelt nende mahakantud raamatuid. Ka eraisikud viivad sinna raamatuid, mis on nende jaoks üleliigsed. Sinna suubub kogu see raamatute mass, mida Eesti ühiskonnas enam ei arvata vajalik olevat. Suur osa sellest läheb sealsamas vanapaberisse. Aga suur osa pannakse siiski saalidesse riiulitesse ootama – äkki keegi veel ikka vajab siit midagi? Selles majas ootab omanikku tohutu hulk raamatuid. Peamiselt pimeduses ja vaikuses. Peale raamatute on siin ka ajakirjade aastakäike. Valgus süttib nendes saalides ainult mõned korrad päevas, enamasti siis, kui töötaja tuleb uut kärutäit riiulitesse panema. Harvem otsib keegi siit midagi kaasavõtmiseks. Eraisikud siit majast raamatuid päriseks endale ei saa. Aga iga raamatukogu võib siit võtta nii palju kui tahab ja kõik tasuta. See ei puuduta mitte ainult avalikke raamatukogusid ja kooliraamatukogusid, tegelikult võib siit majast tasuta ükskõik kui palju raamatuid võtta ükskõik missugune juriidiline isik, millel on raamatukogu. Kui sul on juriidiline isik, tee endale raamatukogu ja mine kaubikuga Suur-Sõjamäele! Ei maksa arvata, et selles majas on hoiul ainult nõukogude ajal massitiraažis trükitu, mida „igal pool on niigi küll", ei, siia majja jõuavad ka näiteks mõnede kirjastuste laojäägid ja tiraažilõpud. Jah, see maja on väärt koht. Hea, et selline maja on olemas. Sinna majja olen ka mina mõned korrad sisse astunud.

Nüüd tagasi laulude juurde. Roosilehe „Turvamees" on palju tuntum laul. See pärineb 1994. aastast. Oli uus aeg, äritsemisest oli saanud äriajamine, äriajajatele olid tekkinud summad, ühiskonnas omandas olulise staatuse turvamees. Roosileht on hiljem meenutanud, et sõnad sündisid Pärnu hotellis ja ETV muusikasaates „7 vaprat" oli laul üle kuu aja esikohal. Seekordki oli aluseks võetud teine laul, Joe Dassini „L'Été indien". Lüürilselt ja mahedalt laulab Roosileht muuhulgas:

ühel õhtul veeres väravasse päratu must Ameerika limusiin
uks avanes ja sellest libisesid tänavasillutisele kõrgetel kontsadel
päevitanud pikad sääred
peagi seisis auto kõrval silmipimestavalt kaunis miniseelikus blondiin
siis kõlas esimene lask
tulistati avatud autoaknast

algas lahing, katsin pea kätega, järsku kõik vaibus
minu kõrval seisis mingi mees
tõstsin silmad, loojuva päikese helk pimestas
kuid ma tundsin oma ammuse rivaali ära
see oli...

turvamees Lindakivi puiesteel
viiekordse maja ees seisab Citroën
turvamees – must ülikond ja lips on ees
raha eest teeb tegusid mees

Lindakivi puiestee, nagu eespool öeldud, on jalakäijate tänav, mis ühendab Vana-Kuuli bussipeatust P. Pinna bussipeatusega, möödudes Lindakivi keskusest ja endisest Kotka kauplusest, ristudes Laagna tee ja Vikerlase tänavaga. See on pikk enam-vähem sirge, mis oli minu kodu- ja koolitee lahutamatu osa üle 20 aasta. Küll on rõõm seda laulust kuulda! Ja viiekordne maja – see võib vabalt olla minu kodumaja! Või klassivend Reigo maja. Mis sellest, et Lindakivi puiesteel ei asu ühegi objekti aadressi, vähemalt kaart.delfi.ee järgi. See puiestee on lähedal asuvate elumajade asukate jaoks samasugune tuiksoon, nagu on Laagna tee kogu linnaosa lõikes. Ka Kotka kaupluse sild on osa sellest puiesteest. Aga mingeid turvamehi, vähemalt mitte musta ülikonna ja lipsuga ei ole ma sealkandis küll tähele pannud. Turvamehi võis olla küll, aga tagide ja dressidega, ja sellisena ei paistnud nad ümbritsevast ülemäära silma.

Onu Bella laul „Armukeste kari“ on vaimukas *cover* Army of Loversi laulust „My Army of Lovers“, seejuures pakub Onu Bella versioon kõvasti rohkem elamust kui originaal, siin on kõik robustne ja primitiivne: sõnad, muusika, esitus ja video, aga hea maitse ja stiilitaju annab terviku nilbusele ometi kütkestavuse ja šarmantsuse. Laulu sisuks on üle Eesti paiknevate armukeste loetelu ja lühikirjeldus, üks neist asub Lasnamäel:

Seal, kus laiub Lasnograd,
Kristi ihu tunda saan,
ja kui tal on paha meel,
praktiseerib prantsuskeelt.

Selle salmi järel võib videos näha-kuulda, kuidas tõesti üks blond piff deklameerib õhkavalt mingeid kaunilt kõlavaid prantsuskeelseid lauseid...

Velikije Luki kuulsa ja võimsa laulu „Tallinn põleb“ sõnad on teinud Villu Tamme, v.a rida „Moskva ees ei olnud kedagi“, mis on Tõnu Trubetsky looming. Sõnad on pärit aastast 1984. Laulus kohtub apokalüpsis ülevate, elujõudu sisendavate meeleoludega. Lõpp on selline:

Tõuske üles!
Tallinn põleb!
Siukest kino pole näinud veel
Lummatuna jõllitan
Kuis variseb Olümpia
Ja variseb Estonia
Eemal särab tulemeri
Seal hukkub Lasnamägi
Tallinlased raudsed mehed
Karastuvad tules

Tallinn põleb
Tallinn põleb

Mati Nuude ja ansambel Apelsini „Lapsepõlve Lasnamäe“ omab annaalides ka pealkirja „Sa õpi käima mööda kive“. Viis on välismaist päritolu, sõnade autoriks Ott Arder ja need räägivad Lasnamäest küll, näiteks paplitest ja kastanitest, tundub, et siin võib otsida mingit seost Arderi enesemääratlusega „Sikupilli poiss“. Sõnad ongi selles laulus ainus hea asi, ülejäänu on tuim ja lahja kantri. Laul on pärit hiljemalt 1989. aastast, ja nüüd ütlen Arderile tagantjärele sooja aitäh: ajal, mil kõige õigematel eestlastel kõlbas Lasnamäe poole vaid süljata, kirjutas ta ilusa nostalgitseva teksti.

*

Geograafiasse ja semiootikasse puutuvalt võib Lasnamäe kohta öelda palju. Ma tahaksin Lasnamäge nimetada linnaks linnas. Linn linnas. See müstiline ja salapärane nimetus on Lasnamäe puhul vägagi asjakohane. Esiteks on see linnaruumis väga eraldi osa. Väga raske on öelda, et „ma juhtusin Lasnamäelt läbi minema". Lasnamäelt on väga raske läbi minna, sest see linnaosa saab reeglina olla teekonna algus või lõpp. Minu arvates saavad ainult rekkajuhid, kes uhavad Peterburi tee ja sadamate vahel, öelda, et nad juhtusid Lasnamäelt läbi minema. Kui tahad minna ida suunas, sõidad Tartu maanteest üles, keerad Peterburi teele ja sõidad. Formaalselt oled siis muidugi natuke aega Lasnamäe linnaosa territooriumil, kuid sisuliselt on see linnaosa serv. Pirita ja Viimsi poole ei sõida keegi ilma väga hea põhjuseta läbi Lasnamäe, ikka keerad Russalka juurest Pirita teele. Ma tõesti suuda välja mõelda kuigi palju põhjuseid, miks peaks Lasnamäe kellelegi tee peale jääma. Erinevalt Nõmmest, Õismäest ja Mustamäest, Kristiinest rääkimata. Teine samasugune suletud – ja samamoodi demoniseeritud – piirkond on Kopli poolsaar. Mõni reisibuss sõidab küll Laagna teed ehk kanalit pidi läbi Lasnamäe, aga seegi on üksnes tehniline, mitte sisuline kontakt. Lasnamäele puudub põhjus minna, kui ise seal ei ela või kellelegi külla ei lähe. Õismäel, palun, on loomaaed, ilma selleta ei saa. Lasnamäel ei ole mitte midagi, mille pärast sinna ekstra minna, seal ei ole selliseid klubisid ja söögikohti, mis trumpaksid kesklinna pakutu üle. Tõsi, Lasnamäe piiresse jääb üleriikliku tähtsusega objekt, millega on kokku puutunud enamik nii Tallinna kui ka Eesti elanikke üldse, ja rääkimata neist, ka suur osa meie riiki külastavaid turiste, oma jala on seal maha pannud George W. Bush ja Barack Obama, Paris Hilton ja Madonna – see on Lennart Meri nimeline Tallinna Lennujaam. Eesti õhuvärav asub Lasnamäel. Aga ma olen kindel, et ülimalt vähestele tuleb seal lennukile minnes või lennukilt tulles pähe mõte, et parajasti juhtutakse Lasnamäelt läbi minema. Ehkki – taas formaalselt – seda ju tehakse. Ja isegi kui kerkib pähe seesugune mõte, ei tähenda see midagi, sest Lasnamäe tegeliku olemusega kokkupuude lennukitrapi ja taksorivi vahel rattakestega kohvrit vuristades ikkagi puudub. Järeldus: Lasnamäe on ainult selle elanike päralt. See on topograafiliselt eraldatud ruum, mis ei tõmba kõrvalisi millegagi ligi. Sinna ei ole kõrvalistel asja. See on omade inimeste segamatu enklaav. Linn linnas.

Magala, kähvaks nüüd mõni. Aga miks magala? See on ruum, kus on üle 100 000 inimese kodu. Lasnamäe ei koosne ainult karpidest vooditega, oh ei, Lasnamäe on täis hubaseid köögikesi, kus on väikesed lauad, mille taga saab torti süüa või õlut juua, Lasnamäe on täis pehmete vaipadega kaetud elutubasid, kus säravad sõbralikud ekraanid ja mille ääres on kappide riiuleil lähedaste fotod ja emotsionaalselt kallid nipsasjakesed, Lasnamäe on täis sooje vannitubasid, kus värskendav kümblus on kõigest kraaninõksu kaugusel, Lasnamäe on täis mugavaid ja vaikseid magamistube, kus on palju patju ja kus tihti leiab voodi pealt eest seal pikutava kassi, Lasnamäe on täis mõnusaid vetse, just nimelt WC-sid, mida ei pea tühjaks tassima ja kuhu ei ole vaja saepuru peale visata ning kus on tore tööpäeva lõpus istuda ja mõelda, et nii see elukene veereb. Lasnamäe on üle 100 000 inimese kodu, ja suuremast osast ülejäänud Tallinnast eristab seda kodude kogumit ainult see, et võõral inimesel sinna eriti asja ei ole. Ja kodu saabki olla seda rahulikum. Maja ees saavad parkimiskoha eest võidelda ainult oma maja inimesed, mitte klientide või rändurite hordid. Muidugi saab need kodud jagada kaheks selle järgi, kas seal vaadatakse „Aktuaalset kaamerat" või „Vremjat", aga see on ka kõik, mille järgi neid saab kaheks jagada. Ka neis kodudes, kus vaadatakse „Vremjat", on siiski külmkapis midagi head, kirutakse ülemust, loetakse päevi palgapäevani, arutatakse hindu, aetakse lapsi magama, silitatakse kassi, tehakse remonti, võetakse vastu külalisi, lehitsetakse vana fotoalbumit, tuntakse muret tervise pärast, süüakse hapukurki, nurisetakse ühistu tegevuse üle, ja kui käes on 31. detsembri viimane minut, siis krutitakse ka neis kodudes šampuselt korki maha ja kõlistatakse klaase. Miks paljud inimesed neist kodudest urisevad Eesti Vabariigi peale, on teise raamatu teema, aga üks põhjus on kindlasti see, et ka Eesti Vabariik ei ole neile näidanud muud, kui ainult hambaid või trääsa. See ei muuda neid inimesi veel kollideks – kellena Eesti avalik arvamus suuresti Lasnamäe slaavi kontingenti ette kujutab, vastavat pitserit pikalt mõtlemata kogu linnaosale peale lajatades. Aga väga paljud sellest slaavi kontingendist ka isegi ei urise Eesti Vabariigi peale, vaid suhtuvad asjasse ratsionaalselt ja konstruktiivselt. Ehkki ka neid ei tee ju rõõmsaks teadmine, et ega eestlased neid ei armasta. Nad teavad väga hästi, et nad on suurele osale eestlastest veel kauaks ei muud, kui okupantide järeltulijad. Sõnaõiguseta inimesed.

Nii on Lasnamäe demoniseeritud keskkond ja lasnamäelased stigmatiseeritud olendid, kelle suhtes valitseb arvamus, et Eesti Vabariigil ei ole selle linnaosaga – nagu ka Narva linnaga – mitte midagi peale hakata.

Seda arvamust võimendab muidugi ka fakt, et eestlasi on lasnamäelaste hulgas püsivalt alla 30% (2007. aastal 28,6%, 2011. aastal 29,44%, 2015. aastal 26,8%), ülejäänud on järelikult slaavlased: venelased, ukrainlased, valgevenelased... Sestap on Lasnamäe ka kõike seda arvestades linn linnas. „Nende" linn „meie" linnas.

Nii enklaavi kui ka võõraste linna tunnet võimendab Lasnamäe spetsiifiline ja omanäoline arhitektuuriline ilme, mis erineb kardinaalselt teisel pool Pirita linnaosa või kesklinna piiri nähtavast ja millega võrreldavaid elemente ilmub märgataval kujul linnaruumi alles Mustamäel ja Õismäel. Tegelikult on see arhitektuuriline omanäolisus nii silmatorkav ja Lasnamäele tunnuslik, et võib täiesti vabalt ka üksi anda taas põhjust nimetada Lasnamäge linnaks linnas.

On veel neljaski põhjus, see seondub geograafilisega. Mis on ühist Lasnamäel ja Veneetsial? Sillad. Aga ka Tallinnas on Lasnamäel täiesti võrreldav mõtteline kaaslane. See on Toompea. Toompea on mägi, ja samuti on Lasnamäe mägi. Mitte ainult nime poolest, vaid ka tegelikult, maastikul. Ülemiste vanake Lasnamäge ei ohusta, nagu ka Nõmmet, Lasnamäe ja Nõmme võivad rahulikult kunagi valmis saada. Sest Lasnamäe ja Nõmme, nagu ka Toompea, asuvad mäe peal. See võimendab Lasnamäe puhul isoleeritust muust linnast. Keegi ei hakka ju Toompeale asja eest, teist taga üles ronima, see on esmalt füüsiline pingutus. Tahad Riigikogu ees piketeerida, peaministrile lilli viia või turistist kaaslasele vanalinna katuseid näidata, siis küll. Aga muidu ei ole sinna mingit asja. Ilusti saab ringiga mööda jalutada. Samamoodi on Lasnamäe mäe otsas nagu mingi muinaslinnus, Linnamäe tee on tõesti linnamäe tee. See teadmine saab väga selgeks isiklike kontide ja lihaste kaudu, kui valida Lasnamäele liikumiseks näiteks jalgratas. Ainus samal tasapinnal tee sinna viib Järvevana tee kaudu. Või Tartu või Narva poolt tulles. Altlinnast ei ole võimalik ilma kõvasti ähkimata ja lõõtsutamata jalgratta seljas Lasnamäele jõuda. Ükskõik, kas valid Narva maantee või Tartu maantee: esimesel ootab murdjalik Lauluväljaku tõus, teisel sama murdjalik tselluloosivabriku tõus. Pirita poole minnes on järgmine kindla peale võimalus alles Kose tee, aga sealgi ei ole lugu parem, ikka üles mäkke. Alates Kadriorust kuni Lasnamäe lõpuni, minu kunagise koolini Läänemere teel on see kõrge kaldapealne hästi näha. Sellest tuleb üles ronida, pääsu ei ole – kui Järvevana tee kaudu ei tule või Tartu või Narva poolt linna sisse ei sõida. On loomulikult võimalus mööda kanalit kas või Ümera tänavani katkematu hooga tuhiseda, aga kuni Mustakivi tee

sillani tähendab see ikka seda, et majade ja inimeste juurde pääsemiseks tuleb ratas kaissu võtta ja see trepist „Lasnamäe korrusele“ tassida. See ongi tegelikult kõige lihtsam lahendus, kiire tsip-tsip-tsip ja saad edasi sõita, selle asemel, et tükk aega käike kombineerida ja lenksu peal ähkida.

Mäletan hetki, kui Lasnamäe oli muutunud sõna otseses mõttes muinasjutuliseks ülespääsetamatuks klaasmäeks. See oli ühel 1990-ndate alguse hilissügisel, kui ootamatult mattis linna enda alla esimene lumi. Bussidel, neil kollastel Ikarusidel olid vist all suvekummid või oli muu tehniline puudus, igatahes ei saanud nad Lauluväljaku mäest üles, pikk rida tühje busse seisis kuni Russalkani välja. Üles sai ainult jalgsi. Jällegi, linn linnas. Seekord muinaslinn nüüdislinnas mäe otsas.

Muidugi, linn linnas on kujund, mida on ekspluateeritud läbi ajaloo palju. Sedasi on nimetatud Harlemit, Sillamäe stalinistlikke kvartaleid, Nõmmet ja Tallinna lennujaama. Näiteks. Jäägu Harlem kõrvale, see asub teises riigis ookeani taga, aga ülejäänud kolm ei kanna seda kujundit mu arvates siiski kaugeltki nii eredalt välja, kui Lasnamäe. Sillamäel on tegu kõigest paari kvartaliga. Nõmme on tegelikult ülejäänud linnale väga avatud, nii geograafilises kui ka ideoloogilises mõttes. Ja Tallinna lennujaam on küll suur, kuid kõigest ikkagi üks asutus. Muide, kui viimase puhul selle kujundiga siiski mängida, võib öelda, et Tallinna lennujaam on linn linnas asuvas linnas! See asub ju täies mahus Lasnamäe territooriumil. Linn linnas võiks vabalt öelda Kopenhaagenis asuva Christiania kohta, aga ka selle osas on legendid ja kõmu juba suuremad, kui nähtus tegelikult, viimati, kui ma seal käisin, olid seal koolilapsed ekskursioonil! Turistihordidest ma ei räägigi. Kujundit linn linnas on ohtralt pruugitud ka Lasnamäe puhul. Aga see vastab tõele. See on ühtlasi hea, tabav ja kokkuvõtlik pealkiri siinsele raamatule. Ühtegi sellise pealkirjaga raamatut siiski veel ei ole.

Lasnamäe erinevatesse rahvusgruppidesse, seejuures just eestlastesse ja venelastesse puutuvalt on teinud oma kuulsas raadiosaatesarjas „Müstiline Venemaa“ huvitava tähelepaneku ajaloolane David Vseviov (4. saade, 16. märts 1997). Ta räägib vene kodust ja vaipadest, vaibakultuurist ning toob jutujärje ühtäkki Lasnamäele: „Ja üldse, vaat see tuleb ka nüüd vist kõigile, ka võib-olla linnas, silme ette – traditsioonilises vene elamus on hästi palju vaipu. Kõikvõimalikke vaibakesi. See nüüd on võib-olla see, millest me eelmine kord rääkisime, kui me toonitasime ja kriipsutasime alla seda idamaist ja tatari elementi – ilmselt see on sealt. Isegi niisuguseid asju olen ma oma sotsioloogilisest huvist kunagi teinud – näiteks Lasnamäe uutes

linnarajoonides, kuigi see ei ole ju ilus, võõrastesse akendesse ei sobi piiluda, aga mind huvitas, kui palju mingites piirkondades võib elada eesti keelt rääkivat ja vene keelt rääkivat elanikkonda. Mingeid niisuguseid uuringuid ei saanud ju üldse läbi viia, see ei tulnud kõne allagi, aga üldise pildi sai väga lihtsalt kätte: võis jalutada õhtutundidel mööda tänavat või jääda seisma mõne maja ette ja vaadata, kus on vaibad seintel. Enam-vähem nii sai neid kortereid väga lihtsalt paika panna. Kui trepikojal on viis korrust ja sa vaatad ühte rida ja neist neljal on vaip seinal, siis võisid 99-protsendilise tõenäosusega arvata, et seal elab vene perekond. Nii et see vaip annab meile kindla signaali, nii ajaloos kuni peaaegu tänapäevani välja." Mõni saade hiljem mainis Vseviov samas tähenduses Lasnamäe rõdudel rippuvat kuivatatud kala.

Rahva seas armastatud ja alati kaasa kuulama panev ajaloolane Vseviov on kindlasti üks Lasnamäge kui nähtust kõige ootamatumaist nurgist ja vaimukamail viisidel vaadelnud ja mõtestanud humanitaare, olles teinud seda nii sotsioloogilises ja ideoloogilises kui ka isegi filosoofilises plaanis. Seejuures pole tähtsuseta mainida, et vähemalt eelmise aastatuhande lõpuotsas kuulus ta ise ka selle linnaosa elanike hulka – nagu ta oma esseekogumikus „Aja vaimud" (2009) koguni kolmes eri kirjutises mainib. Avades kuulajale/lugejale mingit ajaloosse puutuvat teemat või arutledes inimloomuse ja aja kulgemise üle laiemalt, on ta rohkem kui paaril korral toonud paralleeli või näitlikustava seiga just oma kodu ümbrusest Lasnamäelt. Nii mõtiskleb ta 1997. aastal selle üle, et ajalugu on justkui pimeduses ja seepärast on mõnda ajaloolist sündmust hea ette kujutada kinnisilmi – pimedus justkui sunnib silmi sulgema, tekitades illusiooni, et olukord on kontrolli all. Ta kirjutab: „Tabasin Lasnamäel oma kodumajas, kus kahe välisukse vahel valitseb tihti kottpimedus, end toimetamas kinniste silmadega. On petlikult rahustav tunne, et pimedus kaob, kui avan silmad, ja mitte siis, kui parandatakse päevavalguslamp." Niisiis võib ju öelda, et Lasnamäe argine olmepimedus on omalt poolt aidanud inspireerida ajaloolast paremini ajalugu näha... Aasta hiljem arutleb ta inimese käitumiseetika üle läbi ajaloo kulgemise ja toob jälle näite kodulähedasest keskkonnast: „Salaja, hirmuta olla tabatud, tehakse isegi väikestes asjades mõnikord seda, mida teiste juuresolekul ei iialgi. Ega muidu poleks Lasnamäe liftid sealsete majade kõige räpasemateks kohtadeks." 2000. aastal aga läheb ta ühel päeval oma Lasnamäe kodumajas prügikotti välja viima ega suuda vastu panna soovile teha selle tegevuse käigus integratsiooni teemal „pisikene moni-

tooring“, mille tulemusel selgub, et „mitte-eestlastest 67,2 protsendil poleks midagi selle vastu, kui [Eestist] lahkuksid hoopis eestlased“. Teises essees peab Vseviov monitooringu-nalja ikkagi lahti seletama, miskäigus selgub, et küsitletavaks oli „parajasti konksuga pudelit õngitsev vestluskaaslane“. Need näited on pärit raamatust „Aja vaimud“, soovitan seda kindlasti – ka muudel põhjustel – lugeda.

Kaksteist aastat hiljem on kunagine monitooritud vestluskaaslane muutunud Vseviovi näitevaramus juba tänuväärseks mudeliks, ta räägib ajakirjas Tuna möödaminnes Rooma keisrist Commodusest ja tema mitte-seisusekohasest kihust osaleda gladiaatorivõistlustel ning ütleb, et suutis tudengitele selle vastuolu arusaadavaks maalida üksnes tänapäeva märksõnu kasutades – gladiaator Commodusest saab „juhuslikult Lasnamäe prügikastide lähistel kohatud traadist konksuga tühje pudeleid õngitsev president“. See Lasnamäe pudeliõngitseja on ennast David Vseviovi kaudu kirjutanud sõna otseses mõttes ajalukku, kandes edukalt tänuväärse võrdlusaluse rolli isegi erinevates küsimustes.

Vseviov on ajaloolane, kes mitte ainult ei uuri ajalugu, vaid oskab märgata ka kõnekaid märke tänapäeval linnaruumis kõndides. Ja mitte ainult vaipu seintel ja kuivavat kala rõdudel – vaid eeskätt ikka inimesi endid. 2015. aasta sügisel, kui Eesti inimesi jagas jõuliselt kahte leeri suhtumine Euroopa poole püüdlevatesse sõjapagulastesse, võttis Vseviov sõna ETV saates „Foorum“, meenutades seal oma hiljutist Lasnamäe linnaosapäeva külastust ja seal märgatud kümneid Venemaa lippe. „Lipp ei ole küll mingi märk, aga seostades neid nende inimeste näoilmega, siis seal näen ma suuremat potentsiaalset ohtu, kui nende inimeste silmades, kes saabuvad siia Süüriast,“ jätkas ta. Pean sellega nõustuma. Lisades, et Venemaa lipud Lasnamäel – või Narvas või mujal Eesti territooriumil – on tagajärg probleemile, millega tuleks tegelda hoopis teisel moel, kui seda seni on tehtud, s.t leebemalt, diplomaatilisemalt, peenetundelisemalt. Seejuures on Vseviov ise kindlasti üks neist isikutest, kes kahe erineva mentaliteedi kokkupuudet Eestis aitavad pehmendada ja neutraliseerida.

Siin on viimane sobilik koht selles raamatus, et jutuks võtta prussakate teema. Prussakad olid kindlasti üks vastikumaid asju Lasnamäel. Samas ei ole nad ju ainult Lasnamäe nuhtlus. Olen neid näinud ise Õismäel. Tean, et nad on ka Mustamäel. Neid võib leiduda kõikjal, kus leidub kõrgeid ja elanikerohkeid kortermaju. Minu kodus neid ei olnud. Ja viiekorruselistes majades ei olegi ma neid kunagi näinud. Enda kogemuse pealt tahaks üldistada,

et need jälgid putukad kuulusid rohkem üheksakorruseliste majade ökosüsteemi. Olen kuulnud räägitavat, et nende levikut läbi korruste soodustasid üheksakorruseliste majade prügišahtid: prügišaht oma Lasnamäe kujul oli maja vertikaalselt läbiv toru, millesse igal korrusel avanes luuk, luugi taha sai visata oma prügi, see maandus all prügikasti. Aga minu meelest neid šahte eriti ei kasutatud. Samas, kuna ma ise ei ole kunagi üheksakorruselise maja elanik olnud, jäägu see olmevaldkonna seik praegu lahtiseks. Nägin prussakaid kahe koolikaaslase kodus, enamasti ikka köögis. Üksik isend seinal lae all. Korterirahvas ise suhtus neisse stoiliselt ega viitsinud alalõpmatu tapmisega tegelda. Neid nagu ei pandud tähelegi. Ükskord tulid Rommiga prussakad jutuks, ta tsiteeris siis itsitades Metro Luminali laulu: „Armasta väikseid loomi köögis!“ Prussakad ei elanud sugugi mitte ainult elumajades. Keegi oli neid näinud isegi Lasnamäe Üldgümnaasiumis, üks olla pudenenud välja paksu raamatu selja vahelt. Ema meenutas, kuidas Desintegraatoris elasid prussakad mingi kohvikannualuse all, ja kommenteeris, et näe kui vähenõudlikes tingimustes võivad elutseda. Ma olen alati hoolikalt jälginud, et enda elamisse mõni selline ei satuks. Ainult ühel korral avastasin Lasnamäel oma kodus esiku põrandalt järsku väga prussakataolise putuka. Üle sekundi ma teda ei uurinud, šokeeritult krabasin kätte mingi kõva asja ja tagusin eluka sodiks, sodi tolmuks ja tolmu aatomiteks, siis tõmbasin hinge, oleksin tahtnud rõveduse jäänused läkitada mingisse musta auku, aga tuli piirduda käepäraste võimalustega. Ilmselt lasin need vetsust alla. Ema arvas, et kui oli prussakas, võis olla üksik hulkuv isend, näiteks kuskilt tõrjetööde eest põgenenud. Aga ühest võib täitsa piisata, nii et ma ei võtnud mingeid riske. Neid raisku tuli hävitada kogu trepikoja elanike koostööna, aga see oli tihti takistatud mõne asotsiaali või hullu vanamuti tõttu, kellel oli suva ja kes ei teinud helistamise peale ustki lahti. Sellised elanikud olid Lasnamäe teine nuhtlus prussakate kõrval, ja taas ei ole nad midagi Lasnamäele ainuomast. Ma olen sellisel juhul alati öelnud: ega asjata ei ole traditsioonilises eesti külas talud üksteisest ehitatud võimalikult kaugele. Suurlinnas on võimalused individualismiks kahjuks väga piiratud. Ja seda ütlen ka, et punased sipelgad võinuksid olla hullem variant. Olen nendega elus põgusalt kokku puutunud. On needki jälgid elukad. Kui see liik välja sureks, siis ma ainult laulaks ja lööks trummi ega kavatsekski halada loodusliku mitmekesisuse vähenemise pärast. Muide, mis puudutab prussakaid, siis on kohatud arvamust, et neid toovad venelased uude elupaika kolides karbis õnneloomadena vanast kohast kaasa.

Küsisin sellele kommentaari kõige lähedasema venelase, oma naise käest, ta ütles, et tegu on jabura väljamõeldisega ja võib tegelikkusele vastata ainult mõne vaimuhaige puhul.

Veelkord saame siinses raamatus tsiteerida kirjanik Lilli Prometi mälestusteraamatut: „Ralfi õde Helmi elab Lasnamäel, on magamatusest vaevatud ja õnnetu: öösiti kukutavad end laest alla ta voodile lutikad ja köögis krabiseb pliidi ümbrus prussakatest. Ükski mürk pole neile mõjunud, vastupidi – nende ränd kulgeb seda reipamalt läbi kõigi majakorruste, paneelivahede kaudu korterist korterisse.“ Nii oli 1985. aasta juunis. („Aheldatud muusa“, lk 133.)

*

1997. aasta suvi oli minu jaoks erakordselt kirev, suhtlus- ja seiklusrohke. Alates juuni algusest kuni augusti lõpuni nägin ma Lasnamäge väga harva pärastlõunal või õhtutunnil. Küll aga algasid seal siiski pea kõik minu päevad. Oli ilma või ei olnud, läksin kella ühe või kahe paiku või umbes nii – linna. Vanalinna. Peaaegu kogu minu ärkveloleku aeg sel suvel möödus mul vanalinna iidsetel tänavatel. See oli võrratu suvi, selline suvi peaks iga noore inimese elus vähemalt korra olema. Nii, nagu 1967. aastal Californias sagis Summer of Love'i aegu tohutu mass hipisid, nii sagis ka 1997. aasta suvel iga päev Tallinna vanalinnas tohutu mass kõikvõimalikke noori, alates põhikooli viimaste klasside õpilastest kuni nendeni, kelle puhul jäi vanus hoomamatuks – aga vabalt 20-ndate eluaastate hakatusse välja. Rääkimata sellest, et ses massis liikus ka vanu vintskeid punkareid, kelle puhul ei olnud võimalik tuvastada mingit vanust peale hingelise. Seal liikusid kesklinna koolide noored ja andekad tüübid, seal liikusid „karvased" ehk need, kes fännasid *metal*'it, teksa- või nahktagid seljas, seal liikusid inimesed, keda võiks teatud reservatsiooniga nimetada hipideks, seal liikusid noored kirjanikud, kunstnikud ja muusikud, peamiselt muidugi punk- ja *metal*-muusikud. Seal liikus inimesi, keda on keeruline kuidagi klassifitseerida. Aga neid kõiki ühendas see, et neile meeldis vanalinna tänavail mitte midagi teha, suhelda, tutvuda ja olla alati valmis minema mõnda teise kohta, et seal edasi mitte midagi teha. Peamiselt toimus kogu see mitte midagi tegemine kahes kohas: Raekoja platsil või Harju tänava haljasalal, mida nimetati lihtsalt Lollakaks, lühendatuna Lollide mäest. Kui Lollakal logelemine üle viskas, siis võisid alati öelda: „Ma lähen vaatan, mis platsil tehakse." Ja kui seal passimine üle viskas, siis võisid alati öelda: „Ma lähen vaatan, mis Lollakal tehakse." Igavaks ei läinud meil ealeski. Raekoja platsil logelemise koht kergelt varieerus, toimus rotatsioon. Üksvahe istuti endise pingviinijäätise kohviku ees. Siis istuti Õpetajate maja trepil. Siis istuti ka keset platsi. Aga põhiline koht oli ikka Raekoja-esine. Kui palju olen ma Raekoja trepil istunud! Kui palju istunud Raekoja ees kõnnitee serva peal äärekivil! Kui palju sammaste taga seinaorvas! Mäletan, kuidas seal seinaorvas lösutas kuulus punkar Rott. Ka teine kuulus punkar, Street oli pidevalt pildil. Mul on siiani kõrvus ta iseloomulik lõbus ja lärmakas naer: jähh-jähh-jähh! Mäletan, kuidas Street semmis Viru tänava jäätisemüüjaga,

kelle nime ma ei mäleta, aga oli kena musta peaga tüdruk. Selles seltskonnas liikus kolmaski kuulus punkar – Kombits. Roti ja Streetiga mul erilist suhtlust ei olnud, aga Kombitsaga tuli jutuajamist ette küll, oli hästi muhe ja positiivne sell. Meie jaoks olid nad kõik muidugi eelmise või üle-eelmise põlvkonna esindajad. Kunagise pungi hiilgeaja tunnistajad.

Viru tänaval müüs jäätist ka üks teine tüdruk, ja tema nime mäletan küll: Marianne. Nüüd tunneb kultuuriavalikkus teda režissöör Marianne Kõrverina. Palju kordi lonkisin ma mööda Viru tänavat Marianne letini ja ajasin juttu ja sain jäätist kah. Marianne oli tore ja lahke tüdruk. Minu hea kamraad, luuletaja Jürgen Rooste väidab, et tema hängis ka kogu selle suve mööda vanalinna, aga seda ma isiklikult ei mäleta, ja tõesti, noorte inimeste mass oli nii suur, et kõigiga ei jõudnud tuttavaks saada. Jürgen igatahes on muhedalt meenutanud, kuidas seal Viru tänaval müüs jäätist tema sõber, teine noor luuletaja Ivar Sild – kelle juures Jürgen pidevalt käis juttu ajamas, tulemuseks see, et jäätis kahanes liiga jõudsalt! Jürgenit ma ei mäleta, Ivarit samuti mitte, aga neil kuudel sain ma tuttavaks kümnete, kümnete, kümnete, kümnete enam-vähem omavanuste inimestega. Perekonnanime teadsin mõne üksiku puhul, eesnime üsna paljude puhul, kuid suur osa sellest seltskonnast kandis lihtsalt hüüdnimesid: Chopper, Maniakk, Varandus, Uff, Väike My, Beavis, Broken, Berry, Naga, Pikk, Lill, Tuti, Qba, George, Teresa, Köster, Madox, Christ, Baranca~Bianca... Mõnda teadsin ainult nägupidi. Aga ega olnud mingit vahet. See ei takistanud veel lugemast kokku sente ja kroone, et klappida päts saia ja pudel halba Põltsamaa õunaveini. Ja isegi see halb õunavein oli sel suvel hea!

Mälu ja paari juhufoto järgi suutsin nüüd, 19 aastat hiljem meenutada kokku üle 70 inimese sellest suvisest seltskonnast. Kui arvestada veel juurde mälu loomulik kadu, siis võib vabalt sadakond kokku tulla. Seal olid Reili, Ott, Patrick, Joosep, Meelis, Otto, Triin, Rommi, Janne, Reimo, Raimond, Rauno, Marko, Tanel, Hedda, Jaana, Kalju, Minna, Andres, Merike, Maria, Epp, Laura, Hannes, Helen, Eva... Üks huvitavamaid ainult näoks jäänuist oli tütarlaps, keda võiks nimetada Kahvatuks Kauniks Üksikõndijaks. Neist enam kui 70-st ainult Rommi ja Janne olid mulle eelnevalt tuttavad, Rommi oli seesama minu klassivend ja Janne oli sel kevadel lõpetanud meie koolis 10. klassi. Meie kooli ümbert ja Lasnamäe sealpoolsest otsast olid pärit ka Varandus, kelle õige nimi oli Aare, Otto ja Maniakk, kelle õige nimi oli Sven, kuid lähedalt tuttavaks sain nendega ikkagi vanalinna tänavatel. Lasnamäelasi oli teisigi. Loomulikult ka Otto vend Köster, kelle õige

nimi oli Tanel. Samas, ega ma täpselt ei tea või mäleta küll, kus Maniakk elas. Lihtsalt mingi vedruke mälus tahab teda kangesti Lasnamäe taustale nihutada.

Mõnda isikut meenutaksin sellest suvest ka perekonnanimega, eeldades, et neil ei ole midagi selle vastu. Minu üheks heaks semuks sai Erik Riikoja, kellel oli väga lai silmaring ja kellega oli huvitav rääkida. Sama meeldiv oli tema vanema venna Hindrek Riikoja seltskond. Vendade huumorimeel erines märgatavalt, Erikul oli see pisut mõrkjam ja küünilisem, Hindrekul päikselisem, aga lõbusad ja lahedad olid mõlemad. Kord korraldas Hindrek väiksemas seltskonnas minu ja Epu-nimelise tüdruku „laulatustseremoonia", see toimus Niguliste kiriku taga, saime mõlemad mingi võtmehoidjarõnga sõrme ja olime „abielus" – sellega see nali ka piirdus, „pulmaööd" ei toimunud. Väga sagedasti võis seltskonnas näha eesti läbi aegade üht suurimat *metal*'i geeniust, Alan Rahumeelt, kes siis oli Whispering Foresti laulja, aga geenius ei ole ta eelkõige mitte selle poolest, vaid seoses projektide ja bändidega, kus ta sai rohkem lähtuda oma muusikamaitsest ja musikaalsusest – nendeks on Kalm, Vaikus ja Loits. Tal olid arrogantsed maneerid, mistõttu oli tema ja mitmete teiste selle suve vanalinlaste vahel läbisaamine päris konfliktne. Whispering Forest ja Tharaphita olid sel suvel kodumaise *metal*'i kõvimate nimede hulgas, samuti D.N.R. – esimene oli meloodiline *doom* sündi ja naishäälega, teine oli raju ja kaunis *pagan metal*, kolmas väga kuri ja brutaalne *death*'ile sarnanev *metal*. Tharaphita laulja Ank elas muidu Rakveres, aga vahel oli teda ka Tallinnas vanalinnas näha. Whispering Foresti kontsertidele püüdsin ikka minna, mäletan vähemalt ühte korda, see oli Tartu maanteel asuva endise tselluloosivabriku õues, aga küllap ma nägin tol suvel laval ära ka Tharaphita ja D.N.R.-i. Viimase muusika mulle eriti ei istunud, aga esimesed kaks pakkusid mulle väga meelepäraseid võnkeid. Whispering Forestilt ei olnud ilmunud mingit õiget helikandjat, seetõttu tuli bändimeeste kaudu taga ajada ametlikult avaldamata materjali. Lõpuks saingi kitarrist Tõnis Vinteri kaudu ligi 45 minutit head kraami. Mäletan ühte kontserti veel, tõsi, kes esinesid, seda ma enam ei mäleta, aga see toimus Nõmme keskuses asuvas endises kinos. Selle kontserdi ajal käis maja ees tänavanurgal suur kräu, vanalinlaste seltskond oli kõik suuresti kohal, käis pidev sisse-välja saalimine. Alanil oleks olnud kindlasti ees suur tulevik eesti muusikas, seda näitas tema järgnevate aastate looming, mis levis samuti peamiselt ainult tutvuse kaudu, aga kahjuks suri ta 2000. aastal Nõmmel toimunud autoõnnetuse tagajärjel.

Üks omapärane tüüp selle aasta vanalinlaste seas oli noor kunstnik Heiki Vaher. Sellest suvest mul temaga seoses eriti mälestusi ei ole, aga minu meelest oli see järgmise, 1998. aasta suvi ja sügis, kui hängisime tihti kolmekesi koos: mina, Rommi ja Heiki. Sellega seoses meenub küll kaks toredat lookest. Mina olin sel ajal pidevalt rahast lage, Rommi samuti, . otsisime kogu aeg võimalusi tööotsake leida või kas või midagi ebavajalikku maha müüa. Kord teatas Heiki meile, et tal on tarvis oma Kristiines asuvas kodumajas kelder tühjaks teha. Tegime diili: mina ja Rommi teeme selle väikse vaevatasu eest tühjaks. Muidugi ei olnud ka Heiki mingi pärsia prints, aga ju siis seekord oli tal võimalik tööjõudu palgata. Tassisime Rommiga keldri tühjaks, Heiki oli kah kambas. Leidsime boksi sügavustest kaks uhiuut auto aknaklaasi, Heiki ütles, et need on sapaka omad. Minul lõi kohe pähe tuluke, et need saab ju maha müüa. Heiki lubas lahkelt. Samal õhtul helistasin kodus kuulutustelehe telefonile ja dikteerisin kuulutuse: müüa vaat sellised asjad sellise hinna eest. Kahjuks keegi nende vastu siiski huvi ei tundnud. Jäidki minust Heiki keldriboksi. Teine lugu on niisugune. Otsisime Rommiga jälle tööotsakest. Heiki oli aga saanud ise tööotsakese Pika tänava alguses asuvas baaris Ruby Tuesday. Ilmselt oli nii. Aga kindlasti oli nii, et baaril oli välismaalasest omanik ja Heiki sai temalt volituse mind ja Rommit kaubelda mingeid reklaamplakateid mööda vanalinna seintele kleepima. Vist olid mingi selles baaris toimuva ürituse või lihtsalt *happy hour*'i kuulutused. Saime Rommiga pataka plakateid ja kleeplindi ning hakkasime neid mööda vanalinna laiali kleepima. Olime parajasti ametis Viru tänaval mingi plangu katmisega, kui meie selja taga peatus politseiauto. Kas meil luba on avalikku kohta plakateid kleepida? Ei, luba ei ole. Me ei olnud sellise asja pealegi tulnud, et selleks tegevuseks peab kuskilt loa taotlema. Paluti autosse istuda – ja meid viidi politseijaoskonda, mis toona asus sealsamas lähedal Pärnu maanteel Jaani kiriku vastas üle tee. Istusime siis seal mingis suuremas saalis toolidel, ootasime oma järjekorda, ees menetleti teiste õigusrikkujate asju. Lõpuks jõudis järjekord meieni. Seletasime, et vaat nii. Proua politseimundris seletas, et siiski on vaat naa – on vaja luba. Kuna luba ei ole, tuleb teha trahv. Proua oli sõbralik ja mõistev, tegi väga tillukese trahvi. Baariomanikult saime lubatud tasu siiski kätte. Leidsin kodust nüüd „rahatrahvi määramise otsuse" üles, rikkumise kirjeldus on: „Pani välja plakateid puust plangule, omamata selleks luba, rikkudes sellega Tallinna linna heakorra eeskirju p 29.2." Oli 1998. aasta sügis.

See oli mul esimene kord politseis istuda ja ega tõtt-öelda enam lisa ei ole tulnud. Mõnel teisel 1997. aasta suve vanalinlasel oli politseiga regulaarselt nagistamist. Tol suvel kõndis muide vanalinnas ringi mitte tavaline politsei, vaid SOR-i, Sisekaitse Operatiivrügemendi korravalvur, neid nimetati meie tänavakeeles „sorrideks". Minul nendega kordagi kokkupuudet ei olnud. Ehkki nii platsil kui ka Lollakal käis suur õllejoomine. Nii et „sorri" tähelepanu võitmiseks tuli midagi enamat teha, näiteks avalikus kohas urineerida või kuhugi valesse kohta magama jääda. Ühel korral 1997. aasta suvel ma oleksin äärepealt selle tähelepanu võitnud, ma ei tea, kas „sorri" või juba päris politsei oma. Suur seltskond oli sattunud mingisse Vene tänava sisehoovi õlut jooma ja lämisema. Joodi mõistlikult, aga lämin paisus kindlasti aina suuremaks. Ühel hetkel tundus mulle, et lähen vaatan veidi mujal ringi. Või oli muu põhjus lahkumiseks. Just siis, kui jala kangialusesse tõstsin, et sealtkaudu Vene tänavale minna, keeras Vene tänavalt kangialusesse politseiauto. Tõmbusin tagasi, lasin auto läbi ja lasin vaikselt jalga. Aga üldiselt piirdus politsei – tema kohta öeldi rohkem ment – sellisel juhul kõigepealt hoiatuse ja peo laialiajamisega. Veel üks juhtum politseiga tuleb sellest suvest meelde. Suvehakul oli mul pidevalt kaasas tongipüstol, millega sai päris kõva litaka lasta. Siis muudkui põmmutasin. Kord tulime Ottoga ilusal päikselisel ja sinitaevalisel varahommikul jalgsi Nõmme keskusest Lasnamäe poole, oli nii varajane hommik, et autod veel ei sõitnud. Kõndisime keset sõiduteed, minul püstol käes. Ajasime rõõmsalt juttu, mina vehkisin uljalt püstoliga. Tongid olid vist paraku juba otsas. Kuskil Järve kandis peatus meie kõrvale järsku politseiauto ja juht pistis pea aknast välja, küsides, kas meil on kõnniteel kitsas või. Ütlesime, et ei ole, mahume ära küll, ja tõmbasime ennast sõiduteelt kõrvale. See rahuldas politseinikku täiesti, ta sõitis minema. Hm, läbi udu meenub nüüd, et kord, kui selle püstoliga vehkisin, pidas mind kinni keegi mundrimees, nõudis relva näha, vaatas, kähises midagi, kas „fuck!" või „persse!" või midagi seesugust, ja läks minema. Nii et kompasime avaliku korra piire küll!

Üks asi tuleks siiski spetsiaalselt ära õiendada: kogu see vanalinnas logelev noorte mass ei olnud ühtne ja homogeenne seltskond, kus kõigil oleks olnud kokkupuude kõigiga. Ei. See mass koosnes väikestest gruppidest ja seltskondadest ja kampadest, mis võisid küll servapidi kokku puutuda mõne teise samasugusega, kuid mis ei moodustanud ei tervikut ega ka mingit võrgustikku. Tung ja tahe vanalinnas logeleda oli sel suvel

lihtsalt õhus, see tõmbas vanalinna, otsima omasuguseid, hängima ja chillima. Näiteks Hedda, Qba, Uff, Andres, Jaana, Minna ja Patrick olid üks seltskond, Maniakk, Reimo, Chopper ja Otto hoopis teine seltskond, Pikk, Rauno, Naga, Raimond ja Beavis hoopis kolmas seltskond. Mina olin selline, kellel oli tahtmist virvendada ja figureerida, uusi tuttavaid saada, suhelda ja juttu ajada, seetõttu olin väga liikuv element, aga täiesti vabalt võis keegi piirduda rahulikult ka ainult ühe seltskonnaga, tundmata vajadust enama järele. Seda erakordsem see kõik on: seda massi kohale tõmmanud magnet ei lähtunud mitte ühe seltskonna seest, vaid vanalinnast üldiselt. See oli aja hääl. Ma varasema aja kohta ei tea, aga hiljem midagi sellist ma ei ole küll enam vanalinnas näinud. Muide, siinkohal on hea ära märkida, et Hedda oli Hedda Maurer, noor kirjanik, kes andis 1998. aastal välja sõpruskondliku kirjandusliku koguteose „Kruogan" ja sulandus aasta hiljem minu, Jürgeni, Ivari ja teiste kirjanduslikku rühma TNT, ning Qba oli Martin Kaares, kes tänaseks on tuntud DJ ja kunstnikuna. Ufi päris nimi oli Evelin. Neil oli tõsiselt lahe kamp, kus oli tore hängida ja chillida, terased ja vaimukad noored inimesed, ilusad ja säravad tüdrukud. Väike My oli Elina, tark ja tugeva iseloomuga tüdruk, kes võis norijal kahe sõnaga suu kinni panna. Mäletan, kuidas kord istusime Raekoja platsi ääres vabaõhukohvikus ja Väiksel My'l oli rihma otsas kaasas mingi väike ja ohtlik murdjakoer, nii et ma liigutasin ennast tema lähedal väga ettevaatlikult.

Vahelduseks platsil või Lollakal logelemisele tehti nii-öelda kõrtsiringe: jalutati läbi rida kõrtse, et vaadata, kas kuskil toimub midagi huvitavat või liigub keegi, keda ei ole sel päeval veel näinud ja kellega saaks paar sõna juttu ajada. Kõrtsides käidi ka vetsus, üldiselt vastu Niguliste alusmüüri ei lastud, aga tuli ka seda ette, tõsi, mitte neis seltskondades, kus mina liikusin. Liikvel oli ju tõesti igasugust rahvast, absoluutselt igasugust. Aga seda, et Niguliste kiriku Harju tänava poolsed alusmüürid ei ole põhjalikult läbi kustud, ma ei ütleks. Niguliste kiriku vundamendi-äärne kuulub kindlasti nende kohtade hulka, kuhu ma vanalinnas piknikulina üles ei paneks. Kindel koht meie igapäevastes kõrtsiringides oli sellistel asutustel nagu Raeköök, Von Krahli teatri baar, Kloostri Ait ja Tehas 43. Kõigis neis istusin sel suvel väga palju. Raeköögis sai head seljankat ja kebabi, see oli avar ja soppiderohke koht, kus õhku ja ruumi ning kus sai kõhu vähese rahaga täis süüa. Praegu on neis ruumides mingi lärmakas ja paksu õhuga saksa õlleköök, kus Raeköögi pisut stiilitust, aga siiski vabast ja lahedast atmosfäärist ei ole alles midagi. Von Krahli teatri baar seevastu oli väga stiil-

se õhkkonnaga. Kordumatult boheemliku ja vaba õhkkonnaga oli Kloostri Ait – seal salliti ka rahatut passimist, ja väga tihti nägigi meie sealviibimine välja nii, et ümber suure laua on trobikond noori, ees laual on üks või kaks teeklaasi ja kõik. Nii võis istuda tunde, keegi ei tulnud kunagi ütlema. Valitses selline meeldiv mentaliteet. Ka Kloostri Aida küüslauguleivakesed olid head. Tehas 43 jäi Hella Hundi kõrvale, sinnakanti satuti harvem. Aga oli periood, kui seltskondliku elu kese just seal oligi. Tehas 43 külastamiseks andsid tõuget ka sealsed piljardilauad, neid oli vähemalt kaks ja nende taga käis suve teisel poolel tihe andmine. Üldse olid piljardilauad sel ajal linnas kõrtsides ja muudes istumiskohades väga levinud, hiljem need kadusid ära, nüüd peab käima spetsiaalsetes klubides. Sel suvel sai minust piljardifänn. Õppisin vaatamise teel ja sain asja keskmisel tasemel käppa. Siiamaani meeldib.

Lisaks neile neljale kohale, mida mainisin, viis mind tee pidevalt ka paljudesse teistesse kõrtsidesse ja baaridesse. Suuremaks joomiseks ei olnud tungi, aga ei olnud ka raha, kui tung oleks olnud. Lihtsalt arusaamatu, kuhu kadusid need keskküttesüsteemide reguleerimisega teenitud summad! Tegime Rommiga seda tööd ju 1997. aastal edasi. Igatahes mäletan sellest suvest ainult raha pidevat puudumist või vähesust, aga mitte kordagi seda, et taskus oleks seda küllaldaselt olnud. Küsisin vahel emalt kümnelise või kahekümneviieka, siis hakkasin kõrvale ka natuke äri ajama, müüsin enda ja sõprade üleliigseid plaate ja kassette, aga see tegevus oli ikka rohkem äritsemiskihust tingitud ja melomaanlikest huvidest mõjutatud, mulle meeldis, kui mind ümbritsesid muusika, muusikakandjad ja inimesed, kes hindasid samasugust muusikat, nagu mina. Kuidagi nagu... ei läinudki väga palju raha vaja sel suvel! Tulid linna, seitseteist krooni ja kakskümmend viis senti taskus, nelikümmend senti oli veel teises taskus. Ostsid päeva alustuseks Sõpruse kino eest nurgapealsest poekesest õlle. Sellest tunniks-paariks piisas. Siis läksid paari kaaslasega teise järele. Edasi liikus asi kuidagi ise. Kellelgi ikka midagi oli. Sai kolmanda õlle. Või Põltsamaa õunapeedi. Juurde paki soolapähkleid. Või klappisid kolme peale sendid kokku pätsi saia jaoks. Ja põhimõtteliselt niimoodi päevade kaupa! Seljanka ja kebab olidki kõige pidulikumad road, mida ma sel suvel linnas sõin, mingid praed ja pastad minu ellu ei puutunud, ma ei vajanudki neid, organism oli tugev, mürises peamiselt õlle, saia ja pähklite peal! Vanalinnas oli kaks olulist poodi, mille ees ja natuke sees aina meie elu keerles, lisaks Sõpruse kino vastas olevale poele ka Vene tänava lõpus olnud pood, millel vist nime

ei olnudki, oli ainult 24h silt ukse kohal. Öeldigi: „Lähme kakskendnelihaa'sse." Selle poe vastas üle tänava oli iidne linnamüür orvadega, on praegugi, nende ees sai pidevalt õlut rüübatud, saia jagatud ja pähkleid näritud. Ja nurgapoolsed orvad on taas piirkond, mille lähistel ma igaks juhuks tänagi sisse ei hingaks, seal on nii kahtlaselt rohetav ja sinetav ja hallitav. Ütlen veelkord: need kaks poodi kogu vanalinna söögi- ja joogivajadust suuresti rahuldasidki. Lähedal olid Kloostri Aida soojad ja puhtad vetsud. Kes teadis, käis seal. Kes ei teadnud, või teadis, aga ei hoolinud, leidis mujal koha. Üks naljakas mälestus seoses söögi ja joogiga. Kord tuli keegi ja ütles, et töötab vaat selles baaritelgis – aga omanik jamab töötasuga, on viimane tööpäev, tulge, sööme ja joome kogu ta baari ilma raha maksmata tühjaks! See oli ilmselt kategooriast „tuttava tuttav". Meid oli parajasti väike grupp, me ei lasknud ennast kaks korda kutsuda, võtsime baaritelgi ees piiratud aedikus tänavalaudade taga kohad sisse, hakkasime isuga sööma ja jooma. Nii-öelda omaniku kulul.

Kuidas vanalinn ja eriti Raekoja plats oli sel suvel mingi eriline tõmbepunkt, illustreerib juhtum minu pleieriga. Läks nii. Istusime Erik Riikojaga Guitar Safaris – see oli üks rokihõngune keldripubi Müürivahe tänaval. Mingit seltskonda oli veel, aga ülejäänuid ma ei tundnud. Ma olin sel suvel ostnud endale esimese pleieri, see oli kassetipleier, pidevalt kaasas, pidevalt juhtmed kõrvas. Minu vanalinnapäevilt ei puudunud *soundtrack*: Emperor ja Dimmu Borgir ja Stratovarius ja Pink Floyd ja Queen ja viiskümmend muud nime. Meie seltskonnas oli üks minust paar aastat vanem hästi kena heledate lühikeste juustega neiu. Mingil põhjusel jõudis mu pleier tema kätte, ilmselt ta tahtis midagi kuulata. Loomulikult andsin hea meelega. Arvasin, et Erik tunneb teda, seepärast ma eriti ei hakanud ka jälgima, kus see neiu on ja kus mu pleier liigub. Õhtu edenes natuke edasi, mul oli muudki huvitavat teha. Aga lõpuks avastasin, et too neiu on Guitar Safarist kadunud, koos mu pleieriga. Seda, et ta oleks selle pihta pannud, ma loomulikult ei mõelnud, tegu oli tüüpilise olukorraga, kus õhtu edenedes inimesed edasi liiguvad. Selgus, et Erik ei teadnud sellest neiust midagi, isegi nime mitte. Hakkasin siis Poirot'na jälgi ajama, vihjete põhjal uurima ja otsima. Mitte et pleier nii väärtuslik oleks olnud, aga kes see tahab heast pillist tobedalt ilma jääda. Mitte ükski ots ei viinud selle kena neiuni. Järgmisel päeval kirjeldasin ta isikut Varandusele, kes teadis väga paljusid. Varandus ütles, et mhümh, on sellist neidu nähtud küll, ja sain vihje, kuhu poole vaadata. Aga endiselt ei ilmunud isegi nime kuskilt välja. Tegin siis

kaks loogilist järeldust: kui see neiu oli eelmisel õhtul linnas, siis tuleb ta ka sellel õhtul linna, ja kui ta tuleb linna, siis ta lihtsalt peab läbi astuma Raekoja platsist. Võtsin platsis positsiooni sisse ja hakkasin jälgima. Varanduselt saadud orientiiri kasutades sain ühelt teiselt neiult teada otsitava nime. Oli olnud külm-külm-külm, siis oli juba leige, nüüd oli täitsa soe. Valvasin edasi. Ja ennäe, mu plaan toimis ideaalselt, mu loogilised järeldused olid täiesti õiged! Mingil õhtusel tunnil nägingi Raekoja platsi ees seda neiut. Kuum! Astusin juurde, ütlesin tšäu, tema ütles oh, vabandust, et ära kadusin, kohe saad pleieri tagasi. Tal oli see ühes. Just niimoodi lükkasid selle suve magnetilised jõud inimhulki vanalinna tsentrumisse.

Selle suve seltskonnaga seoses on meelde jäänud üks erakordselt inimesterohke aiapidu Mähel Joosepi suvilas. Algas see üritus nii, nagu need kõik algasid: keegi ütles, et lähme. Kogunes 20–25 inimest, sõitsime bussiga nr 8 Mähele. See oli nüüd niisugune kord, kus ühtseks massiks olid sulandunud mitme erineva grupi või seltskonna inimesed. Näiteks oli seal Alan, aga oli ka lahe tüüp, kelle hüüdnimi oli Tuti, ja neid kahte ei sidunud minu meelest miski. Mõurasime ja trampisime aias õhtu otsa, ärritades kindlasti üles kõik naabrid, kuulasime valjult The Doorsi. Mida oli seal nii huvitavat, et passisime seal õhtu otsa ja öö takkapihta, mõtlen ma nüüd, olles kaks korda nii vana, kui siis. Süüa ei olnud, jook sai kiiresti joodud, jäi ainult aed, kus mõurata ja trampida, The Doors, mida kuulata, ja loba, mida suust välja ajasid. Aga sellest piisas. Öö tulles läks jahedaks ja niiskeks, litsusime kõik ennast kitsukestesse suvilaruumidesse öövarju. Ja sealt mäletan sellist stseeni. Tuti on leidnud šašlõkivarda, kõigutab seda, siis tonksab sellega ühte jorssi, keda ma ei tundnud, ma ei tea, kuidas temä oli sinna sattunud. Jorss, pahuralt: „Aia!“ – „Pidu!“ hüüatab Tuti seepeale kärmelt. Ja tonksab uuesti. „Aia!“ – „Pidu!“ Aiapidu! Aga Tuti ei olnud vägivaldselt meelestatud inimene, vastupidi, oli hästi vahva ja sümpaatne sell, ja see stseen oli rohkem sõbralik aasimine.

Enamasti hajus päeval nii arvukas noorte inimeste mass hiliste õhtutundide tulles, kuskil üheksast-kümnest alates kuhugi ära. Kas mindi edasi pinnapidusid pidama või teistele aiapidudele, ma ei teagi, vanalinnast kellegi koju jõudmised olid minu jaoks ikka pigem erandlikud, olgu päeval või õhtul. Tihti lasin endal ka siis ära koju hajuda. Aga tihti jäin ka linna, justkui täiesti üksipäini, ehkki elu mu ümber kees ju edasi. Lihtsalt päevased kamraadid olid kadunud ja tänavatele olid tulnud hoopis teistsugused inimesed: need, kes olid päeval töötanud ja tulid nüüd välja lõbutsema.

Need olid 20-ndais ja 30-ndais, aga ka vanemad inimesed, kes jalutasid ringi, meestel soeng geeliga sätitud, naistel parfüüm peal, nad näitasid ennast ja vaatasid teisi ning otsisid restorani või tantsuklubi, kus sumedast soojast suveööst rõõmu tunda. Palju kordi istusin siis Raekoja platsis ja vaatasin neid inimesi, jälgisin enda ümber sõna otseses mõttes tümpsuvat ja pulbitsevat ja sätendavat maailma. Mina olin selles maailmas tulnukas. Tundsin seda, aga ei heitunud, mis sest, et taskus ei olnud tavaliselt niigi palju raha, et osta selles maailmas tänavabaaris klaas õlut. Istusin ja vaatasin seda melu nagu teatrikülastaja vaatab saalist lavale. Tol ajal võisid autod veel üle Raekoja platsi sõita, ja mälus on uduseid kaadreid, nagu oleksid sellistel õhtutel olnud keset platsi tihti pargitud kallid ja läikivad autod. Uksed lahti. Muusika seest kostmas. Istusin ja vaatasin, siis tõusin püsti, hakkasin vaikselt jalutama kodu poole. Teenindusmaja ette, buss nr 51 peatusesse. Juhtmed kõrvas.

Mul on väga täpselt meeles, kuidas see vanalinnasuvi mu jaoks algas. Oli mai lõpp. Olin sattunud vanalinna, ei mäleta, miks, aga pidi olema mingi konkreetne põhjus, näiteks ajada mingi asi. See asi sai aetud. Nägin Lollakal Rommit ja veel paari tuttavat nägu. Nägin, kuidas nad seal mõnusalt vedelesid ja logelesid. Sisemine kubjas nõudis, et läheksin koju. Hakkasingi koju minema, kõndisin mööda Viru tänavat, ja kuskil Viru väravate juures; vist enne neid, jäin järsku seisma, olles tabanud end mõttelt: ma lähen praegu koju, aga miks? Mind ei oota seal ükski pakiline asi. Lihtsalt istun seal ja nohisen ja kuulan Burzumi. Aga seal, kust ma tulin, on *fun* ja elu. Seisin seal ja tundsin hetke vältel, et lausa sõna otseses mõttes pean valima nüüd tee: kas sinna, kus ootab kodu, või sinna, kus suur hulk minuvanuseid ja -suguseid istub ja vedeleb sooja päikse käes mõnusalt. Laskmata oma sisemisel kupjal enam sõnagi öelda, läksin sinna, kus vedeleti sooja päikse käes. Nii algas minu jaoks 1997. aasta müstiline ja erakordne vanalinnasuvi.

Kuidas see lõppes? Lõppes sügisel. Ilmad läksid jahedamaks ja algas kooliaeg, kellel mis kooli. Mõni jätkas põhikoolis, enamus keskkoolis, paljud, sealhulgas mina, ülikoolis. Tänavatel vedelemine ei tulnud enam kõne alla, väiksemad grupid hängisid pubides ja baarides. Tegelikult olid selle inimhulga sees suhted siiski väga pinnalised, sidus peamiselt soe suvi ja palju vabadust. Kui need tegurid ära langesid, ei olnudki enam palju siduvat. Mina ei vahetanud peaaegu kellegagi telefoninumbreid, koduvisiidid ei tõusnud päevakorda. Suvi lagunes meie ümbert ära ja vilud tuuled puhu-

sid meid laiali, võiks poeetiliselt öelda. *Just like that* saime kokku, *just like that* läksime laiali. Aga seda ma ütleks ka, et läbisaamised inimeste vahel ei olnud alati pingevabad. See oli inimeste mass, kus sai rõõmsalt hängida ja chillida, aga see ei tähendanud hoopiski seda, et igaüks neist inimestest oleks teist keerulisel hetkel toetanud. Nägin seda ise keset suve platsis ühest olukorrast: ühel tüdrukul oli tekkinud kergem seis mingi võõra tüübiga, tüübil oli vist kott ära kadunud ja ta arvas, et selle tüdruku kott on tema oma, ta sikutas kotti enda poole, tüdruk jälle enda poole. Situatsiooni algust ma ei näinud, saabusin alles haripunkti ajaks. Tüdruk koos võõra tüübiga seisid keset platsi, mõlemal käsi koti küljes, ümber laias ringis mõniteist vanalinlast, kes kõik vaatasid olukorda ehmunult ja ebamugavust tundes. Siis astus kuskilt lagedale Beavis, kes võõra tüübi kiiresti maha rahustas. Beavis oli minust omajagu vanem, tal oli välimuses ja olekus autoriteeti. Saabumine juhtumisse poole pealt vabastas mind justkui enamikust vastutusest, seda enam, et mul ei olnud selle tüdrukuga eriti mingit lähedast läbikäimist. Mis olid teiste motiivid mitte appi minna? Ei tea. Võib-olla ei olnud tõesti ringis ümber seisjate hulgas ühtki inimest selle tüdruku lähimast seltskonnast – aga Beavis seda oli. See juhtum näitas mulle ilmekalt, et enamjaolt ei tähenda meie tänavakamraadlus siiski midagi enamat, kui seda, et meil on tore üksteise seltskonnas logeleda ja loba ajada. Mõni illusioon haihtus, olin ses osas nüüd targem, aga ega see takistanud mul ülejäänud poolt suve edasi logeleda ja loba ajada. Ootushorisont oli lihtsalt madalam. Sellises järgus suhted, kus tekib sisemine sund füüsiliselt appi minna, ongi Eesti ühiskonnas väga haruldased. Mis sellest. Selles suves oli väga palju toredaid inimesi, kellega ma hängiks ja chilliks kas või praegugi. Kokkuvõttes oli 1997. aasta vanalinnasuvi mulle tänavaülikool enne päris ülikooli. Õppisin paremini tundma inimestevahelise suhtlemise aluseid, aga omandasin ka mõndagi praktilist, näiteks oskuse välgumihkliga – mille kohta enamasti öeldi džäks – õllepudelilt korki minema lennutada.

*

Suvel olin möödaminnes teinud ära Tallinna Pedagoogikaülikooli sisseastumise eksamid. Läbi udu meenub käratsev Jürgen ja vaikne Ivar. Ivarit teadsin muide varasemast ajast, ta oli juhtunud ühe minu hea sõbra *girlfriend*'i austajaks, ja sõber ei saanud teisiti, kui pidi minema, kohtuma Ivariga, rahulikult asju selgitama. Sooritasin eksamid heade tulemustega ja sain ennast lugeda sügisest eesti filoloogia esimese kursuse üliõpilaseks. Ülikoolis kohatud inimesed, nii üliõpilased kui ka õppejõud, samuti seal nähtu, kuuldu ja kogetu on niivõrd suur ja eraldi teema, et seda ei saa käesoleva raamatu haardesse võtta. Aga sellest sai mind ümbritsev maailm järgmiseks viieks aastaks. Põhikooliaja sõbrad olid haihtunud, 1997. aasta suvekamraadid haihtusid samuti, nagu ka Ten Singi kaaslased. See kõik jäi nüüd selja taha. Lasnamäe suunale jäid ainult Rommi, Otto ja veel paar tüüpi. Suure kärina ja mürinaga põrutasin kirjandusse, uued semud ja kaaslased tulid – peale ülikooli – veel Tallinna ja Tartu kirjanduselust. 1998. aasta keskseks tegevuseks oli mul noore kirjanikuna ringkonnas jala maha saamine, aasta hiljem sehkendasin ja sebisin selle nimel, et saaksin avaldada oma luuletusi või jutte ajalehes või ajakirjas või eraldi raamatuna. 2000. aastal ilmus minu esimene raamat, luulekogu „Maaaraamat". 2001. aastal olin juba natuke nimi, aasta lõpus kutsuti mind esimesele päris töökohale, kirjandustoimetajaks Eesti Päevalehte. 2002. aastal ilmus mu romaan „Lipamäe", mille kirjutamist olin alustanud 1999. aastal. Ja olingi juba saba ja sarvedega keset eesti kirjandust. Hakka nüüd ainult takka andma! Niisugune oleks minu kirjanikukarjääri algus hästi lühidalt. Kuni 2001. aasta sügiseni on see ka osa minu Lasnamäe-loost.

Kogu 1997. aasta suve kirjutasin kodus jutukesi. Hunnik täiskritseldatud paberit kotis, läksin ema töö juurde Maalehe toimetusse, mis asus Toompuiesteel, et seal looming ilusti arvutisse tippida ja välja trükkida. Ema töölaual olnud arvuti oli kuni ülikooli arvutiklassideni pääsemiseni minu peaaegu ainus võimalus bittide ja baitidega kokku puutuda. Sisestasin seal ka oma koolireferaate. Sekretäri toas oli koopiamasin, käisin sedagi aina kasutamas. Maalehe riistvarast, tarkvarast rääkimata, oli mulle palju abi. Olen väga tänulik! Ka ülikooliajal oli mul aina põhjust siiski ema töölaua taha nahistama minna. Näiteks, kui arvutiklassid olid suletud või neis olid tunnid. Meilide lugemiseks ja kirjutamiseks sai kasutada veel

Peda keeltemaja raamatukogu eesruumis olevaid terminale, need muuks ei kõlvanud. Aga kui Pedas üldse kuhugi ligi ei pääsenud ja Maalehte ka ei saanud minna, siis oli linnas kaks avalikku arvutit, mille mõlema taga olen ka palju kordi klõbistanud, üks asus Karu tänaval Peda ühikas ja teine vanalinnas klubi NoKu letiotsal. Neis sai ka ainult meile lugeda ja kirjutada. Kui juurde liita veel sõber Kadri kodune arvuti, siis sellega minu võimalused infotehnoloogiaga kokku puutuda kuni 2001. aastani piirdusidki! Ka esimese mobla soetasin alles 2001. aasta sügisel, kuna ajakirjanikutööd ilma teha ei saanud. Kaaslaste käes nägin neid juba aasta-paar varem. Hehehe, kuna 1998. ja 1999. aasta on jäänud seni ainsaks ajaks mu elus, kus olen pidanud päevikut, siis saan kuu täpsusega öelda, millal saatsin oma esimese e-kirja ja kellele. Septembris 1999, Kats Nonsensile. See tüdruk oli Tartu NAK-i lähikondlane, nüüdseks võib öelda, et kirjandusellu ta siiski ei tulnud. Niisiis trükkisin oma jutud paberile ja andsin neid teistelegi lugeda, 1997. aasta suve vanalinlastele, tagasiside oli valdavalt positiivne ja innustav. 1998. aastal jätkasin samamoodi. Need olid lühikesed, ekspressiivse hõnguga jutukesed. Ega nad pahad ei olnud. Aga ega nad head ka olnud. Päevik ütleb, et 16. juunil 1999 olen Kirjanike Majas kohtunud Loomingu tollase peatoimetaja Udo Uiboga, kellele olin patsaka oma proosat lugeda viinud, et äkki kõlbab midagi Loomingusse või nii. Piltlikult öeldes tõmbas Udo sellele patsakale jämeda musta kriipsu peale. Kuulasin, kõrvad lontis, seletuse ära, tulin tulema, ja selline raev oli sees, et virutasin sealsamas Harju tänava raamatupoe ees kogu selle patsaka mauhti prügikasti. Läksin koju ja tegin seal ka puhta töö: jätsin alles ainult alusfailid diskettidel ja ühe eksemplari väljatrükki, kõik muu eemaldasin oma elust. *Clean cut*, raisk! Udo oli öelnud, et need on etüüdid, nüüdsest ei mingeid kuradi etüüde. Hakkasin kirjutama uut moodi, esimene asi uuel moel oli lugu „Undissilma Kaarli autu lõpp“, mille avaldasin samal aastal enda koostatud ja toimetatud ja välja antud omakirjastusliku väljaande Urdu – mis sisaldas luulet, proosat ja isegi esseistikat laialt autorite ringilt – esimeses numbris ning mille kirjutamisega algas ühtlasi romaani „Lipamäe“ kirjutamine. Sulandasin hiljem selle jutu romaani keskele, kus tegelased üksteisele ahju ümber lugusid pajatavad. Ja 2000. aastal andis Piret Viires teada, et on selle loo – kuna see ju sai nii-öelda avaldatud – lülitanud Tuglase novelliauhinna žürii lugemisnimekirja! „Auhinda sa ilmselt ei saa, aga nad on sunnitud selle läbi lugema.“ Piisas sellestki! Sellised olid lood proosa rindel. Nimetatud Urdut tegin täies mahus keskaegse munga meetodil – trükkisin printerist alusle-

hed välja, paljundasin neid koopiamasinal ja lõin klammerdajaga keskelt kokku. Nägi välja küll, nagu päris! Tegin sel moel 30 tükki, siis sai mahv otsa. Ma arvan, et selle väljaande esimese numbri tiraaž ei olegi suurem. Aga levitasin neid eeskätt strateegilistesse kohtadesse ja see täitis eesmärgi. Urdut isegi arvustati kultuuriajakirjanduses, üks arvustus ilmus lausa ajakirjas Vikerkaar, mis oli kõva sõna, autoriks ikka Piret Viires. Tema arvustuses oli korraga ette võetud neli noorte kirjanike koguteost, lisaks Urdule Hedda Maureri koostatud „Kruogan", Tartu NAK-i „Hea raamat" ja Erakkonna „Harakkiri". See oli juba saavutus! Selgitan: minu üksinda põlve otsas valmis nikerdatud paunik, mis oli koopiamasinaga tehtud ja klammerdajaga kokku kraksutatud, tõsteti Erakkonna viimse tollini väljapeetud ja läbikaalutud, nii sisuliselt kui ka kujunduslikult esindusliku raamatu kõrvale! Urdu teist numbrit, mis ilmus 2000. aastal, ei õnnestunud peaaegu üldse paberile teha, neid sai alla kümne. Ja kolmanda, mis ilmus 2001. aastal, lasin trükkida juba trükikojas Pakett, tiraaž oli vist 1000 eksemplari, aga ei mäleta ka, neid on mul siiamaani voodi all. Esimene ja teine number muidugi läksid üles internetti. Sündis see ajakiri eeskätt avaldamisjanust ja suurest energiast, mis minus neil päevil mäsles ja mühises.

Luule rindel oli asi kehvem. Mina olin ikkagi luulesse tulnud Hando Runneli ja Kornei Tšukovski peal, loomulikult tähendas luule minu jaoks riime. Ja rütmi – aga selle suhtes olin passiivne ja mitteteadlik vastuvõtja, rütmi olemust ja mõju ma teadlikult märgata ei osanud. Koolis luule tehnilist analüüsi ei õpetatud, õppisime peamiselt elulugusid ja luulekogude pealkirju. Proovisin kirjutada samamoodi, aga tulemuseks oli juttudest ikka palju kehvem konarlik jora, millel üldiselt puudus ka sisu, või õigemini oli see riimide vahele nii ära väänatud, et oli täitsa kole. Raskesti andis luule ennast mulle kätte, masin ei tahtnud käivituda. See, mis minult on „Kruoganis" luulena trükitud, on ju jamps, maksimaalselt saab selle puhul rääkida huvitavast katsetuslikkusest. Rütmi tunnetus hakkas nagu vaikselt tulema, aga tunnetusest ainult ei piisa, on vaja ka teada reegleid. Kuni 2000. aastani sain riimide ja rütmiga maadeldes kirja poolenisti koba peale ainult mõned enam-vähem asjad. See-eest tuli mulle 1999. aasta hakul järsku kätte see vorm, milles on kirjutatud „Maaaraamatu" teise poole mälestuslikud luuletused vanavanematest ja külaelust. Vabavärsis meenutus. Selles laadis vuhkisin kohe hulga luuletusi valmis. Kaks neist kõlasid minu esituses 26. märtsil 1999 Vikerraadios Liina Lepiku saates. Kuus ilmusid 13. augustil 1999 Sirbis: „Väikemees ja tema vibu", „Kust praost",

„Kollid“, „Midagi ühist“, „Vihma võiks tulla“ ja „Vanaisa tuleb poest“. See laad tõi mind ilma kahtlusteta katsetamise ja kompamise juurest päris luulesse. Seda võin tänagi kinnitada, kui neid luuletusi loen. Need on head luuletused. Ja kohe sain ka õnnistuse minu jaoks ühelt olulisemalt autoriteedilt. 17. augustil olen kirjutanud päevikusse: „Täna sain tohutu positiivse impulsi. Istusin Tartu maantee äärses bussipeatuses, kui nägin Toomas Liivi. Teretasime. Tahtis juba edasi minna, kui äkki küsib: „Teie luuletused olid ajalehes?“ – „Noh, jah.“ – „Väga head luuletused olid.““ Toomas Liiv, luuletaja ja kirjandusteadlane, oli Pedas minu õppejõud, andis eesti kirjanduse puutuvaid aineid. Tema tunnustus lõi korraks jalad maast küll lahti!

Kirjutasin selles laadis hiljem luuletusi juurde ka. Siis tõmbasin pidurit – ei tahtnud, et asi konveieriks läheks. Aga luuletused, mida selles laadis kirjutasin, moodustavad minu loomingust üsna eraldiseisva tervikliku osa, mida ma ise pean ja mida paistavad pidavat ka mitmed teised minu luuleloomingu paremikku kuuluvaks. Näiteks mu hea sõber Mika Keränen hindab neid luuletusi väga ja tõlkis neist portsu puht omast initsiatiivist soome keelde – mille üle ma muidugi väga õnnelik olen. Mika luges neid Soomes esinemas käies vahel publikule ette ja rääkis mulle pärast, et olla soomlastelegi meeldinud.

Kirjutasin tihti oma toas põrandal pehmel vaibal kõhutades. Mugav oli ka voodi peal kirjutada, põlved põrandal. Millalgi märkasin, et Pedas eesti kirjanduse õppetoolis kapi otsas on vana kirjutusmasin – käis vist remondi eest välja kolimine, mina olin abiks, nägin seda masinat ja küsisin, kas seda on vaja. Ei, arvutite ajal ei olnud seda enam kellelgi vaja. Võisin endale võtta. Tassisin selle rõõmsalt koju. Nüüdsest sai mul kombeks luuletused puhtalt kirjutusmasinas ümber lüüa: plaks, plaks, plaks, plaks, kriuh, plaks, plaks, plaks, plaks... Oli ilus vaadata. Eks ma need arvutisse sisestasin ka niikuinii. Aga mitu aastat oli see Peda vana kirjutusmasin mul reliikviana toas ja plaksus pidevalt. Bränd Adler. Sain endale vist samuti Pedast ka ühe veidi uuema kirjutusmasina, mis ei nõudnud hooga virutamist, aga see mul tööle ei hakanud. Selleks hetkeks oli mul tuppa kogunenud kaks vana tehnikaimet, mis võtsid ruumi ja käisid oma mõttetusega närvidele, lisaks kirjutusmasinale oli mul nõukogude värvitelekas Berjozka Ц-281 А, mis oli Maalehest vist maha kantud, igatahes seal loteriile pandud ja minu ema poolt võidetud. Mäletan, kui ema teatas: „Mul ei ole kunagi loosiõnne olnud, aga nüüd, näe, sain teleka!“ Sellest sai meie korteri teine telekas ja see sai koha minu tuppa. Minu esimene oma telekas. Pildi näitamisega olid lood kehvad, kanalite paikakruttimine oli millimeetrite mäng ja ilmselt

kadus millalgi pilt üldse eest, sest miks ma muidu selle endagi elust maha kandsin. Igatahes tegin ühel päeval oma toa suurema aknapoole lahti – eks ma kindlasti veendusin, et keegi all ei virvenda, ma ei olnud ju ometi idioot – ja viskasin koos sõbraga teleka aknast alla! Olen saanud Lasnamäel ehtsat rokistaaride elu elada! Telekas jäi akna alla vedelema, mõtlesin, et pärast tassin ära. Aga selleks ei tekkinud tarvidust, sest kui pisut aega hiljem akna alla pilgu heitsin, nagistasid rümba kallal kaks meest! Küsisin, et mis te sealt leiate. Vastati, et vaat seda. Ilmselt mingit metalli. Ütlesin, et viige siis vastutasuks kolakas prügikasti äärde. Mehed olid vastutulelikud, viisidki selle kahevahel prügikastide juurde. Siis selline lahendus vana kodutehnika äraviskamisel veel kõlbas suurepäraselt. Miks sellest telekast nüüd rääkima hakkasin? Arvan, et sama teed läks enne või pärast ka see tõrkuv kirjutusmasin. Aga too vana jäi. On mul praegugi alles, mälestusena Pedast, mida enam ei ole. Või kui, siis Tallinna Ülikooli sees. Poisikese vanusega Tallinna Ülikooli sees, ise paari aasta pärast 100-aastane.

Kord oma toa pehmel vaibal kõhutades tabas mind järsku täiesti ootamatult tõeline valgustus. Täiesti iseenesest, laksti, saabus minusse luule rütmi olemuse mõistmine ja oskus ise täiuslikku rütmi tekitada. Teisisõnu, täiesti iseenesest omandasin silpröhulise värsisüsteemi alused. Omandasin saladuse, miks see luule, mis mulle meeldib, on nii muusikaline ja meloodiline, vabalt voogav ja lainena laksuv. Asi oli silpides. Silpide arvus ning nende rõhuline ja rõhuta olekus. Nüüd ma teadsin! Nüüd ma oskasin! Nüüd lõi mul endal ka kõik kerge vaevaga vabalt voogama ja lainena laksuma. Selgituseks neile, kellele see jutt kõlab samamoodi, nagu kõlas mulle laulmisõpetaja Lilija palve tulla klaveri juurde ja näidata oktaavi: selleks, et luuletus voogaks ja laksuks, mõjuks muusikalise ja meloodilisena, peab igas luuletuse reas olema kindel arv silpe. Näiteks 8, 6, 8, 6. Ning rõhuliste ja rõhuta silpide vaheldumine ei tohi olla juhuslik, vaid peab olema korrapärane. Näide (August Sang, „Grammofon“):

Mustad mõtted minu kolus
kauem püsida ei saa.
Ülendatud meeleolus
pistan karjuma: hurraa!

Mis selles neljast värsist koosnevas salmis siis juhtub? Selgitan – äkki kulub see info mõnele noorele luuletajale ära. Ridade silpide arv on korrapärane: 8, 7, 8, 7. Kohe, kui mõni silp juurde panna või ära võtta, tekib

rütmikust maha võttev jõnks. Samamoodi tekib selline jõnks siis, kui näiteks sõna „püsida“ asemel öelda mõni muu kolmesilbiline, aga teise rütmipildiga sõna, nagu näiteks – kontekstiväliselt – „garaaži“, oli rõhuline, rõhuta, rõhuline, on rõhuta, rõhuline, rõhuta, kõvasti lugemisel on kohemaid tunda, et midagi on paigast ära. Nüüd oleme juba rõhuliste ja rõhuta silpide tasandil. Kogu näiteks toodud salmi ulatuses vahelduvad need nii: rõhuline, rõhuta, rõhuline, rõhuta... Välja arvatud 2. ja 4. rea lõpp, kus on ainult rõhuline silp („saa“, „-raa“). Kaheksat silpi, kus rõhud vahelduvad just nii, nagu siinses näites, nimetatakse neljajalgseks trohheuseks. Trohheus tähendab rõhulisest ja rõhuta silbist koosnevat üksust ehk jalga ja neljajalgne tähendab seda, et neid üksusi ehk jalgu on neli tükki. Rõhulisi ja rõhuta silpe võib järjestada kõikvõimalikes kombinatsioonides, tuntumad neist veel jamb ja daktül, aga alati on tähtis, et järjestus oleks korrapärane. See kõik, esmapilgul nii segane, on luuletamise kutseoskuste hulka kuuluv põhiteadmine, milleta võib luua küll vabavärssi, kuid enamasti mitte kvaliteetset muusikalist luulet. Silpide ja rõhkude jagamine on luuletaja jaoks sama tähtis oskus, nagu kunstnikule proportsiooni mõõtmine või värvide segamine. Kui on hea rütmitunne, siis võib reeglitest ka mööda hiilida, näiteks üks hästi väljatimmitud rütmijõnks võib üldpilti hoopis elavdada – aga see kõik on ikkagi sellest ooperist, et enne sürri tegemist peaks oskama joonistada kiisut ja päikest. Igatahes on silprõhuline luulelaad eesti klassikalise luule (Lydia Koidula, Gustav Suits, Marie Under, Betti Alver, Heiti Talvik jne) absoluutne alus. Tänapäeval oskavad veel väga vähesed selliselt luuletada, valitseb vabavärss. Ma arvan, et Eestis võib praegu kokku lugeda alla kümne luuletaja, kes silpe ja rõhke perfektsuselähedaselt valdavad, nii vabalt, et nad ei pea sellele üldse mõtlemagi. Üks neist olen mina, ma ei hakka siin tarbetut tagasihoidlikkust üles näitama. Koolilõpilastele selgitan tihti nende kahe luulelaadi vahet selliselt, et vabavärss on nagu zombide tapmine leegiheitjaga, silprõhuline riimidega luule aga nagu zombide tapmine kirvega. Mõlemad viisid võivad olla tõhusad, kõik sõltub leegiheitja puhul temperatuurist ja kirve puhul randme jõust. Temperatuur ja jõud on aga asjad, mida luules enam õppida ei saa. On võimalik ainult loomulikku annet välja arendada. Niivõrd on kasu ka nn kirjutamiskoolidest, rohkem mitte. Nõnda palju luule saladustest.

Mulle ju õpetas selliseid asju ülikoolis mingil loengul Märt Hennoste. Aga see ei jõudnud minuni. See jõudis minuni ise, sel õhtutunnil, kui ma oma toas vaibal kõhutasin. See oli võrreldav tundega, kui pikka aega kinni

olnud nina hakkab jälle läbi käima, hingad uut moodi ja võimsamalt ja see tunne on vapustav. Samas ei ole luule rütmi foneetiliste aluste tundmine mitte mingil juhul hea luule eeldus. Näide päris elust – andsime koos Contraga 2016. aasta suvel Raplamaal Tarsi talus noortele teatritegijatele õpituba luulest, mina rääkisin kuulajaile sellest samast, Contra istus kõrval ja kuulas ning ütles siis, et kuuleb sellest kõigest esimest korda! Ja ometi on Contra minu hinnangul eesti kirjanduse ajaloo üks kõige keeleosavamaid luuletajaid, kõrvuti näiteks Artur Alliksaare ja Juhan Viidinguga. Faktilisi teadmisi võib suurepäraselt asendada keelevaist ja rütmitaju.

Märt Hennoste loengutest sain ühe kärbse küll. Õigemini kärppse. Ta rääkis riimisõnaraamatutest, öeldes, et eesti keeles neid seni ei ole. See mõte inspireeris mind. Hakkasin kodus eesti keele riimisõnaraamatut koostama. Võtsin ette paksu eesti–saksa sõnaraamatu ja hakkasin sealt tüvi tüve järel riimisõnaraamatusse kandma. Võtsin tüve, moodustasin sellele kõik mõeldavad riimid, siis võtsin järgmise tüve. Kui tuli ette tüvi, mis oli varem juba riimina sisse võetud, siis viitasin sellele. Struktureerisin kõik enda arvates väga praktiliseks. Ja siiani arvan, et oleks saanud täiesti toimiva riimisõnaraamatu. Kirjutasin nii kogu aluseks võetud sõnaraamatu läbi, mille tulemuseks sai hulk kaustasid ja kaustikuid peene kirjaga täis kritseldatud. Aga jaks sai otsa, kui hakkasin tehtut arvutisse sisestama. Seda tuli teha Peda arvutiklassides – aga neisse pääsemise aeg oli väga piiratud. Riimisõnaraamatu tegemisest oli siiski omaette suur kasu, morfoloogia ja sõnamoodustamise seadused said väga selgeks. Kirjutasin ju sõna otseses mõttes kogu eesti keele läbi! Mäletan, et ema ütles mu ettevõtmise kohta: „Runnelil küll mingit riimisõnaraamatut vaja ei lähe!“ Jah, meil kodus oli luule mõõduks Runnel. Eeskätt on riimisõnaraamat keele jaoks auasi. Sellesuunalisi arenguid ja katsetusi on nüüdseks tehtud, aga minule teadaolevalt ei ole sellist, nagu minu meelest peaks üks õige riimisõnaraamat olema – totaalne, praktiline ja mitte luuletuste, vaid sõnaraamatu baasil –, veel tehtud.

2000. ja 2001. aastal sai minu lemmikkirjutamiskohaks köögilaud. Seal oli mul aina kaks paberikuhja kõrval ja üks paberileht ees: kirjutasin romaani „Lipamäe“, ja nüüd ma juba tõesti teadsin, et see on romaan, mida ma kirjutan. Selline romaan, kuhu ma kirjutan igasugu asju kokku ja vaatan, mis välja tuleb. Seal köögilaua taga veetsin palavikulisi kirjutamistunde, ja aina enam nihkus kirjutamisaeg öösse. Vabalt kella kolme või neljani. Ema, kes magas seina taga, ei olnud muidugi rahul, et ma öösel köögis kolistan, püüdsin selle peale vaiksemalt olla. Vastu varahommikut kukkusin oma

toas voodisse ja magasin isu täis, sest ülikooli loengukava revideerisin enda jaoks julgelt sel viisil, et ma lihtsalt ei käinud väga kohal, kui asi mulle huvi ei pakkunud. Toomas Liivi, Mati Hindi, Leo Villandi, Lembit Andreseni loengutes aga näiteks käisin kohal alati, kui vähegi sain. Uudiskirjanduse seminar, mida viisid kordamööda läbi Jaanus Vaiksoo ja Ilona Martson, oli samuti minu jaoks väga huvitav loeng, seal võeti iga kord ette mingi vastselt ilmunud eesti ilukirjandusteos ja räägiti sellest. Minu jaoks ei tähendanud ülikool eeskätt mitte ainepunkte ja sooritatud eksameid, vaid keskkonda, kaaslasi ja õppejõude, ning õppejõududest just neid, kellega tekkis lähem kontakt. Kas siis läbi aine, mida nad andsid, või läbi isiksuse. Aga paraku oli õppekavas ka väga palju loenguid, mille ajal võisin rahulikult kodus magada, puhates ennast välja pingelisest romaanikirjutamistööst. Romaani kirjutamine muide ongi väga raske, kui käid juba tööl ja osaled pere ülalpidamises. Meie riigis saavad romaane kirjutada ainult õpilased, pensionärid või vabakutselised kirjanikud, ja viimased ka mitte alati. Minu jaoks oli ülikooliaeg just täpselt viimane aeg, et üks põrakas romaan valmis kirjutada, pannes sinna kõik, mis peas helkles ja pulbitses. Alates Eesti Päevalehte tööle minemisest sellist aega enam ei oleks olnud. Isegi praegu, vabakutselisena, on küllalt keeruline teisi töid ja tegemisi kahte lehte lükata, et nende vahele romaani kirjutamine ära mahutada. Praegu, käesolevat raamatut kirjutades – mis annab struktuurilt ja haardelt välja romaani mõõdu – on mul lükatud ühele poole üks asi, teisele poole teine asi ja paralleelselt kirjutan ikka ooperile laulusõnu. Tegemata muide hinnaalandust kummalgi juhul.

Ka selle köögilaua taga tabas mind 2000. aasta varasügisel üks valgustus. Vaatasin parajasti üle luulekogu „Maaaraamat“ käsikirja, kui järsku jõudis minuni äratabamine, et sõnad nagu „rõuku“ ja „peitub“ on kuidagi imelikud, neis on midagi viltu. Neis ei ole seda jõudu, mis neis võiks olla. Peaks olema kirjutatud hoopis „rõukku“ ja „peittub“. Ja et kogu potentsiaal ära kasutada, peaks olema lausa „rrõukku“. Nii sündis see minu kuulus grammatika, mida ma olen sellest ajast peale oma ilukirjanduslikes teostes, enamasti küll välja arvatud lastekirjanduses, kasutanud ja mille kohta esitatakse mulle koolides emakeeleõpetajate või raamatukoguhoidjate poolt pidevalt sõbralikke küsimusi. Kokkuvõtvalt võiks seda grammatikat iseloomustada nii: kolmandavältelise silbi lõpus k, p, t kirjutamine topelt, juhul, kui neile ei järgne kaashäälikut. Pluss katselised-pistelised teised vormieksperimendid. Miks? Aga miks mitte? Ilukirjanduses on tehtud pöörase-

maidki eksperimente. Arvamus, et romaan või luuletus peab olema laiadele rahvahulkadele niihästi sisuliselt kui ka vormiliselt vastuvõetav ning keelekasutus peab põhinema rangetel normidel, on sotsialistliku realismi hiilgeaja mõju inimeste teadvuses. Sotsialistlikku realismi kirjanduses, kunstis ja arhitektuuris ma nuiaga hukka mõistma ei tõtta, sotsialistlik realism kunstis meeldib mulle näiteks peaaegu ilma reservatsioonideta, aga kindlasti mõistan hukka lähenemise, et kunstiline eneseväljendus peab olema ühetaoline, kõigile elanikkonna gruppidele üheselt ja vaevatult mõistetav ning järgima ettekirjutusi, sealhulgas keelenorme. Ei pea. Kunsti lahutamatu osa on mäng. Mäletan, et näiteks keeleteadlane Mati Hint ja kirjanik Jaan Kaplinski kiitsid mu vormiuuenduse heaks. Aga sain ka tagasisidet, kus mind süüdistati eesti keele väljasuretamises. Luuletaja Karl Martin Sinijärv leidis, et las teeb, kui tahab, eks vanast peast hakkab kõike ümber õigeks tegema. No vaatame, mis saab!

*

1998. aasta suvi oli palju hajusam, kui oli olnud eelmine suvi. Vanalinnas niisugust rahvaste liikumist enam ei olnud. Käimist seal oli mul omajagu, aga enam mitte niisama chillimiseks ja hängimiseks. Lasnamäel koondus minu seltskondlik elu Katlerisse, korterisse, kus elas tüdruk hüüdnimega Miki, päris nimega Marta. Seal oli pidevalt Rommi, seal käisid pidevalt teisedki tüübid, ja praegu jääb mulle mulje, et Miki ja tema veidi vanema õe Merja vanemaid seal üldse ei elanud. Korter oli suur ja tube täis. Tüüpidest mäletan sealt eelkõige Joosepit, kellega olin tuttavaks saanud eelmisel suvel. Seesama Joosep, kelle suvilas oli toimunud aiapidu The Doorsi ja šašlõkivardaga. Miki korter muutus nagu mingiks klubiks, kus me jõime hästi palju õlut, lobisesime, vedelesime niisama ja tegime ka natuke oma bändi, todasama Projekt Pordumaja. Makist kõlas lõppematu *metal*, või kui see vaikis, siis ainult selleks, et seal saaks kõlada Vennaskond. Muusikalises plaanis oli see suvi ja järgnev pikem periood mu jaoks Vennaskonna aeg. Rommil olid selle bändi kassetid pea kõik olemas, lõpuks ta müüs need mulle ja siis klõbisesid need karbid pidevalt minu kotis. See bänd oma meloodiaist tulvil muusikaga ja imeliste laulusõnadega oli sel ajal mulle, noorele loomingulisele vandersellile, väga oluline. Ja selle tollase olulisuse tõttu on minu austus tänagi selle bändi ja Tõnu Trubetsky vastu väga suur, see bänd on nähtus, fenomen, see on kuulunud lähedaselt ja lahutamatult eesti noorte ellu alates 1990-ndate algusest, ja võib-olla minu põlvkond oligi viimane, kes sai sellelt bändilt veel just selles õiges eas võimsalt särakat – hiljem muutus Vennaskond juba suuresti nostalgiliseks nähtuseks. Rääkimata sellest, et muutus ka muusikaliselt ega hoidnud muusikamaailmas enam kaugeltki endist kohta. Ja mis siis. Need seitse albumit, mida ma kuulasin, „Rockpiraatidest“ „Reisini Kuule“ on lahutamatu osa minu maailmast ülikooli esimeste kursuste ajal. Ma tänan siinkohal neid muusikuid, kelle loomistegevuse tulemusel see muusika sündis, mul on au ja rõõm, et olen elanud Vennaskonna hiilgepäevil.

Miki korteris igavledes mõtlesime välja igasugu totrusi. Kord helistasime Joosepiga raadio tutvumissaatesse. Või võtsime ühendust sinna helistanud tüdrukutega, ei mäleta enam, kumba pidi asi käis. Igatahes oli vahendajaks mingi raadio loba- ja tutvumissaade ning mina ja Joosep ajasime lõpuks telefonitsi juttu kahe Kehra tüdrukuga. Kõik jätsid kõigile

hea mulje. Nüüd tarvis sõita kohapeale üle vaatama! Istusime Joosepiga järgmisel päeval rongi ja sõitsime Kehrasse. Ja saimegi tüdrukutega kokku. Üks meeldis mulle teisest oluliselt rohkem, ehkki meeldivad olid mõlemad, ja Joosepi favoriidiks sai sama. Rivaalitsemist siiski ei tekkinud, ajasime neljakesi niisama juttu ja kolasime mööda Kehrat ringi. Oli tore suvine päikesepaisteline päev. Keegi meeleheitlikult armunud ei paistnud olevat, oli niisama lahe ajaveetmine. Üks tüdrukutest töötas Kehra postkontoris, ilmselt oli puhkuseasendaja. Lõi mulle mälestuseks ühekroonise paberraha peale Kehra tähitud kirja templi! See tembeldatud rahatäht tuli praegu mu sahtlist välja. Vastu õhtut läksime Joosepiga Tallinna-rongile, tüdrukud olid meid kindlasti jaamas saatmas. Mina ei näinud neist kumbagi enam kunagi, suhtlust ei tekkinud. Aga rongis oli meil Joosepiga veel omaette sekeldus. Raha nimelt ei olnud, otsustasime sõita jänest. Nojah, kuid piletimüüja loomulikult nägi meid peale tulemas ja rong oli sisuliselt tühi. Jalutas meie juurde. Olime viisakad, aga rahatud. Vist ähvardas piletimüüja meid natuke erinevate lahendustega, aga lõpuks ta süda heldis, küsis, kui palju meil raha kokku on, kraapisime sendid kokku, saime mingi hädise summa, kuid siiski niipalju, et meile vormistati koos aastase lapsega reisiva vanema pilet! Saime ilusti Tallinna. See meeldejääv päev oli 1998. aasta suve keskel.

Korteris, kus Miki elas, esines mingi salapärane tume jõud. Arvati, et tegutses seal korteris kunagi surnud vanaema poltergeist. Miki oli näinud köögis asju liikumas, Rommi nägi koridoris midagi valget hõljumas. Mina ei näinud ega tunnetanud seal midagi eriskummalist. Põnev oli küll! Kummitus Katleris. See oli ka ainus Lasnamäe korter, mida olen kuulnud või teadnud anomaaliatega seostatavat.

Selle suve lõpus õnnestus mul leida tööots: hakkasin töötama Viimsis Miiduranna kandis mööblitsehhis OÜ Sekvoia transamehena. Töö oli nüri ja selle ajakava väga ebamugav. Selleks, et jõuda kella kaheksaks hommikul tsehhi, pidin teele asuma tund aega varem, bussiga sõitma Kadrioru kohviku ette, seal minema üle tee ja istuma Viimsi poole viivasse bussi. Hilineda ei saanud, sest kohe hommikul tööpäeva esimestel minutitel oli materjali toomine, see tuli auto pealt maha tassida. Kui kümme minutit hilinesin, siis juba oli pool koormat maas ja tuli taluda ülemuse hukkamõistvat pilku. Töötasin paarimehega, kelleks oli viiekümnendates eluaastates kõbus vanamees. Ajas muudkui lora. See hommikune materjali toomine oligi peaaegu pool päeva tööst. Õhtul ei saanud varem jalga ka lasta, sest enne kella viit toimus päeva jooksul tehtud diivanijuppide auto peale laadimine. Meil

tehti seal nimelt diivanite karkasse. Ajavahemikku poole üheksast poole viieni täitsid üksikud juhutööd, aga üldiselt tähendas see seda, et istusid tsehhi vaikses tagaruumis ja vedelesid. See oli väga tüütu. Et aega kuidagigi sisustada, muutsin selle aja endale raamatute lugemise ajaks, lugesin seal tagaruumis kügeledes näiteks läbi Friedebert Tuglase esseekogumiku „Aja kaja", 1920. aasta väljaande muide, mis näitas, et olin hakanud ülikoolist Toomas Liivi loengutest õhutust saanuna käima antikvariaatides ja varustama ennast vanade raamatutega, samuti lugesin läbi Andrus Rooläne ülipõneva mälestusteraamatu „Nii see oli...", mille olin samuti antikvariaadist soetanud. Muutsin transamehe ameti pooleldi iseõppe programmiks. Aga pidasin sel tööl vastu ainult kolm nädalat, siis lahkusin, tuues põhjuseks kooliaja alguse. Lisaks mingile rahakesele sain ka tsehhist, ülemuse loal, portsu juppe, millest ehitasin koju raamaturiiuli. Säilinud palgaõiend teatab, et sain kätte 866 krooni.

9. septembril 1998 oli minu esimene esinemine. Kooliajal ma mingeid asju kuskil ei esitanud, viimati olin saalile luuletust ette kandnud lasteaias. Nüüd hakkas peale. Esinemine toimus Tartus Legendi galeriis seoses „Kruoganiga", koos minuga esinesid veel Hedda, Pets ehk Peeter Vihma, Anke ehk Ann Kell ja Pärtel, kelle kohta ma ei oska midagi öelda, peale selle, et tema nimi vist oligi Pärtel. Mäletan, et küsisin Jürgenilt, kes oli sel ajal minuga võrreldes juba staažikam esineja, enne Tartusse sõitmist Peda Viru tänava majas – kus meil olid teisel kursusel pedagoogilised loengud – soovituši esinemiseks, aga ta ei osanud midagi põhjapanevat öelda, vist ütles, et kõrval võiks olla vett joomiseks. Aga läks hästi, olen päevikusse kirjutanud, et „vastuvõtt hea ja soe". Tutvusin Matti Miliusega, Indrek Mesikepiga, kelle pseudonüüm oli siis François Serpent, ja Veiko Märkaga. Tartusse olin sõitnud koos Rommiga kahekesi – ja jälle oli meil piletidraama. Raha oli nii vähe, et tuli kokku hoida. Ostsime piletid Paideni ja Paides tõmbasime pead alla, et bussijuht ei märkaks. Bussijuhil oli loomulikult asi kohe selge, sealsamas tuli ta mind ja Rommit küsitlema, mis piletist saab. Tunnistasime ausalt, et raha ei ole. Sattus hea bussijuht olema, lubas siiski Tartusse sõita. Mul oli seebikas kaasas, lasin sel plõksuda, nii on sellest mälestusväärsest Tartus-käigust ka hulk fotosid. Järgmisel päeval pärast Legendis esinemist me veel tagasi ei sõitnud. Ööbisime Hedda tuttava, ühe ilusa neiu juures. Hommikul külastasin esimest korda kuulsat kohvik Wernerit, see ei jätnud mingit erilist muljet, ajalugu oli suurem kui reaalsus. Otsisime üles Rommi sõbrad Tartust, üks neist oli kutt nimega Spunk. Vastselt oli Raekoja ette tehtud purskkaev koos skulptuuriga „Suudlevad

tudengid“, ja kuna tartlased proovisid aiva kätt purskkaevu vee värvimise või vahustamisega, siis tuli mullegi tahtmine seda vahule lüüa, sain hakkama ka, vähemalt mingil määral. Ajasime kumbki linna peal ka oma asju. Ära sõitsime vist alles kolmandal päeval, rahad olid nii otsas kui otsas, läksime Ilmatsalu risti juurde hääletama. Oli külm ja vihmane ilm, keegi meid peale ei võtnud, passisime seal hulga aega, lõpuks helistas Rommi emale ja palus tal oma kontole veidi raha kanda. Selle raha abil pääsesimegi bussiga Tallinnasse tagasi. Selline oli minu esimene Tartus-käik pärast 9. klassi saksa keele olümpiaadi. Nüüdsest hakkas Tartus-käike sagedamini ette tulema. Kuna meie hulgas on inimesi, kes tunnevad huvi elatustaseme, ostukorvi ja muu säherduse võrdlemise vastu läbi ajaloo, siis olgu nende rõõmustamiseks siinkohal ära toodud mõned arvud, mis mul juhtumisi on pakkuda, kuna hoidsin sellest mälestusväärsest retkest alles kaks finantsdokumenti. Bussipilet Tallinnast Paidesse maksis 29 krooni ning Werneris kohv saiakesega (kannukohv + kohvikoor + kreemisai) 20 krooni. Võib võrrelda minu kolme nädala palgaga diivanite tsehhis.

Tartu ei ole muidugi seotud Lasnamäega – olgu öeldud, et tüürin ühele suuremale teemale lihtsalt lähemale. 3. novembril olin jälle Tartus esinemas, see oli mu kolmas esinemine. Nüüd olin Tartus koos TNT-ga ja Kirjanduse Majas. Kaasas Jürgen, Ivar, Kätlin, Marko ja Sirli Kukk. Sellel esinemisel hakkas juba välja kujunema minu esinemismaneer, mis kaldus kohati retsitatiivi ja isegi laulu. Saal oli täis, publikule meeldis mu esinemine väga. See andis indu ja energiat edaspidiseks. Keegi nimetas mind Põhja-Eesti Contraks... Contra endaga puutusin lähedalt kokku alles rohkem kui aasta hiljem. Enne seda ei olnud ma näinud ka tema esinemisi. Nii et eeskuju ma ei saanud talt võtta. Ega ka teistelt Tartu NAK-i liikmetelt, sest ma ei tundnud neist ju peaaegu kedagi veel isiklikult ega olnud ka neist kellegi esinemist näinud. Seega tekkis minu esinemismaneer, mis hiljem osutus nii hästi kokku sobivaks naklaste omaga, neist suveräänselt. Muide, Contra luulega puutusin kokku juba keskkooli ajal, Rommi näitas mulle Contra 1995. aastal ilmunud luulekogu „Ohoh!“, mille ta oli kellelgi laenanud. Sirvisime seda ja mõlemale meeldis. Tartu esinemisel oli mul kaasas seesama videokaamera, millega olin 1996. aastal Vikerlase tänava kandis sketše teinud, ju ma siis olin nii nahaalne ja läksin küsisin seda oma endisest koolist jälle laenuks. Nii sai suur osa sellest esinemisest videolindile. Ma arvan, et ma selle pärast kaamera laenasingi. Aga lisaks sellele tegin enne Tartusse minekut Lasnamäel jälle ühe põrandaaluse dokfilmi.

See oli läbilõige täiesti tavalisest päevast Lasnamäel, 27. oktoobrist 1998, osalisteks mina, Rommi, Otto, Varandus ja teised. Sellest tuli raju film, ma käisin oma kaameraga ära kohtades, kuhu ei satuks isegi Jaak Kilmi ega Rain Tolk. Ma käisin ära sügaval Lasnamäe kõhus. Triivisin hoovusega kaasa ja aeg-ajalt panin lihtsalt kaamera õla peal käima. Asjaosalised ei lasknud ennast sellest häirida, nende tavapärane eluviis ja olemine ei muutunud krammigi. Tegime omamoodi ajastu kroonikat, vürtsiks muu hulgas vabas vormis improviseeritud intervjuud. Itsitades panime filmile selle tegemise ajal pealkirjaks „Lasnamäe lapsed", meenutades Rommiga kunagi koolis tehtud sündsat ja koguperelikku samanimelist dokfilmi. See kassett on mul praegu ees laual. Täismahus ei saa seda veel niipea avaldada, esmalt põhjusel, et mõned stseenid peaksid jääma siiski inimeste eraellu. Aga saja aasta pärast ei ole see küsimus enam nii terav. Küll aga võin seda filmi praegu osaliselt refereerida ja tsiteerida. Võin lõike filmitust esitada tavapärases näidendivormis. Jah, nii teengi. Sisuliselt on ju see minu hüvastijätt Lasnamäega, sest pärast Rommi kolimist Tartusse 1999. aastal ja Kadri kolimist samuti Tartusse samal aastal, ülikooli õppima, jäin Lasnamäele... üksi. 1999. aasta kevadel käisin paaril korral Kadri juures Linnamäe teel. Siis oligi kõik. Mul ei olnud Lasnamäel enam ühtegi isikut, kellega oleksin lähemalt suhelnud. Kogu mu suhtlus oli koondunud all-linna. See film oli senisele suurepärane lõppakord. Nagu saluut kontserdi lõpus. Nüüd vaatame filmi.

Algus on Narva maanteel kunagise peapostkontori remonditööde juures, Otto töötas seal. Kaameraga ilmusin välja üllatuslikult, kõik on pahvid. Aga kohe kohanetakse. Valitseb lõbus meeleolu.

Rommi: „Filmi Otto kaela! Kuule, filmi Otto kaela!"

Otto näitab kohe uhkelt kahte punast vorpi oma kaelal.

Mina: „Millest see, huvitav?"

Rommi: „See on Tartust! Mälestused!"

Mina: „Jutusta, Otto!"

Otto: „Tartus... kukkusin mäest alla."

Naer. Täpsustakse, et tegu oli mäega, mille nimi on Alkoholi Altar. Kõigil on läbivalt lõbus.

Otto, Rommile: „Miks sa terveks jäid? Sa kukkusid ka ju!"

Rommi: „Sellepärast, et ma ei olnud nii täis kui sina."

Varandus: „Tartus oli hipp-hopp-pidu!"

Rommi: „Aare käis hipp-hopp-peol."

Varandus räägib edasi: „Ärkan üles keset suurt puupõrandat, mis oli täis tillukesi pilves hipphoppareid. Siis ma marssisin mingitest suvalistest ustest sisse, jõudsin ruumi, mis oli pappkaste täis ja ma urineerisin selle täis. Ma ei mäleta rohkem.“ Jutu taustaks jääb suruõhuhaamri mürin. „Kõige rohkem mäletan pilves hipphoppareid.“

Rommi: „Siis käis politsei ja väänas Ottot.“

Mina: „Miks sind väänati, Otto?“

Otto: „Sest ma saatsin nad kuhugi. Ma ei hakka ropendama kaamerasse. Oot, see võtab häält ka peale ju?“

Mina: „Ma loodan küll, üle selle mürina.“

Otto: „Vaata kui äge.“

See oli esimene, katkematu stseen. Nüüd olen palunud Rommil rääkida, mis tema Tartus tegi.

Rommi: „Mina jõin Tartus. Ma jõin salapiiritust. Ja siis ma magasin kusagil muru peal. Ja siis ma kaotasin oma rahakoti ära. Ja siis ma... ma ei tea. Rohkem ei mäleta.“

Kõik kolm tegelast on mustades tagides ja kuhvtides, olemine veidi räsitud ja katkutud, aga tuju häirimatult hea. Kõik teevad suitsu. Märkimata on jäänud, et seltskonnas on veel lühikest kasvu blond neiu, kelle nimi oli vist Niina. Vestlusest ta osa ei võta.

Otto: „Ma pean tööle minema.“

Mina: „Mis tööd sa teed, Otto?“

Otto, uhkelt: „Ehitan! Maja!“ Demonstreerib oma rääbakaid tosse, milles on mugav ehitada. Rommi kõõksub naerda.

Järgneb hoopis tõsisemal toonil vestlus, mille kaamera ilmumine seltskonda oli katkestanud, vestluse sisuks on raha leidmine õhtusteks plaanideks. Lootused on Otto peal. Selgub, et ka Varandus töötab sel objektil, aga mitte sel päeval. Eemalt näeme nende bosse. Filmin lagedaks löödud postkontori sisemust – praegu on seal H&M-i kauplus. Ümberringi müriseb, täriseb ja põriseb. Otto kühveldab kivisodi kärusse. Taamal on veel Viru Keskusest täitmata avarus.

Siis teatab Otto, et on hankinud raha. „Aga see on mu kidrafussi raha.“ Kidrafuss, nagu teada, on seade, millega elektrikitarrile saab tekitada heliefekti. Ma ei mäleta, kas Otto tahtis seda osta, või vastupidi, oli selle maha müünud. Veel väike kaalumise, kõhklemise ja kahtlemise hetk. Siis on otsus tehtud: raha läheb loosi! Kõik juubeldavad. Otto võtab põuest suitsupakki, uus suitsupaus. Siis jätame ta rahulikult kivisodi kühvelda-

ma. Nii lõpevad stseenid postkontori juures. Järgmised stseenid toimuvad Rommi korteris Linnamäe teel.

Järgmine päevakava osa on tätoveerimine. Rommi oli meisterdanud endale tätoveerimismasina. Istume tema köögilaua taga, Rommi õpetab Varandust, kuidas talle õlavarre peale kontuurid ette joonistada. Makis röögib *metal*. Varandus joonistab hoolikalt. „Mine persse, Jaak, seda sa ei filmi!“ naerab Rommi. Aga filmin ikka. Joonistamine võtab kaua aega, Varandus on hoolikas. Kujund on midagi nagalist ja sakilist. „Põhimõtteliselt nagu õige, kuju on õige, aga vahi, mis asi see on siukene,“ näitab Rommi. Siinkohal on tarvis täpsustada, et uus kujund peab kinni katma vana, ebaõnnestunult tätoveeritud kujundi.

Siis toob Rommi välja oma aparaadi. „See on tätoveerimisaparaat,“ räägib ta, „mis koosneb kitarrikeelest, pastakast, paarist puupulgast ja makimootorist!“ Rommi itsitab. „See on mingi vene maki mingi adapter!“ Kõik vajaminev on suures kilekotis, see saab ükshaaval lauale paigutatud. „Mis see on?“ küsin. „Värv,“ vastab Rommi. Makis tiksub Burzum. „Täis otsustavust!“ kommenteerin Rommi askeldusi. „Küüneviili oleks vaja,“ ütleb ta rohkem iseendale. Teisel pool lauda plõnnib Varandus Rommi elektrikitarrironti. Niina tilistab tassis lusikaga. Rommi läheb köögist välja, tuleb tagasi. Viilib midagi, tsihka-tsahka. „Mis sa viilid?“ küsib uudishimulik reporter. „Nõela.“ Tsihka-tsahka. „Ma ei ole küll näinud, et sa kellegi teise jaoks seda viilid!“ ütleb Varandus. „Milleks?“ pillab Rommi napilt. Naer. „Endale on sitt teha, kui see nüri on,“ lausub Rommi tõsinedes. Tsihka-tsahka, tsihka-tsahka. Kaamera jälgib kõike tähelepanelikult. Köögilaual on juhtmed, kavandilehed, suhkrutoos, keedukann, kassettmakk, kus tiksub Burzum.

Endiselt Burzum, nüüd juba raiudes. Rommi süütab tiku. „Paned küünla põlema,“ täheldan. „Jah,“ ütleb Rommi. „Jõulud on.“ – „Mis sa nüüd teed?“ – „Nüüd ma ajan nõela punaseks.“ – „Miks?“ – „Et hävitada ära igasugused batsillid.“ Tikutoos lendab krõbinal laua teise otsa. „Tegelikult oleks kummikinnast ka vaja, aga seda mul ei ole.“

Varandus tinistab kitarri.

Rommi käed käivad vilunult, ta kallab värvi tillukesse korki. Võtab sinise teibiga kokkuteibitud masina kätte. Õlavarrel on mustaks värvitud nagaline ja sakiline ornament. Juhtmed on pussakas. Klõbinal lükatakse pistik seina. Žžžžžž... hakkab masin surisema. Tätoveerimine võib alata. „Mis sul seal käes suriseb?“ küsib isehakanud Valdo Pant. „See on õmblusmasin,“ vastab Rommi. „Ma hakkan nööpi ette õmblema.“ Kastab nõela värvi sisse,

hakkab naha peal õiget kohta otsima. Siiski protsess korraks katkeb: „Oi kurat, nüüd on peeglit vaja.“ Masin vaikib, Rommi läheb peeglit tooma. See saab toodud, suur ja seina najale asetamiseks sobilik. Nüüd on tõesti kõik ettevalmistused tehtud. Masin hakkab uuesti surisema.

Makis röögib Burzum.

Tätoveerimine kestab kaua. Akna taga on juba Lasnamäe sügisene pimedus. Aga Rommi köögis on valge. Masin suriseb katkematult. Varandus läidab midagi ja näitab: „Õu! See on koni! See on kaks mahvi!“ Ja uurib, kas ma ikka tulen õhtul kaameraga ka Lasnamäe peale. „Muidugi,“ ütlen. Varandus on rahul. Mõte raju ja elulähedase põrandaaluse dokfilmi tegemisest on hakanud talle silmanähtavalt imponeerima. „Pool on valmis,“ ütleb Varandus siis, osutades akna all laua taga suristava Rommi poole. Laua taga on ka Niina – vaikib.

Järgmine võttekoht on ühe tüübi korter. Tüübi nime ma ei mäleta, oli minust veidi noorem. Aga korter asus Lasnamäel, küskil seal samas. Oleme tüübi toas. Tüübi tuba on omanäoline. Seinad on kaetud grafiti ja postritega, voodi kohale seinale on punase ja mustaga suurelt värvitud kiri „ANARCHY“, selle vastasseinal uhkeldab suur Ameerika Ühendriikide lipp. Põrand on kaetud sodikihiga ja voodi sarnaneb ka songermaaga. Kuid laual uhkeldab arvuti koos kõlaritega. Mainin uuesti, et 1998. aastal oli arvuti kodus väga haruldane asi. Istume-seisame kambakesi seal toas. Tüüp on laua taga, klõbistab arvutit. „Ma ei taha seda! Putka!“ vannub ta. Rommi ja Varandus juhivad tähelepanu silmatorkavalt prügisele põrandale, toksime mingit kossakat seal edasi-tagasi. Otto leiab sinise kausikujulise sõela ja paneb endale pähe, see on täpselt tema suurus. Toas on ka lauatelefon. Peaaegu nagu Pentagoni staap! Arvuti, kõlarid, telefon, lipp! Tüüp on ekraanile mananud mingi pornofilmi. Varandus üritab kuhugi helistada, aga mis iganes tema eesmärgiks oli, telefoniga askeldamine sellele lähemale ei vii. Varsti läheb toas elu natuke metsikumaks, voodi, mis ei ole eriti voodi moodi, ei leia Otto silmis ka vastavat austust, midagi seletades hoogu minnes hüppab ta järsku mõlema jalaga keset seda. Tüüp: „Oota, tule selle...!“ Varandus: „Sa oled padja peal, kulla mees!“ Tüüp: „Tule eest ära, ma magan siin, juhuslikult!“ Tirib Otto põrandale. Teised naeravad. Varandus analüüsib voodi kohal ilutsevat punamusta grafitikirja: „Kes selle tegi, tegi esimest korda elus üldse värviga midagi.“

Järsku meenub Ottole midagi, mida peab kaamerasse näitama. „Oh! Mu punktagi!“ Otto demonstreerib seda enda seljas. Tagi küljes helgib hulk nagasid ja neete. „See tagi on olnud Villu Tamme oma kunagi! Villu

Tamme oma! Siis oli ta Soome ühe punkari oma...“ – Rommi hiilib juurde ja teeb, nagu nuuskaks tagi sisse nina. Otto ei lase ennast sellest heidutada, jätkab eufooriliselt: „...siis oli ta hästi paljude inimeste oma! Ja nüüd on ta minu oma!“ Niisuguste meeleoludega lõpeb visiit selle tüübi juurde.

Nüüd oleme Otto koduukse ees mingi üheksakordse paneelika trepikojas. Asus seegi maja kuskil seal samas. Kus me pärast Rommi juurest ära tulekut reaalselt linnaruumis käisime, on mul võimatu öelda, see oli kõik nagu liikumine majade ja tänavate tohutus labürindis, mille peale oli laskunud tintjas oktoobriõhtu pimedus. Me olime kuskil seal, Linnamäe teel, Priisle poe kandis, Kärberi kandis, Mahtra kandis... Nüüd oli kulgemise peatuspaigaks Otto koduukse esine. Olen millalgi ka Otto juures kodus käinud. Siis ta näitas oma toas lauasahtlit, kus kõlises hunnik õllepudelikorke, ja teatas: „Ma arvutasin välja Lasnamäe korteripõranda kandevõime. Nüüd ma kogun nii palju korke, et see limiit ületada, siis variseb põrand sisse.“ Algus oli tal siis lauasahtlisse tehtud. Aga see projekt jäi soiku, põranda kandevõime ületamata. Seekord me koju sisse ei läinud. Rommil ja Varandusel oli kõht jubedalt tühi, dessant Otto juurde omas eesmärki natuke keha kinnitada. Jõmiseme trepikojas. Rommi pöördub kaamerasse: „See on film „Lasnamäe lapsed“.“ – Mina: „Räägi ka filmi „esimesest osast“.“ – Rommi: „See oli siukene, et istusime laua taga ja siis esitati mingeid küsimusi, Lasnamäe ajaloost, ja et kuidas te ikka ennast siin tunnete, kas te olete ikka õnnelikud. Siis näidati, kui masendav on ikka Lasnamäel elada...“ – „Ja nüüd siis niimoodi?“ – „Ja nüüd siis niimoodi.“ Rommi ja Otto teevad suitsu. Varandust ei ole hetkel juures.

Nali-naljaks. Rommi tõsineb ja ütleb Ottole: „Kui sul on paki põhjas mingi tilk jogurtit, äkki sa saad selle ka tuua?“

Otto: „Seal oli päeval terve pakk.“

Rommi: „Aa, kurat, siis on jama.“

Otto: „Ma proovin kuhugi tassi valada.“

Rommi: „No vaata, jah, tee midagi.“

Jääme Rommiga trepikotta kahekesi. Palun tal kaamerasse oma elust ja mõtetest rääkida.

Rommi: „Ma tegin endale täna uue tatuu. Mis kuradi kuupäev täna on?“ – Mina: „Kakskümmend seitse.“ – Rommi jätkab: „Vot. Ma tegin kolm tundi, ma istusin ja kuulasin kolm tundi selle värdja masina põrinat. Näed, ma näitan ka. Sai valmis lõpuks.“ Ta tõmbab tagi maha ja käärib varruka üles. „Siukene asi, et oh jah. Siin oli enne üks puu, mille ma endale

purjus peaga tegin, ja see oli ikka nilbe küll, nüüd on siuke asi. Nüüd ma suren ka sellega! Ma lähen hauda, mu nahk kõduneb koos sellega!“ – Mina, narrimisi: „Räägi, kas su emale meeldib see tätoveering?“ – Rommi: „Tead, mis on täna kõige pullim? Ma istusin oma toas, tatuumasin käes. Ema tuli: „Kus kööginuga on? Alati sa paned kõik asjad ära...“ Mina tegin tatuud, ütlesin, et ah ei tea. „Kes sooja vee kraani lahti jättis?“ Põhiline, et kõik on tähtis, aga et ma tatuud teen, see pole üldse oluline!“

Saabub Varandus. Kaasas Niina ja üks vene tüüp, käes õllepudel. „Saa tuttavaks,“ ütleb Varandus mulle, surun vene tüübiga kätt. Tüüp pakub Rommile pudelit, Rommi tahab võtta, aga meenub, et ei saa: tatuu. „Za ruljom, da?“ küsib vene tüüp. Saab selgitatud, mis Rommil käe peal. Lonksu võtab Niina, siis rüüpab Varandus. Õlle nimi on Punane Oktoober. Vene tüüp, nähes pudelit Varanduse käes, ütleb, et jooge, jooge, mul on veel. Otsib taskust uue pudeli. Siis võtab Rommi ka lonksu, ütleb, et see ei tee midagi, aga janu on. Vene tüüp avab vusti ja krõpsti pudeli, kork kukub kõlinal trepikoja põrandale, see Otto sahtlisse ei jõua. Varandus oskab hästi vene keelt.

Vene tüüp on läinud oma teed. Toast tuleb Otto, süli toitu täis. Rommi ja Varandus krabistavad ja sahistavad. Otto, rõõmsalt: „Ma olen nagu Jeesus Kristus, kes tegi... kalast piima!“ Toodam sisaldab leiba, saia, vorsti, jogurtit, isegi keedetud kartuleid. Rommi ja Varandus mugivad isukalt sealsamas trepikojas, Niina näksab ka midagi. Kõik on asjade kulgemisega väga rahul.

Järgmine tegevuspaik on kuskil Mahtra kandis. Seisame maja ees, ümberringi on pimedus, mis üsna kehva pildikvaliteediga kaameras muutub lausa süsimustaks, selles pimeduses vilksatavad juhuslikud tulukesed ja aeg-ajalt ilmub selles korraks häguselt nähtavale kellegi nägu. Kuid see-eest on hääled hästi kuulda.

Otto seletab: „Me seisame maja ees, ootame poissi, kelle korteri lammutasime meie Rommiga maatasa.“

Väike vahemärkus. Mitte keegi meist ei olnud kindlasti mingi laamendaja ja kaosetekitaja. Rommi juures ju ei lammutatud midagi kunagi maatasa. Varandus ja Rommi on minu pool ka käinud, Rommi korduvalt, ja kõik jäi terveks, oli kena ja sünnis. Lammutati ja hüpati jalgadega voodisse seal, kus kohalik õhkkond sellise tegevuse ise välja kutsus. Muidugi tuli ka arvestada teatud asjaolusid, ja mina neid näiteks arvestasin.

Otto repliik äratab lõbusad mälestused.

Rommi: „Ee... Mis me tegime seal?“

Otto: „Lõhkusime kõrvitsat.“

Rommi: „Lõikusime Halloweeni näo pähe: Hästi äge.“

Otto: „Kolmekümne esimesel, ei kolmekümnendal augustil kell kaksteist null-null, kuskil umbes, paar minti sinna-tänna, jõime salaviina Gorbatšov. Olime purjus, lõhkusin ära kitarri. Loopisin mune mööda kööki laiali. Siis peksime ta purgikollektsiooni maatasa.“

Rommi: „Mina viskasin igasugu asju aknast välja. Kallasin Maniakile kastitäie legoklotse kaela, kui ta magas.“

Otto: „Pärast ta sõi neid.“

Nii ootame seda tüüpi, kelle hüüdnimi oli muide Sugulane. Kuna on kaamera, dokumenteerimissoov ja aega, siis palun Varandusel rääkida kaamerasse oma suhetest politseiga. Varandus on heal meelel nõus. Ja lindilt võib kuulda järgmist: „Vägev! Sõbrad! Ei taha nähagi.“ Ärgitab: „Küsi midagi.“ Küsingi, vist viimase kokkupuute kohta. Varandus räägib: „See nädalavahetus Tartus. Kui ta toksas mind jalaga ja siis läks Ottot väänama.“ Rommi: „Vastupidi oli! Enne ta väänas Ottot, minu arust.“ Niina ütleb ainsa sõna sel lindil: „Jah.“ Otto kinnitab: „Siis ma juba lamasin.“ Varandus jätkab: „Siis Otto lamas, ta tuli mind üles ajama, ma ei ärganud, ma olin maani täis. Viimane trahv, mis ma politsei käest sain, oli mu elu kõige väiksem trahv: 36 krooni. Muidu ma olen mentidele võlgu 336 krooni.“

Otto pistab vahele: „Tartus on maailma kõige jõhkram ment. Ma saadan ta ainult kaks korda v...u ja ta hakkab mu käsi väänama!“ Naer.

Mina, Varandusele: „Millal oli sinu esimene kokkupuude politseiga?“

Varandus: „Siis ei olnud politsei, siis oli miilits. Ma olin pisikene ja see oli trollis. Mind trollist mingisugune erariietes miilits viis minema, sellepärast, et mul oli kaigas käes ja randmekas käe peal. Randmeka kohta öeldi, et see on külmrelv ja kaika kohta samad sõnad.“

Mina: „Aga kõige jõhkram kogemus politseiga?“

Varandus: „Kopli politseis. Parajasti olin umbjoobes, mul käsi oli väänatud tagurpidi, niimoodi, et ta ei liikunud. Ma saatsin mendi üle t..a, siis ta hakkas mind jalaga taguma ja siis ma sõimasin teda üldiselt, et ta ei oska lüüa.“

Mina, Ottole: „Otto, kus on praegu sinu pass?“

Otto: „Politseis!“ Naer.

Mina: „Miks on sinu pass politseis?“

Otto: „Sest et ma sõitsin autoga.“
Rommi: „On sul load, Otto?“
Otto: „Ei.“
Rommi: „Kui vana sa oled?“
Otto: „Kuusteist. Ma sõitsin sellega võssa. Ment ajas mind pool tundi taga.“

Varandus: „Enne oli juttu, et poolteist.“

Otto: „Ei, täpselt ei tea. Sugulane!“

See hüüatus on määratud jalgratta seljas kohale vihistanud oodatavale. Memuaarid lõpevad, algab taas jooksev kaasaeg.

Seni on kogu filmi refereerimine olnud üsna täpne. Välja on jäetud ainult tühi-tähi ja paar repliiki, mille osas leian, et need võiksid esialgu lindile jääda. Ma usun, et isegi Peeter Võsa jättis üht-teist vaatajale jagamata. Üldse, ja see puudutab ka kogu siinset raamatut, ei ole vaja kõike mälus leiduvat valimata ja valikuta klahvidesse klõbistada. On asju, mis peavad jääma Lasnamäe tubadesse, köökidesse, trepikodadesse, hoovidesse ja tänavatele. Seal on palju kõige isiklikumat elu, seal on ebameeldivaid ja piinlikke hetki, seal on lihtsalt asju, millest ei räägita. Kirjanikule on tarvilikud kaks olulist oskust. Esmalt oskus ennast sõnadega väljendada. Teiseks oskus märgata, millal võiks väljendamata jätta ja vait olla. Lugeja on kindlasti tähele pannud siinse raamatu diskreetsust, näiteks seda, kui vähe leidub siin perekonnanimesid. Ainult erandjuhul. See raamat ei ole ju aruanne või protokoll, vaid kunstiline tekst, kus perekonnanimel ei ole eriti tähtsust. Kui, siis juhul, kui tegu on avalikkusele tuntud isikuga. Et moodustada rahuliku atmosfääriga puhver oma meenutuste ja reaalsete inimeste vahele, olen ka elukohtadest rääkides piirdunud ainult tänava ja maja, mitte enam korteri või isegi korruse mainimisega. Mõnede seikade meenutamisel ei ole ma üldse nime maininud. On ju inimesi, kes ei soovi, et neist kirjutataks. Samas on kõigil õigus mäletada ja mäletatavat avalikkusele kättesaadavaks muuta, ning keegi ei saa teisel keelata ennast mäletada. Eriti, kui tegevuskohaks on avalik ruum. Mäletaja peamine reegel on, et mäleta teisi nii, nagu sa tahaksid ennast mäletatavat. Ka mina olen sellest lähtumise endale eeskujuks seadnud. Minust on ka kindlasti mõndagi ebalahedat meenutada ning ma loodangi potentsiaalsete minu meenutajate heatahtlikkusele olukorras, kus tuleb valida, mida öelda ja mida mitte öelda. Muidugi tuleb olla aus, portreteerida inimest võimalikult komplektselt, võimalikult vähese enesetsensuuriga, aga totaalne mälupidamatus, mille käigus ületatakse hea

maitse piir, jätab esmalt lihtsalt nõmeda mulje. Olen lugenud ühe kirjaniku paksu mälestusteraamatut, mille just sellisel põhjusel poole pealegi jõudmata käest panin: hakkas vastik.

Hämmastav, kuidas isegi mõni elu näinud ja kogenud kirjanik ei saa aru sellest, kui tohutult raske on kirjasõnas näiteks rauka alandada. Tahad, eks ole, enda jaoks hästi ebameeldivat inimest, kes juhtumisi on juba rauk, paari lajatusega paika panna, ütled, et tal on maksaplekid näos, kusehais küljes ja kõõm krae peal. Aga kui sa niiviisi ütled, siis hakkab 99% lugejaist sellele vanakesele lihtsalt puhtinimlikult kaasa tundma ja silmitseb sind, sedasi lajatajat, hukkamõistvalt. Tean kohe nimetada kahte juhtumit, kus üritati niimoodi ära panna, aga astuti ise reha otsa – üks vanamehest kirjanik laastas nii kunagist stalinistliku aja kultuurifunktsionääri ja üks noor vihane ajakirjanik rappis niimoodi üht juunikommunistide hulka kuulunud kirjanikku.

Õnneks ei ole minul vaja siinses raamatus ühtki rauka alandada.

Film jätkub veel jutuajamisega Sugulase maja ees, siis kondame Lasnamäel edasi, passime veel ühes trepikojas, aga lõpuks istume kõik bussi ja sõidame linna teise otsa, Harku järve taha, kus elavad mingis rääbakas osmikus kaks tütarlast. Sinna ööseks jäämegi. Ei, ei toimunud orgiat. Magama kukuti lõpuks küll. Ilmselt magasin seal ise ka, sest hommikul olen seal jälle kaamera käima pannud.

Hommikuse lõpukaadri eest võiks mulle mingi preemia anda. Makilt kõlab Bryan Adamsi reibas „Summer of '69", Otto lebab liikumatult selili madratsil punase teki all, kummalgi pool tütarlaps, üks lilla, teine beeži teki all, vaatab üksiti kaamerasse ja lausub flegmaatiliselt: „Kuue minuti pärast pean ma olema kesklinnas tööl."

28. oktoober oli kolmapäev. Mind ootas ülikool.

Ülikoolis panin kaamera jälle käima. Oli parajasti pedagoogiliste ainete omandamise päev Peda majas Viru väljaku ringil. Tiiu Kuurme räägib mureliku häälega sellest, et ajakirjas Luup on ilmunud 50 Eesti kõige viletsama kooli nimekiri. Mis me sellisest nimekirjast arvame? Mina ei arva midagi, erutus puudub. Filmin oma kroonikat edasi. Muuhulgas on lindile jäänud haruldased kaadrid noorest Jürgen Roostest, kellel on veel juuksepahmakas peas.

Edasi on lindil pikalt 3. novembri Tartus-käiku. Pärast seda olen teinud Rommi juures natuke veel juhuvõtteid, näiteks filminud Projekt Pordumaja laulutegu, siin on ka mind filmitud, mingisse purki korisemas. Ja pärast

seda on natuke telekast lindistatud söftpornot, soomekeelsed tiitrid all. Aga seda ei lindistanud ilmselt mina, see pidi olema seal enne. Ma ei ole kunagi softporno vastu nii suurt huvi tundnud.

Mäletan üht pidu Sugulase juures. See võis olla sama aastanumbri sees, aga võis jääda ka järgmise aasta algusesse. Ega meid ei olnud palju: Sugulane, mina, Rommi, Varandus, ilmselt ka Otto. Vist keegi veel. Kogu korter oli meie päralt. Makk mürtsus, oli öö ja tegime kõvasti möllu. Lõpuks väsisin ära ja pikutasin tagatoas suure voodi peal. Keegi pikutas seal veel, vist Rommi. Toa ukselink oli katki, nii et ust sai avada ainult seestpoolt. Mingil põhjusel oligi see parajasti kinni. Vedeleme toas voodil, väsinud. Puhkame. Järsku kuuleme: uksekell. Sugulane läheb lahti tegema. Ukse taga on politsei. Naabrid olid kaevanud, et teeme lärmi. Võis kuulda ja tajuda, et politsei vaatab korterit üle. Rommi – ilmselt see oli Rommi – andis mulle märku, et oleme hiirvaikselt. Politsei lõgistas natuke ka ust, mille taga olime meie, aga ju ei paistnud suletud uks siiski piisavalt kahtlane, sellega huvi piirdus. Teisel pool ust olijatele loeti sõnad peale. Siis politsei lahkus. Natuke aega oldi võib-olla vaiksemalt, aga kas sa siis kaua suudad. Jõmin ja tümin paisus jälle kolossaalsete mõõtmeteni. Istusime parajasti kambaga köögis ja arutasime elu keerdkäike, kui jälle kõlas uksekell. Uuesti politsei. Seekord pikka juttu ei olnud: kõik, kes siin ei ela, välja! Lasime kähku jalga. Oli öötund, kus bussid enam ja veel ei sõitnud. Virutasin jalgsi Mahtra tänava kandist koju Koorti tänavale.

Isiklikke mälestusi selle seltskonnaga peetud olengutest, samuti Rommi jutte olengutest ja seiklustest, millest mina ise osa ei võtnud, olen kasutanud materjalina oma romaani „Lipamäe“ esimeses peatükis „Kusemine, kaiff ja nälg“. Millalgi 1999. või 2000. aastal lausa lindistasin Rommi mahlakaid mälestusi Tartus ja mujal Lõuna-Eestis kolamise päevist ning kirjutasin neid suures mahus üks-ühele raamatusse. Mõned motiivid on muidugi ka minu enda poolt täiesti välja mõeldud või tundmatuseni võimendatud, näiteks ma praegu küll ei mäleta, et keegi oleks hakanud suure nälja pärast kassi tapma... Selle ma tõenäoliselt lihtsalt keevitasin nullist teksti juurde, et oleks krõbedam. Kogu peatükk saigi räige ja naturalistlik – aga samas ikkagi teatud piiri jälgides, et püsiks raamatut ja tegelasi mitte kahjustav tonaalsus. Idee järgi oli see peatükk mul nagu väike dekameron, kus kolm tegelast jutustavad igaüks ühe loo: kõigepealt kusemisest, siis kaifist ja lõpuks näljast. Ülejäänud raamat on täiesti teistsugune, absoluutselt. Ja nii naljakas on mul vahel olnud lugeda, kuidas keegi

nimetab „Lipamäed“ näitena naturalistlikult rõõtsevatest teostest. Hahaha, kulla kriitik, kas sa siis ei ole õppinud keskkoolis ja ülikoolis kohutuslikku kirjandust korralikult diagonaalis lugema? Ei piisa ainult algusest, ikka tuleb nina pista ka keskpaika ja lõppu! Mõni kriitik ei oska kritiseeritavat raamatut korralikult isegi ülejala lugeda. Mina lugesin keskkoolis näiteks Dostojevski „Kuritöö ja karistusest“ ainult pikema tüki algust, siis jupi keskpaika ja natuke lõpust ning kirjutasin kirjandi sel teemal hindele viis. Aga on ka totrus nõuda gümnasistidelt Dostojevski, Kafka, Camus' lugemist, nende tarkus ja elukogemus ei võimalda neil loetust promilligi mõista.‘Kas peab siis sellepärast õpilane kahe saama või sagarad sirgeks piinlema, et kooliprogrammi koostajal on tema vaimsest võimekusest väga vildakas arusaamine? Millalgi 2000. aasta kandis saatsin „Kusemise, kaiffi ja nälja“ ajakirja Vikerkaar, et äkki avaldavad ära. Kahjuks on mul Vikerkaarega läbi aegade ilukirjanduse osas üldse vähe õnne olnud. Nägin peatoimetaja Märt Väljataga veidi aega hiljem ühel kirjandusüritusel ja küsisin, mis ta siis saadetisest arvab. Väljataga kiskus näo hapuks, nagu oleks pidanud keldrist välja viima hallitama läinud rotiriisme, ja venitas: „See oli kuidagi nagu tülgastav.“ Seevastu näiteks Leo Lapin on mulle korduvalt öelnud, et „Lipamäe“ on tema jaoks selle perioodi eesti kirjanduse parimaid romaane. Ja 2000. aasta romaanivõistlusel jõudis see äramärgitute, s.o kümne parima hulka. Ja pälvis 2002. aastal Virumaa kirjanduspreemia. See on tänaseni – 2016 – jäänud kõrgeimaks ja ühtlasi ainsaks preemiaks, mille olen saanud täiskasvanutele suunatud loomingu eest. Ja enne, kui ma hakkan mõtlema, et ongi tõesti nii ja mida kuradit, *what keeps me going*, hakates oma kümnete raamatute kaasi silme eest läbi laskma, lähen uue mõttega edasi.

Peale keskküttesüsteemide reguleerimise olen Rommiga koos veel üht teist tööd teinud. Kui Mustamäe keldritega hakkas asi ühele poole saama, kutsuti meid ühele ehitusele automaatikuteks. See vist oligi täpne ametinimetus. Töö sisuks oli peamiselt juhtmete ühendamine ning tööriistadeks peamiselt kruvikeeraja ja stripper. Juhtmed ei olnud mulle võõrad, kodus olin telefoni- ja telekakaableid vedanud nii ja teisiti. Aga elektrist püüdsin ennast ikkagi eemale hoida ja püüan siiani. Ehitusel tuli ka elektrijuhtmeid ühendada, aga õnneks oli asi nendega tehtud väga lihtsaks – üks kindel juhe ühte kindlasse kohta. Töö oli väga üksluine, tuli käia ruumist ruumi ja igaühes peotäis juhtmeid ühte karpi ühendada. Tihti pidin kiruma elektrikute hooletust, sest elektrijuhet tuli taga otsida või oli selle ots jäetud märgistamata. Kui töö valmis sai ja ülemus tehtut kontrollis, siis

selgus, et ühte karpi oli elektrijuhe ühendatud valesse pessa ja kui vool oleks sisse lülitatud, oleks olnud suur pahandus terve korruse lõikes... Viga sai parandatud ja ülemus suhtus asjasse rahulikult. Ma ei saa praegu ka öelda, et see aps just minu või Rommi käe all juhtus, sest minu meelest ei olnud me ainsad, kes seda tööd tegid. Kui ka juhtus, siis mitte ülejalategemisest, mina olin väga püüdlik, hoolikas ja tähelepanelik ning Rommi ei teinud ka tööd ripa-rapa. Ehkki töö oli üksluine, muutsime Rommiga selle tegemise endi jaoks võimalikult lõbusaks, visates vabadel hetkedel nalja ja kommenteerides nähtut. Näha oli ehitusel tõepoolest palju, kogu majas oli korraga suur armee töölisi peal, erinevatest firmadest. Kohe sai selgeks, et isegi kruvikeerajat ei tohi laokile jätta, käib õudne varastamine. Oma varandus pidi kogu aeg silma all olema. Õhtul, kui ära läksime, sulgesime selle mingisse konkusse. Pidevalt oli näha ka seda, et osasid töölisi ei huvita absoluutselt nende tehtava seos teiste tööliste tehtavaga. See ilmnes näiteks suvaliselt visatud või märgistamata jäetud juhtmetes, mida mina pidin taga otsima või mille puhul pidin ise olemuse tuvastama, aga ilmnes näiteks ka selles, et ripplae paigaldajad panid mõnikord lae paika enne, kui meie, automaatikud, olime jõudnud oma karpi – see asus lae all – oma juhtmepuntra ühendada. Raudselt pidid nad nägema, et meie töö on veel tegemata ja oma tööga on nad meile ainult tööd juurde teinud. Üritasime kord Rommiga paari ripplae siilu maha võtta, et nende taha pääseda, aga mida hoolikamalt me püüdsime neid valgeid õrnu paneele raamist eemaldada, seda rohkem need meie sõrmede vahel murenesid ja pudisesid, kuni lõpuks vaatasime nõutult oma käes räpaseid äramuritud laetükke ega saanud teisiti, kui hakkasime naerma. „Igor rääkis midagi valgetest kinnastest," meenus Rommile siis. Igor oli meie vahetu ülemus objektil. Vaatasime uuesti tükke oma käes ja lakke rebitud auku ning kõõksusime nüüd juba tükk aega. Lõpuks panime oma juhtmed paika ja toppisime laes augu kuidagi kinni tagasi. Trahviks kärsituse eest tuli laepanijal see koht hiljem kindlasti asendada. Kirjanik Paul Kuusberg armastas vanuigi linna peal jalutades kaaslastele näidata maju, mille müüre ta oli noore mehena ladunud. Ka Tõnu Trubetsky on ehitajana töötanud ja võib vanalinnas näidata mõnda maja, mille juures tema on oma panuse andnud. Minagi võin nüüd Tallinnas näidata suurt maja, kus mina olen noorespõlves juhtmeid ühendanud. Ei ole ma kuulnud ega näinud, et seal oleks nendega seoses midagi juhtunud, nii et võin öelda: ühendasin hästi! Eks ülemus ju vaatas üle ka! Kokkuvõttes, lisaks muule, oli see väärt kogemus.

*

Nagu ütlesin, jäin 1999. aasta suvest alates Lasnamäele justkui üksi. Muus mõttes ma üksi ei olnud, mu elu oli täis ülikooli ja kirjandust, kirjandust ja ülikooli, ülikooli ja kirjandust, inimesi, tutvumisi, seiklusi, käimisi, sattumisi, mõtteid, avastusi, tähelepanekuid, huvisid, raamatuid, aga sellel kõigel ei olnud Lasnamäega enam otsesemat seost, kui lihtsalt fakt, et ma elasin endiselt Lasnamäel Koorti tänavas majas nr 11. Mu raamaturiiuleile tekkis järjest rohkem vanu kahvatuid antikvariaatidest ostetud raamatuid ja köiteid, Toomas Liivist innustust saades hakkasin omakäeliselt uurima eesti kirjanduslugu vanade kirjandusõpikute, artiklite ja käsitluste järgi. See oli põnev maailm. Muide, ülikoolis võtsin lisaerialana ajalugu, saades loenguid näiteks David Vseviovilt, Sergei Stadnikovilt, Juhan Kreemilt, Ants Ruusmannilt, Väino Sirgilt, Priit Raudkivilt ja Teet Veispakilt. Nii et mul on olemas ka põhikooli ajaloo õpetaja kvalifikatsioon. Aineid, mis mulle pinget pakkusid või vaimustasid, õppisin isukalt ja hingega, enne eksamit peaaegu hoogtöö korras, näiteks Mati Hindi keeleteaduslikke aineid ja Lembit Andreseni pedagoogika ajalugu. Toomas Liivi ja Leo Villandi ainetes ei olnud mul nagu midagi eraldi õppida, need said tehtud alati lennult ja iseenesest. Liiv andis eesti kirjanduse ajalooga seotud aineid, Villand eesti kultuurilugu. Seevastu anti meile, õpetajaiks õppijaile, ka rida selliseid pedagoogikasse puutuvaid aineid, mis olid minu hinnangul mõttetud. Need olid igavad, teoreetilised ja väga eluvõõrad, arvestades reaalset tegelikkust koolis. Neis ma ei tuupinud midagi, see oli jämps, mida ei olnud mõtet meelde jätta. Üritasin nendega kokku puutuda nii vähe, kui võimalik, visates kohe pärast eksamit selle umbluu peast igaveseks. 2000. aasta alguses läksin esimesele koolipraktikale Tallinna 37. Keskkooli, ja seal nägin ise selle ära, et peaaegu kogu Pedas antud pedagoogiline ettevalmistus oli täiesti kasutu ja mõttetu. See „peaaegu“ jätab ruumi eelkõige ühele isikule ja ühele loengule – Lembit Andresenile ja tema pedagoogika ajaloole. See mees oli erakordne isiksus ja tema aine oli väga avardav. Ja üldse on iseasi, kas tema ainet saigi nimetada pedagoogiliseks ettevalmistuseks. Sisuliselt pigem mitte, see oli ajalugu. Küll aga näitas Andresen oma isikliku eeskuju ja loengumeetodiga väga ilmekalt, milline peaks olema hea, s.o efektiivne õpetaja. Mõned tarkused jagas ta möödaminnes samuti. Tulemus oli see, et koolis enamasti seitsmenda, aga ka viienda ja üheksanda

klassi ees seistes valvas mul kogu aeg kujuteldav Andresen kuklas. Tänu loomupärasele andekusele ja kuklas valvavale Andresenile läbisin praktika perfektselt, panin isegi üheksanda klassi haigutavad jõmmid Arved Viirlaidu lugema! Andreseni pedagoogika oli meeldiv ja sümpaatne versioon n-ö vana kooli meetodist, kus õpetaja on autoriteet – aga selline autoriteet, kes paneb klassi ennast hindama ja austama. Pea ainus väärt asi, mida Pedal oli pedagoogikasse puutuvalt pakkuda, oligi Andresen – ja Andresen täies mahus. Ärgu teised tollased õppejõud nüüd pahandagu, nende seas oli toredaid prouasid ja muhedaid härrasid, jutt on eelkõige sisust, ja silmapaistev isiksus on samuti kvaliteet, mille puudumist või varjulolekut ei tohi kellelegi süüks panna. Tegelikult on ka loengute endiga nii, et – maitse asi. Õppejõule meeldib vaat seda rääkida, aga minule kui üliõpilasele ei meeldi vaat seda kuulata. Aktsepteerin õppejõu õigust, aga vastutasuks peaks õppejõud aktsepteerima minu õigust öelda, et tema jutt on asjatu õhuväristamine. See kehtib muidugi tasuta ehk riigieelarvelise kõrghariduse puhul. Kui ainepunktide eest tuleb maksta kallist raha, siis ei tule selline leplikkus üliõpilase poolt kõne alla.

Mina õppisin kõik viis aastat ja kaks aastat otsa riigieelarvelisel kohal. Aitäh, riik! Kui ma oleksin pidanud ülikoolis õppimise eest maksma, siis oleks mul jäänud ülikooli minemata, sest sellist raha ei oleks olnud kuskilt võtta. Sellisel juhul oleksin 1997. aastal hoopis teisele teeotsale sattunud. Seepärast olen võimaluse tulles alati väljendanud oma seisukohta, et inimene, kes pakub tõsimeeli välja mõtte, et kõrgharidus peaks olema kõigile tasuline, on lurjus või idioot. Üksainus vastuargument, paljude seast: 1930-ndatel, niinimetatud kuldsel iseseisvusajal, oli kõrgharidus kõigile tasuline. Ja ropult kallis. Nii kallis, et jäi väga paljudele ainult unistuseks. See oli kindlasti üks neist põhjustest, miks osa intelligentsi tervitas 1940. aastal nii rõõmsalt uut riigikorda. Tõesti, milleks riik, kus noor inimene, kes tahab õppida arstiks või saada teadlaseks, ei saa seda teha, kuna tal ei ole raha, ja peab oma huvi ja talendi painutama ahta mängumaa raamidesse. Ausalt, sellist riiki ei ole eriti kellelegi tarvis, olgu see või Eesti Vabariik. Ei ole vaja imestada, miks „iseseisvus anti ära ühegi pauguta". Töötuid, vaeseid ja pettunuid oli ühiskond täis, ning töötul, vaesel ja pettunul on ükskõik, mis lipp Pika Hermanni tornis lehvib. Eriti, kui uue lipu heiskab sinna võim, mis lubab kõigile tööd ja kõike muud, „igaühele tema vajaduste järgi". Et uus võim saabus koos õõvastava vägivallaga, on muidugi teine teema. Aga mudel on sama, mis internetiviirusega: tundes ahvatlust

petukirjas lubatud miljoni järele, klõpsad lingile ja saad oma arvutisse hoopis viiruse. Ja samas, vägivald vaibus 1950-ndate keskpaigaks olulisel määral. Tasuta kõrgharidus läheb kindlasti nõukogude võimu plusspoolele, ühes Lasnamäe ehitamisega. Nõukogude aja tasuta kõrgharidust on oma peakesed mõnusasti täis õppinud ka need, kes nüüd mustavad ja tõrvavad kogu nõukogude aega kui pimeduse riiki. 1930-ndate Eesti Vabariigis oleksid nad võib-olla pidanud piirduma poeselli või piimamehe ametiga. Ei oleks saanud haridust selleks, et jõuda välja – näiteks – riigikogulaseks või ajaloolaseks!

Õppigem ajaloos tehtud vigadest! Lootkem, et uue võimaluse saanud Eesti Vabariik püsib igavesti ja igavesti saavad selles riigis ka noored inimesed endale meelepärasel erialal ülikoolis õppida valdavalt riigieelarve toel!

Ülikooli- ja kirjanduselukaaslased mul Lasnamäel eriti külas ei käinud. Mõni kursusekaaslane mõnikord sattus, aga näiteks ei Jürgen ega Ivar ole eales üle mu Lasnamäe kodu ukseläve astunud. Ei ole üldse ükski kirjanik. Ka hiljem ei ole mu kodu kunagi salongimõõdet välja andnud, mul Nõmmel käivad külas ainult Contra ja vahel Mika Keränen. Hakkasin külalisteraamatut pidama, aga sel ei ole mõtet, Contra ja Mika seda peamiselt täitsidki... 2000. aasta kandis sattusin seltskonnaga Kadriorgu Elo Viidingu koju ja mulle jäi mulje, et seal nagu oli õhus mingi salongimõõde. Käisin seal ainult korra või paar, sellelt pinnalt ei saa täpselt öelda, rohkem ka ei tea. Aga nagu mälu settekihtides ujub selline tundevirve. Inimesi, kelle koju sattusin, enamasti seltskonnaga, oli tol ajal palju: Jürgeni juurde Uue Maailma tänaval, Kalju Kruusa juurde kohe kõrval Pärnu maanteel, Kätlin Kõlametsa juurde Pääskülas, hiljem tema ja Allan Vainola ühisesse koju Kadriorus, Hedda Maureri juurde Kadriorus Vesivärava ja Gonsiori tänava nurgal, Jaan Pehki juurde Jakobi tänaval... Kui piirduda kirjanikega. Palju oli istumist pubides, baarides, restoranides. TNT käis koos Kirjanike Majas, enamasti Kirjanike Liidu esimehe Mati Sirkli kabinetis, vahel ka suitsunurgas. Palju oli käimist üritustel ja pidudel. Treppidel ja tänava äärekivide peal enam ei istutud.

Mul on mitmes luuletuses juttu Lasnamäest, aga millegipärast olen tahtnud selles raamatus luuletuste tsiteerimist vältida. Nüüd teen erandi, siia, raamatu lõpuotsa, üks luuletus sobib. Seda enam, et see luuletus on seni avaldamata. Ja räägib otseselt Lasnamäest, seejuures kindlal ajahetkel, milleks on 26. mai 2000. aastal. Selles luuletuses kirjeldab poeet enda ümber reaalselt nähtut ja kogetut. Praegu, 16 aastat hiljem, ma loomulikult sellest päevast viimset kui ühte detaili ei mäleta, aga ma usun, et just nii see

päev mu elus välja nägigi. Mäletan, et olin käinud Toompuiesteel ema töö juures Maalehe toimetuses ja pärast ostnud Kassisaba kauplusest häid pirukaid ning sõin neid hiljem sealsamas pargis, mida ma nimetan Westholmi pargiks, kõrval asuva kooli järgi, aga mis tegelikult kannab Falgi pargi nime. Siis läksin koju ja edasine päev möödus Lasnamäel. Kui ma praegu seda luuletust loen, siis pean tunnistama kahte asja. Esiteks, luuletus on hea. Teiseks, see oli ilus päev.

26. 5. 2000

Enne kella ühte

istusin pingil Westholmi pargis, sõin porgandipirukat ja eemal mängisid lapsed jalgpalli. Ilm oli tusane, hallid rasked pilved olid taevas ja tuul oli väga kõva. Ümberringi need suured puud – mu selja taga näitteks need kaks kaske –, need muudkui sahisesid ja mühisesid.

Istusin ja sõin. Eemal mängisid lapsed jalgpalli. Siis tuul vaibus. Üks rotveiler sörkkis mööda, suukorv peas, tema järel tuli aeglaselt lonkkides perenaine, rihma käes viibutades. Mingi vene poiss tuli õõtsuval sammul, küsis maltt suitsu. Ütlesin, et ei ole, ei suitseta. Ta ütles: „Što?“ Kordasin: „Ei suitseta.“ Tema ütles: „Aa“, ja õõtsus minema. Vastassuunast tuli üks ema, lapsevankkert ees lükates. See oli selline noor ema, no minust ikka noorem. Ilus tüdruk oled, naeratasin talle. Ta naeratas vastu, lükkas vankri järgmise pingini ja istus, hakates vankkert tasa kõigutama. Latvadesse raksatas tohutu iili. Puud paindusid ja ägasid ja äkitselt paistis nende võradest taevast läbi. Suur laine kastaniõisi uhtus üle pargi.

Vihma sajab

ja akna all olevate kaskede lehed sätendavad. Tuul puhub tugevasti ja keerutab puu otsas lehtesid, nii et alumised heledad pooled vahelduvad hästi kiiresti pealmiste tumedamatega – ja vastupidi. Tekib teattud kilgendav vilkkumine. See ajab mu hulluks.

Teen akna lahti. Sirutan käe välja, sellele langevad piisad. Õhk lõhnab märja tolmu järele. Üks naine jookseb kilekotti pea kohal hoides akna altt läbi. Tal on sellised valged liibuvad püksid.

Läksin Lasnamäel

aeglaselt mööda ühte tänavat. Äsja oli sadanud vihma. Sirelid õitsesid ja muruplatsid olid tumedad, märjad ja rohelised. Taevas hakkas linna poolt selgemaks minema. Päike tuli välja. Alles oli olnud üsna pime. Kaks väikest poissi kalpsasid paraadnast õue, ühel pall kaenlas. Teisel korrusel avas keegi naine akna. „Janar!" hüüdis see naine. Palliga poiss jäi seisma, tema kaaslane ka. „Kaheksaks oled kodus!" Poisid lippasid edasi. Naine läks aknalt ära, jättes selle praokkile. Oli kuulda kööginõudega kolistamist.

Läbi kaselatvade

on näha, kuidas vastasoleva 16-korruselise, punastest tellistest laottud tornmaja mõnedes akendes särab veel Soome lahe taha vajuvat, kevadiselt jahedat päikest. Taevas on täiesti lage ja sinine, kuskil pole enam ühtegi pilve. Kased õõtsuvad. Päevane marutuul on vaibunud. Asfaltt on veel vihmalaiguline. Üks tuvi maandub krabinal aknaplekile. Põrutan vasta klaasi: huh! mine ära! – Situb ju muidu täis. Kõnniteel loivab mingi vene kampp mööda. Nende hulgas on üks blond tüdruk.

Tegin akna

irvakile. Kaardin hakkas õõtsuma. Istusin veidi toolil, vaattasin, kuda kõikk on, ja mõtlesin. Lükkasin akna täitsa pärani. Õhk oli värske ja külm, melankoolne. Hämardus. Nägin asfaldil lomppe. Siis nägin kassi. Ta luuras midagi siinsamas akna all. Tegin: näuu! Ta vaattas üles ja vahtis mind pikalt. Tegin: kšššš! Ta vahtis edasi ja vonksutas sabaga. Siis pööras pea ära ja läks maja nuka taha. Mul hakkas jahe. Tuul oli, jah, täiesti vaibunud. Hall Opel Vectra sõittis mööda. Mõtlesin, et on ilus õhta. Oleks taht midagi head. Jahe oli. Sulgesin akna. Läksin panin kohvivett. Pink Floydil on üks lugu.

2000. aastal lagunes TNT laiali. Esmalt pooleks ja siis laiali. Erinevalt Tartu Noorte Autorite Koondisest ehk NAK-ist ja Erakkonnast oli TNT moodustis, mida hoidsid koos peamiselt vanuselised ja geograafilised asjaolud – me olime Tallinna noorte kirjanike rühm. Aga Tartu NAK-i ja Erakkonda hoidsid koos ikkagi sarnased vaated kunstile. TNT lagunemine algas sellest, et kuskilt oli meile kandikul ette kantud võimalus esineda

Soomes. See oli juba midagi. See võimalus tuli raudselt hästi ära kasutada. Aga plaane paika pannes hakkas meie ridades peale susimine ja ussitamine. Kaks kutti ei olnud rahul sellega, et senistel esinemistel said enamiku publiku tähelepanust Jürgen ja Wimberg. Leiti, et me karjume ega lase teistsugusel luulel kõlama pääseda. Selline susimine läks lahti minu ja Jürgeni seljataga, mis oli eriti ebameeldiv. Meieni jõudsid vandenõulaste e-kirjad, mida lugenult tekkis eriti halb tunne. Hea küll, kui karjume, siis karjume, võime ju teisiti asjad välja mängida, aga ei, hakati seljataga konspireerima. Ütlesin, et astun välja. Jürgen otsustas sama. Enamik TNT tuumikust oli vaikimisi minu ja Jürgeni poolel. Omaette muigasin: seni olime ideid tootnud ja üritusi organiseerinud Ivar, Jürgen ja mina. Kes siis nüüd aktivistiks hakkab? Ei hakanudki keegi, rongilt oli vedur ära võetud, vagunid jäid nõutult seisma. Kahju oli küll, aga mis teha. Ja ega ma kanna ka kumbagi konspireerija vastu mingit kibedust või vimma, üks neist leidis ennast muusikas ja on praegu tipptegijast dirigent, teine luuletas hiljem omal käel edasi. Hea, et meil selle TNT-ga niigi läits! Et vahtisid aknast sisse ainult üheksa kuradit, mitte kõik kümme!

MIKK MURDVEE ?

Nautides oma ideid ja jõudu, korraldasime koos Jürgeniga vahetult pärast TNT lagunemist, 25. oktoobril 2000 Kirjanike Maja saalis tõeliselt suurejoonelise kirjandus-*show* „Kunstide Valitsus Põrgu tänavas", kus anti kõigist torudest, kohale oli kutsutud – ja kohale tuligi – isegi Matti Milius, Matti Moguči rollis. Enne seda kirjutasin talle kaks luuletust, mida ta saaks Matti Mogučina esitada – ta esitaski. Saal oli rahvast tulvil, õhkkond särtsus kirjandusest ja loomingulisusest.

Suvel olin ühe jalaga hüpanud juba tegelikult ka teise paati, nimelt algas, kiiresti võimendudes, minu lähenemine Tartu NAK-ile. Ma arvan, et see protsess algas seoses 2. juunil toimunud luulelugemisega Pegasuse restorani rõdul, mis oli tegelikult lihtsalt Kirjanike Maja lai katuseserv Harju tänava kohal. Kellelgi oli tulnud idee, et sealt võiks mööda Harju tänavat kõndivale rahvale läbi mikrofoni ja võimenduse luulet külida. See oli muidugi täielik läbikukkumine, sest ilm oli jahe, rahvast kõndimas vähe, keegi eriti kuulama ei jäänud ja oli tunne, et laulad vastu tühja seina, aga see-eest olid kohal ka naklased, mäletan Aapo Ilvest, Veiko Märkat ja Jaan Pehki. Lugesime seal kordamööda oma luuletusi ja tekkis energiate segunemine. Meeles on, et lugesin oma luuletust „Lambalugu" hästi kiiresti, mille peale Aapo tuli pärast ligi ja ütles: „Vaata, Wimberg, lugemisega on võimalik lugeda hea luuletus sitaks ja sitt luuletus heaks. Ja sinul on

head luuletused.“ Õpetus on hea ja vastab tõele. Naklaste poolt oli mulle tehtud ettepanek sõita järgmisel päeval Tartusse, kohtunikuks Tartu NAK-i ja Erakkonna vahelisel jalgpallimatšil, mis toimus „Kassitoomel suures augus“. Sõitsingi. Nii algas minu Tartu NAK-i aeg, mis – kerge jõnksuga 2009. aastal – kestab tänaseni ja jääb ilmselt kirjandusloos igavesti kestma. See oli minu kamp. Sain kohe neist hulgaga semudeks: Aapo Ilves, Veiko Märka, Jaan Pehk, Olavi Ruitlane, Contra, Mika Keränen, Kadri Pettai, Urmas Vadi... Sellest suvest suure osa veetsin kuskil Lõuna-Eestis, naklastega chillides ja hängides. Juuli alguses olin Võrumaal Kauksi Ülle juures Tartu NAK-i suveseminaril Lätete Pääl, seejuures panin tähele, et olin vist ainus noor kirjanik Tallinnast. Tõesti, seda ma naklaste seltskonnas jäingi kauaks ajaks olema. Olin ainus tallinlane ja üks kahest põhjaeestlasest, teine oli Veiko Märka. Jürgenil näiteks ei olnud naklaste poole mingit tõmmet. Augusti alguses olin naklastega Mehikoormas Kaika suveülikoolis, loenguid me ei kuulanud, jõlasime niisama ringi. Sealt läksime edasi Räpinasse Aapo juurde, kolasime Räpina peal. Augusti lõpus olin koos naklastega Türil kunstipäevadel, seal sai tehtud erikõvasti mürtsu ja möllu, ning järgmisel päeval kutsusid Aapo ja Veiko mind kontvõõraks kaasa Contra pulma, mille ametlik osa toimus Heimtalis. See oli suvi, täis rokki ja rolli. Kodus Lasnamäel käisin peamiselt ainult välja puhkamas, magamas, jalka EM-i vaatamas ja kirjutamas. Iga kord, kui mõnelt koos naklastega peetud ürituselt tulin, vemmeldasid ja pulseerisid mul peas värsid. Ruitlase luule mõjutas mind isegi rohkem, kui Contra luule. „Istun persetpidi hanges, minetanult aja, olen kuradima kange lumesulataja...“ Võib öelda, et lihtsalt malevapula, aga hakka järgi tegema, pane see energia sisse, pane see jõud tuksuma! Raske, jah? Teine naklane, kelle luule lõi mind pahviks, oli Indrek Ryytle. Kauksi Ülle juures olime kõik sauna läinud, ja pärast nõjatus Ryytle eesruumis mingi simsi najale ja hakkas peast oma luulet esitama. See oli võrratu elamus. Kuidagi lihtne, vaba, pingutamata, aga erakordselt tugeva sisemise laenguga. „7 tarka 10 superriiki metsalise toel, eile psühhohaigla kohal lendas inimpeaga koer...“ See esinemine, keset märgi rätikuid, on raudselt üks parimaid luuleesitusi, mida ma elus olen näinud. Ja ma olen neid näinud tohutul hulgal.

Hankisin endale Ryytle luulekogu „Lahkumine Puhjast“, kus oli neist luuletustest suur osa sees, ja lugesin neid vahel kodus oma toas hommikuti, kui tundsin, et ma ei suuda, jaksa, taha uksest välja loengusse minna. Panin ukse kinni ja lugesin kõval häälel. „Näitab lahkumiseaega elektrooniline

kell, laeva põhistardikiirendid on tahkekütusel, düüsis oksüdeerib atomaarset vesinikku fluor...“ Sain sealt särtsu kätte ja võisin loengusse marssida!

Kunagi tahan kindlasti kirjutada raamatu ka Tartu NAK-ist. Sel teemal on, mida kirjutada! Ja üks oluline tahk Tartu NAK-i olemusest on luule esitamise viis. Kõik olulisemad naklased – pean ka ennast nende hulka kuuluvaks – oskavad luulet esitada nii, et teksti sisule tekib lisaväärtus mingi sellise nähtuse näol, mida võiks nimetada *show*-elemendiks. Pean seda erakordselt tähtsaks. Kunagi tahan kirjutada ka käsiraamatu luule esitamisest. Mina leidsin endas esineja juba oma esimestel esinemistel 1998. aasta sügisel. Oma esinemise iseloomu poolest liikusin kohe iseseisvalt selles sihis, mida järgisid siis naklased – keda ma isiklikult veel ei tundnud. Minu sulandumine nende hulka oli asjade loomulik käik. Ehkki Jürgen esitas oma luulet ka kohe algusest peale võimsalt ja löövalt, tema, nagu öeldud, naklaste poole mingit tõmmet ei tundnud. Ilmselt määras siin juba maitse. Jürgen ei tulnud Runneli ja Tšukovski kooli pealt, tema lemmikutel oli pisut elitaarsem profiil. Ja üks asi, mis minu esinemislaadi endale teadvustamatult määras ja suunas, oli rokk- ja *metal*-muusika.

Hiljem olen õppinud selle muusika võnkeid teadlikult eelhäälestuse loomisel ära kasutama. 2012. aasta sügisest olen olnud aeg-ajalt laval Tallinna Filharmoonia alluvuses tegutsevas *jazz*-klubis Taff Club. Selle klubi üritusteks on peamiselt kontserdid, mis toimuvad Mustpeade maja keldrisaalis. Minu osalusel toimuvad kontserdid näevad välja nii, et esineb mingi *jazz*-bänd või *jazz*-laulja, kuna *jazz* on väga laiahaardeline muusikastiil, siis võib muusika ise olla peaaegu kitarriprogest peaaegu soulini, aga üldiselt on ikka saksofoni ja kontrabassi põhine. Ütleme, et *jazz*. Paar korda tulen eeskava jooksul lavale mina, siis muusika vaikib, muusikud teevad pausi – esitan luuletusi. Tekib ühtne kunstiline tervik muusikast, laulust ja sõnast. Peaaegu estraad oma algses tähenduses. Aastate jooksul olen seal paarkümmend korda esinemas käinud. *Jazz*-kontserdi publik on üks parimaid publikuid luuletajale üldse. Selles ei ole kahtlust. Ja arvan, et võin öelda: pea kõik need esinemised on mind täitnud rahuldusega, vahel lausa eufooriaga. Samas olen – tunnistan ausalt – *jazz*'i kui muusikastiili suhtes täiesti indiferentne. See on õige ja täpne sõna. See muusika ei puuduta mind kuidagi, ei tõsta mind kuhugi, ei täida mind millegagi. Kui Dave Brubecki „Take Five“ kõrvale jätta. Ma austan seda muusikat, kuid minu suhe temasse on külm ja tunneteta. Seetõttu valmistan ennast väga tihti enne Taff Club'i minekut ette spetsiaalselt roki ja *metal*'iga. Et ennast lainele viia, häälestada, võnked

käima tõmmata. Astun Pääsküla rongile, klapid peas, ja kui mühisen Mustpeade majja Pühavaimu tänava ukse kaudu sisse, olen valmis. Manic Street Preachers, Muse ja teised on mind käima tõmmanud, võrdleksin ennast sellises seisundis mootorsaega, mis on käima tõmmatud, ja piisab vaid päästikule vajutusest, kui kett rahvatab käima!

Ma olen eesti luuletaja ega näe kunagi lavalt enda ees viiekümne tuhande pealist andunud ja hullunud inimmassi, kes sirutab mu poole käsi, kiljub vaimustusest, hüppab ühe koha peal üles-alla ja on valmis minu ridu kaasa hüüdma. Kui näiteks seal Mustpeade maja keldris keegi seda järsku teeks, oleks isegi halb, sest see ei sobi antud keskkonda. Mul ei ole kitarri – elektrikitarri loomulikult, sest kas on veel mingeid teist sorti kitarre?! –, ja kui olekski, siis ma ei oskaks sellega midagi peale hakata. Ma ei oska laulda, nagu David Bowie või James Dean Bradfield. Ja kui ma isegi oskaks kitarri mängida, laulda nagu vana kunn, siis ei oleks mul Eestis ometi võtta seda inimmassi, mis õigupoolest defineeribki õige roki. Ma ei saa mitte kunagi kogeda seda kõikematvat joovastustunnet, mis valdab Axl Rose'i või James Hetfieldi, kui nad staadioni täitva inimmere ees vajutavad klaveril või tõmbavad kitarril oma hiti esimesi noote. Kui ma sellele mõtlen, siis tunnen, kui väike ja mannetu ma olen, ja kui madalal ja igavalt kulgeb minu eksistents, kui kiretu ja tuim on minu elu. Aga! Kõik ei ole veel kadunud. On siiski midagi, kus mina, eesti luuletaja, saan olla võrdne ükskõik millise rokikunniga – astudes lavale tuleb valla päästa absoluutselt kõik, mis on sees olemas, kogu energia, kogu jõud, kogu isiksus, kõik, kõik, kõik. Mitte midagi ei tohi jääda lava taha või riidehoidu kojuviimiseks, kõik, mis on sees, tüleb laval endast valla päästa ja mängu panna. See ei tähenda tingimata karjumist, vehkimist või destruktiivseid maneere – ehkki võib tähendada sedagi –, kogu oma jõu võib panna ükskõik millesse, isegi sosinasse või pausi, nalja või repliiki. Iga pilk, žest, liigutus, fraas peab kandma kogu esitajas olevat jõudu. Nii Seat kui ka Porsche võivad sõita 160 km/h, kuid ühel on mootoris liiter, teisel viis liitrit! See ongi vahe. Luuletaja, kelles ei ole piisavalt jõudu või kes ei pane seda mängu, ongi see Seat – annab oma info edasi ehk jõuab kohale. Aga maa ei värise. Õhk ei hõõgu. Seinad ei kao ümbert. Kosmos ei avane. Tulevanker ei sõida üle taeva. Just seda peab püüdma. Ja kui nüüd mina, eesti luuletaja, tulen lavale ja annan endast kõik, siis just selles ma saangi olla võrdne kõigi nende võimsate rokikunnidega. Annab Axl Rose, annab Bruce Dickinson, annab Kurt Cobain, annan mina! Kõik, mis on, sähke! Nüüd me oleme võrdsed mehed! Mis

sest, et minu publik ei ületa tavaliselt sadat inimest ja istub laua taga... Kui publik õnnestub kaasa tõmmata, siis kogu see energia, mille esineja saali poole saadab, tuleb sealt kahekordselt temale tagasi, ja kõik see läheb uuesti jälle saali ja tuleb sealt jälle kahekordselt tagasi. See on nagu vastamisi lumepalli veeretamine. Nii võib koguneda tohutu energiamass, mis täidab eufooriaga nii esineja kui ka publiku. Suurtel rokikontsertidel, näiteks Muse'i omadel, võib seda eriti selgelt näha. Mul on palju kordi õnnestunud sellist energiat laval kogeda, seda eufooriat saavutada ja see on erakordne võimas tunne! Pärast seda lavalt maha astudes justkui lendaks, võiks söösta läbi seina! Korruta see nüüd viiesajaga ja saad kätte selle, mida tunnevad rokikunnid! Seda ei õnnestu vahel saavutada, kehvasid esinemisi on ju ka olnud. Aga ikkagi! Ka kehval esinemisel, isegi siis, kui kuulajaid on kolm, isegi siis, kui keegi kõlistab nurgas kahvliga, saab ikka – ja peabki – välja panna kogu oma jõu, ning see võib esinemise isegi päästa.

Roki ja *metal*'i haljad, karged, jõulised, rasked, kaunid, ülevad, grandioossed võnked on lahutamatu ja ülimalt oluline osa minu kirjanikunatuurist, ja mitte ainult – mu isiksusest ja loomusest üldse. Need läbivad minu kujunemislugu katkematuna läbi kümnendite, viies tagasi 1980-ndate lõppu, sinna juuropini, sinna Queenini, sinna Helloweeni ja King Diamondini, sinna Emperori ja Dimmu Borgirini. Need on minu *force*, need päästavad valla energia minu jedimõõgas. Minu šamaan on see mees, kes seisab laval prožektorite veiklevate vihkude keskel ja tõmbab kitarrist välja jumaliku soolo, higised salkus juuksed otsmikule kleepunud ja silmad põlemas. See mees, kes hüüab mikrofoni: „Didodededo!" ja viiskümmend tuhat suud vastab talle: „Didodededo!!!" Ühes õiges rokikunnis ongi palju mooseslikku, vanatestamentlikult mastaapset, aga ka valgustus- ja romantismi ajastu idealismi ja väge, tas on murdmatust ja imetlema panevat allavandumatust. Ma ei saa ise kunagi seda kõike, aga ma tean, kuidas peab, kuidas on tarvis, kuidas on õige, ning seegi on juba hea, see on eeskuju ja käivitav jõud – ja mitte ainult lavale tõustes, vaid väga suurel määral ka ülejäänud elus.

Nojah, päev-paar pärast seda, kui olin kirja pannud ülal toodud read Taff Club'ist, anti mulle sealt teada, et ma ei ole sinna enam oodatud. Põhjuseks minu avalikult väljendatud hinnang 24. veebruaril Estonia teatrisaalis toimunud Eesti Vabariigi aastapäeva kontserdile. Nimetasin seda Eesti Päevalehes seebi ja nööri galaks... Kava koostaja oli Tõnu Kaljuste ja see oli üles ehitatud laulja Kadri Voorannale. Kaljuste on loomulikult

rahvuslik suurus ja Voorand on enesestmõistetavalt suur talent, seda ma ei eitanud. Kritiseerisin kava sisu. Tean, et Kaljuste oli selle tulemusena väga solvunud. Rohkem asjaosaliste reaktsioone ma ei tea, aga tagajärjeks minu puhul oli Taff Club'iga koostöö katkestamine. Eesti klassikalist muusikat ja *jazz*'i on lubatud üksnes kiita ja ülistada. See selleks. Mis sest ikka. Tegijal juhtub!

Tartu NAK oli minu kamp. Pealinnas häiris mind mõnikord peenutsemine kirjanduse juures, mingisugune suundumine kuhugi kõrgetesse elitaarsetesse sfääridesse. Väljakukkumisi mingist vutlarist või pinalist esines Tallinnas peamiselt ainult joobnuna. Aga naklased ei olnud vutlaris või pinalis kinni, nad olid elurõõmsad ja valmis tempudeks alkoholitagi. Ehkki joodi kõvasti nii Tallinnas kui ka Tartus. Nii läksid minu ja Jürgeni teed suurel väljal väga lahku: tema valis pealinna elitaarsed sfäärid, ja jõudis kohale, mina valisin lõunaeesti külahullud, ja olen tänini nendega, endiselt pealinlasena. Seejuures ei ole ma kunagi olnud mingi lõunaeesti separatismi huviline või mõjualune, murdeliikumine on mind alati jätnud täiesti külmaks. Isegi Tartu, kui sellest eemaldada kirjandusega ja paari toreda inimesega seonduv, ei meeldi mulle üldse, see linn on minu jaoks seedimatu ja talumatu keskkond. Andestust. Tahan sealt kiiresti tagasi. Kas või Tallinna, kas või Lasnamäele. Tänaseks ei ole Tartu NAK enam ammu peamiselt Tartuga seotud, see on suuresti valgunud Tallinna (Ruitlane, Pehk), muutunud lokaalkoloriitsest grupist laiahaardeliseks kultuurinähtuseks. Väga paljud sellest seltskonnast on jõudnud väga kaugele, nende tegevusel on olnud palju väärt vilju. Mõned on naklusest kui sellisest nii ammu nii eemaldunud, et märgid kunagisest on nähtamatuks tuhmunud (Vadi, fs). Las nüüd jääda selle fenomeni analüüs siiapaika. Paljudega sellest kambast seob mind tänagi rindevendlus. Mis sellest, et olen ka ise hakanud eelistama telgile voodit, makaronidele katlas karbonaadi restoranis ning ei soovi võtta kurki purgist, milles kõik käppapidi sees solberdavad.

Erilise jõuprooviga saime Jürgeniga kahekesi hakkama 2001. aasta aprillis, kui organiseerisime Pedas neli päeva kestnud kirjandusnädala Sotsia. See tuli grandioosne ja õnnestus täielikult. Mõtlesime kahekesi välja, keda me kutsume ja mida korraldame, siis hakkasime kutsuma ja korraldama. Sellest tuli tõeline festival. Me ei teadnud, kui raske ja ränga töö me olime teha võtnud, seetõttu laabus kõik nagu tantsides. Otsustasime, et sellest kirjandusnädalast tuleb kõige-kõige-kõige, et see on läbilõige kogu eesti kaasaja kirjanduse aust ja hiilgusest, alates noorima põlvkonnaga ja lõpe-

tades auväärsete seenioridega. Nelja päeva jooksul oli rida üritusi, alati arvukas publik, ja kes siis esinema tulid: Vaapo Vaher, Olaf Utt, Aksel Tamm, Toomas Liiv, Kalju Kruusa, Marko Mägi, Aarne Ruben, Julius Ürt, Ivar Sild, Jana Lepik, Kivisildnik, Karl Martin Sinijärv, Kätlin Kõlamets *alias* Marie Myrk, Peeter Sauter, Jan Kaus, Mats Traat, Paul-Eerik Rummo, Andres Ehin, Priidu Beier, Kalev Kesküla, Hasso Krull, Elo Viiding, Aapo Ilves, Veiko Märka, Contra... Nimekirja lõpuots, Traadist Contrani,'astus ette kirjandusnädala lõpuüritusel, luuleõhtul „Üks tund ja pool sajandit". Koostasin Peda siselehe toimetuse abil Sotsia erilehe, täitsin selle materjalidega, koostasin plakatid, kujundasin need – Kalju Kruusa kodus arvutis, küljendamisel abiks tema osav ja täpne käsi –, kleepisin laiali. Jürgen ajas rahaasju ja korraldas logistikat. Mäletan, kuidas ma enne kirjandusnädala avaüritust, kus Vaher, Utt, Tamm ja Liiv pidid rääkima sotsialistlikust realismist, Tamm täpsemalt Eesti NSV tsensuurist, olin nii närvis ja ärevil, et kuumasin oma tumepunase pintsaku all üle keha – kas publik tuleb saali? Meile oli antud Peda peamaja aula! Olin soovinud küll auditooriumit, kus pidas oma loenguid Lembit Andresen ja mis oli väiksem, aga juhtus nii, et see broneeriti ootamatult ühe ajakirjandusõppejõu loengu jaoks. Nüüd tuli juhtida publik aulasse. Kõndisin Peda peamaja fuajees rahutult edasi-tagasi, võttes vastu esinejaid ja suunates neid üles, aga eeskätt ikka paaniliselt mõeldes ja arvutades: need lähevad kuulama, need ka, nii palju toole saab täis... Oleks nadi olnud, kui saal oleks tühjaks jäänud! Aga saal ei jäänud tühjaks! Saal sai väga viisakalt täis! Ja kes meile seal kõnelesid! Olaf Utt oli olnud aastail 1964–1983 EKP Keskkomitee kultuuriosakonna juhataja, see tähendab, et põhimõtteliselt oli tegu vabariigi kultuurielu juhiga, kohe esimese sekretäri, teise sekretäri ja ideoloogiasekretäri järel. Ei mina ega Jürgen teadnud sellest kõigest midagi, mul ei ole nüüd enam aimugi, kust ma oskasin tulla selle peale, et Utt meile kõnelema kutsuda. Lihtsalt oskasin. Ja hea, et oskasin. Ta tuli pika meelitamiseta, suhtus üritusse hästi, tegi hea ettekande, jättis sümpaatse mulje. Algaja õnn!

Sotsia oli kindlasti saavutus, millel oli koht kogu vabariigi kirjanduselus. Sellest sai regulaarne üritus, millega mina küll enam edaspidi ei tegelenud. Ja ühel hetkel suubus see koos Põhjamaade Luulefestivaliga kirjandusfestivaliks HeadRead. Üks asi, mille üle ma võin olla pagana uhke, on see, et Sotsiale panid aluse kaks energiast ja ideedest pulbitsevat poeesiahullu Pedast! Ühes abilistega, tänapäeva mõistes vabatahtlikega nooremate eesti filoloogia üliõpilaste seast, näiteks Pille Raudla ja Sirli Ojaste olid abiks

kogu aeg. Koos noore filoloogiatüdrukuga, kelle nimi oli Helena, võõpasin Peda peamaja teise korruse suure akna all põrandal lahmakale punasele plagule valge värviga kirja „SOTSIA“. Selgus, et valge aerosoolvärv, millega olin arvestanud, ei jätnud riidele erilist jälge, selle peale lippas Helena koju, ta elas lähedal, ja tõi pooliku purgi valget värvi, mis sobis suurepäraselt, pintsel oli ka kaasa võetud. Sai võõbatud uhke loosung, mis rippus Peda peamaja fuajees sissekäigu ees kahe samba küljes kõik need neli päeva. Abistajaid ja kaasaelajaid oli palju, õppejõud toetasid ja käisid üritusi kuulamas. Nii pea- kui ka keeltemaja olid need neli päeva täis kirjandust. Niisugune oli aastatuhande vahetuse aegse Peda eesti filoloogia sisemine jõud, väärtus eesti humanitaaria süsteemis.

Juba pikemat aega räägin sündmustest, elamustest ja isikutest, kellel ei ole Lasnamäega enam mingit seost. Peale selle, et seal oli minu kodu, kus oli mu voodi, mu raamatud, mu kassetid ja plaadid, mu Philipsi muusikakeskus. Kus oli köögilaud, mille taga kirjutada, kohvikann, milles alati oli kuuma kohvi, ning televiisor, kust vaadata jalgpalli ja olümpiamänge. Olin juba 22 aastat vana. Selge see, et millalgi peaks minema iseseisva elu peale. Emale ei meeldinud see öösiti köögis kolistamine üldse. Ja siis läkski lahti.

Millalgi selle aasta sügisel sõitsin linnast bussiga nr 51 koju, tulin uksest sisse ja sain teada, et mulle on helistanud Ilona Martson. Martson oli Eesti Päevalehes kultuuritoimetuse juhataja, olin sellesse ajalehte kirjutanud esseesid, arvustusi ja isegi mõne luuletuse. Helistasin tagasi. Ilona pakkus mulle Arkaadia toimetaja kohta. Loomulikult olin kohe nõus. Toimus vestlus Priit Hõbemäega, kes oli peatoimetaja, kirjutasin lepingu alla ja olingi lehetööl. Tegin Arkaadiat 2007. aasta veebruarini. Ja taas on see eraldi mälestuste teema. Siin võib öelda vaid, et seda tööd tehes leidsin ennast kirjanduselu keskmest – teisiti ei saanud asi ollagi. Järgneva viie ja poole aasta jooksul puutusin kas otse või telefoni teel või e-kirjatsi kokku 99% kirjanikega, kes olid tegusad ja midagi avaldasid, ning vahel isegi mõne sellisega, kes ei olnud enam ammu tegus ega olnud kaua midagi avaldanud. Need olid aastad täis kohtumisi ja uusi tutvusi ja fantastilisi inimesi, loomulikult mitte ainult neid, vaid oli ka ebameeldivamaid isikuid ja hetki, aga kes veel ei ole aru saanud – see raamat siin ei põlista sedasorti mälestusi. Elus on olnud küllaldaselt ka halbu mälestusi, ebameeldivaid inimesi, pahasid päevasid, aga üks mu põhimõtteid on, et halb ei tasu põlistamist. Halb ei tasu meeles hoidmist. Las halb, raisk, kärvab unustamise ja vaikimise tagajärjel! Halb ei ole väärt seda, et ta kirjatähtedega ajalukku raiuda. Nii

on ka käesolev raamat üldiselt halvavaba. See ei tähenda ilustamist, lakeerimist, ei, see tähendab halvale koha kätte näitamist.

Nüüdsest oli mul töökoht. Ja sama aasta sügisel hakkasin ööbima juba mujal. Hilissügiseks oli *safe to say*, et olin Lasnamäelt oma eluga ära läinud. Üks pikk periood mu elus sai läbi, algas hoopis teine periood. Lasnamäe jäi seljataha.

Alles ma olin Kotka poes riiuli peal jalgu kõlgutanud, nüüd istusin restoranis Balthasar ühes lauas Terry Pratchettiga.

Jäänud on veel ainult lõppsõna. See peab olema lühike, sest kõik oluline on eespool juba ära öeldud.

Lasnamäele olen pärast seda veel mitmel juhul tagasi jõudnud. Koorti tänavale nädalaks 2002. aasta sügisel. Pooleks aastaks 2004. aasta alguses. Läänemere tee kandiga olin tihedalt seotud aastail 2008–2011. Aastani 2007 olin Lasnamäe valimisringkonnas, sain mitu korda sedelit urni lasta, kas Lindakivi keskuses või Koorti 23 asuvas koolimajas. Lasnamäele sattumisi on endiselt. Ja kui Lasnamäe, see linn linnas, annab mulle põhjust teda külastada, siis ma ei kõhkle kunagi, vaid lähen alati sinna, nagu õige inimene. Nagu endine lasnamäelane. Jah, see kõlab uhkelt küll. Mu lapsepõlv on möödunud Eesti NSV-s, ma olen poisikesena läbi teinud ränga ja masendava, alandava, häbistava majandusliku viletsusperioodi ühe riigikorra lõpu- ja teise riigikorra algusaegadel, ma olen inimeseks kasvanud Lasnamäel. See kõik on midagi andnud ja midagi õpetanud, ja mitte ainult negatiivsete kogemuste, vaid sama suurel määral ka positiivsete kogemuste kaudu.

Selle teadmisega lõpetan käesoleva raamatu kirjutamise ja alustan ülejäänud elu elamist.

Pääsküla–Kaaruka,
2016–2017

*

TÄNUSÕNAD

Käesoleva raamatu kirjutamisel on kasutatud väga palju erinevat allikmaterjali, eeskätt muidugi mälestusteraamatuid ja teatmeteoseid, nagu telefoniraamatud, aga näiteks ka erinevate teemade süvakäsitlusi, noppeid muust kirjavarast, juhuslikke tarbetrükiseid ja kõikvõimalikke linnakaarte läbi aegade. On hoolega vaadatud filme ja videoklippe, kuulatud muusikapalasid. Tuhnitud kaunikesti põhjalikult internetis, tihti leides ennast taas Wikipediast, rännatud palju kordi Google Street View' abil mööda Lasnamäe sopikesi ja nurgataguseid. Kogu kodune raamatukogu ja isiklik arhiiv on üle ja läbi silmitsetud, eesmärgiga leida ja kasutada ära kõik teemakohane ja huvipakkuv. Korduvalt olen teinud ekspeditsiooni reaalsele linna maastikule, kaasas fotoaparaat, või kogunud arvuti vahendusel infokilde mitmetelt praegustelt või kunagistelt lasnamäelastelt. See kõik on olnud põnev töö, mis on toonud kaasa ohtralt avastamisrõõmu. Järgnevalt tahan tänada inimesi, kes on otseselt käesoleva raamatu tarvis jaganud meenutusi või infot või aidanud muul moel kaasa ettevõetu õnnestumisele. Aitäh, Rommi, Otto, Maniakk ja Varandus, Ulakas Plika Facebookist, Peeter Keäri, Tiit Haagma ja Margo Vaino, Valeeria Villandi, Doris Kareva, Kristiina Kass, Toomas Vint, fs, Fagira D. Morti ja Olavi Ruitlane, Kaie ja Arno Josing, Kristjan Saar, Tiiu Viirand, Aivar Põldvee, Silme Gutman, Juhan Tamme, Aleksei Rodionov, Eva Kalbus... Eraldi tänan Heido Selmetit, kelle põhjalik video Sikupilli Keskkooli ajaloost oli väga tänuväärne materjal. Tänan ka ema ja isa, viimast muuhulgas ilusate värviliste diapositiivide eest, mis on fotogaleriis ära toodud. Juriidilistest isikutest tänan Kultuurkapitali, kes toetas raamatu trükkimist, AS EOMAP-i, kes koostas ümbriskaane siseküljel oleva Lasnamäe kaardi, ja Lasnamäe Linnaosavalitsust, kes lahkelt mõtles kaasa koostöö osas. Tänan ka Wikipedia fotograafe (Dmitri G, Aulo Aasmaa), kelle fotosid olen kasutanud. Ja lõpetuseks tänan Katjat, kes kujundas raamatu kaunid kaaned ning küljendas sisu.

Mis puudutab esteetilist lähenemist linnaruumile, siis on Lasnamäe minu meelest igati huvitav süsteem ja struktuur. See on nagu mingi salapärane labürint, miks mitte võrrelda seda Veneetsia majaderägastikuga, mille sees võib lõpmatuseni ekselda, aga mingil hetkel justkui iseenesest ikka välja jõuda otsitud kiriku või platsini, või sillani, Lasnamäe puhul supermarketi või bussipeatuseni, või sillani – sillad kuuluvad lahutamatult mõlema näiteks toodud keskkonna juurde, üle Laagna tee läheb neid kümme tükki.

Lasnamäe labürintlikkus imponeerib mulle väga, luues lisaks illusiooni elamisest linnas asuvas eraldi linnas. Linnaruumi esteetikast ei tule Lasnamäel küll puudus, maitse asi muidugi, Mustpeade maja ja Lasnamäe tüüpelamu on täiesti eraldi ooperitest, aga ei välista teineteist. Muide, oma algusajal, mil rõdusid ei oldud veel kinni ehitatud, oli Lasnamäe visuaal isegi majade arhitektuuri arvesse võttes ilus vaadata. Kui läks lahti omaalgatuslik lodžade kinniehitamine ja akende vahetamine, nii et iga korter sai väljastpoolt omad toonid ja tegumoe, läks arhitektuuri ilu tõesti käest ära. Nüüdseks on hakatud maju jälle ilusaks värvima, majade seintele isegi graafilisi lahendusi looma. Sellele, kes tõesti ei suuda Lasnamäelt midagi ilusat leida, soovitan heita Smuuli tee sillalt pilgu ida poole jäävate avaruste suunas. Eriti päiksetõusu ajal või paksus lumesajus.

9 789949 817634

1511 057324
VIIMSI RAAMATUKOGU

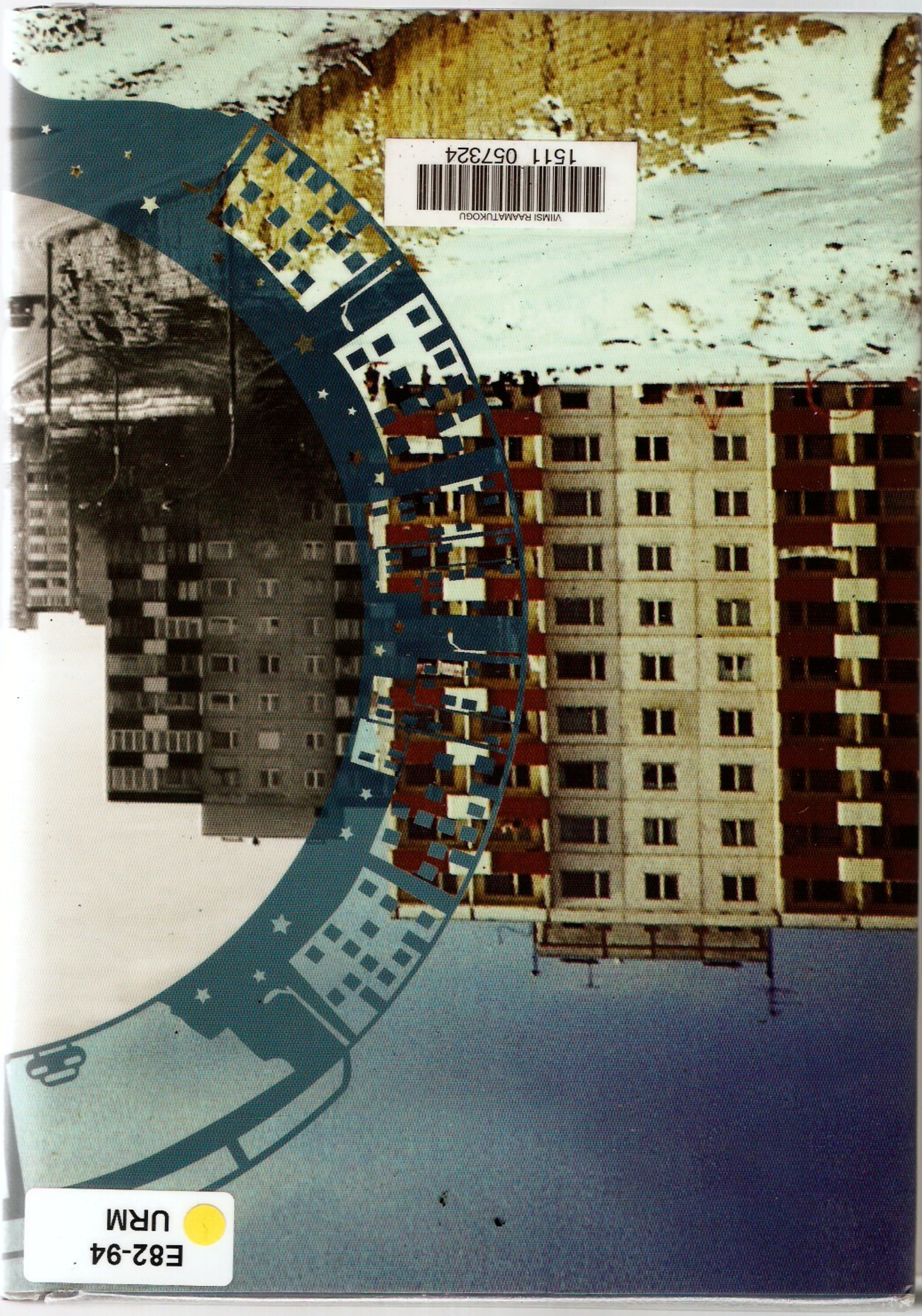

E82-94
URM